

K. Hansen,

H. Christensen

Tidskrift

for

Landøkonomie.

Udgivet

af

J. C. Gald,

Secrétaire i det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab.

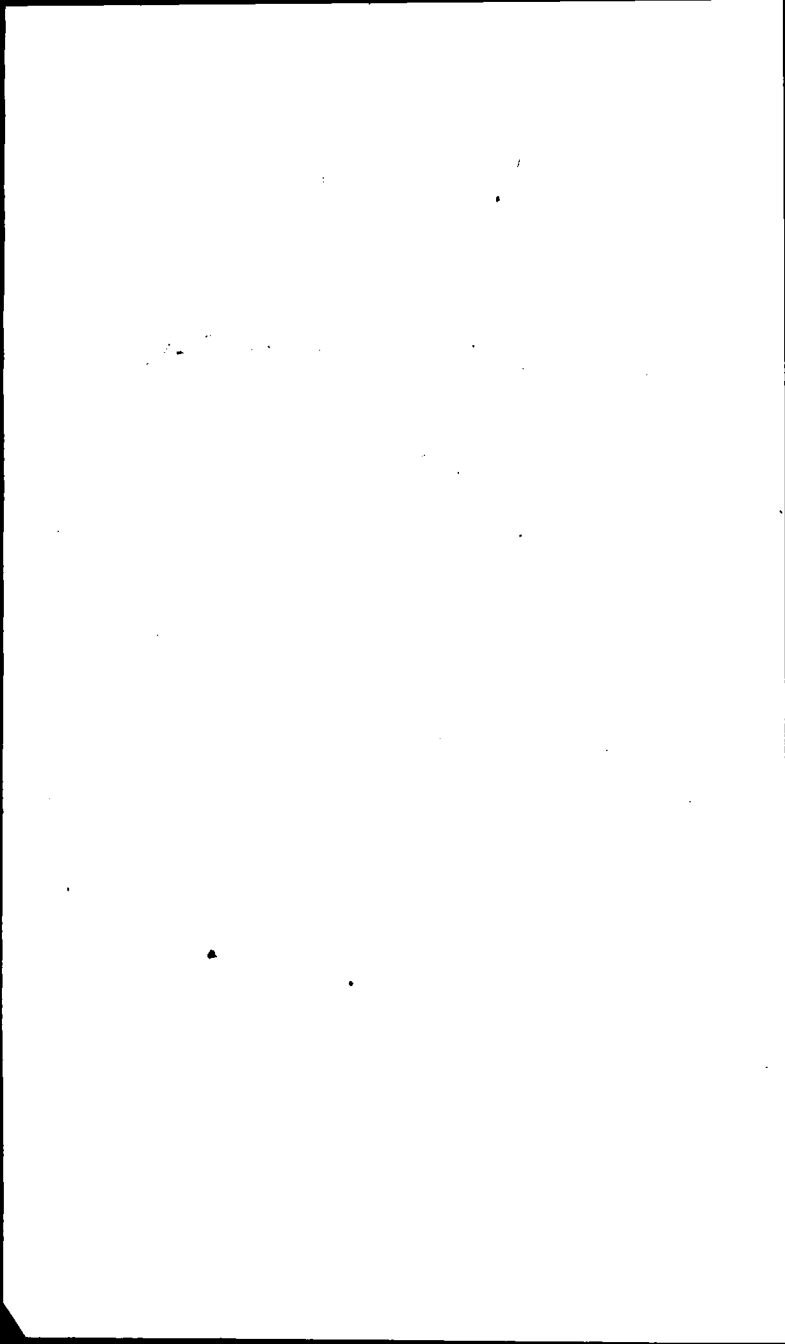
Ny Hæfte.

3die Bind.

Kjøbenhavn, 1841.

Forlagt af J. S. Schuboche's Boghandling.

Trykt hos S. L. Møller.

I n d h o l d.

	Side
U dsigt over Udførselen af Korn-, Fede- og andre Varer fra Kongeriget Danmark og Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen i Aarene 1838 og 1839, af Ch. N. Wil- laume	1.
Den landoekonomiske Skoleen, af Janus Balthazar Kra- rup, Sognepræst for Gjerløv og Draaby Menigheder, Provst og Ridder af Dannebrogen, (Kbh., 1837) Kritisk betragtet, forsaavidt Læren om Værelbrug og Staldfødring angaaer, af Kammerraad C. Dalgas	53.
Brand i Hvede	87.
Beretning om Ugerdyrknings-Institutet paa Haraldslund, tidligere paa Frysendal, af Proprietair N. B. Krarup.	101.
Noget om Rugens Benyttelse som Foder- eller Græsplante forinden den giver Kjærne, af Pastor P. C. E. Poul- sen, tidligere i Nibløse, nu i Nørby ved Kallundborg.	115.
Noget om Jordbruget paa Færøerne; meddeelt det Kongl. Landhuusholdningselskab	139.
Blandinger: at vaske uden Sæbe	144.
Englands og Skotlands fortrinligste Kvægracer; efter det Engelske, ved Overkrigskommisair Joh. Phil. Hage.	145.
Kong Frederik den Sjette, som Lovgiver og Regent, Bondens Ven, af Etatsraad Frederik Thaarup.	238.

	Side
Blandinger: Beskrivelse af en i England med Præmie belønnet Forpagtning	363.
Hvoraf kommer det, at Kartoflerne raadne i Jorden?	364.
Om Høraavl med indenlandskt og med russisk Frø . . .	366.
Et Par Ord om de hos os dannede Landboeforeninger, som et glædeligt Livens Tegn, af Provst D. D. Lütken	369.
Den erfarne Landmand, som forbinder Theorie med Praxis, eller Beskrivelse over mit Landbrug i Liehmena, af Oekonomie-Kommissair zc. F. Kirchof i Weimar . . .	384.
Rogle faa Bemærkninger om Chemiens Anvendelse paa Ugerdyrkningen	456.
Forhandlinger ved den 5te Forsamling af Lybske Landmænd, i Doberan, d. 2den til d. 9de September 1841. Meddeelt det Kongel. Landhuusholdnings-Selskab af Forpagter og Director for de Kgl. svenske Stamschæferier N. C. Hofman-Bang	466.
Anmærkninger ved "Landmændenes Forhandlinger i Doberan 1841," af Samme	524.
Blandinger:	
Giver Vand- eller Landrødning den mest, bedste og skjønneste Hør?	554.
Mange Fold af en Havrefierne	556.
Udenlandske Flade- og Kornmaal, reducerede til dansk Maal.	557.

Rettelser: Side 263. Ude, læs Udel.

Udsigt over Udførselen af Korn-, Fede- og
andre Varer fra Kongeriget Danmark og
Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen
i Aarene 1838 og 1839.

Af Ch. A. Villaurme.

Mar 1838.

Den nye Form, de officielle Tabeller over denne Udførsel have erholdt, gjør det lettere at følge Omfanget af enhver Udførselsartikel i dens Til- og Af- tagen, indtil man udfinder, hvor stor Udførselen har været af enhver af Monarchiets 2 Hoveddeles egen Production. Herved opnaaer man fuldkommen Kundskab om, med hvilken Fylde enhver Frembringelse overhoved har bidraget til Nationalvelstanden, hvilket derimod ikke kan udfindes i de forskjellige Egnes Detail. Klart at paavise, hvad enhver Egn har bidraget til den almindelige Indtægt, bliver ikke mueligt, men kunde være bragt til Bished, dersom der for enhver Egn var angivet, hvormeget der, og hvorhen det var udfibet som Gjenstand for den indenrigske Mellemhandel, og

meddeelt en Specification i Henseende til nogle forædlede Artikler.

Som en Følge af den omtalte forandrede Form fik de medfølgende Tabeller en Skikkelse, som vel afviger fra Tabellernes for 1836 og 1837, men dog for Sammenligningens Skyld blev disses saa lig som mueligt. Af samme Grund beholdtes de i Aaret 1836 angivne Priser som quantitativ Norm, hvilken Pengeværdi maatte bevare sin Uforanderlighed som almeengjeldende Maalestof. Beregningen over Indtægten af Folkehusholdningen efter et Middeltal af de løbende Priser i Aarene 1838 og 1839 skal følge, saasnart disse efter Lovte blive meddeelte. Endstjøndt der ikke er taget Hensyn til, at Priserne stode høiere i A. 1838, end i A. 1836, overstiger alligevel Summen af Udførselen i 1838 begge de foregaaende Aars betydeligt.

1.

Udførselen af egen Production, efterat der fra Brutto-Udførselen er fradraget det fra Udlandet Indførte og det, der er udført ved den indenrigske Mellemhandel, altsaa Netto-Beløbet af Udførselen i Aaret 1838 udgjorde i Pengeværdi efter Normalpriserne:

fra Danmark. . . . Rbd. 6,920,724

— Hertugdømmerne — 8,686,800 - 2.

————— 15,607,524 - 2.

— hele Monarchiet for levende Kreaturer 3,545,003 - 2.

19,152,527 - 4.

Den beløb sig imod den 17,060,320 Rbd. store

Udførsel i 1836 til 2,092,207, imod den 18,429,324 store i 1837 til 723,203 Rbd. mere, et Udfald, som vidner, næst efter Forsynets Betsignelse, om lykkelige Conjuncturer og Landboernes fremskridende Drivtighed. Dgsaa fortjene Kjøbstedboernes Bestræbelser for, ved forenede Kræfter at udføre Havnesforbedringer, Søfartsindretninger og andre Foretagender, berømmelig Erfjendelse.

Den i de vedføjede Tabeller ikke anførte Udførsel af levende Kreaturer beløb sig til

10,951 Heste à 100 Rbd. pr. Stk.	1,095,100 Rbd. = Mk.
29,365 Stude à 66 — 4 Mk.	1,957,666 — 4 —
8,707 Køer à 30 — = —	261,210 — = —
6,790 Kalve à 6 — 4 —	45,266 — 4 —
13,229 Sviin à 10 — = —	132,290 — = —
16,041 Faar og Lam à 3 Rbd. 2 Mk.	53,470 — = —

tilsammen de ovenfor anførte 3,545,003 Rbd. 2 Mk.

Af enhver Hoveddeels egen Production udgjorde:

Udførselen fra Danmark	36,1 pCt.	} 100
— fra Hertugdømmerne	45,4 —	
— af levende Kreaturer	18,5 —	

Brutto-Udførselen udgjør

fra Danmark	7,863,949 Rbd. 3 Mk. eller 45 pCt.
- Hertugdømmerne	9,526,990 — 3 — — 55 —

Af denne Brutto-

Totalsum 17,390,940 Rbd. = Mk. eller 100 pCt.
udgjør a) Udførselen

fra alle danske Provinds-Stæder

Rbb. 5,441,703 = 31,3 pCt.

- Kjøbenhavn — 1,600,041 = 9,2 —

- Danmark til Hertugd. — 822,205 = 4,7 —

Rbb. 7,863,949 = 45,2 pCt.

fra begge Hertugdømmer

til Udlandet

Rbb. 8,553,063 = 49,2 pCt.

til Danmark

Rbb. 973,927 = 5,6 pCt.

————— 9,526,990 = 54,8 pCt.

17,390,939 = 100 pCt.

b) Indførselen fra Udlandet og Hertugdømmerne

til Danmark Rbb. 1,042,167 = 6 pCt.

fra Udlandet og Danmark

til Hertugdømmerne Rbb. 1,336,537 = 7,1 pCt.

Rbb. 2,378,704 = 13,1 pCt.

derfra Summen af det ved

den indenrigske Mellemlan-

del Indførte 822,205 +

973,927. 1,796,132 = 10,3 pCt.

bliver Indførsel. fra UdL. Rbb. 582,572 = 2,8 pCt.

2.

Efter Frembringelserne betragtet, udgjorde

1. Brutto-udførel af

	Agerbruget		Skovgaarden		Stifteriet		Stove og Køkkenovner		Overførel	
	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.
fra Skifterne	2,664,850	2	352,143	4	3,755	=	79	4	3,020,828	4
fra Jylland	846,911	2	1,482,866	3	1,704	=	100	=	2,331,581	5
af skifterne										
Nr. 16—25	89,293	=	=	=	=	=	=	=	89,293	=
fra Ribeenhavn	1,103,680	3	483,020	3	11,900	=	1,440	=	1,600,041	=
fra Danmark til Sertugbømmene	508,278	5	302,933	3	3,028	2	7,964	2	822,205	=
Meer-udførel	129,461	2	263,841	=	=	=	=	=	393,302	2
Brutto = Udførel og Meer-udførel	5,342,475	2	2,884,805	1	20,387	2	9,584	=	8,257,251	5
derfra										
Udførelsen fra Ublansbet og Sertugbømmene	724,725	5	606,433	=	2,125	2	3,253	2	1,336,537	3
Netto-udførel fra Danmark	4,617,749	3	2,278,372	1	18,262	=	6,330	4	6,920,714	2

	Slagbruget		Svargavlen		Stifteriet		Stove og Kjøremøser		Overhøved	
	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.
1. Netto-Udførsel af										
fra Fertigh. Slesvig	1,235,440	4	1,223,864	4	17,186	=	1,660	=	2,478,151	2
— — Gølfreen	2,619,116	5	2,926,168	3	1,819	2	138,941	2	5,686,046	=
af Skiftl. Nr. 16—25	388,866	=	=	=	=	=	=	=	388,866	=
fra begge Fertigheds-	362,584	=	606,452	3	2,125	2	2,765	2	973,927	1
mer til Danmark .	197,282	5	3,079	3	1,622	=	=	=	201,984	2
2. Meer-Udførsel . . .										
Brutto = Udførsel og Meer-Udførsel . . .	4,803,290	2	4,759,565	1	22,752	4	143,366	4	9,728,974	5
herfra										
Udførselen fra Iblansbet og Danmark . .	728,236	4	302,937	5	3,028	2	7,964	2	1,042,167	1
Netto-Ubf. fra Fertigh.	4,075,053	3	4,456,627	2	19,724	2	135,402	2	8,686,807	4
Dido fra Danmark . .	4,617,749	4	2,278,372	1	18,262	=	6,330	4	6,920,714	2
Netto-Udførsel fra hele										
Monarchiet	8,692,803	1	6,734,999	3	37,986	2	141,733	=	15,607,522	=
Udførs. af Lev. Kreaturer	=	=	3,545,003	2	=	=	=	=	3,545,003	2
			10,280,002	5					19,152,525	2

Efter disse Summer af Netto-Udførselen fra hele Monarchiet forholder sig Udførselen af Producter

af Agerbruget til den af ^{Dvæg-}avlen, Fiskeriet og Skove ic.

som 100 til 118,2 0,4 1,6

1837 som 100 til 111 0,21 1,7

og udgjøre af 19,152,525 Rbd.

i Danmark pCt. 24,1 11,9 0,09 0,03 = 36,12

i Hertugd. — 24,2 23,2 0,19 0,7 = 45,29

45,3 35,1 0,28 0,73 = 81,41

levende Kreaturer 18,5 18,5

53,6 99,91

Agerbrug og især Dvægavl havde sig som de ulige rigeste, næsten eneste Kilder til Indtægt fra Udlandet af materiel Production. Afbenyttelsen af Fiskeriet og Tørvemoserne til Udførsel er endnu ikke bleven Gjenstand for kraftfulde Foretagender.

Sammenligner man de raat udførte med de forædlet udførte Producter af samme Slags, saa forholder sig Summen af Brutto-Udførselen fra det hele Monarchie, 17,390,940 Rbd. til den

af Agerbruget, Dvægavlen, over-
r. forædl. r. forædl. hoved

fra Danmark som 100 til 24,5 5,4 6,5 8,6 = 45

fra Hertugd. som 100 til 22,9 3,5 2,8 24,6 = 53,8.

47,4 8,9 9,3 33,2 = 98,8.

Summerne af Netto-Udførselen af raae Producter forholde sig til dem af forædlede ligeartede Producter

fra Danmark . . .	af Agerbruget som 100 til	22,7
	af Dvægavlen som 100 til	104
fra Hertugdømm.	af Agerbruget som 100 til	17,6
	af Dvægavlen som 100 til	1264
fra hele Monarchiet	af Agerbruget som 100 til	20,2
	af Dvægavlen som 100 til	367

I Indførselen fra Udlandet og ved den indenrigske Mellemandel forholde de raae Producter sig til de forædlede :

til Danmark . . .	af Agerbruget som 100 til	26
	af Dvægavlen som 100 til	3100
til Hertugdømmerne	af Agerbruget som 100 til	0,7
-	af Dvægavlen som 100 til	100,1

Ved den indenrigske Mellemandel udførtes af

	raae Producter	forædlede Producter	overs-hoved
fra Danmark til Hertugd.			
af Agerbrugets Producter			
	for Rbd. 505,079 —	3,199 —	508,278
af Dvægavlens . . .	151,391 —	151,541 —	302,932
	<u>Rbd. 656,470 —</u>	<u>154,740 —</u>	<u>811,210</u>
fra Hertugd. til Danmark			
af Agerbrugets Producter			
	for Rbd. 218,175 —	144,408 —	362,584
af Dvægavlens . . .	18,966 —	587,486 —	606,452
	<u>Rbd. 237,141 —</u>	<u>731,894 —</u>	<u>969,036</u>
fra Danmark til Hertugd.			
	Rbd. + 419,329 ÷	577,154 ÷	157,826

eller Danmark førte ud til Hertugd.,	ind fra disse,	førte ud,	ind
af raae og forædlede Producter	100	119	5 6
af raae Producter alene	100	64	20 13
af forædlede alene	100	475	4 19.

Monarchiets rigeste Udførselsartikler ere
raae og forædlede fra Danmark, Hertugd., overhoved.
af Agerbruget
Kapsæd og Koesfrø

Nr. 9 . . .	Rbd.	869,739.	1,463,616.	2,333,355.
Byg Nr. 3, 18, 19		1,770,407.	329,426.	2,099,833.
Hvede Nr. 1, 16, 24.		560,904.	1,345,221.	1,906,125.
af Dvægavlen				
Smør Nr. 36 . . .		929,492.	2,990,986.	3,920,478.
Flekk Nr. 38, 39. .		183,280.	570,633.	753,913.
Uld Nr. 31, 32, 32 .		525,463.	121,697.	647,460.

Umalet Hvede er i Tabellen over Danmark anført med 75,020 Rbd. Meer-Udførsel; Udførselen af Hvedemeel Nr. 16 og haardt Hvedebrød Nr. 24 er derimod saa anseelig, at den giver en Meer-Udførsel af 560,904 Rbd.

Summen af enhver af disse Hoved-Udførselsartikler udgjør i Aaret 1838 imod Aarene

		1837	1836
af Smør	Rbd.	+ 212,400	+ 443,600
af Kapsæd og Koesfrø . .	—	÷ 273,500	+ 390,200
af Byg, raat og forædlet	—	+ 418,800	+ 496,000
af Hvede, raa og forædlet	—	+ 344,100	+ 365,900
af Flekk, saltet og røget	—	÷ 44,000	+ 66,000
af Uld af alle Slags . .	—	+ 65,800	÷ 814,000

I de følgende Udsigter over de specielle Dele af Monarchiet ere Summerne af Udførselen til Udlandet (med Udelukkelse af Mellemandelen) brugte som Sammenlignings-Størrelser.

3.

Udførselen fra Kjøbenhavn, Resultatet af Indførselen fra alle Monarchiets Dele og fra Udlandet, udgjorde i de forrige Aars Udsigt en Deel af D-Stifternes Udførsel. For at kunne anstille en Sammenligning med de foregaaende Aar, tage vi her Kjøbenhavns Udførsel 1,600,041 Rbd. sammen med den fra D-Stifterne. . 3,020,828 —
4,620,869 Rbd.

og betragte den korteligen.

Monarchiets Total-Udførsel til Udlandet forholder sig til Udførselen fra D-Stifterne med Kjøbenhavn som 100 til 29.5.

Deraf komme paa Kjøbenhavn 10,2
 paa D-Stifterne alene 19,3
29,5 i 1837 — 25,3.

til Producter af Algerb. som 100 til 24,1 — — 21.
 af Dvægavlen som 100 til 5,4 — — 4.3.

Total-Summen af Udførselen fra Kjøbenhavn forholder sig til den af Producterne

af Algerbruget, af Dvægavlen, tilsam-
 r. forædl. r. forædl. men.
 som 100 til 19,3 + 49,6 = 68,9. 13,2 + 17 = 30,2. 99,1.

De rigeste Udførsels-Artikler ere: Hvede, raa Nr. 1 med 73,242 Rbd., forædlet Nr. 16, 24 med

641,403 Rbd. tilsammen 714,645 Rbd.; Byg Nr. 3, 14, 18, 19, med 224,365 Rbd.; Huder og Skind, Nr. 26, 27 med 141,556 Rbd.; Smør med 133,493 Rbd. Denne Byes Udsørsel har kun Interesse i commercial og industriel Henseende, og i sidste Henseende udmærker sig Forædlingen af Hvede og Byg.

Total-Summen af Udsørselen fra alle danske Provinds-Stæder forholder sig til den fra Kjøbenhavn overhoved som 100 til 30; den ligeartede Udsørsel forholder sig

af Agerbruget overhoved

som 100 til 30,6, raa 8,9, forædlet 519.

af Dvægavl. som 100 til 26,3, — 26,3, — 25.

4.

Trækker man 51,000 Rbd. for levende Kreaturer fra D-Stifternes Udsørsel i Aaret 1837, saa beholder man 4,206,600 Rbd. igjen, hvilken Sum er 460,000 Rbd. ringere, end Udsørselens i A. 1838, naar man deri indbefatter Kjøbenhavns Udsørsel tilligemed Andelen i de 89,000 Rbd. for Artiflerne Nr. 16—25.

De rigeste Udsørselsartifler fra denne Deel af Riget ere: af Agerbruget: Byg med 1,277,000 Rbd. (næsten Halvdelen af hele Udsørselen af Agerbrugets raae Producter), dernæst Kapsæd og Koesfrø med 483,000 Rbd. og derefter Rug med 340,000 Rbd. Om Udsørselen af forædlede Artifler af Agerbrugets Producter lader sig ikke sige Andet med Bestemthed, end at den er falden meget ringe ud, da disse Artifler ere summaristt anførte med dem fra Jylland og

overhoved kun beløbe sig til 152,000 Rbd. Den eneste Udførselsartikel af Dvægavlens Producter, som er af nogen Betydning, er Smør med 201,000 Rbd., hvortil Fyen har bidraget med 186,000 Rbd. Forbruget i Kjøbenhavn af Mælk, Smør og andre Fødevarer indvirker naturligviis med her.

Total-Udførselen fra hele Monarchiet til Udlandet forholder sig

- a) til Udførselen fra D^s Stifterne (uden Kjøbenhavn) overhoved som 100 til 19,3
 af Agerbruget alene som 100 : 16,7 (Byg alene 7,8)
 af Dvægavlen — som 100 : 2,2;
- b) til Udførselen fra Sjælland, Vaaland, Falster som 100 til 10,8 — raa 10,2 — forædlet 0,5
 fra Fyen — 100 : 8,5 — — 7, — — 1,5;
- c) hele Udførselen fra D^s Stifterne forholder sig til Udførselen fra . . Sj. r. Fyen. i 1837 fra Sjæll. Fyen af Agerbrugets Producter som 100 til 52,1; 36. 58,8; 23,7
 af Dvægavlens som 100 til 3,5; 8. 12,2; 4,7;
- d) Udførselen af Agerbrugets Producter til den af Dvægavlen fra alle D^s Stifter som 100:13,2, fra Sj. r. til 6,8, fra Fyen til 22,4
 i A. 1837 : 21 : 24 : 20;
- e) de raae Producter til de forædlede af samme Slags

fra alle Der, Sjælland ic., Fyen	i A. 1837.
af Agerbrug.	
som 100 til 1,6; til 1,5; til 1,7	30; 43; 4
af Dvægavl.	
som 100 : 408 ; : 123 ; : 1065	192; 146; 481
af begge	
som 100 : 12 ; : 5,2 ; : 22	43; 55; 12.

Bed disse Forhold til Aaret 1837 maa dog stedse tages Hensyn til Kjøbenhavns Afstillelse fra Sjælland, Laaland og Falster, ligesom alle D-Stifters Andeel i de 89,000 Rbd. for de forædlede Artifler 16—25 af Agerbruget.

Udførselen fra Sjælland ic. forholder sig til den fra Fyen

af Agerbrugets Producter

som 100 til 69,5 r., til 77,2 forædl., til 69,4 overh.
i 1837 — 100 : 55 : 5 : 40

af Dvægavlens

som 100 : 44,8 : 761,5 : 720
i 1837 — 100 : 16 : 54 : 31.

Stiftet Fyen viser i denne Sammenligning overordentlig Fremgang. Agerbruget har i D-Stifternes Udførsel overalt Overvægten.

5.

Dgsaa Jylland viser i dette Aars Udførsel til Udlandet en Tilvæxt af henimod 100,000 Rbd. i Sammenligning med den i A. 1837, naar de 50,000 Rbd. for de i A. 1837 udførte levende Kreaturer fradrages, og Andelen i de 89,000 Rbd. for forædlede Producter

af Agerbruget Nr. 16—25 lægges til Beløbet for 1838. Udførselen i A. 1838 overgaaer den i A. 1837 af Agerbrugets Producter med 242,000 Rbd.; den af Dvægavlen er derimod 197,000 Rbd. ringere.

Tabellen over Jylland er ligesom den over de andre Hoveddele af Halvøen inddeelt i Best- og Øst- siden; Midten bortfalder overalt. Af de Midten af Jylland før tildeelte Told-Districter er Hjørring lagt til Øst- siden, til Best- siden derimod Thisted tilligemed Kystdistricterne af Fens, Hjerding, Ribe, Ringkjøbing og de nye tilkomne ved Liimfjorden: Holstebro, Lem- vig, Rykjøbing, Skive og Viborg. Øst- siden indbe- fatter foruden Hjørring alle andre her ikke nævnte Told-Districter.

De rigeste Udførsels-Artikler fra denne Hoveddeel ere af Agerbrugets Producter: Kapsøb og Koesfrø med 304,640 Rbd., Byg med 269,480 Rbd., Havre med 103,200 Rbd., Rug med 100,136 Rbd. Iblant Producterne af Dvægavlen er Smør det rigeste med 663,573 Rbd., dernæst Uld af alle Slags med 420,710 Rbd. (deriblandt Kradsuld med 45,634 Rbd., som Aarhus udførte, imedens Kjøbenhavn kun udførte for 7,840 Rbd.), endeligt Huder og Skind med 216,506 Rbd.

Total-Udførselen fra Monarchiet til Udlandet for- holder sig a) til Udførselen fra hele Jylland i A. 1837

	som 100 til	14,9	12,6
af Agerbruget . .	— 100 :	5,4	3,3
af Dvægavlen . .	— 100 :	9,5	9,3 ;

b) til den fra Bestsiden som 100 til 3,9 3,7
 fra Østsiden som 100 : 11 8,9 ;

For 1837 er Forholdet af Midten tillagt Vest- og Øst-
 siden i lige Dele, i det Udførselen fra Thisted og Hjør-
 ring saa temmelig veie op imod hinanden.

c) Jyllands hele Udførsel forholder sig til Udfør-
 selen fra Bestsiden, Østsiden. 1837 med Deling af Midten
 af Agerbruget

som 100 til 3,4 til 31,4 2,75 23,75

af Dvægavlen

som 100 til 22,3 : 40,7 27,15 46,05

af begge

som 100 til 25,7 : 72,1 29,9 69,8 ;

d) Udførselen af Agerbrugets Producter forholder
 sig til den af Dvægavlens

fra hele Jylland som 100 til 175 i A. 1837 som 100 til 277

fra Bestsiden . som 100 : 652

fra Østsiden . . som 100 : 125.

e) Udførselen af raee Producter forholder sig til
 den af forædlede af samme Slags

af Agerbruget som 100 til 2,5 i A. 1837 som 100 til 6,25

af Dvægavlen — 100 : 112 — 100 : 115,5

af begge . . . — 100 : 53 — 100 : 72

Udførselen af Dvægavlens Producter er overhoved
 dobbelt saa høi, som den af Agerbrugets; paa Bestsiden
 6 Gange, paa Østsiden 1½ Gange stærkere (s. Udsigt
 for 1836—37 S. 11).

Imod Udførselen i A. 1837 viser den i A. 1838
 en Aftagen af 15,000 Rbd. i Forædlingen af Ager-

brugets Producter, der dog turde blive dækket ved Andelen i de oftere omtalte 89,000 Rbd. for Artiflerne Nr. 16—25; alligevel er Forædlingen af Agerbrugets Producter ringe i denne Deel af Landet.

Udførselen fra Sylland forholder sig til den fra D-Stifterne, Kjøbenhavn indbefattet,

	raae,	forædlede
af Agerbruget . . . som	25,9 til 100;	2,5 til 100
i 1837 som	26 : 100;	4 : 100
af Dvægavlen . . . som	137,5 : 100;	155 : 100
i 1837 som	64 : 100;	90 : 100
uden Kjøbenhavn		

	overhoved	raae	forædlede
af Agerbruget .	100 til 314,	100 til 317,	100 til 203
af Dvægavlen .	100 : 24,	100 : 10,	100 : 36
	6.		

Trækker man fra Summen af Udførselen fra Slesvig i Aaret 1837 stor 3,878,019 Rbd.
 Beløbet for de dengang udførte Area-
 turer 1,355,292 Rbd.
 endvidere Udførselen fra
 Rendsborg, hvilket Told-
 District er anført for
 1838 under Holsteen . 67,993 —
 ————— 1,423,285 —

saar faaer man for Udførselen fra Slesvig i Aaret 1837 2,454,734 Rbd.
 Pægges derimod til Udførselen i A. 1838
 2,475,147 Rbd.

og Trediebelen af de for
 Artiflerne Nr. 16—25
 anførte 388,865 Rbd. . 129,622 —
 saar kommer for 1838
 et Overskud af 150,035 —
 ————— 2,604,769 — 2,604,769 Rbd.

Dette Overskud turde rimeligviis faae Tilvært, saasnart Föialbanken i Flensborg begynder at yttre sin Virksomhed paa Kræfternes Udvikling, hvilket Jyllands Fremgang i Henseende til Udførselen synes at stadfæste.

De vigtigste Producter til Udførsel fra dette Hertugdømme ere: Rapsæd og Roefrø med 573,000 Rbd., Hvede med 205,000 Rbd., Byg med 125,000 Rbd., Smør med 613,000 Rbd., Flest med 192,000 Rbd., Uld med 143,000 Rbd.

Total=Beløbet af Udførselen fra Monarchiet til Udlandet forholder sig til de i Tabellen anførte Udførsler a) fra hele Hertugdømmet

som 100 til 15,8 i A. 1837 som 100 til 20,8

af Agerbrug som 100 : 7,9 7

af Dvægavl som 100 : 7,9 13,8

b) fra Vestfiden som 100 : 6,8 10

fra Østfiden som 100 : 9 11

naar man deler Udførselen fra Midten i A. 1837.

c) hele Udførselen fra Hertugdømmet forholder sig til Udførselen af Producter

overhoved, fra Vestf. Østf. i A. 1837 Vestf. Østf.

af Agerbruget

som 100 til 49,8 til 29,1 til 20,7 til 12,6 til 20,1

af Dvægavlen

som 100 til 49,3 : 13,7 : 35,6 : 34,9 : 29,8

begge — 100 til 99,2 : 42,9 : 56,3 : 47,5 : 51,9

d) Udførselen af Agerbrugets Producter forholder sig til den af Dvægavlens

fra Vestfiden som 100 til	47,4	i A. 1837 som 100 til	206
fra Østfiden som 100 :	171,7		: 114
begge som 100 :	99,1		: 236

Bed disse Forhold bør tages Hensyn til den Indflydelse, Afsondringen af levende Kreaturers Udførsel i Aaret 1838 har.

e) Udførselen af raae Producter forholder sig til den af ligeartede forædlede:

af Agerbruget som 100 til	0,2	i A. 1837 som 100 til	26
af Dvægavl som 100 :	314		: 53
af begge som 100 :	70		: 43

7.

Udførselen fra Hertugdømmet Holsteen udgjør
5,935,400 Rbd.

dertil $\frac{2}{3}$ af 388,865 Rbd. for Artiflerne

Nr. 16—25	259,244	—
	<hr/>	
	6,194,644 Rbd.	

I A. 1837 udgjorde den 7,679,801 Rbd.

derfra for udførte levende

Kreaturer	1,802,429	—
	<hr/>	
	5,877,372 Rbd.	

Holsteen udførte følgende i 1838 mere 317,272 Rbd.

Smør er med 2,308,000 Rbd. dette Hertugdømmes rigeste Udførsels-Artifel og udgjør næsten $\frac{2}{3}$ af hele Udførsels-Summen. Dernæst kommer Kapsfæd og Koesfrø med 965,000, Hvede med 803,000, Byg med 400,000, Flest med 346,000 Rbd.

Total-Udførselen fra Monarchiet til Udlandet forholder sig

- a) til Udførselen fra hele Hertugdømmet
 som 100 til 36,4, i A. 1837 til 41,3
 af Agerbruget . . — 100 : 16,9 : 15,3
 af Dvægavlen . . — 100 : 19,4 : 24,6 ;
- b) til Udførselen fra Bestsiden
 som 100 til 10,8, i A. 1837 til 19,6
 fra Østsiden . . . — 100 : 25,6 : 21,4 ;
- c) Hertugdømmets hele Udførsel forholder sig til den
 fra Bests., Østsiden, Bestsiden, Østf.
 af Agerbruget
 som 100 til 18,2 til 27,8 i A. 1837 til 24,1 til 16,1
 af Dvægavlen
 som 100 til 10 : 41,5 : 23,3 : 36,1
 overhoved
 som 100 til 29,7 : 70,4 : 46,4 : 52,2 ;
- d) Udførselen af Agerbrugets Producter forholder sig
 til den af Dvægavlens overhoved
 som 100 til 107,8, i A. 1837 som 100 til 155
 fra Bestsiden 100 : 55
 fra Østsiden 100 : 148
- e) Udførselen af raae Producter forholder sig til den
 af ligeartede foræblede
 af Agerbruget
 som 100 til 2,5, i A. 1837 som 100 til 12,5
 af Dvægavlen
 som 100 til 1819,6 : 131,5
 begge som 100 : 88 : 63,6.
 Udførselen fra Hertugdømmet Slesvig forholder
 sig til den fra Holsteen

af Agerbrugets Producter,

raae som 100 til 209, i A. 1837 som 100 til 262

forædlede som 100 : 392 : 124

r. og forædl. som 100 : 212 : 233

af Dvægavlens Producter

som 100 : 54 : 116

forædlede som 100 : 297,8 : 291

r. og forædl. som 100 : 239 : 277

hele Udførselen som 100 : 229 : 198

8.

Agerbruget viser efter denne Oversigt en Overvægt i Udførselen, en særdeles stærk i den fra D-Stifterne, en mindre betydelig i den fra Kjøbenhavn og en meget svag i den fra Hertugdømmet Slesvig; Dvægavlen derimod har Overvægten i Holsteen, og i Jylland endog en stærk Overvægt. Men tildeeltens enhver Hoveddeel af Monarchiet den den tilkommende Andeel i Summen for de udførte levende Kreaturer, saa vilde Udførselen af Dvægavlen vise sig rigere i alle Dele af Halvøen, end den af Agerbruget. I D-Stifterne vilde da Agerbruget rimeligviis staae mindre paafaldende høit imod Dvægavlen, naar nemlig Kjøbenhavns Forbrug af Smør, Ost, Slagteqvæg, Korn o. desl., som Sjælland og Naboerne sende til denne, den 10de Deel af Danmarks Befolkning indeholdende Hovedstad, var at betragte som Udførsel, ligesom Altona's Fornødenhed. Forbruget synes derfor at have en statsøkonomisk Interesse, som fortjener en nærmere Oplysning.

Svad Halvoen og dens Udførsel fra Best- og Øst-
 siden angaaer, da har, foruden den velgrundede Afson-
 dring af levende Kreaturers Udførsel, Udeladelsen af
 Midten en stor Indflydelse paa Forholdene imellem
 Best- og Øst- siden. I Jylland ere, som allerede om-
 talt, de to Told-Districter Thisted og Hjørring forlagte
 fra Midten, det første til Best- siden, det sidste til Øst-
 siden. Told-Districtet Rendsborg, der i Udsigten over
 Udførselen i 1836 og 37 er beregnet som det mellemste
 af Hertugdømmet Slesvig, er tildeelt Hertugdømmet
 Holsteen og tilligemed dem af Oldesloe og Segeberg,
 som før udgjorde Midten af Holsteen, regnet til Øst-
 siden. Forholdene af Udførselen fra Halvoens Best-
 og Øst- side i Aaret 1838 have saaledes en meget for-
 andret Grundvold, og følgelig vilde en Sammenlig-
 ning deraf med dem af Udførselen i Aarene 1836 og
 37 være utilfredsstillende, hvorfor den er udeladt i
 følgende Tabel.

	Udførsel		
	fra Vestsiden	fra Østsiden	Forhold af Vestsiden til Østsiden
fra Jylland			
af Agerbrugets Producter Rbb.	84,516	765,395	fom 100 til 939
af Dværgavlens —	532,021	950,845	— 100 : 178
hede Udførsel	613,993	1,717,588	— 100 : 279
fra Slesvig			
af Agerbrugets Producter —	722,035	513,405	fom 100 til 71
af Dværgavlens —	342,982	880,882	— 100 : 257
hede Udførsel	1,071,118	1,407,033	— 100 : 131
fra Holsteen			
af Agerbrugets Producter —	1,035,703	1,583,413	fom 100 til 177
af Dværgavlens —	570,878	2,355,289	— 100 : 430
hede Udførsel	1,692,455	3,993,590	— 100 : 250

Fra Vestsiden har Holsteen fort ligesaa meget ud, som Slesvig og Jylland tilsammen, og fra Østsiden henved for 800,000 Rbb. mere, end begge tilsammen. Af Agerbrugets, Producter er Jyllands Udførsel ringest

fra Vestfiden, Slesvigs derimod fra Østfiden. Jylland har i Udførsel af Dvægavlens Producter Overvægten over Slesvig, ligesom dets Udførsel overhoved staaer temmelig i Ligevægt med det sidstes, imod hvilket det i Aaret 1837 stod tilbage i alle Dele. Slesvig viser i Udførselen af Agerbruget en Overvægt paa Vestfiden imod Østfiden, Jylland siden 1836 Tiltagen i Henseende til Udførselen fra Vestfiden. Iøvrigt er Affættningen af fædrelandste Producter uden Sammenligning størst til Landene ved Nordsøen og paa hiin Side samme, men alligevel er Udførselen fra Halvøens østlige Havne ulige større, end denne Affættning, og Marsagerne til denne tilsyneladende Modsigelse, som nok vilde hæves ved Rettelse af Samqvæmmet fra det Indre af Halvøen, især af Jylland og det Slesvigste, til det vestlige Hav, samt ved Forbedring af Posse- og Ladepladsene paa Halvøens Vestkyster, fortjente vel en noiere Undersegelse. For at gjøre dette meer anstueligt, følger her en Udsigt over, hvor meget der af vore rigeste Producter er udfibet til mod Østen og mod Vesten liggende Lande.

Af følgende vor Udførsels Hovedartikler

	udfærdiges	øverhoved,	til vestlige,	østlige Lande
Skabsfærd og Skofærd Tonner	220,292	211,818	4,395	
Blyg	581,356	45,472	100,652	
— Mæel	2,117	814	3	
— Bryn	32,970	4,512	1,026	
Svebe	233,067	205,468	8,697	
— Mæel	75,953	62,365	962	
— hårdt Brød p/b.	5,624,354	5,099,203	24,377	
Smør Tonner	73,509	57,990	1,770	
Ud af alle Slags p/b.	1,312,329	954,760	455,438	
Steff, faltet og røget	5,917,542	3,899,417	67,702	
Suber og Stind	3,501,465	2,985,242	119,703	

De samme Producter have en ved Nabolag og andre Omstændigheder sikket Afsetning, der kan ansees som aarligen tilbagevendende, nemlig:

af egen production var for Mbb.	til		til be nævnte Greber		
	fra Danmark og Færtugb.	21tona, Gam- borg og Eubet			
Skafsfæb og Roeftrø . . .	2,333,355	31,576	5,333	19,393	36,909
Bjyg	1,936,133	95,856	1,745,480	44,190	1,860,729
— Mel	9,879	2,382	5,856	224	8,462
— Gryn	153,822	4,721	85,530	44,190	134,441
— Svebe	991,773	313,297	99,618	79,380	442,915
— Mel	679,995	53,901	30,546	10,708	163,827
— hardt Brød	234,347	107,661	1,048	155,043	119,417
Smør	3,920,479	2,745,526	356,743		3,257,312
Mb, ra	587,268	202,416	162,419		364,835
— Raffz.	6,718	3,217	1,247		4,464
Steff, fatet	654,097	350,375	42,678	94,045	487,098
— røget	99,815	41,065	15,770	26,759	83,594

Mar 1839.

Sandsen for selvstændige almeennyttige Foretagender til Udviſling af den materielle Production har med Bevidsthed af egen Kraft viist sig virksom i Folket og understøttes ved mange Deeltageres forenede Evne. Den ytrer sig paa forskjellige Maader, deels i industrielle Erhvervgrenes Fremme, deels i Havnesforbedringer, Skibsfartsindretninger, Veianlæg — Alt sigtende til at berede det materielle Erhverv Fremgang. Ei heller maa man glemme, med hvilken opmærksom Virksomhed de allerede aabnede Veie og Midler afbenyttes. Folkets Indtægt høster Fordeel heraf, i det Udførsel af Korn-, Fede- og andre Varer stedse forsøges, og samme Sands er Borgen for, at den erhvervede Velstand vil med huusholderst Overlæg vorde anvendt til Forbedring og Udvidelse af de tilværende Næringsveie og tillige til at aabne nye Rigdomskilder. Forædlingen af Agerbrugets og Dværgavlens raae Producter, saavel som Anvendelsen af de mangehaande, endnu ubenyttede Naturens Gaver til nyt Erhverv, give mangfoldig Veilighed dertil. Udskilligt er i denne Henseende paatænkt og begyndt; men Meget er hverken paatænkt eller begyndt, end lige udført. Den almindelige Opmærksomhed kan ikke noksom beskæftige sig med og dvæle ved disse Gjenstande, som sætte Grændser for Næringsløshed, i det de udbrede Erhverv og afholde fra fordærvelige Projecter og Foretagender. For at anføre kun een af dette Slags nye Sysler, nævne vi Samlingen af Myremalm, der forskaffer

Mangen Erhverv, forvandler en død Værdi til levende Rigdom og befrier Nationen fra en Tribut, den hidtil betalte til Udlandet.

1.

Efter de som Sammenligningens kvantitative Norm antagne Priser fra Aaret 1836 udgjorde Udførselens Netto=Beløb i Aaret 1839 fra Danmark

8,875,134 Rbd.

fra Hertugdømmerne 9,150,646 —

18,025,780 Rbd.

for udførte levende Kreaturer 3,521,480 —

21,547,260 Rbd.

altsaa 4,483,649 Rbd. mere, end i A. 1836, 2,854,042 Rbd. mere, end i A. 1837 og 2,394,725 Rbd. mere, end i A. 1838, en siden 1836 aarligt $1\frac{1}{2}$ Mill. Rbd. stigende Tilvært af Folkets Indtægt fra Udlandet.

I Aaret 1838 var Netto=Udførselen fra Danmark 6,920,724 Rbd., i Aaret 1839 var samme større

1,954,410 Rbd.

fra Hertugdømm. i A. 1838 — 8,686,800

Rbd., i A. 1839 større 463,846 —

2,418,256 Rbd.

derfra det i A. 1838 ringere Udførsels=

Beløb for levende Kreaturer 23,523 —

igien den ovenfor anførte Sum af Meer=

Udførsel, henimod 2,394,733 Rbd.

Men i de enkelte Artikler viser sig deels en Tiltagning, deels en Aftagning, baade i Hovedbegnene og i deres forskjellige Afdelinger, tildeels med store Afvigelser

i deres Total-Beløb og i Udførselen af enkelte Producter; dog kunne disse blot sees af Brutto-Udførselen til Udlandet, i det Angivelserne af Ud- og Indførselen i den indenrigske Mellemhandel ved enhver Egn ikke ere tilstrækkelige til at udfinde bestemte Resultater i denne Henseende.

Den i de tilføiede Tabeller ikke anførte Udførsel af levende Kreaturer beløb sig i A. 1839

	Rbd.	Mf.
til 11,674 Heste à 100 Rbd.	pr. Stk.	1,167,400
til 27,904 Stude à 66 — 4 Mf.	—	1,860,266 4
til 7,459 Køer à 30 — „ — —	—	223,770 „
til 10,737 Kalve à 6 — 4 — —	—	71,580 „
til 14,425 Sviin à 10 — „ — —	—	144,250 „
til 16,264 Faar og Lam à 3 Rbd. 2 Mf.		54,213 2
		<hr/>
		3,521,480

Af den hele Netto-Udførsels ovenfor anførte Total-Summe 21,546,260 Rbd. udgjør den fra Danmark 41,2 pCt. i A. 1838 36,1 pCt.
 den fra Hertugdømmerne 42,5 pCt. 45,4 pCt.
 den for levende Kreaturer 16, pCt. 18,5 pCt.

I Beløbet af Udførselen har Danmark nu hævet sig til Ligheden med Hertugdømmerne, naar man, som billigt, bringer Kjøbenhavns Forsyning med i Anslag; men det har endnu at løse den Opgave, at sætte sin Udførsel i et lige saa gunstigt Forhold til sit Areal, som Hertugdømmernes til deres, og dertil synes Udfigterne gunstige. Efter Fradrag af Beløbet for udførte levende Kreaturer, baade fra Danmark og fra

Hertugdømmerne, viser sig nemlig Brutto-Udførselen fra hiin og denne af disse Rigets Hoveddele i deres respective Tilvæert siden 1836 saaledes:

Udførsel		fra Danmark	
i Aaret 1836	— Rbb.	5,890,000	Tilvæert
1837	—	7,680,000	+ 1,790,000
1838	—	7,863,949	+ 183,949
1839	—	9,471,145	+ 1,607,196
			<u>3,581,145</u>

Udførsel		fra Hertugdømmerne	
i Aaret 1836	— Rbb.	7,885,000	Tilvæert
1837	—	9,576,000	+ 1,691,000
1838	—	9,527,990	÷ 49,010
1839	—	10,497,028	+ 970,038
			<u>2,612,028</u>

eller 969,117 Rbb. meer for Danmark i disse 3 Aar.

Beløbet af Udførselen i A. 1839 udgjør, den indenlandske Mellemlhandel med indbefattet,

fra Danmark Rbb. 9,471,145 = 47,4 pCt.

fra Hertugdømmerne . — 10,497,028 = 52,5 pCt.

Rbb. 19,968,173 = 99,9 pCt.

Den samme Brutto-Sum for 1838 udgjør 17,390,940 Rbb. = 87,5 pCt.; endvidere

a) Udførselen i Aaret 1839 1838

fra alle Provinds-Stæder i Danmark

Rbb. 6,629,553 = 33,2 pCt. 31,3 pCt.

fra Kjøbenhavn — 1,411,755 = 7 pCt. 9,2 pCt.

fra Danmark til

Hertugdømm. — 1,428,832 = 7,2 pCt. 4,7 pCt.

Rbb. 9,470,140 = 47,4 pCt. 45,2 pCt.

fra begge Hertugdømmer i A. 1838
 til Udlandet Rbd. 9,743,408 = 48,7 pCt. 49,2 pCt.
 til Danmark — 753,620 = 3,7 pCt. 5,6 pCt.

Rbd. 10,497,028 = 52,5 pCt. 54,8 pCt.

b) Indførselen i Aaret 1839 fra Udlandet og ved
 indenlandsk Handel i A. 1838
 til Danmark Rbd. 944,495 = 4,7 pCt. 6 pCt.
 til Hertugd. — 1,510,766 = 7,5 pCt. 7,1 pCt.

Rbd. 2,455,261 = 12,2 pCt. 13,1 pCt.

derfra indenrigsk
 Handel . . Rbd. 2,182,452 = 10,9 pCt. 10,3 pCt.

igjen Indførsel fra
 Udlandet . . . Rbd. 272,809 = 1,3 pCt. 2,8 pCt.

Af disse Forhold i Sammenligning med dem for Aaret 1838 viser sig en Tilvært i Udførselen fra Provinds-Stæderne, hvis kraftfuldt drevne Udførsel af Landets Producter giver en stærk Opmuntring til disses Frembringelse og Forædling. Endvidere viser sig deraf en formindsket Udførsel fra Kjøbenhavn, derimod en forøget Udførsel fra Danmark til Hertugdømmerne. I disse har Udførselen til Udlandet taget til; men Udførselen til Danmark er 30 pCt. mindre.

Indførselen fra Udlandet og ved indenlandsk Handel har i Danmark taget af, i Hertugdømmerne til; men Indførselen fra Udlandet til begge tilsammen er ringere, end i Aaret 1838.

§ Klaret 1839 førte overhoved ind: Danmark Fertugdømmerne
 for 9Rbb. 914,495 1,510,766
 beraf ved indenlandff Sandel. — 753,620 1,428,832

følgende fra Ublandet alene for 9Rbb. 190,875 81,934 = + 272,809;

i Klaret 1838 overhoved Danmark Fertugdømmerne

beraf ved indenlandff Sandel — 973,927 1,336,537
 for 9Rbb. 1,042,167

følgende fra Ublandet alene for 9Rbb. 68,240 514,332

§ Klaret 1839 var faalebes Unbfers
 felen fra Ublandet imob den i

Klaret 1838 for 9Rbb. + 122,635 ÷ 432,398 = ÷ 309,763.

2.
Ordnret efter Producterne utgjør Udførelsen
i Producter af

A. fra Danmark	Udgerbruget		Dværgavlens		Sifferiet		Grove og Tervemmer		overhoved	
	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.	SRbb.	SRF.
1. Brutto-Udførelsen										
fra D-Stifterne . . .	3,436,885	2	358,817	2	2,547	4	87	2	3,798,337	4
fra Sylland	1,313,715	=	1,426,455	5	85	=	40	=	2,740,295	5
SRtifferne SR. 16-25	90,924	4								
fra Sjøbenhavn . . .	868,069	5	531,098	5	11,086	4	1,500	=	90,924	4
fra Danmark til Sertugdommerne . .	1,086,013	4	333,645	4	2,815	4	6,357	=	1,411,755	2
2. Meer-Udførelsen	45,134	4	300,174	4	4,175	=			1,428,832	=
Sifammen	6,840,743	1	2,950,192	2	20,710	=	7,984	2	9,819,629	5
derfra Udførelsen fra Uplandet og Sertugdommerne . .	358,584	1	577,976	2	5,176	2	2,758	2	944,495	1
3. Netto-Udførelsen fra Danmark	6,482,159	=	2,372,216	=	15,533	4	5,226	=	8,875,134	4

B. fra Fertugb.	Eggetruget		Dvaergaalen		Sifferiet		Sflove og Kærvenløfer		Overtjøved	
	gRbb.	gRf.	gRbb.	gRf.	gRbb.	gRf.	gRbb.	gRf.	gRbb.	gRf.
1. Brutto-Udbførelsen	fra Slesvig . . .	1,190,610	3	1,019,989	1	23,785	1,306	4	2,265,692	=
	fra Solfreen . . .	3,387,532	2	3,494,734	5	863	227,516	=	7,110,646	1
	gRiff. Nr. 16—25 fra Fertugb. til Danmark.	367,070	=	=	=	=	=	=	367,070	=
2. Meer-Udbførelsen	167,709	4	577,976	2	5,176	2,758	2	753,620	4	
	160,940	=	1,289	4	2,153	=	=	164,382	4	
	5,273,862	3	5,123,990	=	31,978	=	231,581	=	10,661,411	3
Tilfammen	1,167,948	5	333,644	4	2,815	4	6,357	=	1,510,766	1
	berfa Indførelsen fra Ubl. og Danmark.									
3. Netto-Udbførelsen fra Fertugbomm.	4,105,913	4	4,790,345	2	29,162	2	225,224	=	9,150,645	2
	Dito fra Danmark.	6,482,159	=	2,372,216	=	15,533	4	5,226	=	8,875,134
Netto = Udbførel fra hele Monarchiet.	10,588,072	4	7,162,561	2	44,696	=	230,450	=	18,025,780	=
	Udbførel af levende Rraturer			3,521,480	=				3,521,480	=
			10,684,041	2					21,547,260	=

af Netto-Udførselssummen, med Ubelæstelse af den for Levende Kreaturer, udbgjør den for Producter af

	Agerbruget	Dværgavl	Sifferiet	Støvere.	overhøved.
fra Danmark	35,9 pGt.	43,1 pGt.		0,1 pGt.	49,1 pGt.
fra Fertugsømmene . .	22,7 —	26,6 —	0,1 pGt.	1,2 —	50,6 —
fra hele Monarchiet . .	58,5 —	39,7 —	0,1 —	1,3 —	99,7 —
i Å. 1838 var Forholdet	55,6 —	43,1 —	0,2 —	0,8 —	99,7 —

§ Å. 1839 havde i Sammenligning med Beløbet af Udførselen i 1838

	Agerbruget	Dværgavl	Sifferiet	Støvere.	overhøved.
Danmark 976b.	+ 1,864,410	+ 938,44	÷ 2,729	÷ 1,104	+ 1,954,421
Fertugsømmene . . —	+ 30,860	+ 336,656	+ 9,438	+ 89,822	+ 466,776
hele Monarchiet . . —	+ 1,895,270	+ 430,500	+ 6,709	+ 88,718	+ 2,421,197
Udførselne forholde sig som 100		til 101,	til 0,4	til 2,2	
og til Summen		:	: 0,2	: 1	til 99,8
21,547,260 som 100 til 49		:	: 49,6		

Agerbrug og Dværgavl ere hinanden næsten lige i Sylde, dog indbragte i Danmark Agerbruget 36,

Dvægavlen 13, i Hertugdømmerne hiint 23, dette 27, naar de udførte levende Kreaturer ikke regnes med.

Alf Brutto-Udførselens Beløb, nemlig 19,968,173 Rbd. udgjorde den af Producterne

	af Agerbruget af Dvægavlen over:	
	r., forædl. r., forædl. hovedet	
fra Danmark (30,4-3,5)	33,9 (5,1- 8,1)	13,2 = 47,1
fra Hertugd. (22,6-2,9)	25,5 (3 -22,6)	25,6 = 51,1
	(53 -6,4)	59,4 (8,1 - 30,7)
		38,8 = 98,2

Beløbet af de udførte raee Producter forholder sig til de udførte forædlede af samme Slags

i Danmark i A. 1838

af Agerbruget . . . som 100 til 11,6 — 100: 22,7

af Dvægavlen . . . som 100 : 159 — 100: 104

i Hertugdømmerne

af Agerbruget . . . som 100 : 13,1 — 100: 17,6

af Dvægavlen . . . som 100 : 764 — 100:1264

i hele Monarchiet

af Agerbruget . . . som 100 : 12,8 — 100: 20,2

af Dvægavlen . . . som 100 : 378 — 100: 367

I Indførselen fra Udlandet og ved den indensrigske Handel forholder sig den raee til den ligeartede forædlede

til Danmark i A. 1838

af Agerbruget . . . som 100 til 51 — 100 til 26

af Dvægavlen . . som 100 : 2209 — 100 : 3100

til Hertugdømmerne

af Agerbruget . . . som 100 : 0,9 — 100 : 0,7

af Dvægavlen . . som 100 : 148 — 100 : 100,9

Den indenrigske Handel førte i Producter
fra Danmark til Hertugd.]

	raae	foræblede	!overh.
af Agerbruget			
for Rbd.	1,080,674	— 5,338	— 1,086,013
af Dvægavlen . . .	134,441	— 199,204	— 333,645
Rbd.	<u>1,215,115</u>	<u>— 204,542</u>	<u>— 1,419,658</u>

fra Hertugd. til Danmark
af Agerbruget

for Rbd.	53,223	— 114,486	— 167,709
af Dvægavlen . . .	25,026	— 552,949	— 577,976
Rbd.	<u>78,249</u>	<u>— 667,435</u>	<u>— 745,685</u>

fra Danmark til Hertugd.

Rbd. + 1,136,866 ÷ 462,893 + 673,973

Udførselen fra Danmark til Hertugdømmerne for-
holder sig altsaa til den fra Hertugdømmerne til Dan-
mark i A. 1838

	eller Danmark førte ud,	ind.	ud,	ind
af blot raae Producter				
	som 100 til	6,4	16 1	20 1,3
af blot foræblede Producter				
	som 100 til	320	5 16	4 19
af raae og foræblede Prod.				
	som 100 til	52	2 1	5 6

Danmarks Udførsel til Hertugdømmerne har ta-
get til imod 1838, især forsaavidt dets Udførsel af raae
Producter angaaer; dets Indførsel fra Hertugdøm-
merne er bleven gunstigere, men alligevel overlader det

hidtil Erhvervet ved Forædling af Varer, hvis Beløb endnu stiger til over 400,000 Rbd., til Hertugdømmene. Forædlingen af raae Producter finder endnu Banfæligheder, navnlig af Huder, Skind, Uld, og fortjener meget Fabrifanternes og Handelsstandens Opmærksomhed. Garveri beroer paa kemisk Behandling og kan kun vinde Fremgang ved Kundskab om denne, som for det meste ikke findes hos Bedkommende.

De rigeste Udførselsartikler fra Monarchiet ere i Danmark, Hertugd., tilsammen Byg, rådt og forædlet for Rbd.

	3,131,705	570,665	3,702,370
Kapssæd og Koeftro ..	573,568	1,508,597	2,082,165
Hvede, raa og forædlet	757,820	1,046,818	1,804,638
Smør	897,813	3,034,560	3,932,373
Fleſt, ſaltet og røget .	358,408	632,027	990,435
Uld, af alle Slags . .	486,469	132,695	619,164
Huder og Skind . . .	428,585	180,124	608,609

I de nu følgende Udsigter over Udførselen fra Monarchiets enkelte Dele er Brutto-Udførselen til Udlandet alene, og med Udelukkelse af den indenrigſke Handel, afbenyttet som Sammenlignings-Størrelſe.

3.

Kjøbenhavn er i de officielle Tabeller affondret fra Danmarks øvrige Told-Districter, hvorved man er iſtand til at vurdere denne Hovedſtads Andeel i Udførselen og Forædlingen af de af Landets Producter,

om hvilke her handles, og at sammenligne den med Provinds-Stædernes. Dette kan imidlertid kun skee **no-genlunde** nøiagtigt; thi fra de sidste lastes mange Skibe med dette Slags Varer for Kjøbenhavns Regning, hvorved Bisheden om den Indflydelse formindstes, som denne Kongerigets Hovedstad har paa Producthandelen. I Henseende til Udførselen af forædlede Kornvarer udmærker Kjøbenhavn sig især ved Forædlingen af Hvede til Meel og haardt Brød. Imod en Udførsel af umalede Kornvarer for 301,000 Rbd. stiger Udførselen af Meel, Gryn og haardt Brød til 566,000 Rbd. — en fire Gange større Sum, end den, for hvilken alle Danmarks øvrige Stæder udførte forædlede Kornvarer, og imedens Forholdet af de raae til de forædlede er i Kjøbenhavn som 100 til 188, er det i de danske Provinds-Stæder som 100 til 3. Dette sidste Forhold er intet fordeelagtigt Beviis for Forædlingen i Provindserne, især da Summen for forædlede Kornvarer, som indførtes fra Udlandet og fra Hertugdømmerne, stiger til 121,000, og Meer=Indførselen til 45,000 Rbd. Det eneste udførte Product af Dvægavlen, som utvivlsomt fremvirkes ved Industrie i selve Kjøbenhavn, er Kradsuld, hvoraf der gik 52,000 Pd. fra Kjøbenhavn til Udlandet; Jyllands Østside (Aarhuus) udførte 362,000 Pd. af dette Slags.

Al Total=Summen af Monarchiets Udførsel til Udlandet alene, 17,784,721 Rbd., udgjør Kjøbenhavns Udførsel 8 pCt. (i A. 1838 var Forholdet 10,2 pCt.), de øvrige danske Provinds-Stæders 39 pCt., D-Stifternes 21,3 pCt.

Af Total-Summen af Udførselen fra alle danske Stæder tilligemed Hovedstaden, 8,011,313 Rbd., udgjorde Udførselen fra Kjøbenhavn og de øvrige Stæder af Producter

	r. forædl.	pCt.	r. forædl.	pCt.
af Agerbruget (3,7 7)	10,7	(58,7 1,7)	60,4	
af Dvægavlen (2,6 3,9)	6,5	(8,3 13,8)	22,1	
	<u>6,3 10,9</u>	<u>=17,2</u>	67	15,5 = 82,5

Af Kjøbenhavns Total-Udførsel udgjør den

af Agerbruget r. 21,3 pCt.	f. 40,1 pCt.	= 61,4 pCt.
af Dvægavlen r. 15,1 pCt.	f. 22,4 pCt.	= 37,5 pCt.
	<u>36,4 pCt.</u>	f. 62,5 pCt. = 98,9 pCt.

i Aaret 1838

af Agerbruget r. 19,3 pCt.	f. 49,3 pCt.	= 68,6 pCt.
af Dvægavlen r. 13,2 pCt.	f. 17 pCt.	= 30,2 pCt.
	<u>r. 32,5 pCt.</u>	f. 66,3 pCt. = 98,8 pCt.

De fortrinligste Udførsels-Artikler ere: Hvede, raa og forædlet, med 428,346 Rbd.; Byg, raat og forædlet, med 219,185 Rbd.; Huder og Skind med 149,291 Rbd.; Flest, saltet og roget, med 139,947 Rbd., og endelig Smør med 136,426 Rbd. Imod Aaret 1838 har Udførselen af Hvedemeel og Hvedebrod, ligesom af Uld, taget stærkt af; overhoved er Udførselen fra Kjøbenhavn henvend 200,000 Rbd. ringere, end i A. 1838.

4.

Udførselen fra D-Stifterne er 777,000 Rbd. betydeligere, end i 1838, hvori fornemmeligen den over-

maade forhoiede, indtil over 2,109,000 Rbd. stegne, Udførsel af Byg har Deel. Efter dette er Rug den rigeste Artikel med 467,900 Rbd., dernæst Rapsfæd og Kvefros med 320,000 Rbd., endeligen Hvede med 247,000 Rbd. Den hele Udførsel af Dvægavlens Producter beløber sig til 358,800 Rbd., af hvilke Smørret udgjør 177,500 Rbd., Flesket 70,000 Rbd.

Af Total-Udførselen fra hele Monarchiet til Udlandet udgjør

a) hele Udførselen fra D=Stifterne		i 1838
	21,4 pCt.	19,3 pCt.
af Agerbruget . .	19,4 (Byg 11,8).	16,7 (Byg 7,8)
af Dvægavlen . .	2	2,2

b) Udførselen fra Fyen		i 1838
overhovedet.	8,5 r. 7,2 f. 1,2 .	8,5 7 1,5 pCt.
fra Sjælland,		
Folland og		
Falster . .	12,9 12,3 0,6 .	10,8 10,2 0,5 pCt.

c) Total-Udførselen fra D=Stifterne forholder sig til Udførselen fra i A. 1838

Sjæll., Foll., Falst., og Fyen	
af Agerbrugets Producter	
som 100 til 56,6 til 33,9=90,5 .	52,1 36=88,1
af Dvægavlens	

som 100 til 3,4 til 5,9=9,3 .	3,5 8=11,5
60	39,8=99,8 . 55,6 44=98,6

d) Udførselen af Agerbrugets Producter til Udførselen af Dvægavlen fra alle D=Stifter

som 100 til 10,4 fra Sj. r. til 6 fra Fyen til 17,6

i A. 1838 var dette

Forhold som 100 til 12,4 : 5 22

e) De raee udførte Producter til de forædlede af samme Slags fra alle D-Stifter, Sjæll. r., Fyen, i 1838 af Agerbruget

som 100 til 0,8 0,9 0,9 . 1,6 1,5 1,7

af Dvægavlen

som 100 : 58,2 24 1505 . 408 12,3 106,5

begge som 100 : 9 5 17,5 . 12 5,2 22

Udførselen fra Sjælland, Volland og Falster forholder sig til den fra Fyen af Agerbrugets Producter

raae som 100: 60. i 1838 som 100: 69,5

forædlede som 100: 63. : 77,2

raae og forædlede som 100: 60. : 69,4

af Dvægavlens

raae som 100: 37. : 16

forædlede som 100: 232. : 761

raae og forædlede som 100: 174. : 720.

Efter Fradrag af Vandfladerne indeholder Sjælland 1,267,749, Møen 43,400, Bornholm 103,197

1,414,346 Tdr. Land

Volland 214,320, Falster 84,148 . 298,468 — —

Fyen 562,859, Langeland 48,976. 611,835 — —

2,324,649 Tdr. Land

Sammenligner man Beløbet af Udførselen med Arealet, saa komme i Gjennemsnit paa 100 Tønder Land i Sj. 126, i Fy. 248, i alle D-St. 156 Rbd., af Udførselen i 1838 90 218 124.

Tilvæerten af 777,000 Rbd. i Udførselen fra De Stifterne sees af Sammenligningen af de udforte Producter af Agerbruget, af Dvægavlen og af den hele Udførsel

i A. 1839 Rbd.	3,436,885.	358,817.	3,798,337.
og 1838 Rbd.	2,664,850.	352,143.	3,020,828.
<hr/>			
i 1839 +	772,035.	+ 6,674.	777,509.

5.

Beløbet af Udførselen fra Jylland udgjorde i Producter af Agerbruget, af Dvægavlen og af hele Udførselen

i A. 1839 Rbd.	1,313,715.	1,426,455.	2,740,295.
1838 Rbd.	846,911.	1,482,866.	2,331,581.
<hr/>			
1839 +	466 804.	÷ 56,411.	+ 408,714.

De rigeste Udførselsartikler ere: Byg med 592,000 Rbd., dernæst Rug med 366,700 Rbd. og Kapsfød med 152,000 Rbd. — Smør med 595,000 Rbd., Uld med 382,000 Rbd., Fjæst med 163,000 Rbd. Udførselen af Smør, Uld, Huder og Skind har i Sammenligning med den i A. 1838 formindsket sig meget, ligeledes den af Kapsfød og Havre. Siden 1836 viser sig for første Gang paa Vest siden en Udførsel af Hvede med 20 Tønder; en vistnok ringe Begyndelse, men et Exempel, som sætter Udsaldet af Hvedeavl sammefteds uden for al Tvivl, og dette er af stor Værdi, eftersom det opmuntrer til en heldig Efterligning, ligesom det er af Bigtighed formedelst Englands Begjerlighed efter Hvede.

Af Total-Udførselen fra Monarchiet til Udlandet
alene udgjør a) Udførselen fra Jylland

overhovedet 15,4 pCt. i A. 1838 14,9 pCt.

af Agerbrugets Prod. 7,4 5,4

af Dvægavlens — 8 9,5

b) fra Vestsiden 4,2 pCt. fra Østfiden 11,2 = 15,4 pCt.

i 1838 3,9 11 = 14,9 pCt.

c) Jyllands hele Udførsel forholder sig til Udførselen
af Agerbrugets og Dvægavlens Producter

fra Vestsf. fra Østf. i A. 1838 Vestsf. Østf.

som 100:27 : 72 25,7 72,1

af Agerbr. alene

som 100: 7 : 40 3,4 31,4

af Dvægavl. alene

som 100:19,8 : 32 22,3 40,7

d) Udførselen af Agerbrugets Producter forholder sig
til den af Dvægavlen fra hele Jylland

som 100:108 i A. 1838 som 100:175

fra Vestsfiden som 100:272 : 652

fra Østfiden som 100: 79 : 125

e) Udførselen af raæe Producter forholder sig til den
af ligeartede forædlede af Agerbruget

som 100: 1,3 i A. 1838 som 100: 2,5

af Dvægavl. som 100:130,3 : 112

af begge som 100: 43 : 53.

Under Agerbrugets her omtalte Forhold er Jyl-
lands Andeel i de 90,924 Rbd. for Artisterne Nr.
16—25 ikke indbefattet.

Udsørselen fra Jylland forholder sig til den fra
 D-Stifterne: af Agerbruget

overhoved . . .	som 100:262 i A. 1838	som 100:314
af raae Prod.	som 100:264	317
af foræblede	som 100:175	203
af Dvægavlen		
overhoved . . .	som 100: 25	24
af raae Prod.	som 100: 8	10
af foræblede	som 100: 37	36

Overalt Formindstelse i Forholdet af Agerbrugs-Producternes Forædling, Tilvært i det af Dvægavls-Producternes i D-Stifterne, eller det Modfatte i Jylland.

Efter Fradrag af Vandfladerne har Jylland overhovedet et Areal af 4,453,328 Tønder Land, af hvilke i Gjennemsnit 100 Tønder bidroge til Udsørselen,

	61,5 Rbd.	16,7 Rbd.	44,8 Rbd.
1838	52,2 —	13,7 —	38,5 —
i 1839	+ 9,3 Rbd.	+ 3 Rbd.	+ 6,3 Rbd.

6.

Udsørselen fra Hertugdømmet Slesvig udgjorde i
 Producter af Agerbruget, af Dvægavlen og af hele
 Udsørselen

i A. 1839	Rbd. 1,190,610.	1,049,989.	2,265,692.
1838	1,235,440.	1,223,864.	2,478,151.
i 1839	÷ 44,830.	÷ 173,875.	÷ 212,459.

Blot Fisseriet viser en Tilvært af over 6000 Rbd.

De rigeste Udsørselsartikler ere: Kapsæb og Koe-
 fro med 457,120, Hvede med 221,469, Byg med

124,200 — Smør med 372,800, Fjæst, saltet og røget, med 167,753, Uld med 150,314 Rbd.

Af Total- Udførselen fra Monarchiet til Udblandet alene udgjør a) Udførselen fra Hertugdømmet

overhoved 12,6 pCt. i A. 1838 15,8 pCt.

af Agerbruget 6,6 7,9

af Dvægavlen 6 7,9

b) fra Vestsiden 5,7 pCt. fra Østfiden 6,9 pCt.

i A. 1838 6,8 9.

c) Udførselen fra hele Hertugdømmet forholder sig til den fra Vestsiden, Østf.

i A. 1838
Vestf. Østf.

af Agerbruget

som 100:30,3 :21,7=52 :29,1 :20,7=49,8

af Dvægavlen

som 100:14,9 :31,8=46,7 13,7 :35,6=49,3

overh. som 100:45,5 :53,5=100 :42,9 :56,3=99,2

d) Udførselen af Agerbrugets Producter forholder sig til den af Dvægavlens

overhovedet som 100: 89 i A. 1838 som 100: 99,1

fra Vestsiden som 100: 49 : 47,4

fra Østfiden som 100:148 :171,7

e) Udførselen af raee Producter forholder sig til den af ligeartede forædlede; af Agerbruget

som 100: 1,6 i A. 1838 som 100: 1,3

af Dvægavlen

som 100:200 314

af begge som 100: 47,9 70

Fladeindholdet af Hertugdømmet Slesvig bereg-

nes til 175 □ Mile, og af Udførselens Beløb kommer		
i Gjennemsnit paa □ Milen	paa 100 Tdr. Land	
overhoved 12,830 Rbd.	128 Rbd.	
paa Vestfiden 5,837 —	58 —	
paa Østfiden 6,992 —	69 —	
	i 1838	i 1839

overhoved 14,161—141 Rbd.	÷ 1,331 ÷ 13 Rbd.
paa Vestfiden 6,120—61 —	+ 283 + 3 —
paa Østfiden 8,040—80 —	÷ 1,048 ÷ 11 —

Hertugdømmet Slesvig viste allerede i Udførselen for 1737 en Stilstand, om ikke en Tilbagegaaen, i 1838 en Fremstriden, omendstjændt ingen stor imod A. 1837, og i 1839 atter en Tilbagegaaen imod 1838, imedens de tre andre Hoveddele, forsynede med Pengesilder, viste stærke Fremstridt i Udførselen. Jylland, der i 1837 frembød samme Syn, som Slesvig, havde i sin Udførsel i A. 1838 en Tilvæxt af 100,000 Rbd. i A. 1839 af 400,000 Rbd.; men det havde i 1838 en Filial-Bank, Slesvig dengang endnu ikke. Det er at haabe, at den Hertugdømmet Slesvig bevilgede Bank i Flensborg vil yttre samme fordeelagtige Virkninger for dets Udførsel, som Banken i Jylland.

7.

Udførselen fra Hertugdømmet Holsteen udgjorde i		
Producter af Agerbruget, af Dvægavlen og af hele		
	Udførselen	
i A. 1839 Rbd. 3,387,532.	3,494,734.	7,110,646.
1838 — 2,619,116.	2,926,168.	5,686,046.
<hr/>		
i 1839 + 768,416.	+ 568,566.	+ 1,424,600.

Naar imellem denne Sum af en forøget Udførsel blot fra Holsteen og den i det første Afsnit angivne Sum af 463,846 Rbd. for Tilvæerten af Udførselen fra begge Hertugdømmer synes at være en Modsigelse, saa opløser denne sig, naar der tages Hensyn til, at den sidste angiver Netto=Meerudførselen fra begge Hertugdømmer, den første derimod Brutto=Meerudførselen blot til Udlandet fra Holsteen, fra hvilken altsaa den 212,000 Rbd. formindskede Udførsel fra Slesvig og Indførselen fra Udlandet og fra Danmark ere at afdrage, hvorom Tabellen i det andet Afsnit giver Oplysning.

Smør holder sig som den rigeste og som Stapels-Artikel af Udførselen fra Holsteen med 2,649,920 Rbd. og overstiger Udførselen af denne Artikel i A. 1838 med 341,000 Rbd., en Tilvært i dette eneste Product, der kommer hele Udførselen af alle Dvægavlens Producter fra D=Stifterne temmelig nær. Efter Smør er Fless, saltet og røget, med 450,000 Rbd., den rigeste Artikel af Dvægavlens, Rapsfæd og Roesfro med 1,145,800 Rbd. den af Agerbrugets Producter, dernæst Hvede med 782,800 og endeligen Byg med 513,500 Rbd.

Af Total=Udførselen fra Monarchiet til Udlandet alene udgjør a) Udførselen fra

det hele Hertugd. . .	40 pCt.	i A. 1838	36,4 pCt.
af Agerbruget . . .	19,1		16,9 pCt.
af Dvægavlen . . .	19,7		19,4 pCt.
Brænde og Torv	1.		

b) fra Vestfiden	11,3 pCt.	i A. 1838	10,8 pCt.
fra Østfiden .	28,6		25,6 pCt.
	<u>39,9 pCt.</u>		<u>36,4 pCt.</u>

c) af Total-Udførselen fra Holsteen udgjør Udførselen af Producter fra Vestf. fra Østf. i A. 1838

		Vestf.	Østf.
--	--	--------	-------

af Agerbruget	17,8	29,7=47,5	18,2	27,8=46
af Dvægavlen	9,5	39,7=49,2	10	41,5=51,5
hele Udførselen	28,3	71,6=99,9	28,7	70,5=99,2

d) Udførselen af Agerbrugets Producter forholder sig til den af Dvægavlen

overhoved. som 100:100,2	i A. 1838 som 100:107,8
paa Vestf. som 100: 52,7	: 55
paa Østf. som 100:133,5	:148

e) Udførselen af raee Producter forholder sig til den af ligeartede forædlede

af Agerbruget som 100: 2,8	i 1838 som 100: 2,5
af Dvægavl som 100:1416	:1819
af begge som 100: 95,6	: 88

Udførselen fra Hertugdømmet Slesvig forholder sig til den fra Holsteen

af Agerbr. raa som 100:285	i 1838 som 100:209
forædlet som 100:507	:392
raa og forædlet som 100:289	:212
af Dvægavl. raa som 100: 65	: 52
forædlet som 100:466	:297,8
raa og forædlet som 100:316	:239
hele Udførselen i 1839 som 100 til 316,	i 1838 som 100 til 198.

Holsteens Udsørsel, sammenlignet med dets Areal af 153 □ Mile, giver i Gjennemsnit

	paa □ Milen	paa 100 Tdr. Land
hele Udsørselen Rbd.	46,473.	464.
fra Vestfiden	— 13,193.	132.
fra Østfiden	— 33,281.	332.

i 1838

hele Udsørselen Rbd.	37,163.	371.
fra Vestfiden	— 11,061.	110.
fra Østfiden	— 26,101.	261.

I Aaret 1839 altsaa overhovedet paa 1 □ Mil + 9,310, paa 100 Tdr. Land + 93 Rbd.

8.

Den sidste Slutnings-Bemærkning om Udsørselen i 1838 er ogsaa anvendelig paa den i Aaret 1839. Udsørselen fra Halsøen frembyder en for Vestfiden til den omtalte Bemærkning svarende gunstig Forandring i Forholdene til Østfiden, saaledes som følgende Oversigt udviser.

Udførsel fra	Bestsiden Rbb.	Østsiden Rbb.	Forhold imellem Bestsiden og Østsiden 1839 1838	
Jylland i Producter				
af Agerbruget . . .	199,276	1,113,257	100: 559	100: 939
af Dvægaflen . . .	542,957	883,498	162	178
hele Udførsel . . .	742,267	1,996,846	271	279
Slesvig i Producter				
af Agerbruget . . .	781,728	488,568	100: 71	100: 71
af Dvægaflen . . .	335,040	714,899	213	257
hele Udførsel . . .	1,021,597	1,223,730	119	131
Holsteen i Producter				
af Agerbruget . . .	1,269,219	2,116,600	100: 166	100: 177
af Dvægaflen . . .	667,770	2,826,964	423	430
hele Udførsel . . .	2,018,417	5,090,486	242	250

Gammenlignet med Udførslerne i 1838 har Forholdet imellem Bests og Østsiden i Total-Udførselen forbedret sig til Fordeel for Bestsiden i Jylland 8, i Slesvig 12, i Holsteen 8 Points. I Henseende til Agerbruget alene udgjør Forandringen til Fordeel for Bestsiden i Jylland 380, i Holsteen 11 Points; Dvægaflen giver i samme Retning en Forbedring i Jylland af 16, i Slesvig af 44, i Holsteen af 7 Points.

Med Undtagelse af Udførselen af Dvægaflens Producter fra Østsiden har Jyllands Udførsning af Vandproducter overalt taget til. Slesvig derimod

viser overalt Formindstelse af Udførselen, undtagen af Agerbrugs-Producter fra Vestfiden. I Jylland og Slesvig er Forøgelsen af Udførselen fra Vestfiden tildeels en Virkning af Forbedringen af adskillige Havne paa dens Kyster og af Afgangene til samme, Arbejder, hvis Nytte er begrundet i Handelsforholdenes Natur. Ogsaa har Afbenyttelsen af Agger-Canalen, som tilsteder 5 Handelsstæder ved den vestlige Liimfjord en kortere Fart til, og et umiddelbart Handels-samkvem med Nordsoen, bidraget Sit dertil.

Udførselen af forædlede Producter af Agerbruget og af Dvægavlen tog i Sammenligning med den i A. 1838 til i Kjøbenhavn ligesom, hvad Producterne af Agerbruget angaaer, ogsaa i Hertugdømmerne; i de danske Provinds-Stæder tog den af Agerbrugets Producter af, af Dvægavlens til. Da Danmark indfører af Smør, Ost, Flesk, Kjøb og malede Kornvarer for over en halv Million Rbd., saa er det meget at ønske, at der i Stæderne og paa Landet i de danske Provindsfer anvendtes mere Flid paa at forædle Producter og mere Omhu paa at tilberede dem til gode Handelsvarer, for at tilfredsstille Danmarks egen Fornødenhed. Enhver Overflødighed i denne Production turde Norge, England og andre Lande ikke være utilbøielige til at tage hos os.

Udførselen udgjorde i Gjennemsnit fra

	D-Stift.	Jyll.	Slesv.	Holst.
af 100 Tdr. R. i A. 1839	Rbd. 156	61,5	128	464
1838	124	56,9	141	371

følgelig i 1839 + 32 + 4,6 ÷ 13 + 93

Af Netto-Udførselen kommer i Gjennemsnit paa 100
Tønder Land

i Danmark . . . Rbd. 128	i 1838	100	i 1839	+ 28
i Hertugdømmerne .	278	264		+ 14

Danmark har siden 1836 i sin Udførsel opnaaet en 969,000 Rbd. større Tilvært, end Hertugdømmerne. Have end Himlens Betsignelse og lyffelige Conjunctioner bidraget dertil, saa har ogsaa Folkets, i Indledningen omtalte, Sands gjort Sit dertil. Forgivees vilde man ansee denne Tilvært for et Lyffetræf; thi Betsignelsen og Conjunctionerne udbredte sig ogsaa over Hertugdømmerne, og selv Jyllands og Slesvigs Stilstand i Udførselen i A. 1837, Slesvigs Tilbagestriden i A. 1838, imedens Jylland stred frem, stadfæste, at hiin Sands, der er at bevare med Skaansel, er en sig sit Diemed bevidst virkende Kraft, som man tildeels har at takke for Tilværten i Udførselen, men som det i nogle af Landets Dele en Tidlang manglede paa Pengemidler, til at træde i Virksomhed. Det var Mangel paa tilstrækkelig Drivts-Capital, der gjorde Fremgangen vanstelig, men som nu, saa meget som mueligt, er hævet ved Filial-Bankerne. Denne Mangel vil stedse fjernes mere, jo mere Folket skaanes for Skatter, for at det kan beholde fri Raadighed over de vundne Fordele og stride frem paa denne heldbringende, Rolighed befordrende Bane; thi en ved Drivtighed erhvervet og igjen til frugtbringende Foretagender anvendt Capital beforder, i Statshuusholdningens sande Aand, Nationens Rigdom.

Den landvøconomiske Skoleen, af Janus Balthazar Krarup, Sognepræst for Gjerløv og Draaby Menigheder, Provst og Ridder af Danebrog, (Afh., 1837)

Kritisk betragtet,

forsaauidt Læren om Berelbrug og Staldfodring angaaer,

af C. Dalgas.

Motto af Schwerz.

„Auf keinem Fall lasse man sich durch das Anlächeln eines Feldsystems, das eine große Futtermasse darbietet, so leicht zu den Glauben verleiten, dadurch alsbald eine Melioration des Bodens hervorzubringen. Immerhin mag der Plan viel Futter und Stroh angeben, der Boden muß es vorher erzeugen, und da fragt sich: ob er's kann? Also nur piano mit allen sanguinischen Voranschlägen und Hoffnungen!“

Tidskrift for Landøconomie, 6te Binds 2det Hefte, har en Anonym leveret en Anmeldelse af den Bog, hvis Titel her er valgt til Overkrift. Alt hvad i benævnte Anmeldelse anføres om Hr. Provst Krarup eller Forfatterens ædle, hjertelige og værdige Fremstilling skal Undertegnede ikke modsige, tværtimod

befræfte*); ligesom han ogsaa høiligen maa prise Forfatterens Forsæt, at føre Bonden et Trin høiere i Cultur, og det ikke ved Løkkemad, som man for ikke længe siden har seet en Forfatter i Maanedsskrift for Litteratur foreslaae, men ved en documenteret Fremstilling af den Gjenstand, man vil omhandle**). Men naar bencævnte Anmelder paastaer, at Forfatteren eller Hr. Provst Krarup med nye Baaben paa en gjennemgribende og overtydende Maade har forfægtet Berelbrug og Sommerstaldfodring, skjøndt Striden om disses Gavnlighed for Fædrelandets Agerbrug for længst maa antages at være afgjort til deres Fordeel, da maa Undertegnede paa det Bestemteste protestere herimod, og meget beklage, at Forfatteren, ved at bygge paa alt for vage Theorier, uden tilstrækkeligen at raadføre sig med Erfaring, har forvildet sig i Slutninger og Beregninger, der ikke holde Stik, hvorved hans Bog, istedet for at blive et Me-sterværk, næsten har tabt al sin Værd.

Forfatterens hele Beviisførelse støtter sig paa den Forudsætning, at en Sæd, der bærer modent Frø, udtærer Jorden mere end den, dette ikke fordres af,

*) Imidlertid har Forfatteren dog i sin Tver tilladt sig nogle udfald imod Underledestænkende eller imod Kobbeldriften, der ikke ere ham værdige.

**) Et Slags Løkkemad bruger Hr. Provst Krarup dog ogsaa, nemlig naar han fremstiller Tingene lettere og fordeeltigere end de virkelige ere.

og at Bladværterne (Biffer, Urter, Klover, Kartofler o. s. v.) i langt mindre Grad end Straaværterne (Hvede, Rug, Byg, Havre) indsuge deres Næring af Jorden. Han antager derfor, at eftersom det Quantum Meel, en Ager har leveret, er større eller mindre, har den ogsaa tabt flere eller færre Muldele. Ligeledes, at Rug og Hvede ikke tære længere, naar de anvendes til Grønsoder før de gaae i Stof; at Bladværterne tilegne sig en stor Deel af deres Næring af Luften og, meer end Straaværterne, drage Næring af Vandet; at Bladværterne ingen Gjødske tage fra Straaværterne; at de ingenlunde ere graadige efter Gjødske, &c. &c.

Facta, som kunde bekræfte hans Paaastande, anfører imidlertid Forf. ikke, og alt hvad han i saa Henseende meddeler, indskrænker sig til det Udraab: at det ved "1000 Gange 1000 Erfaringer" er bekræftet, at Bladværterne langt fra ikke i samme Grad tære Jordens Kraft som Kornsaed. Men hvorlidet hermed er bevist, falder af sig selv, og Forfatteren med ommeldte Hr. Anmelder ville derfor undskyldte, at man gjør dem opmærksomme paa adskillige Kjendtgjerninger, der stride imod det af dem hylkede Princip.

Allerede Schwerz, i hans Beskrivelse af det belgiske Landbrug, fortæller, hvorlunde man i den Egn, hvor han den Gang practicerede, finder det nødvendigt, at gjøde den Jord, hvori Raps til Omplantning frembringes, med 12 Læs Møg pr. Morgen, medens den Jord hvori Rapsen udplantes og

bærer mødent Frø, kun gjødes med 6 Pæs, og at ikke desmindre sidste giver bedre Rug end første. Denne Erfaring har Schwerg ved en Mængde Jagtagelser fundet bekræftet, og hans Mening, at det ikke er Frøets Ansættelse, men Plantens Udvikling, der svækker Jorden, har han senere ikke forandret, uagtet han i mange andre Ting har fundet sig foranlediget til at berigtige tidligere Meninger.

I Aaret 1819 havde Undertegnede det Uheld, at hans Rug, som den stod færdig at dræe, beskadigedes af Rattetfroft, saa at ingen Befrugtning paafulgte. Rugen blev derfor strax høstet. Men uagtet Sommeren 1820 var saare frugtbar, fandt han dog slet ikke Bygget, som fulgte paa Rugen, at være bedre, end den, han ofte har havt efter moden Rug.

Meget ofte har Undertegnede havt Byg og Rug efter Biffer eller Biffehavre, men uagtet Bifferne eller Biffehavren vare slaaede af til meget forskiellig Tid, og en Deel deraf endog havde baaret Frø, har han ingen Forskiel kunnet mærke paa Rugen eller Bygget. At det Samme er erfaret af Andre, kan sees af Svendborg Amts Beskrivelse.

Ligeledes har Undertegnede aldrig fundet, at det har havt nogen Indflydelse paa den følgende Afbenyttelse af Jorden, om Kloveren og Raigræsset have baaret Frø eller ere slaaede tidligere af til Hø. Kun at Græsset ved det affaldne Frø i det følgende Aar er blevet saa meget tættere.

At en Kloverafgrøde, som føres fra Ageren (det

være sig som Hø eller til Brug ved Staldfodringen) svækker Jorden saa godt som enhver anden Bært, der berøves samme, har Hr. Proprietair Hastrup paa Langeland tydeligen bemærket. (See Svendborg Amts Bestr.). Det Samme er erfaret paa Strynoe, ligesom af Undertegnede og Andre i Jylland; og det hjælper Forfatteren lidet, at han harmer sig herover, naar Tingen virkelig forholder sig saaledes.

At det ikke er Luften og Vandet, der ernære Planterne i deres første Udspring eller saalænge de ere i Blade, i det mindste ikke i nogen mærkelig Grad, sees tydeligen deraf, at jo kraftfuldere Jorden er, des frodigere ere Planterne ogsaa i deres Dypvært, hvilket gjælder ligesaameget om de bredbladede Bærter, som om Straaværterne eller Græsarterne. Vel er det saa, at ved en passende Mængde Regn, vise Planterne den stærkeste Grøde, men da de Bærter, som staae paa kraftfuld Jord, altid vise den største Fremgang, og Vegetationen paa magre Jorder, selv i det frugtbareste Veir, stedse er sparsommelig, hvorpaa Jyllands magre Sandegne noksom afgive Beviis, synes det at være uden for al Tvivl, at det er Næringsstoffene i Jorden, der ere de egentlig virkende Kræfter, og Vandet Midlet til at tilegne sig disse. At Planternes Celler findes opfyldte med Saft, og denne for en stor Deel, ofte for største Delen, at bestaae af Vand, hvilket især gjælder om de bredbladede Bærter, viser ikke Andet, end at Planterne besidde den Evne, at opsluge en Mængde Vand. Vi finde ogsaa, at

Bærterne i tørre Aar eller paa tørre Jorder indeholde flere Næringsstoffer end i mere fugtige, og især at Bladværterne i grøn Tilstand ere mindre nærende end Græsarterne, og altsaa at Vandets Virkning mere viser sig som et Voluminet udvidende end Qualiteten forbedrende Middel. Hvad voxer der desuden ved Hjælp af Luft og Regn alene? Man lægge dog Mærke til den Tid, det tager, ja hvor umuligt det ofte falder, uden kunstig Hjælp at tilveiebringe en Græskorpe paa udslippede Jorder eller det bare Sand, man saae end nok saa meget Græsfros. Selv om man kan lede Vand paa Jorden, opnaaes det ikke altid; thi er Vandet ikke svangret med frugtbringende fremmede Stoffe, vil Virkningen være liden eller ingen. Det er Noget, der daglig kan erfares, og som de seneste Erfaringer fra Tydskland end mere bekræfte, see de sidste Nrr. af Tidsskrift for Landoeconomie. I Hedeegnene skjøtter man ikke om Vandet fra tørre, magre Heder. Det fremavler kun Moos paa Engene*). Det Samme skal være Tilfældet med Mosevand, hvorimod Kildevand, svangret med Kalkdele, virker saare velgjørende, men taber ogsaa i virkende Evne, eftersom Kalkdelene affættes eller formindskes. Og er det sandt, at Vandet, hvori visse Blomster f. Ex. Hyacinter oplækkes, af og til maa fornyes eller ombyttes med friskt, da beviser dette jo, at Vandet maa

*) Sandsynligviis dog som nærmeste Virkning af den Mor Vandet er svangret med.

have indeholdt fremmede Stoffe, som det ved Planternes Fremvæert har tabt. Dele eller Grundstoffer af Vandet kan det ikke have været, thi ellers maatte det tilbageværende Vand vise sig ligesaa virksomt endnu.

Som Beviis for at Planterne trække Næring af Luften, har man anført, at naar Bark og Bast ringformig afstjæres paa Stammen af et Træ, tager Stammen forholdsviis mindre til i Omfang neden end ovenfor Ringen. Men mon man ikke her forverler Indsugningen af Næringsstoffer med Saftombannelsen i Bladene og overseer Virkningen af den standsede nedadgaaende Bevægelse af Livsaften, der udslyder af Saaret og saaledes gaaer tabt for den nedenfor liggende Deel af Stammen? Af hvilken Indflydelse Jordbunden fremfor Vandet og Luften er paa Vegetationen, sees blandt Andet deraf, at visse Slags Træer, som i slet Jordbund have Torne, i god Jord miste dem, i det de udvikle sig til Grene.

At selv Græsarterne kunne opsluge megen Kraft af Jorden, vise de Enge, som blive gjødede, og den Erfaring, at naar Gjødfningen ikke jevnlig fortsættes, taber den ved samme tilveiebragte Frugtbarhed sig snart igjen. Det er derfor vist megen Tvivl underkastet, om ved den saakaldte Hvile nogen egentlig Humus eller Muldforøgelse finder Sted. Beviis paa det Modsatte have vi i den ringe Frugtbarhed, udslippede Jorder vise, om de end hvile nok saa længe, naar ikke andre Hjælpemidler anvendes. Ligeledes i den ringe Reproductionsevne, saa mangen Torvemose

vifer, nemlig hvor ingen Plantelevninger udenfra tilføres Mosen, eller Løvmassen, som f. Ex. i dybe Moser, ved Tryk fra Siden af høves. Ligesom endelig i det ringe Quantum Muld, vore Skovjorder indeholde, uagtet det betydelige Løvfald*). Den gode Virkning, Jordens Hvile har paa Sædavlens, turde maaskee derfor indskrænke sig til den Befæstelse eller Sammenpresning, Jordpartiklerne efter en for stærk Bearbejdning igjen opnaae, hvilket bliver saameget sandsynligere, som Hvilens Virkning paa Sædavlens er saa meget mindre kjendelig, jo mere leret Jorden er, hvorimod den Nytte, Landmanden har af Hvilen som Middel til paa den mindst befoftelige Maade at holde sine Kreaturer om Sommeren, og af kraftfuldt ublagte Jorder ved at græsse saa mange flere Kreaturer paa dem, er fælleds for alle Jordarter. Hvor man vil have bemærket en Kraftforsøgelse af Jorden, som Virkning af Kloveravlens, maa uden al Tvivl denne tilskrives benævnte Virkning af Hvilen, hvilket finder Befæstelse i den Omstændighed, at det er paa Jorder, der i en Række af Aar have været under Dykning, at saadan Erfaring er gjort (Smaasæerne ved Fyen, Trevangsdristerne i Tybskland). At udhyklede Jorder ikke give saa meget Ufrud i Sæden, især

*) At Urskovene, naar de opdyrkes, vise sig saa frugtbare, ligger sandsynligviis deri, at Jordbunden af Naturen er god, og ingen Træer ere bortførte, saa at det Træerne have taget af Jorden, igjen er kommen samme tilgode.

ere mere frie for Senner og Dvæffer, bør dog ikke heller oversees.

Men det stærkeste Beviis for, at Bladværterne tære ligesaa godt af Jordens Kraft som Straaværterne eller den Sæd, der bærer modent Frø, afgive de Aolsbrug, hvor hine Værter i stor Mængde dyrkes. Thi var det sandt, at Bladværterne lidet eller intet forbruge af Jordens Næringsstoffer, maatte disse Aolsbrug i en kort Tid have hævet sig til en uhyre Kraft, hvilket vi ingeniunde finde at være Tilfældet. Baldemars Slots og Thærsmindes Hovmarker paa Thorseng vise ikke større Frugtbarhed nu end for 30 Aar siden, eller siden Bereldriften bragtes i Gang! I de 10 Aar, Undertegnede dyrkede en heel Tægt med Kartofler og en anden med Biffer, sidste deels til Staldfodring, deels til Højbergning, have hans Marker ikke vundet mere i Kraft, end Tilfældet har været siden disse to Værter udelodes af Sædskiftet og i deres Sted 2 Aars Hvile mere indførtes! Belgiernes Landbrug staaer med Hensyn til Productivæne neppe høiere nu end for 2 til 3 Aarhundreder siden!!*)

*) Ved Foranferte har Undertegnede ingeniunde villet benægte Luftens og Vandets Indvirkning paa Vegetationsprocessen. Kun troer han, at disse Potenser, ligesom Lyset og Varmen, ikke virke synderligen anderledes end som Hjælpemidler til at sætte de egentlig nærende Stoffer, i Virksomhed og at hvor den atmosfæriske Luft eller Vandet synes at have givet Planterne Næring, maa dette fornemmeligen

At Bladværterne tære af Jordens Kraft har Forfatteren ogsaa meget vel indseet, men da dette ikke passer med hans System, søger han at snoe og vende sig herfra. Heraf hans Paastand, at Bladværter eller Rodværter, paa en Ager, der har faaet tilstrækkelig frisk Gjødske eller 2 Aar forud er gjødsket, tære mindre end paa en Ager, som allerede for 4 eller 5 Aar siden blev gjødsket; eller at det kun er Gjødskens raæe Stoffe, Bladværterne tilegne sig, medens de bedste Dele forblive urørte til Straaværterne &c. &c. Nu er det vel sandt, at en Værts udslippende Eyne for vil kjendes paa en mager end paa en kraftfuld Ager, forudsat at Jorden ikke er magrere end at den kan bringe Noget frem. Men dette berettiger ingeniunde til at antage, at den magre Jord forholdsviis mere udslippes end den gjødskede eller mere kraftfulde; thi den magre Jords ringere Eynes ere snart udtømte, medens den gode Jord, om den end ligesaameget eller vel endog mere ansføres, dog altid beholder et større Overskud af Kraft tilbage, der, hvor den oprindelige Kraft har været betydelig, kan være saa stor, at Af-

tilskrives de fremmede Stoffe, hvormed disse Elementer have været svangrede. Vel er det kun empiriske Sagtagelser, han har at beraabe sig paa, men, som Schwertz siger: Naar den Methode, at slutte fra Virkningerne til Aarsagerne, i Erfaringsvidenskaber ikke er den fletteste eller usikkerste, saa er den det ikke heller ved Agerbruget, der ligesaalidt som Bøgekunsten behøver at skamme sig ved lidt Empirie.

gangen vel endog ikke bemærkes. Saaledes kan ogsaa den frembragte Væxt, ved den Dyrkning samme fordrer, eller ved dens rugende Eyne (Gjæring frembringende Eyne), have sat slumrende Kræfter (Bunden Humus eller andre raae Stoffe) i Virksomhed, der desmere ville give sig tilkjende, jo større Forraadet deraf har været*). Det kan derfor ikke altid kjendes paa en Sædafgrøde, hvorvidt dens Forgjænger har tæret af Jordens Kraft eller ikke, hvilket især gjælder om Bladværterne, der, naar de lykkes, saameget bidrage til at forberede Jorden for den følgende Sæd.

At de Stoffe (de raae Stoffe, som Forf. kalder dem), Bladværterne bemægtige sig, ikke forårsage nogen Afgang i Gjødskens nærende Eyne (efter Forf. i Gjødskens bedre Dele), modbevises tilstræffeligen af Erfaring. Thi hvorfor lader der sig da ikke tage ligesaa mange Kjørve eller Halme efter gjødskede Bladværter, som umiddelbar efter Gjødskten. Provst Plesner siger udtryffeligt: "Aldrig vil jeg tilraade Noget, at ansee Kartoflerne som et Hvileaar, thi da tager man Feil." (Svendborg Amts Beskr.). Thær har maattet berigtige sin tidligere Mening, at efter Væxter voxer ligesaa god Vintersæd som efter Brafs. Bloch bekræfter, at denne Mening, som man endog har udvidet til alle Slags Braffrugter, har skadet

*) Heraf den pludselige Stigen i Productionen ved Væxtbrugets Indførelse paa gode men forsømte Jorder, medens paa raae og magre Jorder Intet derved udrettes.

Kornavlén usfigeligen i Tydskland. Ogsaa Undertegnede har ved flere Veiligheder overbevist sig om, at Afgrødernes Frodighed, under ellers lige Omstændigheder, normeres af de flere eller færre Aar, Jorden har baaret Frugt efter Gjødsfen. Saaledes, blandt Andet, har han engang havt, i en med Havre af Græsleie optaget Mark, i 2det Aar gjødsfede Kartosler og Hør uden Gjøde, derpaa i 3die Aar Rug, men gjødet efter Hørren, og derefter i 4de Aar Byg. Men baade Rug og Byg vare langt bedre efter Hørren end efter Kartoslerne. At isvrigt Forfatterens raae Stoffe ogsaa ret godt kunne komme Sædavlén tilgode, mangler det ikke heller paa Beviis for. Rugen lykkes hos Undertegnede ligesaa godt efter frist Gjødsfe, samlet om Esteraaret, som efter den Gjødsfe, der er samlet Vinteren forud. Og naar vi sammenblende Kompostmøddinger, udfjøre Møget til Brak, eller lade det henstaae en heel Sommer i store tætsammenpakkede Møddinger, skeer alt dette da ikke for at give de Stoffe, der under Gjæringen udvikle sig, Veilighed til at opfaanges af Blandingsmaterialierne, Jordbunden eller selve Møgdelené, saa at disse Stoffe paa denne Maade ligesaameget komme til Nytte, som naar man gjøder med frist Møg til Bladværterne?

Af Foranførte vil man kunne slutte sig til, hvad Lid der er at sætte til saadanne Sætninger som følgende, fremførte af Forfatteren:

"Avles 12 Tdr. Raps paa en Td. Land, tære disse ialmindelighed omtrent ligesaa meget som 9 Tdr. Hvede. Avles derimod paa samme Td. Land 12 Tdr. Hestebønner, tære disse, især naar de hyppes, vist kun omtrent saa meget som 3 Tdr. Hvede."

"Naar paa 1 Td. Land, som egner sig til at bære 9 Tdr. Rug, avles omtrent 120 Tdr. Kartofler, eller af Rotabaga, Turnips, Kunkelroer, Gulerødder og Kaalhoveder, hvad der, som Dvægsfode betragtet, er ligesaa nærende som de anførte Kartofler, tære disse det Halve imod Rug, eller saa meget som Avlen af 4½ Td. Rug."

"Naar paa 1 Td. Land, som egner sig til at bære 6 Tdr. Rug, avles omtrent 6 Tdr. Urter eller Biffer, tære disse omtrent $\frac{1}{3}$ imod Rugen."

"Bladværter, som anvendes til Grønfoeder, tære Intet af Jorden."

"Kløveren, især Rødkløveren, dog ogsaa Lucerne og Esparsette, bevirke*) en Kraftforøgelse, som anslaaes til $\frac{1}{3}$ af hvad den foregaaende Straafæd berøvede Jorden." *ic. ic.*

Altsaa, Rapsen skulde være 3 Gange saa tærende som Bønner og Kartofler!! Schwerz anser dog Rapsen for at tære mindre end Kartoflerne. Det Samme gjøre vist ogsaa de fleste sjenste og langelandste Landmænd. I alt Fald er Rapsen ligesaa god en Bladvært som Bønner og Kartofler, og hvad de to sidste Værter be-

*) Vel at mærke, selv om de staaes og føres fra Algerien!

træffer, da give de et stort Quantum Meel, i hvilken Henseende Forfatteren jo antager, at, eftersom det Quantum Meel, en Ager har leveret, er større eller mindre, har den ogsaa tabt flere eller færre Muldbdele.

At 120 Tdr. Kartofler ikke skulde tære mere end $4\frac{1}{2}$ Td. Rug, staaer ganske i Modsatning til Forfatterens Paastand, at 1 Td. Kartofler er lige saa nærende som $1\frac{1}{2}$ Skp. Byg. Thi 120 Tdr. Kartofler à $1\frac{1}{2}$ Skp. Byg, vilde udgjøre $22\frac{1}{2}$ Td. Byg, hvis Frembringelse dog maa tære mere end Frembringelsen af $4\frac{1}{2}$ Td. Rug. Sandheden ligger sandsynligviis her, som ved saa mange andre Leiligheder, i Midten, det vil sige, en Afsgrøbe af 120 Tdr. Kartofler paa 1 Td. Land, er ikke $22\frac{1}{2}$ Td. Byg værd, og tærer mere end $4\frac{1}{2}$ Td. Rug; thi at Kartoflerne tære ligesaa meget som en Rugafsgrøbe, er man nu saa temmelig enig i at erkjende. Og at selv de vandagtige Noer ikke leve af Lusten, men tære meget af Jordens Kraft, bekræfter Schwerz, i det han blandt Andet fortæller, at naar man i Elsas saacr Høstroer efter Hvede, bliver Bygget derefter $\frac{1}{3}$ ringere i Straa og Rjærne end umiddelbart efter Hveden. Ligeledes fortæller samme Forfatter, at man i Pfalz foretrækker en vel behandlet, ugjødet Brak for den bedste Esparsettestub.

Og naar man nu ingen Lid kan fæste til Præmisserne, hvad Lid skal man da sætte til Slutningerne, eller med andre Ord, til Forfatterens Beregninger over Kraftforøgelsen og Kraftformindstelsen ved de

forffjellige Driftsmaader? At Berelbruget, naar Intet beregnes samme til Vast for Halsdelen af de Bærter, det frembringer, maa beholde et stort Overmaal af Kraft, er ligefrem. Men ligesaa vist er det, at dette kun vil finde Sted "paa Papiret" og ikke i Virkeligheden, "hvilket ikke bedre kan skjønnes end ved at lade en Jorddyrker, han "være Huusmand med 3 Tdr. Land, eller "Gaardmand med 20 Gange 3 Tdr. Land, "eller Herremand med 100 Gange 3 Tdr. "Land leve i 24 Aar."*) I Beskrivelsen af Svendborg Amt findes Resultaterne fremsatte af en Mængde meget uligeartede Jordbrug. Men uagtet ved Berelbrug en noget større Besætning holdes, og Creaturene vel ogsaa tildeels holdes bedre, finder dog ingenlunde nogen større Kornproduction Sted end i vel organiserede Kobbølbrug, ja samme er endog mindre med Hensyn til Vintersæden, hvilket viser, at de Bærter, Forfatteren anseer for 'saa lidet tærende eller endog for berigende, tvertimod forbruge en stor Deel af, ja maaskee hele den Kraft, de igjen give, og at samme, nemlig Kraften, altsaa i Forveien maa være tilstede, naar hine Bærter med Nytte skulle dyrkes; thi i modsat Fald komme de slet ikke frem, og Berelbruget vil ikke kunne bestaae. Belgiens høie Cultur

*) Læseren bedes ved denne Leilighed at eftersee hvad Justitsraad Fjellstrup alt har bemærket om denne Sag i Tidsskrift for Landoeconomie, 7 Binds 1 Hefte.

er ikke tilveiebragt ved en langsom eller gradviis stigende Førgelse af Jordbundens Kraft, men ved paa een Gang at anvende Alt, hvad Kunst og en stor Mængde Gjødske*) formaae at bevirke!**). Dette har Forfatteren ogsaa, skjøndt uafvidende, indrømmet, thi i hans Overgangstabeller see vi paa een Gang den dobbelte Mængde Gjødske figurere, ja mere endnu. Men hvorfra han har taget denne Gjødske, det har han glemt at sige os. Dog, maaskee hans "Gjæringsmøddinger formaae at løse denne Gaade. Men, som Forfatteren selv siger: "Det er ikke Guld Alt, som glimrer." Disse Gjæringsmøddinger turde derfor vel være af liben Virkning. I alt Fald vil nok Materialet dertil mangle paa de fleste Steder. Ikke heller indsees, hvorledes de i den korte Frist, Forfatteren antager, skulde blive tjenlige til Afbenyttelse.

At det Kobbeltbrug, med den samme tillagte Grundkraft, Forfatteren til Sammenligning fremstiller pag. 291 o. ff., ikke vil kunne bestaae, eller rettere give de Fold, Forfatteren beregner, kan vel være. Men ved en større Grundkraft og ved Hjælp af Brakning, vilde

*) Tilveiebragt ved talrige Kjøbstæder, en Mængde Fabriker og Hollands Lørvemoser.

***) Hvorledes den magre Campine af Klostergeistligheden stykkeviis er opdyrket og bebygget, er bekjendt nok. Men ligesaa bekjendt er det, at der endnu findes store Strækninger af Campinen uopdyrkede, sandsynligviis af Mangel paa gjødende Stoffe.

det dog lade sig gjøre; og ved at tage færre Kjærve eller lade Jorden hvile længere vilde Kobbelbruget ogsaa kunne give gode Fjold med den supponerede Grundkraft; thi bestaae vil ethvert Jordbrug, hvordan det end indrettes, naar kun det, der frembringes, kommer Jorden tilgode igjen. At mager Jord ikke taaler at give saa mange Halme, som feed, eller at Forbringerne maae være lempede efter Evnen, er Noget, man længe har vidst, og gjælder sikkert ligesaameget om Beresbruget som om Kobbelbruget. Man saae Biffer, dyrke Kartofler o. s. v. paa mager Jord, Kraftforsøgelse vil ikke derved finde Sted, hvis den dertil fornødne Gjødske eller Kraft ikke i Forveien kan tilveiebringes, og Jorden vil kun end mere affræstes for andre Sædearter.

I de øvrige Beregninger, Forfatteren, pag. 265 o. ff., anstiller for at vise den formeentlige Forskiel, det har, naar Jorden dyrkes i 3, 4 eller 5 Aar og atter hviler i lige saa mange Aar, har han begaaet den Feil, at beregne i alle 3 Tilfælde en lige stor Kraftforsøgelse for hver Tønde Land, der gjødskes. Men det er klart, at enten jeg har min Jord deelt i 6, 8 eller 10 Tægter (Kobler, Vøffer), og det halve Antal deraf bærer Sæd, vil altid det Halve af hele Areallet være under Plov, og følgelig Forbringerne være de samme. Men naar Forbringerne og Hjalpefilderne ere de samme, maae ogsaa Resultaterne blive det, og følgelig vil i saadanne Jordbrug et lige Quantum Møg tilveiebringes. Men da i det ene

Tilfælde $\frac{1}{2}$ Deel, i det andet $\frac{1}{8}$ Deel og i det tredie $\frac{1}{10}$ Deel af Arealet gjødfkes, vil i første Tilfælde Jordens Gjødfkning blive svagere end i det andet, og endnu svagere end i det tredie Tilfælde; det vil sige, i første Tilfælde ville færre Læs Møg falde pr. Td. Land end i det andet, og færre i det andet end i det tredie Tilfælde, en Ting, Erfaring ogsaa fuldkommen stadfæster.

Den Sammenstilling Forfatteren, pag. 266, anstiller med et forandret Sædkifte, viser ikke videre end, at, naar der fordres Mindre, Kraftformindskelsen ogsaa bliver mindre, thi at Frembringelsen af 29 Tdr. $7\frac{1}{4}$ Skp. Byg udslipper Jorden mindre end Frembringelsen af 32 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Skp. (pag. 267), er jo overensstemmende med Forfatterens egne Grundsætninger. Men den vundne Kraft er altsaa kun fremkommen ved en Dpoffrelse, et Savn, den er ingen ny Tilvært, bevirket ved Forandringen af Sædkiftet.

Naar Forfatteren, pag. 315, tilraader at nedpløie Boghvede eller Spergel paa en mishandlet Udlob, og derefter at tage Rug, uden videre Erstatning, da kunne vi sandeligen ikke indsee Andet end, at, ligesom forhen, "Alt bortføres", og at dette kun er en saameget sikkrere Maade at udslippe Jorden paa, saa at den ligesaalidt som forhen "vil bære Korn eller Græs." Overhovedet er nok Nedpløiningen af grønne Afgroder en temmelig mislig Operation. Vel mangler det ikke paa Efterretninger om et heldigt Udfald af samme. Men naar man desuagtet seer dem,

for hvem denne Operation bedst er lykkedes, igjen at opgive samme, ja naar den i det Hele ingen Fremgang gjør uagtet de gjentagne Forsøg, maa man vist nok fatte megen Mistillid til den hele Sag. At den Afgrøde, man nedpløier, ikke kommer af Lusten, troe vi i det Foregaaende at have viist. Magre Jor-der lade sig derfor mindst ophjælpe paa denne Maade, og Virkningen, hvor denne har været tilfredsstillende, turde vel mere bestaae i en Forandring (Omdannelse) af Næringsstoffene, end i disses egentlige Forøgelse.

Dersom det, vi i det Foregaaende have fremført, er rigtigt, følger deraf:

1) at Afgrøderne tære i Forhold til den større eller mindre Frodighed i deres Væxt, og at det gjør lidet eller intet til Sagen, om man lader dem bære modent Frø eller ikke;

2) at Afgrødernes Frodighed eller Størrelse fornemmeligen beroer paa den Kraft, som er nedlagt i Jorden, og at den fornødne Kraft maa være tilstede, forinden man kan vente gode Afgrøder;

3) at det altsaa ikke hjælper at dyrke Braffrugter eller drive Beresbrug i den Tanke, derved at forsøge Jordens Kraft.*)

Men, er det da nødvendigt for at holde Jorden

*) En anden Sag var det, om det kom an paa den høieste Production ved tilstrækkelige Hjelpekilder.

i Kraft, at give den Alt, hvad den frembringer, tilbage igjen, eller bidrager Naturen slet Intet til at erstatte de tabte Kræfter? Vi ville prøve at besvare dette Spørgsmaal.

Seer man hen til den betydelige Mængde Producter, der aarlig berøves Jorden, og som ofte ganske ere tabte for Reproductionen paa det Sted, hvor de ere tilveiebragte; betænker man endvidere, hvormange frugtbare Stoffe ved Naer og Bække tilføres Havet; og bringer man endelig Alt dette i Sammenhæng med den betydelige Fremgang, Productionen i de senere Aar har gjort, kunde man let fristes til at antage, at en stor Deel af den Kraft, Jordsmonnet sætter til ved at producere, erstattes det af Naturen; ja man kunde vel endog finde Anledning heraf til at antage, at den ved Kornavlens producerede Halm er istand til, ene at erstatte de ved denne Avl tilfattede Kræfter. Men en saadan Slutningsmaade vilde være meget for overilet. Ingen vil nemlig kunne nægte, at Straaet, ved at staae til Kornet modnes istedetfor at bjergeres i grøn Tilstand saasnart det er udvoret, taber en stor Deel af sin Fynd, saa at det maa give en mindre kraftfuld, om end et ligesaa stort Quantum, Gjødse. Ligeledes kan det ikke benægtes, at den betydelige Fremgang, Productionen hos os har gjort, for en stor Deel skyldes de Anstrængelser, der have fundet Sted for at opdyrke raee Jorder, eller, hvad de allerede opdyrkede Jorder betræffer, for at bringe de i samme slumrende

Kræfter i Activitet, saa at heraf allerede maatte følge en forøget Production.

Grandstke vi lidt videre, finde vi fremdeles, at Algermarkerne, hvor Mergel er brugt, men dens Brug ikke fortsat, ikke længere yde de Afgrøder, man under Mergelens Anvendelse (ikke før dens Anvendelse), har havt af dem,*) ligesom vi ogsaa saare ofte see Frugtbarheden alene at vedligeholdes ved Hjælp af betydelige Enge, gjentagen Mergling, Dynd, Brændesrier, eller, som i Hebeegnene, ved at aflade store Strækninger til Bedste for andre, ofte af langt mindre Omfang.

En anden ikke mindre vigtig Bemærkning er det, at Nutidens Skove ikke længere have saadanne Træer at opvise, som Fortidens eller Urskovene. Som Grund herfor angiver den berømte Forstkyndige Cotta, at Skovbunden ikke længere befrugtes af de udgangne Træer, og at altsaa en Udtømmelse af Jordbundens Kraft er Aarsagen dertil. Bekræftelse herpaa have vi i den Erfaring, at hvor et Frugttræ længe har staaet, nytter det sjældent at plante et andet, uden at fornye Jordbunden.

Paa den anden Side kan det ikke nægtes:

*) Stabfæstelse herpaa have vi nylig havt fra det Holsteenske (See den Berlingfke Tidende Nr. 28 og 29 for 1829). Og Fyenboerne, som saa stærkt satte an paa at frembringe af-sættelige Producter af Planteriget uden synderligen at tænke paa nogen Erstatning herfor, turde vel snart komme til samme Erfaring.

At paa en god Grund, især med et frugtbart Underlag, vise Skovene endnu en saare frodig Vegetation, uagtet det fældede Træ føres bort.

At mange Jordbrug, især paa lerede Jorder og ved Hjælp af Bræfning, holde sig i Kraft, uagtet en ikke ringe Deel af det Producerede føres bort.

At mange Strækninger, vore Enge f. Ex., uagtet de aarlig afgive hele deres Afgrøde til Bedste for andre, dog vedligeholde deres Frugtbarhed.

Men det vil ikke heller være undgaaet opmærksomme Jagttagere, at man ikke sjældent finder Planter, baade af de vildtvorende og af dem, man dyrker, at trives med overordentlig Frodighed paa opfasteede Jorddynger fra Underlaget, især naar disse ere af en leret Bestaandighed og opgraves paa sibe Steder. Regens skjult Kraft ligger derfor uden tvivl bevaret i Jordens Skjød. Th a er har fundet Muld, blandet med Leer, 5 Favne under Jordens Overflade. Og at Mergel ikke ene virker som Oplosningsmiddel for de organiske Stoffe, men virkelig ogsaa giver Planterne Næring, synes den paafaldende Nytte, en gjentagen Brug af dette Fosfil har, selv paa udslippede Jorder, ligesom den frodige Væxt, Træerne vise paa et Underlag af Mergel, at tilkjendegive.*)

*) I Stænderforsamlingen i Viborg er yttret, at Merglingen ingen Grundforbedring bevirker. Dette vil ialmindelighed nok være rigtigt, i det mindste i den Mængde, Mergelen sædvanlig anvendes. Men naar sammesteds er paastaet, at det ikke nytter at komme anden Gang med Mergel, da

Ligeledes er den Nytte, Brakningen, især paa le-
rede Jorder, viser, i høi Grad paafaldende. Lad end
en stor Deel af den Gavn, Brakningen bevirker, be-
staae deri, at skjulte Kræfter ved den sættes i Virk-
sommelighed, en Forsøgelse af Kræfterne kan ligesaa lidt be-
nægtes. Hvorledes skulle vi ellers forklare os Tre-
vangsbrugets Bestaaen i Aarhundreder, ofte endog ved
saare ringe Hjælpesilber, og uagtet en ikke ubetydelig
Deel af den frembragte Sæd sælges. Hvorledes for-
klare os, at det Samme i visse Henseender udrettes med
et mindre Quantum Møg ved Trevangsbruget, end
med et større ved Berelbruget. Brakningen maa det
være, der bevirker dette, enten saa det opnaaes ved
en Tiltrækning af Luftstoffer eller ved en Forandring af

stemmer dette ikke med de Erfaringer, man herom har i
Høin Sogn (ved Beile). I dette Sogn, hvor der
baade er lette, tunge og middel Jorder, mængles nu, næsten
af Alle, anden Gang, ja af Enkelte tredie Gang, og Virk-
ningen er paafaldende. Nogen skaanende Drift har sande-
lig ikke været fulgt, da man sædvanlig holder Jorden inde
i 6 Aar med Boghvede og derpaa følgende 5 Halme lang-
straaet Sæd efter 5 à 6 Aars Hvile. Kun Faa brække,
men i det Hele pløies dog lidt oftere og lidt dybere; end
før Merglingen begyndte at afbenyttes. — Paa Follø-
rupgaard (ved Fredericia) holdt man engang et Stykke
Jord 18 Aar under Drift efter en stærk Mergling. Til-
sidst vilde der Intet være meer, ikke engang Græs. Men
efter nogle Aars Hvile, Anvendelsen af nogen Gjødsel og
en ny Mergling, er Jorden dog igjen bragt i god
Kraft. Man seer heraf, hvormeget Begreberne om Mer-
gelens Virkemaade endnu trænge til Berigtigelse.

selve Leeret, f. Ex. ved Varmestoffets Indvirkning. At Varmen frugtbargjør Jorden, see vi deraf, at naar man brænder Agerstorpen, ere de Pletter, hvor Jlden har staaet, om end al Afte føres bort, de frugtbareste. Nylig er jo ogsaa brændt Leer anpriet som Gjødningsmiddel, og bekjendt nok er det, at Bræningens Virkning er størst, naar Aaret, hvori der bræffes, er ret varmt.

Endelig see vi ogsaa, at de gjødende Stoffe, Vandet bortfører, ingenlunde ere tabte, men af dette igjen affættes paa andre Steder, f. Ex. vore Enge, ligesom at jevnlig nye frugtbare Strækninger fremkomme, som Vandet affætter (Flod- og Sømarfferne).

Disse Bemærkninger forklare os den tilsyneladende Modsigelse i de anførte Kjendsgjerninger. Hvor man nemlig ingen Dalen i Productionsevnen har bemærket uagtet den betydelige Afgang af Producter, der har man enten havt Hjælpefilber i Fabrikker eller Enge, har kunnet øse af de i Jordens Skjød og Underlaget opbevarede Kræfter, eller Brækning og fremmede, ved Vandet tilførte, Stoffe have erstattet Afgangen, ligesom omvendt, den Afstagen i Frugtbarhed, der paa sine Steder er at spore, er at tilskrive overspændte Fordringer, eller Formindstelsen af Hjælpefilberne, ja, maaskee vel endog Forsømmelsen af deres videre Afbenyttelse. Og saaledes viste der sig da, at saafremt Jorden skal holdes i Kraft, maa den erholde Alt, hvad den frembringer, tilbage igjen, med mindre man har Hjælpefilber at bøde med herpaa, eller anvender

Brakning. Underlaget kan kun medvirke hertil, forsaavidt det endnu ikke selv er udtømt, og Hvile kun for saavidt den for løse Jord derved befæstes. Men heraf følger igjen:

At ingen Forøgelse af Jordens productive Kraft*) er tænkelig, med mindre et Tilskud udenfra findes Sted, eller Jorden brakkes eller brændes, hvorved maaskee dog ogsaa et Tilskud eller en Metamorphose ligger til Grund.

At den Kraftforøgelse, som Fabrik anlæg, Enge, Kjøbstædgjødse, Oversvømmelser ic. bevirke, er aldeles lokal, og kan ikke betragtes som nogen Kraftforøgelse ialmindelighed eller i det Hele, men alene som en, ofte meget ulige, Fordeling af de forhaanden værende Kræfter, saa at, naar et Sted en Kraftforøgelse opnaaes, et andet Sted en Formindstelse paafølger.

At naar altsaa en Forøgelse af den productive Kraft paa Overfladen af vor Jordklode (denne under Et betragtet) skal tænkes bevirket, maae Midlerne dertil søges i Afbenyttelsen af de Kræfter, som gjemmes i Jordens Skjød, ligesom tildeels ogsaa i Anvendelsen af Brakning og dermed beslægtede Operationer.

At det er høist urigtigt at udslippe Jorden, da Brakning, hvor Hjælpeilber aldeles mangle, næsten bliver det eneste Middel til at sætte Jorden i Kraft igjen, hvilket altid bliver et meget partielt Middel,

*) Vi bede, ikke at forverle hermed Tilvebringelsen af flumrende Kræfter.

saasom Sandjorder ikke have den Gavn af en gjentagen Brakning som Leerjorder, og det ikke heller er beviist, at Jorden, ved at braffes flere Aar i Træk, vil vedblive at vinde i Frugtbarhed, saa at en tilstrækkelig Grundkraft igjen kan ventes tilveiebragt.

At, saasnart man ved Opsodring kan udbringe Sæden til gangbare Priser, bør, under alle Omstændigheder, denne Anvendelse af samme foretrækkes for Salg.

At det i Sandegne, uden Hjælpeilder, kun er muligt at vedligeholde Jordens Kraft, ved at give den animaliske Production Fortrinet for den vegetabiliske, da den Kraft, Jorden mister ved Afgangen af animaliske Producter, vil være at regne for Intet i Sammenligning med hvad der bortføres, naar vegetabiliske Producter afhændes.

At det er af høieste Bigtighed for Landmanden, selv at maatte forædle sine Producter, om end ingen anden Fordeel derved udkom, end Affaldets Afbenyttelse, og at denne Tilladelse bliver saa meget vigtigere, jo færre Hjælpeilderne ere.

At det er at befrygte, at Skovgrundens Frugtbarhed stedsfe mere vil aftage, med mindre hidtil ubekjendte Kræfter virke til Underlagets Frugtbargjorelse.

Endelig, at det er af yderste Bigtighed, at forhindre Bortførelsen af frugtbare Stoffe ved Vandet, altsaa, om muligt, at lede Vandet fra Agermarkerne over tilstødende Enge eller Strøg, der lade sig forvandle til Eng, inden det faaer Lov at løbe af.

Efter denne Digression vende vi tilbage til vor Forfatter, og navnlig til de Beregninger, han anstiller over en Jordlods Frembringelser ved Vexeldriften, sammenlignede med Frembringelserne ved Kobbeldriften. Forfatteren har desangaaende opført en tredobelt Balance, nemlig: 1) over Sædevarer, 2) over Fødevarer og 3) over den Gjødsk, som samles.

Forst maae vi da bemærke, at Forfatteren anslaaer Kornproductionen ved hans Vexeldrift 2 til 3 Fold for høit. Paa Jorder af en langt bedre Bessaffenhed end dem, han antager, f. Ex. ved Baldemar Slot, Baarøe Præstegaard paa Thorseng og Auer-nae Præstegaard, kan der i Gjennemsnit ikke regnes meer end 10 høist 11 Tdr. Rug pr. Td. Land efter gjødsket Bikkelhavre, altsaa langt mindre 11½ Td. paa ringere Jorder, især naar de endydermere i Forveien affræstes ved Bortforelsen af 2 Aars Kloverafgrøder. Ligeledes er 10 til 11 Tdr. Byg efter Kartofler og 13 Tdr. Havre efter Klover eller Blandsæd i Gjennemsnit kun at vente paa særdeles gode Jorder. At anslaae Urter til 7 Tdr. pr. Td. Land, lader sig kun gjøre paa Jorder med et feedt Underlag. Man behage over alt dette at eftersee Svendborg Amts Beskrivelse, hvor en Mængde Facta af dette Slags findes anførte.

Dernæst kunne vi ikke tilbageholde vor Forundring over, at Forfatteren lader 450 Tdr. Kartofler figurere med 84 Tdr. 3 Skpr. Byg i sin Balance over Sædearterne. Hvad i al Verden have disse Kartofler her

at gjøre? Og da Forfatteren siden nødes til at give Slip paa denne Indtægt, er dette virkelig en dog at holde sine Læsere lidt til Bedste. Naar derfor benævnte 84 Tdr. 3 Skpr. Byg, og 2 til 3 Fuld, som ere regnede for høit, fradrages Forfatterens Overskud ved Bereddriften, vil samme, istedetfor 147 Tdr. Byg, reduceres til en halv Snees Tønder, eller vel maaskee endog til slet Intet!

Hvad betræffer Forfatterens Balance over Fedevarer, da bemærkes, at Forfatteren til Fordeel for Bereddriften har beregnet i det mindste 3 Køer for mange; thi med 4 Heste, som han opgiver, vil han ikke komme ud af det, dersom han før har maattet have 3. Ved Købedriften har han nemlig havt 19 Tdr. Land at pløie om Foraaret, og forresten ikke synderligt Andet at bestille paa denne Aarstid, da Gjødsfjorselen, enten der er gjødsket til Byg eller til Rug, fornuftigviis falder om Efteraaret. Derimod har han nu 30 Tdr. Land at behandle om Foraaret, og tillige al sin Gjødske at udfjøre. Dette er det dobbelte Arbeide imod for, og istedetfor 3 Heste vil han altsaa behøve 6, folgeligen ikke kunne holde det opgivne Antal Køer. Vel taler Forfatteren om 4 stærke Heste, men da han ikke fodrer dem bedre end forhen, ville de neppe blive stærkere, "thi det er ikke Vidst og Sporer, som give matte Heste Kræfter, men Hø og Havre", og af sidste beregner Forfatteren Bereddriften Intet mere til Udgift end ved Købedbruget.

Ligeledes maae vi ogsaa bemærke, at det aflede Forraad af Fourage er anslaaet meget for høit. Avles færre Fald, end opgivet, følger deraf igjen et mindre Quantum Halm, efter Forfatterens egne Grundsatninger. At 340 Tdr. Kartofler skulde erstatte 35 Læs Hø à 1000 Pd. vil vanskeligen blive Tilfælde, i det mindste ikke ved en Production af 110 Tdr. pr. Td. Land. Hvor Kartoflerne ere saa givtige, ere de saa meget mindre nærende; det er Noget, Erfaring noksom har stadfæstet. (Man eftersee hvad Pastor Plesner i Svendborg Amts Beskrivelse siger om gjødskede Kartofler; endvidere Stændertidenden fra Viborg for 1840.) Og naar Forfatteren vil faae os til at troe, at 1 Td. kogte Kartofler, som Mennekesføde, er $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg værd, maa man antage, at han aldrig selv har prøvet at leve og arbejde ved Kartofler alene. Desuden ere 110 Tdr. Kartofler pr. Td. Land efter Halvgjødske meget for høit anslaaet. Forfatteren har neppe taget Misværsaarene 1826, 1829, 1830 og 1835 med i Regningen. De $16\frac{1}{2}$ Læs Hø, Forfatteren beholder som Overskud fra Sommerstaldfodringen, kan han ogsaa gjerne slaae en Streg over, da det vel turde hælde sig, at ligesaa ofte som han har et Overskud, ligesaa tidt vil han blive nødt til at tye til den Klover, han har bestemt til Hø, Noget, der ofte hænder Staldfodringsbrugerne, om ikke værre.*)

*) I det Kongelige Landhuusholdnings-Selskabs Aarsberetning Nø Rakke. 3 B. 1 S.

De 1640 Potter Mælk, Forfatteren beregner pr. Ko ved Bereldriften, maae vi bede ham reducere, i det mindste til 1400 Potter, eller til det, en Ko ved Kobbeldriften giver. Thi for det Første giver Staldfodringen ikke nær den Mælk, som godt Agergræs, Noget, hvorom Undertegnede ved Forsøg i det Store har overtydet sig, da han i Narene 1805—6 var paa Thorseng, og som desuden stadfæstes fra flere Kanter i Svendborg Amt.*) For det Andet er den af Forfatteren antagne Mælkendragt om Vinteren meget for høit ansat. Vel ville Kartoflerne og den bedre Pleie om Vinteren give noget mere Mælk, end det tørre Foder ved Kobbeldriften, men deels vil denne Mælk være af en tyndere Bestaaffenhed og følgerigen af en ringere Værdie, deels gjør Forfatteren sig alt for sangvinske Forhaabninger, naar han troer

ning for 1838 findes anført, at adskillige dygtige Berelbrugere, som tillige anvendte Sommerstaldfodring, Intet mærkede til Fodertrangen i Foraaret 1837. Usikkert havde det været, om Stederne, hvor disse Erfaringer ere gjorte, havde været anførte. Man havde da kunnet faae at see, hvorvidt Bereldriften eller Tienber og tilkjøbt Gjødske have været Uarsagen dertil. Lovrigt have vistnok ogsaa mange Kobbeldbrugere været ligesaa heldige. Anmelderen kan i saa Henseende melde sig som Concurrent. I 1838 havde han endog en saadan Overflod af Foder, at han holdt sine Stude inde til den 10de Juni.

*) Efter bemeldte Erfaringer paa Thorseng gave Staldfodringskøerne, uagtet al anvendt Omhu, $\frac{1}{3}$ mindre Mælk end de tidligere.

at holde Køerne ved Mælk i 160 Vinterdage. Det halve Antal Dage vil ialmindelighed være nok, ere hans Køer ellers med Kalv. Paa Baldemars Slot, hvor Køerne strax efter Indbindingen fik en stor Mængde Brakfrugter, begyndte Melken alt for Juul mærkeligen at mindskes, og Køerne bleve efter den Tid snart sene (golde). Det er allerede godt, at der kan holdes flere Kreaturer ved Bereddriften. At smigre sig med en høiere Indtægt af hvert enkelt Dyr, er at gribe i Luften.

Endelig maae vi bede Forfatteren, ligesom ved Foderoverskuddet ved Staldfodringen, at slaae en Streg over de 33 Tdr. Byg eller 88 Rbd., han beregner Bereddriften til Indtægt for Svinefødning med Kartofler. Med 16, eller rigtigere 13, Køer, lader der sig sandelig ikke mange Grise opelske,*) og deres Indkjøb vil altsaa betydeligen formindste den beregnede Fordeel. Desuden ere Kartofler det Daarligste, man kan fode Svin med, saa at det nok mere vil blive ved Byg- eller Rugskraaet, der anvendes, at Fødningen vil blive tilveiebragt.

Istedetfor en Brutto-Indtægt af 514 Rbd. 64 Sk. af Meieriet, vil der, ifølge Ovenanførte, altsaa ikke blive meer end 297 Rbd. 62 Sk. at stole paa, nemlig den samme Indtægt, 13 Køer vilde give ved Kobbedriften, saa at Bereddriften i den paagjældende Hen-

*) Anmelderen holder til Rød 2 oversødte Svin ved 16 Køer. Huusholdningen fordrer ogsaa Mælk!

seende kun indbringer $\frac{1}{2}$ Gang mere end Kobbelbristen, istedet for 3 Gange, som Forfatteren beregner.

I den 3die Balance lader Forfatteren sin Berelbruger frembringe $3\frac{1}{2}$ Gang mere Møg end Kobbelbrugereren. Men er den avlede Fodermængde for høit anslaaet, maa ogsaa det beregnede Møg være det.

I Anledning af de forsøgte Beføstninger ved Berelbristen, da springer Forfatteren meget let over disse, og lader det blive ved et Tillæg af 50 Rbd. 64 Sk., lidet bekymrende sig om, hvor meget mere der forbruges af Fødemidler i Huusholdningen, eller til Hestehold, o. s. v., stolende paa, at hans fjære Berelbruger er "den ordentlige, brave Mand, der betaler Enhver Sit. Men hvorlidet bemeldte 50 Rbd. 64 Sk. ville forslaae dertil, og at ikke heller Orden og Rettskaffenhed ville gjøre Resten, troer jeg at have viist i mine Beregninger over Forholdet af Productet til Dyrkningsomkostningerne;*) saa at, istedet for en større Indtægt af 300 Rbd., som Forfatteren beregner, Berelbrugereren, uagtet alle sine Anstrængelser, sit større Møgforraad og sin større Production, ved Aarets Ende ikke vil have en Skilling mere tilovers end Kobbelbrugereren!***) Hr. Walther havde altsaa ikke saa ganske Uret, da han, mod Pseudonymen Danus

*) Et Skrift, der er at faae hos Schulz i Kjøbenhavn, Hempel i Odense, Elmquist i Aarhus, og hos Forfatteren.

***) See anførte Skrift.

i Aarhus Avis paastod: at Gjødske tilsidst ligesaa lidet hjælper Landmanden, som Flesk den Nervesvage. Thi Berelbrugereren, med alt sit Møg og sin høiere Production, kommer ikke videre, ja ikke engang saavidt, som Kobbelerbrugereren.

I en aabenbar Modsigelse staae Forfatterens Beregninger over det, et Læs Gjødske koster at frembringe, med hans Beregninger over Fordelen ved Berelbriften. Saaledes har han et Tab af 457 Rbd. 64 Sk. ved 16 Køer og udgiver dette for en "uimodsigelig Sandhed". Lægges 50 Rbd. 64 Sk. til bemeldte Sum for de forøgede Beføstninger ved Berelbriften, saaledes som Forfatteren antager, udfommer 508 Rbd. 32 Sk., hvilken fradraget 512 Rbd. 48 Sk., der indkomme for Køerne, give et Overskud af 4 Rbd. 16 Sk., istedetfor 781 Rbd. 80 Sk., saaledes som Forfatteren fremfører!! Men hans hele Beregning over det, Gjødsken koster og hvad den er værd, er høist vilkaarlig og uden praktisk Nytte. Alt hvad man deraf kan see er, at den Værdi, hvortil han anslaaer Fodringsmidlerne, er meget for høit ansat, hvilket allerede kan sees deraf, at $3\frac{1}{2}$ Læs Hø aldrig ville koste en Landmand 18 Rbd. At beregne hvad et Læs Gjødske koster at frembringe, lader sig kun gjøre, ved at sammenligne det, Dvæget indbringer i affættelige Producter, med det, Fodringsmidlerne have kostet at tilveiebringe, og det, Dypartningen beløber sig til, hvilket ialmindelighed nok vil afgive det Resultat, at Gjødsken haves for Intet, med mindre man

kan bevise, at en Ko, saaledes som Forfatteren beregner, fortærer for 43 Rbd. 14 St. Fodringsmidler, et Resultat, der, som vi have seet, vilde reducere en Gaards Indtægt til — 0.

Ligeledes kan den Værd, et Læs Gjødsle har, kun beregnes ved at sammenligne den rene Indtægt, et Landbrug afgiver, med Antallet af de forbrugte Læs Gjødsle. Men da Vereldriften ikke giver nogen større rene Indtægt end Kobbelriften (see foransførte Skrift), ville de flere Læs Gjødsle, Verelbrugeren anvender, tilhobe ikke have nogen større Værd, end de færre, Kobbelbrugeren har at raade over.

Men hvorfor, kan man nok spørge, har Forfatteren ikke valgt til sine Sammenligninger et Kobbelbrug med Brak, med Udlæg af Jorden i kraftfuld Stand, med Opfodring af Sæd, ic.? Frygtede han et mindre fordeelagtigt Resultat for sin kjære Vereldrift, handlede han vistnok rigtigt heri. Men dette er ikke at gaae upartiff tilværks, eller at hylde Sandheden. Anmelderen maa i saa Henseende endnu en Gang henvise til sit foran anførte lille Skrift, der viser, hvorledes en 2½ Gang større Indtægt, med samme Driftscapital, opnaaes, naar Jorden omhyggeligen braffes, mergesles, udlægges i kraftfuld Stand, nyder lang Hvile, o. s. v., end ved Vereldriften; hvoraf igjen fremgaaer, hvor urigtigt det er af Forfatteren, og i hvilke Modsigelser han forvikler sig ved at paastaae, at ved "at lade sine Jorder ligge med Græs, kan Landmanden ikke længer bestaae", eller "at

jo flittigere Kobbeldruget er, desto mere udsætter han sig for at synke i Afmagt", eller "at det er bedre at lade Ploven ruste, end holde den blank", med Mere ligesaa urime- ligt. Ligesom overhovedet Alt, hvad vi have anført, viser, hvor groveligen Forfatteren forseer sig, naar han besylder den Landmand, som ikke foretrækker Bered- drift for Kobbeldrift, for "ikke at være en for- nuftig Agerdyrker". Thi sandeligen, det er at gjøre hele Landets Agerdyrkere til Zbioter! — Og hermed være da disse Bemærkninger sluttede. Maatte de tjene til Advarsel mod umodne Theorier og alt for villige Anbefalinger! Maatte de bevirke grundige Un- dersøggelser af en Gjenstand, der kun alt for meget har fundet blinde og forblændede Forsøgtere.

Brand i Hvede.

I.)*

Hvor meget der end er skrevet om Steenbrand i Hvede, og hvor fortjensfulde end flere Meddelelser og Jagttagelser desangaaende ere, saa synes det mig dog, som om man snart er gaaet for eensidigt, snart for fordomsfuldt til Værks ved Diskussionen over denne Materie. Saaledes ere derfor ogsaa alle de derimod

*) Efter "Möglinische Annalen, af Prof. Körte."

foreflaaede Midler ikke almindeligt tilfredsstillende. Ingen af dem ere useilbare, hverken fforgammel Saaesæd, eller andet Skifte, eller god Tilberedning af Jorden, eller gammel, udgjæret Gjødning, eller Kalkfylltning, eller Anvendelse af Kobbervitriol, eller Badskning, eller fremdeles alle de Midler, som med Marktsfrigrerie, og endnu blive, falholdte og solgte i forseglede Papper til høie Priser, og som altid angives for useilbare*). Men de ere det kun betingelsesviis, idet deres Virksomhed er afhængig af en Mængde Biomstændigheder. Det, at brandede og ikke brandede Ar vise sig paa een og samme Rod, men fornemmelig, at der i eet og samme Ar forekommer baade brandede og friske Kjerner, beviser tilstræffeligen, at de mod denne Sygdom foreflaaede Midler, som alene angaae Saaesæden, ikke kunne være tilfredsstillende, og at vi, for fyldestgjørende og consequent at kunne forklare alle de forunderlige og mærkværdige Sagttagelser og Erfaringer ved Brand i Hveden, maae holde fast ved

*) Mærkeligt af dette Slags er især et Pulver, hvorpaa Opfinderen, Jean Nicolet i Paris, i Aaret 1822 fik Patent paa 15 Aar, og som skulde kunne beskytte Hveden imod Brand, andre Sygdomme og Insecter. Dette blev meget udbredt i Frankrig og Rhinprovincerne, og en Pakke deraf tilsendtes mig af en af mine Venner med Bøn om at undersøge det og afgive min Betænkning derover. Ved den kemiske Analyse befandtes det at indeholde:

Kobbervitriol	77,56	Procent.	Leerjord	5,20	Procent.
Svovl	5,61	—	Kobberoxyd	2,78	—
Kul	1,19	—	Jernoxyd	7,66	—

almindeligere Anstuelser. De Anstuelser i denne Sag, hvilke jeg allerede i Maret 1815 fremsatte i Genacr Litteraturtidende, ere siden, i et Tidrum af 16 Aar, blevne bekræftede ved en Mængde Jagttagelser baade af mig selv og Andre, hvorfor jeg ikke tager i Betænkning at gjentage dem.

Brand i Hveden er, som bekjendt, en Sygdom hos Hvedekjernen. I den første Vegetationsperiode kan man ikke ffjelne den, og den er altsaa sandsynligviis endnu ikke tilstede, men viser sig først tydeligt nogle Uger efter Blomstringen i Kjernens sidste Uddannelsesperiode. Aarsagen til samme ligger uden al Tvivl i den svækkede Livsvirksomhed i den hele, eller en Deel af Planten, men hvis Følge først viser sig i det Tidspunkt, da de organiske Legemers Livsvirksomhed med den høieste Anstrengelse fuldender Hovedmaalet for dens Tilværelse, Kjernens Dannelse. Enhver svækket Livsvirksomhed, ligemeget om den allerede afledtes fra Saaesæden, eller opstod under Fremvæerten eller endog først i Blomstringstiden, kan, under ugunstige Omstændigheder, forarsage Brand. Kraften hos Individet, eller de samme constituerende Dele, er ikke stærk nok til at klare de tilstedeværende Stoffe og uddanne dem til Kjerne, eller ogsaa ydre Indvirkninger i Blomstringstiden, som Væde, Taage, ic., hindre den ellers normalt kraftige Livsvirksomhed i denne Uddannelse, eller endelig, den allerede forud meget svage Livsvirksomhed bliver for bestandig tilintetgjort ved dens sidste Kraftanstrengelse for at fuldende Uddannelsen af den

nye Kjerne. Saaledes fremkomme i første Tilfælde ufuldkomne Kjerner, og i sidste — hvor Hensigten, alle organiske Vegemers Rod, efter at Livsvirksomheden er ophørt, bemægtiger sig den halvt uddannede Kjerne — Brand. Alle Midler derimod, som Syltning, Vaskning, o. s. v., hvorved man kan tilintetgjøre eller frakille alle sygelige Kjerner i Saaesæden, af hvilke der, ifølge Analogien, naar ikke særdeles gunstige Omstændigheder indtræffe, ogsaa maae fremkomme sygelige Planter, kunne paa ingen Maade ansees for useilbare, men kunne dog være det under visse Betingelser, og ere derfor vel værd at bemærke og anvende. Den af den fuldkomneste og kraftigste Saaesæd udsprungne Plante kan i sin senere Vegetationstid, ved for tørt eller for vaadt, for hødt eller for koldt Veir, ved Insecter eller Orme, kort sagt, ved en uendelig Mængde af Omstændigheder, blive svagelig og syg, og kort før, under eller efter Blomstringstiden, som den gunstigste for Brandens Opkomst, ikke have Kraft nok til at give den spæde, halvt uddannede Kjerne sin fuldkomne Udvikling. Ifølge heraf vil der i ethvert Tidspunct, ligesom Spirens Udvikling indtil Kernens Fuldbendelse, kunne gives Leilighed for Branden til at udvikle sig, og paa denne Maade laade det sig fuldkomment tydeligt forklare, hvorledes der paa een Rod kan findes brandede og friske Ar, og i eet Ar brandede og friske Kjerner. Som bekendt blive nemlig ikke alle af een Rod fremstuede Ar uddannede paa een og samme Tid, og ikke alle

Blomster paa et Aar udviklede i eet og samme Tidspunct. Det er saaledes vel muligt, at det brandede Straa paa en Rod, under sin Blomstring og Frugtdannelse, traf paa nogle for Branden meget gunstige Omstændigheder, medens disse vare høist uheldige for Brandens Udvikling i de før eller senere udviklede Aar. Ligeledes kan og Blomsten paa det brandede Korn have truffet et meget ugunstigt Tidspunkt til Uddannelsen af Frugtknuden, medens det var meget gunstigt for Uddannelsen ved de tidligere eller senere Blomster. Saaledes maa uden al Tvivl Aarsagen til, at der i visse Aargange, uagtet den omhyggeligste Behandling af Saaesæden, ved Syltning, Baskning, o. s. v., er saa meget Brand i Hveden, alene søges i det foregaaende Aars megen Regn og fugtige Atmosphære.

Til Slutning maa jeg endnu bemærke, at jeg meget betvivler, at den sunde Hvede kan smittes af den brandede; thi for det Første kjender jeg i den hele Planterverden intet analogt Tilfælde, hvor et sygt Frokorn igjennem den hele Vegetationscyklus havde overført sin Sygdom paa den kommende Sæd; for det Andet synes mig ogsaa Planternes hele Organisme at tale bestemt imod en saadan Besmittelse, og for det Tredie har jeg flere Gange gjort Forsøg med at komme fuldkomment uddannede Kerner i et Kræmmerhuus, hvori der havde været brandede Kerner, og heri ligesom bestroe samme med Brandstøv, og derpaa udsaae bestøvede tilligemed andre ubestøvede Kerner paa eet og samme Bed og under forresten lige Forhold. Jeg

har imidlertid aldrig fundet, at der blandt Planterne af de sunde, men med Brandstøv bestrøede, Kjerner, blev flere brandede, end blandt dem af ikke bestrøede Kjerner, men vel har jeg seet, at der eengang blandt de sidste var mere Brand end blandt de første, hvortil jeg kun kan finde Aarsagen deri, at disse stode under Træer og følgelig ikke havde saa frit Lufttræk, som hine. Endnu maa jeg her omtale en ikke uvigtig Kjendsgjerning i Henseende til denne Gjenstand. En Landmand lod hente reen Hvede til Saaesæd fra sin Nabo i de samme Sække, i hvilke han fort før havde opmaalt sin egen brandede Hvede, uden at disse bleve vendte eller rensede, og avlede det næste Aar udmærket reen Hvede, medens derimod Naboen, hvis Saaesæd var taget af samme Bunke, men ikke havde været i brandstøvede Sække, fik næsten lutter brandet Hvede. Ifølge slige Kjendsgjerninger antager jeg, at Brand ikke forplanter sig ved Smitte.

II. *)

Den Mark, paa hvilken vi anstillede flere Forsøg over Brand i Hveden, var i Aaret 1832 bleven gjødet med Møg og havde baaret Kartofler. 1833 blev den reolet $2\frac{1}{2}$ Fod dybt, derpaa gjødet med Sæbe-

*) Resultater af nogle Forsøg, som den landoekonomiske Forening i Hertugdømmet Brunswig anstillede i Sommeren 1835 og meddeelte i Dr. Sprengels Land- und Forstwirthschaftliche Zeitschrift, 3 B. 2 S.

syderaffe og atter belagt med Kartofler, som gave en særdeles rigelig Afgrøde. I Sommeren 1834 bar Marken, uden at blive gjødet paany, meget stjon Hirse og Mais. En Deel af denne Mark blev nu d. 20de Octbr. besaaet med Hvede. Saaesæden blev forsælligen taget fra en Mark, som 1833 havde faaet Faare-møg, da nemlig Hveden efter dette Gjødningsmiddel meget let skal blive beladt med Brand enten i samme eller dog i næste Aar. En chemisk Undersøgelse af Saaesæden viste, at denne indeholdt 21 Procent Gummistof, medens derimod den Hvede, hvortil var brugt Gjødning af Hornqvæg, kun indeholdt 14 Procent. I Aaret 1834 blev Hveden forskaanet for Brand, da Saaesæden var bleven slytet; det samme havde og været Tilfældet 1833 og 1832. Hveden groede meget frodigt lige indtil Høsten, og ved en nøiagtig Undersøgelse af dens Rødders Længde viste det sig, at de vare trængte 2 Fod 9 Tommer dybt i Jorden; den sædvanligt antagne Mening, at Hvedens Rødder kun trænge 10 eller idethøieste 12 Tommer dybt i Jorden, bliver altsaa ved denne Kjendsgjerning fuldkomment gjendrevet. Vi kunne vel antage, at ikke alene Neolin-gen, men ogsaa Sommerens vedvarende Tørke, var Skyld i, at Hveden stjød sine Rødder til den angivne Dybde.

Da Hveden d. 28de Juli blev høstet, viste det sig, ved en nøiagtig Undersøgelse af Axene, at der for hvert 1000 funde vare 155, som meer eller mindre havde lidt af Brand, et Resultat, som kan tjene til

Bekræftelse paa den Mening, at den efter Faaremøg vorede Hvede let angribes af Brand.

Modforsøg.

a. Tæt ved Siden af denne brandede Hvede saedes paa samme Dag den efter Faaremøg vorede Hvede, men først efter at den i 4 Timer havde været udsat for en Varme af 45—50° R. Hvorvel nu Planterne her efter stode noget tyndere, en Folge af at Spireevnen var tilintetgjort i adskillige Kjerner, saa vare de ogsaa 2 til 3 Tommer længere i Straaet og havde ogsaa noget længere Ar. Da Hveden d. 26de Juli blev høstet, fandtes iblandt 1000 Ar kun 2 angrebne af Brand. Resultatet af dette Forsøg kunde bekræfte den Paastand, at fjorgammel Hvede lider mindre af Brand end ny; thi ved den kunstige Tørring bevirkes ikke Andet, end hvad der ellers skeer i Tidens Løb.

b. Paa en anden Deel af samme Mark blev den 20de October den efter Faaremøg vorede Hvede udsaaet, efterat den havde ligget 30 Timer i en meget concentreret Oplosning af Kobbervitriol (blaa Vitriol). Mange Kjerner mistede derved deres Spireevne og de, som kom op, groede maadeligt lige til Høsten. Iffedestomindre vare alle Arene paa denne Hvede fuldkomment friske. Dette Forsøg synes altsaa at bekræfte den Paastand, at Brand i Hveden kan afværges ved at indfylte Saaesæden med Kobbervitriol.

c. Under forøvrigt lige Forhold blev nu endelig ogsaa den efter Faaremøg vorede Hvede udsaaet, ef-

terat den havde ligget 12 Timer i Kalkvand*). Den groede ligesaa frodigt som den ikke fyltede Hvede; og ved Høsten viste det sig ved omhyggelig Undersøgelse, at der blandt 1000 Ar kun vare 5 brandede, hvilke maaskee ogsaa havde staaet sig, dersom Saaesæden istedetfor 12 havde ligget 24 Timer i Kalkvand; overhovedet bekræfter da dette Forsøg paany Nyttens af Indfyllningen i Kalkvand.

For at erfare, om Branden viste sig i større Mængde end sædvanligt efter Anvendelsen af visse Gjødningsmidler, blev der saaet Hvede, som var voret efter Komøg og indeholdt 14 Procent Gummistof, paa den forhen bestrevne Mark, som i Forveien var gjødet med Fisk. Disse indeholdt nemlig meget Dvælstof, Phosphor og Svovl, Stoffe, som ogsaa findes i stor Mængde i Hvedebrand og uden Tvivl ere væsentligt nødvendige for dennes Udvikling. Hveden groede efter denne Gjødning overordentligt yppigt, men ved en nyere Undersøgelse af samme fandt man, at af 1000 Ar vare 270 ganske ødelagte af Steenbrand. Uden Tvivl

*) Kalkvandet bestaaer, som bekjendt, af 750 Bøgtdele Vand og 1 Bøgtdeel Kalk. Det tilberedes ved at komme frisk brandt Kalk i Vand og filtrere det. Istedetfor Kalkvand kan man ogsaa tage Kalkmælk (frisk brandt Kalk udrørt i Vand). Kalkmælken torde endog være at foretrække, da Kalkvandet, idet det drager Kulshyre til sig, meget hurtigt lader Kalkjorden falde; idetmindste skulde man altid give Kalkvandet en Tilfætning af frisk brandt Kalk (1 P. paa 700 P.), forat det bestandig kan blive mættet med Kalkjorb.

vilde endnu flere Aar være blevne angrebne af Brand, naar ikke Krager og Raskatte havde opplukket en Deel af Fiskene; thi der, hvor disse fik Lov at ligge urorte, fremkom Planter, som havde næsten slet ingen funde Aar.

Modforsøg.

Som Modforsøg blev der nu ogsaa, efter en ligesaa stærk Gjødning med Fisk, saaet Hvede, som havde ligget 30 Timer i en Opløsning af Kobbervitriol. Mange Kjerner tabte rigtignok derved deres Spireevne, men de opkomne Planter groede sidenefter ligesaa frodigt, som den Hvede, der ikke var slytet, men ligeledes gjødet med Fisk, og efter fuldbragt Høst kunde man ikke ved den omhyggeligste Søgen finde et eneste Aar, som havde lidt af Brand.

For endelig at see, om Branden lader sig fremavle ved visse Gjødningsmidler, blev der til Hveden gjødet meget stærkt med friskt Faaremøg. Saaeningen skete, som ved de øvrige Forsøg, den 20de October. Planterne groede meget frodigt, men ved at tælle de funde og syge Aar fandt man, at der paa 1000 af de første kom 450, som meer eller mindre vare angrebne af Brand.

Modforsøg.

Endelig blev nu ogsaa en Deel af denne med friskt Faaremøg ligesaa stærkt gjødede Mark besaaet med Hvede, som havde ligget 12 Timer i Kalkvand. Ved

Høsten viste det sig, at der for hvert 1000 friske År vare 36 brandede. Ogsaa her kunne vi vel antage, at der vilde have været faa eller slet ingen brandede År, naar Saaesæden, istedetfor 12, havde ligget 24—30 Timer i Kalkvand.

Da man er i Uvisshed angaaende Mængden af den Kobbervitriol, som skal anvendes til Indslytning af Saaehveden, idet Nogle angive, at man til 100 Pd. Hvede skal tage $\frac{1}{4}$ Pd. Kobbervitriol, medens Andre ville have $\frac{1}{2}$ Pd. Vitriol anvendt til det samme Qvantum Hvede, saa anstillede vi ogsaa flere Forsøg herover, fornemmelig dog i den Hensigt at udfinde, hvormegen Kobbervitriol man kunde tage uden at skade Hvedeskjærnernes Spirekraft. I dette Niemed fyldte vi 6 Kar, hver med 100 Vægtdele Hvedeskjerner. I første Kar kom vi derpaa $\frac{1}{4}$, i andet $\frac{1}{2}$, i tredie 1, i fjerde 2, i femte 4 og i sjette 8 Vægtdele pulveriseret Kobbervitriol og gjøde derover saa meget Vand, at Hvedeskjernerne netop vare bedækkede deraf. Efterat de nu, under en Temperatur af 12—14° R., i 30 Timer havde været udsatte for Kobbervitriolens Indvirkning, bleve de udsaaede i en sandet Leerjord. Kjernerne spirede rigtignok lige hurtigt, men efter Antallet i meget forskjellige Forhold; thi af første Kar opspirede $\frac{3}{4}$, af andet $\frac{2}{3}$, af tredie $\frac{1}{2}$, af fjerde $\frac{1}{3}$, af femte $\frac{1}{10}$ og af sjette $\frac{1}{7}$.

Et ganske andet Resultat fik vi derimod da vi

saade den saaledes fyltede Hvede i en meget humusrig og moseagtig Jord; thi allerede af andet Kar opspirede ikke een eneste Kjerne. Heraf indsees, hvor forsigtig man maa være med at indsylte Saaesæden i Kobbervitriol, og hvormeget man derved maa tage Hensyn til Jordens kemiske Sammensætning. Som vi alt ved en anden Leilighed have bemærket, taaler den Hvede, som skal saaes i Kalkjord, en langt stærkere og længere Sultning, ja den behøver den endogsaa, naar den skal sikkres for Brand. Vi sluttede dette af Kjernerens kemiske Egenkab; thi ved Kalken bliver Kobbervitriolen adskilt og der opstaaer Gips og Kobberoxyd, hvilke begge ikke kunne virke som Sultemiddel. Grunden til hiint Tilfælde laae isvrigt uden Tvivl deri, at den frie Humussyre i Mosegrunden opløste den i Sædkjernen indtrukne Kobbervitriol, saa at Kobberoxydet forbandt sig med Humussyren, hvorved da Svovlsyren blev fri og virkede nu ødelæggende paa Spiren.

Af de her meddeelte Forsøg lade sig nu følgende Slutninger udbrage:

1) Brand i Hveden, der, som bekendt, bestaaer af smaae, neppe ved Forstørrelsesglasset synlige Svampe, er, som man vel antager, ikke nogen Brangorganisme, men udvikler sig, ligesom alle øvrige Planter, af Kiimkorn eller Forplantelseskorn, som hvile i det Indre af Hvedekjernen. Disse Forplantelseskorn gaae fra Hvede-

Kjernen over i Hvedeplanten og fra denne igjen til de nye Kjerner, uden at de behøve at udvikle sig til Plante eller egentlig Brand. Vi see derfor, at Hvede, som i 10 eller flere Generationer ikke har lidt af Brand, igjen bliver angreben deraf, saasnart dennes Udvikling begunstiges af ydre Omstændigheder. At Svampfinen, som isøvrigt maa være uendelig lille, ligger i Jorden og herfra gaaer over i Planten, er ikke sandsynligt, da i saa Fald Saaesædens Sultning aldrig vilde beslytte mod Brand. Man har desuden ofte forsøgt at lægge Brandstøv omkring plantede Hvedekjerner, uden at sammes Ar derefter ere blevne brandede.

2) Brandens Kiimform synes at formere sig i det Indre af Planten. De gennemgaae altsaa her den første Periode af deres Udvikling, medens de først i Arene eller i de Kjernen omgivende Klapper (Åvnerne) opnaae deres fuldkomne Uddannelse. Svampene vise sig da som et mørkebrunt Støv og gaae, ligesom alle øvrige Svampe, meget snart i Forraadnelse.

3) Hvedebranden opstaaer, som enhver anden Svampart, kun under Forhold, som for samme ere meget gunstige; thi til Betingelserne for dens Liv høre ikke alene adskillige Stoffe, som Phosphor, Svovl, Kvælstof o. s. v., men der udfordres ogsaa dertil en ganske eiendommelig Tilstand i Atmosfæren. Af denne Grund see vi, at der i mange Egne og paa mange Jordarter aldrig opstaaer Brand, om man end undblader at fylte Saaesæden, eller man endog saaer Hvede, som ofte har lidt af Brand.

4) Hveden lider først da af Brand, naar Saaesæden stammer fra en Mark, som indeholder meget Dvælstof, Svovl og Phosphor, idet Svampfimen først under disse Forhold kan opnaae den Grad af Udvikling, som udfordres for at den i den anden Generation kan vise sig som Brand.

5) Svampfimens Uddannelse til egentlig Brand kan undertrykkes ved passende Syltemidler (Salt opløst i Vand, o. dsl.), eller rettere, Kiimfornene kunne ved en aarlig gjentaget Sultning holdes inden saadanne Skranker, at de forhindres i, fuldkomment at uddanne sig til Brand, om man just ikke ganske kan forebygge deres Formerelse i Hvedeplanten. At Svampfimen ganske kan ødelægges eller dræbes ved Sultning, er ikke sandsynligt, da i dette Tilfælde Hvede, som alle rede ofte er sultet, under ingen Omstændigheder vilde blive angreben af Brand.

6) Ikke alene ved Sultning, men ogsaa ved at tørre Saaesæden kan Udviklingen af Brandfimen standses, ligesom Frøet af de tydeligt blomstrende Værter kan ved Tørring for en Tid holdes tilbage i sin Udvikling. Saaledes see vi f. Ex., at ny Rug løber meget hurtigere op end fjorgammel, fordi den sidste i Tidens Løb har tabt den største Deel af sin Fugtighed. Ved Tørringen bliver Plantens Spire bragt i en dyb Søvn, af hvilken den kun under gunstige Omstændigheder lidt efter lidt kan vaagne.

7) Saaesædens Indsultning gjør kun da den forønskede Virkning, naar Lagen anvendes tilstrækkeligt

længe og concentreret. Lagen maa trænge ind i det Indre af Kjernen, da Svampsimens Sæde synes at være imellem Meelstoffet og Skallen eller Overhuden. Kun af denne Grund kunde den hist og her brugelige Vaskning af Saaesæden før Syltningen være nyttig. Vandet opbløder nemlig Kjernens Skal og beforder saaledes Syltelagens Indtrængen.

8) Da Erfaring lærer, at den Hvede først bliver brandet, til hvilken man har gjødet med Legemer, som ere rige paa Phosphor, Svovl og Kvælstof, hvortil blandt andre ogsaa Faaremoget hører, saa maa man i dette Tilfælde foretage Saaesædens Syltning med den største Omhyggelighed, hvis man vil vente brandfri Hvede.

Beretning

om Agerdyrknings-Institutet paa Haraldslund,
tidligere paa Frysendal.

Med Understøttelse af det Kongelige Landhuusholdningssekskab oprettede jeg fra 1ste Mai 1837 et Agerdyrkningsinstitut paa den af mig forpagtede Hovedgaard Frysendal under Grevskabet Frysenborg. Paa denne Læreanstalt blev antaget tvende Klasser af unge Mennesker for at dannes til Bestyrere af større og mindre

Avløbsbrug. Under Navn af Elever antoges et Antal af 8 Unglinge, der formeentles at være i Besiddelse af saadanne Forkundskaber, at de kunde være stiftede til at modtage en saavidt muligt fuldstændig Oplæring saavel i Agerbrugets egentlige Theori, som i de Grene af andre Videnskaber, hvortil dette Fag nærmest knytter sig. Under Navn af Lærlinger modtoges et lige Antal af Bønderkarle, der attraaede at danne sig til duelige Avlskarle, og som ved Institutet ikke blot bleve øvede i de practiske Arbejder, i Brugen af de nyere Agerdyrkningsredskaber og i at forfærdige Svingplove og andre Redskaber, men som tillige bibragtes Agerdyrkningens vigtigste Grundsætninger og Bekjendtskab med den for en Avlsbestyrer nødvendige Bogføring. Læretiden bestemtes for begge Klasser til tre Aar; dog maa det bemærkes, at Lærlingerne for største Delen have været af de Bønderkarle, som Landhuusholdnings-selskabet med allernaadigst Tilladelse fritager for Militair-Tjeneste, imod at de i en treaarig Læretid dannes paa forskjellige Steder til duelige Avlskarle. De af Selskabets Lærlinger, der saaledes have været anbragte ved denne Læreanstalt, have ogsaa her kun tilbragt eet af deres Læreaar.

Af Eleverne have stedse fire været anbragte for Landhuusholdnings-selskabets Regning. De 4 unge Mennesker, der den 1ste Mai 1837 bleve anbragte i disse Fripladser, have med roesværdig Flid fuldenbt deres Læretid. En af dem havde tidligere i 3 Aar været Lærling, og han dimitteredes derfor efter et

Nars Ophold ved Institutet. Af de øvrige Elever have en stor Deel forladt Lærestalten uden at fuldende det bestemte Cursus, enten fordi de manglede Lyft til Faget, Stadighed eller Udholdenhed, eller fordi de i den Grad vare blottede for Evner eller Forkundskaber, at de ikke med nogen Nytte kunde deeltage i Underviisningen.

De Læringer, der her have fuldendt deres Læretid, have næsten alle med særdeles roesværdig Flid og Anstrængelse tilegnet sig den Duelighed, at de inden deres Afgang have kunnet aflægge en tilfredsstillende Prøve, og det har steds været mig let at faae dem anbragte i fordeelagtige Tjenester som Avlskarle eller Avlsbestyrere. Søgningen om saadanne Menneffer er virkelig saa stor, at det var høist ønskeligt, at et langt større Antal paa lignende Maade maatte dannes. Endog flere unge Menneffer, der uden at fuldende deres Læretid have forladt Institutet, er det lykkedes at blive anbragte i ret fordeelagtige Tjenester.

I det første Aarige Cursus have Elevernes Lærestandte været følgende:

a. Agerdyrkningslære:

1) Agronomie, Læren om Jordarterne og deres Bestanddele, 2) Agricultur, Jordens Bearbejdning, Agerdyrkningsredskaber, Grundforbedringer, Engculturen, Læren om Gjødningsmidlerne, 3) Deconomie, Agerens Inddeling, de forskjellige Dyrkningsystemer, Arbejdet, Avlsbrugets Bestyrelse og den nødvendige Bogføring.

Thaers Grundsætninger i Landoeconomien have væsentligst været lagte til Grund for Underviisningen i dette Fag, under Veiledning af Institutets Forstander, der og stedse har søgt at gjøre Eleverne bekendte med nyere Erfaringer og afvigende Meninger om landoeconomiske Gjenstande.

b. Væren om Besætningsvæsenet, nemlig Huusdyrenes Dydræt, Røgt og Behandling.

I Efteraaret 1838 og 1839 er af Hr. Kammerraad Michelsen holdt Foredrag over Schäferier, Hestehold, Hesteavl og Hestens Exteriør. — Over Huusdyrenes Anatomie har Hr. Krigssassessor Dixel, Læge paa Frysensborg, holdt Forelæsninger i tvende Vintersemestre. Over Huusdyrenes almindeligste Sygdomme har Dyrlæge Laurigen holdt Foredrag og tillige gjort Eleverne bekendte med de simpleste Operationer.

c) Mathematisk, nemlig Arithmetik til Væren om Logarithmer, Plan-Geometrie og Trigonometrie.

Bed Underviisningen er benyttet Bjørns Lærebøger.

d) Chemie og Physik.

I Vinteren 1838 holdt polytechnisk Candidat Rasmussen et Foredrag for Eleverne, hvorfor han af Selskabet til Naturvidenskabernes Udbredelse blev honoreret.

(Saa vigtig og ønskelig Underviisning i Agriculturchemie end er for en landoeconomisk Værestalt, har det dog saa store Vanskeligheder at tilveiebringe en dygtig Lærer deri og de fornødne Apparater, at

Nødvendigheden har budt fortiden at forbigaae denne Underviisningsgjensstand.)

e. Practiſt Landmaaling og Nivellering.

Under Veiledning af Hr. Forſtcandidat Beermann have Eleverne i Efteraaret 1839 lært med Stoffe og Kjaede at opmaale og inddele en Mark, at optage Kort derover, og at nivellere ved Hjælp af Nivelleerinstrumentet.

Eleverne have deeltaget i alle foresaldende Arbejder i Auldsbruget og om Vinteren øvet ſig i Huggehuſet i Auldsredſtabers Forfærdigheſe under Anviisning af en dertil antaget duelig Mand.

Efterat have fuldendt et Saarigt Værecuſſus underkaſtede Eleverne T. W. Honum, J. J. Bjerregaard og J. Ferſlev ſig den under 13 og 14 April 1840 afholdte Examen i Dverbærelſe af Tilſynscomitteen for Inſtitutet: Hr. Kammerherre Greve Fryſ, Hr. Juſtitsraad, Herredsfoged Holm og Hr. Juſtitsraad, Rgl. Godsinspecteur Bindeshøll. Examens Udfald vil ſees af efterſtaaende Liſte:

	Sonum.	Bjerregaard	Serslew.
Agerdyrkningsslære.	mg.	mg.	mg.
Læren om Besætningsvæsenet.	mg.	mg.	mg.
Suusdyrenes Anatomi.	mg.	mg.	gd.
Hestens Exterieur.	mg.	gd. †	gd.
Suusdyrenes almindeligste Sygdomme.	mg.	gd.	gd.
Mathematik.	mg.	gd.	mg.
Bogholberie og landøkonomiske Beregninger.	mg.	gd.	gd. ?
Landmaaling og Nivellering.	mg.	mg.	mg. †
Praktiske Arbejder i Marken.	mg.	gd.	mg.
Praktiske Arbejder i Husehuset.	mg.	mg.	mg.
Hoved = Character.	Meget godt.	Meget godt.	Meget godt.

Fra 1ste Mai 1840 blev Læreanstalten forflyttet til Hovedgaardens Haraldslund, som jeg i Efteraaret 1839 havde kjøbt.

Det Kongelige Landhuusholdningselskab har tilstaaet Institutet den hidtil havte aarlige Understøttelse endnu i 3 Aar, ligesom det og har bifaldet efterstaaende for Institutet forfattede Reglement:

1.

Institutets Formaal er, at give unge Mennesker, som ere bestemte for Landvæsenet, en saadan Uddannelse, at de, efter fuldendt Læretid, kunne overtage og paa en hensigtsmæssig Maade drive Jordbrug under forskjellige Forhold. Her vil altsaa lige meget blive sørget for den praktiske Indøvelse i alle Agerbrugsarbejder og for en passende theoretisk Uddannelse.

2.

De unge Mennesker, som antages til Oplærelse, deles i tvende Classer: Elever og Lærlinger.

Til Elever regnes de, som betale for deres Ophold ved Institutet, og som ere i Besiddelse af de fornødne Skolekundskaber, for at kunne modtage den især for Brugere af større Landeiendomme fornødne theoretiske Dannelse. Som Lærlinger antages unge Mennesker, der ønske praktisk at oplæres til at blive dygtige Bønder eller Avlskarle; altsaa især Bønder sønner. For disse erlægges ingen Betaling.

3.

Angaaende Eleverne.

Ved Institutet vil blive Plads for 12 à 16 Elever,

af hvilke det Kongelige Landhuusholdningselskab indtil videre for sin Regning antager 4. Den Indtrædende maa i det mindste besidde saadanne Forkundskaber, at han skriver orthographisk; at han kan forfatte en Udarbeidelse af en Opgave, som ethvert ungt Menneske af hans Alder med et sundt Hoved og rolig Eftertanke kan besvare; at han er nogenlunde bevandret i Historie og Geographie, især Fædrelandets; at han har lært saa meget af det tydske Sprog, at han kan læse og forstaae et Skrift, hvori ikke ualmindelige Udtryk og Bendinger forekomme, og endelig, at han kan regne færdigt i Brøk og Reguladetri. Prøve herpaa aflægges ved en Admissions-Examen.

Det ansees ønskeligt, at den Indtrædende iforveien er nogenlunde bekendt med det practiske Landbrug; dog skal dette ikke være nogen absolut Fordring. Af Alder maa han ved Optagelsen ikke være under 17 eller over 24 Aar. Han maa have viist sædelig Vanddel og være sund og stærk.

4.

Elevernes Værecursus er beregnet paa 3 Aar, men forsaavidt enkelte maatte behøve og ønske længere Ophold ved Institutet, kunne de og forblive der et fjerde Aar.

Om Sommeren deeltage de stadigen i alle foresaldende Arbejder, men erholde dog, efter Omstændighederne ugentligen eller maanedligen, foruden Søndagen, en Eftermiddag fri, deels til Læsning og deels til Fornoielse og Besorgelse af deres egne Anliggender.

Den theoretiske Underviisning, med Undtagelse af Landmaaling, meddeles i Vintersemestret.

I Løbet af Vinteren lære de stiftede i Høghuset at forfærdige forskellige af de nyere Voldsredskaber.

Den theoretiske Underviisning indbefatter fornemmelig:

a. Agerdyrkningslære, nemlig 1) Agronomie, Læren om Jordarterne og deres Bestanddele; 2) Agricultur, Jordens Bearbejdning, Agerdyrkningsredskaber, Grundforbedringer, Engculturen, Læren om Gjødning; 3) Deconomie, Agerens Inddeling, de forskellige Dyrknings-systemer, Arbeidet, Voldsbrugets Bestyrelse og den nødvendige Bogføring.

b. Læren om Besætningsvæsenet, nemlig, om Huusdyrenes Opdræt, Røgt og Behandling i Almindelighed, og det Specielle om Heste- Dvæg- og Faareavl.

c. Mathematik, nemlig Arithmetik og Plan-Geometrie.

d) Landmaaling. Eleven maa lære med Stofke og Kjæde at opmaale en Mark, og at nivellere ved Hjælp af Nivelleerinstrumentet.

e) Forstvæsenet. Heraf maa Eleven lære saa meget, som en Landmand behøver for tilbørligt at behandle sin Skov.

5.

For at give Indretningen en mere ordnet Tilstand fastsættes følgende Bestemmelser:

1) Ansøgning om at blive antaget som Frielev

indsendes til det Kgl. Landhuusholdningselskab, ledsaget af paalidelige Vidnesbyrd om Alder, Kundskaber og Opførsel. Begjæring om at antages som betalende Elev tilstilles Institutets Forstander, ledsaget af ovennævnte Vidnesbyrd.

2) Den Betaling, en Elev har at erlægge, er for det første Læreaar 120 Rbd. Sølv, men siden 100 Rbd. Sølv aarlig, saaledes, at Aaret regnes enten fra 1ste Mai eller fra 1ste Novbr., uden Hensyn til, om Eleven først maatte indtræde noget sildigere, end disse Terminer, og erlægges Betalingen altid halvaarlig forud.

Herfor erholder han Underviisning, Kost og Logis samt Lys og Barme, men holder sig selv med Sengeklæder og Badst, samt med de nødvendige Bøger og Skrivematerialier.

3) Eleverne have aarlig tvende Frier, nemlig i Juni Maaned 14 Dage og i December til Januar 14 Dage. Den, som ellers for en kortere Tid maatte ønske at reise bort, maa dertil have Forstanderens specielle Tilladelse.

4) Et sædeligt Forhold, Flid og Willighed, saavel som Tilfredshed med en simpel, men sund og tilstrækkelig Kost forventes af enhver Elev.

5) Skulde nogen Elev ved sin Opførsel indvirke forstyrrende paa den her vedtagne Orden, bortvises han snarest mueligt.

6.

I den sidste Halvdeel af April Maaned afholdes

aarlig en Examen, der efter betimelig Bekjendtgjørelse i Stiftsavisen bliver offentlig, saa at Enhver, der interesserer sig for Læreanstalten, kan overbevise sig om, hvorvidt den opfylder sin Bestemmelse.

Den Committee, som paa det Kgl. Landhuusholdningsfællesskabs Begne har Tilsyn med Institutet, overværer denne Examen og deeltager i Censuren i Forening med Forstanderen og 3 af denne indbudne Mænd. Examens Udfald indberettes hver Gang til Selskabet.

Enhver Elev, der efter fuldent Curfus underkaster sig Examen, erholder et Vidnesbyrd om, hvorvidt man tør ansee ham duelig til strax at overtage et Avlsbrugs Bestyrelse, eller om man anseer det for nødvendent, at han endnu i et eller flere Aar maa søge at duelliggjøre sig.

7.

Angaaende Lærlingerne.

Ved Institutet antages, foruden Eleverne — som ovenfor anført — 8 Lærlinger, i Almindelighed Bønder sønner, der ved Antagelsen maae være i en Alder af 18 til 24 Aar.

Forsaaavidt det Kgl. Landhuusholdningsfællesskab ikke besætter disse 8 Pladse, besættes de af Institutets Forstander, og vælges Lærlingerne iblandt dem, der, efter offentlig Bekjendtgjørelse, have meldt sig. Dog antages Ingen uden paalidelige Vidnesbyrd om et godt Forhold og gode Anlæg.

De oplæres — som foran bemærket — uden Betaling, men ere pligtige at deeltage i alle foresaldende

Arbejder og vise den samme Villighed, Lydighed og Trostid, som i Almindelighed paaligger Tyendet.

Foruden en omhyggelig practist Veiledning i at haandtere de forskjellige Redskaber i Marken og Huggehuset og i at udføre alle i Agerbruget forekommende Arbejder, meddeles dem fornemmelig i Winteraftenerne Underviisning i Agerbrugets almindeligste Grundsætninger og i Alt hvad der i Henseende til den huuslige Deconomi paaligger en Aulskarl, samt Anviisning til en ordentlig Bogføring over Udsæd, Indavling, Kornregnskab og Arbeidsjournal. Saafernt Tiden tillader det, vil der ogsaa blive givet dem Veilighed til at gjenkalde og udvide deres Skolekundskaber.

Læretiden er, forsaavidt det Kongelige Landhuusholdningssekskab ikke, med Hensyn til de af det antagne Lærlinger, bestemmer anderledes, 3 Aar.

Samtlige Lærlinger aflægge ved en aarlig Examen saavel en practist som en theoretist Prøve, og erholde derefter Vidnesbyrd om deres Duelighed.

Fra 1ste Mai 1840 vare 10 Elever og 8 Lærlinger antagne. I denne Winter frequenteres Lærestalden af 8 Elever og 7 Lærlinger. Fra 1ste Mai næstfølgende vil Elevernes Antal blive forøget til 12.

I indværende Aar har Elevernes Underviisning været ordnet saaledes:

Hr. Forsticandidat og Landmaaler Beermann har i 5 à 6 Uger i August og September underviist i Land-

maaling og givet de ældre Elever practisk Underviisning i Forstvæsenet.

Institutets Forstander har i dette Vintersemester veiledet Eleverne i Agronomie, Agricultur og Mathematik.

Dyrlæge Lauritzen har underviist i Hundsdyrenes Anatomie og Hestens Exterieur.

Cand. theol. Jansen har givet Underviisning i det danske og tydske Sprog, ligesom han og har øvet Eleverne i skriftlige Udarbejdelser.

Under Anviisning af Snekker og Gaardeier Dinesen have saavel Elever som Lærlinge havt Dvælse i Huggehuset.

Da Hovedgaarden Haraldslund drives uden Hovveri, er den forsaavidt bedre skicket for Institutet end Frysendal.

Iberegnet et Areal af 30 til 40 Tdr. Land, som endnu er uopdyrket, vil Agerlandet komme til at udgjøre henved 450 Tdr. Land, som vil blive dyrket under 3 Inddelinger:

A. Nedermarken,

80 Tdr. Land god Sandjord, beliggende tæt ved Gaarden, inddeles i 9 Indtægter, der dyrkes med Beresbrug: 1) i første Dmgang reen Brak, gjødet og merglet, siden dyrket Brak, 2) Rug, 3) Kvever eller Biffehavre til Hø, 4) Rug, 5) Kartofler, gjødsede, 6) Byg eller Havre, 7—9) Kvever og Thimotheigræs.

B. Dvermarken,

180 Tdr. Land i 10 Indtægter: 1) Brak, gjødet og merglet, 2) Rug, 3) Byg, 4) Mellemfød, 5) Havre med Klever og Thimotheigræs, 6—10) Græsning.

C. Amdrup Mark,

hvorpaa opføres en Parcelgaard, hvorunder bliver et Areal af circa 180 Tdr. Land, for størstedelen fjære Leerjorder. 10 Indtægter: 1) Brak, gjødet, 2) Rug, 3) Byg, 4) Mellemfød, gjødet, 5) Rug eller Byg, 6) Havre med Klever og Thimotheigræs, 7—10) Klever og Græs.

I den under Haraldslund hørende Skov vil aarlig blive foretaget Plantninger, indtil alle aabne Pladser ere cultiverede.

Som en heldig Omstændighed for de unge Mennesker, der oplæres ved Institutet, troer jeg at burde anføre, at der i denne Egn findes et ikke ringe Antal af gode Avlsbrug, der drives efter rationelle Principer. Iblandt flere fortrinlige mindre Avlsbrug nævner jeg Gaardbruger og Dannebrogsmænd Søren R. Michsens i Haar, kun $\frac{1}{4}$ Miil herfra. Saavel denne hæderlig bekjendte Agerbruger, som flere brave Mænd her i Omegnen have med Velvillie og Redebonhed meddeelt de herværende unge Mennesker fuldstændige Oplysninger om deres Bedrift og de forskjellige Resultater, hvortil de ere komne.

Haraldslund, i Marts 1841.

W. B. Krarup.

Noget om Rugens Benyttelse som Foder-
 eller Græsplante forinden den giver
 Kjærne.

Derjom vi spørge, hvilken Sædart der nu i Danmark bør ansees for den første og vigtigste, da vil man i Landets forskjellige Dele snart nævne denne, snart hiin, men i Almindelighed ville de fleste Stemmer, troer jeg, opløste sig til Fordeel for Rugen. Den giver Landets Beboere Hovednæringsmidlet, Brødet; om det end ikke er muligt at fodre sine Creature med Rughalm alene, saa er det dog vist, at den i alle danske Landbrug mere eller mindre udgjør en væsentlig Bestanddeel af Huusdyrenes Fodring, enten uskaaren eller skaaren til Hakkelse, med eller uden Tilfætning af Avn eller forbedrende Kjærnefoder, — Kartofler, kogt Ukrud, Bærme, Mass, alt Slags Affald ic, — ikke at tale om det vigtige Bidrag til tidlig Sommerstaldfodring om Foraaret, som Grønruugen yder, og derved anteciperer Sommeren i vort kolde Klima en 14 Dage à 3 Uger; Halmen afgiver Hovedmidlet til Landbygningernes Dækning, i det mindste overgaaer den heri alle andre Halmforter, f. Ex. af Hvede og Havre; og der er vel ingen for Tiden dyrket Plante, som giver et større Bidrag til Møddingestedet, end Rugen gennem sit Straa. Kommer nu hertil, at den, dyrket paa den rigtige Maade, er sikkrere end enhver an-

den Vintersædsplante — Hvede, Raps, Vinterbyg — og hvad Udbyttet angaaer kan maale sig med hvilken- somhelst anden af vore dyrkede Planter, saa vil man, i det mindste almindeligviis, være enig med mig i, at man bør kalde Rugen det danske Agerbrugs første Plante. Den er det endnu ikke i Birkeligheden, men var det dog i forrige Tider endnu mindre. Jeg feiler neppe ved at paaastaae, at for 60 til 100 Aar siden, eller med andre Ord før Udskiftningen, i Fælledsfabets Tider og længere tilbage, var Bygget den meest dyrkede Kornart, og almindelig anseet som Hovedsæden her i Landet; det var Almuens meste Føde og den Plante, som fik den bedste Jord, Cultur og Gjød-sken. Ikke saa faa Glimt heraf sees endnu rundt om i Landet; især i Jylland gjælder endnu mange Steder Bygget for den vigtigste Sæd. Det er fra hine Ti-der at Bygget, som den almindeligst brugte Sædart, erholdt Navnet "Kornet" *), men det vilde vistnok være gavnligt, om man hos os, enten som Symbol for det Bestaaende eller snarere for det Dnskværdige i Frem-tiden, kunde enes om at give dette Navn til Rugen og dyrke Jorden saaledes, at Birkeligheden svarede dertil. Saaledes staae Sagerne paa mange Steder i Landet og det er en Binding for dette, at det er kom-met dertil ifølge det nyere Agerbrugs og dets Grund-sætningers Udbredelse. Det er især Brakken — denne et høit, skjøndt ikke det høieste Agerbrugs væsentlige

*) I Belgien kaldes Rugen saaledes.

Bestanddeel — som har bidraget til at skaffe Rugen Suprematet, skjøndt den i og for sig selv indeholder Grunde nok, hvorfor man i vore bedste Landbrug indrømmer den den første Plads. Man kunde forud vide, at det maatte komme dertil med en Plante, som kan udholde vor Vinter og, baade som Foder for Dvæget og som Næring for Mennesket, ja opfyldende begge Dele paa eengang i sit Cursus, give et saa stort Udbytte, som Rugen er istand til. Den har langsomt, men sikkert, nærmet sig til dette Standpunkt. Der var vel en Tid for nogle Aar tilbage, da Kapsen gav et stort Pengeudbytte, et Slags eventyrlig Indtægt, og glimrende syntes at overstraale Rugen og andre Sædarter; men den Tid fik Ende, uden at man tør bestemme, naar den vil vende tilbage; det er vel ogsaa en Sandhed, at en vellykket Kartoffelager afgiver en efter Quantiteten større Mængde Føde for de Levende, men slem er det, at Kartoflerne ikke lykkes hvert Aar godt, og ved deres udvidede Dyrkning hist og her ere vanskelige at faae bjerget; Rugen derimod giver i flere Retninger et ligesaa sikkert som stort Udbytte, uden dog at gjøre overdrevne Fordringer enten til Jorden eller dens Behandling. At Rugen nu mere og mere ansees som Landbrugets første Plante — undtagen i Egne, hvor Hveden dyrkes coordineret — derfor turde vel det bedste Beviis føres ved at henvise til den Plads, den indtager i Rotationen, nemlig gjødet Brak, skjøndt det heller ikke er noget ringe Beviis for, at den fortjener sit Navn, at den kan tages

saavel i Midten og Enden som i Begyndelsen af Omgangen, og give et godt Udbytte selv ved simpel Behandling paa simple Jorder. Man vilde neppe have indrømmet Rugen den første Plads, dersom den ei havde kunnet betale denne Indrømmelse og sikkert opfylde de større Fordringer, som forholdsviis gjordes til den. Og større Fordringer bør gøres til den, fordi den næsten i et Aar indtager sin Plads, ja naar Fuldbraf, og ikke Brakfrugter tages forud, kan man i en vis Forstand sige, at Algeren dyrkes i 2 Aar, for at den i det sidste af dem kan bære Rug. Men en saadan større Fordring er blandt andre den, at Rugen, tidligt saaet, det første Aar af sit Stadium bør gjøre Tjeneste som Foder- eller Græsplante.

Denne Fordring har jeg gjort til Rugen; men for at belyse Gavnligheden, eller i det mindste Tilladeligheden, af at benytte den paa denne Maade, vil jeg nu gjøre Rede for, hvorledes jeg i en lang Række af Aar har dyrket den, ingenlunde for at foreskrive Andre samme Fremgangsmaade, men for at give dem Veilighed til at dømme og vælge, idet jeg ikke beholder mine Erfaringer for mig selv. Jeg hører ikke til de Algerbrugere, der ubetinget udhæve Fuldbraffens Nødvendighed, men mener, at dens Diemed kan opnaaes paa en fordeelagtigere Maade end ved at bearbejde Jorden omtrent i et Aar uden andet Udbytte end Arbeide. Villigen indrømmer jeg derimod Fuldbraffens Hensigtsmæssighed i mange Tilfælde. Saalænge Landet endnu i mange Egne frembyder det ubehagelige

Skue af raae og aldeles udyrkede Jorder, selv saadanne, der med Hensyn til deres naturlige Bessaffenhed og de ringe Befostninger, Dpdyrkningen vilde medføre, kunde og burde tages under Ploven; saalænge Befolkningens Størrelse endnu er langt fra den, der kunde ernæres, medens Gaardenes derimod er anderledes, end den vilde være under omvendte Forhold, under en nødvendig og hensigtsmæssig Udstykning*), — fort, saalænge Agerdyrkningsforholdene i det Hele taget ere extensive, indrømmer jeg gjerne Keenbrakkens Gavnlighed og practiske Rigtighed i Almindelighed, i alt Fald som et hensigtsmæssigt, ja nødvendigt Led i Dvergangen til noget Bedre, naar man kun til Gjengjæld vil erkjende det Dnskværdige og Fordeelagtige i vort Agerbrugs Udviisling til det Maal, at Brakken benyttes, og forsaavidt Hvilen affkaffes, og tilstaae, at Tiden er kommen, da dette Maal kan træde ind i Virkeligheden. Dette Maal bør idetmindste Enhver stræbe efter, uagtet de menneskelige Tings Ufuldkommenhed, ugunstigt Veirlig, Mangel paa Kraft, mislykkede Afgrøder, Dvergangsvanskeligheder i Driften, Jordens Dverfyldning af Rødder og Ukrud ic. hist og her, nu og da vilde tilraade ubetinget at bruge Keenbrak. Allermindst venter jeg den Indvending, at en dyrket Brak ikke fylder Kornskjeppen, saalænge det maa erkjendes, at Foder, Gjødste og Forøgelse af Jordens frembringende Evne ere nødvendige Led i ethvert fornuftigt

*) Paa mange Steder i Landet er, som Sagerne nu staae, udstykket for lidet, paa enkelte for meget.

Agerbrugs Organisme. Bigtigere er den Indvending, at Fuldblaffens Indvirkning paa Udbyttet af de forskellige Afgrøder, der tages i Rotationens Række, fuldkomment opveier Jordens Bearbejdning og totale Hvile i Brakaaret. Jeg kan imod denne Vaastand kun sætte min egen opmærksomme Erfaring gjennem en Række af Aar, og haaber at det, som jeg har at meddele om Rugen, der nærmest skulde lide ved en benyttet Brak, vil aldeles svække den. Jeg har fundet, at benyttet Brak, langt fra at formindste Udbyttet af Jorden, nærmest af Rugen, meget mere har forøget samme, ikke at tale om, at denne Benyttelse har accelereret Omsvingningen og bragt Rigevægt i Organismen.

Jeg ploier Kloverstubben om Efteraaret, paa Sandjord saa let som muligt, paa leret til fuld Dybde, for i sidste Tilfælde at skaffe Frostens desto bedre Udgang. Om Foraaret harves stærkt, Gjødslen paaføres i rigeligt Maal og nedploies med en noget dybere Fure i det første Tilfælde, for at faae løs Jord til Sæden. Derefter harves atter stærkt og saaes Biffehavre, blandet med lidt Spergel, for at faae en sluttet Afgrøde i Bunden. Senere hen vælges andre Blandingsforhold og tilsidst blot Spergel. I den Periode, hvor Jorden ellers ikke røres, og — med Hensyn til Solens udtømmende Kræfter — ikke bør røres, bærer den saaledes Foder, som jeg i Fortiden opfodrede paa Stalden, hvorefter Jorden uopholdeligt, inden den taber den Grad af Fugtighed, som Planternes Liv og Skygge vedligeholder, atter ploies, og henligger, luftet

ved Harven efter nogle Dages Forløb, indtil Rugen skal saaes. Imidlertid opløber en ny Generation af Ufrud. Man har paastaet, at den i grøn Tilstand bortførte Biffehavre ikke svækkede Jordens frembringende Evne for den følgende Rug; imidlertid troer jeg at Intet kommer af Intet, men finder det ogsaa billigt at bringe Fordelen af Biffehavren med ind i Beregningen. I de senere Aar har jeg derfor fundet det rigtigere at afbugge Biffehavren og paa Stedet lægge den for Dvæget, eller at stifte hermed og med selve Flytningen. Den faldende Gjødste, hvoraf en stor Deel er flydende, som strax trænger ned i den porøse Jord og saaledes beskytter sig selv, stros omhyggeligt og jævnt paa de Steder, hvor den flydende ikke har naaet hen, og nedploies strax, for ikke at tabe ved Gasudvikling i Solfinnet. Paa denne Maade bliver Ageren gjødet saa at sige 2 Gange i samme Sommer, og det er begribeligt, at Rugen ikke vil savne Næring. Man skulde snarere frygte for, at den, tidligt saaet, vilde forløbe sig, hvis ikke Biffehavren, i Forening med Solen, betog Gjødsten det Hidfige og Skarpe, der ivoerigt ikke kunde gjøre Skade, da Vintersæd og ikke Baarsæd følger efter. Paa denne Maade benyttet, vil Brakken, sædvanligviis efter 4 Pløininger, være tjenlig til at tage imod Rugen i Begyndelsen, eller dog i Midten af August. Det træffer sig stundom, at man først efter Baarsædens Lægning kan faae Brakken besaaet, og man vil da først kunne faae Rugen i Begyndelsen af September, hvilket i Efteraar, hvor

Varme og Fugtighed ikke mangle, gjør kun en liden, men i ugunstige, en stor Forskjel. Man bør saae saa tidligt som muligt, fordi Planterne vore, troer jeg, mere paa een gunstig Dag i August, end i en heel Uge længere hen paa Efteraaret og fordi det er yderst vigtigt, at de kunne skyde stærke og dybe Rødder, kort udvikle sig i enhver Retning saameget som muligt, inden Vinteren standser Vegetationen. August Maaned er desuden, med Hensyn til Fugtighedsgraden, gunstig for Rugens Saaening; gjerne indfinde sig Jordenbyger, som i Forening med Varmen drive Sæden hurtigt op, ja i Gjennemsnit er denne Maaned gunstigere end Mikkelsdagstiden, hidtil den sædvanlige Saaetid. Men selv om Regnen udebliver, saaledes som Tilfældet var i 1840, raader jeg til at saae tidligt, da den meste Kjærne spirer, om den end ei ret udvikler sig før der kommer Regn, og selv at gjøre dette, om end ikke noget af den spirer før Regnen. Erfaring vil lære, at Rugen, saadet under disse tilsyneladende ugunstige Omstændigheder, dog vil faae et stort Forspring for den, som først saaes naar Regnen indfinder sig, eller sildigere. Man har vel paastaet, at Kjærnen vilde raadne — muldne, som det hedder — naar den i uspiret Tilstand længe skal ligge i Jorden, men Erfaringen*) lærer det Modsatte. Hvor villig

*) C. Sprengel, Die Lehre vom Dünger, Leipzig 1839. p. 67, paastaer, at alle langstaaende Sædarter kunne spire andengang, naar Kimen førstegang er fortrøret, saa at man i Rødstilsælde kan bruge Saaesæd, som i Høsttiden er udvoret formedelst Fugtighed.

flyder ikke den ved Høsten affaldne Klug op i Stubben, ja selv den, som ved Indkjørselen falder ved Siden af Veien? Aarsagen hertil er uden tvivl den, at Barmen er et ligesaa vigtigt Moment ved Spiringen som Fugtigheden. Jeg har flere Gange gjort den Erfaring, at Sæden, som saaedes i tør, og ved Behandlingen end mere udtørret, Jord, hvor den kun enkeltviis hist og her paa et fugtigere Sted spirede, vrimlede pludseligt frem ved første Regn,*) efterat den havde ligget i flere, ja engang endog 5, Uger i Jorden, og jeg er overbevist om, at den kan ligge der endnu længere uden at tabe Spirekraften, end siges gaae i Forraadnelse. Naar Tiden kommer, at Brakfrugten er fortæret, og Jorden er bearbejdet — hvorved Tromlen er et saare vigtigt Medskab paa tungere Jord — har jeg saaet Klugen, enten Veirliget var tørt eller ikke, med og uden Udsigt til Regn, og har befundet mig vel derved — ja jeg har saa lidet ændset Jordens Torhed, at jeg kun lofseligt har dækket Sæden, idet Jorden altid blev næsten afskarvet før Saaening foretoges, uden at bryde mig om, at nogle Kjærner bleve liggende ovenpaa den.

Tidlig Udsæd af Klugen medfører saa store Fordele, at jeg efter min Erfaring anseer den for et af de vigtigste Momenter i en god Behandling. Jeg vil hellere see igjennem Fingre med alt Andet end med

*) Den synes imidlertid at have truffet alle Forberedelser for strax at kunne benytte denne heldige Omstændighed.

dette. Hvad selve Udbyttet, hvorom jeg skal melde nedenfor, angaaer, tør jeg næsten fremsætte som en Formel, at det forholder sig som Udsædstiderne. Der næst spares Saaesæd, da 6 Skpr. Rug, vel endog noget mindre, ere tilstrækkelige til en Tønde Land geom. Maal. Tidligt saaget Rug udvikler sig saa stærkt, at den, skjøndt en langstraaet Sædart, dog virker som en rugende Afgrøde, idet den kaster Jordens Gjæringsstoffe — der i velgjødet Jord ere stærkere i det første Aar end længere hen i Rotationen — tilbage til Jordbunden igjen, og saaledes bevare dem for denne. Selv om man ikke har været saa heldig at faae Dværfkerne ødelagte, enten fordi Sommeren har været vaad, eller af andre Grunde, ville de dog forsvinde aldeles under den sig stærkt udviklende, bustende Rugs Hvirvler, og den vil, naar den er høstet, afgive en aldeles renset og skjor Ager til den efterfølgende Sædart — en Omstændighed, der er af megen Vægt, hvis man lader Bygget følge den. Tidligt saaget Rug, der, som ovenfor bemærket, har alle gunstige Omstændigheder for sig til at drive dybe og stærke Rødder inden Frosten indfinder sig, og som har længere Tid, end den sildigt saaede, til at raade over den Næring i Jorden, den behøver, er den sikreste og paalideligste Sædart, jeg kjender; den har i det mindste i en Række af Aar aldrig stuffet mine Forventninger. Fugtige og kolde Efteraar, strænge og lange Vintre, med vedholdende Barfrost eller stærke Sneefald, Nattefrost og Solstin om Foraaret, eller hvilke Combinationer i Atmosphæren

der end i de forsvundne Aar have fundet Sted, have ikke kunnet kue den, eller dog i mindre Grad yttret deres fordærvelige Indflydelse. Tidligt saaet Rug gjør det endelig muligt, at man om Efteraaret kan benytte den som Grønfoder paa Stalden, eller gjennem Vinteren til Græsning for Faarene. I første Tilfælde bidrager den til, mod Slutningen af den for Dvæget og dets Eier saa lykkelige Græstid, at forlænge denne ind i Efteraaret, i Righed med den Nytte, den yder om Foraaret; i sidste bevirker den, at det bedste Foder af det, Faarene kræve, kan anvendes paa mere trængende eller fordeelagtigere Steder. Forinden jeg taler herom, vil jeg strax imødegaae nogle Indvendinger imod den tidlige Rugsaaning.

Det er saaledes vist, at Rugens Saaetid falder i Høsten, enten inden det sidste Hø er bjerget, eller dog i selve Rugens Høstperiode,*) altsaa paa en Tid, der er travl, hvor den øvrige Kornhøst nærmer sig med stærke Skridt, og Landmanden selvfølgelig har fuldt op af alle Slags Arbejder. Denne Indvending vilde have megen Bægt, dersom Jordens Dyrfkning med Hensyn til Rugen først da skulde begynde. Men dette er ikke Tilfældet. Tværtimod, de vigtigste og vanskeligste Arbejder til dette Dicum ere gjorte, eller kunne dog gjøres i Fortiden. Er dette iagttaget, er det egentlig kun den sidste Pløining, — selv denne kan

*) Høsten af tidligt saaet Rug kommer noget, men ikke forholdsviis, tidligere.

betimeligt foretages nogle Dage før Rughesten begynder — og den ubetydelige Harvning — engang paa langs og engang i modsat Retning vil, under hensigtsmæssige Forberedelser, som oftest være tilstrækkelig — samt endelig Bandsfurers Trækning, som falder samtidigt med andet vigtigt Arbeide. Den Paapassende, der hylder det gamle Ord: det Ene skal gøres, og det Andet ikke forsømmes, faaer gjerne Tid til Alt og vil vide med Kraft og Omsigt at benytte de beleilige Diebliske, selv om de ere kun Mellemtider. Skulde Regn true, og selv indfinde sig i større Mængde, tørres Jorden paa denne Tid meget hurtigt, naar man kun bruger den Forsigtighed, at holde den sidste Pløinings Furer aabne. Forskjellen mellem større og mindre Gaarde kan ikke lægge nogen Vægt til Indvendingen, forekommer det mig, fordi Arbeidskraften bør være relativ. Muligheden af Arbeidets Forhindring i enkelte Tilfælde indrømmer jeg gjerne; thi Mulighedernes Rige er stort.

Større Vanskelighed synes det at have, at faae Saaesæd bragt tilveie paa en unægtelig knap Tid; især naar man ikke selv frembringer den saaledes, som den bør være, af reneeste og bedste Bestaaffenhed. Imidlertid bruges ikke, som ovenfor anført, saa stor en Mængde deraf, som ved en sildigere Saaening, og Sagen kan desuden indletes og forberedes i Fortiden. Rigtignok er ny Saaesæd den fortrinligste, fordi det er forbundet med Vanskelighed at bevare Rugen fra forrige Aar ufordærvet, og fordi der af den nye bru-

ges mindre Qvantitet; men Erfaring har forresten mange Gange lært, at vel bevaret gammel Sæd, som da bør renses vel og stærkt paanye, hvorved en Deel smaae og ved Opbevaringen gølge blevne Kjørner fraskille sig, meget vel kan bruges, naar man forholdsvis saer lidt tykkere. Har man Veilighed til at gjemme Sæden enten i Boppen, som da, for Rummet's Skyld, afhugges eller affjæres, eller i aldeles tørre Avner, er det det Bedste, skjøndt ingenlunde nødvendigt.*) All overgjemt Rug spirer dog noget langsommere, men er den renere end den nyhøstede, bør man desuagtet neppe betænke sig paa Valget. Iøvrigt kan man med ringe Uleilighed skaffe sig aldeles reen Saacsæd, naar man luger et forholdsmæssigt Stykke paa det Sted af Algeren, hvor den bedste Sæd formodes at være, baade under Værtperioden og paa Skaaret — en Opoffrelse, som kun kræver et paalideligt Menneskes Arbeide i nogle Timer hvert andet Aar paa en sædvanlig Bondesgaard. Den hvide Provstierug har til tidlig Saaening Fortrinet for den danske brune, fordi den giver flere Fuld og busker sig bedre. Den saakaldte St. Hansrug, som vel har den sidste Egenskab, synes at give mindre Straae, og giver derhos en meget mindre Kjørne. Om den, under Navn af Campinerug, formodentligt fra Belgien, nyligen indførte nye Slags

*) C. Sprengel paaftaaer, at Hvede, Rug og Biffer kunne tørres ved en Varmegrad af 56° R. uden at tabe Spirekraften: *Chemie für Landwirths*, 2 Th. 323.

Rug har jeg endnu kun eet Aars Erfaring, der dog er den gunstig. Dens Kjærne er særdeles smuk, hvid og af en udmærket Størrelse, men tegner til at ville udarte. Naar man først saaer i August — det tidligste jeg har saaet har været i Midten af denne Maa-
ned, til hvilket Punkt jeg lidt efter lidt har nærmet mig, for ikke at give Værepenge — har man sædvanligviis ny Rug. Men jeg er overbevist om, at man benyttede Rugen høiest, dersom man saaede den strax efterat Vaarsæden var lagt o: i Juni Maa-
ned. Et lille Forsøg, jeg har prøvet, har idetmindste overtydet mig om, at Rugen ikke, som jeg frygtede for, skjød Bippe.

En anden Bønselighed ved tidligt saaet Rug medfører Ukrudet, især Algerkaalen. Naar Forsommerens Veirlig ikke har været saa gunstig, at den sidstnævnte ved afværende Varme og Regn i 2de, eller dog een Generation opløber, vil den i Jord, som er opfyldt dermed, paa Grund af Misligheder i de foregaaende Rotationer, i Mængde indfinde sig tilligemed Rugen. Da den er eenaarig og stræber i den frugt-
bargjorte Jord at gennemløbe sit Cursus, voxer den omtrent $\frac{1}{2}$ Alen over Rugen, som den overskygger med sine brede Blade og grenede Blomstertoppe. Rugen lider derved, idet den udvifler sig mindre stærkt og bliver tyndere. Skaden er dog ikke betydelig; de Planter, som ikke fortrænges, styde mange Sideskud, saa at Afgrøden ikke destomindre bliver sluttet. Straaet saaer en betydeligere Tykkelse, om der end bliver lidt

mindre deraf, men Kjørnen bliver saameget desto større og vægtigere. Jeg pleiede altid her at vælge min Saaesæd. Algerkaalen, som mestendeels viser sig i Pletter eller Skjolde, bortfryser, som bekendt, ved 2 Graders Kulde, og forøger Mulden ved sin Udelæggelse.

Dersom Efteraaret ikke er altfor ugunstigt, vil den tidligt saae Rug ved 1ste November eller dog ved Mortensdagstider være saa stærk, at den ligesom lægger sig henad Algeren i Hvirvler, og frembyder Diet Synet af den yppigste Fylde og Kraft, som da trænger til at svækkes ved at benyttes som Foder- eller Græsplante. Den taaler meget vel at afhugges for at bruges paa Stalden til Dvæget, der paa denne Tid indbindes til Vinterrøgt, hvortil den i Løbet af 14 Dage eller lidet derover uden enhver Skade for sig selv, men til stort Gavn for Dvæget, der netop nu trænger til at ophjelpes ved denne kraftige Fodring efter den sidste Græsgangs Knaphed og det kolde Veirs Fornærmelser, fordeedlagtigt anvendes. At benytte den saaledes — 2: fra 25 October til henimod Midten af November omtrent — i længere Tid, har jeg ikke fundet hensigtsmæssigt, fordi det er gavnligt, at Planterne, der dog ingenlunde ved Leen kunne miste alle deres Skud, især de nederste, have nogen Tid til at læge Saaret inden Frosten indfinder sig. Naar denne Benyttelse er forbi, overgives Rugen til Faarene, og de gaae da Dag ud og Dag ind derpaa indtil hen i Marts, hvad enten det er Lø- eller Frost-

veir, i et Antal af omtrent 5 Stfr. pr. Tonde Land. Forresten bør Antallet og Tiden lempes efter Rugens stærkere eller mindre Udvikling. Efter denne Tid tages de ind, men udlades atter paa Rugen i April omtrent i 14 Dage, naar den begynder at skyde ved den første Foraarsvarme. Man skulde troe, at Sneen vilde forhindre Afgræsningen; dette er ogsaa Tilfældet, naar den falder meget tykt; i modsat Tilfælde lære Faarene snart at skrabe den tilside med Forbenene for at naae det dem velbekjendte rigelige Bord, og have let der ved, saalænge Sneen er løs. Bliwer derimod Sneen haard ved indtræffende Is, hvorpaa følger Frost, formaae de det ikke. Sædvanligviis blive dog enkelte mindre eller større Dele af Algeren ved Toveiret blottede og afgive imidlertid Næring, til det Samme skeer med de øvrige. Det er derfor kun enkelte Dage, eller korte Perioder i det Høieste, i hvilke denne Benyttelse, lige fordeelagtig for Rugen og Faarene, ikke kan finde Sted. I Mellemtiden bør Dyrene ikke fodres med Hø, hvad der gjør dem utilbøielige til at gaae ude, men med Urter eller Rughalm, som de gjenneklede. Ved denne Brugsmåde faaer Rugen, naar den hen i Foraaret er afbidt, et tilsyneladende ynkeligt Udseende, som i Begyndelsen vakte Frygt for, at jeg var gaaet den for nær. Undersøger man imidlertid Planternes Tilstand vil man snart finde, at dette Udseende kommer af Svøbet, hvori de ikke fortærede Levninger ovenfor Jorden ere hyllede. Denne ydre Hud er ved Rugens stærke Udvikling bleven grov, og

antager tilfældt formedelst Frosten en gul eller hvid, straaagtig, visfen Farve; men indenfor denne sidder Spiren frisk og grøn, ligesom Rødderne ere aldeles levende og kraftige. Kraften er svækket, men kun i en ringe Grad, hvilket sees af den livlige grønne Farve, som breder sig forunderligt hurtigt og levende over Ageren ved det første milde Foraarsveir. Det hæmmede Liv virker og fryder sig dobbelt, naar Lænkerne løses.

Jeg antager, at denne Levemaade, istedet for at den lige over for det Bestaaende ved første Diekast skulde synes forkeert eller unaturlig for Faarene, meget mere er dem særdeles passende, gavnlig og naturlig. Det synes rigtigt eller dog tilladeligt, at slutte saaledes, efterat jeg i 16 Aar ikke har mistet et eneste Faar ved Sygdom. Imidlertid er nogen Forsigtighed under Anvendelsen af en Fremgangsmaade, der i høi Grad vilde forsøge den danske Uldproduction, nødvendig netop for Faarenes Sundheds Skyld. Man har paa staaet, og det med Grund, at Efteraaret, især naar October og November ere vaade, er den farligste Aars-tid for Faar, som ikke have godt af stærk Fugtighed i Forbindelse med kolde og lange Nætter. Denne Tid er idetmindste gunstig for Flynderes Udvikling i Leveren og for Udbredelsen af Skab. Til enhver Tid af Aaret, hvor langvarig Regn indtræffer, har jeg derfor taget mine Faar ind, og, selv midt om Sommeren, paa Stalden hellere givet dem lidt gammelt Foder, end paa den rigere Græsgang udsat dem for Folgerne af en vedholdende Fugtighed, som de ikke

ynde. Denne Forsigtighed bliver dobbelt nødvendig fra den Tid, de slippes paa Rugen, men betaler den ringe Uleilighed, som dermed er forbunden, ved den fordeclagtige Forbindelse af Stroelse og Gjødste, som derved fremkaldes. Ikke for Rugens Skyld, der taaler enhver Benyttelse til Faarene, ikke for Jorden, der selv i vedholdende Regn og Tøveir ikke, formedelst Rugens stærke Lag, kan optrædes, men for Faarenes Skyld, faae de i fugtigt Veir Tilladelse til at frequentere Rugageren kun i een, to eller flere Timer, efter en Formel, som man let kan danne sig i Forhold til Fugtighedsgraden. Selv under det ugunstigste Forhold kunne de engang om Dagen fylbes med Rug uden enhver Skade, naar de derefter tages ind paa Stien den øvrige Deel af Døgnet og fodres med Halm. Det regner sjældent en heel Efteraars- eller Vinterdag igjennem, endnu sjældnere lige stærkt i dette Tidsrum, uden at der er en Stund, hvori Faarene kunne udlades. De lære snart at benytte Tiden paa det Bedste, og behøve derefter sjældent mere end et Par smaae Gifter af Halm, som de desuden stedse faae Noget af Aften og Morgen at gjennelede, inden den anvendes til Stroelse.

Det er en Selvfølge, at der bør strøes saa rigeligt i Stalden, da denne Fodringsmaade yder en Mængde flydende og kraftig Gjødste, at Faarene kunne have en aldeles tør Gang og et sundt Leie der. Til den Ende er det tjenligt at udbrede paa Bunden af Huset et godt Lag Torvesmuld, tør Jord, gammel tør Halm ic. indtil 6 Tommers Høide; siden strøes et Par Gange

om Dagen med Levningerne af den Halm, hvoraf Faarene have udsøgt det Bedste, eller med Surrogater. Halm er for Uldens Skyld meest hensigtsmæssig og bør aldrig mangle. Den Gjødse, som saaledes vindes, er saa kraftig, især saa hidsig, at den bruges helst i Composten til at decomponere de raaere Stoffe, hvoraf denne dannes. °

Saasnart Faarene komme i Huus, pleie de strax at tye til en Krybbe, hvor dagligen henlægges et Par Haandfulde Salt. Dersom man ei kan overkomme Steensalt, som er det meest oeconomiske, bruges almindeligt Kjølkensalt, og kan da til 20 Faar omtrent medgaae $\frac{1}{2}$ Skjeppe. Saltet, som Faarene mindst af alle Huusdyr kunne undvære, i Forening med tør Fodring, tør Strøelse og et koldt Huus, der har passende Rum og ikke mangler frisk Luft, har stedse modvirket Atmosfærens skadelige Indvirkninger, forsaavidt de have fundet Sted. Paa denne Maade have Faarene — først spanske, derefter frisiske, nu Southdowns — under uafbrudt Sundhed, baaret mig mere Uld om Vinteren end om Sommeren; de have samlet et Huld — fra 1ste November til Juul eller Nytaar har jeg som oftest fedet nogle Bede — der har sat dem istand til at føde deres Lam, som ofte fødes paa Sneen, fortrinligen.

Naar den tidligt saaede Rug, som er begunstiget af Efteraaret og derfor stærkt har udviklet sig, ikke enten afhugges til Staldfodring, eller benyttes til Vintergræsning for Faarene, raadner dens stærke Vegeta-

tion i Vinterens Løb og danner et visnet Filt eller Bæv af Bladene hen over Ageren, hvorunder Planterne i stor, skjøndt ligelig fordeelt, Mængde forsvinde. Men selv naar jeg har iagttaget dette Tilfælde, der afhjælpes meget ved Hævning, hos Andre, som ikke nænnede at benytte Rugen paa ovenstaaende Maade, i den Tanke at det var skadeligt, har jeg dog, naar Høsten kom, fundet Afgrøden sluttet, saa at jeg ikke har hørt nogen Nabo beklage sig over den tidlige Saaening, der af sig selv leder til hiin Benyttelse, skjøndt det hos mig omvendt var denne sidste, som gjorde mig det til en Nødvendighed at saae tidligt.

Endnu staaer tilbage at anføre Resultaterne af Udbyttet under den beskrevne Brugsmaade. Man kan her ikke lægge Udsæden, der, som anført, er under en Tønde paa en Td. Land gr. M., men kun Arealet, til Grund for Beregningen. Jeg vil saaledes oprigtigt anføre de sidste 6 Aars Udbytte.

1835	15 Td. Rug pr. Td. Land,	saet d. 15 August.
1836	12 — — —	22 —
1837	13 — — —	1 Septbr.
1838	18 — — —	16 August.
1839	12 — — —	6 Septbr.
1840	20 — — —	10 August.

Det er Udbyttet i 1840 paa en Ager, hvor Jordsmønnet, 10 Tommer dybt, bestaaer af Skjørleer, med haardt, seigt, af Vand uigjennemtrængeligt Leer til Underlag, som nærmest har foranlediget disse Bemærkninger. Naar jeg regner Udbyttet efter Udsæden, vil

det give 26—27 Fald, og et saadant maa jo under vore climatiske og sædvanlige oeconomiske Forholde kaldes stort. Netop i Vinteren 1839—40 var Rugen, deels ved Afhugning deels ved Afgræsning*), mere end nogensinde medtaget, skjøndt jeg heller ikke maa unblade at bemærke, at baade Foraar og Efteraar vare gunstige, og at den var tidligt saaget. Naar jeg undertager Udbyttet af Høsten i 1836, som havde Climatet imod sig, har jeg lagt Mærke til, at den Rug, som saaes i August Maaned, med temmelig Sikkerhed kan antages at give fra 4 til 7 Tønder Rug mere end den, som saaes senere, under forresten lige Vilkaar. Høsten i 1835 vilde maaskee have været den største, som var falden i min Lod, dersom ikke Stormene, der især i Jylland forarsagede ubodelig Skade, havde formindsket den. I det Serennium, som gif foran det anførte, var Udbyttet lidet mindre, i Gjennemsnit mellem 12 à 14 Td. pr. Td. Land, men man vil erindre, at dengang blev Biskehavren bortført af Brakken. Dersom det ikke passede til alle mine Forholde og mit Agerbrugs Organisme, at benytte Rugen om Efteraaret og Vinteren som Foder- og Græsplante — en Fordeel jeg ikke kunde undvære for nogle Fald — vilde jeg maaskee, efter de Erfaringer, jeg har gjort hos Andre, som ikke turde benytte hiin Fordeel, enten saae endnu tyndere, eller 14 Dage silbigere. Paa frugtbare Jorder er det dog raadeligst at saae tyndt og

*) 7 Gaar gif til 4de Marts paa hver Tønde Land.

tidligt, for at undgaae alle de Ubehageligheder, som ellers Sneglene foraarsage i Efteraar, hvor Barmens og Fugtighedens Forholde ere gunstige for disse Sliimdyr, der ikke kunne udholde de længere og solrigere Dage i August, og senere hen ikke tilføie den stærke Rug nogen Skade. De have gennem en Række af 12 Aar ikke gjort mig den mindste Ulempe, mens man til forskellige Tider og Steder i dette Tidrum har havt dette Onde at bekjæmpe ved andre Midler, end tidlig Udsæd.

Jeg vil hellere meddele egne Erfaringer, naar jeg er overbevist om, at de kunne gavne, fordi jeg gennem en lang Periode har prøvet deres Paalidelighed, end angribe Andres Værdomme, om hvilke jeg villigen indrømmer, at de kunne være saare rigtige Resultater af de Veie, de have gaaet, og de Standpunkt, de nu staae paa, ligesom Enhver veed, at der ikke gives 2de Agerbrug, der i Eet og Alt ganske bør dyrkes efter de samme Grundsætninger, hvilke fordre flere Modificationer især i deres Anvendelses yderste Spidser. Saa længe det dog er vist, at det er af største Vigtighed, at den dyrkede Sæd giver os Midler ihænde, hvorved vi kunne erstatte den forbrugte Kraft i Jorden; saalænge en intensiv Benyttelse af en Sædart, under idelige Hensyn til Erstatningen, ikke koster mere Arbeide eller anden Kraftanvendelse, end den sædvanlige extensive, og det Hele blot gaaer ud paa Brugen af en anden Orden, en anden Tidfølge, en forøget Benyttelse uden forøget Beføstning, troer jeg med al Bes

stedenhed, at de ovenfor gjorte Bemærkninger have deres Værd. Jeg kan derfor her ikke undlade at gøre opmærksom paa, at jeg ikke ynder Alb. Blochs Meninger om Berelbrug, Brak og den mekaniske Virkning, som Jordens Frihed for Pløining skal vinde (see dette Tidsskrifts 6te Binds 3die Hefte) i alle deres Punkter, hvor villig jeg end er til at tælle Forfatteren blandt vor Tids udmærkede Agerbrugere. Hans angribende Ytringer om Berelbruget forekomme mig at være noget modsigende, saalænge han føler sig ligesom uvilkaarligen drevet til at rose det saa gjentagent og stærkt, som han gjør, idet han maa underskrive Rigtigheden af dets Grundsætninger i det Væsentlige. Disse kunne modificeres og anvendes paa de forskjelligste Maader, hvad der netop stadfæster deres Fortrinlighed. Hans iøvrigt rigtige Mening om, at Jorden kan omrøres formeget, saa at den Gasudvikling, som Jordens Bearbejdning forarsager, kan udtømme den ligesaa meget næsten, som en virkelig Afgrøde, synes ikke at harmonere med den store, for ikke at sige overdrevne, Indest, han viser Brakken, ligesom dennes Anvendelse, i strengeste Forstand, heller ikke stemmer med hans Anskuelse af Brutto og Netto ved et Agerbrugs Udbytte. Han ynder, som Enhver, den sidste, men vist er det, at dette er en meget relativ Sag. Den sidste faaes aldrig uden den første, men nu forekommer det mig, at netop Fuldbrak er en af Agerbrugets stærkeste Bruttoer, som blot Nødvendigheden gjør tilraadelig. Hvad han siger om en vis mekanisk Egen-

skab hos Jorden, der skal frembringes ved Hvile og Frihed for Pløining, er mig ikke ganske klart. Han har ikke udførligt nok behandlet dette Punkt. Meningen er formodentligen, at Jorden, der ei kan blive for skjor — vel pulveriseret — men for løs, (hvad Thær for længe siden har gjort opmærksom paa) skal sættes i en saadan Tilstand, at Planterne have et fast Standpunkt. En saadan Tilstand kan tilveiebringes paa andre Maader, end ved Hvile og Frihed for Pløining, om man finder, at den er nødvendig. Han gør selv, som det synes, en Undtagelse med Leret, og burde gjøre den. Hvad Sandjorder angaaer, vil allerede Tromlen virke meget, og vælger man, hvis det passer til Forholdene, at lade Dvæget fortære Brakfrugterne paa Brakken selv, vil Jorden ikke blive for løs, men opnaae al ønskelig Fasthed. Iblandt de Omstændigheder, som have mere Indflydelse paa Rugens Udvikling og Udbytte, maa jeg henføre Veirligets Bestaaenhed om Efteraaret og især del climatiske Forholde om Foraaret. Indtræffer i Marts og Begyndelsen af April megen Regn i Forening med Nattesfrost, virker det skadeligt paa Rugen, skjøndt intet Veirlig, hvor uheldigt det end er, kan fue den tidligt saaede Rug, i alle Tilfælde ikke skade den i samme Grad som den, hvis egentlige Vegetation, som en Følge af sildig Saaening i Efteraaret, først begynder om Foraaret. Det synes som om dens Vegetation, der saa at sige ingen Fortid har, forhaster sig i Udviklingen til Skade for Udbyttet. Men jeg kommer maaskee en anden Gang

tilbage til en nøiere Drøftelse af de Blokke Meninger; her var det mig kun om at gjøre, at anføre mine egne Erfaringer, som jeg underkaster den almindelige Dom, men ikke ønsker forkastede, før de ere prøvede.

Marts 1841.

P. C. E. Poulsen.

Noget om Jordbruget paa Færøerne.

I forrige Aars Sommer affendte det Kongelige Landhuusholdningssekskab hertil, efter Andragende fra Hr. Pastor Schouw med flere Beboere af Sands, en let Arbeidsvogn og Seletøi til et Par Heste, for at Forsøg dermed kunde gjøres paa at bringe Kjøretøi i Brug, og yttrede ved samme Leilighed det Ønske, at erfare, hvorvidt Forsøget maatte lykkes.

Hr. Pastor Schouw har nu, i medfølgende Skrivelse af 29de i forrige Maaned, omstændeligen meddeelt Forklaring angaaende dette Foretagende, som ikke har havt forønsket Fremgang, uagtet Terrainet ved Sands er stiftet for Kjørsel, og der kunde være megen Brug for Vogn. Den væsentligste Hindring for at faae en saadan Sag bragt igang, ligger formeentligen i en Omstændighed, som i bemeldte Skrivelse er berørt, nemlig den, at Heste skulle holdes paa Stald om Vinteren. Dette vilde nemlig være en Forandring i Kreaturholdet. Nu anvendes ingen Omsorg paa Hestene; paa de Tider af Aaret, da de skulle bruges,

nemlig om Vaaren til at udbringe Gjødningen, og om Sommeren til at hjembære Torven, hentes de fra Udmarken (Haugen), hvor de al den øvrige Tid af Aaret slaffe om for at finde Jøde. Skulde de derimod holdes paa Stald, maatte Bonden skaffe Huus og Foder til dem og passe dem. Jeg antager, at heri ogsaa ligger en Hovedhindring for Indførelse af Ploining, hvor denne ellers, efter Jordbundens Bestaaffenhed, kunde bruges.

Ved at ledsage Hr. Pastor Schouws Indberetning med foranførte Bemærkning, tillader jeg mig isvrigt, i Anledning af denne Sag, ærbødigst at henvise til Landts Beskrivelse over Færøerne, Pag. 301—303 samt Pag. 345—348.

Færø Amt huus i Thorshavn den 28de October 1840.

Ærbødigst

Paa Hr. Amtmand Ployens Vegne:

Til

J. A. Lunddahl.

det Kongl. Landhuusholdnings-Selskab.

I Anledning af en mig tilstillet Amtsskrivelse af 15de Juni 1839, foranlediget ved det Kongelige Landhuusholdnings-Selskabs Skrivelse til Amtet af 11 Mai s. A., i hvilken Selskabet med Hensyn til den opsendte Bogn og Seletøi ønsker at erfare: „hvorvidt det maatte lykkes at føre Rjøretøiet i Brug paa Sands med sand Nytte“ tillader jeg mig foreløbig at bemærke: at Boens og de nærliggende Haugers Bestaaffenhed ikke lægge nogen synderlig Hindring i Veien for Brugen af Rjøretøi, ligesom ogsaa sammes Anvendelse vilde spare Beboerne megen Tid og dertil meget strængt Arbeide.

1. Torv. Ved en ubetydelig Veiforbedring kan paa Sands kjøres næsten lige til Husene i Boen fra
- a) en Mose i Saltevig Hauge, $\frac{3}{8}$ Miil borte, den hele Bei;
 - b) en dito under Hfjelds-Haugen, $\frac{3}{8}$ Miil borte, kan kjøres $\frac{1}{8}$ Miil indtil en lille Indsøe, hvorfra det indtages i Baad den øvrige Bei;

c) en Mose i Trødum Hauge kan Tørvn hjembringes paa samme Maade som fra Mosen a.

Fra Mosen a. hjemføres aarlig circa 3000 Klyver Tørv.

—	b.	—	—	—	—	2000	—	—
—	c.	—	—	—	—	1000	—	—

3 Alt 6000 Klyver Tørv.

Hvorledes er vel hidtil denne Tørv tildeels hjemført? Ved Heste, som bære 1 Klyver = 2 Løb ad Gangen. Hvert Løb er 1 Alen høit og 16 Tommer i □; men da Tørvn i tørrt Tilstand oftere er 18 Tommer lang, kan den opstable i Løbet til en Høide af $1\frac{1}{2}$ Alen.

Men af Mangel paa Tid, saavel som af Mangel paa Heste, hjemføres Tørvn fra a, Saltevig-Mosen, deels $\frac{1}{2}$ af Veien, deels kun $\frac{1}{3}$, deels slet ikke ved Hestehjælp. Menneſter maae da gjøre det resterende Hestearbeide, og saaledes hjembæres 2300 Klyver $\frac{3}{7}$ Miil, 500 Klyver $\frac{1}{2}$ Miil og 200 Klyver $\frac{3}{8}$ Miil. En stor Deel heraf hjembæres i den strængeste Vintertid, og mere end $\frac{1}{2}$ Klyver kan en Mand ikke bære ad Gangen. Hestenes Antal paa Sands er 48.

2. Gjødning. Af Køer og Qvier antages (efter Opgivelse) paa Sands 193. Hvert Hoved giver circa 40 Klyver Møg; altsaa udføres 7720 Klyver Møg, næsten ene ved Heste, ligeledes 1 Klyver eller 2 Løb paa hver Hest. Disse Løb ere af samme Storrelse som Tørveløbene. Det maa bemærkes, at hvert af Løbene kun fyldes til en Høide af $\frac{3}{4}$ Alen, da Hestene, der gaae ude om Vinteren, kun sjældent kunne bære mere. Saaledes udføres altsaa ved 1 Hest kun saameget Møg, som kan optages med 6 i Danmark brugelige Møgrebe. Et Menneſte kan lede 2 til 3 vel tæmmede Heste.

Hvad der fremdeles avles af Hø, Korn og Kartofler hjembære Beboerne selv.

3. Hø. Af Hø afgiver Sands omtrent 6300 Byrder. Hver Byrde er beregnet til 9 Lpd., og 1 Mand bærer saadanne 32 Dragter i 1 Dag. Veiens Længde til Husene er i Gjennemsnit 1000 Skridt.

4. Korn. Heraf avles henved 144 Tdr., og Uret hjembæres tilligemed Straaet.

5. Kartofler. Heraf produceres omtrent 193 Tdr., som ligeledes efterhaanden hjembæres.

Hele Sands Bø (hvorved forståes de indhegnede, enten opdyrkede eller, til Dydyrkning vel stiftede Stykker) er $\frac{1}{4}$ Miil lang og $\frac{1}{8}$ Miil bred. Boen gaaer i en jevn Straaning ned fra Udmarken, Haugen kaldet, som kun benyttes til Græsning for Køer, Heste og Faar. I Boen ere store aldeles flade Stykker Land, og dersom Færingerne ikke opdyrkede deres Jord saaledes, at de grave en Grøft i 1 Alens Dybde og $\frac{1}{2}$ Alens Bredde, og kaste de af Grøften udskaarne 1 Alen lange og 1 Qvarter brede Jordstrimler paa Græsset, vilde man kunne føre overalt uden Hindring paa Boen. Nu kan der naturligtviis kun føres langs med Vandgrøfterne. At imidlertid selv denne Dykningsmaade ikke hindrer i, at nogle Hovedveie meget let kunde indrettes til Kjørsel, vil Enhver let indsee, ligesom disse ogsaa tildeels forefindes, men ere for smalle for en Bogn.

Uf de foranførte samlede Data, hvis Rigtighed jeg ved Kyndiges Dom formener mig let at kunne godtgjøre, er det, saavidt jeg kan indsee — saavel med Hensyn til Terrainets Bestaaffenhed og Storrelse, det Produceredes Qvantum, som ogsaa paa Grund af den betydelige Besparelse i Tid, Mennekraft og Hestkraft, som derved vilde bevirkes —, tilfulde godtgjort: at Brugen af Kjøretoi med sand Nytte maatte kunne indføres paa Sands.

At Brugen af Ploug og andre Avlsredskaber ogsaa med sand Nytte kunde indføres, følger af Jordbundens Bestaaffenhed. Den er paa enkelte Steder $\frac{1}{2}$ Alen dyb, fugtig, undertiden tør, paa nogle Steder 1 Alen med tør Grund, og for det meste 2 à 2 $\frac{1}{2}$ dyb med Sandgrund.

Det bemærkes tillige, at Bøigerne, Husevig og Skaalevig, have megen Lighed med Sands, og

at i Staalevig har Plougen ved det Kongelige Landhuusholdnings-Selskabs Foranstaltning for vel omtrent 35 Aar siden været brugt, men gammel Slendrian og dens ufornuftige Brug fortrængte den snart igjen.

Derfom imidlertid Brugen af Kjøretøi saavel som andre Uvlsredskaber, hvortil Heste anvendes, skulde ventes indførte paa Sands, da udfordres dertil: 1) at en Mand skaffer sig unge færøiske Heste 3 til 4 Aar gamle; thi de ældre ere for Færingerne heel vanskelige at tilvænne. 2) At disse Heste blive holdte paa Stald om Vinteren, ligesom jeg ogsaa formener, at det var sikkrest tidligt at vænne dem til, og stadigt lade dem staae i Løir paa Boen. Derved vilde de baade blive mere tamme, og tillige strax kunne tages til Arbeidet den Tid man behøver dem. Danske Heste kunne ikke bruges uden paa Boen, og ikke til at hjemføre Torven, da deres Hove ere altfor bløde til at de kunne gaae paa Fjeldveiene.

Endnu staaer tilbage at give Underretning om, hvad den opsendte Vogn hidtil har gavnet. Svaret herpaa er: „Aldeles Intet!“ Grundene dertil ere, at Ingen af de Færingier, som have ønsket Vognen opsendt, have havt Plage at tilvænne, og der er neppe paa hele Sands mere end 1 Plag foruden Præstens. Fremdeles har Ingen af disse været behjælpelig med Sagens Fremme, paa en meget fornuftig Kongsbonde, Joen Mikkelsen i Trødum, nær, som dog paa Grund af, at han, der tillige er Tømmermand, og forrige Aar havde paataget sig at være Formand for den nye Kirkes Opbyggelse paa Sands, kun havde liden Tid til at være mig behjælpelig.

Da jeg imidlertid skyldte det Kongelige Landhuusholdnings-Selskabs Redebonhed til at opfylde et ogsaa af mig i Særdeleshed attraaet Ønske, ligesom jeg ogsaa skyldte mig selv det, dog at vise Færingierne: at, hvad der vel kunde have lidt Vanskelighed, ingenkunde derfor var uopnaeligt, fik jeg, især ved Hjælp af min Karl og Hr. Sysselmand Winther, en Plag og en

taelig Hoppe, 8 Aar gammel, som begge tilhørte mig, saaledes tæmmede, at disse nødtes til at trække Bognen over meget ujevne Steder.

Mere, eller som det maaffec snarest kunde synes, mindre, har jeg ikke kunnet udrette for at fremme et gavnligt Foretagende. Jeg frygter for, at der ikke er Nogen, der vil paatage sig at fuldføre det Paabegyndte, hvortil jeg ved min Forslyttelse til Nordstromøe aldeles forhindres i at kunne medvirke.

Quivig, d. 29de September 1840.

Erhødigst

Schow.

S. T.

Hr. Landfoged Luddahl.

p. t. constitueret Amtmand.

Blandinger.

At vaske uden Sæbe.

(Af et Brev til Udgiveren.)

I det første Band, som reyne Kartofler til Meel udlubes i, vasser min Kone uden Sæbe alt Slags Udent og Linned ligesaa godt som i det bedste Sæbevand, og desuden kan Løi, som ellers taber Farven, vaskes deri uden at changere det mindste, uagtet det bliver saa reent, som om det var vasket i Sæbevand.

Englands og Skotlands fortrinligste Kvægracer *).

Red
Joh. Phil. Sage,
Overkrigskommisair.

F o r o r d.

I den Formening, at det kunde være den danske Landmand baade behageligt og gavnligt, nu da Opmærksomheden for Kvægavlen i Almindelighed er gjenvakt, og synes langt meer end tilforn især henvendt paa Vigtigheden af Meierivæsenet, at lære Englands og Skotlands mest udmærkede Kvægracer og Kvægets Behandling nærmere at kende, søgte jeg at erholde et paalideligt engelsk Skrift, der kunde tjene til dette Diemed, og derfor ikke maatte være fra nogen altfor lang forbigangen Tid. Min Opmærksomhed lededes paa et Skrift, der netop syntes at kunne tjene hertil, da det udgjør et Bind af den Bogsamling, "library of useful knowledge," der udgives af et Selskab, bestaaende af adskillige af Englands berømte og navnkundige Mænd, hvis hidtil opnaaede Hensigt det er, ved gode Bøger, at udbrede nyttige Kundskaber blandt Folket, og saaledes har Sandsynligheden for sig, baade for en omhyggelig Behandling af Emnet og for Sanddrøhed, uden hvilken Skrifter, der gaae ud paa at oplyse Folk, naturligtviis ere til ingen Nytte. Dette Skrift har til Titel: "Cattle; their breeds, menagement and desease-"

*) Beskrevne efter "Cattle; their breeds, menagement and deseases; by W. Youatt. Published under the superintendence of the society for the diffusion of Useful knowledge."

ses", og er udkommet i London 1838; dog gaae de Efterretninger og Forsøg, det indeholder, ikke længer end til 1833.

I Fortalen yttrer Forf.: at han, ved Udarbejdelsen af dette Skrift, ofte har havt Ansigelse til at beklage Mangel paa tilstrækkelige Materialier, hvilke han kun har været i Stand til at tilveiebringe ved Brevverling med dygtige Landmænd, og ved med egne Dine at gjøre sig bekendt med Kvægracernes nærværende Tilstand i Storbenedelen af det Brittiske Rige. — Han har, vedbliver Forf., bestræbt sig for at give en nøiagtig og paalidelig Beskrivelse af Kvæget i Storbritanien og Irland*); men venter ikke at finde Misfald hos alle dem, der læse hans Skrift, eller have givet Bidrag dertil; thi lang Erfaring har lært ham, at skjøndt der ved næsten enhver Kvægrace findes en eller anden fortrinlig Egenskab, er der dog ingen feilfri, og at han arlig anfører Feil saavel som Fortrin, vil naturligviis mishage dem, der ere blindt indtagne for en eller anden Race. — —" Saafremt Forf. er gaaet frem med den Flid og Sandbruhed i Udarbejdelsen af hans Værk, som disse hans Ord tyde paa, og som Læseren let vil overbevise sig om det har Udseende af, vil man altsaa deri finde saa paalidelige Underretninger, man billig kan vente; men man vil ogsaa snart opdage, at det ikke er enhver af de anførte Kvægracer, der er beskrevet lige fuldstændig; da det imidlertid ikke kan være Landmanden hertilands om at gjøre, at læse en nøiagtig Beskrivelse af alle Storbritaniens og Irlands Kvægracer, men kun at lære nogle af de fortrinligste nøiere at kjende baade med deres Fortrin og Feil, saa er denne Mangel ved Skriftet, og følgerig ogsaa ved denne Udarbejdelse deraf, ikke betydelig.

Spvad nu denne Udarbejdelse angaaer, bør jeg gjøre Læse-

*) Dette sidste Lands Kvæg er ikke behandlet i denne Udarbejdelse.

ren Regnskab for min Fremgangsmaade dermed. — Barket, der ligger til Grund for mit Arbeide, er egentlig en Beskrivelse af Kvægavlens Tilstand og Retning i hvert enkelt Grevskab; deraf følger ei blot, at det samme Slags Kvæg findes anført mangfoldige forskjellige Steder, men ogsaa at adskillige Racer findes anført for samme Grevskab. Da Hensigten med dette Arbeide imidlertid ikke var at give en Udsigt over Kvægavlens Tilstand paa ethvert Sted i Storbritanien, men kun at henlede danske Landmænds Opmærksomhed paa de bedste Kvægracer, og beskrive disse saa nøiagtig jeg kunde, saa har jeg indskrænket mig til at anføre de fortrinligste af de ublandede Racer efter Beskrivelsen af dem for det Grevskab eller Egn hvor de har hjemme, og, saavidt det lod sig gjøre, samle det Meste af hvad jeg fandt adspredt, paa eet Sted. Ganske vilde dette imidlertid ikke lykkes mig; men hvad derved er gaaet tabt i systematisk Orden, ønsker jeg maa være vunden i Evighed, skøndt jeg godt indseer denne ikke skal lokke til Væfere, der ikke have særdeles Interesse for Gjenstanden.

Det Britiske Kvæg.

De Kvægracer, som findes i Storbritanien, ere næsten ligesaa forskellige, som Jordbunden i Distrikterne, eller Opdrætternes Lune. Man inddeler dem imidlertid paa en passende Maade efter Hornenes Størrelse i: de Langhornede, som oprindelig nedstamme fra Lancashire, ere meget forbedrede af Hr. Bakewell i Leicestershire, og nu udbredte over største Delen af de midterste Grevskaber; de Korthornede, som oprindeligt har hjemme i Ost-York, ere især forbedrede i

Durham, opdrættes for det meste i de nordlige Grevskaber og i Lincolnshire, men ere ogsaa nuomstunder udbredte overalt i Riget, hvor man lægger Bind paa Meieri-Produkter eller Mælkaffætning; og de Middehornede, hvilke ikke ere fremkomne ved en Blanding af de to foranførte, men udgjøre et eget fortrinligt Slag, har fornemmelig hjemme i Nord-Devon, det østlige Sussex, Herefordshire, Gloucestershire; og — af en mindre Kropbygning samt af en noget forskjellig Character — i de stotske og vælste Bjergegæne. Alderney-Kvæget, med de krumme Horn, findes især i de sydlige Kystegne, og i et ringe Antal allevegne om i Landet i fornemme Folks Lyst- og Dyrehaver, medens det fullede eller hornløse Kvæg er det fremherskende i Suffolk og Norfolk samt i Gallo-way, hvorfra det oprindeligt stammer.

Disse Racer har man imidlertid krydset paa alle mulige Maader, og rene findes de derfor kun i de Egne, hvorfra de oprindeligt stamme, eller hos enkelte velhavende og driftige Landmænd. Ethvert Grevskab har sin egen Blandings-Race, som det ofte er vanskeligt at beskrive eller at udfinde hvorfra den egentlig stammer — og om end temmelig forsømt, dog passer til Jordsmønnen eller Klimatet; hvorfor ogsaa den mindre Landbruger holder paa den til Trods for alle Forsøg paa formeentlige Forbedringer ved Krydsning, eller ved Indførelse af fremmede Arter. Enhver af disse forskjellige Racer besidder et eller andet Fortrin som Arbeids-Fede- eller Mælk-Kvæg.

Der er ført megen Strid om, enten den langhornede eller middelhornede var den oprindelige engelske Race; thi ingen af de to andre kan gjøre Fordring derpaa, da den forthornede bevistelig er indført, og den fullede, skjøndt i umindelige Tider hjemme i nogle Egne, maa betragtes som en tilfældig Afart.

Forinden vi gaae over til at beskrive Egenhederne ved de enkelte Racer, vil det ikke være af Veien kortelig at fremsætte, hvilken Bygning og Skabning et Kvæghoved bør have. Der er nemlig visse Forhold i Bygningen, som ere uundværlige for en trivelig og udmærket Dre eller Koe, af hvad Race den saa er; og først naar vi have et Begreb herom, ville vi være istand til at fælde en rigtig Dom over de forskjellige Egnes Racer, efterhaanden som vi opholde os ved dem. Der er en Deel af Kropbygningen, som meer end nogen anden bestemmer dette Dyrs Værdi, og det er Brystet; der maa være Rum nok for Hjertet at slaae og Lungerne at bevæge sig frit; thi ellers vil det nødvendige Blod til at nære og styrke ei komme i Omløb, ei heller vil det fuldkommen kunne undergaae den vitale Forandring, der er saa væsenlig for at enhver Function tilbørlig kan udføres. Vi tage derfor fremfor Alt Hensyn til Bidben og Dybben af Gjordstedet (girth \circ : Kroppen omkring Hjertet og Lungerne); thi begge Dele maae vi have; men Forholdet, i hvilket det Ene eller Andet kan være det Overveiende, afhænger af hvad man især vil anvende Dyret til; saa-

ledes kan Agerdyrkeren undskyldte om Siderne ere i en ringe Grad flade, fordi det derved bliver lettere i Fremdelen og slinkere i Bevægelsen; men Studestalderen vil forlange baade Bidde og Dybde. Dog ikke blot om Hjerte og Yunger, men saalangt Ribbenene strække sig, maa der være Rundhed, eller med andre Ord: at Kroppen baade er hvælvet over Ribbenene og dyb, er en væsentlig Fordring hos ethvert Hoved; thi der maa være Plads for den rummelige Mavesæk og Plads for de Materialier, hvoraf Blodet skal dannes. En sluttet Bygning, eller en ringe Afstand mellem det sidste Ribbeen og Hofsteknoflen, er ligeledes en uundgaaelig Fordring ved en Dre, da den betegner en god, sund Constitution, samt Anlæg til Fedme. Ved en Koe er derimod en stor, ja selv hængende Bug undskyldelig, eller snarere et Fortrin, uagtet den formindsker Dyrets Skjønhed; thi derved bliver der bedre Rum for Yveret, og er dertil Melkeaaarene store, forhøies dens Værdi som Meierikoe.

Denne Kroppens Rundhed og Dybde er mindre ønskelig mellem Bovbladene og Venene; fordeeltigst derimod alt eftersom den findes bag Albuespidsten, thi derved formindskes Tyngden fortil saavelsom Massen af de grovere Dele paa Dyret, hvilket altid bør komme i særdeles Betragtning.

Lænden maa være bred, derom kan der ingen Tvivl være; thi her findes det bedste Kjød, og den maa være saa udviklet, at den synes at strække sig et godt Stykke henad Ryggen. Lysterne bør være runde og dybe,

uagtet Bugen ei maa være hængende. Om Hofsterne er det overflødig at anmærke, at de bør være store uden at være grove, runde snarere end brede, og ved Beføling maae de yttre en Fylde af Muskler og Fedt. Laarene bør være fyldige og lange, seete bagfra maae de slutte tæt sammen, og jo længer nedad de vedblive saaledes, desto bedre. Benenes Længde er, ligesom de andre Dele, afhængig af Dyrets Bestemmelse; men korte maae de under alle Omstændigheder være; thi der er næsten en uadskillelig Forbindelse imellem lange Been og en let Kropbygning, samt korte Been og Næmhed til Fedning. Knoklerne i Benene, blot betragtede som Vidnesbyrd om Kroppens Knokkelbygning i Almindelighed, bør være smaae, men ikke altfor fine — smaae som det velbekjendte Tegns paa Næmhed til Fedning — smaae for at behage Kjøberen; men ikke saa fine, at de antyde en skjælen Constitution og Anlæg til Sygdom. — Tilfsidst den allervigtigste Sag — Husden: den bør være tynd, dog ikke saa tynd at Dyret ikke kan taale ondt; bevægelig, blød, men ikke altfor løs, og fornemmelig bedækket med fine og bløde Haar.

Vi ville i det Følgende komme tilbage til en fuldstændigere og udførligere Behandling af denne Gjenstand ved Beskrivelsen af de forskjellige Kvægslag, og efter dette flygtige Overblik vende os til Devonshire-Kvæget.

De Middelhørnede (middle horns).

Devonshire = Oxen.

Den nordlige Deel af Devonshire har længe været navnkundig for en Kvægrace, der er i høieste Grad skjøn og uovertræffelig saavel i Anlæg til at blive feed, som i Flinkhed til Arbeide. Den Egn, hvor dette Kvæg findes i største Mængde, er fra Taunton = Floden langs med Bristol = Canalen, og ind i Landet over Barnstable, S. Molton og Chumleigh, Tiverton og derfra til Wellington; herfra bliver det mindre almindeligt og er blandet inden man naaer Taunton. Den rette, noget fordomsfulde Devonshire = Mand indskrænker dog Egnen, hvor den fuldkommen rene Race findes, til imellem Portloick og Biddeford, samt lidt nord og syd for denne Linie. Saalangt tilbage i Tiden som Efterretninger naae, har denne Race holdt sig paa samme Punkt, indtil for omtrent 30 Aar siden, da dens Forbedring begyndtes. Dette er saameget besynderligere, som en stor Deel af denne Egn ikke giver sig af med Kvægopdræt; saa at endog meget Nord = Devonshire = Kvæg opdrættes, ja en Deel af det Bedste af denne Race indføres i en Alder af 2—3 Aar fra Somerset og Dorset. Landmændene i Devonshire vare indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede aldeles uvidende om, at de besad en Kvægrace, der paa nogen Maade overgik andre, og som Landmænd alle andre Steder, kjøbte og tillagde de uden Udvalg eller Omhu. Det er først i de sidste 50—60 Aar man no-

gensteds i England er gaaet systematisk frem i Forbedringen af de forskjellige Kvægracer. Sandsen for Forbedringen i denne Retning tændtes endelig, og skjøndt man i Devonshire langt fra ikke var først paa færde, er Racen dog bragt til en saadan Grad af Fuldkommenhed, at den i det Hele taget vilde lide ved Krydsning med nogensomhelst anden.

De mest udmærkede Dyr af Nord-Devon Racen kjendes herpaa: Tyrens Horn bør være ansatte hverken for lavt eller høit, være spidstillobende i Enderne, ikke tykke ved Roden og af en vorguul Farve. Diet skal være klart, straalende og fremstaaende, vise meget af det Hvide og have en Kreds rundt om, almindeligst af mørk Drange-Farve. Panden skal være flad, indtrykt og lille; den lille Pande er et Kjendetegn paa den rene Race. Hagen og Mulen skal være fin, Næsen reen guul. En sort Næse er ikke yndet, og selv mod en broget gjøre nogle Kjendere af den rene Nord-Devoner Indvending. Næseborene skal være høie og aabne. Haaret omkring Hovedet krollet, saa det ved første Diekast faaer et grovt Udseende. Halsen skal være tyk, og det er den undertiden i den Grad at det nærmer sig til en Feil.

Med Undtagelse af Hoved og Hals afviger Tyren i Udseende ei synderlig fra Studen, men den er betydelig mindre; imidlertid gives der enkelte Undtagelser fra denne Regel. Det regnes til de gode Egenskaber hos Kvæg, at Vinien fra Hornene til Manten næsten ikke afviger fra Ryggens. Hos Devonshire-

Dren findes imidlertid den buede Hals, der minder om Blodhesten, og staaer i væsenlig Forbindelse med den frie og raske Bevægelse, der altid har udmærket denne Race. Den har kun en liden eller slet ingen Doglap. Hornene ere længere paa Studen end paa Tyren, tyndere og smuk jævne lige til Roden. Dyret er let af Manke; Bovenene temmelig skraae; Brystet dybt; Bringen bred og viid især i Forhold til den fine Manke. Forbenene staae vidt fra hinanden og see ud som Stotter, der have en svær Vægt at bære. Bospidsen kommer sjelden eller aldrig tilsyne. Fremstaaende Knokler findes overhovedet aldrig hos det Kvæg, der bærer meget Kjød og Fedt. Mankens smukke Bygning, Bovenes skraa Stilling, den brede og aabne Bringe antyde saavel Styrke og raske Bevægelse som Anlæg til Fedme. Et smalbringt Dyr er aldrig skikket til Arbejde eller Fedning.

Med al Devonshire=Drens Beenræghed er der dog et Forhold i dens Bygning, der ikke yndes hos Blod- eller Ridehesten og heller ikke bifaldes hos Trækhesten til let og hurtig Kjørsel — Benene staae nemlig langt under Brystet, eller maaskee rettere Brystet rager langt og vidt frem for Benene. Denne Bygning er kun ønskelig hos Dyr, der skal arbejde langsomt og ifkun gaae Skridtgang. Forholdene i de andre Dele af dens Bygning ophæver imidlertid den tilsyneladende Tungthed i Fremdelene.

Benene ere lige, i det mindste er det Tilfældet hos de fortrinligste Dyr; ere de kalve- eller krogknæede,

antyder dette ureen Race, saavel som ringere Arbeidsdygtighed. Saadanne Frembeen ere ikke blot en Feil ved Arbeids-Dren, men ogsaa hos Slagtekvæget, deels fordi de staae i Forbindelse med en Huulhed bag Manken, en Mangel som Intet kan opveie, da netop dette Sted paa Hovedet skal være stærkt udfyldt med godt Kjød og Fedt, og deels fordi Brystvidden og følgelig Conen til at frembringe arterist og nærende Blod derved formindskes.

Underarmen er særdeles stor og kraftig; Muskelnerne svulme stærkt ud strax over Knæet og tabe sig snart i Bovens Kjødmasse. Nedenfor Knæet er Benet derimod, seet forfra, saa fint, at man skulde ansee det for at mangle Kraft, men det er kun Knoklen der er fin; seet fra Siden, er Benet bredt, fordi Senerne staae langt fra Knoklen: det er ganske Blodhestens Been, der antyder baade Kraft og Hurtighed. Man kunde maaskee indvende, at Benene i det Hele vare for høie; dette vilde ogsaa være rigtigt, var Dyret kun bestemt til Slagtning; men ved et Arbeidsdyr er nogen Beenlængde nødvendig, for at den kan skride raast og let frem.

Der findes ved denne Dre et, dog kun meget ringe Fald bag Manken, men ingen Huulhed, saa at Ryglinien er lige fra Manke til Hale. Skulde der være nogen tilsyneladende Feil ved dette Dyr, maatte det være den, at Siderne ere lidt for flade. Denne Omstændighed synes isøvrigt ei at være til Hindrer for dens Nemhed til Fedning; medens paa den

anden Side en dyb, om end lidet flad Kropbygning, gjør den rappere ved Arbeidet.

Iffe blot er Bringen bred og Brystet dybt, men de to sidste Ribbeen ere stærke og fremstaaende, hvorved der bliver indvendigt Rum til at Maverne og de øvrige Indvolde, der tjene til Fordøielsen, kunne fuldkommen udvikles. Hosterne ere høie, og i Linie med Ryggen, enten saa Dyret er fedt eller magert. Krydsset er meget langt og godt udfyldt — dette Punkt er ligeledes meget vigtigt baade med Hensyn til Fedning og Arbeide; thi derved bliver der et stort Rum, hvor der ansættes noget af det bedste Kjød, og den muskels stærke Bagdeel antyder ved Dren, ligesom ved Blodhesten, Styrke og Hurtighed. Fyldigheden paa dette Sted og ved Laarene kommer langt meer i Betragtning, end den Fedtmasse man saa ofte seer paa det Kvæg, der stilles til Præmie=Udfning.

Halen er høit ansat, og i Linie med Ryggen, sjelden meget ophøiet, aldrig indtrykt. Ogsaa i dette vigtige Punkt ligner den Blodhesten, og det hører til en fuldkommen god Bygning af Bagdelen. Halen selv er lang, tynd og spidstilløbende, forsynet med en rund Haarduff i Enden. Huden paa Devoneren er, uanseet dens krollede Haar, overmaade blød og smidig. Studestalderen veed bedst, hvor vigtigt dette er; thi naar Huden let kan løstes fra Hosterne, viser dette, at der er Rum til at Fedtet kan ansættes indenfor. Huden er iøvrigt snarere tynd end tyk; den tilsyneladende Tykhed hidrører fra det krollede Haar,

hvormed den er bedækket; og krollet er det i Forhold til Dyrets Huld og Sundhed. Disse Krøller lignes bedst ved Krusninger paa Bandet ved Binden. Det er imidlertid ikke altid Tilfældet at dette Kvæg har krollet Haarbeklædning, paa nogle er den glat; men da maa den være fin og glindsende. Man antager dog at de krolhaarede ere de haardføreste og de der hurtigst blive fede.

Det mest yndede Lød er blodrød; dette antager man som et Kjendetegn paa den rene Race, dog findes der meget, saare godt Kvæg af lysrødt og selv rødbruunt Lød. — Naar Diet er klart og Huden blød, vil Kvæg af det blegere Lød ligesaa godt taale Arbeidet, og være ligesaa nemt at fede som de mørkere; men et Hoved med blegt Haar og haard under Haanden (haard naar man beføler den), med mørkt og dødt Blik vil være doven til Arbeide og ufordeelagtig til Fedning. De Dyr, som ere gule af Lød, antager man gjerne genegne til Diarrhøe.

Nogle Dydrætttere lide ikke det mindste Hvidt ved denne Kvægrace, ikke en Blis eller Stjerne ville de taale; imidlertid er der ikke saa faa gode Drer med store hvide Pletter; derimod fordømmes de brogede som Bastarder, der ingen Værd have.

Det er en mærkelig Omstændighed ved Nord-Devon-Racen, at Koen er forholdsvis meget lille. Tyren er betydelig mindre end Studen, og Koen atter i samme Forhold mindre end Tyren. Dette er en erkjendt Feil; thi sjøndt det ikke er nødvendigt at have

en stor Tyr, især ingen meget stor, da disse sjelden ere smukke i enhver Henseende, men næsten altid ere plumpe og slet byggede i et eller andet Punkt, saa er det næsten umuligt at frembringe store og tjenlige Stude uden af en rummelig Koe. Men disse Køer, skjøndt smaae, have en rund Kropbygning, og ved at de to—tre sidste Ribbeen ere stærkt fremstaaende, blive de i Birkeligheden rummeligere, end man ved en løselig Undersøgelse skulde antage.

Vi ville nu betragte dette Kvægs Egenstaber som Arbeids= Fede= og Malke=kvæg. Hvor Jordmonnet ikke er for tungt, kan ingen anden Race maale sig med Nord=Devon=Dren; thi ingen kommer den nær i Hurtighed, og den overtræffes heri kun af saa Trækheste. Ligeledes besidder den en Lærvillighed og Føielighed i Forbindelse med en Bedholdenhed under Arbeidet, som ikke findes hos ret mange Spænd Heste. I Beskrivelsen af Devonshire siger Bancouver, at det er et almindeligt Dagarbeide for et Spænd af fire Stude at pløie 2 acres (12 Skpr. Land) Brakjord med en Dobbelpoug. Fire Stude, antager han, gjøre ligesaa meget Arbeide som tre Heste; adskillige andre Landmænd regne dog to Stude paa hver Hest. Den vigtigste Indvending mod dette Kvæg er, at det ikke besidder Kraft nok til stærkledede Jorder; dog ogsaa her ville de anstrænge sig til det Yderste. Fire fuldvorne eller sex halvvorne Stude bruges almindelig til et Spænd; de arbeide altid i Aag, aldrig i Sele. Modstanderne af Driften med Stude skulde be-

søge Dalene i Nord-Devon og see, hvad dette Dyr er istand til at udrette, og hvorledes Arbeidet udføres. Men Fordelen i denne Egn af at bruge Oxen til Arbeide, hidrører fornemmelig af det raske Jodskifte, hvortil den bliver indøvet, en Hurtighed, der er ukjendt noget andet Sted i England. Under vanskeligt Høstveir seer man disse Oxer ofte trave saa raske, at det vilde gjøre $1\frac{1}{2}$ dansk Miil i Timen.

Almindeligviis tager man dem i Arbeide i en Alder af 2 Aar eller 26 Maaneder, og de bruges her til indtil de ere 4, 5 eller 6 Aar gamle; de slaacs derpaa paa Græs og fodres med Hø i 10—12 Maaneder, og blive ved dette Foder tilstrækkelig fede til at sendes til Markedet. Studestalderen lider denne Placbedst i en Alder af 5 Aar, og betaler dem i denne Alder ligesaa høit som de 6aarige; som 8, 9aarige og ældre falde de derimod hurtig i Prisen. — Lord Sommerville anfører, at de, efterat være brugte i to Aar til let Arbeide, sælges 4aarige til de egentlige agerdyrkende Egne af Grevskabet, og tages der i strængt Arbeide til de ere 6aarige, og bemærker i denne Anledning, at en Ox bør behandles saaledes for at opnaae sin fulde Størrelse*); gaaer den derimod ledig til den er 5—6 Aar gammel, vil den ufravigelig være tilbage i Væxten. Med 6aars Alderen opnaaer denne Ox sin fulde Størrelse, dog kan en Enkelt,

*) Det samme er Tilfælde med Heste; thi under Traineringen udvikle de sig steds, og ofte i en forbausende Grad.

der har naturligt Anlæg til en ualmindelig Størrelse, vedblive at vore endnu i et halvt Aar.

Den næste Egenskab ved dette Kvægslag er Næmhed til Fødning, og heri kan saare faa andre Racer maale sig med Devoneren. Den opnaaer vel ikke saa stor en Vægt som nogle andre Racer, men i en vis given Tid ansætter den mere Kjød, og det af den fortræffeligste Beskaffenhed, ved en ringere Mængde Foder.

For at komme til Kundskab om nogle af de fortrinligste Racers indbyrdes Forhold som Fødekvæg, anstillede bl. N. Hertugen af Bedford følgende nøiagtige Forsøg. Der blev udvalgt sex Sifr. Stude af fire forskjellige Slag; disse bleve fødrede fra den 16de Novbr. 1797 til den 10de Decbr. 1798, og Resultatet var følgende:

Fortæret

No.	1 Vægt.	2 Vægt.	Silvært.	Sliefager.	Turnip.	Øs.
1. Hereford	1905 Pbd.	2100 Pbd.	195 Pbd.	=	2700 Pbd.	487 Pbd.
2. Dito	2044 —	2377 —	333 —	423 Pbd.	2712 —	432 —
3. Devon	1603 —	1967 —	364 —	438 —	2668 —	295 —
4. Dito.	1628 —	2156 —	528 —	442 —	2056 —	442 —
5. Sussex	1848 —	2212 —	364 —	432 —	2655 —	392 —
6. Leicester	1750 —	2072 —	322 —	434 —	2652 —	400 —*)

*) For at have et let Overblik paa Forholdet mellem det fortærede Foder og Forøgelsen i Vægten, tilføies nedenstaaende Beregning (i hvilken de mest nærende Foderforter ere slaaet sammen for Næmheds Skyld), hvoraf sees hvormange Pund Foder der kommer paa hvert Pund Silvært.

Et lignende Forsøg blev anstillet for at sammenligne Fednings-Egenskaberne mellem Glamorgan- og Devon=Dren. De bleve fødrede fra den 6te Januar til 1ste Decbr 1804, og Resultatet var følgende:

No.	1ste Vægt.	2den Vægt.	Tilvært.
1. Devon	1491 Pbd.	1995 Pbd.	504 Pbd.
2. Do.	1802 —	2338 —	536 —
3. Glamorgan	1540 —	1806 —	266 —

Alle disse Forsøg tale for Devon=Dren; dog har dette ikke altid været Tilfældet. Saaledes foretoges et Forsøg omtrent paa samme Tid som det sidstnævnte af Jarlen af Egremont. Dtte Stude, nemlig 3 Hereforder, 3 Susserer og 2 Devonere, fededes i 16 Uger — ikke, som ved Hertugen af Bedfords i omtrent eet Aar —, men Udfaldet var aldeles imod Devonerne. Skjøndt Udvalget var foretaget ganske ærligt, er det dog tænkligt, at de 2 Devon=Stude have været Undtagelser af denne, for sin store Trivelighed saa bekjendte Race. Imidlertid bør dog endnu bemærkes, at Hertugen af Bedford har forandret Besætningen paa Woburn, og Devonerne have for det Meste maattet vige Pladsen for Hereforderne.

No.	Blief. og Høe.	Turnip.	Salt.	
1.	487 Pbd.	2700 Pbd.	3187 Pbd.	— 16,3
2.	855 —	2712 —	3567 —	— 10,7
3.	733 —	2668 —	3401 —	— 9,3
4.	884 —	2056 —	2940 —	— 5,6
5.	824 —	2655 —	3479 —	— 9,6
6.	722 —	2652 —	3374 —	— 10,5

} Pbd. Foder paa
hvert Pbd. foreget
Vægt.

Oversf. Anm.

Som Meierikøer maa man indrømme, at Devonkøen staaer tilbage for adskillige andre Racer. Melken er god, og giver en meer end almindelig Mængde Fløde og Smør; men den er ikke rigelig. Imidlertid er der Mange, og det Folk, hvis Dom ikke er at foragte, som nægte dette og helst vælge Nord-Devonkøer til deres Meierier. Saaledes foretrak Hr. Conyers til Copt-Hall ved Epping — en Egn, hvor man næsten udelukkende lægger Bind paa Meieri-Produkter — Nord-Devoneren paa Grund af det store Udbytte, den gav af Mælk, Smør eller ved Fedekalve. Han mente, at den holdt Melken længer end nogen anden Slags Køer, han havde forsøgt; at den sjeldnere var underkastet Uorden i Iveret, og at den, paa Grund af dens mindre Størrelse, kun fortærede Hælften af Foder mod større Kvæg. "I Gjennemsnit, siger han, giver 10 Køer mig 60 Pd. Smør om Ugen i Sommermaanederne, og 24 Pd. om Vinteren.*) Mine 30 Stkr. Nord-Devon Køer have i Aar (1788) i Gjennemsnit givet mig en reen Indtægt af 13 l. 14 s. Strl. pr. Koe. En god Koe af denne Race føder to Kalve om Aaret." Ogsaa Hr. Rogers, Dyrlæge i Creter, giver disse Køer det Lov, at Melkens Bestaaffenhed er god og at de maake saa godt, at de svare Regning i Meierierne. Men dette er, som sagt, ikke den almin-

*) Regner man 14 Potter Mælk paa 1 Pd. Smør, vilde disse Køer i Gjennemsnit yde 12 Potter daglig om Sommeren og omtrent 5 Potter om Vinteren. Oversf. Anm.

delige Mening; Racen vedligeholdes fornemmelig paa Grund af dens andre gode Egenskaber. Imidlertid ere Alle enige om, at Køerne ere gode Ammer, og at Kalvene trives bedre og vore langt hurtigere ved deres liden Mælk end man skulde troe.

Hertugen af Sommerset er ivrig for denne Races Forbedring og sætter megen Priis paa den, og Hertugen af Bedford foretrækker den, i den Egn den har hjemme, for enhver anden. I Anledning af hans Paa-stand, at Devonshire Kvæget er mindre underkastet Sygdomme end andet Kvæg, gjør Hr. Rogers en Bemærkning, der fortjener Dpmærksomhed alle Steder. Han antager nemlig, og vistnok med Rette, at de fleste Sygdomme hos Kvæget, og navnlig alle, der staae i Forbindelse med Respirations-Systemet, fremkomme ved at udsætte Kvæget for Regn og Kulde, og spørger da, om ikke de høie og tætte Hegn i Devonshire, der give Kvæget et saa hyggeligt Væ, maaskee kunde være Uarsagen til denne gode Sundheds-Tilstand.

Behandlingen af Kalvene er næsten den samme overalt i Nord-Devon. De Kalve, der falde ved Mikkelsdags Tid og kort efter, foretrækkes for dem, der falde i Februar, uagtet de volde forøget Uleilighed Binteren over. Man lader Kalven patte tre Gange om Dagen i den første Uge; i de tre paafølgende faaer den nymalket Mælk af Botten; i de to paafølgende Maaneder faaer den rigelig, lunken afflummet Mælk, blandet med Meel af Hørfroe-Rager. Man knapper derpaa efterhaanden af Morgen- og Aften-

foderet, og naar den er fire Maaneder gammel afvænned den ganste.

Devonshire og de tilgrændsende Egne har en egen Maade at tilberede Fløde paa, der fortjener at kjendes. Fremgangsmaaden med denne clouted cream, paa Dansk nærmest: Dplagt Fløde, er denne: Man hældes den nymalkede Mælk op i et Metallkar (bell-metal) og lader den staae i 24 Timer; den sættes da over en svag Trækul=Ild, saa at den kun meget langsom bliver heet. Naar den har staaet over Ilden omtrent $1\frac{1}{2}$ Time og nærmer sig til at blive sydende, slaer man af og til paa Karret med Fingerknoklerne og holder noise Die med den; thi Hemmeligheden ved Tilberedelsen bestaaer netop i, at Sydningen ikke gaaer over til Røg. Saasnart derfor Mælken hører op med at flaae Ringe, eller den første Bobbel viser sig (en ringe Bevægelse eller Syden gaaer altid forud for Røgningen) tager man strax Mælken af og lader den atter henstaae 24 Timer. Al Fløden vil efter denne Tids Forløb være ansat paa Overfladen, og være saa tyk at man kan skjære den med en Kniv. Den afflummes da varlig. Denne Fløde betragtes som en stor Læfkerhed til Kaffe og Tærter, men har især gjort Devonshire „Jordbær med Fløde“ navnkundig.

Meieri=Folk i disse Egne paastaae, at denne Maade at behandle Mælken paa er den fordelagtigste, at man derved faaer 5 Pd. Smør af den Mælk, som, behandlet paa den sædvanlige Maade, kun vilde give 4 Pd., og at Smørret er meer affætteligt paa Grund

af den behagelige Smag, det erholder; thi selv den ubetydelige røgede Smag, det undertiden har, formindsker ikke dets Belsmag. Melken bliver naturligviis ringere (magrere) ved denne Behandling; men da den ligeledes vinder i Belsmag, nydes den begjærlig af Grisene, giver dem aldrig Syre i Maven, men hæver den Diarrhøe, anden Føde kan have frembragt. Men paa Osten af den saaledes affummede Mælk maa man give Slip, da det lidet, man faaer, er overmaade tørt og smagløst.

Herefordshire Kvæg.

Den hjelmmede Hereford Dre er betydelig større end Nord-Devoneren, den er ogsaa almindeligviis af en mørkere Lød; dog ere nogle brune, og endog gule, kun faa brogede; men kjendelig er denne Race især paa det hvide Hoved, Strube og Bug; — paa Enkelte strækker det Hvide sig ogsaa til Bovene. Denne Race var tilforn bruun eller rødbrun, uden saameget som en hvid Plet; det er først i de sidste 50—60 Aar, det er kommen i Brug at tillægge Hjelmer. Hvad man saa end mener om Løddet, er det vist, at Racen nuomstunder er langt fortrinligere end tilforn. Huden er meget tykkere end hos Devoneren, og Kvæget haardførere. Sammenlignet med denne har Hereforderen kortere Been og Krop, men er høiere, bredere og sværere langs Ryggen, rundere og videre over Hosterne, og bedre bedækket med Fedt; Laarene ere fylbigere og stærkere af Muskler; Bovene større og grovere.

Hr. Marshall giver følgende temmelig nøiagtige skjøndt ikke tilstrækkelig betegnende Beskrivelse af denne Race: "Udtrykket er smukt, muntert og aabent; Panden bred; Diet stort og livligt; Hornene klare, spids- tilløbende og vidtstaaende; Hovedet lidet; Kjæven mager; Halsen lang og veldannet; Brystet dybt og fyldigt; Bovene flade, men velbelagte og blode i Kjødet; Lænden bred; Hofsteknoflerne staa vidt fra hinanden og i Hvide med Ryggen; Krydset langt og i Linie med Ryggen; Halen, som er tynd og smuk haarig, er hverken ansat for høit og skarpt over Krydset, eller indtrykt; Kroppen er rund, dyb og rummelig efter hele Længden; Ribbenene brede, staae fladt og tæt til hinanden med den udvendige flade, og danne saaledes en jævn og glat Tøndeform, det bageste Ribbeen er bredt og langt; Bagknæet lidet, tætsluttende og ikke fremstaaende; Laarene glatte og jævnt affaldende; Benene ligestaaende og korte, under Haser og Knæe fine; Fødderne af Middelstørrelse; Lysken bred; Kjødet blodt og giver godt efter ved Befoling, især paa Lænden, Bovene og langs Ribbenene; Huden er blød og smidig, af Middeltykkelse og løs paa Hals og Hofter, smukt besat med glindsende, silkeagtige Haar. Det mellemburune Lød med det hvide Hoved er kjendtegnen paa den ægte Herefordshire Dre."

Dette Kvæg opnaaer en meget større Vægt end Devonerne, nemlig fra 1000 til 1400 Pd. En taalelig Koe vil veie fra 700 til 1000 Pd. En Koe, der tilhørte Hertugen af Bedford, veiede over 1400 Pd.,

og en Stud, tilhørende Hr. Westcar, meer end 2200 Pd. Nuomstunder bruges dette Kvæg ikke ret meget til Arbeide, skiondt Bygningen gjør det særdeles skiftet endog til det sværeste, da det besidder Devonereens Staidighed og Lærvillighed, forenet med større Styrke, om end ikke dens raske Fodskifte. Hereford Dren bliver hurtig feed og i en meget tidlig Alder; det er derfor fordeelagtigere for Landmanden, og vel ogsaa for Landet, at den sælges tre Aar gammel, end at den beholdes længer for at bruges som Trædyr.

Som Malfekvæg staae Køerne tilbage for Devonerne. Dette er saa almindelig erkjendt, at medens der findes mange Meierier af Devon-Køer i forskjellige Dele af Landet — af hvilke imidlertid ingen ere synderlig fordelagtige for Eieren — er det sjældent at finde eet af Herefordere. Til Erstatning for denne Mangel have de det Fortrin, at de feedes hurtigere selv end Devonerne, og ville tvives og blive fede der, hvor en Devonere neppe kunde friste Livet. Som Slagtekvæg kunde man maaskee indvende, at Knofterne undertiden ere noget for store, og Fremdelen for grov og svær; men Kjødet paa de bedste Dele er som oftest meget fintrevlet og særdeles smukt gjennemgroet, hvorfor hellerikke ret meget Kvæg staaer saa høit paa Markederne som den ægte Hereford Dre.

Hereford Koen er i det Hele et meget ubetydeligt Dyr; ikke blot giver den ingen Mælk, men selv dens Form har man opoffret. Herefordshire giver sig nemlig mere af med at tillægge end med at stalde, hvoraf følger,

at Opdrætteren meest seer paa det unge Tillægs Bygning og Bærvi, vælger og vurderer derfor ikke Koen med Hensyn til dens Egenskaber som Malke- eller Slagtehoved, men eftersom den besidder saadanne Forhold i Bygningen, som Erfaringen har lært ham rimeligst ville frembringe en god Dre. Men Erfaringen har lært ham, at naar en Koe, — skjøndt den altid bør være temmelig rummelig — er for stor og stærkbygget, vil Studen, der falder efter den, blive grov og haard i Kjødet (brawny), vel ogsaa noget doven ved Arbeidet, samt noget treven og langsom til at blive feed; og disse Feil skyer han fremfor Alt. Hereford-Koen er derfor maastee vel lille, og det hænder ikke sjelden, at den frembringer en Tyrefalo, der opnaaer hendes Bægt tre Gange.

Skjøndt Hereford-Dren som sagt er meget trivelig, er det dog sjelden den feedes i dette Grevskab, man noies her med gamle Køer og Kvier: Studene sælges derimod i en Alder af 5—6 Aar, i taalelig Huld ved Mikkelsdag-Markedet i Hereford til Studestalderne fra Buckinghamshire og tilgrændsende Grevskaber, af hvem de fortrinlig søges til London-Slagternes Forsyning.

Græsgangen i Herefordshire er for største Delen mager og Græsningen ikke fyndig, derfor er det at Landmanden fornemmelig henvender Opmærksomheden paa Tillæg og Opdræt af Kvæg. Meierierne blive derimod temmelig forsømte; thi Erfaringen har lært, at den Koe, der giver megen Melk, ikke frembringer gode Fedestude.

Der blev i Aarene 1828—29 anstillet et meget interessant Forsøg mellem Hereford-Racen og den forædlede korthornede ved Fodning paa almindelig Viis, uden at drive dem frem ved noget Slags kunstigt Foder, og Resultatet faldt ganske ud til Fordeel for Hereforderne, naar man tager Hensyn til den oprindelige Bægt og det opfodrede Foder. Skjondt Forsvarerne af Hereforderne ofte paaberaabe sig dette Udfald, kan det dog ikke udgives for tilstrækkelig afgjorende; dog bør anmærkes, man gif fuldkommen ærlig tilværks med Forsøget.

Man udvalgte tre Hereford- og tre forædlede korthornede Stude, hvilke alle bleve satte i Fodergaarden (straw-yard) den 20 Decbr. 1827, og fodrede i den aabne Gaard med 1 Bushel (lidt over 2 Skpr.) Roer til hvert Hoved om Dagen, hvortil intet Andet gaves end Halm, indtil den 2 Mai 1828, da de sloges paa Græs, efter at de vare vrede.

Bægten var:

No. 1. Hereford 980 Pd.	No. 1. Korthornet 1064 Pd.
— 2. — 868 —	— 2. — 952 —
— 3. — 784 —	— 3. — 896 —

Den 3die Novbr. indstaldedes de, og deres Bægt var da:

No. 1. Hereford 1316 Pd.	No. 1. Korthornet 1442 Pd.
— 2. — 1176 —	— 2. — 1400 —
— 3. — 1204 —	— 3. — 1428 —

Fra denne Dag og indtil den 25 Marts 1829 fortærede de følgende Mængde svenske Turnips og Høe:

Hereforderne 46,655 Pd. Turnp. og 5065 Pd. Høe.
 De Korthornede 59,430 — — — 6779 — —

De veiede da:

No. 1. Hereford	1470 Pd.	No. 1. Korthornet	1624 Pd.
— 2. —	1344 —	— 2. —	1610 —
— 3. —	1344 —	— 3. —	1638 —

Dette bliver: Tilvært for Hereforderne 1526 Pd.

Do. for de Korthornede 1960 —

Forforskjellen til Gunst for de Sidste = 434 Pd.

Men de Korthornede havde fortæret 12,775 Pd.
 Koer og 1714 Pd. Høe meer end Hereforderne.

Alle ser Stude bleve solgte paa Smithfield den 30te Marts og betaltes da de Korthornede med 97 Pund Sterling (omtr. 840 Rbd.) og Hereforderne med 96 Pund Sterling (omtr. 832 Rbd.). Der blev altsaa kun betalt 1 Pund Sterling (8 Rbd. 4 Mk.) for de meget vægtigere Korthornede til Erstatning for den overordentlige Mængde Foder, de havde fortæret meer end Hereforderne.

Sussex: Oren.

Der er stor Lighed mellem Sussex og Devon: Oren, og de røbe kjendelig samme Herkomst. Lord Sheffield antog, der var to Slags Sussex-Rvæg, en større og grovere, neppe forskjellig fra Hereforderen, uden deri, at den intet Hvidt har paa sig, og en anden lettere, med tydelige Kjendetegn paa samme Slægt som Devoneren.

Sussex=Dren har et lille og velbannet Hoved i Sammenligning med mange andre Racer, selv med Hereforderne, skjøndt isiesfaldende grovere end Devoneren; Hornene ere noget fremstaaende, men derpaa opstaaende, tynde, spidse og lange; dog ikke i den Grad, at man kan forverle dem med de egentlige Langhornede, til hvilke de dog paa en Maade nærme sig. Diet er stort og venligt hos Dren, men noget uroeligt hos Koen. Struben er reen og Halsen, i Sammenligning saavel med de Langhornede som Korthornede, lang og tynd, dog er den noget grovere end Devonernes. Fra disse skjælnes de fornemmelig ved Bovene, ved hvilke den største Feil findes hos Sussex=Kvæget. Manken er tykkere og rundere, men Vinien, fra Spidsen af den langs Ryggen, ligere; paa Bovene findes ingen fremstaaende Dele naar man betragter Dyret bagfra, men hele Fremdelen er stærkt bedæffet med Kjød, og dette giver alt for stor Vægt af de grovere og ufordelagtigere Dele. Dette er nu vistnok en Feil, men den opveies af mange fortræffelige Punkter. Er der end vel stor Vægt fortil, saa staae Forbenene længer fra hinanden, ligere og rettere samt bedre under Kruppen, end hos Devoneren. Underarmen er bred og mustelstærk, og skjøndt Venene ere grovere end hos Devoneren, ere de dog smaae og fine nedenfor Knæet, men især nedenfor Kodeleddet. Kroppen er dyb og rund; Ryggen lige, og afbrydes den lige Linie indtil Halen, skeer det ved en Klump Fedt, der rager frem mellem Hofsteknokterne; istedenfor et fremstaaende Ryg=

been findes en Fordybning langs det. Bugen og Lyskerne ere rummelige, men ikke nedhængende, der er Plads nok fortil for at Hjertet og Lungerne kunne tilberede og sætte Blodet i Omlob, og Plads nok bagtil i den rummelige Bug til den fulde Udvikling af Fordøielse-Organerne; dertil er Hovedet vel ribbet, Rummet mellem det sidste Ribbeen og Hofsteknoklen er som oftest meget ringe. Lænden ved Susser-Dren er bred; Hofsteknoklerne ikke fremstaaende eller knudrede, men store, og Rummet mellem dem godt udfyldt, Halen, som er fin og tynd, er lavere ansat end hos Devoneren, dog er Krydset næsten ligesaa ret, da det er udfyldt med en Masse af Kjød og Fedt. Bagdelen er smukt dannet, og om end Laarene synes at være noget flade udvendig, ere de dog godt udfyldte indvendig.

Susser-Dren staaer midt imellem Devoneren og Hereforderen, den forener den Førstes raske Bevægelse med den Sidstes Styrke, og begges Næmhed til Fedning og smukke, finttrævlede Kjød. Erfaringen har lært, at den besidder saa mange af Begges gode Egenskaber, som der lade sig forene i een Kropbygning. Om Devoneren og Hereforderen paastaae Nogle, at de hver for sig ere blevne forædlede ved en skjønnsom Krydsning med hinanden; men ved at krydse Susser-Dren med Hereforderen faaer man vel et sværere Hoved, men det er hverken saa fordeelagtigt til Fedning eller saa flinkt til Arbeide. Dette har nogle Studestaldere forklaret af de forskjellige Steder, paa hvilke Hereford- og Susser-Kvæget almindeligviis ansætter

deres Fedt, da hiin ansætter det ovenpaa Ribbenene og Lænden, denne derimod især paa Siderne og indvendig. Noget Sandt kan der være heri; imidlertid er det vist, at Heresforderne ansatte Kjødet paa de bedste Steder, og at det netop er paa Grund heraf, at de saa ofte vinde Præmien ved Dyrskuerne, især ved Smithfield. Ved at krydse Sussereren med Devoneren har man erholdt en lettere Kropbygning, men Hurtigheden er ikke bleven større, hvorimod Anlægget til Fedning betydelig er bleven formindsket.

Susser=Drens Lød er rødt (deep chestnut-red) — Nogle foretrække dog det blod-brune (blood bay); stor Afvigelse fra disse Lød tyder paa Stænk af andet Blod. Det sorte Lød, eller sort og hvidt, som man undertiden træffer paa, antyder Krydsning med Vælsk Blod. Enkelte nærme sig til det gule Lød; men disse ere svagelige og geneagne til Diarrhøe.

Huden paa den ægte Susser=Dre er blød og smidig; Haaret glat og kort. Man træffer sjelden paa den frollede, undertiden noget lange Haarvært, der vel kan give Dyret et grovt Udseende, men, i Forbindelse med en blød Hud, er Kjendetegnet paa ualmindelig Næmhed til Fedning. En grov, haard og tyk Hud antages hos dette Kvæg, som hos alle andre Racer, som Tegn paa et flet og utriveligt Hoved.

For ret at kunne bedømme Susser=Drens Arbeidsdygtighed, maa man skjelne mellem de to forskjellige Racer, som Lord Sheffield omtaler. Forverlingen af disse har foranlediget en Deel Forvirring og Modsigelser i forskjellige Forfatteres Beretninger. —

Forholdet mellem Arbeids-Drer og Heste er forskjelligt i de forskjellige Egne. Man kan, paa en Gaard med omtrent 100 Acres i Sussex, regne een Hest paa hvert Spænd Drer; de større Gaarde have forholdsviis flere Stude. Mange Gaarde paa 150—200 Acr. holde 10—12 Arbeids-Stude, der fodres med Græs og Halm indtil de tages i Arbeide, og faae da Høehaffelse, blandet med Halmen. Den større Afart er altid langsom og kan neppe bruges med Fordeel som Træddyr naar den er over sex Aar gammel; den mindre derimod har et let og raff Fodstifte, og vil næsten gjøre det samme Arbeide som en Hest. Man har Exempel paa, at et Spænd af disse Drer har trukket et svært Læs 3 danske Mile daglig, flere Uger i Rad uden mindste Skade. Nogle have brugt udbødede Kvier baade for Ploug og Bogn med god Nytte. Mange Landmænd beholde Studene til Arbeide saalænge de ere arbejdsdygtige, og de paastaae at de derpaa fedes ligesaa godt som i en yngre Alder. Lord Sheffield fedede 2 Stkr, der vare over 12 Aar gamle til en Vægt af 1680 Pd. hver. Som almindelig Regel bekræftes denne Paastand imidlertid ikke af Erfaring. En gammel Stud bliver ikke saa hurtig feed som en ung, og Kjødet ansætter sig heller ikke saa smukt eller jevnt som paa den unge. Andre Landmænd bruge at tage Studene i Arbeide naar de ere 3 Aar gamle, holde dem som Arbejdsdyr indtil de ere 5 eller 6 Aar, og da fede dem; blive de da end ikke fuldt saa store af Bert, mener man dog, at de fedes hurtigere og affættes fordeeltigere.

Skjøndt det endnu er en uafgjort Sag, i hvilken Alder en Arbeids-Dre er tjenligst til Fødning, kan det ikke nægtes, at den aldrig er saa arbejdsdygtig og aldrig saa sund og handelig som i en Alder af sex Aar, og som Arbejdsdyr staaer den niaarige upaatvivelig over den fire- eller femaarige. Det Almindelige i dette Grevskab er unegtelig at tage Studen fra Arbejdet naar den er sex Aar, og slagte den syvaarig; men det kan ikke negtes, at det er forbunden med megen Banskfelijkheid aarlig at sætte saa mange unge Drer ind i Spændene. Hr. Young fortæller, at Lord Egremont havde et Par elleveaars Stude, som efter i syv Aar at have gjort ligesaa meget Arbejde for Ploug og Bogn som hvilket som helst Par Heste, uden noget andet Foder end en halv Sommers Græsning og Efterhøstens Evre, solgtes paa Smithfield for 80 Guineer.

Staldfodring bruges meget i Sussex; Lord Egremont pleiede at holde sine Malkesøer paa Stald den største Deel af Aaret. Han paastod, at man sparede en tredie Deel Foder, — Køerne fodredes med en fjerde Deel af den almindelige Ueilighed, — at der skaffedes meer Gjødning og at man undgik, at Jorden blev optraadt.

Studene vænnes efterhaanden til deres Baase; først tages de kun ind om Natten; men henimod Vinteren indbindes de Nat og Dag. Ved at sammenligne Gaard-Fødningen med Staldningen fandt Hr. Ellman til Glynde, at ni Stude, som gaae løst i

Gaarden, fortærede, ved at æde og ore, ligesaameget som tolv, der vare stalbede. Mange Studesedere, især i de midterste Egne af England, paaftaae derimod, at en Stud, som gaaer løs i Gaarden, bliver hurtigere feed end naar den staldes.

Den almindelige Bægt, de Susser-Drer have, der bringes til Smithfield, er omtrent 960 Pd.; men der er slagtet Kvæg af denne Race indtil en Bægt af 1728 Pd. En Stud, der tilhorte Hr. Ellmann, veiede 1712 Pd. og maalte fra mellem Hornene til Enden af Krydset $9\frac{1}{2}$ Fod. Omfanget foran Bovene var 9 Fod 5 Tommer; bag Bovene 9 Fod; midt om Livet 10 Fod; omkring Lysterne 9 Fod, og fra Næsen til Enden af Halen 14 Fod 8 Tom. Hr. Edsaw, som gjorde meget af stort Kvæg, har havt dem 6 Fod høie bagtil, $5\frac{1}{2}$ Fod fortil og $10\frac{1}{2}$ Fod i Omfang omkring Hjertet. To af disse Stude veiede 1728 Pd. hver.

Susser-Koen er ligesom Hereforderen langt ringere end Studen; den synes næsten at være et ganske andet Slags Dyr. Nogle Opdrætttere have, som det synes uden synderligt Held, bestræbt sig for at forskaffe den samme Bygning hos Koen som hos Studen. Susser-Koen svarer ikke Regning i Meierier; thi uagtet Melken er af en meget god Bestaaffenhed, staaer den i Mængde tilbage for andre Racer som f. Ex. Suffolk-Koen, og kommer derfor ikke synderlig i Betragtning ved Smør- eller Ost-Fabrikationen, hvorfor man næsten bestandig finder alle Slags Blandings-Køer i Meierierne i dette Grevskab. Smidlertid maa

bemærkes, at man har forsøgt med noget Held en Krydsning mellem denne og Suffolk-Racen, og har derved i et upaafageligt Forhold vedligeholdt den ene Races Næmhed til Fødning med den andens, at give en flæffelig Mængde god Mælk.

Skjøndt Susser-Koen, som sagt, ikke i Reglen er nogen god Meieri-Koe, gives der dog enkelte Undtagelser herfra. Saaledes havde Lord Hampden en Koe, der gav i den bedste Aarstid 10 Pd. Smør og 12 Pd. Ost om Ugen, uagtet den sjelden malkede meer end 5 gls. (24 Potter) daglig. Aaret derefter gav samme Koe, i nogle Uger $9\frac{1}{2}$ Pd., og i den øvrige Deel af Sommeren 8 til $8\frac{1}{2}$ Pd. Smør om Ugen; siden 7 Pd. indtil Frostens begyndte, og saalænge denne varede 4 Pd. om Ugen. Og som et Vidnesbyrd om Mælkens Bessaffenhed anføres, at den aldrig malkede meer end 24 Potter om Dagen. Hr. Young tilføier, at samme Eier havde 4—5 Aar før en smuk sort Koe, der ligeledes gav 24 Potter Mælk i den bedste Malketid, men deraf fik man aldrig meer end 5 Pd. Smør. Dette har man forklaret paa en egen Maade; der hersker nemlig i det østlige Susser den almindelige Mening — Dvertroe kunde man fristes til at kalde det — "at Mælken af en sort Koe aldrig giver saameget Smør som den af en rød."*)

*) Mærkeligt nok anfører Forf. ikke den navnkundige Koe, der tilhørte Hr. Cramp, og i 4 Aar (1805—1808) ndede det overordenlige Beløb 28,270 Potter Mælk og 2132 Pd. Smør. Fra April 1807 til April 1808 gav denne Koe:

En stor Feil har Susser-Koen, og det en saadan, man ikke skulde antage kunde forenes med Næmhed til Fedning, og som man ikke kan raade Bod paa: selv dens Udseende røber et uroeligt Sind; man seer dem urolige og vrede at bryde paa Hegnene og støde Grønsværen op, især naar de føres bort fra deres Fødested.

Hovedhensigten med at holde Køer er i Susser for Tillæggets Skyld; næsten alle Kalvene tillægges, — Tyrefalvene til Arbeide og Kviefalvene deels til Fedning, deels for at vedligeholde Besætningen. I de Egne, der befatte sig med Tillæg og Staldning, kan

	Mælk dagl.	Smør ugl.
fra 6 Apr. til 20 Apr.	8 qvts = $9\frac{1}{2}$ Pot	6 Pd.
— 21 Apr. — 1 Juni	22 — = $26\frac{2}{3}$ —	18 —
— 2 Juni — 5 Oct.	20 — = 24 —	16 —
— 6 Oct. — 30 Nov.	15 — = 18 —	13 —
— 1 Dec. — 8 Febr. 1808	13 — = $15\frac{3}{4}$ —	11 —
— 9 Febr. — 14 Marts	10 — = 12 —	8 —
— 15 Marts. — 4 Apr.	7 — = $8\frac{2}{3}$ —	5 —

Indtægt og Udgiot for dette Aar af denne Koe:

Bed Salg af den 14 Dage gamle Kalv; Smør til 1 s. 4 d. pr. Pd.; afblæst Mælk til 1 d. pr. qvt.; Gjødning anslaaet til Værbi 3 L., i Alt . . . 76 L. 7 s. 3 d.

Udgifter, deri beregnet 1 L. 5 s. for

10 Sække Maltstøv og Dyrslagens Reg-

ning, 12 s. 6 d. 24 — 14 - 2 -

Koen Indtægt 51 L. 13 s. 1 d.

Denne Koe skaffede sin Eier det Engelske Landhuusholdnings-Selskabs Medalje. See "British Husbandry".

Dvers. Anm.

man paa en Gaard, som holder 8 Køer, i Almindelighed regne 6 Kalve, 6 Aaringe, 6 Toaarige, 4 Treaarige, som begynde at arbejde, 4 fire-, 4 fem- og 4 feraarige Stude, altsaa i Alt 42 Hoveder, hvoriblandt 8 Køer. Paa nogle Gaarde regner man ligesaa mange Tillægskalve som Køer — tilfældige Tab fraregnet. — Kalvene skjæres almindeligviis naar de ere 7 Uger gamle; de patte i 10 til 13 Uger; da tages de fra Koen og erholde noget Græs indtil de have glemt Moderen, og flaaes saa paa Græs. I den første Vinter fodres de med det bedste Høe, faae derpaa Græs, samt af og til noget Halm, indtil den anden Juul er forbi, hvorpaa man begynder at vænne dem til Arbeide. En god Koe vil, foruden sin egen Kalv, kunne fede een, sommetider endog to til Slagtning.

Lord Egremonts System for Tillæg af Arbeidsstude anføres at være følgende: "Kalvene falde fra December indtil Slutningen af Februar, de tages strax fra Koen. Naar de ere to Maaneder gamle, men ikke før, blander man Havremeel i den afblæste Melk, de faae; og selv da skeer dette kun fordi man ikke har Melk nok til alle Kalvene. Siden blandes Melken med Havremeel og Vand. En Kvie med den første Kalv lader man derimod beholde Kalven, for at den ved at pattes skal blive en god Malkokoe; men med den anden Kalv behandles Koen som de andre. I Mai sættes Kalvene paa Græs, og fodres i den første Vinter paa Tøvre (rouen). Den følgende Sommer komme de atter paa Græs, og fodres den anden

Vinter med Halm, hvoraf de kun æde lidt, da de gaae paa det korte, grove Græs. Man har forsøgt at give dem Hø alene, men Halm og Græs er bedre. Sommeren derpaa fodres de med Græs, og ved Jule- tid, naar de ere 3 Aar gamle, fjøres de til. Da Hensigten hermed kun er at vænne dem til at trække, tages de kun i let Arbeide indtil det ordentlige Mark- arbeide begynder om Foraaret. Fra denne Tid be- staaer deres Vinterfoder af Halm, hvortil kommer $1\frac{1}{2}$ ton (3000 Pd.) Hø, for at bringe dem i Huld til Vaars- sæden. De arbeide i $4\frac{1}{2}$ Aar og fedes derpaa."

Man anskaffer sig hvert andet Aar en nye Tyr af den bedste Race, da man antager, at Besætningen ved det fortsatte Tillæg i samme Familie (breeding in and in) udarter.

Det var en Tid meget i Brug at lade Studene arbeide i Sele; men man finder ei, at dette har noget Fortrin for den gamle Maade, at lade dem arbeide i Ag.

Pembroffshire Kvæg.

Storbritanien frembringer ikke noget nyttigere Dyr end Pembroffshire Koen eller Dren. En stor Deel af dem er ganske sort; nogle faa have hvid Pande, eller lidt Hvidt ved Halen eller Iveret. Hornene ere hvide og i Enderne opboiede paa en karakteristisk Maade. De ere meer kortbenede, end de fleste andre Bæliste Racer; dog ere Benene længere end Mont- gomeriernes; de have en rund og dyb Kropbygning.

De see særdeles livlige ud og have et godt Vie. Haaret er grovt men kort, og Huden ikke tyk. Skjøndt Knofterne ikke ere saa fine som ved de forædlede Ranghornede, ere de langt fra at være grove. Pembroke-shire Kvæget forener i høi Grad, og maaskee saa vidt fkee kan, de modsatte Egenstaber, at være gode Maltere og nemme at fede. Kjødet er særdeles smukt marmoreret, og ligesaa godt, som det Skotske Kvægs, ja nogle Epikuræere foretrække det endog. De trives vel overalt, og kunne leve der, hvor andet Kvæg vilde sulte ihjel; ved rigelig Græsning tage de overmaade hurtig til i Huld, og overgaae heri de fleste Racer. Man har kaldet Pembroke Koen Fattigmands Koe og den er maaskee en af de allerbedste Huusmands-Køer, skjøndt ligesaa fordeelagtig for de større Landbrugere.

Pembroke-Dren er, ligesom Devoneren, en rask og troe Arbejder, baade for Bogn og Ploug, og bliver ligesaa hurtig feed som denne, naar den tages ud af Arbeidet. Den er ikke fuld saa foielig som Glamorganeren, men kan let styres, naar den ikke behandles med taabelig Haardhed. En stor Mængde af dem gaae til Londons Markeder, taaler godt Reisen og finder rask Affætning, thi de stufte sjelden Slagteren, men ere tværtimod bedre end man ved Syn og Følelse skulde antage. Pembroke-Studen aflægger snarere det tyreagtige Udseende end de fleste andre Kvægslag: tre Aar gamle see de ganske ud som Stude, og i det fjerde Aar ere de almindeligviis færdige til Salg.

Pembroke-Koen er sædvanligen kort, undertiden

med et bruunt Hoved eller, dog sjeldnere, hjelmet, eller med en hvid Stribe langs hen ad Ryggen. Hr. Davies beskriver den saaledes: "Den har fine Knokler, et reent og let Hoved og Hals, smaae gule Horn, som vende opad, god Ryg og Lænd; lang rund Krop, tynde Laar og korte Been; den er altid ved godt Hulb naar den holdes taalelig, har et stærkt kruset Haar og en Fedtighed ved Huden, der altid antyder Trivelighed." Denne Beskrivelse er rigtig med Hensyn til nogle af de bedste Køer, men der gives mange Undtagelser. Med alle disse gode Punkter, der bevise dens Bærdi som Slagtehoved, er Pembroke-Koen, som meldt, en meget god Malkøe, og vil i Sommermaanederne yde 5 Pd. Smør om Ugen.

Keen findes denne Race i Carmarthenshire, Cardigan og Brecon; blandet med andre Racer i de tilgrændsende Egne.

Glamorganshire Kvæg.

Denne Race var tilforn i stort Ny og fortjente dette. Georg den 3die, som forstod sig godt paa Kvæg, gjorde meget af den, og en af hans Forvaltere besogte aarlig Glamorganshire for at opkjøbe et Udvalg af de bedste Hoveder, dette Grevskab frembragte, til Vedligeholdelse af Kongens Besætning, og endnu bliver jævnlig indsat Kvæg fra denne Egn i Besætningen paa Windsor Ladegaard. For et halvt Aarhundrede siden var Glamorganshire Landmænd stolte af deres Kvæg, og viste megen Skjønksomhed i Udvalget

af deres Tillæg; det var en Grundsætning, hvorfra de ingenfinde afveeg: aldrig at krybse med fremmed Blod, og de frembragte Glamorgan=Dren, der var saa beundret for sin Arbejdsdygtighed og Næmhed til Fødning; og om end Koen ikke kunde maale sig med de allerbedste Malfere, lønede den sig dog godt i Meieriet.

For 40 Aar siden søgtes de begjærlig af de oplyste Opdrættere i Leicester, Northampton, Warwick og Wilts. Deres Næmhed til Fødning naar de toges fra Mogen, i en Alder af sex eller syv Aar, gjorde dem særdeles fordeelagtige, og de bragtes til en stor Fuldkommenhed paa de rige Græsgange i England. Kjødet var særdeles smukt gjennemgroet og marmoreret, og det Indvendige af Hovedet godt besat med Tælle, saa at Glamorgan=Kvæget stod i den høieste Priis baade paa Hovedstadens og Provindsernes Torve. En god Koe veiede 160 til 200 Pd. pr. Fjerdings, nogle endog 240 til 260 Pd.; Stude veiede fra 240 til 280 Pd. Fjerdings, ja enkelte endog 380 til 400 Pd.

I den franske Revolutions=Krig steg Kornvarerne til en saa overdreven høi Priis, at Landmændene fandt sig foranledigede til at udvide deres Sædavl og opbrøde derfor en stor Deel af deres bedste Græsgange. Turnip=Avlen fulgte af sig selv, og da blev Forædlingen af Faareflokkene en vigtig Gjenstand. Kvæget derimod blev næsten ganske forsømt. Man bekymrede sig ikke om et passende Udvalg til Tillæg; Kalvene opfødtes

paa Mælk og Vand, Høethee og kogt Hørfrøe; al Sødsmelken brugtes i Meieriet. De unge Studer toges i Arbejde naar de vare to Aar gamle, og beholdtes sjelden længer end til de vare fire Aar; om Sommeren græssede de enten paa Enge, der vare for sure for Faar, eller paa et Jordsmon, der ikke kunde frembringe Sæd, og om Vinteren maatte de nøies med den bare Halm. Den naturlige Folge af denne Egegyldighed og Sultføde var, at Racen udartede i høi Grad med Hensyn til dens Næmhed til Fedning, at den, med saa Undtagelser, blev sladribbet, fik fremstaaende Hofteknokler og Bøve, Halen høit ansat, alt for lange Been, tyk Hud og en vanskelig Constitution. Heraf fulgte naturligviis Forringelse i Prisen, og istedetfor at Kvæget tilforn var begjærligen søgt, kunde man nu neppe blive af med det. Skjøndt Glamorganshire Landmanden foruroligedes ved Folgerne af det anvendte System, vilde han i Begyndelsen ikke vedgaac den sande Grund til denne Forandring; imidlertid var der dog nogle enkelte Landmænd, som toge sig alvorlig af Kvægets Forbedring, og saaledes gæve et gavnligt Exempel, og flere fulgte snart efter. Man bestræbte sig først for, ved Racens Forbedring i sig selv, at frembringe de samme gode Egenstaber, som tilforn udmærkede den, men tillige at bibringe Kvæget saadanne, der gjorde det skiftet til det tarveligere Hold, det nu maatte nøies med. Dette lykkedes ogsaa Adskillige, især Hr. David til Rabyr, som har vundet ikke færre end tolv Præmier for sit Glamorgan-Kvæg ved Sir Charles Morgans Dyrskuer.

Det var først til Slagtekvæg at man foretog Forbedringen, og for hurtigere at komme til det forønskede Maal, anvendte Nogle Hereford=Lysten til Krydsning, og Foretagendet lykkedes i en vis Grad. Man frembragte et Hoved, der var godt stiftet til Staldning, med større Næmhed til Fødning og af en haardførere Constitution; men Studen blev ikke saa skiftet til Aaget; Kjødet var, som hos alle Dyr, der tidligt opnaae Modenhed, ikke saa fint, og Køens Bærd formindskedes især meget som Malfekøe; dertil kommer, at Blandingen af Hereforderen og Glamorganeren blev for svært et Hoved efter den nu gjældende Landvæsens=Indretning i denne Egn, og derfor ikke trivedes paa det knappe Foder, man kunde yde det. — Den svære Leicester=Dre prøvedes ligeledes til Krydsning, men Afkommet blev dorst, uskiftet til Arbeide, langsomt til at blive fedt og med grovt Kjød, i det Hele uskiftet til Kvægbesætning i denne Egn. — Indflydelsen af Jordsmonnet og Climatet paa Frembringelsen og Bedligholdelsen af visse Racer tages der i Almindelighed ikke tilbørligt Hensyn til; men deri maa man søge Grunden til, at man saa ofte stufes i sine Forventninger.

Opdrætterne begyndte nu at betragte Forbedrings-sagen fra en anden Side. De betragtede deres Kvæg blot som Maskinen til at forvandle Jordens raae Frembringelser til menneskelig Føde, og de undersøgte nu, om deres Jordsmon, Clima, Affætning og hele Besdrift var bedst skiftet til at frembringe Kjød eller Mælk.

Følgen af denne Undersøgelse var, at man meer og meer erklærede sig for Meierier. Man henvendte nu først Opmærksomheden paa de Korthornede til Krydsning af den egne Race, men en kort Erfaring overbeviste om, at Moien paa denne Bei var spildt. Vel vedligeholdtes Melken, men den blev mindre feed; Hovedet blev langsomt og dorst, var hverken skiftet til Arbeide, ei heller trivedes det paa den Græsgang eller ved det Foder, Eggen frembragte. I en lykkelig Time var det, at Tanken faldt paa Ayrshire Koen, der indførtes fra dens Føde=Egn. Nogle Landmænd brugte denne Race reen; andre krydsede den med det bedste Glamorgan=Kvæg, og atter andre, med end mere Skjøn= somhed, indførte Ayrshire Tyre, og tillagte efter dem og de bedste af deres egne Kvier. Resultatet heraf var en Race, der gav mere Mælk end den gamle Glamorgan=Koe, var haardførere, kunde holdes, især om Vinteren, med meget ringere Omkostninger, blev, paa Grund af sin mindre Kropbygning, lettere feed, og var i det Hele bedre skiftet til at taale den haardere Behandling, der nuomstunder finder Sted i Glamorganshire. Dette er derfor den Race, der meer og meer, og med god Fordeel, udbreder sig i Glamorgans befolkede Egne.

Af den egenlige Glamorgan=Koe kan omtrent regnes 19 Potter Mælk om Dagen. Hovedgjenstanden for Meierierne er Smørret, hvoraf erholdes i det Mindste 112 Pbd. af hver Koe i Græsningsstiden. Osten har almindeligviis en vis ubehagelig Torhed og Skjær=

hed, der efter Nøgles Formening hidrører fra Kloveren, som findes imellem det naturlige Græs, men snarere fra en eller anden Feil i Behandlingen, eller fra den Mængde Faaremælk, der blandes i Koemælken.

Skotland.

Skotland besidder adskillige fortrinlige Kvægracer, henhørende til denne Afdeling: de Middelhornede.

Vest-Høilænderne, baade de, der findes paa Hebriderne og de i Grevskabet Argyle, synes at have vedligeholdt det Meste af den oprindelige Character, og ere kun forbedrede ved omhyggeligt Udvalg af selve Stammen.

Nord-Høilænderen er en mindre, grovere og i enhver Henseende underordnet Race.

Det Nordøstlige Kvæg har sin Oprindelse fra og en stor Lighed med Vest-Høilænderne, men er betydelig større end disse.

Fife-Racen har omtrent samme Værd som Malke- og Fedekvæg, og viger kun Laa i Arbeidsdygtighed og Lærvillighed.

Ayrshire-Racen staaer ikke tilbage for nogen somhelst anden som Malkekævg.

De Galloways, der for knap et Aarhundrede siden vare middelhornede, og vanskelig skjelnedes fra Vest-Høilænderne, er nu en fullet Race, der besidder samme Kemhed til Fedning som Devoneren, i For-

bindelse med en saa haardsfør Constitution, som denne aldrig har besiddet.

Vest-Høilænder-Kvæget eller Kylvæ.

Denne udmærkede Kvægrace findes paa hele den vestlige Strækning af Skotlands Fastland, fra Cantires Forbjerg til den nordligste Spids, saavelsom paa de hebridiske Øer; thi skjøndt Beskaffenheden af Kvæget kan være forskjellig efter Jordsmonnet, Pleien o. s. v., er Racen dog den samme. I sin Fuldkommenhed beskrives Kylvæet saaledes: Den skal være sort; Hovedet ikke stort; Ørerne tynde; Snuden fin og noget opadstaaende. Panden skal være bred; Øinene fremstaaende; Udtrykket roligt og venligt. Hornene skal løbe smukt spids til Enderne, være af vørguul Farve og hverken hænge for lavt eller reise for høit, samt være ansatte bredt ved Roden. Halsen skal være fin, især ved Foreningen med Hovedet, og reise sig med en lille Bue fra Øyene. Bryttet bredt og rage godt frem foran Øenene; Øenene brede, og Manken saa fyldig, at der kun bliver en ringe Huulhed bag den. Omsfanget af Kroppen bag Øenene dybt; Ryggen lige, breed og flad; Ribbenene brede og Afstanden mellem dem og Østerne ringe; skjøndt Bugen vel ikke hænger sidt i Midten, har Hovedet dog ikke det tøndeformige Liv, som Nogle have anført. Laarene falde smalt af mod Haserne; Knoklerne ere forholdsvis større end ved de forædlede Racer i de sydligere Egne. Halen er ansat i Linie med Ryggen. Øenene ere korte og

lige. Hele Kroppen er bedæffet med en tæt og lang Haarbeklædning, og om Hornene, saavelsom paa Panden findes en stor Haarvert, men denne er ikke frollet.

Dette Kvægs store Værd bestaaer i Haardførhed og Næmhed til Fedning; at det lever og undertiden trives paa den groveste Græsning; at det ofte tiltager $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{3}$ af sin Vægt ved et halvt Aars godt Foder, at Af-faldet forholdsviis ikke er større end ved de mest forædlede af de større Råcer; at det ansætter Kjød og Fedt jævnt og paa de bedste Steder; og at Kjødet er tæt og fint i Trævlerne, af en herlig Smag og saa godt gennemgroet med Fedt eller marmoreret, at det staaer i den høieste Priis paa ethvert Marked.

For fyrgetyve Aar siden var Kvægets Behandling, paa meget saa Undtagelser nær, i en utrolig Grad taabelig og ødelæggende overalt paa Hebriderne. Med Undtagelse af Malkesøerne gif alt Kvæget, selv Kalvene, ude paa Marken hele Vinteren igjennem; fodredes det der med en Smule Høe, var dette grovt, udveiret og halv raaddent, og gav man det noget Halm, mente man, at det var godt røgtet. Største Delen fik ikke Andet end Tang, Lyng og Bynke. En femte Deel af Kvæget sultede i Almindelighed ihjel hver Vinter; men var denne meget kold og Sneen laae længe, døde Hælvtien, og det overblevne Antal udtynnedes sidenefter af Sygdomme, der vare frembragte ved Elendigheden. Men hvor ypperligt dette Kvæg er, kan skjønnes alene deraf, at det efter en saadan Vinter=Røgt ikke blot kom til Huld, men

næsten kunde siges at være fedt paa to til tre Maaneder, og man har mangfoldige Exempler paa, at dette Kvæg, efter at være bragt til den skræffeligste Grad af Magerhed, ved nogle faa Maaneders Græsning paa Islay's, Lewis's eller Skye's rige Græsgange er blevet fuldfkommen fedt og tjenligt til Slagtning.

Forbedringer i alle Landvæsens Gjenstande er imidlertid nuomstunder almindelige overalt i Skotland, saa at Kvæget nu ikke længer er underkastet en saadan grusom Behandling. De bedre Landmænd behandle nu deres Kvæg paa følgende Maade: Man sørger, saavidt mueligt, for at Kalvene falde fra 1ste Febr. til Midten af April. Alle Kalvene lægges til, og i de første tre Maaneder lader man dem patte tre Gange om Dagen, dog tillader man dem just ikke at tage ret meget ad Gangen. Om Sommeren er alt Kvæget paa Græs; Kalvene bringes da to Gange om Dagen til Mødrene, men den sidste Mælk afsmalkes af Mælkepigen, da man almindeligviis antager, at hvis Kalven fik Lov til at patte al den Mælk, den kunde, vilde Koen holdes i slet Huld og hindres i at blive med Kalv i rette Tid.

Kalvene tages ind i Begyndelsen af November og fodres stærkt med Hø og Roer (til hvis Dykning Jordsmonnet og Climaten er særdeles stiftet) indtil Mai Maaned. Har man Foder i Mængde, tages Tillægs-Røerne ligeledes ind i November, men i Almindelighed gaae de ude indtil tre til fire Uger før de skulle kælve. I Mai Maaned kommer atter

alt Kvæget paa Græs, og om muligt skilles det ad efter Alderen, for overalt at holde Græsningen i god Stand, at det hverken afædes for nær eller løber op og bærer Frøe.

Den hebridiske Landmand antager for afgjort, at ingen anden Race Kvæg kan trives paa disse Der, og at Kyloen paa ingen Maade kan forbedres ved nogenformhelst anden Race. Han støtter denne Mening paa Erfaringen, der har viist, at Forsøg paa at krydse blot har fordærvet dette Kvægs smukke Bygning, gjort det fjælnere og mindre stiftet til Jordsmønnet og Græsningen. Ved Udvalg af de Udsøgte af den egne Besætning er derimod Vest-Høilænderen særdeles bleven forbedret. Høvederne fra Islay, Skye og Argyleshire betales villig med høiere Priser end noget andet Kvæg, der tillægges i Skotlands Høilande. Hr. Mac-Neil har især været overordentlig heldig med at forædle den indfødte Race. Han har ofte erholdt 100 Pund Sterling for en 3—4 Aars Tyr af sin Besætning; ja for een fik han endog 200 Pund. Han lægger aldrig til efter en Tyr under tre eller over ti Aar gammel, og han forkaster ganske — og med Rette i et saadant Clima — Systemet at tillægge i samme Slægt (in and in). Han holder ogsaa ved den gyldne Regel: at være streng i sit Udvalg af Hunnen; og det skulde sandelig hellerikke være en ringe Sum, der skulde friste en hebridisk Landmand til at stille sig ved en af sine Indlings-Røer.

Staldningen har aldrig været Hovedgjenstand for

den hebridiske Landmands Opmærksomhed; det er kun et ringe Antal Kvæg, der fedes paa nogen af Øerne, det nordlige eller midterste Skotland; Tillæg af Studer er i disse Egne den vigtigste Sag.

Uf det, som her er fremsat, kan man let slutte, at Meierierne ikke komme i nogen Betragtning paa Hebriderne, og Landmanden holder sjelden flere Malkeføer end til Huusholdnings=Brug. Den høilandiske Koe giver neppe en tredie Deel Mælk mod en Ayrshire=Koe, men Mælken er overordenlig feed, og Smørret, som tjærnes deraf, fortræffeligt. I Almindelighed giver en høilandisk Koe ikke meer end 33 Pd. Smør i Sommer=Maanederne og 130 Pd. Ost, hvilken Mange gjøre meget af paa Grund af dens aromatiske Smag, der hidrører fra de Krydderier, som sættes til Løben. Paa adskillige Steder i Arran, Bute og flere Steder har man indført Ayrshire Koen; men paa de fleste Øer holder man haardnaffet paa den indfødte Race.

Arran Kvæget.

Den Arran ligger i Clyde=Fjord mellem Argyle og Ayrshire. Næsten hele Øen tilhører Hertugen af Hamilton. For 70 Aar siden var den overrendt af en Mængde Kvæg af næsten enhver Herkomst og Stiffelse; dog var formodentlig Best=Høilænderen den oprindelige Race; men den fandtes blandet med Irlandsk, Gallowaysk og andre Slags Kvæg fra Fastlandet, hvilke Samtlige vare krydsede imellem hinanden paa

enhver tænkelig Maade; men alle vare de smaae, smalle over Lænden, høibenede og tyndlaarede, grov-hudede dog tyndhaarede. De gave liden Mælk, men den, de gav, var god; med Hensyn til Anlæg til Fedme stode de langt under den oprindelige Best-Høilænder paa de andre Der. Hele Landvæsenet var i høi Grad usfelt! enhver Gaard (farm) var deelt imellem mange Leiere, som dyrkede den i Fællig, Uger om Uger. Udsmarken dreves med Havre, saalænge man antog den vilde give lidt meer end Udsæden; derpaa lod man den ligge indtil man meente, den igjen kunde bære to—tre Udsgrøder. Indmarken blev omtrent behandlet ligesaa slet; vel fik den al Gjødningen, men bar derfor ogsaa hvert Aar Sæd; Havre, Vinterbyg (bean or bigg), Bønner og Kartofler fulgte uden Døphor paa hinanden. Ufruddet skjultes kun en kort Tid om Sommeren af Sæden, men udryddedes aldrig. Af Vinterfoder havde man kun Havrehalm til Kvæget. Under et saadant Landvæsens-System kunde naturligtvis ingen Forbedringer foretages i nogensomhelst Retning. Dette indsaae Hertugen af Hamilton, og han greb Forbedrings-Bærket an med en Kraft og Dygtighed — baade med Hensyn til Kvægavlen og til Ugerbruget — der stiller ham høit som Landmand og Fædrelands Ven.

Da næsten alle Forpagtningerne vare udløbne i Aaret 1814, lod Hertugen hele Godset paa Arran opmaale og udfifte i Boel af forskjellig Størrelse, fra 10 acres (omtrent 8 Tdr. Land), til Huusmændene, indtil Gaarde paa 3 til 4 hundrede acres og derover.

Han lod en stor Deel hidtil udyrket Land opdyrke med Spaden; grave Vandgrofter, hvis Længde tilsammen udgjorde 120 engelske Mile; opreise det nødvendige Hegn; bygge hyggelige Huse af forskjellig Størrelse. Han tilbød derpaa Gaardene til en maadelig Landgilde, men paa Vilkaar af en forandret og forbedret Driftsplan, samt at Kvægbesætningen ikke maatte overstige et vist Antal, i Forhold til Gaardens Størrelse.

De forrige Forpagtere havde i Begyndelsen forfærdelig meget imod dette nye, og, som de meente, taabelige og tyranniske System: nogle af dem forlode Den; men Hertugen bortforpagtede nogle Gaarde til Landmænd fra Egne, hvor en bedre Drift var indført, da han meget rigtig antog, at Folk, som aldrig havde kjendt en forbedret Driftsplan, lettere vilde antage en saadan, naar de havde dens heldige Følger for Øie, end blot efter en Beskrivelse af den, som halvveis blev dem paatvungen. Følgen af disse Forbedringer har været den, at Godset nu er meer end dobbelt saa meget værd som forhen, og at Fæsterne ere mere velhavende og tilfredse. Til Kvægets Forbedring indførte Hertugen strax nogle udsøgte og kostbare Tyre af Hertugen af Argyles Race; men man fandt fra først af, at de vare for store til at bevirke nogen betydelig Forbedring paa den vantrevne og lille Race. Nogle Tyre og Kvier bragtes ogsaa fra Ayrshire; men man fandt, at de hverken passede til Krydsning med det indfødte Kvæg, eller kunde trives paa Arrans golde Høie. Da man imidlertid fandt, at Kvæget dog

i det Hele taget var bleven bedre ved den foretagne Krydsning, tyede man igjen til Argyle-Kvæget; thi Sandsen for Forbedringer var nu vakt. I Aaret 1822 kjøbte Hertugen derfor atter en Deel Argyleshire-Tyre, som fordeeltes paa forskjellige Steder paa Godsset til Brug for Fæsterne, og Virkningen var nu isiefaldende og hurtig. Hertugen vedblev derfor, uanseet de betydelige Pengepoffreller, at kjøbe 20—30 nye Tyre hvert Aar, og fordeelte dem omkring paa Den paa de bekvemmeste Steder; og saavidt hans Indflydelse og Overtalelse kunde strække aflagdes den gamle Race.

Forbedringen har været hurtig og fremadstridende, saa at Kvæget, der tilforn ikke var affættigt, nu sælges til gode Priser. Skjøndt Kvæget overalt i Skotland er bleven meget forbedret paa de senere Aar, er der dog intet Sted hvor Forbedringen i saa høi Grad har strakt sig til den mindre Landmands som paa Arran.

Det er nu overalt paa Den Brug at tage Malkføerne hjem hver Aften til Malkning, selv om Sommeren; de faae da grøn Kløver eller Græs paa Stalden om Natten, og naar de atter ere malkede om Morgen, drives de ud paa Græs. Melkfrembringelsen er betydelig tiltagen ved det hele Landvæsens Forbedring og den teraf følgende bedre Nøgt. Nogle af de bedste sorte Køer give fra 14 til 16 Potter Melk om Dagen i fire til fem Maaneder efter Kalvningen; i Gjennemsnit kan man dog neppe regne meer end omtrent 9 Potter paa Koen daglig; men Melken er fortræffelig. Paa nogle Meierigaarde har man igjen indført Ayr-

shire Køer, og disse give nu ligesaa megen Mælk paa Arran, som i deres Fødeegn. De større Gaarde besfatte sig mest med Ostfabrikationen, og afsætte en betydelig Mængde Ost, der neppe kan skjælnes fra den Ayrshire. Ogsaa som Slagtekvæg er Kvæget meget forbedret; for 14 Aar siden var den almindelige Vægt paa en gammel Koe, naar den var bleven feed paa Græsgangen, ikke høiere end 260 til 280 Pbd.; nu vilde den i det mindste være 3—4 Pbd. større, men nogle Stude have naaet en Vægt af 640 til 700 Pbd.

Det er ikke fordi dette Kvæg særdeles udmærker sig fremfor andre gode Skotske Racer, at det her omtales; thi det staaer vistnok endnu tilbage for adskillige andre baade som Slagte- og Malkkvæg; men dets Forbedring giver et opmuntrende Exempel paa, hvad en Godseier ved Skjonsomhed og Vedholdenhed formaaer at udrette, saavel som paa Mueligheden af i en forholdsvis kort Tid at bringe det mest forsultede og forsømte Kvæg til en høi Grad af Forædling.

Argyle Kvæget.

Grevskabet Argyle strækker sig langs med den vestlige Skotske Kyst i en Længde af 115 engelske Mile; dets Brede er derimod kun omtrent 30 Mile. Den sydlige Deel er lav og temmelig jevn, med et mildt Klima; den nordlige derimod stenig og bjergfuld, med et raat og koldt Klima; her findes meget goldt Land og kun liden god Græsning; men i Cantire (den sydlige Deel) er der nok af herligt Kvægsføde;

derfor er der en stor Forskiel mellem Kvæget i den nordlige og sydlige Deel af dette Grevskab. I Bjergs-egnene findes Høilands-Racen næsten ublandet; paa Sletten derimod den samme Forskjellighed og Blanding, som bemærkes i andre Meieri-Egne.

Nord-Argyle Kvæget er større (Skjendt af samme Race) end det Hebridiske, og opdrættes nu til den fulde Størrelse, som Jordsmonnet og Dyrets gode Egenstaber tillade. Man antager her almindeligviis den Grundsætning for Kvægopdrættet: "at Størrelsen maa bestemmes af Jordsmonnet og Fodringen, og at det er langt fordeelagtigere for Landmanden at have Størrelsen under end over Forholdet af hans Jordsmon. Begge ville efterhaanden lempe sig efter Jordsmonnet; men de mindre Dyr ville blive fyldigere og forbedrede i alle Punkter — de større ville derimod udarte i Bygning og enhver god Egenstaber." Da Jordsmonnet og Røgten, i Almindelighed talt, er bedre i Argyle end paa Hebriderne, fandt man, at Kvæget kunde være noget større; man forskaffede sig imidlertid ikke dette ved Krydsning med nogen større Race, men ved et omhyggeligt Udvalg af de bedste Hoveder af den rene indfødte Race. Erfaring og Skjønssomhed lærte snart, naar det rette Punkt — den fordeelagtigste Bægt — var opnaaet, og da vendte Landmanden tilbage til den ligesaa rene, men mindre Race paa Den Skye, for at Bygningen ikke skulde udarte, Fedningen ikke blive mindre jevn og paalidelig, og Rjødet ikke miste noget af dets gode Udseende og Smag.

Der er ingen Egn i Høilandene, hvor Jordbund og Klima er bedre skiftet til Racens høieste Grad af Forbedring end Argyle, eller hvor man oftere seer de sande Kjendetegn paa det bedste høilandste Kvæg: — kort, og noget stærkt af Skank; rund af Krop; lige af Ryg; godt besat med Haar, med en lang Næse og vel bøiede, temmelig korte Horn. Intet Sted afholder Landmanden sig mere, og der vistnok med Nette, næsten overtroist, fra Indblanden af fremmed Blod. Men det er blot til Slagtekvæg, at denne Race maa opdrættes. Enhver Dmhu for at forøge dens Størrelse for derved at gjøre den skiftet til Arbeide eller Meieriet, vil ikke alene formindste dens Haardførhed og Nemhed til Fedning, men vil gjøre den mindre fordelagtig til det Diemeed Landmanden urimelig stræber efter. Den vigtigste Egenstabs ved det høilandste Kvæg er, at det bedre end noget andet betaler det Foder, det fortærer, og bliver fedt hvor enhver anden Race neppe kunde opholde Livet. Heri alene stikker Hømeligheden i Fordelen ved at tillægge og stalde det høilandste Kvæg.

Efter Dypgivende koster et høilandst Nød at opdrætte, følgende:

Mælk til Kalven $1\frac{1}{2}$ Skotske pints (3 Potter) om Dagen
til 2 d. L. 2. 5. 6.

Udgift ved at holde Kalven inde paa

Høe og Halm den første Vinter 12s.;

men derfra regnet for Gjødningen

3s.; igjen — 0. 9. 0.

Lateris L. 2. 14. 6.

Transport	L. 2. 14. 6.
Græsning næste Sommer paa Bjergene	— 0. 7. 6.
Dito paa Sletten den næste Vinter, samt Høe og Halm, naar fordres . . .	— 0. 10. 0.
Dito den paafølgende Sommer paa Bjergene (2½ Aar gammel) . . .	— 0. 7. 6.
Risiko for Dødsfald	— 0. 10. 0.
Renter af Pengene	— 0. 5. 0.
	<hr/>
	L. 4. 14. 6.

Antages Prisen, paa første Haand til 5 Guineer — og i Almindelighed vil den ikke være synderlig høiere — saa vil Fordelen kun udgjøre 5 s. 6 d. Dette, i Forening med de høie Kornpriser, forklarer tilstrækkelig, at Faarene efterhaanden fortrænge Kvæget de fleste Steder i Skotland, hvor man tilforn lagde Bind paa Kvæg=Dpdræt.

Det er nu en antagen Regel blandt Landmændene, ikke at bruge samme Tyr i mange Aar; man mener nemlig, at Kvægets Haardsørhed lider betydelig derved. Man stiller sig derfor almindeligviis ved Tyren, naar den er sex Aar gammel og altsaa endnu i fuld Kraft, og tjenlig til Brug i en anden Egn.

I Cantire, eller den sydlige Deel af Argyle, er Kvæget af en lettere og mindre sluttet Bygning, og ikke saa vel beklædt med Haar; skjøndt det siensynlig er af høilandst Dyrindelse, viser det dog Spor af Blanding med irlandst Blod. Det er bedre skiftet til den Græsning der findes, og giver gode Malkere; derfor har man i denne Deel af Grevskabet altid lagt

mere Bind paa Meierier end paa Dyræt. Nuomstunder har imidlertid Ayrshire Kvæget næsten ganske fortrængt den indfødte Race, ikke blot i Cantire, men overalt i Argyleshire, hvor man lægger Bind paa Meierier. Det lader overhovedet til, at denne Race vil udbrede sig ligesaa hurtig og vidt over det nordlige og midterste Skotland som de Korthornede langs den østlige Deel af England. Det Vesthøilandste Kvæg holdes udelukkende paa de Gaarde, der besatte sig med Staldning, og det Ayrshirste næsten ligesaa almindeligt paa dem, der holde Meierier.

Fifeshire.

Grevskabet Fife er en Slags Halvøe, indsluttet mod Nord af Floden Tay, af Forth Fjorden mod Syd, og har mod Øst Perth, Kinross og Clackmannan. Klimatet langs Fjordens og Edens Bredder er mildt og tempereret; men i den vestlige og nordvestlige Deel, i Nabolaget af Comond Bjergene, er det koldt og raat. Imidlertid er der intet Grevskab, hvor Kvæget er meere eensartet og forener i høiere Grad de bedste Egenskaber, som kan findes forenede ved Kvæg. Det viser tydelige Spor af dets høilandste Oprindelse, men ved en Krydsning, der har fundet Sted langt tilbage i Tiden, stiller det sig fra alle andre Skotske Racer.

Skjøndt der blandt den ægte Fife Race findes allehaande Lød, er dog det sorte det fremherskende; Hornene ere smaae, hvide, temmelig opstaaende, eller i det mindste med Spidserne opaddreiede og noget

fremstaaende. Denne Dannelse af Hornene gjør dette Kvæg kjendeligt i en lang Fraastand. Knoklerne ere smaae i Forhold til Kroppen; Benene velbannede og korte; Huden blød; Afstanden mellem Hofteknoklernes yderste Spidser er stor; Ribbenene ere stærkere bøiede end hos andre Racer, og giver derved Kroppen et rundt og tykt Udseende. De blive hurtig fede og fylde godt ud paa de bedste Stykker. De ere haardføre og taale Reisen godt; tamme og føielige; slinke til Arbeide baade for Ploug og Bogn. Der er stor Forskiel i Henseende til Størrelsen af Fifeshire = Dren, hvilket hydrører fra den forskjellige Bestaaffenhed af Opdrættet. Fedet til Slagtning veier Studen mellem 5—900 Pd., men man har Exempler paa at de have naaet en Vægt af 1400 Pd.

Som Meierikvæg ere de langt fra at være ufordeelagtige. En god Fife = Koe kan give fra 24 til 33 Potter Mælk daglig, eller fra 7 til 9 Pd. Smør, eller 10 til 12 Pd. Ost om Ugen i nogle Uger efter Kælvingen, og Koen malter i 10—11 Maaneder.

Skjøndt Fifeshire i lang Tid har været bekjendt for at besidde denne udmærkede Race Kvæg, har denne dog holdt sig indenfor sin Føde = Egn's Grændser; Grunden hertil maa søges i, at hver Egn i Skotland almindeligviis er stolt af sin egen Race; dette har ogsaa været Tilfældet i Fife, og Landmanden var meget uvillig til at krydse med fremmede Racer. Paa de sidste Aar have imidlertid nogle Landmænd søgt at bibringe deres i sig selv fortræffelige Kvæg en endnu

høiere Grad af Fuldkommenhed ved Krydsning med Angus, Ayrshire eller Teeswater Racerne, og flere Steder med godt Held.

Ayrshire.

Ayrshire deles i tre Distrikter, nemlig Carrick Birk syd for Doon Floden, Kyle Birk mellem Doon og Irvine og Cunningham nord for Irvine. Denne sidstnævnte Afdeling er Ayrshire-Kvægets oprindelige Føde-Egn, og det gik ogsaa under Navn af Cunningham-Kvæg indtil de tre Birker bleve samlede i eet Grevskab under Navn af Ayr.

Klimatet er fugtigt og mildt; Jordsmønnenet gjør dette Grevskab til den bedste Meieri-Egn i Skotland, og det staaer neppe tilbage for nogen i hele Storbritanien. Der findes en stor Deel varigt Græsgang paa Siderne og Toppene af Høiene, der benyttes til Faar; men den største Deel af Vleielandet bruges skifteviis til Sæd og Græsning; denne sidste er besat med de skønneste Meieri-Køer, og kun en ringe Deel deraf anvendes til at fede gamle Goldkøer.

I Skriftet "om Racerne af Meierikøer," beskriver Hr. Aiton Ayrshire-Kvæget saaledes: Hovedet langt, noget spidstillobende mod Næsen; Diet lidet, men mildt og livligt; Hornene smaae, klare, krumme, temmelig vidtstaaende fra hinanden ved Roden; Halsen lang og smal, falder noget tynd ved Hovedet, ingen løs Hud (Doglap) findes under den; Bovenflade; Fordelen let; Bagdelen stor; Ryggen lige, bred bag-

til. Leddene temmelig løse og aabne; Kroppen dyb; Bugen rummelig, og bred over Hosterne; Laarene runde og kjødsfulde*); Halen lang og tynd; Benene fine og korte, med faste Ledde; Iveret rummeligt, bredt, firkantet og fremstaaende, hverken kjødsfuldt, lavthængende eller løst; Melkeaaarene store og tydelige; Patterne korte, staae langt fra hinanden og pege alle udad; Huden tynd og løs; Haarene bløde og uldagtige; Hovedet, Benene, Hornene og alle Dele af mindst Værdi ere smaae; og Bygningen i det Hele vel sluttet og proportioneret.

Landmanden vælger til Tyre helst saadanne, som saavidt muligt have et koagtigt Udseende af Hoved og Hals; han ønsker dem ikke runde bagtil, men brede over Hosterne og fyldige i Lysterne. Det er en dyrkjøbt Erfaring, der har foranlediget denne Anskuelse; thi Folgen af at krydse den lille Race med det svære Kvæg, som indførtes sydfra, var Frembringelsen af et knoklet, sletbygget Hoved, der ikke var synderlig bedre Malter, men i høi Grad forringet med Hensyn til Næmhed til Fedning; det fortjener imidlertid Overveielse om ikke Vest-Høilænderens og Galloways sluttede og runde Kropbygning skulde noget for meget være opoffret.

Roelighed og Føielighed, en vis Grad af Haard-

*) Hr. Rankine gjør den meget rigtige Bemærkning, at "sammenlignet med andre forædlede Racer, ere Laarene paa Ayrshire-Kvæget tynde. Det udmærker sig overhovedet ikke som noget kjødsfuldt Dyr."

forhed, en sund Constitution og nogen Livlighed ere Egenstaber, man onster hos enhver Meierikoe, — og alle disse besidder Ayrshire-Koen almindeligviis. Men den allervigtigste Egenstaber er dog den, at Koen giver en stor Mængde Mælk, enten af en olie- eller smoragtig, eller af en ostagtig Bestaaffenhed, samt at den, efter at den i mange Aar har givet en betydelig Mængde Mælk, er et ligesaa godt Slagtehoved som nogen anden Race; at Kjødet er godt gjennemgroet med Fedt, og at den bliver ligesaa hurtig feed som nogen anden. Ogsaa i denne Henseende roses den af Hr. Aiton. Dette er en stor Roes, og svarer dette Kvæg til den, saa vil det være interessant at lære dets Oprindelse at kjende, saavelsom dets almindelige Behandlingsmaade.

Angaaende Oprindelsen af denne Race er man endnu den Dag i Dag uenig; kun saa meget er vist, at der før et hundrede Aar siden ikke fandtes en saadan Race enten i Cunningham, Ayrshire eller overhovedet i Skotland. Fremkom da Ayrshire-Kvæget alene ved et omhyggeligt Udvalg af de Bedste af den indfødte Race? Var dette Tilfældet, vilde det være det eneste Exempel i Landvæsens-Historien. En oprindelig Race kan vistnok forbedres ved et omhyggeligt Udvalg — nogle af dets bedste Egenstaber kan udvikles; men der vil dog stedsse blive en Lighed med den uforædlede Race. Men skjøndt der vistnok findes nogen Overensstemmelse mellem den nuværende og den forhenværende, meget usle Race, saa ledes man dog ved en nærmere Undersøgelse til at formode, hvad

Sagnet ogsaa bekræfter, at det var en heldig eller maaskee flere heldige Krydsninger med en fremmed Race, og at det sandsynligviis var Holderness-Racen, der hjalp til at frembringe det forædlede Cunningham-Kvæg, der siden ved skjønnsomt Udvalg er endmere forbedret; endog siden Hr. Niton udgav sin Beskrivelse af dette Kvæg er det meget forbedret, især med Hensyn til Bygningen. Det er imidlertid et Spørgsmaal, om man ikke, for at glimre ved Dyrskuerne, begynder at lægge mere Bind end tilbørlig paa dette Kvægs underordnede Egenstøb som Fedekvæg, og derved udsætter sig for at formindste dets Værdi som Malkekqvæg.

Efter de statistiske Beretninger har Ayrshire 61,000 Kvæg-Hoveder, hvoraf Hælvten er Malkekøer. Hr. Robertson, som i 1819 undersøgte alle Gaarde i Cunningham, angiver Antallet af Kvæget alene i dette Distrikt til 21,554 Stkr., hvoraf ifkun 1554 Stkr. høilandste Stude. Resten bestaaer af den indfødte Race og udgjør 437 Tyre, 12,563 Meierikøer og 7000 Stkr. Ungkvæg af alle Slags under 3 Aar. Heraf udføres mellem 1200—1500 Stkr. Køer og Kvier med Kalv i deres tredie Aar (etterlins) aarlig.

En Meierikøes Værdi bestemmes efter Mængden og Beskaffenheden af dens Melk. Mængden af Melk er hos Ayrshire Koen meget stor i Forhold til dens Størrelse, og kan i Gjennemsnit ikke regnes til mindre end 5 gls. (omtr. 24 Potter) daglig i de 2—3 Maaneder efter Kælvingen, i de 3 paa-

følgende Maaneder 3 gls. (omtr. 14 Potter), og $1\frac{1}{2}$ gls. (7 Potter) i de følgende Maaneder. Dette vilde beløbe sig til omtr. 850 gls. (4063 Potter) om Aaret; men regner man, at der altid vil findes nogle gølse Køer i Besætningen, vil 600 gls. (2868 Potter) blive hvad man i Gjennemsnit kan regne af hver Koe aarlig. Herom mere siden.

Beskaffenheden af Mælk skjønnes af den Mængde Smør eller Ost, den afgiver. Lidt over 11 Potter ($3\frac{1}{2}$ gls.) af denne Mælk vil give eet Pund Smør. En Ayrshire Koe kan altsaa regnes at yde 257 engelske Pund Smør om Aaret, eller omtrent 5 Pd. om Ugen hele Aaret igjennem, foruden Kjærnemælken og Kalven. Anvendt til Sødsmøls-Ost giver 28 gls., eller omtr. 134 Potter, Mælk med Fløden 24 Pd. Ost, altsaa 514 Pd. om Aaret, foruden Baljen og Kalven. Dette er sandelig et overordenligt Produkt af Smør og Ost, der fuldkommen retfærdiggjør det store Ry, hvori dette Kvæg staaer som Meierikøer. *)

Hr. Aiton angiver Produktet af en Ayrshire Koe

*) Ved nogle Forsøg, anstillede i Lord Chesterfields Meieri ved Brabley-hall, viste det sig at, paa den bedste Sommergræsning, gav

Holberness-Koen dgl. $7\frac{1}{4}$ gl. hvoraf Kjærnedes $38\frac{1}{2}$ Unzer Smør.

Den Langhornede

og Alberney — $4\frac{3}{4}$ — — — 25 — —

Devoner-Koen — $4\frac{1}{2}$ — — — 28 — —

Ayrshire-Koen giver 5 — — — 34 — —

langt høiere: "Jeg gjentager, siger han, at Hundreder og Tusinder af de bedste Meierikøer ville yde 1000 gls. (4780 Potter) Melk om Aaret, naar de ere i fortrinligt Hulb og fodres godt; at $3\frac{3}{4}$ —4 gls. Melk vil give et Skotsk Pd. Smør eller $1\frac{1}{2}$ engl. Pd; at $27\frac{1}{2}$ gls. Melk vil give en Skotsk Stone (24 Pd.) Ost." Men Hr. Rankine gjør herved den Bemærkning, at Hr. Aiton har lagt den Forpagtnings-Afgift, nogle Landmænd have af deres Meierier, til Grund for sin Beregning, og ved saa at sammenholde Priserne paa Smør og Ost, samt beregne, hvor mange Potter Melk der gaaer til at frembringe hvert Pund af disse Varer, er han kommen til denne høie Angivelse af Melkeproductionen, uden at undersøge, om Melken virkelig er bleven anvendt hertil, og om ikke den angivne Forpagtnings-Afgift har sin Grund i Melkehandlen.*) Derimod er Angivelsen af 600 gls. (2868 Potter) om Aaret meget for ringe for udsøgte Køer; "men," ved-

*) Vilde man anvende samme Beregnings-Maade for at undersøge hvormegen Melk en af vore Køer giver, og vilde lægge den Indtægt til Grund, som man har af en Koe i Nærheden af Kjøbenhavn, hvilken kan anslaaes til 60 Rbd. om Aaret, saa vilde man komme til samme urigtige Resultat. Koster nemlig 1 Pd. Smør 24 Sk., saa giver 240 Pd. Smør 60 Rbd., og gaaer der f. Ex. 12 Potter Melk til at frembringe 1 Pd. Smør, saa skulde en Koe, efter denne Regning, yde 2880 Potter Melk om Aaret, eller omtr. 8 Potter daglig hele Aaret om; men man vilde da omtrent gjøre en Feilregning af 1000 Potter for meget om Aaret.

bliver Hr. Rankine, "jeg har god Grund til at antage, at der ikke findes nogen Besætning paa 20 Sifr. Køer, hvoraf hver Koe især har ydet 900 eller selv 850 gls. (4300—4000 Potter) Mælk om Aaret. Jeg har vel seet at der blev malket 43 Potter om Dagen af en Koe, og har selv eiet en Saars Ayrshire Kvie, der gav 33½ Pot om Dagen i 6 Uger efter Kælvingen; men dette er Undtagelser." Han anfører derpaa Exempler fra 2 forskjellige Meierier, hvoraf det ene paa imellem 20 og 30 Køer, har af hver Koe i Gjennemsnit 650 gls. (3100 Potter) Mælk om Aaret; det andet paa mellem 30 og 40 Meierikøer har af hver Koe i Gjennemsnit 687½ gls. (3288 Potter) om Aaret. Begge Meierier udmærke sig ved en fortrinlig Røgt, og have særdeles gode Græsgange. Hr. Rankine slutter med at meddele Erfaringen paa sin egen Gaard, hvis Jorder ere maadelige; i hans Meieri giver hver Koe 550 gls. (2629 Potter) om Aaret; og hele Indtægten udgjør "kun" L. 7. 13. 9. pr. Koe.

Vi have indladt os noget vidtløftigt paa denne Gjenstand, fordi det er vigtigt at forvisses om den sande Værdi af dette navnkundige Skotske Kvæg. Endnu bør tilføies, at Ayrshire-Kvæget endnu ikke er tilstrækkelig bekjendt i den sydlige Deel af den britiske Stat, ikke kan anskaffes saa billigt, eller i saa stor Mængde at det kunde underkastes fyldestgjørende, sammenlignende Prøver. Nogle af dem have været forsøgte ved de Londonste Meierier; men de kunde ikke maale sig med Hensyn til Mængden af Mælk med den

for lang Tid siden indførte korthornede Meierikoe. De gave vel ligesaa megen Mælk i Forhold til deres Størrelse og Foder; men ikke i Forhold til den Plads de optog, eller den forøgede Uleilighed, det større Antal, der var nødvendigt for at tilveiebringe den forlangte Mængde Mælk, paadrog. De gave vel ualmindelig megen feed Fløde; men der var saa stor Banskfelighed forbunden med stedse at erholde det nødvendige Antal af dem, for at vedligeholde Besætningen, og Prisen paa dem var ofte saa høi, at de for største Deel ere affaffede.

Dette Kvægs gode Egenstaber som Fedekvæg har maastee været noget overdrevet. Vel er det sandt, at de ere nemme og fordeeltige at fæde; at Kjødet er godt; at de blive fede hvor andre Racer slet ikke kunne trives uden ved kunstigt Foder; men det vil desuagtet vare længe inden Slagterne ville synes om dem; thi den femte Fjerding (Tælgen) veier almindeligviis ikke godt. De bære Fedtet mere blandet mellem Kjødet end i Skikkelse af Tælg. Skjondt dette Kvæg, maastee i høiere Grad end noget andet, forener de, som uforænelige antagne, Egenstaber, at give en Mængde baade af Mælk og Kjød, saa er det dog i Særdeleshed som Mælkqvæg det udmærker sig paa Ayrshires middelmådige Jorder og fugtige Clima; de give der overflodig Mælk og i lang Tid — ofte indtil nogle faa Dage før Kælvingen — ved et knapt Foder. Bringes de derimod til Sydens frugtbare Jordsmon og rigeligere Foder, forandres deres Constitution, og de be-

gynde at afsætte Kjød. I deres Hjemstavn bringes de let til en Vægt af 40—50 Pbd., og 3aarige Stude ere endog bragte til 50—60 Pbd. Der ligesom lurer et Anlæg hos dem til at blive fede, hvilket snart kommer til Synne paa fede Græsgange, saa at en Ayrshire Koe, der kommer til England, let mister sin Overlegenhed som Malkesoe, og snart begynder at blive feed; derfor udsøge de engelske Prangere almindeligviis de groveste Køer, de kan overkomme, for at forebygge Følgerne af Forandringen af Clima og Foder.

Den Beskrivelse af Ayrshire-Koen's Behandling, som Hr Aiton anfører om hans Ven Hr. Kalfston til Kirkum i Grevskabet Wigton, gjelder i det Hele taget for alle større Gaarde.

"Han holder 60 Malkesøer paa Kirkum Gaard og omtrent lige saa stort et Antal paa en anden Gaard i Nærheden; paa to andre Gaarde tillægger han aarlig 30—40 Stkr. unge Køer til Indsætning i Meierierne og til Salg. Hans Besætning bestaaer af de mest udmærkede Ayrshire Køer, og hver af disse yder ham aarlig dens egen Vægt af den bedste Skotske Ost, hvilken beløber sig til lige saa meget, som Koen er værd. Køerne holdes inde indtil Græsset er saa høit, at det giver en ordenlig Mundfuld. I hede og tørre Sommerdage staldfodres Køerne med afbugget Græs fra Kl. 6 om Morgenen til 6 om Aftenen, og slippes paa Græs de andre 12 Timer af Døgnet. I Regnveir opfører Staldfodringen. Naar Græsset begynder at blive knapt om Efteraaret, faaer Kvæget en Givt af

Kløver-Efterflæt. Saasnart Veiret bliver raat og stormfuldt tages det ind om Natten, og snart derefter baade Nat og Dag; Køerne fodres da med Havrehalm og Turnips, og vedblive ved dette Foder at malke godt i nogen Tid. En Deel af Turnip-Høsten opfodres i Slutningen af Efteraaret og Begyndelsen af Vinteren; Resten opbevares til Grønfoder om Vinteren. Svenske Køer og Kartofler bruges tilligemed det tørre Foder, naar Turnips er opfodret, indtil Køerne atter komme paa Græs. Naar Køerne have kælvet faae de Høehaffelse med Havre og kogte Kartofler."

Hr. Rankine giver en noiagtigere Beretning om Behandlingen af hans egen Kvægbesætning paa hans Gaard, der har ringere Jorder og Mangel paa Vinterfoder. "Naar Nætterne begynde at blive kolde om Efteraaret, tages Kvæget ind om Aftenen, og faaer lidt Foder; fra Midten af November og indtil Græsningsen igjen er tjenlig, holdes det bestandig paa Stald, og kommer kun ud i godt Veir til Bands. Det strigles og børstes regelmæssig, og holdes saa reent som mueligt. Da der ikke haves en tilstrækkelig Mængde Rodfrugter til at forsyne Besætningen med saftfuldt Foder, malkes Køerne kolde saasnart skee kan uden Skade for dem, naar de indstaldes. De, som skulle kælte seent ud paa Foraaret, og vedblive at malke godt, faae noget Extrasfoder, Resten faaer ikke andet end Halm. Naar Tiden, at de skulle kælte, nærmer sig, faae de Emter eller Høehaffelse kogt i en god Deel

Band, hvori kommes nogle Kartofler eller Ertemeel, og dertil noget Høe.*) Ved denne Behandling komme de paa Græs — hvilket i Almindelighed stæer i Midten af Mai — ved ligesaa godt Hulb, som de toges ind. Intet Foder gjør saa god Virkning som Ertemeel, og til den almindelige Priis finder man sin Fordeel ved at opfodre en Deel deraf. Før Begyndelsen af Juni lader man ikke gjerne Køerne ligge ude om Natten; men skjøndt man saameget mueligt beskytter dem mod Kulden, er Stalden til alle Aarstider luftig og kølig.”

Fordeelen af at fodre Køerne godt om Vinteren og staae dem paa Græs ved godt Hulb er nu almindelig anerkjendt; men almindeligviis er det kun de Køer, der malke, eller ere nær Kælvingen, som faae det bedste Foder, og disse betale det jo ogsaa hurtigere; men det vilde endnu bringe større Fordeel, om man udstrakte det bedre Vinterfoder ogsaa til Goldkøerne.

Hos de mindre og fattigere Landmænd døie Køerne mere ondt end de nogensinde burde. Det er især Vinterfoder, disse Mennesker savne; og Køerne faae

*) Tag 2 Skpr. Smør og 8—10 gule eller svenske Køer, hvoraf man fjærer Toppen og Rodenden, kom derpaa tilstrækkelig Vand og kog det i 4—5 Timer. Hæld saameget Vand derpaa, at Haanden let kan føres gennem Mæsken, hæld derpaa 3 Pbd. Ertemeel deri. Giv Køen dette Foder Morgen og Aften, og dertil fem smaae Foder godt Høe. Dette Foder vil give saa fedt og godt Smør, som kan havees om Vinteren. Skulde Smørret faae nogen Smag af Køerne, hvilket ikke er rimeligt, saa vil lidt Salpeter, som man kommer i Fløden, aldeles borttage denne.

ofte ikke andet end Havrehalm og Mosehøe, eller en meget ringe Deel Roer om Efteraaret, samt nogle Kartofler om Foraaret, saa at de ere meget ringe naar de komme paa Græs i Mai, og det varer længe inden de malke som de bør, eller Melken duer til Noget. Godt er det for dem om der levnes nogle Rodfrugter til dem om Vinteren, dette er sjelden Tilfældet; for det Meste opfodres de om Efteraaret for at holde Melkningen noget længer vedlige. Slaaer nu engang Havrehøsten feil, døie Køerne hos den mindre Landmand sandelig meget Ondt: i Aaret 1800 maatte man slaae meer end tredie Delen af Roer og Heste ihjel af Foder=Trang.

Med Hensyn til Tillægget til Meierikøer bemærkes, at til Levekælve altid vælges dem, der ere faldne efter de fortrinligste Forældre, og at kun saa tillægges, som ikke ere af det mest yndede Lød. Man foretrækker dem, der falde i Slutningen af Marts og Begyndelsen af April, da de kunne have godt af det første Græs, og naae nogen Størrelse inden Vinteren.

De Kælve, der tillægges til Meierikøer lader man ikke patte Køerne. De faae i de første fire—fem eller sex Uger ikke andet end nymalket Melk, hvoraf man giver dem fem til sex Potter to Gange i Døgnet. Nogle bruge slet ikke andet end Melk til Kælvene mens de ere unge, og mindste denne efterhaanden som de lære at æde Græs eller andet Foder, hvilket almindeligviis skeer naar de ere omtrent 5 Uger gamle; med Melken hører man ganske op naar de ere 7—8

Uger. Tillægges Kalven derimod om Vinteren, maa den have Melk i længere Tid, da den ikke saasnart lærer at æde Høe og Halm. Nogle blande Havre-meel i Melken naar Kalven er 3 til 4 Uger gammel; Andre blande Melken med frisk Valle, hvori der først er kommen lidt Meel; og naar Kalvene ere 8 Uger faae de den bare Valle. Man har undertiden med Fordeel anvendt Høe=Thee, Afskog af Urter eller Bønner, eller af Urte= eller Bønne-Halm, Hørfro o. d. l. til at opføde Kalve med; men Melk er dog det bedste som det er det naturligste Middel, naar man kan undvære den.

Tillægs-Kalvene til Meieriet komme den første Sommer paa den bedste Græsning, og faae den første Vinter lidt bedre Foder end den øvrige Besætning; eller de gaae løst i en Gaard eller Tofte, hvor der er et Skuur, og fodres med Grønfoder. Naar dette er forbi, faae de Halm og saamange Roer, som man kan undvære til dem, og dette er almindeligviis ikke ret meget. "Der er," siger Hr. Rankine, "ingen Grund til at tvivle om, at denne Maade at holde Kalvene paa den første Sommer er bedre end at lade dem græsse. Foruden den fortræffelige Gjødning, man derved skaffer tilveie, har man den Fordeel, at Kalvene blive meget større ved denne Behandling." Fra denne Tid af og indtil de kælve den første Kalv gaae de almindeligviis paa den ringeste Græsgang og holdes om Vinteren ikke bedre end den øvrige Besætning. De faae saamegen Halm, de vil æde, Morgen og Aften,

og gaae for Resten ude paa Marken om Dagen, naar der ingen Sneer ligger; dog er det Almindeligste, at holde den unge Meieribesætning i Huse eller Skuur saalænge Vinteren varer.

Der er intet Særdeles at mærke ved Tilberedelsen af Smørret i Ayrshire, og selv ikke ved Tillavningen af den berømte Dunlop-Dst (der har en særdeles mild og behagelig Smag, men ofte mangler behørig Fasthed) uden at det bogstavelig er Sødsmelt, hvoraf den laves, og at man noie lægger Mærke til Melkens Varmegrad naar Køben sættes paa, den maa være 75 Grader. Denne Varmegrad skønner Meierstken paa det nøiagtigste ved hendes Thermometer — Spidsen af Fingeren. — Osten tørres paa et køligt Sted og indgives ikke med nogen Slags Fedt eller Olie.

Det er ovenfor bemærket, at denne Kvægrace udbredes meer og meer, især overalt i Skotland, hvor man lægger Bind paa Meierier. Denne stærke Søgning gjør den naturligtviis temmelig dyr; Prisen paa en Ayrshire-Køe anføres at være 9—12 L. Sterling i Edinburgh, det Sted, hvorfra den vel lettest vil kunne tilføres os.

Det fullede Kvæg.

Galloway.

Grevskaberne Kirkcudbright og Wigton er Fødeegnen for det fullede Kvæg, der er i saa stor Anseelse

i nogle Egne af det sydlige Skotland og overalt i England formedelst dets Egenstaber som Fedekvæg.

Endnu i Midten af forrige Aarhundrede var Kvæget i Galloway for største Delen af den hornede Race, blandt hvilke der dog faldt endeel Kullede; disse søgtes især af de Engelske Landmænd, fordi de vare ligesaa nemme til Fedning som de hornede, vare større, gave fortrinligt Kjød, og viste ingen Spor til den farlige Bildhed, ider undertiden var en særlig Indvending imod det høilandste Kvæg. Dette foranledigede da Opdrætterne til, efterhaanden at aflægge det hornede Kvæg, der endelig ganske fortrængtes i denne Egn af det kullede. Vel findes der endnu af og til enkelte Hoveder med ganske smaa Horn; men disse have den besynderlige Egenstaber, at de sidde kun fast i Huden.

Landvæsenet var i Galloway, som overalt i Skotland, i en bedrøvelig Tilstand indtil 1786, da Jarlen af Selkirk og, efter hans Død, hans efterladte Sønner indførte Forbedringer, der have frembragt Galloways nærværende Velstand.

Galloway-Kvæget har en lige og bred Ryg, der danner en næsten ret Linie fra Nakken til Halen. Hele Kropbygningen er rund, saavel over Ribbenene som bag Bovene og over Lysterne. Lænden er bred uden at Hofsteknolerne ere store eller fremstaaende. Med Hensyn til en tønderund Krop, hvælvede Ribbeen og Forhold mellem Lænd og Hofter kan det maale sig med hvilken som helst anden Race; dertil er Kroppen dyb over Bryst og Ribbeen, saavelsom lang og sluttet.

Ved første Diefast bemærker man, at denne Race udmærker sig fremfor de fleste andre ved den ringe Afstand mellem det sidste Ribbeen og Hofsteknoklen; dette er et stort Fortrin; thi kun i Forbindelse med denne Bygning er en lang Krop ønskelig. Benene ere korte og Knoklerne middelmaadig fine, hvilket tyder paa, at man har vedligeholdt de to vigtige Egenskaber: Haardsørhed og Næmhed til Fødning. Ingen anden Race er saa fyldig af Muskler over Knæet, skøndt Brystet er dybt, bredt og rummeligt. Den er veldannet af Hals, men ikke fin eller tynd; en tynd Hals vilde ikke passe til de svære Bove, dybe Bryst og den hele fyldige og sluttede Bygning. Halsen paa Galloway-Tyren er snarere altfor tyk. Hovedet er temmelig stort; Dinene ikke fremstaaende, og Ørerne store, grove og indvendig fulde af lange Haar. Huden er løs og blød, af middelmaadig Tykkelse, besat med en lang, silkeblød Haarovært. Det fremherskende og mest yndede Lød er sort; nogle faa ere mørkebrune, færre findes med hvide Pletter; enkelte findes af et rødguult Lød, der maaskee hidrører fra Krydsning med Suffolk-Racen. De mørke Lød foretrækkes stedse, fordi man antager de antyde en haardsør Constitution.

Kvæg=Ovdræt har fra umindelige Tider været den Gallowayske Landmands Hovedbeskjæftigelse, og det drives i den Udstrækning, at man antager, der udføres over tredive tusind Hoveder sydpaa om Aaret. Jordsmønnet i dette Grevskab er ogsaa særdeles stiftet til Kvæghold; det er frugtbart, tørt og sundt, især

i de lavere Egne, hvor Underlaget bestaaer af Gruns eller Skifersteen. Der findes store Strækninger gammel Græsjord, der i Mands Minde ikke have været pløiede, og dog vedligeholde deres syndige Græsning, hvor Hvidkløver og andre fortrinlige Græsarter findes fremherskende. I de lavere Egne er Climatet mildt og temmelig fugtigt, og da Frost og Sneer ere sjældne, vedligeholde Græsgangene en langsom Væxt, og ere altid grønne.

Kun faa Gaarde befatte sig fornemmelig med Sædavl eller Meierier; de faa Steder disse findes bestaaer Besætningen af Ayrshire-Køer, og Produktet fornemmelig i Ost. Paa enhver Gaard pløies endeel af Agerjorden; men Sædhøsten er en underordnet Gjenstand; Landmandens Hovedoie med dermed er at frembringe Halm, Køer og andet Vinterfoder til Kvæget, og at forbedre Græsgangene.

Kalvene opflækkes paa en egen Maade. Ligefra den er kælvet og saalænge Koen giver Mælk, faaer den Lov til at patte Moderen meer eller mindre*). I de første fire—fem Maaneder lader man Kalven nyde rigelig den halve Mælk Koen giver, Morgen og Aften. Dette skeer paa den Maade, at Pigen malter de to

*) Den besynderlige Maade, man forhen anvendte for at forhindre Kalven fra at patte Koen, ved at give den en Slags Mundkurv paa, hvori der var en Spids, der stak Koen i Hveret hver Gang Kalven vilde patte, er nu ikke mere i Brug.

Patter paa den ene Side af Koen, medens Kalven patter af de to andre paa den anden Side. Naar Kalven begynder ordenlig at græsse, sættes den paa det bedste unge Græs, og man knapper da af paa Melken ved at lade den patte i kortere Tid. I den første Vinter holdes Kalven inde om Matten og fodres med Høe og nogle Roer eller Kartofler; thi Landmanden ved meget vel, at hvis Kalven forsømmes eller fodres knapt i de første femten Maaneder, opnaaer den ikke sin naturlige Storrelse, og trives ikke saa godt siden.

Nogle have indvendt mod denne Maade at opklække Kalvene paa, at den er sjuffet og ufordeelagtig; men den Gallowayske Landmand paastaar, at der er en isiefaldende Forskiel mellem en Kalv, der patter sin Moder, og en, der opklækkes af Bøtten; den Førstes Haar er glat og glindsende, hvilket tyder paa Sundhed, medens Huden paa den Anden er haard og tør; og dette utrivelige Udseende taber den først efterat den er afvendt og nærer sig af Græs. Man paastaar ogsaa, at der døer forholdsvis flere Kalve af Uorden i Maren, naar de opklækkes af Bøtten, end naar de patte Koen. Det ansees for ønskeligt, at Kalvene falde i Slutningen af Vinteren eller Begyndelsen af Foraaret; thi Landmanden i Galloway mener, at der mistes næsten et helt Aars Vært og Fordeel ved at Kalven fødes ved Midsommers-Tid.

Den ordenlige Opdrætter i Galloway sælger sjelden eller aldrig nogen Kalv til Slagting. Et gam-

melt Ordsprog siger: en god Landmand vilde heller dræbe sin Søn end sin Kalv.

De bedste Kvier beholdes til Tillægsdyr for at indfattes i Besætningen i Steden for de Køer, hvis Afkom ikke er fortrinligt, eller dem, der udsættes paa Grund af Alder. De øvrige udbødes i det første Aar. De udbødede Kvier ere almindeligviis mindre end Studene; men de udvore snarere; de blive let fede, og deres Kjød ansees for at være læfrere, og i Forhold til deres Størrelse betales de dyrere end Studene.

I Galloway udbødes der flere Kvier end maafee i hele det øvrige Land; tilforn var det Brug at udsætte denne Operation indtil Kalvene vare henved et Aar gamle, hvorimod Andre bruge at foretage den ved en Alder af fra 1—3 Maaneder; nu er det almindelig antaget, at det er sikkest at castrere baade Hanner og Hunner af Kalve og Lam medens de ere meget unge, og denne Maade udbreder sig meer og meer ogsaa i dette Grevskab, skjøndt Adskillige endnu holde ved den gamle Skik.

Ungkvæget kommer sjelden i Huus efter den første Vinter, det gaaer ube Nat og Dag; men i koldt Veir faaer det Høe og Halm paa Marken, og lever forresten paa Eftergræsningen paa de tidlig benyttede Græsmarker. Det var tilforn Skik i denne Egn, som næsten overalt i Skotland, at holde for stor en Kvægbesætning om Sommeren; mange Landmænd begynde nu at indsee deres sande Fordeel, og indskrænke Antallet af Besætningen, hvorved der leynes mere Græs paa

Markerne til Vinterfoder; skjøndt Kvæget vel ikke kan siges at være ved udmærket Huld i Begyndelsen af Foraaret, er dog Følgen deraf bleven, at det er betydelig tiltaget i Størrelse.

Det er som Slagtekvæg, at dette Kvæg fornemmelig udmærker sig, og er bragt til en høi Grad af Fuldkommenhed. Som et Exempel herpaa ville vi anføre en Kvie Queen of Scots, tillagt i Galloway af Hr. Mure, og staldet i Norfolk af Hr. Wright til Roughtam. Den var 5 Fod 2 Tom. høi over Bovene; Længden fra Næsen til Halen 10 Fod 4 Tom.; Omfanget under Knæet 8 Tom.; Afstanden fra Brystet til Jorden 1 Fod 3½ Tom.; Bidden mellem Forbene 1 Fod 5 Tom. Denne Kvie veiede 1520 Pd., blev fremstillet ved Dyrstuet paa Smithfield, og Bestyrelsen af Smithfield-Klubben foranstaltede dens Billede stiftet i Kobber.

Som Malkeskvæg udmærker denne Race sig ikke; men skjøndt den ikke giver megen Mælk, er denne feed og yder forholdsvis meget Smør. En Kvie, som giver fra 14—16 Potter Mælk om Dagen, anses som en meget udmærket Malkeskvæg; men af denne Mælk faaer man omtrent 1½ Pd. Smør. I Almindelighed kan man ikke regne meer end 6—8 Potter daglig af en Galloway-Kvie i de fem Sommermaaneder; i de paafølgende fire Maaneder giver den ikke meer end Hælvten deraf, og staaer gold i 2—3 Maaneder.

Man antager at det Gallowayske Ungkvæg er mere end andet udsat for Blodpis (Redwater), især paa

Græsgange, der ikke ere gjødede med Kalk. Denne Sygdom hæves dog let, naar den tages i Tide, ved nogle faa Indgifter af Epsom-Salt, og ved at flytte Hovedet paa godt ungt Græs, hvor Marken nylig er gjødslet med Kalk.

En velfedet Stud paa 3—3½ Aar vil almindeligviis veie fra 550—850 Pd.; nogle have, som 5aarige, naaet en Vægt af 1400 Pd. Priserne paa Galloway-Kvæg kan i Almindelighed antages at være følgende: Et Nød paa 15 Maaneder fra 3 £. 10 Sh. til 4 £. 10 Sh. Stk.; 2aarige fra 6 £. til 8 £., og 3—3½aarige sælges for 10—12 £. Stk. Til disse Priser sælges ikke et enkelt Hoved, der tages ud af Flokken, men det er Gjennemsnits-Prisen paa en heel Drift.

Man har gjort den rigtige Bemærkning med Hensyn til Galloway-Kvæget, at, mens der i de fleste andre Egne kan være nogle gode Hoveder, blandede mellem andre af meget ringere Slags, træffer man her en sjelden Gensformighed af udmærkede Hoveder: af en Stud, som paa Slump tages ud af Flokken, kan man almindeligviis bedømme dem alle. Prangerne give sig derfor ikke den Uleilighed at tage fat paa hver enkelt Hoved, de kjøbe, men noies ofte med at undersøge knap det halve Antal, og kjøbe Resten efter et løseligt Syn.

Der er maaskee ingen Kvægrace, om hvilken man med større Grund kan sige, at den passer til Egnen, og er mere uskiftet til Forædling ved Krydsning med

fremmed Blod end Galloway-Kvæget. Det forthornede Kvæg, som har bidraget til Forædling saa godt som overalt hvor det er kommet hen paa Reisen fra sit Hjem, har næsten intet Godt frembragt i Galloway; og fortsat Krydsning, der har været forsøgt af flere Landmænd, er fuldkommen mislykket. Den oplyste Landmand i Galloway er nu aldeles overbevist om, at hans Besætning kun kan forbedres ved et omhyggeligt Udvalg af det rene gallowayske Blod.

Denne Race er i Almindelighed meget føielig; det er meget sjelden at finde en uvan Tyr, og dette er et større Gode, end man maaskee strax antager.

Der er foregaaet en stor Forbedring i Galloway saavel med Hensyn til Kornavl som Kvægavlen i de sidste 50 Aar. Grunden dertil maa for en stor Deel søges deri, at de fleste Godseiere drive selv en Deel af deres Gaarde, tillægge og stalde selv deres Kvæg, og det ofte i stort Antal. De have oprettet Landhuusholdnings-Selskaber i Grevskaberne Kirkcudbright og Wigton, af hvilke alle Godseiere og største Delen af Fæstere og Forpagtere ere Medlemmer. Disse Selskaber have uddelt mangfoldige Præmier for det bedste Agerbrug, saavel som for Behandlingen og Tillæg af Kvæg, dog stedse har man holdt fast paa den Grundsætning, at forædle det ved Udvalg af det rene Blod.

Som Beviis paa dette Kvægs Egenstaber som Fedekvæg, kunne vi ikke anføre noget bedre end, at 60 Stkr. kjøbtes paa Barnet Marked i September 1832

for 10 L. Stk. til Kongens Ladegaard ved Hampton-Court, og solgtes i Marts 1833 for 18 L. Stk.

Angus Kullede Kvæg.

Oprindelsen til dette Kvæg vides ikke, ei heller om det nogensinde skulde være indført fra andre Steder; thi man skjænkede ikke denne Race nogen særdeles Opmærksomhed, førend nogle driftige Landmænd, for omtrent tredsinstyve Aar siden, ledede dertil af dens mange gode Egenstaber, begyndte at lægge Bind paa dens Forbedring. Det var især dette Kvægs Roklighed og Føielighed, der fra Først af ledede Opmærksomheden paa sig; men ved nogle faa Forsøg fandt man at det udviklede en anden prisværdig Egenstabs, den nemlig, at være særdeles skiftet til at staldfodres, samt at det meget hurtig blev fedt. Disse Egenstaber bragte dette Kvæg i stor Anseelse under Revolutions-Krigen, baade i dets Hjemstavn, hvor en stor Mængde fededes til Edinburgs og Glasgows Forsyning, og i England, hvorhen talrige Drifter sendtes til Smithfields Marked. Her kjøbtes de især af Studestallerne i Norfolk og Leicestershire, der fandt, at det ved eet til halvandet Aars engelsk Fodring betalte sig ligesaa godt i det Mindste som de bedste engelske Racer af Slagtekvæg. I England gif de under Navn af Galloway-Kvæg, deels fordi de have megen Liighed med denne Race, der allerede var fordeelagtig bekjendt der, og deels fordi det især var Prangere fra Galloway, som handlede med dem. De have,

som anført, megen Lighed med Galloway-Kvæget, skjøndt Kjendere snart opdage, at de ere større, have noget længere Been, ere tyndere af Bove og noget fladere paa Siderne.

Clima og Behandling have frembragt en anden Forskiel mellem de fullede Angus og Galloways. Disse leve i et fugtigt Clima, næsten bestandig paa Markerne, og faae kun i strenge Vintere lidt Foder ude; affattes almindeligviis magre, de see derfor grovere ud, have tyffere Huud og rugere Haar end Angus Dren. I Angus dyrkes derimod en Mængde Turnips; Markerne ere for største Delen indhegnede, Kvæget holdes i de sex Maaneder af Aaret i den lune Staftehave, hvor de regelmæssig fodres med daglige Givter af Turnips til det tørre Foder, og om Sommeren græssede de paa varmere og mere tørre Græsgange. Ved denne Behandling blive de smukkere og glattere for Syn og Følelse end Gallowayeren. Største Delen af dem ere ganske sorte, eller med nogle faa hvide Pletter; det derpaa almindeligste Lød er guult; men der findes ogsaa andre Lød mellem dem. Det er en fortrinlig Race, der meer og meer fortrænger det hornede Kvæg. En af de heldigste Opdrættere af det fullede Angus-Kvæg er Hr. Watson til Keilor i Angus; han har vundet fleer end 100 Priser for sit Kvæg ved Dyrskuerne. Ved et saadant i Perth 1829 vandt han en Priis "for det bedste Par Stude af Angus Racen." En af disse Stude solgtes siden paa Smithfield til en Slagter, der erklærede den for at være en af de bedste

Stude han nogenfinde havde seet. Kjødet var særdeles fintrevlet, og Fedtet veiede over 240 Pbd. En anden af Hr. Watsons Tillæg, en udbødet Kvie paa $4\frac{1}{2}$ Aar, vandt baade i Perth og Smithfield Medaillen ved Dyrskuet for udmærket Kvæg. Formanden sagde, ved at overrække Prisen: "at Dommeren havde anseet det for Pligt at erklære den for et af de mest udmærkede Dyr." Den blev solgt for 50 Pund Sterling og veiede, slagtet, efter Skjon 1100—1200 Pbd.,*) skjøndt den ikke havde opnaaet den fulde Størrelse eller Grad af Fedme, den kunde.

Imidlertid maa det bemærkes, at Angus-Kvæget i Almindelighed ikke besidder saa fortrinlige Egenstaber og Bærvi, som man, efter det, der er anført om Hr. Watsons Tillæg, skulde antage. Det er — som Tilfældet er med meget andet Kvæg — af meget stort Bærd i dets eget Clima og paa dets egen Jordbund; men det svarer ikke til Kjøberens temmelig overdrevne Forventninger, naar det drives sydpaa. Det har svaret god Regning for Stalderen, saa han har ingen Grund havt til Klage; men det kunde ikke fuldelig maale sig med dets Stamsfædre Gallowayerne i Hurtighed til Fedning og Finhed i Kjød. Det opnaaer en betydeligere Størrelse, men betaler sig ikke fuldt saa vel for Stalderen og Slagteren. Skjøndt Hr. Watson i 1831 har faaet 100 Pund Sterling for en Tyr af

*) 130—140 stones. Det er ikke anført, om det var almindelige stones Kjøbvægt eller imp. w.

hans Keillor-Race, og for en Deel Kvier med Kalv 40 Pund for Styffet, synes det dog at denne Race igjen maa vige for Gallowayerne.

Kalvene have det bedre end mange andre Steder; faae i de 3 første Maaneder omtrent 9 Potter Mælk lige fra Koen om Dagen, sættes derefter paa det bedste Græs, komme altid i Huns om Vinteren og fodres da med Høe og Turnips; Nogle bruge dog kun at give dem Halm istedenfor Høet. Almindeligviis holdes ogsaa Køerne inde om Vinteren, det skulde da være et Nar, da der er knap Tid paa Foder; thi da maae de søge Føden ude om Dagen.

Hr. Watson har for omtrent 20 Aar siden indført den Skik, at lade Kalvene patte Koen i Stalden, og er siden vedbleven dermed. Han beskriver sin Fremgangsmaade herved saaledes; "De Køer, man bestemmer til Ammer, kælte i Almindelighed meget tidligt paa Aaret, sædvanligen i Januar eller Februar, og man forskaffer sig da en anden Kalv til hver Koe fra de Smaagaarde, der have Meierier. Disse to Kalve patte samme Koe paa een Gang, en paa hver Side. Koen viser vel i Førstningen megen Uvillie mod den fremmede Kalv, men vænnes snart til den; men man passer stedse at bringe begge Kalvene paa selvsamme Tid til Koen. De blive hos Koen i 15—20 Minutter, i hvilken Tid de have udpattet al Mælken. Naar Kalvene blive større faae de Høe, ituskaarne Kartofler o. dl., og vænnes fra i Begyndelsen af Mai eller saa snart Græsset er kommet frem. Saasnart de første

to Kalve ere tagne fra sættes strax to andre til hende, og behandles paa samme Maade, undtagen at de komme paa Græs Kl. 12 Middag, efter at have pattet, og tages ind igjen om Aftenen paa samme Tid som Koen. Dette Sæt Kalve vil være tjenligt til at afvænnes i Begyndelsen af August, og man sætter da en enkelt Kalv til Koen for at fedes til Slagtning, da Aarstiden nu er rykket saa langt frem, at Kalven ikke kan lægges til med Fordeel. Paa denne Maade kan en Koe opføde fem Kalve, men med den sidste vil dens Melkning være forbi. Det er nødvendigt at have en meget paa-passende og stadig Person til at passe Patningen, der bør finde Sted tre Gange om Dagen, nemlig tidlig om Morgenens før Køerne komme paa Græs, om Middagen og om Aftenen naar Køerne tages ind for at fodres om Natten med Grønsoder, Græs, Bif-fer, o. dl. Stalden er indrettet saaledes, at Koen staaer med Hovedet mod Væggen i en Baas, der er 5 Fod bred; i den modsatte Baas staae Kalvene bundne lige bag Koen, saa at man baade kan let føre dem til Koen og ikke er udsat for at føre de urette Kalve til den. Fedekalvene have undertiden naaet en Priis af 5 Pund Sterling naar Kalvesjødet har været sjeldent. — Keillor. October 1831.”

Mængden af den Mælk en Koe yder er forskjellig; i den kalkede Egn er den omtrent 9—12 Potter daglig, men den er da meget feed. Paa Sletten kan man faae 20 Potter daglig i den bedste Melketid. Køerne fra denne Egn betragtedes tilforn som nogle af de

bedste Malkeføer i Skotland; men siden Racen er bleven forbedret, og man især har lagt Bind paa at udvikle dens Egenstaber som Slagtefvæg har den tabt sig som Malkefoe. Smørret er, som almindeligviis i Skotland, godt; men Osten er tør og ikke velsmagende. For Bogn bruger man ingen Drex; men nogle faa seer man for Plougen.

Gjentagne Forsøg paa at forædle denne Race ved Krydsning med de fortrinligste Racer sydsfra ere ganske mislykkede.

Suffolk.

Den Suffolker Dun har længe været i Rye overalt i England paa Grund af den overordentlige Mængde Mælk, den gav. Det lysgule Lød, der har givet den Navnet, træffer man nuomstunder sjelden paa i Suffolk, og det ansees nu som et sikkert Kjendetegn paa et ringe Hoved. Skjøndt denne Race er fullet, træffer det dog ofte, at man hos Kalvene finder Begyndelsen til Horn, og selv paa de ganske fullede er det ikke sjældent at finde Spor deraf. Det fremherskende og bedste Lød er rødt, rødt og hvidt skjoldet eller et flodegualt Lød. Tyren ønsker man helst af et reent rødt Lød. Intet Sted i England bekymrer man sig mindre om Herkomsten, naar blot Koen er en ægte Suffolker. Med Hensyn til Tyren forholder man sig blot om den er tillagt i et Meieri, der har gode Malkeføer, og selve Køerne, som sjelden beholdes i Meie-

rierne meer end 2—3 Aar, kjøbes tiere paa Nabo-
markederne end de tillægges.

Der er fortalt de mest overdrevne Historier om
Suffolk-Koens Melknings-Egenskaber; ikke destomindre
maa man indrømme, at den ikke staaer tilbage for
nogen anden Race med Hensyn til Mængden af Mælk.
I den bedste Melketid ville nogle Køer yde omtrent
88 Potter daglig; men 28 Potter er ikke ualmindeligt.
Derimod staaer Produktet af Smør ikke i Forhold til
Mængden af Mælk*). Hr. Aspin til Coakfield havde

*) Hr. Chevalier til Aspal ved Debenham har anstillet nogle
Forsøg, der give en gunstigere Mening om Fedmen af
Suffolk-Koens Mælk. Tre quart (3 $\frac{1}{2}$ Pot) af en Suffolk-
Koes Mælk, og ligesaameget af en Langhornet af Hr.
Doosen's Race, affattes i forskjellige Potter i 36 Dimer.
Melken affummedes da. Fløden af Suffolk-Koen veiede
2 $\frac{1}{2}$ Unze meer end den af den langhornede Koe. Fløden
blev derpaa fjernet hver for sig i to Flasker, og man fik
en fjerde Deel meer Smør af den kullede end af den
langhornede Koes Fløde. — Man maa imidlertid anstille
flere forskjellige Forsøg inden man kan ansee Spørgsmaalet
for afgjort, især om Sommeren naar Køerne malke rige-
ligere. Dgsaa maa der tages Hensyn til, hvor lang Tid
efter hver enkelt Koes Kælning, Forsøgene anstilles,
saavel som deres Huld og Foder; thi det er bekjendt, at
Melken af en Koe, der holder sig ved godt Huld, giver
langt mere Fløde og Smør end en halv forsultet, hvilken
maaskee ellers kunde give langt mere Mælk; men paa den anden
Side er det et Spørgsmaal, om den bedre Bestaaffenhed af
Melken altid erstatter den ringere Mængde. De mest ud-
mærkede Malkekøer ere atmindeligviis de fletteste af Huld.

tre Køer, hvoraf den ene var en Kvie med den første Kalv. De holdtes paa en Græsmark paa tre acres, uden Afverling af Græsgang indtil Høet var inde, og om Vinteren fornemmelig paa Halm og meget lidet Høe. Begge de Gamle gave i den bedste Malfe-tid 8 gls. (38 Potter) Mælk om Dagen, og Smorret, der fjernes fra Juni til December, beløb sig til 683 Pd. Hr. Arthur Young, Secretair ved Landhuus-holdnings-Selskabet for 40 Aar siden, gjør den Be-mærkning, at en Holderness-Koe vilde have fortæret alle Tre's Foder uden at give det halve Product. Der er faa forhornede Køer, der, skjøndt de ere meget større end Suffolkerne og næsten fortære det dobbelte Foder, yde mere Mælk, end man i Almindelighed er-holder af den mindre, fullede Race.

Fra Suffolk sendes aarlig 50,000 Fjerdinger Smør — Fjerdingen paa $\frac{1}{2}$ cwt. eller 56 Pd. — til London, hvilket i Gjennemsnit bliver 3 Fjerdinger paa hver Koe. Hr. Culley angiver, efter Hr. Youngs survey of Suffolk, Værdien af en Koes Product saaledes:

Tre Fjerdinger Smør, hver af Vægt $\frac{1}{2}$ cwt.

til 32 s.	L. 4. 16. 0.
Dst	— 1. 4. 0.
Et Sviin	— 1. 0. 0.
En Kalv	— 0. 10. 0.
	<hr/>
	i Alt — 7. 10. 0.

I den tredie Udgave af benævnte Skrift beregnes Prisen paa Smør og Dst høiere, og Indtægten af en Koe udgjør derved L. 8. 12. 6. I Anledning af denne

Angivelse gjør Hr. Parkinson (en navnkundig Forfatter til Skriftet om Racerne og Behandlingen af Kvæget) følgende Bemærkninger: "Naar det er en afgjort Sag, at de bedste Køer yde henved 30 Potter Mælk om Dagen, og Indtægten af en Koe kun angives til 7 L. 10 s. om Aaret, staaer Mælk og Smør slet ikke i noget rimeligt Forhold til hinanden; der maa være indløbet en Feil i en eller anden Henseende; thi regner man blot dette Product Mælk i 26 Uger vil Smørret beløbe sig til 184 Pd., som, beregnet til 1 s. Pundet, vilde udgjøre 9 L. 4 s.; Svinet vilde i andre Meieri- Grevstaber være 2 L. værd, og Kalven omtrent 15 s. Osten af den afflummede Mælk vilde i Dorsetshire og Sommersetshire afgive fra 2 L. 5 s. til 2 L. 15 s., hvilket tilsammen vilde udgjøre 15 L. 13 s. [14 L. 14 s.], en Sum, der kommer Sandheden meget nærmere end Hr. Youngs Angivelse.*)

Der laves kun liden Sødmælk-Ost i Suffolk; det ansees i Almindelighed for fordeelagtigere at kjerne Smør. Osten af den afflummede Mælk er af en meget daarlig Beskaffenhed.

De fleste Landmænd behandle nuomstunder Kvæ-

*) Det er egentlig kun Priserne paa Producterne, der gjør den store Forskjel mellem begge Forfatteres Angivelser; Hr. Young beregner Pundet af Smør ikkun til henved 7 d., Svinet til 1 L. Vilde man antage Hr. Parkinsons Priser maatte Indtægten, efter Hr. Youngs Angivelse af Productet, beløbe sig for en Koe til 13 L. 18 s.

get bedre end da Hr. A. Young skrev sin Overfigt af dette Grevskab. Efter hans Beretning var det Skik, at lade næsten alt Kvæget løbe om paa Markerne hvor de vilde om Vinteren, hvorved disse bleve skræffelig optraadte. Undertiden bleve de bundne paa den aabne Mark, uden noget Huus eller Tag over sig, til smaae Pæle, der nedrammedes; en plump Krybbe blev sat for dem for at fodre dem med Turnips, Kaal og Halm.*) Man enten oprciste foran Køerne et lidet Hegn af Grene, eller stillede dem med Hovedet imod et Gjærde for at give dem Lye mod Blæsten. Man strøede regelmæssig under dem, og opsatte Gjødningen som en Vold bag dem, der efterhaanden blev saa høi, at den kunde give dem noget Læ bagfra; imellem denne Vold og Køernes Stade gravedes en lille Groft, for at aflede Vandet. Landmændene antog, at Kvæget holdt sig sundere ved at være ude bestandig, end ved at holdes i Huus, og mente, at det kunde holde tilstræffelig Varme ved at ligge tæt sammen. Naar Køerne havde kælvet, eller naar de vare nær derved, bragtes de ind i Køestalden. Nuomstunder er Landet meget mere aabent end tilforn, de store og tætte Hegn ere sjeldnere, og kun meget Faa holde nu ved Fodringen paa Marken.

*) Dyrkningen af Kaal var for 40 Aar siden almindelig paa Meierigaardene; men man har bemærket, at Smørret undertiden fik en slem Smag af det naar det begyndte at fordarves, og at denne Plante gjorde megen Skade paa den efterfølgende Høst. Dyrkningen af dette Foder til Malketøer er derfor for største Delen opgiven.

Der var, og er endnu, adskillige Feil ved Behandlingen af Kvæget. Endskjøndt Tillægskalbene udvælges med Hensyn til Moderens Egenskaber som Malkesøe, er det kun saa af de tidlig kælvende (der almindeligviis ere de bedste) man lægger til. Prisen paa Kalvekjøb er nemlig saa høi paa den Tid af Aaret, at Fristelsen til at sælge ikke let kan modstaaes; de tidligere Kalve fedes derfor til Slagteren og affættes saa snart som mueligt. Udvalget stæer altsaa næsten udelukkende blandt de sildigere Kalve, og disse kunne ikke blive saa store og haardføre inden Vinteren, som de tidligere kælvende. Men der er endnu en anden Feil, man selv nuomstunder begaaer altfor ofte: man lader sjelden Tyrene leve længer end til de ere tre Aar gamle, hvor fortrinlige de end ere; Landmanden antager nemlig, at Tillægget ikke vilde blive saa godt, hvis de brugtes i en ældre Alder, og især at Kalvene efter disse ikke blive saa store; men intet kan være urigtigere eller skadeligere. En Tyr er aldrig bedre end fra fire til syv Aars Alder. Denne Feil er en stor Hindring for Kvægets Forbedring; thi Tyren slagtes nu, før man kjender Værdien af dens Afkom, saa at dersom Køerne efter ham vise sig som de fortræffeligste Malkesøer, kan denne Opdagelse slet ikke nytte, da han er slagtet.

Omtrent den samme Feil begaaer man alt for ofte endnu med Hensyn til Køerne; det er ikke sjeldent at man seer en Kvie paa neppe to Aar med sin Kalv. Denne Skik at benytte Dyr, der ikke endnu ere fuldelig

udviklede, til Avlen; denne Skat, man lægger paa Naturkræfterne, at bidrage baade til Moderens og Kalvens Bært, kan ikke andet end være overmaade skadelig (?). Det er ogsaa ofte Tilfælde, at Koen, dersom den ikke har viist sig som en særdeles god Malkefoe, affættes til Slagteren naar den er fire Aar gammel.

Saa mager og spids end Suffolk-Koen seer ud naar den saaledes affættes, fedes den dog med en Hurtighed, der vel ikke er lige med Gallowayeren, men dog større end man skulde vente af dens knoklede Udseende.

Hvorfra Suffolk-Koen har erholdt den Egenstabs, at yde saa megen Melk, er et Spørgsmaal, der endnu ikke er besvaret. Dens Stamfader, Gallowayeren, besidder den ikke. Holderness-Koen kan neppe antages at have frembragt den; thi den Suffolker-Dun var allerede for et Aarhundrede siden ligesaa navnkundig en Malkefoe som nu, og dengang var Holderness-Koen endnu ikke indført. — Næmheden til Fedning, som den har fra dens nordiske Herkomst, har den endnu ikke mistet; en mager Koe fedes let til en Bægt af 360 Pd., og Bestaffenheden af Kjødet er fortrinlig. Hr. Parkinson siger: "Dyrerne af denne Race veie fra 570 til 700 Pd. og Køerne fra 420 til 560 Pd., og jeg kjender intet Drekjøb, der kan sættes over dens."

Man har antaget, at Suffolkerens Egenstaber som Slagtekvæg vilde forøges ved en Krydsning med de Korthornede; men skjøndt begge disse Racer ere

fortræffeligt Malkekvæg, er deres Værdi, som saadant, blevet formindsket ved Blanding, og skjøndt Afkommet er blevet bedre Slagtekvæg end Suffolkeren, staaer det dog afgjort under den forædlede Korthornede. Det er kun meget faa af Suffolkerne, der tillægges fornemmelig som Slagtekvæg, dertil staae de altsfor afgjort tilbage for Gallowayeren. Derimod kjøbes et meget stort Antal af disse saavel i Suffolk, som i Norfolk, fedes her, og sendes da til London om Foraaret og først paa Sommeren. Ligeledes fedes ogsaa en Mængde Wælsk Kvæg og nogle Irlandske Stude her; men ingen af disse Racer betales saa høit, som den Gallowayske, da deres Kjøb, skjøndt særdeles godt, er noget ringere end disse. Ogsaa findes her noget korthornet Kvæg, især til Slagtning; men som Malkekvæg kan denne Race ikke maale sig med Suffolkeren i dette Grevskab. Nogle Nord-Devonere findes ogsaa; men de ere ikke saa afholdte her som i Norfolk.

Lord Huntingfield har en særdeles smuk Meieri-besætning af Devon-Køer, og han sparer ingen Bekostninger for at forstaafe sig de rene og skjønneste Tyre fra Nord-Devon. I 1832 gav han 280 Guineer for en Tyr af denne Race. Ligeledes beskæftiger samme Lord sig med meget Held med Sommergræsningen og Vinterfedningen af de forædlede Korthornede, af hvilke han fremstillede adskillige til Skue paa Smithfield i 1832.

Foruden de her bestrevne Racer af det fullede Kvæg, er der i England og Skotland ingen andre,

der fortjene at omtales nærmere, end Norfolk-Racen, de saakaldte Devonshire Rats og Yorkshire Polls.

Norfolk-Kvæget nedstammer, ligesom Suffolferen, fra Galloway. Det har vedligeholdt meget af Stamsfaderens Bygning, men ikke dens hele Fortrinlighed; det er blevet større, men ikke forbedret i det sydlige Clima og frugtbarere Jordsmon. Studene ere høiere end Galloway-Kvæget, men fladere af Ribbeen og mere høibenede, og ere kjendelige ved en gulagtig Kreds rundt om Diet; isvrigt er det almindeligste Fod rødt, nogle ere sorte eller brogede. Som Malkkvæg er denne Race noget bedre end Gallowayeren, den opnaaer ogsaa en større Vægt, men den er ikke saanem til Fedning, eiheller er Kjødet fuldt saagodt. Dette Grevskab befatter sig isvrigt fornemmelig med Staldning af Kvæg, hvortil man især bruger det, der i stor Mængde tilføres fra Skotland; den indfødte Race er derfor af mindre Betydning. Man regner, at Halvdelen af det Fedekvæg, der kommer til London, fedes i Norfolk og Suffolk.

Devonshire Rats, eller kullede Kvæg, aftager betydelig i Antal paa de senere Aar; det besidder samme gode Egenstaber og er i det Hele af samme Bygning som det hornede Kvæg i dette Grevskab.

Yorkshire Polls ere næsten lige saastore som dette Grevskabs hornede Hoveder, og ligesaa gode til Fedning og Malkning. Mange Dydrattere tage særdeles Hensyn til Formen af Hovedet ved dette kullede

Kvæg — og til en vis Grad ogsaa til det hornede Kvægs. — Dersom Jæsen er spids som ved en Hind, og ender næsten i en spids Top, antager man, at Racen er god.

(Fortsættes).

Kong Frederik den Sjette,
som Lovgiver og Regent,
Bondens Ven*).

D! Gud ske Lov, den stemme Skik,
som Bonden før har plaget,
Den er nu af Kong Frederik
fra Bonden slet borttaget.

(Wilhelm Helt.)

Uf

Statsraad Frederik Thaarup.

F o r o d.

Under 11te Marts 1840 udsatte det kongelige danske Landhuusholdnings-Selskab en Priisopgave om Udarbejdelsen af "et populært Skrift, der i Kjernefuld Korthed og i et værdigt Sprog

*) Uagtet Forfatteren, efter Skriftets Bestemmelse, har ved dets Udarbejdelse nærmest havt Bondestanden for Øie, tør

fremstillede Frederik den Sjette som Bondens Ven," hvilket Skrift Selskabet derpaa vilde søge udbredt blandt selve Bondestandens Medlemmer."

Til Løsning af denne Priisopgave modtog Selskabet 8 Skrifter, af hvilke dog kun 3 af Selskabets Skriftkommission befandt sig at kunne komme i Betragtning; men endstjøndt de, hvert især, erkjendtes at have deres gode Sider, formeente Skriftkommissionen, at intet af dem besad de Egenheder, der ønskedes.

Jeg, som Forfatter af den Afhandling, der her gives, fattede ikke førend i August s. A. det Forsæt, at arbejde for Opgaven, og fik, under andre Arbejder, min Afhandling ikke fuldført og reenskrævet førend netop til den ansatte Indleveringsdag, den paafølgende 31 Octbr. Disse Omstændigheder have haft Indflydelse paa Behandlingen af Emnet.

Jeg har ikkebestomindre bestemt mig til at lade den trykke, men for ved Skriftets Overgivelse til Trykken at kunne tage Hensyn til de gjorte specielle Bemærkninger og Erindringer, saavidt jeg efter mine Ansuelser kunde, og benyttede dem til mit Arbejdes Bedste, anmodede jeg Selskabet om at meddeles samme: og efter at have erfaret deres Indhold, omarbejdede jeg det, der i Afhandlingen stod om Bondens Kaar førend Aaret 1784, og det om Tiendestystemet; iøvrigt er den Gjennemgaaelse, jeg havde tiltænkt Afhandlingen, foretaget.

Jeg har idelig haft for Øje, hvad Opgaven fordrer iagttaget: Jeg har bestræbt mig for, at Afhandlingen blev popu-

det dog antages, at nærværende Afhandling, der ansaaes som den bedste af de over dette Priisamne til Landhuusholdnings-Selskabet indsendte Udarbejdelser, og som omhandler en for det danske Landvæsen i det Hele høist betydningsfuld Periode, vilde læses med Interesse ogsaa af Andre. I denne Forudsætning er Afhandlingen optagen i Libskriftet.

Udg.

lair. Jeg har forestillet mig enhver nogenlunde dannet Person af Bondestanden som min Læser, en saadan, som kan sættes i Klasse med en bygtig Sognefoged, Præstens Medhjælper, Fattigforstander. Jeg antager, at en saadan Bonde maa kunne, uden Anstød ved de valgte Ord, den brugte Konstruktion, eller Tonen i det Hele, have Gavn af Afhandlingens Læsning, og at intet i den skal være ham uforstaaeligt. De enkelte Ord, som ej ere oprindeligen danske, og som Fortids Bonde ikke vilde have forstaaet (saasom: Detail, Periode, Commune, Individ, Opposition,) behøve vel neppe nu, for saadanne Læsere som anført, at forklares.

Jeg har søgt, uden at Afhandlingen fik for stort Omfang, at give den en vis Fuldstændighed. Det er derfor kun Hovedmomenterne i Landbolovgivningingen, her ere fremsatte; kun en Overfigt over det Vigtigste, en Fremsettelse af Grundsætningerne, her vil findes. At Bonden i Afhandlingen faaer en sammentrængt Overfigt over de ham, som Bonde, vedkommende, af Frederik VI udstædte, Love og Anordninger, og sammes Anledninger og Motiver, antages at maatte være ham nyttigt og interessant. Detail er undgaaet. Bonden faaer sit Fædrelands Historie fra det opgivne Tidrum og for det, der vedkommer hans Stand, foredraget, og isvrigt giver Afhandlingen ham Vejledning og Anvisning af Data ic., som han i fornødent Tilfælde kan behøve, til — naar han søger eller behøver Detail om et eller andet — at finde det, og saaledes at kunne gaae til Anordningerne selv.

Forfatteren har troet at burde udstrække Opgavens Behandling til en saa vigtig Begivenhed i Perioden, som Livegenskabets Ophævelse i Hertugdømmerne; de herlige Ord, Frederik VI sagde, da han underskrev Forordn. af 19 Dec. 1804, burde vel ikke savnes; de for Hertugdømmerne vundne store Goder burde oplyses, men dog i mindre Omfang end det Dvrigte, da Af-

handlingen egentligen er skreven med Hensyn til den danske Bonde. Forfatteren troede, at den Forevigebedes Aand og hans Daad, med Hensyn til Norges Landbo indtil 1814, burde ogsaa skildres, men i Korthed. Det vilde være en Mangel i det Ufsnit af Kongens Liv, der vedkommer Landboen, om ikke ogsaa noget derom blev anført.

Da Bonden ingen Bog har, hvori han kan lase Frihedsstøttens Historie, Indskrifter, Figurernes Betydning, saa maatte det vel findes hensigtsmæssigt, at her er optaget hvad derom er hensat, som en baade nyttig og underholdende Læsning.

Udsigt over Afhandlingens Indhold.

Indledning. Bort Tæmne er en Deel af Fædrelandets almindelige Historie, som, omfattende et Tidsrum af 55 Aar fra 1784, udgjør en ny Periode i Statens Bondestands borgerlige Friheds og Belfærds specielle Historie.

Kort Udsigt over hvorledes Bondens Forfatning, og især Fæstebondens Forhold til Godsejeren, omtrent var bestaende i Aaret 1784.

Hvorledes fra dette Aar en ny Periode begynder — og hvad der paa de kongelige Godser fra samme Aar er skeet til Bondestandens Opkomst, hvorved ypperligt Exempel blev givet andre Godsejere.

Dpretelsen af den vigtige Landbokommission, som den 25 August 1786 blev nedsat, for at undersøge og gjøre Forslag om adskillige Poster betræffende

Fordegodsfejernes og Fæstebøndernes indbyrdes Rettigheder og Pligter.

De to Forordninger af 8 Juni 1787, som først udstædtes, med Bestemmelser angaaende de nævnte Gjenstande.

Den i mange Forhold indgribende, for hele Landets Vel vigtige, Forordning af 20 Juni 1788 om Stavnshaandets Løsning, Bondens Indtrædelse i den frie Mands borgerlige Rettigheder.

Nogle for Bondens Raadighed over hans Dvæg- og Korn=Uvl skadelige og indskrænkende Love ophæves.

Kamp mod Godsfejernes Fordomme og Uvillie. Nogle jydsk Godsfejere henvende sig til Kronprindsen, med Klager over at være fornærmede i deres Ejendoms=Rettigheder ved de udstædte Love. — Klagerens Ugrund. — Den unge Fyrstes Standhaftighed i at overholde det Anordnede.

Fortfat Forsorg for Fæstebondens Vel ved Lovgivning:

1. Gaardfæstere sikkres Fæste for Livstid.

2. Om Hoveriet bydes: at det ikke maa være ubestemt, men enten ved frivillige Foreninger eller ved lovlige commissariske Kjendelser ordnet.

Ligesom Frederik den Sjette i sin Virksomheds tidlige Dage virkede som Bondens Ven, især ved sin Omsorg for Fæstebonden, saaledes gav han i sine Oldingsaar nye Bidnesbyrd om sin Omhu i denne Henseende.

Fra Fæstebonden vendes Blikket til Selvejerbonden og Arvefæsteren.

Selvejes Fremme baade ved Lovgivning og ved Understøttelser af Laan til Fæstebønder; samt Opmuntringer for Godsejere.

Omsorg for Huusmands-Klassen.

Lovgivningen om nogle for Landbrugets bedste Drift vigtige Gjenstande, Fælledstabet's Ophævelse, Udflytninger, Hegn og Markfred, skadeligt Bands Afledning.

Ny Lovgivning for Tiendevæsenet. Byrderne ved Tiendeydelsen lettes.

Omsorg for andre Byrders Lettelser.

1. I Henseende til Skatter og Afgifter.

2. Børnepligten.

Omsorg for Bondestandens Dannelse og Oplysning.

Bonden i huuslig Stilling, eller i Familielivet.

Bondens Stilling i Kommunal-Anliggender, som Sognekoged, Præstens Medhjælper, offentlig hædret Mand, Deputeret til de raadgivende Provindsalstænder, o. s. v.

Bondestanden i Hertugdømmene Slesvig og Holsten, især om Livegenstabet og dets Ophævelse.

Den norske Bondestand fra 1784 til 1792.

Ogsaa for Jorddyrkerne i Statens Bilande viste Frederik den Sjette sig som den ringe og fortrykte Klasse's Ven. Uforglemmelig er han i Verdens Aarsbøger formedelt Negerhandelens Ophævelse.

Hædersminder om Kongens Daad til Bondestandens Lærv.

Frigheds-Støtten uden for Kjøbenhavn.

Den danske Bondes erkjendtlige Følelser for Frederik den Sjette, da han blev baaret til sin Grav.

Paatænkt Grestøtte til Minde om Kongens Idræt for Hertugdømmernes Bondestands Bedste.

Indledning.

En fransk Konge kom engang ind i et Bondehuus, og saae paa Bondens Ildsted den dampende Gryde. Kongen spurgte om hvad der var i den, erfarede, at det var en Høne, og yttrede da det Dnsfte, at ingen af hans Undersaatter maatte savne Evne til at komme en Høne i sin Gryde. Dette simple Udsagn har Historien holdt værdt at bevare; og Kongen, der udtalede Dnsftet, Henrik den Fjerde, mindes af enhver Fransk, og ansees som Monster paa en god Konge, som sit Lands, og som Bondens Fader og Ven. Det var et Dnsfte om materielle Interesser, der laae i de kongelige Ord, det er: om at de Goder, som Bøværeren skænker, maatte falde i Enhver af hans Undersaatters Lod; og vel fortjene disse Ord at være optegnede i Krøniken, og deres Betydning at udvikles som et staaende Kapitel i en Katechismus for Fyrsternes Sønner. Men det er ikke blot i Omhu for Bondens Velsiden, at et Lands Styrer skal vise sig som Bondens sande Ven. Ogsaa til Bondens borgerlige Frihed, til hans Oplysning, og til Alt, hvad der

kan give ham den bedste Stilling i hans Forhold til Statssamfundet, skal den gode Konges Daad udstrække sig. Dette indseer nu Enhver, og dog hengif mere end halvandet hundrede Aar efter hin franske Konges Tid, inden disse Ideer gjorde sig gjældende i vort kjære Fædreland, og inden Himlen skjænkte os i Frederik den sjette en Regent, som ved den ædleste Daad satte dem i Værk. En af de Fædrelandets Venner, som i denne vor forevige Konges Ungdomstid grundskede dybest over Landvæsenets Sager i de forskjellige Hensyn, en Mand der, som selv retskaffen og god Godsejer, kjendte Landbo-Forholdene, og som talte og skrev varmest for Bondens Ret, Tænkeren Tyge Rothe, har yttret sig saaledes: „Jeg siger, Bonden bør nøjes med saare lidet, men jeg siger og, at det, at føre Bonden til mere Vellevnet, det er værdig Hensigt ved Landvæsens-Systemets Rettelse. — — Ja, min Mand, du Bonde! vel skal du leve, have tilovers for rejsende Gæst, anstille vakker Værtskab ved Barsel og Bryllup, holde Julen højt, og pleje baade Folk og Kræ, gaae stolt til Dffers, sætte din Præst, naar han besøger dig, den brede Dug for, lønne din Skoleholder, saa din Pøg kan blive vakker Skriver og Regner, men for Alt, at han kan lære, hvad han skylder Gud, og hvor god Gud er, saa og hvad han skylder Fædreland og Konge, og hvad Godt han har i Fædrelandet.“ Tyge Rottes Ord, i den ham legne Tone, indbefatte det, som Bondens sande Venner, i vore Fædres Tid, ansaae som et ønskeligt

Maal, der skulde erhverves og stræbes hen til, for en Bondestand, der trængte til at ophjælpes. Og naar vi nu maae sande, at saadant Maal er opnaaet*), at Bonden er udfriet af en Tilstand, der lignede Trældyrets, at han er bragt i den lykkelige Forfatning, hvori han, som fri Mand, ved Dygtighed og Arbejdsomhed kan, med det Held, som gives herovenfra, erhverve sig sit tilstrækkelige Udkomme, og under gode Love fra Lovgiverens Haand ikke alene er beskyttet i sin Ejendom og sine Besiddelser, men nyder alle borgerlige Rettigheder, saa maa vel Enhver erkjende, at den Regent, der i en Række af over 50 Aar ideligen virkede til at sætte ham i en saadan Stilling, fortjener Navn af Bondens Ven. Med dette Navn skal Frederik den sjette benævnes i Historien, og naar vore Efterkommere undres over, at en saa stor Forandring i en heel Stands Forfatning er bleven bevirket i den korte Tid af et Menneskeliv, og under Stifterens saa megen anden Regent=Daad, da skulde de forklare Søndheden deraf med et Udsagn af den elskede Konge, der alt er blevet et Ordsprog i mangan

*) Forbi vi, med L. Rothe, have nævnt det Maal, der maatte havees for Dje til Bondestandens Bedste, og her sige, at saadant Maal er opnaaet, have vi ej paastaet, at Bondestandens Opkomst og Forædling var et fulbendt Værk, i Henseende til hvilket intet mere var at udrette. Tidernes Udvikling medfører steds nye Forhaabninger og Ønsker, og et opnaaet Maal indeholder Udsigt til et længere fjernet, som til sin Tid skal stræbes efter ogsaa at naaes.

Bondes Mund, og betydningsfuldt, som hint af den franske Konge Henrik den fjerde, nemlig dette: „Hvor for opsætte til i Morgen, sagde Kongen, hvad man kan gjøre i Dag.“

At skildre denne ejegode Regent med de Træk, der lyste af hans klare Dje, aabenbarede sig i hans Færd, udtalede sig i hans Ord, at udvikle de Egenskaber, der vandt ham det hæderlige Navn af Bondens Ven, at berette den Daad, han øvede som saadan, og de gode Gjerninger, der gave ham Bondestandens Tillid, Hengivenhed, Taknemmelighed og Kjærlighed, at fortælle, hvilke Grundsætninger han fulgte, og hvilke Midler han anvendte, for at bringe Bonden ud af den underkuede og ufrie Stilling, hvori han fandt ham — det er vissefælgelig en herlig Opgave, og dens bedste Løsning, Fremstillingen i et klart Billede af en saadan Regents Gang til Maalet, er vissefælgelig det skjønneste Minde, som derfor kan rejses ham. Saadant Minde skylder Retfærdigheden ham; thi vel ville hans Kjære, Velvillie og Retsskaffenhed udaandende, Træk erindres af Landets Bondestand, som har ham at takke for sin Lykke, eller blot for en og anden Godhed og udviist Villighed, og bevares i dens erkjendtlige Hjerter, men de bør ogsaa kjendes af de kommende Slægter.

Hensigten af disse Blade er at bidrage dertil, og derfor at levere en historisk Udsigt over hvad der af Regjeringen er gjort for Bondestanden fra Aar 1784, da Frederik den sjette, som Kronprinds, af sin konge-

lige Fader betroedes Regjeringsforretningernes Ledelse og Udøvelse, og til den Tid, da han af taknemmelige Bønder blev baaret til sin Grav. Bladenes Indhold bliver altsaa en Deel af Fædrelandets Historie, og vil omfatte en Række af i alt 55 Aar af Kongerne Christian den syvendes, og Frederik den sjettes Regjering.

Med hint Aar indtraadte en ny Periode i Danmarks Bondestands borgerlige Friheds og Belfærds Historie. Omsorg for Bondestanden udgjør netop en af Periodens lysfeste Sider, og de i den udgaaede Love ere de bedste Kilder, og indeholde de klareste Beviser. Man har dem allerede fra den firtenaarige Inglings rasfeste Virksomheds Dage, og de bleve fortsatte hans hele Levetid igjennem. En sammentrængt Udsigt herover maa antages at have sin store Interesse for Fædrelandets Venner i Almindelighed, og for Bonden i Særdeleshed, og sammenholde vi tillige de Vidnesbyrd, der af sanddrue Mænd fra hine svundne Tider havees, om hvor beklagelig Bondens Stilling her i Landet i Almindelighed var, og bemærke vi dertil, at kraftige Foranstaltninger behøvedes, for at befrie ham fra et trykkende, i det gjældende Militærvæsens Organisation grundet, Stavnsbaands Nag, og for i det Hele at befordre en da i Almindelighed ringeagtet Stands Belfærd, saa have vi med det samme leveret en Skildring af Frederik den sjette som Regent, og beviist, at han var Bondens Ven, thi en Mand skal

dømmes af hans Gjerning, og Lovgiverens gode Gjeringer ere gode Love.

Naar saadanne gode Love i en Række af Aar have virket, naar deres første Frugter ere nydte, og afløste af andre, og Mindet om dem kan være blevet svagt, vækker man sig en fornyet Glæde ved at opfriske det, eller ved at tænke sig tilbage i den suundne Tid og overskue, hvorledes Tilstanden var førend de velgjørende Love udgik; og ligesom den, der plantede og ømt plejede et Træ, som blev Glæde og Nydelse for hans Efterslægt, lever stedse i dennes erkjendtlige Minde, saa bør og vil Stifteren af de store, vigtige Goder, der bleve den danske Bondestand til Deel, stedse leve i en skjøn som Efterslægts varige Erindring.

Det sømmer sig ikke, at sribe Lovtale over den Mand, i hvis Charakter Beskedenhed var en herskende Dyd. Nej, en simpel, historisk, upartisk Fremstilling af hans Færd er det, vi i disse Blade ville søge at give. Vi bør da fornemmelig erindre de væsentlige Forbedringer, Bondestandens Stilling erholdt; og i det vi derhos optage nogle, dog kun faa, af de vigtigste af Lovgivningens Detailbestemmelser, vide vi vel, at disse ikke skyldes eller kunne skyldes Fyrsten selv. Det var hans Grundsætninger, samt den stærke Billie, og den ædle Mand, hvormed han igjennemførte sit Værk, der udgjorde hans store Fortjeneste af sit Folk i denne Green af hans kongelige Virksomhed; men vist er det tillige, at alle de under Grundsætningerne hørende Detailbestemmelser ikke unddroges hans Dpmærksomhed,

og de bleve overvejede og bifaldte af ham, førend de fik Lovs Kraft. Hans Arbejdsomhed var stor og utrættelig; og Detailsag var ham ej fremmed.

Ikke heller have vi forglemmt, at mange fædrelandssindede Mænd, deels ved oplysende Skrifter, deels ved virksom Handling stode Fyrsten bi, og medvirkede til det skønne Maal; og saaledes ere mange Navne med uudslettelig Skrift indtegnede i Danmarks Historie. Med en Glands, som overstraaer de Dvriges, skal den ædle Greve Christian Ditlev Frederik Reventlovs Navn leve i et velsignet Minde, som den unge Fyrstes i dette Anliggende ypperste og meest formaende Raadgivers. Men hvad havde han, og hvad havde de andre brave Bondevenner udrettet, og imod den stærke Opposition, der viste sig, naar ikke Frederik havde bøjet et villigt Ore til deres Raad, naar han ikke med Sindighed havde overvejet det i sit Hjerte, med Unglingens varme Iver fremmet det, og med Mandens kraftfulde Fasthed sat det i Værk?

Bondestandens Stilling og Kaar i Aaret 1784.

Hvorledes fra ældre Tider Bestaffenheden har været af Bondestandens Stilling, Vilkaar, Besiddelsesmaade og borgerlige Friheder, hvorledes Selvejendom efterhaanden var i beklagelig Grad aftagen, og hvorledes der, igjennem Tidernes Lob og Afverlinger, havde udviklet sig en sørgelig Ufrihed for Bonden, og den us-

leste Tilstand under forskellige Byrder, Byrder, som ikke alene kvalte al Bindstibeligbed, men selv Menneskeværdigheden, var blevet især Fæstebøndernes — eller de fleste af Bøndernes — Lod i Livet, dette er Historiefriiverens Sag at behandle. Vi ville her kun give en kort Skildring af Forfatningen ved Begyndelsen af den Periode, som vi have at behandle, og holde os til de fra den Tid udfomne Love og Anordninger, som havde velgjørende Følger, og som i det Hele endnu ere gjældende. Ved at betragte disse i deres Anledning, deres Motiver (d. e. de Grunde som bevægede Lovgiveren til at forfatte dem, som de ere) og deres Indhold, ville vi finde de klareste Beviser for den Sandhed, vi have at oplyse, at Frederik den sjette var Bondens Ven. Vi berøre kun, at der i Slutningen af det syttende Aarhundrede herskede et Bornedskab, hvorefter Fæstebonden var, paa lidt nær, bleven en Træl, en Livegen, bunden til Godsjet eller Grunden, og fulgte med samme, dog at saadant Bornedskab kun fandtes paa Sjælland og Smaa-Derne, men ikke i Fyen og Jylland. Kong Frederik 4de bød, ved Forordn. af 21 Febr. 1702, at Bornedskabet skulde være ophævet; men dette Lovbud kom ikke Bondestanden i Virkeligheden til Gavn, en ny Ufrihed traadte i Stedet, som strakte sig over det hele Land. Samme Konge havde nemlig et Aar i Forvejen, ved Anordning af 22 Febr. 1701, oprettet en Landmilitz, og lagt Bærnepligten paa Hartkornet over hele Riget, alene det saakaldte Ryttergods undtaget; Godsejerne

skulde være ansvarlige for det i Kullerne indskrevne Mandskab. Et andet Baand paa Godsejerne var, at Lovene forbode øde Gods at henligge. De paa Gods- ejerne saaledes hvilende Forpligtelser medførte, at noget maatte gjøres for at holde Mandskabet ved Godset, og dette blev anseet saa meget mere fornødent, som de mindre gode Egne i Riget baade ved de overstaaede Kriges, og især ved den paafølgende lange Krigs Udelæggelser, vare næsten blevne affolkede, og mange af Beboerne vare dragne til Egne, hvor de saae sig bedre farne. Et Stavnsbaand, der afløste Borned- skabet, blev da et nyt Ufrihedens Nag; og med Ud- strækning over det hele Rige. Det blev efterhaanden haardere, og naaede omsider sin højeste Grad af Stræng- hed idet en Forordning af 1 Juli 1746 anordnede: "at ingen Landsoldat indtil videre skulde have Til- ladelse til at nedsætte sig andensteds end paa det Gods, hvorfra han var udskreven, og hvor han var pligtig Gaard at antage."

Godsejeren fik herved middelbart Ret til at paa- tvinge Bonden hvad Gaard, der blev fæsteledig, og herved blev ikke taget Hensyn til, i hvilken Forsatning den var, og om den kunde give Fæsteren nødterstigt Udkomme. Bondesønnen var fra det 4de Aar*) af sin Alder hæftet til Godset, og indskreven til fra sit

*) Efter Forordn. af 30 Decbr. 1702 fra det 14de Aar; efter Forordn. af 12 Octbr. 1742 fra det 9de Aar, og omsider efter Forordn. af 13 Apr. 1764 fra det 4de Aar.

18de til sit 40de Aar at kunne stilles til at tjene som Soldat. Naar og hvor dette skulde skee, beroede paa Godsejerens Forgodtbefindende, og de største Misbrug og Vilkaarligheder kunde blive og bleve ikke sjælden beklagelige Følger deraf. Krigstjenesten, der lærtes af tydste Underofficerer, som stedsse brugte Stokken, var yderst frygtet, og var nu Godsejeren, eller om han var fraværende, hans Forvalter, en haard Mand eller en Udsuger, da havde han et virksomt Tvangs- og Trudsels-Middel imod de rigere Bønderkarle, der ønskede at see sig befriede fra den frygtede Soldaterstand. Baade herved, og ved at paatvinge Bøndersønner Modtagelsen af usle og forfaldne Gaarde, som Ingen godvillig vilde modtage, og som Herremanden ikke maatte lade ligge øde, var der for ubarmhjertige Gods-ejere og formaaende Forvaltere den rigeste Lejlighed til at øve Tyranni mod de stavnsbundne Bønder, ligesom den Strafferet, der især opstod af Fæstebondens Hoveripligt, blev udøvet ved tyranniske og skjændige Midler. Man havde paa Herregaarden en Træhest eller en Fjel, der var sat paa Højkant, med to Fodder. Paa Kanten af Fjellen blev den Bonde, der straffedes, sat overstravs, og for at gjøre Straffen føleligere, blev undertiden en stor Steen bunden ham under hver Fod, hvilket man kaldte, at give ham Sporer paa. Der var fremdeles almindelig anbragt i Muren paa Gaarden et Halsjern. Herregaardens Fængsel, det saakaldte Hundehul, var som oftest en dyb, mørk Kjel-der i et af Taarnene, og man brugte desuden den

saakaldte spanske Kæppe. Bist nok maae disse ubarmhjertige Straffe tilskrives Tidernes Naahed, ogsaa uden for Bondestanden, og deres jævnlige Udvøvelse maa for en Deel tilregnes Almuens usædelige Forhold og Pligtforsømmelser, men de ere ikke destomindre et klart Beviis paa den Stilling, Bonden havde i Stats-samfundet.

Efterhaanden ligesom Landets Tilstand, under Nydelsen af en lang Fred, blev bedre, og en større Oplysning ogsaa her begyndte at udbrede sine Straaler, blev ogsaa Bondens Tilstand i Meget forbedret, men desto værre vedblev Stavnsbaandet og Landmilitiens Organisation; og dermed ogsaa Bondens Afhængighed og borgerlige Ufrihed.

Allerede i Aaret 1770 begyndte enkelte Skribenter at tale den fortrykte danske Bondes Sag, men fra 1783 blev Tallet af den danske Bondes Friheds varme Talsmænd betydeligt. Det kan vel ikke nægtes, men er i sig selv saare naturligt, at disse, i deres Barme for den gode Sag, ikke holdt sig frie for Overdrivelse og Eensidighed i de Beretninger, hvormed de fremkom, naar Talen var om Bondestandens Forfatning og Udsælselighed, og at det, der fra enkelte Steder, her og der, hørtes, ofte blev fortalt som noget almindeligt, de Plager og Byrder, der i de efter Krigene nærmest følgende Aartier beklageligen havde betyngtet og haardt trykket Fæste- og Hove- og Bonden, og som endnu paa mange Steder gjorde det, ligesom de vistnok alle vegne vare muelige, omtaltes som om de ogsaa alle vegne

vare tilværende. Den rettskafne, men eensidige Patriot N. D. Kiegels kaldte vor Bondestand en heel Nation af hvide Slaver, der boede i usle Hytter, stedse maatte trælde i de Stokhuse [Sogne]*) hvor de vare fødte, aldrig kunde lære andet end Bane-Arbejde, og ingen anden Hviletid havde end i Kirken at hvile med Legeme og Sjæl.”

Stribenterne rettede i Almindelighed deres Hovedangreb mod Godsejerne, anklagede for Tronen og for Publikum hele denne Klasse af Medborgere som dem, der ene sørgede for eget Vel og egen Binding, ufuldsomme eller ligegyldige ved deres Underhavendes Nød. Man tog ikke Hensyn til, at der vare mange, saare mange, rettskafne og menneskekjærlige Godsejere og Forvaltere, som agtede Mennekeværd, Mennekerettigheder og Mennekehæd, eller som simpel Klogskab lærte, at det var deres egen Fordeel, naar deres Bønder lede vel. I det man saaledes eensidigen og derfor uretfærdigen fastede Skylden for Bondens usle Forsatning fornemmelig paa hans Herre, Godsejeren, forbigik man at bemærke, at hin Forsatning for en stor Deel havde været en Følge af udmattende Krige, at Tilstanden over det hele Rige ogsaa i de øvrige Stænder, ja selv hos mange Godsejere, var maadelig, samt at Hovedskylden til Bondestandens vedvarende Forkuelse laa i den Maade, hvorpaa Landmilitiens

*) Rettere maatte Kiegels her have brugt Udtrykket: Herregaards-Distrikter.

Organisation fandt Sted, i Forbindelse med det Mid- del, som Regjeringen havde valgt til at faae ødelig- gende Gaarde under Beboelse og Opdyrkning. Man undlod ogsaa at bemærke, at slet Algerbrug i det Hele, Jordernes Inddeling i tre Marker, Fælledskab, Dvæg- avlens Bestaafenhed, ringe Priser paa Landmandens Varer naturligen medførte en ringe Tilstand hos Bon- derne; men at den dog i Virkeligheden efterhaanden var kommen i en fremskridende Forbedring.

Naar man nu vil søge Efterretninger om, hvor- ledes Bondestandens virkelige Forfatning var i Aaret 1783, da har man vel i de paa den Tid endnu gjæl- dende Love og i Bestemmelserne om Landmilitiisen de uimodsigeligste Beviser for, at Bondestanden højt trængte til en Befrier, og til en kraftig Understøttelse, i det den var stavnsbunden, ufri, og i det Hele fattig. Men i det vi saaledes betragte Skyggesiden i et Ma- leri af Landet og dets Beboere, og i det vi vide hvor- ledes Bondens Tilstand i det Hele havde været, hvorledes den, under den bestaaende Lovgivning, kunde være, og vel endnu ofte var, bør vi vogte os for at henføre forbigangne Tidsløb, eller det, der efter udmattende Krige fandt Sted, eller hvad gamle Folkesagn og Folkevise kunne fortælle, paa Frederik den Femtes og Christian den Syvendes Tidsalder, ikke heller bør enkelte onde Herremænds eller Forval- teres Færd gjælde som noget almindeligt; vi bør ikke bortvende Njet fra de lysere Farver, et sanddru Maleri bør have. Vi ville derfor først erindre om

de Beviser, som Landhuusholdnings-Selskabets Beskjendtgjørelser om utdeelte Præmier indeholde, paa priisværdige Landbrug af Bønder (Fæste- og Hoveri-Bønder) ved Mergling, Stengjærbers Opførelse, Pileplantning, skadeligt Vand's Afledning o. s. v. Vi henseætte eet af Exemplerne. I Aaret 1778 blev en Præmie af 100 Rdl. tilskjendt Østøste Sognemænd, paa Grevs-kabet Knuthenborg i Volland, for skadeligt Vand's Afledning fra Ager og Eng. Præmiervinderne skænkede de 100 Rdl. til Grundlag for et Fattighuses Opbyggelse for fattige Huusvilde i Sognet; og Godsejeren, en Greve af Knuth, der glædede sig over sine Bønder's gode Tænkemaade, forsøgede denne Sum med 100 Rdl., og tillod, at et Huus til det bestemte Brug blev indrettet paa hans Beføstning, hvorved Pengene kunde spares og bestemmes til et Fond for Stiftelsen; og saaledes opstod et Fattighuus i Nørreballe By.*) Her er eet af de Beviser, der kunne vidne om Gods-ejers og Fæstebønder's velvillige, gode Forhold. Flere Beviser paa, hvorledes rettskafne Godsejere og Besiddere af betydelige Landejendomme viiste sig som gode Fædre for deres Bønder, ere baade i bemeldte Præmielister og ellers bevarede.

Det er da i vort Landvæsens Historie vitterligt, at Grev A. G. Moltke til Bregentved, Baron Holstein til Holstenhuus, Grev F. C. Schack paa Giesegaard, Baron Abr. Lehmann paa sine Godser i

*) Landhuusholdnings-Selskabets Skrifter 6te Deel IV.

Fyen og Laaland havde udført betydelige Indretninger og Forbedringer, der i flere Henseender kom de under Godserne hørende Bønder til Gode. To Godsejere, Peder Malling og Justitsraad Enholm nævnes blandt de første, der tilstode Bønder Hoverifrihed imod Penge-Erstatning. Mere bekjendt er det, at den ædle Greve Johan Hartvig Ernst Bernstorff lod i Aaret 1764 sit Gods Bernstorff i Gjentofte Sogn udskifte af Fælledskab, Gaardene udflytte, og Bønderne meddele Arvefæste, samt Hoveri og Tiendesfrihed. At Brødrene, Grev Chr. D. Neventlov til Christianssæde, og Baron Ludv. Neventlov til Brahetrolleborg udførte lignende sande Forbedringer og Forandring i deres Godser Bønders Stilling, er ogsaa vitterligt. Geheimeraad Christian Ludv. Scheel v. Pleszen, som havde meddeelt Bønderne paa sine Stamgodser Fusingo og Sellsø Arvefæste og Skjøde-Breve paa deres Gaarde, samt bestemt Hoveri, blev af Landhuusholdnings-Selskabet tilkjendt det første Præg af en ny Guldmedaille med Dypskrift: den Fortjente til Ære; og han sendte i den Anledning Selskabet 100 Rdl. til Udsættelse af en Præmie for den Bonde, som paa Kjøbenhavns Amt udflyttede sin Gaard og indhegnede sine Jorder. Kammerherre Adler blev givet den store Guldmedaille for de betydelige Forbedringer, han paa sit Gods Søngaardsholm havde udført. Cancelliraad Fr. W. Hansen havde været Grev Schaack behjælpelig som Bestyrer af de Hovedforbedringer, der paa Grevens Godser i Thorningelehn i det Slesvigste,

Gram og Nybel, bleve udforte med Arvcæsters Udgivelse ic., hvorved Greven fik, som han bevidnede, den Glæde, aarligen, naar han kom til Gram, at see Velstand og Sædelighed, med Flid og Stræbsomhed, iblandt samtlige Beboere tiltage, og over 1000 Mennesker deeltage i bevirket lykkelig Forandring imod forhen. Hansen blev siden Ejer af Østerby og Bamdrup Gods i Ribe Stift, og virkede der ogsaa meget godt, hvorfor Landhuusholdnings-Selskabet 1786 gav ham sin forste Guldmedaille. Vi nævne endvidere, blandt flere, v. Buchwald, som Ejer af Gudumlund, Justitsraad Bagger, som Ejer af Julstov i Fyen, Justitsraad Lassen, som Ejer af Cathrineberg Gods, daværende Kammerjunker, nu Geheime-Stats- og Justitsminister Steman, som da værende Ejer af Godsset Benzonslund i Sjælland. Sidstnævnte udforte Fælledstabs Ophevelse, Naturalhøveriets Affkaffelse imod en billig Pengerestatning m. M., og fik i Aaret 1796 Landhuusholdnings-Selskabets anden Guldmedaille. Af saadanne retskafne og virksomme Godsejere, som Riget i den Tid ejede, nævne vi endnu tre, fordi de, med nøje Kundskab til Riget og dets Landvæsen, have givet saadanne gode Bidnesbyrd om Landvæsenets Tilstand paa den Tid, som man fra dem, som sandhedelsfende Mænd, kunde vente.

I Aaret 1783 udgav E. W. Morgenstjerne, dengang en virksom Godsejer, siden Stiftamtmand, et lidet Skrift om "det danske Landvæsens Forfatning" i hvilket han beskriver Bondestanden, som den var

paa den Tid, han skrev, altsaa omtrent i den Periode, da Kronprinds Frederiks Virksomhed begyndte. Hans Beskrivelse af Jordernes Inddeling i tre Marker, Fælledskabet, Dvægavlens Bestaaffenhed, og Agerbruget i det Hele, viser hvor langt Landet i disse Henseender stod tilbage, om end virksomme Besiddere af store Landciendomme havde udført betydelige Indretninger og Forbedringer. Efterat have viist det falske Resultat, man maatte komme til i sin Bedømmelse af Hoveribondens virkelige Forfatning, alt eftersom man enten tog de fattigste Egne med de mest ævneløse, i et staadeligt Fælledskab liggende Bønder for sig, eller alene valgte en god Kornegn, hvor fra gammel Tid af havde været nogen Formue og Ævne, under en fornuftig og god Behandling; thi i første Tilfælde vilde det være let at bevise, at den danske Bønde var den ulykkeligste af alle Skabninger, i det sidste derimod vilde Facit blive, at han var den lykkeligste af alle Bønder, — forsøger han at beskrive "Tingene som de ere, ej i eet Sogn, paa eet Gods, men i det Ganste." Han tilstaaer da, at "i de maadelige og flette Egne, samt hvor en uforholdsmæssig Strækning af Hovmarker gjør Hoveriet strængt, der er Bondens Tilstand almindeligen slet, men saasnart han betragter Hoveribondens Tilstand i det Hele, da vinder Sagen et ganske andet Anseende." — "Det skal befindes," siger han, "at ikke Tiendedelen af Hoveribønderne ere fattige, langt mindre yderlig forarmede (som Godsejernes Modparter paastode); thi neppe skal man finde et Gods, hvor

der jo ere nogle formuende, og ere der Gudsfer, hvor de næsten alle ere fattige, da ere der og andre, hvor man ikke har uden een, to à tre, som ere i slet Stand. Mængden kan betale hver sit, og har sit nødvendige Udkomme til Klæde og Føde." — "Den, der fortjener Brødet, nyder det, Gud skee Lov! og her til Lands godt Rugbrød, Flest, Ost, Smør, og en Drif godt Ol." — "I Jylland findes mangfoldige Hoveribønder, som ej alene ere velhavende, men endog Ejere af udestaaende Kapitaler. Om den fyenfte Bondes Velstand kan vel ej gives et mere overtydende Beviis, end at af en Hoverigaard ofte og næsten almindeligen gives 2, 3 til 400 Rdl. efter dens forskjellige Bestaffenhed i Indfæstning."

Han tilstaaer, at "Bøndernes Huse ere i Almindelighed slet byggede og slettere indrettede, lave, fugtige og mørke," og i Erkjendelsen af, hvormeget Bærelsernes Bestaffenhed, fugtig og qvalm Luft virker paa det menneskelige Legeme, og at der heri bør sørges for Bondens physiske Vel, fortæller han, at han selv, i de Bønderhuse, han bygger, sørger meget herfor; thi "rank oprejst maa Bonden kunne gaae, Himlens Lys maa han kunne see, den frie Luft maa han, naar han vil, kunne nyde i sin Stue; det er hans Rettighed som Menneſte og en Guds Skabning."

Endnu ville vi bemærke, at Morgenstjerne i det Skrift, hvoraf vi have udtaget ovenstaaende Ord, ikke fordulgte, at der burde gjøres noget for Bonden, uagtet han betragtede det bestaaende Landvæsens-System

fra en lysere Side end Modpartiet, og at han vel ansaae Hoveriet for nødvendigt, men et bestemt Hoveri, ikke hvad han kaldte "Uhyret, Landsfordærveren, det strænge, utidige, umaadelige Hoveri."

Da Morgenstjerne var en almindelig agtet Mand, en veltænkende, god Jorddrot, og i alle sine Stillinger i Livet omtales som den retskafneste og velvilligste Mand, bør hans Ord visseelig staae til Troende og gjælde som et sanddru Bidnesbyrd om hans Tid.

En anden ædel Godssejer, den ovennævnte Baron Abraham Lehn, Medlem af Landbokommissionen og rig Godssejer, skrev i Aaret 1786*) følgende: "At Armod skulde være den danske Bondes Deel, er langt fra ikke almindeligt, og enhver Rejsende kan overbevise sig selv derom."

En tredje god Jorddrot, den højt agtede Skribent Tyge Nothe, skrev, kort efter Morgenstjerne, til Bondens Bedste. Men hans Skrifter ere ikke alene vigtige Bidrag til Historien om Bondestandens daværende Forsætning, han undersøgte i sit Værk om Landvæsens Systemet denne fra dens Udspring af, paaapegede Roden til det Onde og anviste Lægemidlerne. "Ville Jorddrotter, sagde han, være onde, da have de Lejlighed dertil, og just det er vort Landvæsens Systems Brøst." Hvad han ønskede virket for Bondestanden, har han udtrykt i følgende Ord: "At rive Mennesker ud fra vanærende Dorstthed, at føre

*) See Landbokommissionens Forhandlinger I. 327.

dem til vor moraliske ypperlige Arts Aede, at føre dem til munter Følelse af reen, ukunstlet og i Nødvendighedstilfælde dyrebare Patriotiskhed, at skaffe en Bonde som Norges Dødsmand, som Schweizerlands Kleinjog,*)

*) En Bonde i Schweiz, ved Navn Jakob Geyer af Kanton Zürich, blev af sine Bymænd kaldet Kleinjog. Det var en saare agtværdig Mand, og en saa fortræffelig Bonde, at en Schweizerisk Skribent udgav i Trykken en Efterretning om hans gode Agerbrug, og om hvorledes han bragte en liden Bondegaard, som han modtog med Gjæld, ved Flid og Forstandighed i god Stand. Forfatteren af dette Skrift, Dr. Hirzel, kaldte ham den filosofiske Bonde, og fortæller nogle Træk af hans Tankemaade. "Kun de, sagde Kleinjog, kunne vente Guds Belsignelse, som ere troe i deres Arbejde og i deres Ansigts Sved dyrke deres Ager. En vindskibelig Bonde veed af ingen onde Kar at sige; han er altid tilfreds. En Leddiggjænger venter derimod Alting umiddelbart af Himmelen, og tilskriver uhyggelige Hændelser det, naar han høster mindre, end den Flittige." — "En af mine Benner," sagde han, "klagede engang over sin Volskarl, at han var doven. Jeg lod Karlen arbejde med mig en heel Dag, og forundrede mig baade over hans Styrke og Flid. Du gjør din Karl Uret — sagde jeg til min Ven — jeg har ikke seet noget arbejdsommere Menneske." — Jeg har dog, svarede den Anden, tit fundet ham ledig. — Ogsaa, spurgte Kleinjog, naar du selv arbejdede med?"

Ogsaa Danmark har ejet enkelte saadanne sjældne Bønder, som hin Schweizer. To Solvejerbønder i Fyen, Tørgen Christensen i Kaarsberg, og Tørgen Pedersen i Peirup hædredes af Landhuusholdnings-Selskabet. (D. Matling.) — Fremdeles nævner Krøniken med Høder Bonden Hans Jensen af Gjentofte.

som Tyden forðum i Braband og ved Rhinstrømmen — at skaffe Fædrelandet Mennesker, Landboen Skoler, Læger, Jordemødre; skaffe Jorddrotten sand Edlings Ypperlighed, saa han kan sige i Riddertone, at Mange bestaae ved ham, og at han bestaaer stoltelig ved dem, hvilke herlige Fordele at vinde! — og de ere at vinde ved Bondesagens Forædling.”

Det var en lykkelig Tid for Fædrelandet, da saadanne Ideer fyldte den vise, den formaaende Borgers Bryst, lykkeligere endnu, fordi han kunde haabe, at Hjelpen var nær, ane og forudsige, fra hvem den vilde komme. ”Herre!” — saaledes sluttede Nothe sit Skrift — ”Frederik, du vore Sønnesønners Konge! Her vil Tanken, gjort let til Flugt ved glædende Haab, henspæve blandt Dagene, naar Rygtet, ved at fortælle dit Kongeværk, maaskee skal fryde, hvo der ønsker Mennesket Held og Folkene Hæder, som det nu fryder hver saadan ved at fortælle om Tydsflands Joseph! — Gud, Alherren være med Frederik — nu den Kongens Søn — engang den Folkestyrrer! Saaledes være Gud med ham, nu og da, at herlig Kongeviisdom, Kraft og Godmodighed betegne hvert hans Fied!”

Held Fædrelandet, at Dusket og Haabet og Forudsigelsen bleve opfyldte!

Hvorledes fra 1784 en ny Periode begynder, og hvad der paa de Kongl. Godser fra samme Aar er gjort for Bondestandens Optrædelse.

I forestaaende korte Udsigt over hvorledes Bondens Forsatning og Forhold til Jorddroten omtrent vare beskafne for noget over et halvt hundrede Aar siden, har man søgt at vise, at Stavnbaandet havde berøvet den danske Bonde for hans bedste, ja ofte næsten for hans hele Levetid, den borgerlige Friheds usfatteerlige Goder; at Hovetiet og Fæstebondens øvrige Forhold til hans Jorddrot gav den Herremand, der, for at bruge Nothes Udtryk, vilde være ond, eller hans Forvalter, Lejlighed dertil; vi have tillige bemærket, at mange ædelttænkende og rettskafne Godsejere virkede i modsat Aand, og at Bondestanden af Kong Christian den Syvendes Regjering havde modtaget Prover paa landsfaderlig Omsorg for dens Tarv, samt paaapeget, at Kongesønnen Frederik var Landets Haab. Til ham satte Bondestanden og dens Benner deres Fortrosthed, af ham haabede de, at Ufrihedens Aag vilde blive brudt, og at de Byrder, der trykkede Standen, hvor de ikke kunde ophæves, dog paa muligste Maader vilde vorde lettede, uden at dog derfor Godsejernes Ejendomsrettigheder fornærmedes. Vi skulle nu see at den ædle Fyrste snart viste sig som den Bondens Ven, man ventede sig i ham, og som han i den lange Række af Aar, i hvilke han virkede, forblev.

Grev Christian Ditlev Frederik Reventlow, ved ædel Aand, utrættelig Virksomhed, og ualmindelig Embedsdygtighed en af Rigets ypperligste Mænd, og selv en herlig Jorddrot, var dengang første Deputerede eller Formand i Rentekammeret (i hvilken Post han, nogle Aar derefter, fik Titel af Præsident). Han foredrog for den unge Fyrste, hvorledes de veldædige Planer, hans Aand besjæledes af, godt lode sig begynde paa de kongelige Godser, hvor Regjeringen havde friere Hænder og ikke hindredes af de Banse- ligheder og Betæneligheder, som den Tids Godsejeres Anskuelse over deres Ejendoms-Rettigheder og Belsærd lagde den i Vejen. Kronprindsen gav ham en mundtlig Befaling om at virke til Sagens Udførelse ved en Kommission; men uden at nogen foregaaende kollegial Forestilling derom skulde skee. Ifølge denne Befaling satte Reventlow et Kongebud i Pennen, ved hvis Underskrivelse grundedes en Kommission, under 3 Novbr. 1784, til "at undersøge og overlægge, paa hvad Maade samtlige kongelige Fæstebønders og Huusmænds Vilkaar paa Frederiksborg og Kronborg Amter kunde, saasnart muligt, forbedres ved den fordeelagtigste oekonomiske Indretning og ved, efter Omstændighederne, især hvor det kunde skee uden Afgang i de kongelige Indtægter, at forunde dem Ejendom." Kommissionen anvistes et aarligt Fond af 30,000 Rdlr. Dens Medlemmer vare Amtmanden over de nævnte Amter, Geheimeraad Henrik Levesow, Rentekammerchefen, bemeldte Grev Chr. D. Fr. Reventlow, hans

Broder, Kammerherre Grev Joh. Ludv. Reventlow, Friherre til Brædetrolleborg, samt Godsejeren, Statsraad, og siden Rentekammerdeputeret, W. Aug. Hansen. Begyndelsen skede med den specielle Udskiftning mellem Mand og Mand, og efter halvførde Mars Forløb vare de efter Planen besluttede Indretninger fuldbbragte paa 15 Gaarde, og man var saaledes istand til den 15 Aug 1788 at overlevere, til en Begyndelse, 15 Bønder Arve-Ejendomsfæster paa deres Gaarde. Dette skede ved en passende Højtidelighed paa Fredensborg Slot, hvorved tvende Taler holdtes, den ene af Provst Nehling, den anden af Grev Reventlow. Af den sidstnævntes Tale indeholde følgende Uinier et klart Bidnesbyrd om hans Sindelag imod Bonden, saavelsom om Kommissionens Virksomhed. "Troligen have vi, Kongens Mænd — saa talte den ædle Greve — søgt at efterkomme den os glade Befaling, ved hvilken Grunden lægges til mange Tusinders forøgede Bestand, og vi haabe, ved Guds Bistand, at vore Forslag, som Kongen har bifaldt, og vore Bestræbelser til det Besluttedes Iværksættelse vil krones mange Aarhundreder igjennem med rig Betsignelse; at disse Amters Bønder ikke alene skal tælles blandt de meest velhavende, men ogsaa blandt dem, som ved mere end nu almindelig Dplysning udmærke sig ved Dyd, gode Sæder og Gudsfrøgt. Jeg seer den lykkelige Tid imøde, i hvilken man ved Børnenes Underviisning i alle Skoler vil ansee Forstandens og Hjertets Dannelse for vigtigere end Udenadslæsning; den Tid, i hvilken

man vel i Skolen vil ansee Underviisningen i Religion for den vigtigste, men ikke for at betage Børnene Tiden til at erhverve den Kundskab, som de behøve til at blive nyttigere og lykkeligere Mennesker i deres Kald. Jeg seer den Tid imøde, i hvilken Udmærkerne ville ligne de velgjødede Toster, de sure Enge og Moser ville være forvandlede til fede Haardbunds-Enge, unyttigt Krat være bortryddet, nyttig Skov og Underkov omhyggelig fredet, alt skadeligt Band afgravet, alle Kampesteen brugte til varig Indhegning med Steengjærder; den Tid, i hvilken de udstiftede Bøndergaarde alle omgives med store, veldyrkede KaaL-, Urte-, Humle- og Frugthaver, med Pile og andre nyttige Træer; den Tid, i hvilken Kløver, Kartofler, nyttige Roers Dyrkning ikke mere vil være en Sjeldenhed, i hvilken Tjenestekarlen vil sætte sin Ære i at være den skrappeste Arbejder, og Bonden i at være den bedste Husbond; den Tid, i hvilken Bonde og Huusmand begge ville være fornoje med deres Tilstand, ikke misunde hinanden, men som Venner, ved gjensidige Tjenester, befordre den ene den andens Fordeel; den Tid, i hvilken ingen Fattig vil blive uhjulpen, og ingen arbejdsføre Liggere ville taales at omvante; den Tid, i hvilken Spinderoffen, Bæven og anden huuslig Bindstibelighed vil fylde alle nu ledige Vinterdage." Greven berorte derpaa den utrættelige Flid, det gode Overlæg, den udmærkede Virksomhed, hvormed vedkommende Landinspecteurer og flere havde arbejdet til Maalet, og sluttede med disse Ord: "Vi have alle, med samlede Kræfter, arbejdet frem til at

opfyldte Kongens Befaling, Kronprindsens, Bondens sandeste Talsmands, varmeste Dnske. Bønderne have med usædvanlig Flid og Mod indhegnet deres Lodder, opryddet Stene og Krat, og afgravet det stadelige Vand. Guds Belsignelse have vi sporet i alle Foretagender af Dyrighed og menige Mand, den ville vi og erkende og tilbede os fremdeles, og han vil vist gjøre disse Bønder til et Exempel for Danmark, som af deres Brødre vil følges, og gjøre den i fordums Tid miskjendte Bondestand til et arbejdsomt, et lykkeligt, et hjækt Folk, af hvis Velstand alle andre Stænders vil tage deres Udspring, paa hvis Trofskab og Mod Kongen kan lide som paa det sikkerste Bærn."

Kommissionen fortsatte sin Virksomhed, og allerede i Løbet af Aaret 1790 var Udstiftningen overalt fuldført, og da ved samme Aars Udgang ogsaa Udflytningen var næsten tilendebragt, var denne gavnlige Sag foretaget med henved 350 Gaarde og over 300 Huse. I disse faa forløbne Aar vare 84,983 Favne Steengjærde opsatte, altsaa en Strækning af 21 Miles Længde. Dette vil være tilstrækkeligt til at vise, hvor betydeligt her var virket, ikke at tale om de gode Bygninger og vel anlagte Haver, der vare fremstaaede, Pile, Aste, og andre Træer, der vare plantede. 34 nye Skoler vare opbyggede; men derimod af 35 Kroer de 13 nedlagte. Den paa Amtene værende Skov, som indtog 36,000 Tdr. Land, blev Staten forbeholdt.

Kommissionens Virksomhed i de første Aar, indtil 1789, er beskrevet af dens Medlem, den ædle W.

A. Hansen, i en lille Bog, der hører til de Smaa-
skrifter, som en oplyst Bonde, der vil have en liden
Samling af Bøger om fædrelandske Sager og vigtige
Tildragelser, samt nyttige Anviisninger og Raad, ikke
bør savne.

Da i Foraaret 1798 intet stod tilbage af det, som
var paalagt Kommissionen at udføre, blev den hævet.
De gjorte Foranstaltninger og Forbedringer havde
kostet i alt 279,575 Rdl. 24 Sk. og aabenbart var
Grunden lagt til 1300 Gaardmands- og 2500 Huus-
mands-Familiers Belfærd og Lykke.

Efterhaanden bleve de samme Goder tildeelte Fæste-
bønderne paa de øvrige Kongen da tilhørende Godser,
saasom det Baadesgaardske Gods i Volland, der havde
806 Tdr. Hartkorn Bøndergods, samt flere Godser,
som vi nedenfor ville komme til at nævne, hvor Fæste-
bønder have faaet Arvefæstestodder.

Landbo-Kommissionens Oprettelse.

Medens der saaledes virkedes til Bedste for Fæstebøn-
derne paa de vigtige Staten tilhørende Jordegodser,
og Regjeringen ved saadanne Foranstaltninger, hvis
Hensigtsmæssighed efterhaanden viste sig ved mange
lykkeligjorte Bønderfamiliers Landbrug, foregik Lan-
detsGodsejere med et lysende Exempel, kunde den ud-
strække sine Forbedringsplaner til det hele Land, og
paatænke Udarbejdelsen af en ny Lovgivning om Bon-

dens Pligter og Rettigheder, og hans Forhold til Godsejeren. Dette blev Rentekammer-Chefen Grev Neventlows Kalb. Da han i Juli Maaned 1786 havde en Sag at foredrage for Kronprindsen om hvorledes Godsejerne, som Skifteforvaltere i deres Fæstebønders Dodsboer, behandlede samme, yttrede han tilige Ønsket om at see en almindelig Forbedring i Bondens Standens Stilling. Han oplyste den unge Fyrste om alle Omstændighederne, og viste, at der vel ikke kunde være nogen tilstrækkelig Grund imod en Hovedforandring deri, men at store Vanstueligheder vilde møde for medelst de bestaaende Indretninger og rodfæstede Forordomme, samt Jorddrotternes Frygt for, at deres Ejendoms-Rettigheder skulde vorde krænkede, og at Udsørelsen vel derfor endnu kunde udsættes. Da Iode fra Kronprindsens Læber med en ædel Varme de Ord: "Jeg synes dog, at man i en saa vigtig Sag, hvorpaa Landets Vel beroer, ikke bør tabe nogen Dag." "Kan man ikke begynde at arbejde derpaa ligesaa godt i Morgen, som i Overmorgen?"*) Neventlow udbad sig kun nogle Dage, for at gjøre Kronprindsen et bestemt Forslag

*) Det er disse Ord, der i Frederik den Sjettes Historie uforglemmeligen skulle vidne om hans adle Aand og Hjertelag for Bonden, og som, med nogen Forandring og Forkortning, ere bleve til et Mundhæld, hvormed vi have inblebt dette lille Skrift. Nogle Bønder sige, naar de anvende det: sagde en stor Mand, hvilket er historisk rigtigere, efterdi Frederik dengang endnu var Kronprinds.

om Midlerne til at faae denne Sag udført. Da han meddeelte sin ligesindede Ven, Grev H. P. Berustorff denne Samtale, svarede denne ham, at han holdt dette Dieblif for et af de lykkeligste i sit Liv. "Jeg er kjender heri, sagde han, et Vink af Forsynet, som vaager over Danmark. Da Kronprindsen er saa bestemt, saa tør vi haabe Alt."

Den Forestilling, som nu Reventlow forfattede, og som af Rentekammeret under 11te Juli 1786 overgaves til Kronprindsen, blev Grundvolden til de store, gennemgribende Foranstaltninger til Bondens Bedste, som nu efterhaanden iværksattes. Den fandt nemlig Kronprindsens fuldkomne Bifald, og efter at Sagen da i kort Tid havde været Gjensland for nøjere Overvejelse, og var i Statsraadet igjennemgaaet, blev, efter det i Forestillingen gjorde Forslag, en Kommission, under 25 Aug. 1786, nedsat "for at undersøge og gjøre Forslag om adskillige Poster, betræffende Proprietærernes saavel som Fæstebøndernes indbyrdes Retligheder og Pligter i Danmark." Kommissionen bestod af nogle Medlemmer af Kollegierne, nogle Landmænd og nogle Jurister. Iblandt de Mænd, der især arbejdede med Nidkjærhed for Sagens Fremme har, næst efter benævnte Grev Chr. D. Fr. Reventlow, daværende Justitsraad Christian Colbjørnsen erhvervet sig et uforglemmeligt Navn i den danske Histories Aarbøger. Denne Kommission, den saakaldte Landbokommission, blev det paalagt, "at see paa alt, hvad der kunde tjene til Forbedring af Bondestandens Vilkaar,

saavidt saadant kan skee uden at nogen af Jorddrotternes lovlige Ejendomsrettigheder derved indskrænkes, og uden at Jorddrotterne hindres i deres Gudsers lovlige Brug og Benyttelse." Det blev ogsaa befalet: at "da Gjenstandene for denne Kommissions Undersøggelser ere af særdeles Vigtighed for Undersaatterne, skulde alt, hvad i denne Sag blev affandlet, ved Trykken bekiendtgjøres; dog undtaget deraf saadant, som kunde angaa enkelte Personer udenfor Kommissionen."

De to Forordninger af 8 Juni 1787, som først udkom om Jordegodssejeres og Fæstebonders indbyrdes Rettigheder og Pligter.

Hvad Lovgivningen nu først kunde faae anordnet efter Landbokommissionens Overvejelser og Forestilling, var Udstædelsen af de to under 8 Juni 1787 udkomne Forordninger, den ene igjennem Rancelliet, den anden igjennem Rentekammeret. Den første bestemte de Rettigheder og Pligter, som bør have Sted imellem Jorddrotter og Fæstebønder i Danmark ved Fæstegaardes Til- og Fratrædelse m. v. I dens Indledning yttrede Kongen, at "han ansaae Landvæsenets Forfremmelse som den naturligste og varigste Kilde til Statens Velstand, og Haandhævelsen af de Rettigheder, som tilkom enhver af Undersaatterne efter sin Forfatning som den tryggeste Grundvold for den borgerlige Frihed og

Sikkerhed, og at disse Gjenstande, paa hvilke den offentlige Lyksalighed er bygget, ikke kunne andet end være vigtige for hans sømme og landsfaderlige Dnsfor-
 sorg." Forordningens 11 første Paragrapher bestemme de Forholdsregler, der skulle iagttages ved Fæstegaardes Til- og Fratrædelse i Henseende til Fæld, d. e. Mangel paa Bygning og Besætning. Jorddrotten eller Godsejeren skulde overlevere Gaarden med Bygninger, Besætning og Gaardsredskaber ved en ordentlig og lovlig Syns- og Taxations-Forretning, holden af to uvil-
 lige og erfarne Bønder af et fremmed Gods, som dertil af Herredsfogden udnævnes. Bemældte Forretning, som skulde indrettes efter en Forfkrift, der er vedhæftet Forordningen, skulde tjene ved Fæsterens Dødsfald, eller Fratrædelse, til Beviis paa den Tilstand, i hvilken han havde modtaget Gaarden; og var Forordningens Bud i denne Henseende ikke iagttaget, saa skulde Godsejeren være uberettiget til at kræve Fæld af Bonden eller hans Dødsbo, og ej heller kunne udsige ham paa den Grund, at Bygning og Besætning ikke var vedligeholdt, og det skulde ikke tjene Godsejeren til Undskyldning, om Bonden endog kunde være formaaet til at fraskrive sig sin Ret til at paaastaa Gaarden overleveret ved Syn. Det samme gjaldt om Huse, som bleve fæstede paa Livstid. Naar Gaardens Bygninger vare brøstfældige ved en ny Fæsters Tiltrædelse, da maatte Erstatning for Manglerne ikke gives Fæsteren i Penge; men Jorddrotten selv besørge Forbedringerne fuldførte, og bevise samme ved Syns-

forretning. Godssejeren skulde overlevere Fæsteren fuldkommen Besætning til Gaarden af saamange dygtige Arbejdsheste, tilligemed Vogne, Plove, Harver og Sædeforn af alle Slags, som til Gaardens Sæd, Avlingens Drift og Hoveriet behøves. Dersom Besætningen er saa ringe, at Fæsteren ikke dermed kan bestride Hoveriet, skal han være fri for Hovarbejde indtil han bliver forsynet med fuld Besætning, og dersom den er saa ufuldkommen, at han ikke dermed kan forsvarligen drive sin egen Gaards Avling, skal han ogsaa være befriet for at svare Landgilde, indtil Husbonden forskaffer ham de til Gaardens Dyrkning nødvendige Arbejdsheste. Naar Fæsteren i sin Besiddelsestid enten har istandsat, eller af nyt opført saadanne Bygninger paa Gaarden, som ere nødvendige til dens Drift, bør Jordbrodden give ham eller hans Arvinger ved Fratrædelsen Erstatning derfor, hvori dog Værdien af de Materialier, som Husbonden beviisligen maatte have forstrakt ham til saadant Brug, bør komme til Afdrag.

Forordningens 12te, 13de og 14de Paragraph sifre Bonden for ikke at kunne uden Dom eller Forhandling til Tvinge og Forsvar, beskikket af Amtmanden, udsættes fra Fæstegaarden. Efter d. 15de § maatte Godssejeren i et Dødsbo, der behandles af ham selv som Skifteforvalter, ikke selv paakjende eller bedømme sine Fordringer, men Stedets almindelige Dommer skulde, uden videre Formalitet, indtræde i Skifteretten og bedømme saavel Forbringens Gyldighed i sig selv som dens Fortrinsret, og isøvrigt paasee, at den Af dødes

Efterlevende ikke fornærmed, omendstjødnt de selv af Ufyndighed kunde have efterladt at iagttage deres Ret. Endeligen foreskrev Forordningen i den 16de § om Bondens Hørlighed og Lydighed imod Jordbrodden, deels som Ørlighed paa de Steber, hvor Sagesaldsrettighed finder Sted, og deels som Husbonde, at Dommerne skulde ansee dem, der gjore sig skyldige dertil, med passende alvorlig Straf i Forhold til Sagens Vigtighed og den større eller mindre Overhørlighedsgrad, hvorimod "den fra gammel Tid indførte og af en Deel Godsejere, eller deres Forvaltere, brugelige Omgangsmaade: paa egen Haand at lade Bønderne straffe med Træhesten, Halsjernet, det saakaldte Fængsel i Hullet, og deslige, skal aldeles være forbuden; og dersom nogen Husbonde herefter befindes at øve saadan Behandling imod sit Godses Bønder, skal han derfor ansees som om den var vederfaret en Fremmed."

Den anden af de benævnte Forordninger indeholdt de Bestemmelser, at dersom Godsejeren, formødelst nyttige Indretninger paa sit Gods til Agerdyrningens og Skovvæsenets Odkomst og Forfremmelse, fratager en Fæstebonde noget af Fæstegaardens Jorder og Ejendomme, da bør Bonden ikke alene nyde billig Affortning derfor i de Skatter, den Landgilde og det Hoveri, som svares af Gaarden, men og forholdsmaessig Tilbagebetaling af de ved Tiltrædelsen givne Indfæstningspenge; men det skal derhos ikke være tilladt uden Bondens Minde at stille ham ved noget af

det, som han har i Fæste og Brug, undtagen i visse Tilfælde og under dertil føjede Indskrænkninger, nemlig naar en heel By udskiftedes, for at gøres lige i Hartorn og Hoveri, saaledes som i Udskiftnings-Forordn. af 23de April 1781, § 20 omhandles, eller naar Jordbrotten fandt noget af Bondens fæstede Grund beqvem til Skovs Fredning og Opelskning, eller ansaae det for gavnligt, at tillægge Huusmændene noget af Byens Jorder til Brug; og selv i disse Tilfælde var det kun tilladt under flere forskellige i Forordningen benævnte Indskrænkninger. Dernæst befalede denne Forordning, at naar en Godsejer fandt det tjenligt at foranstalte Fæstegaarde udslyttede, maatte Besidderne ikke sætte sig derimod eller paa nogen Maade forhindre det; men de skulde tilligemed alle Godssets øvrige Bønder og Selvejere i den By, hvorfra Udslytningen skede, være pligtige til at bidrage til Materialernes Frembringelse, og til at tage Deel i det Arbejde, de selv kunde forrette, hvorimod Jordbrotten skulde selv tilvejebringe de til Udslytningen medgaaende Bygnings-Materialier og de nødvendige Haandværksfolks Arbejds løn.

Dette var det væsentlige Indhold af disse tvende Forordninger, og uagtet de ikke paabyde andet, end hvad ret og billigt er, og hvad der synes at burde følge af sig selv, saa indsees let deres Bigtighed i Henseende til at sikre Fæstebønder imod vilkaarlig Behandling, og den velgjørende Indflydelse, de maatte have paa Bondens Forfatning i det Hele, medens der

dog paa ingen Maade kan siges, at man var gaaet Godssejeren for nær. Men i begge disse Henseender var endnu det vigtigste ugjort. Saalænge Bonden var bunden til den Met, hvorpaa Fødselen havde hensat ham, savnebe han en af de væsentligste Betingelser for Menneskets naturlige Frihed, den nemlig, at kunne begive sig til og nedsætte sig paa det Sted, hvor han kunde haabe at have det bedst, hvor han med størst Fordeel for sig og Sine kunde anvende sin Tid og Flid; og saalænge Jordbrodden var pligtig til at stille Mandskabet til Krigstjenesten, havde han i det Herredomme over Bondens Person, som ifølge heraf var ham givet, endnu kun altfor megen Lejlighed til at øve Vilkaarlighed imod denne.

Stavnsbaandets Løsning.

Landbokommissionen havde allerede i sine første Møder antaget som en Grundregel, at Stavnsbaandets Løsning skulde iværksættes; men ved Overvejelser om Maaden hvorpaa, og Tiden naar Friheden skulde begynde, maatte havees for Dje, hvorledes de Landmilitsevæsenets Indretninger, igjennem hvilke Bondens Ufrihed havde indsnegget sig, indtil Stavnsbaandet Tid efter anden havde knyttet sig saa haardt, at Bondestandens Mandkjon ansaaes som Ting, der tilhørte Godserne og fulgte med disse i Kjøb og Salg paa samme Maade som dengang, da Bornebretten fandt

Sted, kunde forandres saaledes, at Grundregelen blev fulgt. Der opstod altsaa herom Forhandlinger med Generalitetet. Dette Kollegium antog, at Stavnsbaandets Ophævelse, Soldaternes Udtagelse efter Folkemængden, og en foreslaaet Forkortelse af Tjenestetiden til 8 Aar vilde have de farligste Følger for det Almindelige. Det formeente, at Sikkerheden for den militære Tjenestes Bedligholdelse vilde bortfalde. Gods-ejerne — forsikrede Generalitetet — vare ofte ved militær Eksekution blevne tilholdte at skaffe Mandskab, og naar dette ikke paa anden Maade havde været dem muligt, havde de endog ved Hvervning eller Erstatning i Penge maattet opfylde deres Forpligtelse, og Gjengjældelsen for denne Byrde bestod just i Rettighed til at holde det unge Mandskab samlet under en nøje Opsigt til Landets Forsvar. Ogsaa fra Godsejernes Side mødte Erindringer imod det, der tilsigtedes til Bondens Lær. Men Landbokommissionen, og fremfor alle dens Medlem Grev Reventlow, arbejdede med utrættelig Nidkærhed til det store Formaals Fremme, og indgif omsider med en Forestilling, hvori den belyste Vigtigheden af at "Ufrihedens Bygning nedbrødes i dens Grundvold." Efterat nogen Tid var hengaaet med Overvejelser og Forberedelser, udkom omsider Forordningen af 20 Juni 1788 angaaende Stavnsbaandets Løsning.

Forordningens Indledning giver et af de herligste Bidnesbyrd om den Aand, der bestjalede Regjeringen. "Da Bondestanden indbefatter den talrigste Deel af

Landets Indbyggere, og Statens Styrke, saavel i Hensigt til Forsvarsvæsenet som den almindelige Velstand, fornemmeligen beroer paa denne betydelige Næringsstands Bindfælselighed, Mod og Fædrenelandskærlighed, saa kunde Kongen ikke gjøre et for ham selv fjærrere og for det Almindelige gavnligere Brug af sin kongelige Myndighed, end at anvende samme til at opmuntre disse borgerlige Dyder, ved omhyggeligen at beskjerme, og med Kraft haandhæve Undersaatterne af Bondestanden i deres Rettigheder, især den personlige Frihed — og som ikke mindre tilkommer denne end de øvrige Stænder. — Og da det er befundet, at Stavnsbaandet, som hæfter Bønderne til det Gods, paa hvilket de have fyldt det 4de Aar, har sin Grund i den Indretning ved Landmilitiisen, at Jorddrotterne have været pligtige til at fremstille det til Krigshærens Bedligeholdelse fornødne Mandskab, i Forhold til deres Ejendommens matriculerede Hartorn, saa fritages Jordegods-Ejerne fra at levere Folk til Krigstjenesten, hvilken skal fordres umiddelbar som en almindelig Pligt imod Konge og Fædreneland; og paa det denne maa kunne opfyldes med desto større Lyst, skulle de af Landalmuen udfrevne Soldater være forundte saadanne Fordele, som ej alene kan holde dem skadesløse for de med Krigsstanden forbundne Byrder, men endog være en passende Belønning for deres Tjeneste.”

Men for at afværge farlige Virkninger af en altfor uforberedet Fremgangsmaade i denne vigtige Sag, udtrævede Forsigtighed, at Stavnsbaandet ikke

løsnedes paa een Gang, men lidt efter lidt, paa det at haade Godsejerne kunde have Lejlighed til at gjøre saadanne Indretninger, som passede sig til den Stilling, i hvilken de vilde komme til at staae, i Forhold til Bønderne, og disse tillige gives Lejlighed til at lære at kjende deres nye Rettigheder, og at gjøre en nyttig Anvendelse deraf for dem selv og det Almindelige. Forordningen bestemte derfor, at Stavnssaandet skulde fra 1ste Januar 1800 være aldeles ophævet; men imidlertid skulde fra Anordningens Bekjendtgjørelse alle de, som havde opnaaet en saadan Alder, at de ikke kunde antages til Krigstjeneste, strax gives Frihedspasser og være berettigede til at opholde sig paa hvad Sted i Landet, de lystede. Denne Ret skulde ogsaa tilkomme dem, der havde udtjent og faaet Afsted fra Krigstjenesten. Ligesaa indeholdt Forordningen flere Bestemmelser for Forberedelsesaarene indtil d. 1ste Januar 1800. De Forordninger, som havde medført og stærkere knyttet Stavnssaandet, bleve, tilligemed det, ophævede, og det anordnedes, at Regjeringen selv ved sine Embedsmænd udtog Folket til Krigstjenesten, der blev en den danske Bondestand paahvilende personlig Pligt til Landets Forsvar. Iøvrigt erklærede Kongen "paa det høitideligste og ved sit kongelige Ord" at den Frihed, som saaledes var tilfagt Bondestanden i Danmark, skulde "stedse være uigjenskaldelig, og paa ingen Maade kunne svæffes eller indskrænkes."

At en i saa mange Forhold indgribende og for

hele Landets Vel saa vigtig Forordning, maa indeholde mange og nøjsagtige Bestemmelser, forstaaer sig af sig selv. Vi have her ene kunnet paaapege dens Hoved=Indhold, samt de Grundsætninger, Lovgiveren fulgte. Men det maa erkjendes af enhver, og det skal mindes saalænge Danmark staaer, at det var denne Forordning, som sønderbrød Bondens Trælleaag; at det var ved den, at Bonden indtraadte i den frie Mands borgerlige Rettigheder.

Nogle for Bondens Naadighed over hans Dvæg- og Kornavl skadelige og indskrænkende Love ophæves.

Under den mægtige Indflydelse, Herremanden og Adelen overhovedet havde i ældre Tider havt, og vidst at benytte til at skaffe sig Forrettigheder for de øvrige Landboere, var det i Tidernes Løb blevet en udelukkende Ret for Herremænd og Kjøbstedboere at staldsodre Orne. Denne Rettighed var i Jylland især bleven af megen Vigtighed; fremdeles var Udførselen af Græsørne og ungt Dvæg bleven i Aaret 1747 forbudt, paa Grund af en den Gang herskende almindelig Dvægssygdom. Skjøndt Aarsagen til dette Forbud kun havde været periodisk, vedblev det dog at være gjældende. Disse og flere Baand paa Dvægghandelen, saasom at Slagterne ikke maatte rejse om i Landet og

opkjøbe Dvæg stykkeviis hos Bonden, da det kun var dem tilladt at kjøbe paa Areltorv, eller hos Sædegaards-Ejere, havde de naturlige flette Følger for Bonden, at han for Spotpriis maatte overlade Herremanden det Dvæg, han havde at sælge. Og saa disse Baand havde Kronprindsen den Glæde at kunne løse. I Forordningen af 11 Juni 1788 er det en Hovedsætning: at Alle og Enhver maa fede eller fodre sine Orne, som sit andet Dvæg, paa Græs eller paa Stald, saaledes som han dertil har Wyne og Lejlighed, og lade det uddrive naar han vil. Dernæst blev Udførselstolden nedsat. Denne fik siden ved Frdg. 12 Jan. 1827 yderligere Nedsættelse og blev, i Henseende til Udførsel til Hertugdømmene, aldeles hævet.

En anden Forordning fra samme Tid, den om Kornhandels-Friheden, udstædt under 6 Juni 1788, angif vel ikke Bonden umiddelbart, men blev ham vigtig og velgjørende. Endnu bør her erindres Plaf. 22 Martis 1793, 11 August 1797, 22 Juni 1808, 25 Juli 1815.

Ramp mod endeel Godsejeres Fordomme og Uvillie.

Vi have viist de store Fordele i Bondens Tilstand, der i saa faa Aar vare vundne; vi have udhævet de vigtige Forandringer i Landvæsenet, der fra den Tid, da Frederik den Sjette, i sin kongelige Faders svage-lige Tilstand, traadte til Statens Røer, vare anord-

nede, og vi have bemærket den Omhyggelighed, der, under oplyste, nidkjære og retsindige Fædrelands-Ben-ners forenede Bestræbelser, var anvendt for at Jord-drotternes Ejendoms-Rettigheder ikke skulde fræktes.

”Aldrig har nogen Lovgivning i Europa været tilbe-redt med saa megen Varsomhed, som den, der grunder sig paa Landbokommissionens Forhandlinger. Aldrig har nogen Bestemmelse af Borgeres indbyrdes Rettig-heder været underkastet omhyggeligere Grandfskning og og modnere Overvejelse, aldrig nogen Lov været gi-ven større Grad af Publicitet. Kommissionen har an-ført Grunde for ethvert Ord i sine Forestillinger. Disse ere ikke alene blevne undersøgte af Kollegierne, igjen-nemtænkte af Statsraadet, og vejede af Kongen; men Gjenstanden for Raadslagningerne, der indeholdes i Kommissorio, har været offentlig bekendtgjort, til Ef-terretning for enhver Mand, som havde Vyne og Billie til at sige sin Mening derom, forinden Sagen blev afgjort. Dette havde den Virkning, at baade oplyste og uoplyste, partiske og upartiske Skribenter have ladet trykke enten deres Tanker, eller det, som de vilde skulde ansees derfor, saa at der, da Anord-ningerne bleve udstædte, var hørt alt hvad der kunde siges, med eller uden Grund, for og imod det, som nu ved Regentens Bud er blevet til Lov.”

Med disse Ord har en af de Mænd, der havde havt virksom Deel i Forhandlingerne, Christian Colbjørnsen, givet en sandru Oversigt over den alsidige Overvejelse og Prøvelse, der havde foregaaet Forordningernes Udstædelse.

Høj Jubel løb over hele Landet ved den for Bondestanden vundne Sejer over Stavnbaandets og Ufrihedens Forsvarere; og velgrundet var Anledningen til denne Jubel; thi den Sag, som her havde vundet, var Menneffelighedens, Dplysningens, frisindede Anskuellers. Men hvor herkende de modsatte Anskueller havde været, endog i den nærmeste Fortid for 1784, derom maa et Par Exempler vidne, hentede fra tvende af den Tids Stormænd; da den ædle Desder, en varm Talsmand for Bondesagen fra det Struenseeske Ministeriums Dage, siden blev fjernet, og aflagde sit Afsejeds-Besøg hos Statsministeren, Rancelliets Præsident Schack Rathlow, tillod denne sig at sige ham reent ud: at han havde været en farlig Mand for Danmark. Og at Dve Høegh-Guldberg, der efter Struensees Fald fik den største Indskyldelse paa Statens Styrelse, nærede de samme Anskueller, er bekjendt af hans egne Ord i et fortroligt Vennebrev, hvori læses*): at "den kritiske Materie om Bondens Trældom maatte varsomt berøres", at "hans Lag ikke kunde affastes uden at Staten i alle sine Grundvolde maatte bæve." At et heelt Regjerings-Kollegium, Generalitetet, endnu senere betragtede Sagen fra samme Synspunkt, have vi ovenfor viist.

Det var altsaa en Kamp imod rodfæstede Fordomme, og indbildte Rettigheder, som patriotiske Skribenter, som en oplyst Regjering, med den elskede Kron-

*) Submiana S. 348 og 352.

prinds i Spidsen, havde havt at bestaae. Vi skulle nu vise, hvor standhaftig den ædle unge Fyrste bestod ved et Forsøg paa at bevirke de givne Forordningers Tilbagekaldelse.

Det havde ikke været at vente, at alle Godsejeres Anskuelse over de Hovedforandringer, der i Bondens Stilling anordnedes, skulde stemme overeens med Landbokommissionens af Kronprindsen bifaldte, og af Almeenaanden loyprisede Grundsætninger. Mange af disse Godsejere bør antages at have handlet af Overbeviisning; Frygt for Folger, som de fra Fordømmes og Baners Synspunkter forestillede sig at kunne være farlige, gjorde dem ængstelige; men hos Andre var vistnok Egennytte i Spillet.

Saadanne Misfornøjedes Klager yttredes vel og hørt en Tidlang kun i Stilhed, indtil man troede, at have fundet et passende Tidspunkt til at lade dem udbrøde.

I de festlige Dage, da Kronprindsens Formæling fejredes, fremstillede sig for ham paa Lovisenlund, paa endeel jydsk Godsejeres Begne, to af dem valgte Mænd af deres Klasse, nemlig Kammerherrerne v. Beenfeldt til Serriglevgaard, og C. J. Tonne v. Lüttichau til Aaker, hvilke, efter at have overbragt Lykønskninger i Anledning af den høje Formæling, overgave Kronprindsen et med 103 jydsk Godsejeres Navne undertegnet saakaldt Tillidsbrev, hvori de klagede over at de udfomne Lovgivninger frænkede dem i deres Rettigheder. De overgave og et lige

Skrift paa tydsk til Kronprindsens Svigerfader, Landgreve Carl af Hessen, hvis formaaende Understøttelse for Sagen de udbade sig. I den Beretning, v. Beenfeldt efter sin Hjemkomst gav samtlige Udsendere, ved et Circulair, dateret d. 26 Aug. 1790, og som han siden udgav i Trykken, om den med Kronprindsen havte Samtale, har man et af de ypperste offentlige Beviser paa denne Fyrstes Vennessind imod Bonden, medens den til samme Tid vidner, at Retsfærdighedens Fordringer ingensinde tabtes ham af Dje. Vi ville anføre Prindsens Ord, overbeviiste om, at ingen vil læse dem uden at gjentjende ham, aldeles saaledes, som han sit hele Liv igjennem viiste sig, af den velvilligste, men derhos faste Karakter; med modent og sindigt Overlæg, med bestemt og forstandig Tale.

Da Prindsen modtog "Tillidsbrevet" forsikrede han, "at han ikke vilde andet end at Enhver skulde blive beskyttet i sine Rettigheder, da hans inderlige Ønske var, at gjøre alle Rigets Undersaatter saa lykkelige som mueligt, og at Enhver vilde have denne Tillid til ham." Derpaa spurgte han, hvorom Skriftet handlede. De Afsendte svarede: at det var et Tillidsbrev, hvori, paa alle Fordegodssejeres Vegne, underdanigst blev forestillet, hvorledes endeel af de ny Anordninger i Landvæsenet vare upassende for Landets Forfatning, og trykkende for Fordegodssejerne, og de Rettigheder, dem tilkom, saavel efter deres stadfæstede Privilegier, som efter Landets hidtil gjældende Love, der nu, ved anderledes at blive fortolkede end tilforn, mistede sin forrige Storhed.

Prindsen svarede derpaa: "hvad der engang er befalet ved en kongelig Anordning, kan ikke forandres."

De Deputerede forestillede: at Godsejerne vare forvissede om, at Hans Kongelige Højhed var altfor naadig til, naar en Forordning, som undertiden kunde være bragt i Forslag af en Mand, der var ukyndig om de lokale Omstændigheder i Tingene, hvorom han talede, var trykkende og upassende med Landets Forsfatning, da at ville anderledes, end at jo en saadan Forordning burde og kunde forandres. De tilføjede, at Monarkens og Hans Kongelige Højheds egen Interesse verserede derunder, og at det var deres Udsenders Billie, at de i dyb Devotion skulde forestille, at nogle Stykker af de ny Forordninger foraarsagede en almindelig Forstyrrelse i Tingenes Gang, og næsten Oprør paa de fleste Steder i Landet.

Kronprindsen sagde: "Jeg vil, at Folket skal være fri, men ingen Proprietair skal fornærmes i sine Rettigheder. Men der er jo Forskjel paa for Bonden at være fri, og at gøre hvad han vil, hvilket ingen lunde var Hensigten." Han anførte et Exempel, at de jo havde seet, at Greve Godske Moltkes Bønder i Fyen vare blevne straffede, og deres Binkelskriver med. Han befalede dem dernæst: at de skulde sige alle deres Udsendere, at naar han blev vaer, at Bønderne bleve overhørige eller anklagede deres Husbønder uden Grund, skulde de blive alvorligen straffede, og de med, som skreve for dem, samt at Enhver ifkun skulde mælde sig derom ved Kollegierne."

. De svarede derpaa, at Udskillige havde Veflighed at troe, at Ting, som bleve indberettede og ansøgte ved Kollegierne, og som ofte kom tilbage med det Svar enten: herved er intet at gjøre, eller: at Kollegierne ikke understode sig at forestille det, aldrig bleve lagte Hans kongelige Højhed for Dine. Prindsen befalede dem da, at sigte Enhver, "at naar Kollegierne ikke gjorde dem Ret, kunde de frit henvende sig til ham, da han saa vilde tale Sagen for Kongen, og at han vidste, at det var Kongens Villie, at Enhver uden Persons Anseelse skulde nyde Ret."

Det saakaldte Tillidskrift vakte megen Opmærksomhed rundt om i Landet, og mange Afskrifter toges baade af den tydske og af den danske Text. Christian Colbjørnsen tog til Orde, i et Skrift under Titel: "Betragtninger i Anledning af endeel tydske Jorddrotters Klage — — helligede den oplyste Menneffelighed, den borgerlige Frihed, og det danske Folk." Han optog i dette Skrift Klagen, eller "Tillidskriftet", med samtlige 103 understrevne Navne; igjennemgif Klagepunkterne, og viste med patriotisk Barme at de vare ugrundede, og at Tillidskriftet "bar Præg af dristig Ringeagtelse for Ret og Sandhed, klagede over de retfærdigste af alle Lovgivelser, — søgte at undergrave den borgerlige Frihed, — bluedes ikke ved at bestynde Kongens Raad for Uredelighed, og at before hans Undersaatter af Bondestanden som Dyrerere."

Hvorledes der i Anledning af dette Skrift opstod en alvorlig Sag imellem den for Bondestandens Fri-

hed og Belfærd saa varme Christian Colbjørnsen, og den i Jilsind og af blind Egennytte handlende Lüttichau, hvorledes en Undersøgelses-Kommission blev befalet, angaaende de paa "Tillidskrifter" tegnede Navne, af hvilke nogle vare tegnede uden Bedkommendes Vidende og Samtykke, hvilket befandt at være gjort af v. Beenfeldt, og hvorfor ham blev paalagt at betale en Mulkt af 1000 Rdlr. — hvorledes v. Lüttichaus Forhold paadrog ham at Kammerherrenøglen blev ham fratagen, og at han, i Sagen med Colbjørnsen, maatte ved en Højesterets-Dom af 1 Apr. 1791 see sine ærenærgaaende Ord mortificerede, og "for hans skammelige og lovstridige Forhold" blev dømt til at bøde 1000 Rdlr., samt betale Sagens Omkostninger og Bøder til Justitskassen — ligesom og at han siden forlod Riget, og bøde udenlands — alt dette bliver her blot berørt; fordi det egentligen er udenfor vor Opgaves Grændser. Men det hører til Bondesagens Historie, og det viser, hvorledes Kronprinds Frederik allerede i tidlig Alder maatte prøve, hvad der fulgte ham paa hans hele Bane, maatte see ædel Glæde over velgjørende og heldbringende Foranstaltninger, formørket af Sorger over Misforstand og Brangvillie. Saaledes maatte her Enkeltes ugrundede Misfornøjelse og Handlinger, som ikke kunde oversees, nødsage den milde Regent til alvorligt Forhold og medføre Domstolenes Straf og forskyldt Uheld over dem, som øvede Fornærmelser. Men Eftertiden skal lære af denne Strid, at det ikke blot var

et kjærligt Hjertes vennehulde Sindelag imod Bonden, som gav Frederik Navn af Bondens Ven, at det var den uroffelige kroftige Billie, hvormed han satte igjennem, hvad Ret var, hvad der var Landets Gavn, som gjorde ham udsødelig fortjent til saadant Hædersnavn.

Fortsat Forsorg for Fæstebøndernes Vel.

1) Gaardsfæstere sikres Fæste for Livstid.

Gaardsfæste for Livstid synes først at være kommet i Brug i Christian d. 3dies Tid. Christian d. 5tes Lov forudsætter ingen anden Overdragelsesmaade af en Bondegaard, der ikke af Eieren selv bruges, end ved Fæste paa Fæsterens og hans Hustrues Livstid. Men da Loven ikke indeholdt et udtrykkeligt Forbud mod Bortlejelse eller Bortforpagtning af en Gaard paa kortere Tid, og Bortlejelse eller Bortforpagtning paa eet eller flere Aar blev ikke ualmindelig, især i Omegnen af Kjøbenhavn, og paa andre Steder, hvor Folk udenfor Bondestanden tilkjøbte sig enkelte Bøndergaarde, udstædtes under 19 Marts 1790 en Forordning, som authentiff forklarede Loven i denne Henseende saaledes, at alle Fæstebreve paa Bøndergaarde, som løde paa visse Aar eller paa Opsigelse, vare ulovlige, og derfor anordnede, at alle hidtil udgivne Fæstebreve, hvad enten de løde paa visse Aar eller paa Opsigelse, dog skulde gælde for Bondens og hans Hustrues Livstid, saa-

længe hun er Enke, og de begge efterkomme deres Fæsteligter.

2) Bestemt Høveries Indførelse.

Menneskenes Lod i Livet, deres Formue og Kaar ere blevne meget forskjellig uddeelte. Dette gjælder ligesaavel for Kjøbstedboere, som for Landboere. Ligesom nogle af hine selv eje deres Bopæle, men andre, som ikke have Ejendom eller Lejlighed og Vorne til at erhverve sig Selveje, maa søge Boliger til Leje, saaledes finder det Samme Sted paa Landet. Her er Fæstebonden i det Bæsentlige i en lignende Stilling med Kjøbstedmanden, der boer til Leje. Bistnok maa man ikke overse, at der er nogen Forskjel i Leje af Kjøbstedhuus og Fæste af Bondegaard, fornemmelig fra to Synspunkter, nemlig Besiddelsens Varighed, og Lejens eller Afgiftens Bestaaffenhed og Erlæggelsesmaade. Thi for at ikke Bondefamilier skulle, i Henseende til Bopæle og Avlsbrug, være udsatte for ideelige og usikre Forandringer og Flytninger, har Lovgiveren gjort Fæste livsvarigt, baade for Bonden og hans Hustru, om hun bliver Enke; og hvad Lejen eller Afgiften angaaer, da bestaaer den i Kjøbstaden saare fjelden i andet end i den Pengesum, eller den Huusleje, hvorom Ejer og Lejer forenes, efter Lejlighedens Bestaaffenhed; hvorimod den Leje eller Afgift, som Bonden maa give Ejeren, almindeligviis en Godsejer, begynder med en Indfæstnings-Sum engang for alle, og dernæst vorder ydet aarligen, og bestaaer

deels i Penge, eller den Slags Varer, Agerbruget giver, som kaldes Landgilde eller Landgildepenge, deels i Kjørster og Arbejde, som kaldes Hoveri. Al Leje bør være bestemt, og Kontrakten, eller for Fæsteren Fæstebrevet, bør indeholde Bestemmelserne.

I ældre Tider, da Penge og Penge=Omsætninger vare mindre almindelige end i vore Dage, var Ydelse af Hoveri mindre sølelig end Penge=Afgift; men under Kulturens Fremskridt og i bedre Tider, naar Penge=Erhvervelse er lettere, og naar den Tid, som for Fæstebonden medgaaer til Natural=Hoveri, er, til hans eget Gavn og til hans Agerbrugs bedste Drift, bleven ham selv vigtig, da kan han med Fornøjelse og fri Villie ønske den forandret til Penge=Afgift.

Disse ere de rigtige og naturlige Grundsætninger, der ved Betragtning og Bedømmelse af Hoveriet bør følges. Ejers og Fæsters gjensidige Rettigheder maae ej krænkes, og fri Villie, Dverenskønst fra begge Sider finde Sted. Derfor seer man og endnu i vore Dage Hoveribønder, som ikke ønske deres bestemte Hoveri ophævet, da det efter Egnenes Bestaafenhed, Beliggenhed og øvrige Omstændigheder er dem lettere at yde Arbejde, end om de skulde skaffe Penge tilveje til Erstatning for Jordbrodden.

Vi afholde os her fra at fortælle Hoverivæsenets Historie indtil Aaret 1784, og hvorledes det paa mange Godser var forvandlet til fast Pengesum, hvorom ovenfor noget er anført. Spørges der, hvorledes

Fæstebondens Stilling var i Henseende til Hoveriet i Aaret 1784, da bliver Svaret: den var i Almindelighed beklagelig og høist byrdefuld, fornemmelig fordi Hoveriet var ubestemt, og fordi dette især gav en egennyttig og haard Godsejer eller hans Forvalter Anledning til i Fordringer og Tilsigelser at overskride Billighed, samt i Brugen af sin Magt at vise tyrannisk Udfærd imod de hoveripligtige Undergivne. Man har havt i Sjælland Exempler paa at en Bonde ofte i 8 til 14 Dage kun i nogle faa Timer om Natten kunde være i sit Hjem, men ellers var paa Hovarbejde til Herregaardens Drift. Hovbondens Arbejde benyttedes desuden til Tørvestjær, Brændehugst, Hakkelfestjæring, Kjørfler til Kjøbstaden osv. Hans egen Gaards Drift, hans Jorders Behandling, Dyrkning og Indhøstning maatte lide ved hans Fraværelse, ved at Heste og Bogne udslæbedes og opslidtes, ved at gunstige Vejrforhold bleve brugte for Herregaarden og gik tabte for Bondegaarden. Saaledes gjorde det ubestemte Hoveri Bonden under et strengt Herskab i mange Maader til en sand Træl. Havde man endda Exempler paa, at Hoveribonden, hellere end at betale Hoveripenge, vilde yde sit Arbejde in natura, saa forklares dette deels deraf, at Tidsomstændigheder, lokale Forhold, Korn- og andre Varers Priser, og Affætnings Vanskeligheder, Uheld &c. &c. kunde gjøre ham rede Penges Tilvejebringelse vanskeligere, samt at, hvor Hoveriet var ubestemt, der blev en Forening om den Pengeydelse som skulde erstatte det, ikke let at

tilvejebringe, deels ogsaa deraf, at mange Godsejere, som vi ovenfor have bemærket, vare gode, rettskafne, kloge og veltænkende, og at under saadanne ogsaa Hoveriet var taaleligt og overkommeligt.

For Bondens Ven, for en ædel Regent maatte det være af højeste Vigtighed, at hine Byrder bleve saavidt muligt lettede. Regjeringen gif ud fra de Grundsætninger, at intet ubestemt Hoveri maatte finde Sted, og at man maatte søge at faae mindelige Foreninger imellem Godsejere og Fæstere bragte i Stand. Til dette Djemedes Opnaaelse virkede Landbokommisjonen af 1786, og især dens virksomme Medlem Nesventlow, med ufortrøden Nidfærhed.

En Forordning af 25 Marts 1791 blev først udstædt, angaaende god Ordens Haandhævelse ved Hoveriet paa Jordegodserne i Danmark. Denne Forordning beskjermede paa den ene Side Bondestanden imod al Slags Forurettelse, hvortil Hoveriet kunde give Anledning, og sørge for at gjøre denne Byrde saalidet trykkende for Bonden, som muligt; men haandhævede paa den anden Side Jordegodsejerne og deres Betjente i den Anseelse og Myndighed, som var dem nødvendig. Grundbestemmelserne i Forordningens 12 første Paragrapher ere: at Bonden skal forrette Arbejdet efter sin bedste Vorne, og med sine Tjenestefolk være hørig og lydlig mod Jorddroten og den, han betroer Tilsynet med eller Bestyrelsen af Arbejdet; at Bonderne skulle tilsiges Aftenen før de have at møde, samt dem, saavidt muligt, tilkjendegives, hvad Arbejde der

skal forrettes, paa det at de kunne belave sig dertil og være forsynede med de til Arbejdet brugelige Redskaber; men at det Hoveri, som er af saadan Bestaffenhed, at Jorddrotten ikke kan forudsee, naar det behøves, saasom Høets Redning ved hastig paakommende Oversvømmelse, eller, paa de Steder, hvor Tanggærder bruges, Tangens Bjergning fra Søen, naar den af samme er opkastet, og hvad mere af lige Bestaffenhed der maatte forefalde og ej taale Ophold, maa kunne tilsiges strax, naar det er fornødent; at Bønderne og deres Tjenestefolk skulle nyde god Begjævnelse; at Bonden ved det Slags Arbejde, som er bestemt ved Maal og Andeel, maa have Frihed til at gaae hjem, naar han dermed er færdig; i andet Tilfælde skal han arbejde ti Timer, om Dagens Længde det tillader, men ellers fra Solens Opgang til dens Nedgang. Endvidere bestemtes, at Sogsmaal skulde behandles og paadømmes som Politisag, paa den Maade, som i en anden Forordning af samme Dato, om Politivæsenet paa Landet i Danmark, var fastsat.

Derefter udstædtes en kongelig Plakat af 24 Juni 1791, hvorved saavel Jorddrotterne, som de hoverigjørende Bønder i Danmark indbydes til frivillige Foreninger om bestemt Hoveri, efter den Grundfætning, at Jorddrotterne betryggedes for ikke at faae mindre Arbejde af Bønderne behørigen forrettet, end der udfordredes til deres Hovedgaardes Drift, naar Arbejdet blev vel bestyret, og at Bønderne ikke derved paalagdes mere, end hvad de til 1790 Aars Be-

gymbelse havde forrettet, iffe heller mere, end at de tillige kunde overkomme at dyrke tilbørligen deres Fæstegaarde, samt at udrede de dem paaliggende Skatter og Afgifter. Men forsaavidt mindelige Foreninger iffe kunde træffes, befalede Godsejerne at give Oplysninger, efter et foreskrevet Schema, om det til deres Hovedgaardes Drift nødvendige Hoveri. De saaledes modtagne nøjagtige og paalidelige Efterretninger bleve overgivne til tvende i den Hensigt anordnede Hoverikommissioner, den ene for Østifterne, den anden for Jylland, hvilke, hvor Sagen iffe i Mindelighed blev afgjort, skulde ved deres Kjendelser fastsætte et bestemt Hoveri. Om disse Kommissioners Udnævnelse blev en offentlig Bekjendtgørelse ved Plakat af 5 Jan. 1795 udstedt; og den Kommissarierne givne Instruction af samme Datum blev ogsaa ved Trykken bekjendtgjort.

Da Hoveriet ved disse Foranstaltninger var bestemt for hvert enkelt Gods, fandtes det at være Tid til ved en almindelig Lov at anordne, hvad der endnu maatte mangle i Hoveriets fuldkomne Bestemmelse, da og for Fremtiden, og derom udgif Forordningen af 6 Dec. 1799, som i 32 Artikler indeholder Hovedreglerne for Hoveriet. Denne Forordnings væsentlige Indhold var, at Hoveriet skal være og herefter forblive nøjagtig bestemt, saa at et ubestemt Hoveri aldrig igjen maa indføres eller forrettes; at ved enhver Bondes originale Fæstebrev skal hæftes en rigtig Fortegnelse over alt det Hoveri, som Fæsteren er

pligtig at forrette, og Husbonden desuden skal meddele enhver Byes hoverigjørende Bønder en rigtig Afskrift af Hoveriforeningen eller den af Hoverikommissarierne affagte Kjendelse; at Hoveriet ikke uden Rentekammerets Tilladelse maa forsøges over det Quantum af Arbejde, hvortil samme ved Foreningen eller Kjendelsen var fastsat; at Hoveriet til samme Hovedgaard skal fordeles retfærdigen, saa at ikke enkelt Mand fremfor hans Medtjener derved bebyrdes, og at derfor Nøjespænd- og Gangdages Hoveri skal forrettes efter rigtig Dmgang imellem de Hoverigjørende, nojagtige Protokoller holdes derover, og disse være aabne til Eftersyn for enhver Bønde, som forlanger det; at der ej maae fordres halve eller fjerdedeels Hoveridage, men ifkun fulde og hele Dage osv. — at Husbonden ved Hoveriets Affordring bør iagttage Billighed, saa at Bønden ved sammes Ydelse ikke hindres i sin egen Jords Dyrkning eller udsættes for ufornodent Tab eller Skade; derimod maa Bønden uvægerligen forrette det Hovarbejde, som Husbonden eller den Forpagter, hvem Retlighed til samme er overdragen, befaler, og gjøre det ham paaliggende Arbejde forsvarligen. Saa skal han og være ubefojet til at modsætte sig de Forandringer i Hoveriet, som maatte være en Følge af en forbedret Kultur, naar og forsaavidt hans Hovarbejde ikke derved forsøges.

Saaledes var bestemt Hoveri indført i hele Danmark, og et af Fæstebondens største Under tilintetgjort. Djensynligen havde det været Regjeringens

Ønske, at see alt Naturalhøveri affkaffet, og en passende Pengegodtgjørelse derimod indført. Men de Bønderstænderheder, som her viste sig, saavel med Hensyn til Jorddrotternes Ejendomsret, som til Bøndernes Omstændigheder, lode sig dengang ikke høre.

Ligesom Kong Frederik den Sjette i sin Virksomheds tidlige Dage virkede som Bondens Ven især ved sin Omfarg for Fæstebonden, saaledes gav han i sine Oldingsaar nye Vidnesbyrd om sin Omhu i denne Henseende.

Halvfjerde Aarti var henrundet, siden Høveris Forordningen af 6 Dec. 1799 udkom, og de deri vedtagne Grundsætninger vare i det Tidsløb blevne iagttagne. Da fandt de raadgivende Provindsialstænders første Indkaldelse Sted, i Koeskilde 1835, og i Viborg Aaret derpaa, og nu kom Undersøgelser om hvad der kunde gøres til Bondens Lettelse i Høveriet paa ny under Forhandling. Stænderdeputeret Drewsen fremkom nemlig for Forsamlingen i Koeskilde med et Forslag om Midlerne til Høveriets Afløsning, og et lignende Forslag blev for Forsamlingen i Viborg indbragt af den sybste Stænderdeputerede, Møller Knudstrup. Ligeledes bleve mange Andragender fra høverigjørende Bønder indgivne, med Ønsker om Høverifrihed, saasom fra 44 Godser i Jylland. Sagen blev af Stænderne undersøgt og overvejet. Tillige vare enkelte af Landets Egnes uforstandige Almuier med uklare Begreber om Sagen, blevne vilblebede til at søge sig

frie for lovlig indgaaede eller ved lovlige Kjendelser fastsatte Forpligtelser. Sidstnævnte Andragenders Dpfylbelse vilde være uforvarlige Indgreb i Medborgeres eller Godsejernes Ejendomsrettigheder; de kunde ikke komme i Betragtning.

Efterat Provindsialstænderne havde afgivet deres Betænkninger og Andragender om Hoverisagen, og om Midlerne til at fremme Naturalhoveriets Afløsning, udgik en Plakat af 9de Marts 1838, hvori Kongen tilkjendegav, at "endstjøndt det fremdeles, som hidtil, var hans landsfaderlige Dnsse, at Naturalhoveriet kunde paa alle Steder i Danmark, til fælles Gavn for Godsejere og Fæstere, ophæves, og endstjøndt Kongen saaledes stedse med allerhøjeste Velbehag vilde ansee saadan Hoveriets Dphævelse, erkjendte S. M. dog, med Provindsialstænderne, at dette vigtige Formaal kun bør søges opnaaet mod passende Bederlag, og ved mindelig Dvereenkomst mellem Godsejer og Fæster." Imidlertid søgte Hans Majestæt at virke hertil, og ligesom han i en Anordning af samme Datum, som vi nedenfor ville komme til at omtale, indeholdende nærmere Bestemmelser af Retsforholdet mellem Jordrotter og Fæstere, havde givet hine en nærmere Afgang til at erholde de betingede Hoveripenges Betaling, saa stadfæstede han i denne Plakat ikke alene Rentekammerets Bemyndigelse til paa indkommende Ansøgninger at nedlægge Forestilling om, at de Hovedgaards-Ejere, der aldeles og uigjenkaldeligen affstafte Hoveriet, maae forundes Tilladelse til

at indtage et i Forhold til Omstændighederne passende Quantum Bondejord under Hovedgaarden, men udvide endog denne Bemyndigelse til ogsaa at gjælde de Tilfælde, hvor kun den væsentligste Deel af Hoveriet affattes. I Forventning af at alle Bedkommende vilde, saasnart Omstændighederne tillode det, bidrage til Formaalets Fremme, paalagde Kongen Rentekammeret, i ethvert forekommende Tilfælde at meddele alle de Efterretninger, hvoraf det maatte være i Besiddelse, og som maatte kunne tjene til Hjælp ved Grundlægningen af frivillige Overenskomster om Naturalhoveriets Ophævelse. Endeligen blev ved Plakaten, efter begge Stændersforsamlings Andragende, fastsat: at for Eftertiden en Gaard, som ej forhen har været hoveripligtig, eller som eengang er bleven, eller fremdeles bliver, fritagen for at præstere Naturalhoveri, ikke nogenfinde igjen maa blive hoveripligtig, ligesaa lidet som der, naar en Gaard eengang er eller fremdeles bliver fritagen for visse Hoveripræstationer, nogenfinde maa indgaaes Foreninger om Forsøgelse af det derefter ved Gaarden tilbageblevne Hoveri.

I Forbindelse hermed blev af Rentekammeret, ifølge kongelig Resolution af 21 Febr. 1838, et Circulaire udstædt d. 24 Marts s. A. til Amtmændene, om aarligen at indsende en Beretning om, hvorvidt Naturalhoveriets Ophævelse havde paa Godserne i Amtet, heelt eller for en Deel, havt Fremgang i det forløbne Aar. Kongen vilde derved blive istand til

altid at være underrettet om den her omhandlede Gjenstand.

At disse Foranstaltninger ikke havde savnet Virkning, og at Naturalhøveriet paa mange Godser ifølge deraf er ombyttet med en Pengegodtgjørelse, er vit-terligt.

Hvorvidt Naturalhøveriets fuldkomne Afstæffelse, al-lerede inden disse Anordninger udkom, efter Kongens Ønske var fremmet, lader sig ikke nøje bestemme, men hvor meget af Danmarks Fæstegods var høverifrit, hvor meget høverigjørende, vise de Tabeller, man der- over har fra Aaret 1837. Af disse sees, at i be- meldte Aar Fæstegodssets Hartkorn var:

	Paa Verne	I Nørre-Jylland	I Alt.
	Edr.	Edr.	Edr.
det høverifrie	51058	16364	67422
det høverigjørende	55604	22864	78468.

Men det maa bemærkes, at en stor Deel af det høveri- frie Fæstegods har været det fra gammel Tid af.

I Sjælland er den større Deel af Fæstegodsset, næsten $\frac{3}{4}$, høverifrit, medens i Fyen iffun $\frac{1}{3}$ er det. Dette hidrører ikke fra, at flere Foreninger om Hø- veriets Dphævelse have fundet Sted i Sjælland end i Fyen, men Aarsagen ligger deri, at i Sjælland en betydelig Deel af Fæstegodsset tilhører Kongen, Univer- sitetet, Kommunitetet, Sorø Akademi og andre Stift- teller, som for en stor Deel ikke have Hovedgaarde, hvorved Høveriet kunde anvendes, og hvor Høveri derfor heller ikke tidligere har fundet Sted.

Paa Møen er næsten intet Fæstegods hoverifrit; paa Langeland derimod $\frac{4}{5}$; paa Volland omtrent $\frac{1}{3}$ og paa Falster omtrent $\frac{1}{3}$.

I Jylland ere Randers og Veile Amter de, i hvilke det meste hoverigjørende Gods findes; i Ringkjøbing Amt er der mindst.

Paa Bornholm, hvor ingen Hovedgaard findes, er, som Folge deraf, heller ikke noget Hoveri.

Ovenstaaende Fremstilling vil have viist, at Frederik den Sjette baade i sin Virksomheds tidligere Dage og i hans lange Regjerings seneste Tid gjorde, hvad der kunde gjøres, for Bonden med Hensyn til Lettelse i Hoveribyrderne.

Hvad Fæstebondens øvrige Forhold til Jorddrotten angaaer, da finde vi det samme at være Tilfældet. Efterat nemlig Kongen ved de to ovenfor (S. 273 ff.) nævnte Forordninger af 8 Juni 1787 havde lagt en Grundvold til dette Forholds Ordning, henrandt henved et halvt Aarhundrede, i hvilket Agerbruget betydeligen forbedrede sig. Dnsfer fremkaldtes da paa ny om nogle efter Tiderne mere passende Lovbestemmelser i Retsforholdet imellem Jorddrotter og Fæstebønder. Godsejeren Tutein paa Møen indgav til Kongen nogle Bemærkninger om denne Gjenstand, og udviklede, at saavel Jorddrottens Indtægt af Fæstegodsset, som den Fordeel, Fæsterne selv have af samme, er altfor ringe, navnlig naar man dermed sammenligner de Indtægter, som de holsteenske Jorder

give. Grunden til dette uheldige Forhold formeentes at ligge blandt andet i den Maade, hvorpaa Afgiften af Fæstegodsset fornemmelig erlægges, nemlig i Form af Indfæstning, Naturaltiende og Hoveri in natura. Ogsaa ansaaes Lovgivningens Bestemmelser om Fremgangsmaaden ved Fæstepligters Misligholdelse for at behøve Forandringer. Kongen overdrog en Kommission, bestaaende af nogle af Rancelliets og nogle af Rentekammerets Medlemmer, samt en Landvæsenes Kommissair og to Godsejere, at tage denne Gjenstand under Overvejelse, og at gjøre Forslag til de nærmere Bestemmelser og Forandringer, som maatte findes fornødne i den da gjældende Lovgivning om Rettsforholdet mellem Jorddrot og Fæster. Efterat denne Kommissions Forestilling var foredraget H. Maj. befalede han Sagen forelagt Provindsialstænderne. De Omstændigheder, der herved kom i Betragtning, vare følgende:

Fæstepligters Misligholdelse kan finde Sted paa forskjellige Maader, være af større eller mindre Vigtighed, og til mere eller mindre Tab for Ejeren. De kunne have deres Grund nu i Uheld, nu i Forsømmelser og slet Huusholdning, nu i forbryderisk Forhold. Her gjaldt det om bestemte Lovbud angaaende de Betingelser, hvorunder Misligholdelsen kunde medføre Fæstets Ophør eller Tab; men Fæsteforholdet mellem Godsejere og Fæstebønder maatte i saadan Henseende ogsaa sikres. Paa den ene Side maatte den Fæster, der ikke ganske er uden Gyne og Billie til at

opfylde sine Fæstepligter, kunne see sig betrygget i sin Besiddelse derved, at hans Brugsret ikke af Eieren skal kunne eenfædig, eller som Følge af enhver ringe Overtrædelse af Fæstepligterne, ophæves, og at ham gives en passende Frist til Istandsættelse af saadanne Mangler, som efter Fæstebrevet ej maae findes ved Gaarden, eller til Berigtigelse af paadragne Restancer. Paa den anden Side maatte Jorddrotten eller Godsejeren med Sikkerhed, uden mange Bønskeligheder, og uden stor Penge- og Tidsspilde, kunne gaae frem mod den uesterrettelige eller uduelige Fæster til sine lovlige Rettigheders Erholdelse. Med de nojagtige Bestemmelser, som Lovgivningen i denne Henseende bedst kunde foreskrive, ansaaes det gavnligt at forbinde, hvad der kunde bidrage til Fæstegodssets Dykomst. Det er klart, at denne vilde fremmes, naar Naturalhøveriet og Tiendeydelsen i Kjørvæn, saavel som de altfor høje Indfæstnings-Summer, der ofte fordredes, kunde forandres til en forholdsmæssig aarlig Afgift i Penge eller Korn. Men en af Hovedhindringerne herfor laa i den ringe Sikkerhed, Godsejeren havde for at denne aarlige Afgift blev rettelig og betimelig erlagt, hvormod de Rettigheder og Indtægter, som den skulde erstatte, paa den Maade, de hidtil ydedes, ikke let kunde gaae tabte. For at hæve saadanne Hindringer, maatte Inddrivelsen af det Bederlag, som betingedes for bemældte Naturalydelse, lettes ham. Dette kunde skee ved en mere udvidet Anvendelse af den Udpantningsret, der efter den gjældende Lovgivning finder Sted,

med Hensyn til det Krav, som Eieren har paa Fæstesteden for Skatter og øvrige paa Fæstestedet hvilende Afgifter.

Efterat Provindsialstænderne havde i Forsamlingerne i Aaret 1836 herover afgivet Betænkninger, udkom en kongelig Forordning af 9 Marts 1838 om bemældte Retsforhold, hvorved Forordningen af 8 Juni 1787 fik nogle Tillæg til begge Parter's Tarv.

Fra Fæstebonden vende vi nu vort Blik til Selvejerbonden og Arvefæsteren.

Selvejes Fremme.

Et af de overordentlig vigtige Goder, som Bondestanden skylder Christian den 7des Regjering, var, at Selveje blev mere og mere almindelig. Men at Kongesønnen Frederik ogsaa herved viste sig som Bondens Ven, erkjendes saavel af den Deel, han under sin kongelige Fader havde i Regjeringen, som endnu mere deraf, at han, efter selv at have bestegget Tronen, ogsaa i denne Henseende fulgte de samme Grundfætninger.

Det virksomme Middel, som anvendtes for at fremme Selveie, var, at Regjeringen bevilgede Laan og skjenkede andre understøttende Dymuntringer, hvorved Fæstebønder kunde sættes i Stand til at købe deres Gaarde.

Allerede i vor Periodes Begyndelse, 1784, viste der sig en Lejlighed til at forhjælpe 97 Fæstebønder under Hovedgaarden Stangerup paa Falster til Selvsjendom. Disse Bønder fattes i Stand til at kjøbe det hele Gods med en tilhørende Kirke og Kirketiende, ved det, at der af den kongelige Kasse bevilgedes dem til Hjælp et Laan af 47,810 Rdl., paa Vilkaar at betale, foruden Renten, et aarligt Afdrag af 1000 Rdl. Nu blev Godset for det første udstiftet imellem By og By, og Bestemmelser bleve fastsatte, ifølge hvilke den paa Ejendommen værende Skov forbeholdtes for hele Godset, den kjøbte Tiende henlagdes til de Tiendeydende selv, Bøndergodset forsikredes i Brandkassen, og Huusmændenes Vilkaar forbedredes m. m. Den Sameje, hvori Bønderne nu ejede Godset, foraarsagede vel, at Tid hengik inden det blev udstiftet imellem Mand og Mand, men imidlertid steg dog de fra Fæstebønder til Selvejere forvandlede Bønders Velstand saaledes, at de efter 18 Aars Forløb havde afbetalt saa meget paa deres Gjæld, at den i Aaret 1802 tilbagestaaende Kapital var nedsunken til 19,361 Rdl.

Paa en lignende Maade erholdt i 1798 Bønderne paa det i forrige Koeskilde Amt liggende Gjeddesbals Gods, et Laan af 70,000 Rdl. for at tilkjøbe sig samme. Da Bønderne paa Tvillum Gods, i det forrige Skanderborg Amt i Jylland, havde tilkjøbt sig saavel Hovedgaardstarten som Bøndergodset til denne Sædegaard, men i et saadant Sameje eller Fællesskab, at enhver af Bønderne for sig ikke kunde ansees

som Selvejer, men som Fæstebonde under det Gods, hvori han selv ejede en Deel, ansøgte de Kongen om at maatte sælge Hovmarjerne fra Bøndergodsset uden at Hovedgaardens Skattefrihed blev tabt for dem. Dette gav Anledning til de kongelige Resolutioner af 8 Dec. 1784 og 13 Juli 1785, hvorefter Fæstebonder paa et Gods, ifølge kongelige Bevillinger, kunde blive Selvejere, paa den Maade nemlig, at Hovedgaardens Friheder bleve den forbeholdte. Dog gjordes det til et Vilkaar, at speciel Udskiftning skulde skee, at Huusmænd skulde tillægges Jord, og at Hovetiet for de under et Gods tilbageblivende Fæstebonder skulde være nøjagtigen bestemt og ikke forøget over den hidtilværende Storrelse. Den sidste Bestemmelse er mærkelig, fordi den viser, at Kronprindsen eller Regjeringen, allerede inden Landbokommisjonen blev nedsat, ikke undlod, ved given Lejlighed at virke til det ubestemte Hovetiets Afskaffelse.

Godsejerne fik saaledes en Opmuntring til at afhænde deres Bøndergods, baade til deres Fæstebonders store Gavn, og til deres egen ikke ringe Fordeel, og da Tidsumstændighederne hertil medvirkede, saa bleve saadanne Afhændelser stedse hyppigere. I Tidsløbet fra Begyndelsen af 1785 til Udgangen af Aaret 1806 havde i alt 226 Sædegaarde ved kongelige Resolutioner faaet Bevillinger til at beholde Hovedgaardens Friheder, uagtet det Bøndergods, der hørte til at gjøre dem komplette, blev afhændet. Nogle af disse benyttede ikke Bevillingen, da de vel solgte meget af

Bøndergodset, men dertil beholdt saameget tilbage, at Godset vedblev at være komplet; men paa dem alle blev dog i det mindste en stor Deel af Fæstegodset forvandet til Selvejendom.

De betydelige Laan, som bevilgedes deels af Kreditkassen, deels af Enkekassen, havde vigtig Indflydelse paa Sagens heldige Fremgang. I Aarene 1798 til 1804 var af Kreditkassen udblaant 136,681 Rdl. til Fæstebønder i Danmark, for at tilkjøbe sig Selvejendom; 853 Fæstebønder, nemlig 124 i Sjælland, 3 i Fyen, og 726 i Jylland, vare ved denne virksomme Hjælp blevene Selvejere.

Af Enkekassen var i Tidsløbet 1798—1813 udblaant til Landmænd og til at udbrede Selvejendom i Danmark, den Sum af 3,163,100 Rdl. Disse Udblaans Antal og Beløb ville vi til bedre Oversyn fremstille i en Tabel, saaledes:

	Udblaan.	Beløb.
i Sjælland	612	865900 Rdl.
i Fyen	73	103100 —
i Volland	87	123200 —
i Jylland	3247	2,070900 —

I alt 4019 . . . 3,163,100 Rdl.

Fremdeles blev den Selveje, som har faaet Navn af Arvefæste, tildeelt mange Godfers forhenværende Fæstebønder, saaledes at disses Forhold til den Hovedgaard, hvorunder de forhen hørte, blev ved et let Baand vedligeholdt, saasom at de fik visse, men bestemte aarlige Afgifter at svare, og en ligeledes bestemt

Recognition at udrede ved hver Forandring af Ejer m. m., efter Arvefæstebrevets Lydende. Saadant Arvefæste var allerede i Kong Christian den 7des første Regjerings Tid blevet givet til Kongens Fæstebønder paa Kjøbenhavns Amt, ligesom og til Staden Kjøbenhavns Godsæs Bønder. Men i vor Periode blev det, paa lidet nær, almindeligt paa de kongelige Domæner, ligeledes paa det baadesgaardste Gods paa Volland for 95 Gaardmænd, og paa de paa Falster liggende Godser: Bestenborg, Hvedebahl og Baalse; endvidere paa Petersgaards Gods i Præsto Amt, paa Universitetets og Kommunitetets Godser, paa Bartous Hospitals Gods og paa Herlufsholms Gods.

For den danske Selvejrbonde have vi end et Gode at erindre fra Kongens sidste Levetid. Der var i de første Aar af Hans kongelige Faders Regjering udstædt en Forordning af 13 Maj 1769, som tilsigtede at vedligeholde Selvejendom ikke blot i Familiernes Besiddelse, men tillige i dygtige Landmænds og Gaardbrugeres Hænder, samt at opvække Lust hos Fæstebønder til at erhverve Selvejendom, i det Forordningen tillige søgte at bortffjerne de Bevæggrunde, som kunde afholde Godsejere fra at overlade Fæsterne Ejendomsret over deres Gaarde. Forordningen gav nemlig Selvejeren eller Ejendoms-Bonden Rettighed til at anordne og fastsætte, hvorledes der efter hans Død skal forholdes med hans Gaard og den dertil hørende Besætning, hvem af hans Børn eller andre Arvinger

den skal tilfalde, hvad der skal følge med Gaarden og regnes til dens Besætning, hvad Sum Arvingen skal tage den for, og hvormeget han derfor skal erlægge til Dødsboet og sine Medarvinger; den berettigede ham endvidere til at diktere sin Villie herom til Protokollen ved det Herreds- eller Birketing, hvorunder han henhørte, og deraf lade sig mod en i Forordningen bestemt Betaling meddele Udskrift, hvilket Testament da skulde have samme Gyldighed, som om det af Kongen var konfirmeret.

Om de i denne Forordning fassatte Bestemmelser vare i Tidens Lob Tvivl og Menings-Ulighed i flere Maader opstaaede, hvorved deels paa den ene Side Benyttelsen af den givne Tilladelse eller Rettighed blev hemmet, deels paa den anden Side Misbrug kunde foranlediges, og fornærmelige Kættergangs Trætter opstaae.

At Kong Frederik den 6te, efterat have hørt de raadgivende Provindsialstænders Betænkninger om et dem forelagt Udkast, gav Forordningen af 22 Novbr. 1837, hvori nogle nærmere Bestemmelser foreskrives om hiin Testations Rettighed, er altsaa en af de Belgjerninger, Bondestanden med erkjendtlig Paaskjønnelse, modtog fra den højsalige Konges Haand.

H u u s m æ n d.

En talrig Klasse af Landboere ere de saakaldte H u u s m æ n d. Af dem ere Mange i Kystegnene Fiskere, Enkelte i visse Egne Fabrikarbejdere, Nogle tjene som Skytter, Gartnere, Have=Arbejdere, Hjulmænd, Smede, og i andet Tjenesteforhold for nærmeste Herregaarde, Nogle som Haandværkere for Landboen, men de allerfleste Huusmænd ere i Tjeneste, om ikke hele Aaret igjennem, saa dog i Landboens travleste Tider, som Tærstere, eller i Foraars- og Indhøstningsarbejder, eller i Torvestjæring o. s. v. hos Gaardmændene, og lønnes da — for saavidt de selv have smaae Jordlodder — med visse Skjepper Udsæd, eller paa andre Maader efter Egnenes forskjellige Brug og Dvereenskomster.

Ifølge de tabellariske Efterretninger, man har fra Aaret 1827, udgjør Huusmandsklassen i Danmark i alt et Antal af 90038 Familier. Af disse er atter Tallet paa Huusmænd med tillagt Jord under 1 Td. Hartkorn, samt med Jord uden Hartkorns Ansættelse:

	i Østifterne, i Nørre-Jylland. I alt.		
i Selvejer- og Arve-			
fæste=Stilling:	10676,	21246,	31922,
som Fæste-Huusmænd:	22779,	8780,	31559,
	<u>33455,</u>	<u>30026,</u>	<u>63481,</u>

og Tallet paa Huusmænd uden Jord:

i Stiftterne, i Nørre-Jylland. I alt.

som Selvejere og			
Arvefæstere:	6264,	7687,	13951,
som Fæstere:	9460,	3146,	12606,
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	15724,	10833,	26557,

Altsaa Huusmænds-

Familiernes Antal: 49179, 40859, 90038.

Denne Tabel viser, at Antallet af de Huse, som have Jord, er næsten halvtredie Gang saa stort, som Tallet paa dem, der ere uden Jord; den lærer endvidere, at Forskjellen i Antallet af Selvejer- og Fæste-Huusmænd er for det hele Rige aldeles ubetydelig, men naar man betragter Stiftterne og Nørre-Jylland hver for sig, saa bliver Forholdet anderledes; thi medens Selvejer-Huusmændenes Antal i Nørre-Jylland er langt over det dobbelte imod Fæste-Huusmændenes, saa findes der i Stiftterne henved dobbelt saa mange Fæstere som Selvejer-Huusmænd.

Hvorledes Frederik den Sjette ogsaa i Henseende til denne talrige Klasse af sine Undersaatter viste sig som Bondens Ven, paastjønnes bedst deels ved at betragte hvad han som Lovgiver bød til dens Gavn, deels ved at sammenligne dens Stilling og Kaar i Aaret 1784 med dens Forfatning for nærværende Tid. Dengang var Huusmænds-Familiernes Antal langt fra saa stort, som det nu er; ligesom saaledes Familiernes Antal er voret, saa er og Forholdet af de med Jord forsynede Huse imod de jordløse Huse betydeligen forbedret, eller de førstnævntes Antal i en særde-

les høj Grad steget. Den Grundsætning i sin Om-
sorg for Huusmandsstandens Bedste, at den maatte
forsynes med Jord, hylde Frederik d. 6te som Lov-
giver fra sine første Dage. Den havde for Dje ved
Udførelsen af de Forbedringer paa Frederiksborg og
Kronborg Amter, hvorom ovenfor er berettet (S. 266 ff.)
fremdeles ved Rentekammer=Cirkulairt af den 17 Jan.
1792 og en kongl. Resol. af 6 Maj 1795, (bekjendt-
gjort ved en Rentekammer=Plakat af 16 s. M.) hvor-
efter det blev tilladt ved Udfisning, under de ved
Forordn. af 8 Juni 1787 § 1 Lit. c. bestemte Vil-
kaar, at fratage Gaardbesidderne saa megen Jord, at
Husenes Antal kunde blive i det mindste lige med Gaar-
denes, endvidere ved den i kongl. Resol. af 12 Marts
1800 fastsatte Betingelse for at Hovedgaards=Frihe-
der maatte vedblive, uagtet de ved Afhændelse af Bon-
degods udgif fra Klassen af komplette Hovedgaarde,
at nemlig Huusmænd ved Godssets Udfisning alle
havde erholdt 3 til 4 Tønder Land Middelfjord.

Det, som dernæst blev Gjenstand for Overvejelse,
var: hvorledes Huusmandsklassens Forhold til Ejerne
af deres Huse og Jordlodder bedst var at ordne, og
i denne Henseende har man at bemærke, at en For-
ordning af 30 Juni 1807 gav Huusmændene Betryg-
gelse for god Behandling og Begjegnelse af Jorddrot-
terne, og for at vilkaarlige Fordringer ej skulde finde
Sted. Tillige blev der sørget for, at Jorddrotterne
erholdt Sikkerhed for at det dem tilkommende Arbejde
blev tilbørligt og i rette Tid udført. Forordningen bød

nemlig, at Bestemmelserne i Forordn. af 25 Marts 1791 om god Ordens Haandhævelse ved Hovret, hvis Indhold ovenfor (S. 295) er anført, ogsaa maatte tages til Følge og anvendes i Henseende til Udførelsen af det Ugedags- eller andet Pligtarbejde, som Huusmænd eller Huusbeboere efter deres Fæstebreve eller Lejekontrakter ere skyldige at forrette for Jorddrotterne, for saavidt ikke Fæstebrevene eller Lejekontrakterne maatte indeholde andre lovlige Betingelser. Det blev fremdeles befalet, at alt Sogsmaal i Anledning af Huusmænds eller Huusbeboeres Ugedags- eller andet Pligtarbejde skal behandles eller paadømmes som Politisag, paa den Maade og efter den Orden, som i nysnævnte Forordning af 25 Marts 1791 var forestrevet; dog med den nærmere Bestemmelse, at Paatale skal stee strax, og ingen Klage over nogen Fornærmelse ved bemældte Arbejde, enten af Jorddrot, eller af Huusmand eller Huusbeboer, antages, naar den er ældre end fire Uger. Derved blev tilsigtet, at ikke nogen langvarig og bekostelig Rettergangsmaade skulde finde Sted, men den hensigtsmæssigste Simpelhed og Retted.

Ved de Forhandlinger, som gif forud for denne Forordnings Affattelse, havde Rentekammeret, som det synes, fundet det tilraadeligt, at Jorddrotterne tillagdes Ret til at udøve legemlig Straf paa Huusmænd under deres Pligtarbejde. Da tilkjendegav Kronprindsen Kammeret i et Brev sin udtrykkelige Villie, at denne Retsfelsesret skulde være Godsejerne aldeles formeent. "Saavidt mueligt at bringe det derhen", skrev han,

”at enhver Undersaat, uden Undtagelse, staaer under Lovens Bessyttelse, som under dens Straf, og at bortfjerne al vilkaarlig Behandling af Enkelte, er det Maal, jeg har havt og vil beholde for Dje. Selv ved Armeen vaager jeg over, at vilkaarlig Straf ej finder Sted, langt mindre kunde jeg tilstæde, at Huusmanden, som vender hjem fra Kongens Tjeneste, ved en ny Plakat udtryffeligen skulde underkastes Jordbrottens og hans Midefogeds Kjøp eller Svøbe.” Det Brev, hvori disse gyldne Ord findes, er, saavidt vides, først blevet bekjendt ved Trykken efter Frederik den Sjettes Død.

I Forbindelse med de betydelige og høist vigtige Forbedringer, som Udskiftningerne og de øvrige Landvæsens-Foranstaltninger have medført for Agerbruget i det Hele i Frederik d. Stes Regjeringstid, vorede Antallet af Huusmænd med Jord, og mange forhen ubrugbare Jordstykker, saasom steenbesaaede Marker, kratbegroede Skovlobder, tuebe og mosbegroede Engstrækninger, udyrkede Overdreve, bleve, til Landets Gavn, tagne i Brug og opdyrkede. Saaledes fik man at see hine stygge og øde Strækninger forvandlede til Kornagre og nyttige Enge, og kunde overskue tarvelige Boliger med nøjsomme og flittige, om end i smaa Aar levende Beboere, rundt om i de forhen udyrkede Egne; men tillige forøgedes i Tidens Løb Antallet af de jordløse Huse. Regjeringen fandt det tilraadeligt, at indskrænke den Frihed til Jordudstykninger, som antoges brugt i en alt for stor Udstrækning, og

en Forordning af 3 Decbr. 1819 forbød derfor, at ingen beboet Jordlod maa udstyffes, naar der ikke kan blive en bebygget Hovedparcel tilbage med 20 Tdr. Land til Tarten 24, og at de øvrige mindre Ager- og Engs-Stykker maatte, naar de afhændedes til Bebyggelse, have et Tillæg af $1\frac{1}{2}$ Td. til Tarten 24; eller forenes med en anden tilgrændsende Ejendom, eller tillægges et for samme beqvemt beliggende jordløst Huus; men efter som Folkemængden tiltog, og dermed Søgning efter Huusly, blev Følgen af de Grændser, der ved bemældte Forordning vare satte for Udstykninger, deels at en Mængde jordløse Huse opførtes, deels at Fæste eller Leje, nogle Steder endog paa mange Aar, ja paa en Mennefsalder, blev brugt istedetfor Afhændelse, og saaledes blev Forordningens Hensigt og Anordning omgaaet. Det er derfor kommet under Overvejelse, om der ikke bor sættes Grændser for ved Fæste, Forpagtning eller Leje at etablere Familier i ny opbyggede Huse, naar disse ikke tillægges saa megen Jord, som Forordningen af 3 Decbr. 1819 har bestemt; og overhovedet at forebygge den store Forøgelse af jordløse Huse eller Tilbygninger for Underster, hvorved Fattigvæsens-Byrderne ere tiltagne i en ualmindelige trykkende Grad for Kommunerne. Vi maae indskrænke os til blot at anmærke dette i disse Blade om Huusmandsklassen; de Overvejelser, som herom have fundet Steb, begyndte vel i Kong Frederik den 6tes Levetid, men ere ikke endnu komne til noget Resultat.

Om Fælledskabets Ophævelse, Udslytninger, Segn og Markfred, og flere for Landbrugets bedste Drift vigtige Gjenstande.

At Bonden kan føle sig fri og lykkelig i sin Stilling og i sit Forhold i det borgerlige Samfund, og at Regeringen ved en vel overvejet Lovgivning har ordnet for Fæstere deres Forhold til Jorddrotterne, paa en for Menneſtevennen tilfredsstillende, og til Fædrelandets Gavn hensigtsvarende Maade, giver Bonden Mod og Kraft til at virke, og til at ordne sit Landbrug paa den fordeelagtigſte Maade til sin Velſtands Fremme; men nogle vigtige Poſter komme her tillige i Betragtning.

Den fornødne Raadighed, han maa have over ſin Jord, ſavner han, naar et ſkadeligt Fælledſkab herſker, og ſaadan Hindring maa alſaa bortſtaffes. Denne Sandhed var i vort Fædreland indſeet, og Arbejder til Fælledskabets Ophævelse vare begyndte ſørend den Periode, til hvilken vi have indſtrænket os. Ved 3 Forordninger: af 29 Decbr. 1758, 28 Decbr. 1759 og 8 Martſ 1760, de første om Fælledskabets Ophævelse i Danmark, ſamt ved de paafølgende af 15 Maj 1761, 28 Juli 1769 og 13 Mai 1776, ſøgte Regeringen at fremme Njemedet; og Godſejere, blandt hvilke iſær her nævnes den uforglemmelige Greve Joh. H. Ernſt Bernſtorff, virkede med gode Exempler. Vigtigere blev Udfiſtningsforordningen af 23 April 1781, ſom indeholdt Beſtemmelſer, der til

Udstiftningers Sikkerhed og Fuldkommenhed fandtes fornødne, eller i det mindste tjenlige. Den berettigede enhver Lodsejer i et Fællig til at forlange sin Andeel i Fælliget særskilt udlagt, saaledes at de øvrige Lodsejere endog maatte, i Forhold til deres Hartkorn, deeltage i alle derpaa gaaende Omkostninger, og dette, om de selv maatte forblive i Fællig; men Fæstebønderne vare derimod ikke berettigede til at fordrø Udstiftning, om de endog selv vilde betale Omkostningerne; det beroede aldeles paa Godsejeren, ej alene om, men ogsaa hvorledes han vilde lade sine Fæstebønders Lodder udstifte, og til Taxationens saavel som hele Udstiftningsforretningens Gyldighed behøvedes kun Jorddrottens Samtykke. Denne Forordnings Forrifter ere isørigt udarbejdede med saare megen Omhyggelighed for at Udstiftning og Fælledskabets Ophævelse paa bedste Maade kunde fremmes og tilvejebringes. Man havde mange Hindringer og megen Uvillie at kjæmpe imod, og Udstiftningens Bekostninger faldt besværlige for manges Godsejer. Efterat Frederik den Sjette som Kronprinds var traadt i Spidsen for Regjeringen, og dennes veldædige Planer til Bondens Vel ikke alene strax bleve satte i Udførelse paa de kongelige Godser, men Udstiftningen paa disse i Løbet af 6 Aar endog var tilendebragt, var Tiden kommen til, med et saa stort Exempel for Dje, at virke til Sagens yderligere Fremme.

En Forordning af 15 Juni 1792 blev derfor udstædt, i hvis Indledning atter aabenbarede sig den Aand for Jorbrugernes Bedste, som besjælede Lovgi-

veren. Den tilsigtede nemlig: "at fremvirke Agerdyrkingens Forbedring ved Fæstejordernes Udfikstning af Fælledskabet, samt Gaardes og Huses Udflytning paa de fra Byerne alt for langt beliggende Jordlodder, saavel som og, ved at befordre betydelige Hovedgaardes Jorders Udparcellering, at bane Jorddrotterne Vej til med Fordeel at kunne formindste og efter Muelighed afskaffe Hoveriet, hvorfor billige Fordele bleve tilfagte dem, som foretoge deslige almeennyttige samt for Bøndestanden og Agerdyrkingen gavnlige Indretninger. Naar Udfikstningen var udført paa en hensigtsmæssig Maade, erholdt Godsejeren Tilladelse til, af den Kapital som medgif til Udfikstningen og Udflytningen, og de i samme Anledning foretagne Jordforbedringer (saasom skadeligt Vands Afledning, Stenes og Kræts Vortrydning, og deslige), at fordele en Rente af 4 pCt. paa deres Fæstebønder i den By, hvor disse Forbedringer vare udførte, saaledes som forud ved Udfikstningsforordningen af 23 April 1781 var tilladt benæficerede Embedsmænd. Hovedbetingelserne for denne Tilladelse vare (foruden den væsentligste af alle, at Udfikstningen maatte være steet imellem Mand og Mand) følgende: at Jordlodderne erholdt bekvemme Skiftelser, og ingen fornøden Udflytning efterlodes, at Bønderne til Udfikstning, Udflytning, Loddernes Indhegning og Grundforbedringer blev givet saadan Hjælp, at de ikke kunde ansees betyngede over deres Kræfter, og at der for Fæsterne ikke tilvejebragtes mindre aarlig Fordeel end 4 pCt. Den forhøjede Af-

gift, der saaledes opstod for Bønderne, skulde dog ikke strax efter Udsiftningen kunne affordres dem, men ikke førend et Aar af dem, som forbleve i Byen, og tre Aar af Udslytterne, efterat enhver af dem havde tiltraadt sin Jordlod, og selv da skulde af dem, som forbleve i Byen, kun en halv Deel i det andet Aar erlægges, men af Udslytterne kun i det fjerde Aar een Trediedeel, og i det femte Aar to Trediedele. Hvis det Tilfælde indtraf, at en Fæster skjønedes ikke ved den foretagne Forbedring at have vundet Rente=Afgiftens Beløb, da skulde han være fritagen for dens Erlæggelse, enten forholdsmaessigen i flere Aar, eller for hans hele Fæstetid, uden at Jorddroten maatte fordre Godtgjørelse derfor af de øvrige Bønder. Dersom en Jorddrot, for at skaffe de Fæstebønder, der udsiftes eller udslyttes, al mulig Lettelse, vilde give dem Henstand med Skatter, Landgilde, Hoveripenge, da maatte han lægge Beløbet deraf til den Forbedrings=Kapital, hvoraf Fæsteren havde Rente at betale.

Af Forordningens Bestemmelser og nøjagtige flere Forskrifter have vi fremhævet de anførte, som Exempler paa Lovgiverens omhyggelige Overskuelse af alle Omstændigheder, der maatte komme i Betragtning ved Omsorgen for, baade at skaffe Bonden den muligste Lettelse, og Godsejeren den billige Skadesløsholdelse.

Bed denne Anordning, i Forbindelse med Understøttelser af den kongelige Kasse til et Landvæsens=Fund, hvoraf Udslytnings= og Bygningshjælp m. m.

udbetaltes, fremmedes Udfkiftningen saaledes, at inden ti Aars Forløb vare over Halvdelen af Danmarks Jorder udfkiftede; og dette efter bedre Planer end i Udfkiftningernes tidligere Aar. Udflytningerne have givet Bønderne bedre Lejlighed til deres Jorders bedste Drift, bedre, bekvemmere, sundere Boliger bleve rejste; de Fordele, der i det Hele vandtes, ere saa betydelige, og den almindelige Velstands Tilvæxt saa stor, at det hele Land efterhaanden fik en saa godt som forandret Skikkelse.

Lige med Udfkiftning er Markfred af yderste Vigtighed for Landmanden. En Forandring i den saare ufuldkomne ældre Lovgivning om Hegn og Fred blev mere og mere nødvendig, hvorfor Forordningen af 29 Oct. 1794 blev udgivet i det Djemed, som i dens Indledning betegnes: at Enhver, som attraaer det, "anskaffes Fred paa hans Jorder hele Aaret igjennem, hvorved den gode Agerdyrker vil bedre end hidtil, uden Hindrer af sine Naboer, kunne anvende den muligste Flid paa Jordens Forbedring og til ethvert Arbejde bruge den belejlige Tid, og Avlingen derved ikke alene under Guds Belsignelse forøges, men ogsaa fortrinligere Kornarter, Planter og Foderurter paa Mark og Eng frembringes, nyttige Træer og levende Gjerder opelskes, og paa endeel Steder unyttigt Krat og Buske, som nu behøves til Riisgjerder, for at frede imod Faar, Sviin og uvane Kreaturer, kunne undværes, og derimod Jorden, hvorpaa saadant Krat nu groer, opdyrkes." Forordningen foreskrev, hvorledes forsvarligt Hegn skal

være, hvorledes de Hegnsplichtiges Tvistigheder skulle afgjøres, hvorledes Markfred, endog hvor intet Hegn er, kan erholdes, saa at Enhver uforstyrret kan nyde Frugterne af sine Jorder; den indeholdt endvidere Bestemmelser for Kreaturers Optagelse og Løsning, Omgang dermed, og Erstatning for forvoldt Skade. Nogle nøjere Bestemmelser foreskrevs ved Forordn. af 9 Juli 1817. — Det sidste Lovbud af Frederik d. 6te i Markfreds=Sager var en Plakat af 14 Juli 1837 om Nedsættelse i de ved nysnævnte Forordning fastsatte Optagelses=Penge; men tillige befalede Kongen, i Anledning af Petitioner fra Provindsialstænderne, at Udfast til en mere omfattende Anordning om Markfreden skulde udarbejdes, og nærmere komme under Stændernes Dvervejelse.

Et betydeligt Middel til Jordbrugs Forbedring findes ofte i skadeligt Bands Afledning fra Agre, Enge og Moser. Herom udgik Forordn. af 25 Juni 1790, som berettiger enhver Jordbruger til at faae det for hans Jorder skadelige Band afledet, endog over anden Mand's Jorder, imod at denne erstattes det deraf flydende Tab. For saavidt Bedkommende ikke kunde enes om Bandets Løb, om Erstatningens Størrelse, om hvem deri skulde deeltage, skulde saadant bestemmes af Vandvæsens=Kommissionen. Denne Forordning, som egentligen vedkommer Jordbrotterne eller Godsejerne, kom i sine gode Følger ogsaa Bonden tilgode.

Ny Lovgivning for Tiendevæsenet. Byrderne
ved Tiendeydelsen lettes.

Den i Landbovæsenet dybt indgribende Afgift: Tienden, udgjor en høist vigtig og nødvendig Indtægtskilde for mange geistlige Embedsmænd og offentlige Stiftelser, for Kirker, Universitet, Skoler, Hospitaller o. s. fr. Afgiften var for Bondestanden høist trykkende, ej blot ved dens Storrelse, men og ved Ydelsesmaaden. Korntienden, som en Naturalafgift, ydet i Kjørven, i den travleste Høstid, borttog meget af den kostbare Tid ved Tølling, Tøllernes Hentelse, de udtagne Tiendebesøgs Hentelse til Tiendetagerne, til 3 forskjellige, undertiden langt fraliggende Steder. Dertil kom Tabet for Ydernes eget Avlsbrug af Foderet; ligesom og meget ofte var Tvist, baade om hvad der var tiendeplygtigt og i andre Maader.

Tienden hindrede derhos i mange Maader et bedre Landbrug, Handelsplanters Dyrkning, hvoraf ogsaa Tiende fordrebes, m. m.

Det kom naturligtvis under Landbokommisjonenens Undersøgelse hvad der, til Lettelse i denne Afgift, kunde være anbefaleligt, og at ordne, hvad der blev anseet hensigtsmæssigt. Der maatte udkastes visse Grundregler, hvorefter Kornafgiften kunde fastsættes til et vist Quantum Korn, hvorledes Tvist kunde forebygges om Kornets Godhed, eller om Maalet, eller hvorledes Kornets Betaling kunde bestemmes til Pengesum. Efter Kommisjonenens Indstilling udgif en Ind-

bydelse af 18 Marts 1796, hvorved Regjeringen søgte at faae vedkommende Tiendeydere og Tiendetagere bragte til mindeligen at forene sig om Afgiftens Bestemmelse til et efter visse opgivne Grundregler engang for alle fastsat Quantum Korn, som skulde ydes i Penge og betales med en Sum, der hvert femte Aar skulde fastsættes efter de ti sidste Aars Kapitels-tart. Ved denne sidste Bestemmelse, saaledes at fastsætte Bederlaget for den Tiendeberettigede, havde man et dobbelt Djemed. Man vilde for det første forebygge Tvist om Kornets Godhed eller om Maalet, og dernæst tillige, fordi Pengenes Værd er vilkaarligt og underkastet Forandringer, men Kornet derimod er en sikker Afgift, passende til alle Tider, tage Hensyn hertil ved et kort Tidsrum for Omsætning af Kornquantum til Pengesum. Men da Erfaringen viste, at Bestemmelsen lagde Hindringer i Vejen for mindelige Forænderingers Afsluttelse, tillodes det ved en Plakat af 18 Maj 1798 at bestemme Bederlaget til Korn, at erlægges in natura i Skjeppen, men dog kun, naar det først forgjæves var forsøgt at faae det bestemt paa hin Maade, som Plakaten erklærede for fuldkomnere. Indbydelsen og den anførte senere Bestemmelse havde de gode Følger, at et betydeligt Antal af frivillige Forænderinger bleve sluttede. Siden hidrog en Mængde Ansøgninger, Forespørgsler og Raad angaaende Tiendesager, til de nøjagtigste Undersøgelser, og omsider udfom den høist vigtige Forordning af 8 Juni 1810, der blev og er Hovedloven om Tiendevæsenet.

Udkastene baade til denne Forordning, og til hin Indbydelse af 1796, vare udarbejdede i Landbokommisjonen, og et af Grev Chr. Reventlow fremlagt Forslag til et forandret Tiendesystem, var i det Væsentlige lagt til Grund for samme. Det havde, som i Forordningens Indledning siges, været "Gjenstand for Lovgiverens Dunster, at see de Pligter og Retligheder, som bør finde Sted imellem dem, der yde, og dem, der modtage Tiende, saaledes lempede mod hinanden, at de kunne bestaae saavel med Enkeltes som Statens Tarv" — og Kongen havde "nøje prøvet de Grundsaetninger, paa hvilke Lovgivningerne om Tiendesydelse i Rjærven fra ældre Tider bleve byggede, og overvejet de Forslag, som ere gjorte af sagkyndige Mænd til disse Lovgivningers Forbedring." Nu var det Tidspunkt kommet, "da denne vigtige Sag maa ansees tilstrækkeligen forberedet."

I Forordningen gives nøjagtige Bestemmelser om hvilke Fritagelser for Tiendeydelse finde Sted, hvorledes der, hvor Tiendes Oppebørsel i Rjærven eller in natura vedbliver at finde Sted, skal forholdes med Anmældelse om naar Tællere kunne modtages, Tællings Sværksættelse, Rjorsler med Tienden til Tiendetagerne, og dens Modtagelse m. m.; men tillige blev enhver Tiendeyder berettiget til at forlange Tienden fastsat til en bestemt aarlig Afgift, og for dennes Ansættelse ere Regler opgivne. Tiendetageren kan derimod i Reglen ikke forlange Tienden bestemt til bestandig Afgift, ved Rjendelse, dog er det undtagelsesviis tilladt i nogle

enkelt Tilfælde. Kunne de Paagjældende ikke forenes, saa afgjøres Sagen af vedkommende Amts-Tiendekommission, hvis Kjendelse kan indankes for en overordnet Tiendekommission, som har sit Sæde i Kjøbenhavn og bestaaer af flere særligen udvalgte Mænd, blandt hvilke altid findes en af de Tilforordnede i Højesteret, og et af Medlemmerne i det kongl. danske Kancelli, og et af det kongl. Rentekammer.

Benævnte Hovedlov af 1810 har siden faaet nogle Tillæg og nøjere Bestemmelser ved nogle siden udfomne Anordninger, saasom Plaf. af 17 Juni 1812, 26 Marts 1816, 4 Sept. 1822, 14 Juni 1825, 13 Marts og 31 Oct. 1827, Forordn. af 12 Marts 1828, og ved nogle Kancelli-Resolutioner. Ved den nævnte Forordning af 12 Marts 1828 blev draget Omsorg for at Tiendebestemmelser skulde tinglæses og opbevares*).

*) "Haandbog over det danske Tiendevæsen, og nogle dermed beslægtede Materier, tilligemed et Anhang om den til Kirketiendens Oppebørsel knyttede Forpligtelse, at holde Kirken med Tilbehør og Kirkegaarden vedlige, samt om Kirke-Ejernes Dispositionsret over Kirkegodset m. m. af Christian Lunn" (Capitain, og Kontoirchef under Kancelliet.) Kjøbenhavn 1839. ft. 8. (Gyldendalske Boghandling.) En meget nyttig praktisk Haandbog for dem, som have Tiender at yde eller at oppebære.

Omsorg for andre Byrders Løttelse.

Det maa vel i denne Henseende være tilstrækkeligt at erindre om den Grundsætning, der blev antagen og fulgt, at det privilegerede Hartkorn skulde deeltage i saavel de nyere Skatter til Staten eller Finantserne, (Frdg. 1 Decbr. 1802, og flere) som i kommunale Byrder (Plaf. 13 Decbr. 1793 § 26, Reglm. 5 Juli 1803, Anordn. 29 Juli 1814, og flere). Den Løttelse, Bondestanden ved Grundsætningens Antagelse erholdt, blev, især ved Vigningerne af kommunale Udgifter, ikke ubetydelig. Mange Ønsker om Løttelser i Henseende til Bevæsen, Fourage = Levering o. s. v. modtoges, og foranledigede især efter Stænder = Institutionens Stiftelse Undersøgelser og Dvervejelser, men det blev ikke Frederik den 6tes Lod, at see disse Sager modne.

Det betydelige Matrifulerings = Arbejde bør endnu erindres som en af de Gjenstande for Kongens Birk = somhed og Understøttelser, hvorved Hensyn bleve tagne til Løttelser for de ringere Klasser af Landboere.

Omsorg for Bondestandens Dannelse og Oplysning.

”Naar Stavnbaandet ophævedes, og alle de Midler, som kunde tjene til Landvæsenets Opkomst, anvendtes til at ophjælpe det, saa vilde dog Fremgangen

langt fra ikke blive saa hastig, langt fra ikke saa stor, saa lykkelig for Staten, og for hvert Individ i Bondestanden, som naar Skolevæsenet tillige bringes til den Fuldkommenhed, det kunde faae. Hvert Aar, som tabes, kan for Staten ikke oprejses.”

Disse Ord ere en offentlig Yttring af Kongens og Statens trofaste Mand, Grev Reventlow; de ere aldeles i vor hedenfarne Konges Aand, og de betegne ganske den Grundsætning, efter hvilken han i alt, hvad der i forskjellige Retninger kunde tjene til Folkets Dplysning, og ved hver given Lejlighed virkede.

Skolevæsenet paa Landet var ved Periodens Begyndelse i meget maadelig Forfatning, men snart tilvejebragtes Midler til at ordne det, og til at lønne Skolelærere, og til disses Dannelselse traadte Skolelærer-Seminarier, fordeelte i Provindserne, i Virksomhed.

Under d. 22 Maj 1789 blev en Kommission nedsat, for at gjøre Forslag til de danske Almueskolels bedre Indretning. Grev Reventlow var en af dens Medlemmer. Af de nu Tid efter anden udstædte Anordninger om Almueskolevæsenet, bemærke vi det under 10 Octbr. 1806 udstædte provisoriske Reglement for Stiftsterne; men under 29 Juli 1814 udkom den nu gjældende Hovedanordning om Skolevæsenet paa Landet. Siden blev den indbyrdes Underviisning indført, og endeligen gymnastiske Øvelser, der ere saa fortrinligen passende for Arbejdsklasserne i Henseende til deres velgjørende Virkninger paa Legems-

fræsternes tidlige Udvikling, saavel som paa at faae Smidighed og rigtig Holdning indøvet, hvorved Arbejde meget lettes og Dygtighed baade til de vanlige Syssler og til Militærtjenesten betydeligen forøges.

Regjeringen har ogsaa søgt at virke paa Bondestanden ved gode Skrifters Uddeling og Læselystens Opxvækkelse. I denne Henseende anskaffedes mange Exemplarer af forskjellige gode og nyttige Bøger, saasom af Høeghs Anviisning til et velordnet Jordbrug, Steenstrups Skrift om den danske Bondes Pligter og Rettigheder, Muffsens Skrift om Hampavlens, og flere. (Af det sidste bleve 10,000 Exemplarer omdeelte.)

Randhuusholdnings-Selskabet modtog idelig Prøver paa Kongens Beredvillighed til at understøtte, især med Penge, ethvert Foretagende til Bondens Bedste, saasom til at fremme planmæssig Drift af Jordlodder, til at faae dygtige Avlskarle oplærte hos gode Agerdyrkere, til at uddele og udbrede nye Agerdyrknings-Redskaber, og saaledes mere.

Planen for dette lille Skrift og dets Grændser medføre, at her ikke kan udvikles, hvilke de Grundsatninger og Bestemmelser ere, som af Regjeringen bleve givne i de Anordninger, der angaae Bondestandens Dannelse og Oplysning. Har Bonden ikke ogsaa fra Børnsbeen af den rigeste Anledning til at være paa det nøjeste bekendt hermed, og at glæde sig ved og paastjønne det Gode, Kongen herved stiftede? Vi burde kun ikke forbigaae at nævne som en vigtig Green

af den Omsorg, Kongen viste for Bondens Vel, at han førte ham til en saadan Grad af Kundskab og Dannelse, at neppe noget Lands Bondestand i Almindelighed kan prise sig saa lykkelig derved.

At Bonden ej skulde mangle Velsighed til at kunne tilstræffeligen kjende de Love og Anordninger, der vedkomme hans Stilling, og som det blev hans Pligt at kjende og lyde, som ogsaa at see sine Rettigheder beskiermede, har Kongen ogsaa Omsorg, ved, foruden de sædvanlige fra ældre Tider brugte Bekjendtgjørelsesmaader, at lade saa mange Exemplarer trykkes, at der hos hver Sognefoged og hver Oiddermand i Landsbyerne altid kunde være et Exemplar til almindelig Læsning, Efterlæsning og Vejledning, naar det forredes eller ønskedes.

Endnu maa her erindres, at i den vigtige Tid, i hvilken Bondeskarlen var i den militære Tjeneste, ogsaa var sørget for at vedligeholde og udvide den Underviisning, han i Skoletiden havde faaet.

Bonden i huuslig Stilling eller i Familielivet.

I Henseende til Statsborgerens huuslige Forfatning og den Lykke, han bereder sig i hyggeligt Hjem og ved de Beqvemmeligheder, han i dette formaaer at skaffe sig, har Statens Regjering opfyldt sin Hensigt, naar den har sikret ham hans borgerlige Rettigheder, værnet om hans Ejendom, og lettet Afgang til Dan-

nelle og Dplysning. Han maa her forresten selv være sin sandeste Lykkes Skaber. Men hvor det gjaldt om at befrie Bonden fra en unaturlig Umyndigheds-Tilstand, at hæve hans Aand fra den Forkuelse og Sløvhed, som en Trældoms-Tilstand havde medført, og at give ham Sands for de Goder, der ligge i at have det godt i sit Hjem, og at have sine Bequemmeligheder og Fornødenheder om sig, da var der Anledning for en faderligsindeet Regjering til ogsaa i denne Henseende at virke indgribende, og vi have ovenfor (S. 269) antydet, at velgjørende Foranstaltninger i disse Henseender ogsaa horte til de Gjenstande, for hvilke der af Kommissionen til at befordre Bøndernes Vel paa de kongelige Godser i Frederiksborg og Kronborg Amt, vistes Omhu. Bonden fik saaledes Bygningshjælp, Udvissning af Skovene, Underviissning, Brøndhjælp. For at opmuntre ham til passende Haveanlæg, og lette ham Afgang til at faae saadanne Træer, der til egen Brug, til Ly og Ziir, eller til Salg, kunde blive ham vigtige, anlagdes Frugttræskoler og Planteskoler.

At mange Godsejere i de Tider, deels opmuntrede af det givne Exempel, deels af egen Drift, fulgte de samme Grundsætninger, bør ikke være ubemærket, ligesom ogsaa den nysnævnte Kommissions Medlem W. A. Hansen, hvis ypperlige lille Skrift vi paa det ovenanførte Sted have anbefalet, ogsaa i denne Henseende fortjener at leve i Bøndestandens kjærlike Amindelse.

For den veltænkende Bonde, der elsker sin Kone og sine Børn, kan der ikke være nogen smerteligere Tanke, saa ofte hans Kone er frugtommelig, end den, at han ved en ukyndig eller uerfaren Jordmoders Forseelse vil kunne miste hende eller Barnet, eller maa ssee dem begge. Ogsaa dette blev en Gjenstand for bemæltede Kommissions Overvejelse; Kongen bifaldt dens Forslag i denne Henseende, og Frederiksborg Distrikt fik 5, Kronborg Distrikt 6 eraminerede Jordmodre. Derhos var det ved Bestemmelsen af deres Antal, Bopæle og Distrikter iagttaget, at ingen Mand skulde faae mere end omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil fra sit Hjem til Jordmoderens Bopæl. Jordmodrene fik Løn og Brændselspenge af den kongelige Kasse, fri Bolig med en Huuslod, og en formelig Instruction.

Siden bleve oplærte Jordmodre allevegne ansatte i de overalt i Riget fastsatte Distrikter, med Boliger og Lønninger af Kommunerne, og saaledes at de ere forpligtede til at komme de Koner til Hjælp, der nyde Understøttelser af Fattigkasserne. Ligeledes ere Læger ansatte overalt paa Landet. Disse og flere Indretninger baade for Sygeplejen, Medicinalvæsenet overhovedet, og derunder Vaccinationen, og i Henseende til Hjælp og Understøttelse for Trængende, ere paa de hensigtsmæssigste Maader deels bragte tilveje under Frederik den 6tes Regjering, deels, saavidt saadant forhen fandtes, forbedrede og udvidede; dette bliver her blot bemærket. Men en udførligere Beretning om denne Materie er her ikke Sted til.

Hvad Regjeringen kan gjøre for Bonden paa hans gamle og svage Dage, eller naar trange Kaar og Elendighed falde i hans Lod, kan ikke være andet, end hvad der er at gjøre for andre Statens Borgere i lignende Forfatning. Vi have derfor intet videre særdeles at anmærke, end at der i Lovens almindelige Bestemmelser om Aftægt og om Skifte var viist Om-
sorg for at forebygge Uretfærdigheder. Dog maa for Tidsløbet under Frederik den Sjettes Virksomhed erindres, at i Forordn. 12 Sept. 1792, Rescr. 29 April 1796, Forordn. 25 Juli 1817, og flere, er taget Hensyn til Lettelser for Bonden ved Skiftebehandlinger.

Bondens Stilling i Kommunal-Anliggender, som Sognefoged, Præstens Medhjælper, Deputeret til de raadgivende Provindsialstænder o. s. v.

I alle disse Henseender, og ved alle de Love og Anordninger, som derom ere gjældende og udstædte i det sidst henrundne halve Aarhundrede, har Bondestanden modtaget mangfoldige Bidnesbyrd om at vor hensevede Konge var Bondens Ven, at han indsaae Standens Bigtighed for Landets Vel i det Hele, og at han stedse havde for Øje, hvad der kunde danne den til en højere Bærdighed. Saaledes sørgede han stedse, saa vidt muligt, at give Bonden i oplyste og gode Præster de bedste Lærere, Mønstere og Formænd i alt, hvad godt er. Saaledes viste han den størst mulige Opmærksom-

hed for Landsoldaternes Dannelse i de Aar, i hvilke de vare Rekruter og i Tjenesten, den faderligste Om-
sorg for deres legemlige og aandelige Vel, saa at de som sædelige og gode Menneſter kunde vende tilbage til Hjem og Familie, til Agerbruget, eller hvad anden Næringsvej der blev deres Lod, alt efter deres Stand's og Stillings Beskaffenhed og Livets forskjellige Kaar. Og som disse vidste, at hans Faderøse vaagede over dem, altid rebe til at hindre deres Forurettelse, til at paastjønne og belønne Duelighed og retskaffent Forhold, saaledes gav han den hele Bondestand mangfoldige Beviser paa, at det var hans Villie og hans Bestræbelsers Formaal, at Dannelse, Dygtighed og hæderligt Levnet ogsaa steds skulde nyde hæderlig Paastjønning; han lærte Bonden, at der i det, at fortjene Navn af de bedste Sognemænd, laa en opmuntrende Belønning for retskaffen Wandel; han lærte dem at agte sig selv, ved det at han agtede dem.

I Uddelelsen af Ordener og udvortes Hæderstegn kan Regjeringen have et virksomt Middel til at opmuntre til nidkær Opfyldelse af borgerlige Pligter, naar det skeer med Skjønnsomhed og viis Sparksomhed. Saadanne Udmærkelsestegn vare forhen i Adelen's og de Fornemmes udelukkende Besiddelse. De kunde i Almindelighed ansees for at høre til Paaklædnings-Prydelser for Mænd, der steds saaes i eller hørte til Fyrsternes Omgivelser, eller vare stegne til høje Poster og havde havt mange Tjenestear. Man betragtede Prydelser som Tegn paa slige Egenſkaber, og for-

bandt ikke dermed den Højagtelse, der stedse skyldes og med Skjønksomhed ydes Fortjenester. Da Frederik den Sjette inddeelte Dannebrogordenen i Klasser, for i den tillige at have et passende Belønnings-Tegn for Fortjenesten, i hvilken Stand den end fandtes, saa glemte han ikke de ringere Stænder og Bonden. Og ligesom det er en bekjendt Sag at han holdt Dannebrogsmændenes Kors i Ære, ikke blot ved selv at bære det, men og ved samvittighedsfuld Omhu for at uddele det til Mænd, som han ansaae for sande Værdige, saa vide vi og, at han med Glæde gav det til mange Bønder. Dermed forbandt han, ved Dannebrogsmændenes Kasse, det ikke ringe Gode, at, naar den med Korset hædrede Mand døde og hans Enke og Efterladte dertil vare trængende, kunde de af denne Kasse vente sig understøttende Hjælp.

Men Bonden skulde under hans milde Scepter stige til en langt højere Ære; han fik Sæde og Stemme i de Forsamlinger, hvori Statens vigtigste Anliggender skulle drøstes og overvejes, inden Kongen giver dem Lovs Kraft. Og naar vi nu have hørt mangan en Bondemand fremkomme i Stænderforsamlingerne med fornuftige og velgrundede Bemærkninger over de forekommende Sager, naar vi have seet hans frimodige Menings-Utring ligesaa vel paaagtet som den gjæveste Greves, og naar vi da lade Tanken gaae tilbage til hvad Bonden var, dengang den unge Kronprinds med kraftig Haand antog sig hans Vel, da kunne vi ligesom i et samlet Overblik beskue alle de Belgjerninger, Bonden skylder Kong Frederik.

Beflignet være hans Minde! Saalænge Danmark staaer, skal Frederik den Sjette, Bondens Ven, ikke forglemmes.

Hvad der under Frederik den Sjettes Regjeringsvirksomhed er gjort for Bønderne i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.

Ved at betragte Bondestandens Forfatning i disse to Hertugdømmer, maa man, ligesom i Danmark, skjelne imellem Selvejere, som besidde deres Gaarde med fuldkommen Ejendomsret, i fuldkommen Uafhængighed af Fordegodsfejere, og som, i Egenstaaelse af umiddelbare Undersaatter af Regenten, nøde fra ældre Tider og nyde en fordeelagtig borgerlig Stilling, og imellem de Bønder, som stode i et afhængigt Forhold til Godsejeren. Disse sidste vare indtil Slutningen af Aaret 1804 Liv egne, og overhovedet værre farne, end de danske stavnsbundne Fæstebønder.

Liv egenstaaelsen fandt Sted i nogle Egne af det Slesvigiske og i den østlige Deel af Holsteen; i den vestlige Deel af dette Hertugdømme derimod kun undtagelsesviis. Tyve tusinde Familier, der udgjorde over 100,000 Mennesker, succedede under Ufrihedens Aag.

Den Liv egne var med sin Familie saa aldeles ufri, at han intet Skridt kunde gjøre, ikke gifte sig, ikke flytte fra Hjemstavnen, ikke lære noget Haandværk, ikke gaae ind i nogen borgerlig Haandtering,

uden Godsejerens, Herremandens Tilladelse. Vovede han at unddrage sig fra dette Lag, begav han sig nogetsteds hen, saa kunde Godsejeren fordre ham udleveret. Denne vovede selv Strafferet, dømte selv, og lod selv Dommen udøve; ja Baron Eggers, en Mand, der kjendte nøje til Livegenskabets Beskaffenhed, fortæller, at han har seet en Livegen i Kortspil blive sat eller vovet paa et Kort, samt at han mangen en Gang har været Vidne til, at endog godmodige Godsejere talte om deres Livegne, som om en tro Hund, og som om man ikke med den bedste Attraa kunde skjente dem en større Frihed, der var ganske fremmed for deres Natur og Bestemmelse."

En Godsejer, der "vilde være ond", kunde da være det, skjøndt ikke altid ustraffet. Historien bevarer en Beretning om en grusom og umenneskelig Behandling, udøvet af en Ejer af Godsset Bureau i Holsteen, imod nogle Livegne, af hvilke de tre pinedes til Døden*).

*) Denne Tildragelse forefaldt for 118 Aar siden, og skal her fortælles som et Beviis paa hvad Livegenskabet kunde medføre. Godsejeren Henrik Ranzau havde sat en af Godssets livegne Bønder, Henrik Wiese, fra den Gaard, han beboede, og sat en anden Bonde isteden. Wiese betalte ikke Godsejeren den Gjæld, han havde paadraget sig, og folgte tværtimod noget paa Gaarden avlet Korn til Andre, blandt hvilke var en Møllerkone. Derpaa undveg han fra Godsset. Ranzau vilde vide hvor den undvegne Livegnes Opholdssted var, og holdt sig derfor til de ligeledes Livegne,

De gode Godsejere, og man tør vel, til Ære for Menneſkeheben, regne, at diſſe vare de fleſte, behandlede viſtnok deres Livegne menneſkeligere, efter Sædvaner, og ſom gode Herſkaber behandle deres Tyender, eller i det mindſte ſom den fornuſtige Herre behandler ſine nyttige Huusdyr. Men Menneſkevennen maatte dog ønſte og virke til, at den Mulighed, ſom var der, til ond Behandling, blev betagen, og at den

Huſtruen Trine Wiſe, 22 Aar gammel, Stedsønnen Johan Wiſe, 19 Aar gammel, Tjenestekarlen Frederik Schulz, 30 Aar, og Møllerkonen Schnorr. Han lod dem arreſtere i en mørk og ſmudſig Kjelder under Herregaarden, hvor de bundne og med Lænker pinedes, havde ikke Halm at ligge paa, ſik kun om Søndagen Mad, ellers kun Vand og Brød. De ſik Pidskeſlag, og i Saarene indgnedes Peber og Salt. Kort, de behandledes ſaa gruſomt, at Trine Wiſe, der var frugtſommelig, aborterede og efter ſaa Dage døde. ligesom ogſaa Sønnen og Tjenestekarlen 14 Dage efter Arreſteringen vare ved Døden befriede fra deres Lidelſer. Godsejeren Ranzau undgik ikke Criminalrets Tiltale, og derunder Paastand om Dødsſtraf for hans øvede Umeneſkelighed. Dommen ſaldt d. 1 Oct. 1723. Han befriedes vel for Dødsſtraf, men paalagdes en Pengebod af 10,000 Rdl. til den kongelige og fyrſtelige Fiſkus, 2000 Rdl. til gudeligg Brug, Udredelſe af 10 Rdl. aarligt til hver af Trine Wiſes efterladte Børn indtil deres 15de Aar; til Frederik Schulz's Enke 20 Rdl. aarligt, og til Møllerkonen Schnorr for lidt Arreſt og Smerte ſtrar 100 Rdl., ſamt aarligt ſaalange hun levede, 10 Rdl. Desuden dømtes han til 5 Aars Landforviſning, og til at betale alle Sagens Omkoſtninger. Stedets brave Præſt, Roſs, havde antaget ſig de Ulykkelige.

unaturlige Trældoms-Tilstand, hvori Livegenskabet holdt hans Medmennesker, blev ophævet.

Der fandtes ogsaa ædle Godsejere, som i Forbindelse med heldbringende økonomiske Forbedringer, hvilke de paa deres Godser udførte, ogsaa frigave deres Livegne. En Mand, der formedelt det gode Exempel, han heri gav, har et hæderligt Navn i Historien, var Geheimeraad Grev Hans af Ranzau = Alsheberg, som ved Aaret 1766 havde begyndt dermed; endeel Aar henrandt dog førend hans Plan kunde i Aaret 1794 af Grev Christian til Ranzau = Alsheberg blive aldeles fuldendt. Historien herom findes i Niemanns Miscellaner S. 191—211.

Ligesom i Danmark Regjeringens Foranstaltninger til Bondestandens Bedste vare begyndte med de kongelige Godser, saaledes fandt det samme Sted i Hertugdømmerne. En af de første Foranstaltninger, som saaledes bleve iværksatte, var, at de æroiske Bønder ved kongl. Declaration af 10 Jan. 1787 bleve frigitte fra deres Fæste-Egenskab, og skjenkede fuldkommen Ejendom over deres Huse og Gaarde. Hvad ellers de kongelige Godser angik, da var det, førend vor Periodes Begyndelse, fra Finantsernes Synspunkt befundet rigtigt, at sælge til Private de Domainier eller Godser, som Staten her ejede; men forinden Salget skede, vilde man udføre Livegenskabets og Hovoriets Ophævelse, altsaa, hvad der maatte sættes i Forbindelse dermed, tillige Godsernes Udstykning og forandrede Driftsplaner. Hermed var man ogsaa kommet

temmelig vidt frem, da Frederik den Sjette greb Statens Noer og i Grev Chr. Reventlow fik den udmærkede Hjælper.

Det saaledes af Ejeren af Godset Ascheberg og siden paa de kongelige Godser givne Exempel, blev efterlignet af forskjellige Godsejere. Den unge Fyrste, der var besjælet af høje og ædle Ideer om det, han vilde virke for den stavnsbundne danske Bondes Frihed og Bølfærd, tænkte sig ligeledes med Barme, hvad der maatte kunne udrettes for Hertugdømmernes Livsøgne; men ogsaa indsaae han, at den vakte Tidssand og de heldbringende Følger af forskjellige Privates priselige Bestræbelse, maatte medføre en naturlig, god og jævn Fremgang, samt en tilvarende frivillig Efterfølgelse, der sikrere lover godt Udfald og almindelig Udbredelse, end en indgribende Regjeringsforanstaltning. Han indsaae, at Lovgiverens Tiltræden her ikke krævede nogen Tilksomhed, at der vel skulde lægges en fast og sikker Grundvold; men at der kunde gives forberedende Tid, og oppebies den bedste Stemmings mægtige Kraft. Fyrsten kunde og stole paa, at hans troe Mænd og Benner, Grev A. P. Bernstorff, under hvis Ministerium Hertugdømmernes Sager henhørte, og dennes Hjertens Ven, oftnævnte Grev Chr. Reventlow, der begge havde friske Anskuelse og indflydelsesrige Forbindelse med Hertugdømmernes Ridderkorps og Godsejere, vilde benytte Tidssomstændighederne.

I Aaret 1791 indtraf en Lejlighed, hvorved der

fra Lovgivningens Side kunde virkes for at afværge vilkaarlig Behandling af Jordbrot mod Bønde. En kongl. Resol. af 30 Sept. s. A. indeholder, at det skulde være Besidderne af adelige Godser i Hertugdømmerne forbudet at afgive nogen af de til Godset Hørende vilkaarligen til Straffe=Arbejde eller til Militær=Tjeneste, under Tab af deres Ret til Personen.

Hvad Hovedsagen angik, da bleve nogle til Die=medet sigtende Forsamlinger berammede af Ridderstabs Korpss og de andre Godsejere, og i en saadan Forsamling blev en Kommission valgt, for fra alle Synspunkter at tage Sagen under Overvejelse, hvorefter der blev erklæret, at Rivegenskabets Ophævelse maatte ansees for nødvendig. Ovennævnte Grev Christian Kanzaus=Alsheberg maa her atter nævnes som et af Kommissionens særdeles virksomme Medlemmer, og som en varm Befordrer af Ideens Udførelse. En kongl. Resolution af 27 Jan. 1797 (bejendtgjort fra Rancelliet den 30te s. M.) bevidnede Kommissionen Hans Majestæts allernaadigste Bifald og synderlige Velbehag, og indeholdt tillige forskjellige Bestemmelser om flere i denne Anledning fornødne Foranstaltninger. Grev Bernstorff, der egentlig havde været Sjælen i det store Værk, døde d. 21 Juni 1797, og nød altsaa endnu den Glæde at see Sagen saavidt fremmet.

Nu gjaldt det om at ordne Retsforholdet imellem Godsejerne og Bønderne. Hidtil havde Godsejernes Ejendomsret over deres Rivegne været forbunden med

den Forpligtelse, at underholde og forsørge dem. Naar Ejendomsretten over dem bortsaaldt, var tillige Forpligtelsen ophævet, hvorfor det blev nødvendigt, fra Statens Side at ordne Retsforholdet saaledes, at de frigivne Livegne kunde betrygges mod Brødløshed, og at den dem tiltænkte Belgjerning ikke skulde worde dem til Fordærvelse. De gjensidige Rettigheder imellem Godsejere og Bønder i Henseende til den Jord, som Bønderne vare i Besiddelse af, maatte altsaa ved Lov bestemmes. Fra saadant Synspunkt udgif den kongl. Forordn. af 19 Decbr. 1804, som befalede, at Livegenskabet i de to Hertugdømmer skulde den 31 Decbr. 1804 være aldeles ophævet, og det for stedse, uden nogensomhelst Undtagelse; at alle da endnu bosatte livegne Gaardmænd, Huusmænd eller Zunderster, som ikke ifølge Forpagtnings- eller Overladesels-Kontrakter vare sikrede, men bleve udsatte af deres hidtil havde større eller mindre Besiddelser, skulde som Stadesløsholdelse nyde, paa deres og deres Enfers Livstid, uden Betaling den Aftægt, som paa ethvert Sted især var Skik og Brug for den Klasse, hvortil de hørte, og jordløse Zunderster, som ved benævnte Tidspunkt bleve frigivne, skulde, naar de forlangte det, nyde fri Bøllig paa Godsset paa deres og deres Enfers Livstid. Antallet af de den 31 Decbr. 1804 paa ethvert Gods værende Familiesteder, som vare forsynede med Jord, maatte ikke formindskes, og i Særdeleshed skulde Antallet af de paa ethvert Gods af Livegne, af Frigivne, eller af andre Bønder for Djebkliffet behoede hele,

halve eller fjerdedeels Gaarde, Boel, eller deslige Steder, vedligeholdes i saadan Egenkab, uden nogen Forandring. Det i Livegenskabet grundede vilkaarlige Hoveri, eller Tjenesteplichtighed til Godsejeren, skulde bortfalde imod en passende Godtgjorelse i Penge eller i bestemt Arbejde, indtil en ny Kontrakt kunde sluttes; for saavidt en saadan ikke blev oprettet til d. 1ste Maj 1805, maatte Bønderne vedblive at yde den til Hovedgaardens Drift uomgjængelig nødvendige Tjeneste, indtil en kommissariff Kjendelse kunde affiges, hvilken det snarest muligt maatte gives; al Forpligtelse til ubestemt Hoveri af Spand- eller Gangdage skulde være ugyldig; Tvistigheder, der kunde opstaae imellem Bonde og Godsejer, skulde i de første fem Aar, uden formelig Rettergang og uden Retsgebyrer, afgjøres ved Kommissarier. Denne i Landets Historie mærkværdige Forordning skjenkede mere end 100,000 Mennesker, som hidtil havde levet under Livegenskabets Aag, uden at kunne glædes ved nogen fri Villies Ytring, uden nogen Art af Selvstændigheds Følelse, Statsborgerens Frihed og Rettigheder. Ved Forordningens Underskrift ytrede den ædle Kongesøn paa en smuk Maade sin varme Begejstring for den gode Sag. "Jeg glæder mig hjerteligen", sagde han, "at jeg nu omsider seer et Dnsse opfyldt, der næsten i 20 Aar har været mig magtpaaliggende." Imidlertid havde han jo virket, hvad der lod sig gjøre. Sagen var vanskeligere i Hertugdømmerne end i Danmark. Livegenskabet havde der en noget forskjellig Bestaffen-

hed fra Stavnsbaandet i Danmark. I Riget laa Grunden, som ovenfor viist, i Landmilitærvaasenet's Organisation, og i det af Regjeringen valgte Middel mod øde Gaardes Henliggen. I Hertugdømmerne var Livegenskabet mere rodfæstet i Godsejernes nedarvede Ejendommel, og Regjeringen havde mere Føje til ikke at gaae saa rask og hurtigt tilværks. Det maa og her erindres, hvad man har bemærket, at iblandt alle de Lande, i hvilke germaniske d. e. tydske Sæder herske, vare Slesvig og Holsteen de første, hvor Livegenskabet fuldkommen og aldeles blev afføffet.

Grundregler vare saaledes givne, ifølge hvilke Bønderne skulde give Godsejeren Bederlag eller Godtgjørelse i Hoveri eller Tjenesteydelser af deres Gaarde og Jorder; det var ogsaa befalet, at dette Bederlag skulde være bestemt og skriftligt; men endnu stod tilbage, at foreskrive yderligere, nøjagtige Bestemmelser i denne Henseende. Disse bleve givne i en Forordn. af 26 April 1805, hvorefter endelige Afgjørelser skulde skee inden den 1ste Septbr. enten ved frivillige, men skriftlig opsatte, Overenskomster, som paa mange Godser, især i Hertugdømmet Slesvig, fandt Sted, eller ved Regjerings-Kommissarier, hvis Omrejser fornemmelig paa mange af de holsteenske Godser bleve nødvendige. Nogle Steder lykkedes det Kommissarierne, at faae Forlig imellem Parterne afsluttede, men paa mange Steder maatte de ved Kjendelser fastsætte, hvad der skulde være Regel. En nærmere Forklaring af de gjorte Bestemmelser gaves i et

Kancelli=Patent af samme Dato som Forordningen, og derpaa udkom, den 17de Juli 1805, en udførlig kongelig Forordning, der i 60 Paragrafer, efter de samme Grundsætninger, som vare fulgte i Hoveriforordningen for Danmark af 25 Marts 1791 (see S. 295), indeholdt Bestemmelser om god Ordens Overholdelse ved Hoveriet o. s. v.

En ny Rettergangs=Anordning, som det forandrede Retsforhold imellem Godssejere og Bønder gjorde nødvendig, blev (i 48 §§) udstædt under den 19de Juli 1805.

De saaledes, efter vel overvejede Undersøgelser, med Virksomhed og Standhaftighed udførte Foranstaltninger, samt de udgivne Love, hvorved mange Tusinder af Livegne erholdt borgerlig Frihed og en sikret Stilling, hvorved Landet vandt Styrke og Beboernes Velstand fremmedes, udgjøre et af de mange herlige Partier i Frederik den Sjettes Historie.

Iøvrigt viste Kongen, sin hele Virksomheds Tid igjennem, den samme landsfaderlige Omsorg for Hertugdømmernes Bondestands Bedste, som for de danske Bønders.

Den norske Bønde fra 1784 til 1814.

I Norge, hvor Fæstebønderne, eller som de der benævnes, Lejlændinger og Børelmænd, ikke stode i noget besværligt eller vilkaarligt Retsforhold til deres

Gaardes Ejere, men hvor borgerlig Frihed efter Lovenes Bud herskede, hvor der altsaa ikke var at kjæmpe mod Misbrug, Godsejer=Vilkaarlighed, trykkende Hoveeri eller Stavnsbaand, og hvor dømmende Ret eller Fogedmagt ikke var udøvet af selve Lejlændingernes Herrer, havde Regjeringen ikke Lejlighed til at øve saa lyssende Daad, som i Danmark og Hertugdømmerne. De i Norges som i Danmarks Historie uforglemmelige herlige Nordmænd, Brødrene Christ. og Edv. Colbjørnsen, Christ. Pram, Tønder=Lund, Enevold Falsen, alle i Frederik den 6tes Oldkjæmpere for Frihed og Ret, saavel som de norffødte Digtere, Nordal Bruun, Storm, Klein, og fl., havde visselig deres elskte Fædrelands Tarv for Dje. Men her var intet Ufrihedens Aag at sønderbryde, her kunde den norffe Obelsbonde, som Sagnet beretter, i en Samtale med sin Konge, udtrykke sin lykkelige Uafhængigheds=Stilling og sin Stræben med de stolte Ord: "Gud give jeg aldrig maa trænge til dig, og du aldrig til mig!" Saa heldigt var Norge, at dets Bønder — og vor Tale er her om Bonden — vare fribaarne, og altsaa ej trængte til en Gave af det, de allerede besad. I saadant Hensyn havde altsaa Frederik den 6te ikke den "Ufrihedens Bygning" for dem at "nedbryde", som for den danffe Bonde.

Men naar det forundtes den norffe Bonde at see og tale med Frederik den Sjette, baade da denne som Kronprinds besøgte Norge i Aaret 1788, og siden, naar Bonden, i militær Tjeneste, eller for at andrage

noget for Regjeringen, eller i noget som helst Grinde kom til Hovedstaden og fremstillede sig, da fandt han altid i ham den kjærlige og omhyggelige Landsfader, stedse rede til at hjælpe i alt, hvad han kunde, stedse tilgængelig og opmærksom, imødekommende de Ønsker og Forhaabninger, der fremfortes, og opfyldende, hvad der lod sig opfylde.

For den store Klasse af den norske Bondestand, der havde sin Næring af Kjørfler med Skovenes Produkter, eller af Kuldriften, eller Malmbrydning osv., blev der stedse taget Hensyn til, hvad der til Bondens Lærø kunde komme i Betragtning.

For den talrige Klasse af Huusmænd i Norge, hvis Flid saameget har bidraget til at opdyrke Landet, udstædtes under 29de Juni 1792 en Forordning, der til Huusmændenes Betryggelse og til Forebyggelse af al vilkaarlig Behandling, befalede de Jorddrotter, som bortfæste Huusmandspladser, ved Bortfæstelsen at meddele Huusmanden en Seddel, hvori de Vilkaar, paa hvilke Pladsen er ham overdragen, nøjagtigen bestemmes, m. m.

Al de for Norges Landvæsen og Landbosforhold udstædte Forordninger kan den om Tiendevæsenet, af 31 Juli 1801, vel kaldes den mærkværdigste, som den er højstbetydende. En Sammenligning mellem den og den senere givne danske Tiendeforordning, vilde have Interesse med Hensyn til de store Forforskjelligheder, som særegne Forhold gjorde nødvendige.

Grev Reventlow, som med megen Iver deeltog

i dens Udarbejdelse, var ogsaa en nidfær Medarbejder i en Lovgivning om Jords og Skovs Udskiftning af Fælledskab i Norge, hvilken dog formedelst de Krigsforhold, der opstode, og sammes Følger, ikke udgif.

Norges fribaarne Selvejerbønder, som der kaldes Odelsbønder, sadde paa de fra Fædrene nedarvede Ejendomme, og havde en Indløsnings-Act, naar Ejendommene vare komne i fremmed Eje. Saadan Indløsnings- og Odelsret var en vigtig Sag i Norges Landboret, og nogle Bestemmelser, der vare blevne nødvendige om Hævdstiden for Odelsretten eller for Odelsindløsningen, bleve anordnede ved Forordn. af 5 April 1811.

Endelig virkede Frederik den Sjette i Norge efter de samme gode Grundsætninger, som i Danmark, for Bondens Dplysning, Skolevæsenet, Sundhedsplejen, Rettergangen, Forligelsesvæsenet osv. Vi tvivle ikke om, at der endnu lever i Norge mangan Bonde, der erindrer ham og bevarer hans Minde med erkjendtlige Følelser, men lade det isvrigt være den skjonnsomme, brave og frisindede Nordmands Sag, at tolke hvad Frederik den Sjette var som den norske Bondes Ven.

Om Frederik den Sjettes Virksomhed for Bilandene og Kolonierne, som den ringe og fortrykte Klasse's Ven, og for Negerens Bedste.

Ogsaa med Hensyn til den danske Stats Bilande og Kolonier, maae vi indstrænke os til at drage Dpmærks-

somheden hen paa, at Frederik den Sjette udstrakte sin landsfaderlige Omhu til dem, og virkede hvad han kunde til de ringere og undertrykte Klassers Vel. Hvem er det ubekjendt, at det var den danske Regjering, som først, ved den af hele Europa beundrede vise Forordning af 10 Marts 1792, begrændsede den umenneskelige Slavehandel og forberedede dens Ophør og Løsningen af Negerens Kæmper. Ved sin Medvirken hertil, vandt den unge Fyrste dengang en Hæderskrands, hvis Blade ikke visnede under hans lange Regjering. Men han fulgte her sin bestandige Grundfætning, uden voldsom Omstyrting af bestaaende Indretninger og Forhold, ved vel overvejede Foranstaltninger og indledende Forbedringer at raade Bod paa eller modarbejde det Onde; og i hvorvel Forholdene og Koloniernes fjerne Afstand fra Landsfaderens Dje ofte lagde uovervindelige Hindringer i Vejen for hans mennefskjærlige Hensigter, saa virkede han til sine sidste Dage for den ulykkelige Negeres Dplysning, Sædelighed, og mennefseligere Behandling. Men naar det begyndte Bærf vorder fuldført, naar Neger-slaven, ligesom nu Danmarks Stavnsbundne og Hertugdømmernes Liv egne, kun nævnes i Historien om de sundne Tider, og naar Vestindiens Sorte, som Kongens Underfaatter, ej længere benævnes som Slaver og Ufrie, men som frie Dyrfere af den Jord, der nærer dem, da skal det mindes, at det var ham, som ved herlig Konge=Jdræt grundlagde Bærfet, at Frederik den Sjette ogsaa var Negerens Ven.

Hædersminder, om Kongens Daad til Bonde- standens Vel.

Vi have neppe forbigaaet noget af alle de mærkelige Vidnesbyrd, som Lovene og Historien bevare om Frederik den Sjette som Bondens Ven. Det vil vel ikke være undgaaet den opmærksomme Læser, at de fleste og tildeels de vigtigste af de Love, der vidne herom, skrive sig fra hans Virksomheds tidligere Dage. Men dette er en naturlig Folge deraf, at Grunden til Forbedringerne dengang blev lagt, Overvejselsen og Forberedelserne dengang bleve foretagne, og Iværksættelsen dengang blev baade begyndt og for endeel fuldbragt. Vedligeholdelsen og Udbredelsen af det Gode er altid mindre iøjnefaldende end den første Indstiftelse deraf, men ikke mindre velgjørende, og den ædle Monarks Virksomhed herfor fortsattes uafbrudt saalænge han levede; ja han satte just Kronen paa sin Kongedaad i sine sidste Leveaar. Paa samme Maade har Folkets Kjærlighed til ham yttret sig, den Løn han ønskede sig for sit utrætteligen arbejdsomme Liv. I hans raske Ungdoms-Dage, da han brød det Trælleaag, under hvilket en saa stor Deel af Landets Børn sukede, da lod Jubelen højt, ej blot Bondestanden folte dybt, hvad den skyldte ham, men Nationen, dens Skribenter og Digtere vare besjælede af en almindelig Glæde over ham og over Landets Lykke. I hans Manddoms modgangsfulde Dage og under hans Alderdoms roligere Virken levede Kjærligheden til ham, med urokke-

lig Trostab under tunge Prøvelser, og vorede, om den end ikke i enhver Periode ytrede sig saa lydelig, i erkjendtlige hengivne Hjerter, og da omsider Herren kaldte ham, da var Sorgen over hans Bortgang stor som den var almindelig, og de af ham befriede Bønder bare ham til hans Grav.

Et taknemmeligt Folk maa ønske, i bestuelige Mindesmærker at efterlade til kommende Tider Vidnesbyrd om, at det har paastjønnet den Lykke, at besidde en saadan Fyrste. Det er disse Duffer og Følelser der, kort efter Kongens Død, have bevæget et Antal af vore jydskke Brødre til at begynde en Subskription til Oprettelsen af en Mindestotte for Frederik den Sjette.

Men de samme patriotiske Følelser havde alt længe tilforn talt i fædrelandssindede Medborgeres Bryst; de havde foranlediget Oprettelsen af en Restotte, skjønt mere end det prægtigste Mausolee.

I Anledning af Kronprindsens Giftermaal i Aaret 1790 havde Digteren Thomas Thaarup frezvet sit fædrelandste landlige Syngestykke: Høstgildet, hvori Bønder ere de Handlende; dog ikke de trælbundne Skabninger, som man forhen havde tænkt sig ved dette Navn, men saadanne frie Mænd, som Digteren i Anden saae at Kongens vise Lovgivning maatte fremfalde af den danske Bøndestand, saadanne hæderlige Mænd, som den, han gav det ypperlige Studsmaal:

"Han var en klog og ædel Mand;
 Thi ædel kan en Bonde være.
 Hans Stolthed var hans Bondestand,
 Hans Ærlighed det var hans Ære.
 Han var sin Gud og Konge tro;
 Hans Liv var Fryd, hans Død var Ro."

I dette Digt, som blev opført paa Skuepladsen, har Digteren ladet Bønder oprejse en Mindestotte for Frihedens Fader og Ven, for ham, som havde "adlet Bondens Stand."

Denne Idee til et Minde, som "frie Hænder satte hen", fandt et saadant Bifald, at en Mængde Fædrelands-Benner besluttede at udføre den i Virkeligheden. Udførelsen overtoges af Formændene for Naturhistorie-Selskabet, P. Fr. Suhm og Tønder Lund, Præsidenterne for Landhuusholdnings-Selskabet, C. A. Fabricius, Ove Malling og Chr. Colbjørnsen, og Direktøren for Kunstakademiet, N. A. Abildgaard. Disse udstædte under den 23 April 1791 en Plan for Subskriptionen, men allerede inden den offentlige Indbydelse kunde udgaae, var mere end det halve af den fornødne Sum tegnet.

Spørgsmaalet blev nu om Stedet, hvor Støtten skulde rejses. Det maatte vælges saaledes, at "Belgiørerne kunde jævnlig se det, kunde lønnes for deres rebelige, utrættede og møjsomme Stræben, ved den glade Overbeviisning, at de ikke arbejdede for et udfjensomt eller utaknemmeligt Folk; — saaledes at ogsaa vi dagligen se det, og dagligen mindes derved

om den patriotiske Dyd, hvorved vi ene kunne værdis-
gen, lønne en saadan Regjering." — Et saadant Sted
valgte man tæt uden for Vesterport, lige i Runddelen,
hvor Landevejen løber imellem de anlagte Alleer.

Grundstenen til Monumentet blev højtideligen
indviet den 31 Juli 1792, og Dagen var valgt, fordi
den var Kronprindsens Bryllupsdag. Paa Pladsen,
hvor Mindet blev rejst, paradérede rundtom Hovedsta-
dens Borgerstab med sine 12 Faner, og ved Siden
det borgerlige Artilleri med sine Kanoner. Tusinder
af Tilskuere havde indfundet sig, og Himlen selv syn-
tes at smile til Festligheden. Det havde nemlig væ-
ret en meget skøn Sommerdag, men, kort førend Højs-
tideligheden skulde gaae for sig, var Luften bleven
mørk af stigende tykke Tordenstyer. Regn begyndte at
anmælde Uvejret. Dog, neppe havde Kanonerne for-
kyndt Festens Begyndelse, førend Skyerne begyndte at
abspredes, og inden den var forbi, var atter hele Ho-
rizouten fuldkommen blid og rolig. Kronprindsen, i
hvis Følge Bernstorff og Reventlow befandt sig,
blev under Kanonerens Torden modtagen af Hovedsta-
dens Magistrat, de 32 Mænd, og de ovennævnte Fæ-
drelandets Hædersmænd, der havde paataget sig Be-
styrelsen af Monumentets Opbygning. — (Subm und-
tagen, der ved Sygdom var hindret.) — Fyrsten mod-
toges i et paa Pladsen anbragt Telt af de kongl. Stats-
ministere. Den underste Halvdeel af Grundstenen laa
paa sit Sted. I den var hugget to Abninger. Der
var tilberedt en Guldplade, hvori følgende Indskrift
var indgravet: "Aar efter Christi Fødsel 1792 satte

enige Borgere her en Støtte af Steen, til Minde om deres Konges, Christian den 7des, Belgjerninger imod Danmarks Bondestand, og især ved at løse den fra Stavnsbaandet."

Christian Colbjørnsen hilsede Kronprindsen med følgende Tale:

"Naadigste Kronprinds! Imedens Menneskeligheden suffer over Europas Skjæbne, og bedrøvet bortvender sit Øje fra hine Lande, hvor Borgere hvæsse Sværd mod Medborgere; imedens Krigens Luer rase fra Norden til Sønden, Thronerne vakle, og Tve- dragtsaand udbreder ødelæggende Forstyrrelser rundt omkring sig, da føle vi os lykkelige, naadigste Prinds! at vi kunne see Dem, omringet af enige og trofaste Borgere, at tage Deel i vor festlige Glæde over Kongens Belgjerninger imod vore Brødre. Vi helligholde i Dag en dobbelt Fest. Vi ihufomme, naadigste Prinds! at det var paa denne Dag, at Deres Kongelige Højheds huuslige Lyksalighed blev grundfæstet, ved Forening med den yndige Maria, som Deres Hjerter med saa megen Ret, saa meget Held, valgte. Og vi sætte tillige i Dag et Mindesmærke til taknemmelig Erindring om den Borgerfrihed, som vor elskte Konge stiftede for den agtbare Stand, hvis arbejdende Hænder underholde og forsvare Staten."

"Skulde nogenfinde en voldsom Naturbegivenhed (hvilket Himlen forbyde) omstyrte det Monument, vi her oprette, og dets Grundvold igjen blive opkastet paa Jordens Overflade, da skal denne Indskrift

— (Nu overleverede Taleren Guldbladen til Kronprindsen) —
 som Deres værdige Haand her nedlægger, forkynde
 Efterlægten, at det var den syvende Christian, som
 løste Danmarks Bondestand fra Stavnsbaandet ved
 uigjenskabdelig Lov.”

”Men Verdens Aarbøger, naadigste Prinds!
 skulle tillige vidne, at denne retfærdige Lov blev frem-
 kaldt ved Deres sindige Raad, udført ved Deres
 Standhaftighed, og haandhævet ved Deres Kraft.”

Nu steg Kronprindsen ned til Grundstenen, og
 lagde Guldbladen i det dertil beredte Rum. Der
 mødte Dve Malling ham og talde saaledes:

”Det er Sædvane, naadigste Prinds! at i Grund-
 stene, som denne, nedlægges ikke alene Indskrifter, der
 forkynde Sagen, for hvilken de bestemtes, men ogsaa
 Mynter eller Skuepenge, der vise, til hvilken Tidsal-
 der de henhøre. Det være os tilladt, naadigste Herre!
 at følge denne Skif, ved at lægge ved Siden af hin
 Plade denne Deres Kongelige Høiheds Fødselsmedaille.
 Fra den Tid af da Deres Alder, som Deres Fødsel,
 kaldte Dem til Forsædet i Hans Majestæts Kongens,
 Deres Hr. Faders Raadsforsamling, har De ved
 Tanke, Tale, Raad og Afsærd saa viseligen under-
 støttet, saa kraftigen fremmet den gode Sag, hvis
 Minde her skal indgraves i Steen, at Ingen vil kunne
 nævne Bondens Frihed, og Bondens Vel ved Frihe-
 den, uden tillige at nævne Dem.”

”Vi nedlægge da her denne Medaille med den
 dybeste Erbødighed for Deres Kongelige Høihed, som

den sindige og velordnede Bondefriheds virksomme Befordrer og Beskytter. Vi nedlægge den tillige med den Forvisning, at det Gode, De i Deres modne Ungdom nedlagde en fast Grundvold til, det vil De og i en hædret og lykkelig Alderdom, ligesaa godmodig i Sindelag, som standhaftig i Grundsætninger, pleje, befæste og værge."

Malling nedlagde derpaa i et andet Rum Kronprindsens Fødselsmedaille i Guld. Den anden Halvdeel af Grundstenen blev lagt derover, og Stenen befæstet og tilmuret; alt dette under vedvarende Torden af det borgerlige Artilleris Kanoner.

Malling sluttede derpaa Aften med nogle Ord til Kronprindsen, hvori han ytrede sig saaledes:

"Det Monument, som her skal oprejses, skal vidne for den nærværende og for de tilkommende Slægter, at Kongen gjorde i mange Maader vel imod Danmarks Bondestand, denne hæderlige Borgerklasse, paa hvis Flid, Velstand og raske Arme Fædrelandets Velværd, Styrke og Forsvar saa meget beroer; men det skal tillige forkynde, at enige og oplyste Borgere vidste at sætte Priis paa Kongens Velgjerninger, og at de gladeligen skjønnede paa dette, som paa det meget andet Gode, de, igjennem vise, retfærdige og godgjørende Love modtog fra Thronen. Det er i en Kreds af saadanne Borgere Deres Kongelige Højhed har givet Glands til denne Dags Højtidelighed."

Da Kronprindsen vendte tilbage til Frederiksberg, fulgtes han af en stor Deel af den forsamlede Skare.

Rogle af Stadens ædle Borgerinder strøede Blomster paa hans Vej fra Altaner, hvor han drog forbi, og hvorfra ogsaa Musik lød ham imøde. Resten af Dagen var en fortsat Glædesfest.

I Efteraaret 1797 var Monumentet aldeles færdigt. Det har kostet henved 14000 Rdl. Det bestaaer af en 24 Fod høj Obelisk af Hornholmst Sandsteen. Indskriften paa dens østlige Side er: Kongen erkjendte, at Bondesfrihed, bestemt ved retfærdig Lov, giver Kjærlighed til Fædreland, Mod til dets Børn, Lyst til Kundskab, Attraa til Flid, Haab om Held. Paa den vestlige Side: Kongen bød, Stavnsbaandet skal opheøre, Landbolovene gives Orden og Kraft, at den frie Bonde kan vorde kjæk og oplyst, slittig og god, hæderlig Borger, lykkelig.

Obelikken er omgivet af fire, $3\frac{1}{2}$ Alen høje, Figurer af italiensk Marmor, som Sindbilleder paa Trofasthed, Algerdyrknings-Flid, Tapperhed og Fædrelands-kjærlighed. Den førstes Attribut er en Hund, den andens er en Plov og et Overflodigheds-Horn, den tredies adskillige Spyd, indviklede i en Fane; den fjerdes en Borgerkrone og Fasces. Den første er af Wiedewelt; den anden af Weidenhaupt; de to sidstnævnte af Nic. Dajon. Fodstykket er af norsk Marmor, og har paa den ene Side Indskriften: For Christian den 7de, de Danskes og Norskes Konge, af enige og taknemmelige Borgere; paa den modsatte Side: Grundstenen blev lagt af Frederik, Kongens Søn, Folkets Ven, MDCCXCII. Tegningen til det Hele var

af Historiemaleren Nic. Abildgaard. Indskrifterne af Digteren Thomas Haarup.

Monumentet, omgivet med et Jerngitter, blev overgivet til det Offentlige, vedligeholdes paa Kjøbenhavns Kommunes Beføstning, og ved Bagthold samt om Natten tændte Lygter er der sørget for dets Sikkerhed.

Næsten et halvt hundrede Aar henrandt fra den Tid, da Grundstenen til Frihedsstøtten blev nedlagt, indtil den mørke Vinteraften, da det kongelige Liig i sørgeligt Pragttog førtes forbi den, d. 15 Jan. 1840. Støtten var da omvunden med Krandsse. Liigtoget standsede. En Mængde forsamlede Bønder affang denne Psalme:

D! stands, før Banen Du forlader,
D! stands her paa Din sidste Gang,
Vi bringe Dig, o! Landets Fader,
En simpel, men erkjendtlig Sang.
Her Mindet om vor Frihed staaer,
Din Kongedaad før Kongeaar.

Mens vildt de røde Fakler brænde,
Seer Nattehimmelen roligt ned,
Og rige Stjerner Klarhed sende
Som Lysets Bud om Evighed.
Du selv, som løste Trælborns Baand,
Du selv er nu en frigjort Aand.

Da Beboerne af Amagerland have, som bekjendt, aldrig lidt af de Tryk, ved hvis Lettelse den afbøde Konge især havde gjort sig fortjent af den danske Bøn-

bestand, saa var det naturligt, at den Grefrygt og Erkjendtlighed, som de vilde lægge for Dagen, ikke kunde stee paa samme Sted og paa samme Maade: hvorfor der af vor nuregerende Konge, til hvem de i den Anledning ved deres Birkedommer havde henvendt sig, blev antydet dem, paa hvad Maade de kunde deeltage i Sørgehøjtideligheden. De indfandt sig nemlig paa Glacien uden for Besterport, i deres nationale Sørgedragt, med Koner og Børn, samt deres Birkedommer, Sognesogder og andre Fogder.

Ved Damhuset var oprejst en Grefsport med Transparenter, hvoraf det paa højre Side af Bejen forestillede en forkuet Bonde i gammelbøgs Dragt ved Kong Frederiks Side, der, klædt i Kroningsdragt, gav Bonden sin Haand og rejste ham op; og ved den venstre Side en Bonde, der, med et frit og muntert Væsen og i den nyere Dragt, rakte Kongen en Egefrands. Midt paa var anbragt Kongens Navnetræk og Krone. Paa mange Steder af Bejen vare Bondefolk i talrig Mængde forsamlede, og flere Afdelinger af disse sluttede sig, en Deel med Fafler, til Rigtoget.

Om Morgenen henimod Kl. 7 ankom Riget til Koeskilbehvile, hvor Bønder, omtrent 250 i Antal, deels fra Nabolaget, deels ogsaa fra fjernere Egne, fra Sørøes og Ringstedes Omegne, og fra Frederiksværk, havde indfundet sig, for efter anholdt Tilladelse at bære Riget paa en dertil indrettet Baare til Domkirken.

Vi have, i Beskrivelsen af Friheds-Støttens Op-

rettelse berettet, hvor smukt det er betegnet, at medens Frederik den Sjette, sønlig beskeden, lod sin kongelige Fader, Vren for den herligste Daad, var det dog "hans Tanke, Tale, Raad og Adfærd, som havde viseligen understøttet og kraftigen fremmet den gode Sag", til hvis Minde Støtten blev rejst. Dette er ogsaa i den Kantate, som blev opført i Koeskilde Domkirke, udtrykt med følgende Ord:

See! til Hans Ungdoms ædle Eyst
 En Støtte rejste sig; dens Top mod Himlen vender.
 Er det en Mindesteen, som dem ved Nilens Kyst,
 For Fyrsten bygt af Slavehænder?
 Nej, nej! — Da Christian Hjertets Stemme løb
 Og Bondens tunge Kænke brød,
 Med Kjærlighedens Bænd blev Danstien til ham bunden,
 Og Fredrik lagde Stenen selv i Grundten.

Ogsaa i Holsteen have lignende Følelser yttret sig paa lignende Maade, og naar der ikke knejser en Støtte til Minde om vore holsteenske Brødres Taknemmelighed for det, de skyldte den ædle Drot, da kunne de derimod fremvise et Blad af Historien, som uforgjængeligere end noget Marmorminde, skal vidne baade om deres Erkjendtlighed og om den herlige Konges Værd.

Da 25 Aar vare henrundne efter den Forordnings Udstedelse, som skjenkede over 100,000 Livvægne Friheden, toge skjonsomme Medborgere i Holsteen under Dvervejelse at rejse et Minde derom, og man vedtog at dette skulde bestaae af Granit og Jern, og oprettes

ved den nye Landvej imellem Kiel og Altona. Da Kongen havde bragt dette i Erfaring, viste han et af de godmodige Træk i hans bestedne Charakteer, der gjorde ham saa elskelig, som elsket. Han udstædte nemlig et Reskript til Statholderen om at lade Beboerne i Hertugdømmerne tilkjendegive, hvormeget Hans Majestæt sølte sig igjennemtrængt af den varmeste Tak for dette nye Beviis paa deres Hengivenhed og Kjærlighed, og intet inderligere Ønske nærede, end at disse gode Følelser, hvorpaa Kongen satte saa høj Priis, stedse maatte vedligeholdes, men at det — saa lode Reskriptets Ord — ”under nærværende Omstændigheder, da de to sidste Sommers vaade Vejr og derved forårsagede flette Høst har fremkaldet Mangel paa Brødforn og Ildbrændsel, mere vilde stemme med vor landsfaderlige Tænkemaade, naar de Bidrag, som maatte indkomme til det attraaede Monument, istedet derfor maatte anvendes til at afhjælpe vore forarmede Undersaatters Nød i Marfkegnene, som have lidt meest; thi kun i vore elskede Undersaatters Hjærter ønske vi at rejse os et varigt Mindesmærke.”

B l a n d i n g e r .

Beskrivelse af en i England med Præmie belønnet Forpagtning.

De tvende Agerdyrknings-Selskaber i Liverpool og Manchester havde i Forening forrige Aar udsat en Præmie for den Forpagtergaard, som var i den bedste Cultur. Hos den Forpagter, som vandt den, fandt følgende Drift Sted: Hele Arealet udgjorde 160 Acres (120 Tdr. Land). Disse vare inddeelte og dyrkede saaledes: $6\frac{1}{2}$ Acres Græsning, 24 Acres Vinterland, 48 Acres besaaede med Hvede efter Kartofler, $6\frac{1}{2}$ Acres med Havre, $6\frac{1}{2}$ Acres med Klover og Biffer til Staldfodring, 35 Acres med Kartofler, 3 Acres med Turnips og Roer, 1 Acre med Gullerødder, $3\frac{1}{2}$ Acres til Have og Frugttræer. Den sædvanlige Rotation paa denne Eiendom er: Kartofler, Hvede, Klover, Turnips, saaede efterat Bifferne vare slaaede til Staldfodring. Forpagteren havde $28\frac{1}{2}$ Acres Klover, som vare slaaede til Hø, og hvoraf endnu tilsigtedes et andet Slæt. Dvægbesætningen bestod af 12 Arbeidsheste, som Sommeren igjennem fødtes paa Stalden med grønt Foder; 7 Føl, 6 Malkesoer, 4 Dvier og 11 Svîn. Jordbunden er snarere let, tørveagtig. Endeel deraf havde bestaaet af Mose, og var bragt i dyrkelig Stand. I Løbet af de sidste 20 Aar var den hele Gaard efterhaanden forsynet med Afledningskana-

ler og paa Forpagterens Beføstning. Han mærgler aarligen 10 til 12 Acres, men kjøber desforuden aarligen 1000 Tøns (20,000 Cent.) Hestegjødning, 1000 Tøns simplere Gjødning, Dynd m. m. og 10 Tøns (200 Cent.) kogte (boiled) Been. Al denne Gjødning sammenblander han og anvender til de forskjellige Marker, med Undtagelse af Engen, som bedæffes med en anden Compost, for at forbedre Jordens lette Textur. Dengang Eiendommen blev besigtet stod Hveden saa skjøn, som kunde ønskes. Det samme lod sig sige om Havren, Kartoflerne m. m. Afløbskanalerne renses aarligen; Beie, Lede vare i fortrinlig Stand. Urterne i Frugthaverne tiltraf sig Opmærksomhed formeldt deres fortrinlige Orden, og de især godt deri dyrkede Frugter. — I Slutningen af Beretningen siges: dette beviser vel tilstrækkeligen, at en liden Landeiendom snarere kan bringes i god Cultur end en større. Vi vide ikke, hvad der lod sig forbedre ved den.

(Efter Handels- og Industrie-Tidenden.)

Hvoraf kommer det, at Kartoflerne raadne i Jorden?

„Ami de l'ordre“ havde opfastet ovenstaaende til Priisopgave, og har derved fremkaldt tvende Afhandlinger, hvoraf Echo du monde savant, 1840 Nr. 563, meddeler nedenstaaende Uddrag: — Tilforn bleve Kartoflerne lagte i Marts og April Maaneder og bleve

udgravne i Slutningen af Oktober Maaned; nu er der Mange, som først lægge dem i Slutningen af Mai indtil den første Halvdeel af Juni Maaned, og optage dem i Begyndelsen af Oktober, endog i Slutningen af September, for at kunne saae Vintersæd i samme Jord. Men da de til den Tid endnu ikke ere modne, have de heller ikke Kraft nok til om Foraaret at skyde Skud, ikke at tale om, at de ikke ere megede, have en slet Smag og efter Fleres Paastand fremkalde Sygdom om Vinteren især mellem fattige Menneſter, som fornemmeligen ernære sig af dem. Den nye Dvægsyge, som først har viist sig i de sidste Aar, og som har sit Sæde i Tungen, tilskrives, at Creaturene ere fødrede med saadanne Kartofler.

For en Haveelsker vare Kartoflerne i Jorden raadne endeel Aar, hvorfor han anstillede mange Forsøg med at udfinde Aarsagen dertil. Han fandt endeligen, at det kom af, at Kartofler skjæres i flere Stykker, og nedlægges strax; en Følge heraf er, at de raadne i det friske Snit, hvoraf igjen følger, at en stor Deel af dem flaae feil. Med Held har han anvendt følgende Middel derimod. Han lod Kartoflerne skjære i Stykker, og udbredede dem i et Kammer, for at Snittet kunde tørres. Efter 8 Dages Forløb lagde han dem i Jorden, og ikke eet eneste mislykkede. Til samme Tid nedlagde han nyligen overſkaarne Kartofler, og disse raadne alle. Flere Landmænd, som ere blevne underrettede om dette, have alle fundet denne Erfaring stadfæstet. (Efter Samme.)

Om Høraavl med indenlandskt og med russisk Frø.

I faa Lande søger man nu saameget at fremme Linnedfabrikationen, med hvad dertil hører, som i Kongeriget Hannover; man indskrænker sig ikke alene til som Opmuntringsmiddel at udsætte Venge-Belønninger, men meddeler tillige praktiske Anviisninger og anstiller Forsøg med at udfinde de rigtigste Fremgangsmaader. Især er det den Hannoverste „Gewerbe-Berein“ i Forening med de provindsielle Selskaber, som heri udmærke sig.

Allerede tidligere have vi gjort vore Læsere bekendte med flere af dette Selskabs til saadant Niemeed foranstaltede Prover og disses Resultater; her skulle vi nu meddele Resultatet af nogle Mars fortsatte Forsøg med at udfinde, hvorvidt det i Landet avlede Hørfø kunde træde istedetfor det kostbare rigaiste Frø.

6 kyndige Landmænd, som paatog sig at anstille Forsøgene, meddelede følgende Instruction:

- a) begge Slags Frø skulde udsaaes samtidigen paa en og samme eller dog paa tvende hinanden fuldkommen ligeartede Agre, som vare i samme Gjødnings- og Kultur-Tilstand; Produktionen deraf skulde behandles paa en og samme Maade;
- b) den ene Halvdeel af begge Slags Frø skulde rustes, naar Frøet begyndte at blive gult, den anden Halvdeel, naar det var blevet fuldkomment modent;
- c) til ethvert saadant sammenlignende Forsøg maatte ikke tages mindre end een Calembergsk Morgen

af 120 □ Roder, følgelig skulde enhver efter de efter Bestemmelserne i a og b fremkomne 4 Afdelinger ikke være under 30 □ Roder.

Bestemmelsen a blev fulgt saa nøie, at paa een Undtagelse nær, bleve begge Slags Frø saaede paa een og samme Ager og behandlet fuldkommen eens.

Endvidere paalagdes det Konkurrenterne:

- d) at bemærke Værdien af Høsten, samt de paa Dyrfningen og den videre Behandling anvendte Beføstninger, og
- e) at anstille en Sammenligning mellem Indtægten af en og samme Ager besaaet med Hørfø eller med Korn, for derved at udfinde, hvilken Dyrfning er fordeeligst.

I Aarene 1837—39 bleve disse Forsøg anstillede og Resultatet deraf har været:

- 1) Gjennemsnittet af den rene Indtægt af det udsaaede indenlandske Hørfø oversteeg den af rigtignost Frø.
- 2) Indtægten af den Hø, som først rusedes efterat Frøet var fuldkomment modent, oversteeg Værdien af den, som var ruset før den Tid, paa Grund af det fuldmodne Frøes Værdi fremfor det umodne.
- 3) Den rene Indtægt af Hørrøen var i Gjennemsnit høiere end den, der kunde ventes af Kornavl paa en og samme Ager, som var i samme Kultur- og Gjødnings-Tilstand.

Derhos maa ikke lades ubemærket:

- a) at ved de anstillede Forsøg var indbefattet Aarene 1837 og 1838, som vare blandt de ugunstigste for denne Avl, og at
- b) der manglede det udsaaede indenlandste Frø nogle væsentlige Betingelser, som Erfaringen har lært, sikker god Hørbøst. Hertil hører foruden Frøets fuldkomne Modenhed, at det skal have en vis Alder, tilligemed foregaaende hensigtsmæssig Opbevaring og desforuden, at der oftere verles med Frøet, om ikke med Ublandets, saa dog med Frø fra andre indenlandste Steder. Med Hensyn hertil vare Forholdene meget ugunstige for det indenlandste Frø.
- 4) Af det Foregaaende følger, om ikke som aldeles uforkasteligt Beviis, dog hoi Grad af Rimelighed for, at naar de behørigte Midler anvendes, kan i Indlandet tilveiebringes ligesaagodt Sædefrø, som det russiske, og at hiint endogsaa giver mere lønnende Hørbøst end dette.

For at opnaae ovenstaaende Resultater udfordres:

- a) større Omhu med at avle fuldmødent Sædefrø, og bedre Opbevaring indtil det skal udsaaes;
- b) at det selvavlede og iøvrigt tjenlige Sædefrø ikke udsaaes førend det har opnaaet den dertil passende Alder, og
- c) at der oftere verles med Sædefrøet, hentet fra et bekjendt, paalideligt Sted og af dertil passende Localitet, hvorhos maa bemærkes, at man kan vente af Hø, ligesom af andre Planter, bedre Høst, naar Frøet er groet paa om just ikke overflodig friskt gjødet Jord, saa dog paa en tilstrækkelig-frugtbar og kraftfuld, istedetfor paa en lettere og magrere Jordbund.

Mittheilungen d. Gewerbe-Vereins f. d.

König. Hannover. 21 Liefg.

(Efter Samme.)

Et Par Ord om de hos os dannede Landboeforeninger, som et glædeligt Tidens Tegn.

Det er bekjendt, at der i de senere Aar har dannet sig Landboeforeninger i flere af Danmarks Egne, og at flere af disse have begyndt at udsolde en gavnlig Virksomhed. At Associationsaanden paa denne Maade har vilst sig virksom iblandt os, maa vistnok ansees for et af Tidens Tegn, men da disse just ikke alle ere glædelige, er det vel ikke overflødigt at vise, i hvilke Henseender det kan haabes, at Landmændenes Foreninger kunne vorde gavnlige, og hvad der vil kunne bidrage til, at de kunne vedblive at være dette i længere Tid. Betragtningen henvender sig derfor til Besvarelsen af disse to Spørgsmaal:

- 1) Hvorfor kunne Landboeforeninger ansees for gavnlige? og
- 2) Hvorledes vil Interessens for dem og Lysten til at møde i Landmænds Forsamlinger kunne vedligeholdes.

1.

Allerede for 43 Aar siden, da Albrecht Thaer skrev sin Indledning til Kundskab om det engelske Landbrug, vare landoconomiske Societeter en gammel Sag i England. Det ældste og fornemste iblandt dem, Londoner Societetet for Opmuntringen af Kunster,

Manufakturere og Handel*), havde allerede dengang udgivet 13 Bind af sine Forhandlinger, for største Delen af landoekonomistt Indhold. Næst efter dette var Societetet i Bath, som udstrakte sig over Somerset, Wilts, Gloucester, Dorset samt Staden og Grevskabet Bristol, det anseeligste; men lignende Selskaber fandtes i York, Salford, Odeham, Kent, Essex, Devon, Leicester, Durham og flere Steder. Mange af de store Landeieendommers Besiddere søgte allerede dengang at give deres Forpagtere Exemplet paa en fuldkomnere Driftsmaade. Ved dem er Agerdyrkingen i mange af Englands Provindsler bleven bragt til en større Høide. De have anstillet noiagtige Forsøg, bekjendtgjort dem i allehaande periodiske Skrifter, befordret Udverlingen af Ideer og Erfaringer, undersøgt Rigtigheden eller Urigtigheden af de offentlig fremsatte Dpgivender, og stiftet og vedligeholdt landoekonomiske Selskaber, hvor Præmier udsattes for de bedste Arbeider, og hvor den simple Forpagter mødte saavel som Hertugen, og talte fortroligt med denne om hans Studes og Sviins Trivelse**).

I Tyskland have især i den senere Tid mange Samfund af Landmænd dannet sig, og man har der lagt fortrinlig Vægt paa Forsamlinger, hvor praktiske Landmænd ved personligt Møde udveksle Ideer og Er-

*) For the encouragement of arts, manufactures and commerce.

***) Einleitung zur Kenntniß der englischen Landwirthschaft, von Albrecht Thaer.

faringer med hinanden. Flere hundrede Landmænd, endog fra fjerne Egne, have mødt ved disse Samlinger, som paa flere Steder have vedvaret i flere Dage. Saadanne Sammenkomster afholdtes 1837 i Dresden fra 2den til 9de October; 1838 i Carlsruhe fra 6te til 13de September, og 1839 i Potsdam, hvor flere end 800 Landmænd strømmede sammen fra alle Tydsklands Egne, ja selv fra Frankrige og Rusland, og afholdt Møder i 6 à 7 Dage; — 1840 i Brünn i Mähren fra den 20 til 27 September.

Man har i disse Sammenkomster opgivet at holde Forelæsninger og Taler eller at oplæse Afhandlinger, som Noget der medtager for megen Tid; og man har i det Hele foretrukket den mundtlige Meddelelse for den skriftlige. Man har anseet det for Hovedsagen, at de dygtige Landmænd kunde lære at kende hinanden, at de, der interessere sig for samme Gjenstand, kunde opdage hverandre, de, hvis Anskuelser og Tankegang stemme overeens, kunde mødes. De stiftede Bekjendtskaber udvides og styrkes ved Excursioner i Omegnen. I Forsamlingsalen fremlægges Prøver, fremvises ubekjendte eller forbedrede Redskaber, fremsættes Erfaringer, opløses Tvivl. Det synes ogsaa, at der ved flere af disse Sammenkomster forud har været bekjendtgjort flere vigtige Dypgaver*) (Berhandlungsfragen), hvis Besvarelse i Møderne man har anseet for ønskelig.

*) I det mindste hedder det i Grev v. der Osten Sackens Bekjendtgjørelse, i Berlingske Tidende Nr. 80 for 1841, om

At disse Samlinger have virket meget gavnligt paa Landvæsenet i Særdeleshed og paa Folke-dannelsen i Almindelighed, at de have bidraget til at berigtige eensidige Anskuelser, have Landvæsenet paa et høiere Standpunkt og oplive Almeenaanden, derom haves mange gyldige Vidnesbyrd fra Deeltagerne. En af disse f. Ex. (Amtsråad Koppe fra Wollup) siger saaledes: „Mange Misforstaaelser, som de bedste skriftlige Meddelelser ere udsatte for, berigtiges her ved saadanne Mænds mundtlige Forklaringer og Dplysninger, som besidde en lang Erfaring i Landvæsens=Anliggender. Her herskede kun det Sindelag, som er en Følge af at forstke efter Sandhed. Menne-skenes onde Lidenskaber, Misundelse, Mistroe, smaa-lig Bagvaskelse, vare ikke synlige. — Enhver med-deelte hvad han vidste og efter Evne. Gamle Be-fjendte glædede sig ved Gjen synet, og Mænd, som ikke tilforn havde seet hinanden, sluttede Venstabsfor-bindelse.“

At Landboeforeninger og Sammenkomster af Land-mænd ogsaa hos os maae have lignende gavnlige Virk-ninger, bør man haabe. Hvad Landboeforeningerne i enkelte Amter*) allerede have virket, til Anstaf-felsen af bedre Sædeforn, Svingploves Udbredelse, Frugt-

Udsættelsen af de tydske Land- og Forst=Mænds Forsamling i Doberan: "Die statutenmæssige Einladung und Bekannt-machung der Verhandlungsfragen wird tempestive erfolgen."

*) F. Ex. Sorø Amt.

havers Anlæg o. s. v., er bekjendt nok, og der er Grund til at formode, at det kongelige Landhuusholdningselskab fra flere Sider vil føle sig opfordret til at træde i nærmere Forbindelse med de mindre Samfund af Landmænd, og til at danne et Centralpunkt for disse. Ligeledes synes den Opgave nu at ligge det kongl. Landh. Selskab meget nær, at foranledige og ved Indbydelse at opmuntre til større Sammenkomster af de dygtigste Landmænd fra hele Riget. — Men Landboeforeningerne have endnu een Side, fra hvilken jeg troer, at man hidtil ikke noksom har betragtet dem, og det er deres Forhold til Stænders-Institutionen. Naar nemlig Forhandlingerne ved disse Foreningers Moder føres med den Orden, som er nødvendig, hvor en Discussion skal kunne være oplysende og lede til noget Resultat, maa de kunne være en ikke uvigtig Forskole for Stændersalen, eller i det mindste en god Leilighed for Landeicendommenes Besiddere til at faae et klart Begreb om de parlamentariske Kræfter og Capaciteter, de eie i deres egen Midte. De kunne her med temmelig Sikkerhed faae at vide, hvilke Mænd af deres egen Stand der vilde være i Stand til at forsvare en Plads i Stændersalen, og hvilke af dem derimod dertil ere mindre stoffede. — Paa den anden Side derimod kunne Landboeforeningerne, hvis Formaal bør være Fred og Arbeide, og hvis stadige Valgsprog maa være: „bort med altsens Politik,“ danne en Modvægt mod Tvebragten's Aand, som Stændersforhandlinger og Dag-

blade eller den indenlandste Politif saa let kan fremfalde. — Dagbladene maae jo, for at kunne bestaae, stræbe at være interessante, de henvende sig derfor ofte til de stridende Interesser, eller om der for Dødblikket er Fred imellem disse, søge de i deres egen Interesse at vække Interessernes Strid. Denne maa ogsaa ofte fremtræde i Stænderforsamlingerne. Hvor vigtigt maa det derfor ikke være, at Besidderne af større og mindre Landeiendomme stundum samles til fredelige Formaal, at de lære personligt at kjende og agte hinanden, og at de blive velvilligt sindede indbyrdes, i det de forene deres Kræfter til Kamp mod Jordbund og Klima, Uveir og Ufrud, Rust og Brand.

Vi ville nu søge at begrunde det her Sagte noget yderligere.

Det kan ikke være undgaaet nogen opmærksom Jagttager af de senere Tidens Begivenheder og af Stænderinstitutionens Udviklingsproces, at de mindre Landeiendommers Besiddere ofte befinde sig i Forlegenhed for at finde Deputerede i deres egen Valgklasse, der i Stænderforsamlingen kunde være noget andet og mere end Statister. — Enten har der ikke allevegne været saadanne Mænd i Bølgernes nærmeste Kreds, eller de have ikke havt nogen Leilighed til at blive bemærkede, deres Capaciteter have været som Lysset under en Skjeppe, efterdi Bølgerne have seet sig om efter Valgcandidater i den vide Verden, blandt Professorer, Publicister og andre dem egentligt ganske ubekjendte Folk. Da Valgbarheden blev knyttet til

Eiendoms-Besiddelse, saae Bondestanden de fleste Mænd, om hvis Dygtighed til Deputerede den kunde have nogen begrundet Mening, udelukkede fra Balget, og dens Balgret blev den derfor til mindre Nytte, blev et Redskab i dens Hænder, som den næsten ikke vidste at bruge til Noget. Herom vidner ikke saa faa af Balghandlingerne, f. Ex. de, hvor man valgte Balgdirecteuren, uagtet dennes udtryffelige Protest, eller andre baade Høie og Lave, som ikke kunde vælges. Det har derfor altid forekommet mig at være en Mangel ved Stænderinstitutionen, at man ikke ved at give flere Capaciteter Balgbarhed satte Bondestanden i Stand til at gjøre selvstændige Balg. Nu gjør dens Ubekjendtskab med Mænd, der kunne have en Mening i Stænder salen og fremsætte den paa en passende Maade, det nødvendigt for den at høre efter Anbefalinger, og at lade sig lede, og at denne Omstændighed har givet og fremdeles vil give Anledning til Machinationer, kan ikke omtvovles. Imidlertid have Sagerne nu taget en saadan Bending, at Balgbarheden vel for det første maa blive usforandret, i det mindste indtil Constitutionsgjæringen har klaret sig. Denne Gjæring har medført adskillige mærkelige Phænomener, og iblandt disse ogsaa dette, at det er blevet Bondestanden en heel Deel vanskeligere at kjende sine oprigtige Venner iblandt de Mange, som i den senere Tid have stillet sig i disses Række. Almeenaanden er nu virkelig levende hos Nogle, i Andre er den derimod faret paa allerhøieste Befaling ved Stænderanordnin-

gens Publication, og atter hos Andre er den en Modesag og intet Videre. Men det samme er Tilfældet med en af Almeenaandens Ytringer, Bondevenfskabet. Det var saaledes et Særſyn, ſom var forbeholdet vore Tider, at Folk, ſom tilforn aldrig havde talt med en Bonde, uden for at opholde ſig over ham, pludſeligt traadte heelt martialſke op, og viſte den ganſke Verden deres glubſte Taille ſom føre og ſtærke Bondevenner. — Vel var dette ikke forunderligere end ſaa meget Andet, f. Ex. at Menneſker, der havde miſtet deres Betjening formedelſt urigtigt Regnſkab, nu havde meget at udfætte paa Statens Finantsregnſkab; — at den, der aldrig havde vidſt at raade ſig ſelv i ſine egne ſimpleſte Anliggender, paa eengang fandt en heel Poſe fuld af gode Raad til Regjeriingen — eller at den, der havde ſtor Reſpekt for ſin Kones Toffel, høiroſtet tilraabte Kongen og hans Miniſtre ikke at ændſe al Verdens Potentater. Men at Bondeſtanden maatte undre noget derpaa, — at den ikke ſtrar kunde fatte fuld Tillid til alle de Perlevenner, den paa engang havde erholdt, efterat den havde ſaaet et ſtort Antal Pladſer i Stænderſalen at bortgive — er i ſig ſelv temmelig naturligt. Imidlertid have de mindre Landeiendommens Beſiddere for Diebliffet næſten kun Balget imellem Procuratorer og Publiciſter. — Balgetes de førſte, da blev Stænderſtibet ſnart ſaa vel laſtet med Jurisprudents, at man ikke juſt behøvede at være nogen Commodore Trunnian, for at føle ſtor Frygt for at vove ſig der ombord. — Blev

de unge Publicisters Balg alt for almindeligt, da var det at befrygte, at Stænderforsamlingen vilde forvandles til et Slags Lyceum for haabefulde unge Mænds politiske og dialectiske Disputere=Dvælses, som ældre Mænd, der besadde Nationens Tillid, ikke kunde faae Tid til at anhøre, og hvorfra de derfor maatte trække sig tilbage. — Naar da om nogen Tid lutter haabefulde unge Mænd havde erobret Stænder salen, vilde det med dennes moralske Betydning tage den samme Bending, som det allerede har taget med adskillige andre Samsund, der kom til Verden under store Forventninger.

Skal derfor Stænder=Institutionen gaae frem og udvikle sig til større Betydning, da maae de mindre Landeiendommers Besiddere stræbe at udfinde de Mænd af deres egen Midte, som kunde fortjene Plads i Folkeraadet, eller dog let kunde uddanne sig dertil. — Men til begge Dele ville Landboeforeningernes Generalforsamlinger, saavel som de større Forsamlinger af dygtige Landmænd fra hele Riget, tilbyde en ønskelig Leilighed.

At disse Foreninger og Sammenkomster ogsaa kunne vorde en gavnlig Modvægt mod Partie=Anden og Tvedragtens Aand, er let at indsee. I dem er Skillevæggen nedbrudt mellem de forskjellige Klasser af Landmænd. Forenede til et fælleds Formaal, Fremgang i Kundskab og Dygtighed, Agerbrugets Fremstribt i det Hele og hos hver enkelt Landmand, ville de fatte Afgtelse og Belvillie for hverandre. Forsam-

lingernes Natur vil medføre, at Rang og Stand blive langt mindre gjældende end Kundskab og Duellighed. Naturen er jo den Journal, alle Landmænd maa læse og studere Aar efter Aar. Dens Love udgjøre den Constitution, hvis ansvarhavende Ministre de alle ere. Men fælleds Studium i Naturens Bog har altid været et virksomt Middel til at forene Gemytter, og vil forhaabentlig ogsaa blive det i Fremtiden. — Fremdeles kunne Landboeforeningerne tjene til at svække de skadelige Virkninger, visse Journalers idelige Raab om Embedsaristokratiet let kunde have. Jeg veed ikke, om der er noget Sandt i den Paastand, som saa ofte er gjentaget i den senere Tid, at der findes et Embedsaristokratie i Danmark, eller at Embedsstanden skulde her have overveiende Anseelse; men jeg veed, at om det var sandt, da var det glædeligt; thi da Embedsmændene kun ere Statens og Lovenes Tjenere, maa det lette Dynaaelsen af Statssamfundets Formaal og sikke Lovenes Overholdelse, at Statens Tjenere ere agtede og vel anseete, ligesom det Mobsatte maatte fremkalde Svaghed i Samfundet, og aabne Døren for allehaande Uordener.

Da det imidlertid er mere at ønske end at vente, at visse Blade ville holde op med deres Raab mod Embedsmænd og Bestyrelse ialmindelighed, er det godt, at Folket paa en praktisk Wei kan overtyses om begges Nødvendighed. I enhver Forening, som oprettes i et praktisk Diemed, vil Nødvendigheden af Bedtægter, Statuter eller Love, og Uundværligheden af Be-

styrere eller Embedsmænd, som lede Forhandlingerne, overholde Lovene og bringe Beslutningerne i Udførelse, vise sig og gjøre sig gjeldende. De af Foreningens Medlemmer, som faae Deel i Bestyrelsen, overbevises snart af Erfaring om, at det er vanskeligt at styre til Alles Tilfredshed. Man kan da vel antage, at Landmænds Deeltagelse i Foreninger af det forannævnte Slags maa tjene til at aabne deres Dine for det tomme og overdrevne i adskillige Blades Declamationer om Embedsaristokratie, o. s. v. De ville komme til den Erkjendelse, at det er noget Andet, selv at komme i Raadstuen, end at give Borgermester gode Raad, og deres Domsomme om Statens Tjenere vil vorde billigt og retfærdigt.

2.

Men maa man af disse og flere Grunde ansee Landmænds Sammenkomster for saare gavnlige, saa maa det ogsaa være vigtigt at overveie, hvad der kan bidrage til at vedligeholde Interessen for dem. At stole paa, at den blotte Sammenkomst i og for sig selv vil være interessant nok, uden at nogen af de Deeltagende forud har tænkt paa, hvad der i den bør afhandles, i den sikkre Forventning, at Anden nok i selve Forsamlingen vil komme over dem, forekommer mig at være noget misligt. Man vil vist gaae sikkre, ved, i det Mindste i Begyndelsen, for ethvert Møde at bekjendtgjøre nogle Opgaver (Behandlungsfragen), om hvilke man ønsker at erfare de kyndigste Landmænds Mening. Det er da sandsyn-

ligt, at flere landoconomiske Problemer, ved at sammenligne flere dygtige Landmænds Meninger og Erfaringer, kunne vorde løste i disse Sammenkomster paa en temmelig tilfredsstillende Maade.

Dernæst bør man opmuntre Landmænd til at meddele Forsamlingen deres anstillede Forsøg, selv de ufuldstændige iblandt disse, der ikke have ført til noget Resultat, paa det at de indsamlede Erfaringer kunne suppleres eller berigtiges ved at sammenlignes med Andres. Jeg skal tillade mig at oplyse dette med et Par Exempler: Da Kapsæden har saa mange Fiender i Jordlopper, Orme og Biller, kunde det være af Bigtighed at finde en anden oliegivende Plante, der var mindre udsat for at ødelægges og altsaa kunde dyrkes med større Sikkerhed. Som en saadan har man anbefalet *madia sativa*. Jeg har derfor anstillet et lille Forsøg med denne; men skøndt den voxer villig og er meget rig paa Olie, er jeg dog bleven kjed af dens Dyrkning, fordi Frøhusene modnes saa ulige, at Indhøstningen eller Indsamlingen af Frøet er et saare trættende og vidtløftigt Arbejde, som bliver end mere ubehageligt derved, at man under Indsamlingen tilsmører sine Hænder og Klæder med en klæbrig Saft, der sveder ud af Stængler og Blade. Mon der gives noget Middel til at simplificere Indhøstningen? — Derom ønsker jeg at raadspørge Andres Erfaring; thi ellers maa jeg efter min Erfaring fraraade dens Dyrkning.

Enhver, som har brugt Sommerstaldsodring, har

erfaret, at der om Foraaret eller Forsommeren, naar Hveden ikke længer er tjenlig til Staldfoder, let kan indtræffe en trang Foderperiode, inden Kloveren bliver stor nok, og Biffehavren bliver tjenlig. — I Frankrige og England synes Vinterviffer, som udsaaes om Efteraaret, at være et af de Midler, hvorved man gennemgaaer denne trange Periode. — Man kunde falde paa, at vore almindelige Viffer maaskee kunde vænnes til at taale Vinteren. Jeg har imidlertid forsøgt at udsaae om Efteraaret saavel almindelige sorte Viffer, som de saakaldte polste Viffer, Vindser eller Lendser, som undertiden findes imellem Græster; men ingen af disse Arter har udholdt Vinteren 1840-41. Der spørges altsaa, om Nogen her i Landet har forsøgt at forskrive Vinterviffer fra England og Frankrige, og at udsaae dem her, og i bekræftende Fald, med hvad Held?

For at de Forsøg, der anstilles af Enkelte, kunde komme til Nytte for Flere, formener jeg det gavnligt, at enhver Landboeforening aabnede en Protokol over de Forsøg, der anstilles af dens Medlemmer, hvori de af disse selv indføres under 2 forskellige Afdelinger. 1) De Forsøg, som lykkedes. 2) Forsøg, som mislykkedes. 3) Ufuldstændige Forsøg, som behøve at fortsættes eller at oplyses ved Sammenligning med Andres Erfaringer.

Fremvisning af nye Sæde-Arter (Cley Hvede, Wittingtons Hvede, Hvede fra St. Helena), nye eller forbedrede Redskaber, Prøver af Produkter, Øste,

store Køer, Føl, Kalve, Lam, Sviin o. s. v.) maa ogsaa ansees for et virksomt Middel til at vedligeholde Interessen for Forsamlingerne. Som saadanne Midler kunne her fremdeles nævnes:

1. Udarbejdelse og Uddeling af smaae Skrifter om enkelte praktiske Gjenstande f. Ex.: Smørproduktion, Gavntræes Behandling o. s. v.
2. At Generalforsamlingernes Forhandlinger eller idetmindste en Ekstrakt af dem offentliggøres.
3. At det kongelige Landhuusholdningssekskab træder i Forbindelse med de mindre Landboeforeninger; og
4. at særdeles dygtige praktiske Landmænd opmuntres og veiledes til at beskrive deres hele Bedrift; og at disse Beskrivelser derpaa gives i Trykken for Foreningens Regning.

Amtsbeskrivelserne give vel noget Lys over Landets Agerbrug i det Hele taget; men de omfatte for mange Gjenstande til at kunne gaae i den omstændelige Detail, der først ret er praktisk belærende. Man kunde derfor ønske tre Beskrivelser over enkelte Landbrug af forskjellig Størrelse, om hvilke det var bekiendt, at de dreves med Omhu og paa en for deres Dyrkere lønnende Maade; nemlig over 1) en Hovedgaard, der drives uden Hoverie, 2) en Bondegaard, der drives med 4 Heste, og en Huusmandslob, der drives med 2 Køer. Slige Beskrivelser, forfattede af de kyndige Dyrkere selv, eller af Mænd, der stode dem nær nok til at kunne gjengive deres hele Dont og Færd med alle praktiske Observationer, Haandgreb og

Regler, kunde maaskee blive mere lærerige og afgive en sikkrere Veiledning for begyndende Landmænd, end mange hindstærke Landvæsensaffhandlinger, der ere udtænkte i Studerekammeret eller udfrevne af tydske eller engelske Værker.

For at give et omtrentligt Begreb om, hvilken Art af Beskrivelse det er, her menes, lader jeg følge en forkortet og fri Oversættelse af Dekonomie-Commissair Kirchhofs Beskrivelse over hans Landbrug i Viehmena i Nærheden af Leipzig i Hertugdømmet Sachsen; om hvilken jeg har troet, at den ogsaa i flere Henseender kunde interessere danske Landmænd.

Mehr n, den 23de April 1841.

O. D. Lütken.

Den erfarne Landmand,
 som forbinder Theorie med Praxis,
 eller
 Beskrivelse over mit Landbrug i Liehmena,
 af
 S. Kirchhof,
 Oekonomie-Kommissair og Wresmedlem af Landboe-
 foreningen i Weimar. Halle 1840.

F o r o r d.

Foranledningen til, at dette lille Skrift blev forfattet, var følgende. Hr. Riviere, Professor i Agronomien i Lyon, som efter sin Regjerings Anmodning bereiste Tydskland for at lære dets Landvæsen at kjende, havde paa den store Forsamling af tydske Landmænd, som holdtes i Potsdam i Aaret 1839, forelagt de tydske Landoekonomer en Række af Spørgsmaal, Landvæsenet betræffende, som han ønskede at faae besvarede. Da-der imidlertid indtil Dato kun er svaret lidet paa disse Spørgsmaal, blev jeg af Redaktionen for den almindelige Landvæsens-Tidende anmodet om, istedetfor at besvare disse Spørgsmaal, hellere strax at beskrive mit Landbrug, for at opfylde det af Prof. Riviere udtalte Ønske, og at lade Beskrivelsen afstrykke i næsnævnte Tidsskrift. Dette skeete og Hr. Riviere erholdt et Aftryk af hiin Beskrivelse.

Men da jeg nu siden efter fra flere Sider er bleven opfordret til at lade den omtalte Beskrivelse af mit Landbrug, ved et særskilt Aftryk af Landvæsens-Tidenden, som et selvstændigt lille Skrift komme til en mere udbredt Kundskab blandt det agerdyrkende Publicum, saa har jeg saameget hellere gjort

dette i nærværende Piece, som jeg tør tillade mig at anbefale min Landbrugs-Indretning som værd at efterligne, fordi den støtter sig saavel paa grundig Theorie, som paa heldig Praxis, især da en forhøiet Produktion af Agerbruget for nærværende Tid er af høi Interesse saavel for Landvæsenet selv som for Fædrelandet.

Viemehna i September 1840.

Forfatteren.

Beskrivelse over mit Landbrug i Viemehna.

Det kan ikke nægtes, at en lykkelig landoeconomisk Praxis*) nødvendigviis maa vinde ved det Lys, som en grundig Theorie giver, men ikke mindre sandt er det, at kun mangfoldige anstillede Forsøg, nøiagtige

*) Oversatteren ynder just ikke Talen om Theorie og Praxis i Landvæsenet, fordi det er hans Overbeviisning, at enhver Praxis, for at være heldig, maa være bygget paa fornuftige Grunde og rigtige Grundsætninger, om end dens Udøvere ikke altid ere sig disse tydeligt bevidste, eller vide at fremstille dem anderledes end netop i Gjærningen, og at omvendt enhver Theorie, der skal fortjene at omtales i en saa praktisk Sag som Landvæsenet, maa have Erfaringen med sig, og kunne fremstilles faktisk, og at derfor det, man pleier at kalde Theorie og Praxis i Landvæsenet, hos enhver dygtig og tænkende Landmand i vore Dage er og maa være uadskilleligen forenet. Da man imidlertid er vant til at tænke sig dem adskilte, og Talen om deres Adskillelse har vundet et Slags Hævd, er det temmelig naturligt, at den ogsaa fremtræder hos vdr Forfatter, og vil sikkert heller ikke være nogen slet Anbefaling for ham hos mange af vore Landmænd.

Sagttagelser og paalidelige Erfaringer med Sikkerhed kunne føre Landbruget videre. Af de mange Opdagelser og Opfindelser, som ere gjorte i de nyere Tider, ere vistnok adskillige af større eller mindre Værdkomne Landbruget og de dermed forbundne techniske Bihandlinger tilgode, om end de fleste af dem endnu ikke have fundet almindelig Indgang. Uden nu just at ville forsvare Landmændene af den gamle Tro, kunne vi dog ikke ubetinget billige den Dadel, som fremføres af nyere blot theoretisk dannede Landoeconomer, hvilken man ikke sjelden finder udtalt over hine, blot fordi de ikke strax med ubegrændset Tillid ville gribe det Nye, som tilbydes dem, og forkaste det Gamle, dem af Erfaring bekyndte, som forældet. Thi dersom det er en Kjendsgjerning, at praktiske Forsøg ofte maae fortsættes i mange Aar, forend man kan forkaste dem som utilfredsstillende, saa følger heraf, at Skaden maa være betydelig, naar man gaaer overilet tilværks. Man kan aldeles ikke fortænke de praktiske Landmænd, hvis Omstændigheder ikke tillade dem at overtage en saadan Risiko, fordi de ikke strax med Begjærlighed gribe det tilbudne Nye. Deri stemme i det mindste alle erfarne rationelle Landmænd overeens, at enhver ny Theorie, selv den bedste, ved den praktiske Udførelse kun yder Resultater, der mere eller mindre nærme sig til dem, som de theoretiske Pæresætninger angive som sandsynlige. De Opdagelser og Opfindelser, som hvis man kunde stole paa alle de offentlige Kundgjørelser, skulde være gjorte paa Landvæsenets Gebeet og i de med det forbundne techniske Haandlinger, ere for Tiden

faa mange, at man neppe kan finde Tid nok til at prøve deres praktiske Anvendelighed, eller til overhovedet at undersøge deres Hjemmel, eller forviise sig om, at de holde Stif. Naar man nu læser Bekjendtgjørelser om Under=Ting, Kjømpevæxter, nye Manipulationer (Arbeidsmaader), som næsten intet koste, men med de meest indbringende Resultater, og finder dem anmeldte som de eneste sikke og de eneste, der føre til Maalet, saa kan man ikke undre sig over, at den praktiske Landmand, for hvem Spekulanter og — lettroende Theoretikere have skabt hine Kjømper, Undere o. s. v., formedelst lutter lykkelige Fund, der gjøres for hans Sysjel, ikke veed selv, til hvilken af de nye Dydagelser eller Dypfindelser han først skal vende sig, eller efter hvilket alene=rig=gjørende Princip han skal omforme sin Bedrift. En saadan Forlegenhed bliver endnu ofte forstørret derved, at de fremsatte Lærdomme og Grundsætninger modsig hinanden, idet Nogle advare imod Det, som Andre anbefale, og Hine dable strængt, hvad Disse ikke noksom kunne rose og anprise. Men heri ligger tildeels ogsaa Grunden, hvorfor Fremgangen i det tydske Landvæsen ofte skeer med altfor stor Betænkelse og altfor langsomt, og hvorfor virkelige og væsentlige Forbedringer desværre først sildigt finde fortjent Indgang, til stor Skade for Productionen og Nationalvelstanden.

Theorie og Praxis maae derfor i Landbruget nødvendigviis være forbundne med hinanden, dersom det efterhaanden skal hæves paa saa høit et Trin af Fuld-

kommenhed, som det er istand til at opnaae. Thi reen Theorie uden al Praxis savner Hjemmel for de Resultater, som uledes af den, hvorimod den blotte Praxis ofte slet ikke er sig Grundene for sin Handlemaade bevidst, og derfor under ugunstige Forhold ikke veed at hjælpe sig sikkert og tilgavn's, og overhovedet ikke kan opnaae nogen større Fuldkommenhed.

Forfatteren tilstaaer aabenhjertigt, at han har maattet betale mange Værepenge for at opnaae praktiske Resultater af nye Theorier, og anseer sig ingenlunde fritaget for denne Afgift i Fremtiden, da et Menneſkeliv ikke kan være tilstrækkeligt til at faae udlært i Landbruget; thi Landmanden har ved sin Haandtering med Naturen at gjøre. Det er denne selv, som maa være hans Studium; men dens Kræfter og Virkninger yttre sig under mangfoldige Forhold paa de forskjelligste Maader, og ere os for en stor Deel endnu ubekjendte. Mange ville maaskee ansee min saakaldte praktiske Løbebane for at være temmelig kort, hvorfor jeg tillader mig derom at bemærke. Endſkjøndt den rette Længde for en praktisk landoeconomisk Løbebane naturligviis kun kan være et relativt Begreb, saa har jeg dog aldrig hverken i Landvæsenet eller i nogen anden Haandtering fundet et vist Aar i den Næringsdrivendes Alder eller Virketid angivet som det Tidspunkt, hvorfra man kunde antage, at hans praktiske Løbebane nu havde naaet den rette Længde. Iøvrigt kommer det, som bekjendt, mere an paa den Maade og den Iver, med hvilken man læg-

ger sig efter sit Kalbs Forretninger, saavel som paa de Forhold, under hvilke det skeer, end paa en lang Række af Leveaar. Thi om end et længere Liv kan yde flere Erfaringer, saa er det dog ingenlunde altid vist, at det skeer, og desuden maae de saakaldte Erfaringer efter deres indre Bærdie henføres i meget forskjellige Rubriker. Meget ofte kalder man ogsaa blotte Jagttagelser Erfaringer, endstjondt der ikke tilkommer dem dette Navn. Iøvrigt kan man under gunstige Omstændigheder vel ogsaa have iagttaget og erfaret Meget i sit 41de Leveaar.

Født paa Landet og opdraget af min Fader, der var Landmand, ved hans Haandtering fra Borneaarene af, kjendte jeg allerede i den tidlige Alder ingen Forretning, som interesserede mig mere end Landvæsenet, og til dette anvendtes ogsaa mine Fritimer paa Gymnasiet og Academiet. Ja medens mit Kalb bød mig at leve i Leipzig, fravendte en maaskee allfor levende Interesse for landoeconomiske Studier Søvnens mangen en Nat. I den Læres og Opdragelses-Anstalt, som jeg i flere Aar bestyrede, havde jeg stedse Søner af Godseiere og Korpagtere fra Leipzigs Omegn i Pension, som ligeledes attraaede at danne sig for Landvæsenet, og jeg fandt derved ikke alene Leilighed til Dvælse i Læren om Agerbruget og dens Hjælpevidenskaber, men jeg kunde ogsaa paa de Landeieendomme, som tilhorte hine unge Menneffers Forældre, tilstræffeligt overtøye mig om den praktiske Anvendelse af adskillige fremsatte Theorier, som jeg her paa for-

stjellige Maader saae udførte i det Store. Et forpagtet Stykke Havejord maatte derhos tjene til mange Forsøg med Hensyn til Væren om Jordsmønnet og Planternes Dyrkelse. Da jeg endelig for 12 Aar siden fandt Leilighed til at kjøbe den Landeiendom, som jeg hidtil her har besiddet, havde jeg opnaaet, hvad jeg længe havde ønsket; og fra den Tid af har jeg ganske hengivet mig til Landvæsenet, idet jeg stedse paa det Tyrigitte har anvendt Theorie i Forening med Praxis, og derved befundet mig vel.

Nysnævnte Landeiendom ligger imellem de 2 Stæder Leipzig og Eilenburg, 3 Mile fra den første og 2 Mile fra den sidste, i Hertugdømmet Sachsen, og indeholder, foruden anstændige og hensigtsmæssige Baaningshuse og Udhuse, et Areal af circa 125 Magdeburger Morgen*), à 180 rhinlandste Kvadratoeder. Den største Deel af Jordsmønnet afvexler imellem sandig Leerjord og leerig Sandjord, og kun faa Agre ere af sværere eller lettere Natur. Da jeg kjøbte den, fandt jeg dens Marker, ligesom de øvrige Gaarde her, liggende i 45 enkelte Agre med betydeligt brede Algerrene, i Fælledskab blandede imellem hverandre. Jeg kunde derfor kun bringe min Bereddrift, for hvilken jeg strax bestemte mig, i en temmelig indskrænket Udførelse. Ved Ud-

*) En rhinlandst Kvadratoede er lig en dansk Kvadratoede altsaa 36 □ Alen. En Magdeburger Morgen er altsaa 6480 danske □ Alen, og 125 Magdeburger Morgen er omtrent $57\frac{1}{2}$ Tonde Land geometrisk Maal, eller en god dansk Bondegaards Størrelse.

stiftningen, som endelig nu for 7 Aar*) siden blev tilendebragt, erholdt jeg mit hele Markareal i 2 Løbder, hvoraf den ene indeholdt $\frac{2}{3}$ den anden $\frac{1}{3}$ af det Hele, omtrent i lige lang Afstand fra Gaarden. Da de saa Servituter, her bestode, ved Udskiftningen deels bleve afløste deels erstattede, saa have samtlige Grundeiere her fri Disposition over deres Marker. Jeg kunde altsaa nu indføre Bereddrift med 5 Marker, en Inddeling, hvortil Arealets nysnævnte Adskillelse i $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$ foranledigede mig.

Hele Areallet er altsaa nu inddeelt i 5 Marker, af hvilke den ene Løb indeholder 3 den anden 2; og enhver enkelt Mark er igjen deelt i 2 halve. Den Frugtsølge, som her har været anvendt med prøvet Held, er følgende:

- a. $\frac{1}{2}$ Behaffede Bærter, Kartofler, Roer o. s. v.
 $\frac{1}{2}$ Biffer, som afmeies grønne, begge gjødsfede.
- b. $\frac{1}{2}$ Byg med isaaet Klover, $\frac{1}{2}$ Raps.
- c. $\frac{1}{2}$ Klover, $\frac{1}{2}$ Vintersæd.
- d. $\frac{1}{2}$ Vintersæd, $\frac{1}{2}$ Biffer eller Vrter.
- e. Havre.

Der følger altsaa paa den ene Halvdeel af Markerne: 1. gjødsfede Behafningsværter, 2. Byg, 3. Klover, 4. Vintersæd, 5. Havre.

Paa den anden Halvdeel: 1. Gjødet Biffesøder, 2. Raps, 3. Vintersæd, 4. Bælgsæd, 5. Havre.

Efter at Notationen er udløben, stiftes saaledes

*) Altsaa først i Aaret 1833.

med Frugtsølgen, at der, hvor der for 5 Aar siden stod behaffede Bærter, anbringes Viffefoder, der, hvor dengang i 2den Halm var Byg, anbringes Raps o. s. v.

Ved dette Berelbrug i 5 Marker falde følgende væsentlige Fordele let i Dinene:

a) Af Vintersæden kommer altid den ene Halvdeel til at staae i Rapsstubb, den anden i Kloverstubb, og da Raps og Klover, som bekjendt, ere meget passende Bærter at have foran Vintersæden, bliver Udbyttet af denne derved meget sikket og forhøiet.

b) $\frac{1}{6}$ af hele Markens Areal dyrkes aarligt med Foderværter, og det under Forhold, som maae virke gunstigt paa Udbyttet, og Fodermængden staaer derfor paa denne Jordbund i et rigtigt Forhold til de andre Afgrøder.

c) Saavel de behaffede Bærter som Grønsøderet, der maa meies medens det blomstrer, hvortil paa de lettere Aagre ogsaa Spergel anvendes, faae deres Plads paa et saa kraftfuldt Sted i Omløbet, da den 5te Deel af Arealet, hvor de anbringes, modtager Aarets hele Gjødse, at man medrette tør gjøre Regning paa en meget rig Afgrøde. Ligeledes faaer ogsaa Kloveren hvert Aar en for den meget passende Plads, nemlig i Byg efter behaffede Bærter, hvilket betydeligt befordrer dens Fremvært, da Marken, hvori den saaes, er i fuld Kraft og vel dyrket og skjernet, ligesom den ogsaa først hvert 10de Aar kommer til igjen at staae paa samme Sted, hvilket i Almindelighed ansees for at være den meget tjenligt.

d) Endelig bliver det muligt ved denne Driftsmaade, at benytte Gjødningen i dens fulde Kraft, da, som allerede ovenfor er bemærket, kun en Femtedeel aarlig skal gjødfes. Men dette sidste er en af de væsentligste Fordele ved Bereddriften overhovedet, da det er en ved mangfoldige Forsøg stadfæstet Erfaring, at 400 Pæs Gjødning, som paa eengang bringes paa 12 Tønder Land, ville have en langt gavnligere Virkning paa de 5 følgende Afgrøder, end naar man vilde bringe det samme Quantum af Gjødning i forffjellige Aar af dette femaarige Omløb paa de samme 12 Tønder Land*). Men jo høiere Gjødningen gjør sig betalt, ved de Produkter den hjælper til at frembringe, desto mere er et Uvoldsbrugs Hovedhensigt opnaaet.

De her nævnte Fordele, hvis Virkelighed jeg efter min Erfaring kan stadfæste, forefindes sjældent i samme Forhold ved andre brugelige Frugtsølger, og jeg fandt altsaa Grund nok til at bestemme mig for det ovenansorte Frugtomløb. Denne Driftsmaade har Aar for Aar hævet Agrenes Frugtbarhed, og foruden min pecuniære Binding ydet mig megen Underholdning og Fornoielse ved dens velordnede Simpelt ved forenet med Agrenes mangfoldigere og uafbrudte Dyrelse.

Men naar jeg nu tillige maa tilføie, at jeg i

*) Dette gjælder især paa Leerjord. Paa lette Sandjorder er det nok derimod mindre afgjort.

dette Aar har fundet mig foranlediget til at foretage væsentlige Forandringer i det omtalte Frugtomløb, saa synes dette at tale mod de nysnævnte Fordele ved bemeldte Frugtvereldrift, og overhovedet at komme i Modsigelse med den hele Driftsmaade. Men dette forholdet sig dog ikke saaledes; thi Grundene til at foretage hine Forandringer ligge mere i almindelige Tidsconjunkturer, saavel som i forandrede Localforhold. Da nemlig Priserne paa oliegivende Sædarter for nærværende Tid ere faldne saa betydeligt, og formentlig ville vedblive at være lave, fordi Kapsædens Dyrkelse i mange tydske og andre Stater er udevidet saa meget, især da Gasbelysningen, som mere og mere kommer i Brug, i en mærkelig Grad formindsker Forbrugen af Olie, er der nu langt mindre Grund til at dyrke Kaps, end der forhen har været. Da Kornpriserne derimod her have hævet sig meget, og efter nærværende Udfigter ikke saasnart igjen ville komme til at synke*) ret dybt, og da tillige Kjød- og Melke-Produkterne finde snar og lønnende Affætning formedelst de Jernbaner, som gaae nær forbi disse Egne, saa har jeg ifølge heraf fra dette Aar af udelukket Kapsæden af mit Frugtomløb, og derimod for Diebliffet givet Kornavlén en større Udvidelse, hvilket fra næste Aar af ligeledes skal stee med Avlén af Foderværter. Men dersom Tidsomstændighederne atter skulde forandre sig, vilde denne Turnus eller Notation

*) De gamle Propheter ere bøde.

ligesaa let lade sig forandre paa en anden Maade, eller føre tilbage til sin gamle ovenfor angivne Form. Mit Frugtomløb, som nu skal begynde, er altsaa følgende:

a) I de første 5 halve Marker: 1) Behaffede Bærter, hvortil gjødes; 2) Byg; 3) Vintersæd (især Rug) med Klover; 4) Klover; 5) Havre.

b) I de andre 5 halve Marker: 1) Erter, hvortil gjødes; 2) Vintersæd med Klover; 3) Klover; 4) Vintersæd; 5) Havre.

Ved den her angivne Turnus ville sandsynligviis følgende Fordele opnaaes.

a) Da her paa Egnen Rug pleier at trives ret vel efter Byg, som har havt gjødede Behafningsværter til Forgængere, saa opnaaer man, ved at saae Klover i Vintersæden, den meget væsentlige Fordeel, at kunne afflaae samme allerede engang i Udsædsaa-ret, hvorved man under gunstige Omstændigheder vinder en kraftfuld Høe-Ufgrøde. Men i Landbruget kommer det jo især an paa at vinde godt Dvægsoder, da dette med Rette ansees for at være Sjelen i det Hele. Ogsaa kan Kloverens Udsæd iblandt Vintersæden foretages meget tidligt (jeg saaer Kloveren fordetmeste paa Sneen), og heraf følger, at de unge Kloverplanter bedre kunne benytte Vinterfugtigheden til deres Vært, i tørre Sommere bedre kunne modstaae Tørken, og at de ere mere betryggede mod Insekterne især Jordlop-perne. Men alle disse Fordele gaae fordetmeste tabte ved at saae Klover i Byg, saafremt der ikke paa sam-

mes Udsædstid, som paa denne Egn først falder imod Midten af Mai, indtræffer særdeles gunstigt Veirlig. Ogsaa gjør den unge Klover, naar den voxer frodigt, fordetmeste Bygafgroden mere Afbræk, end Rugafgroden, da den unge Klover, som voxer frem saavidt at den blomstrer, ikke sjældent groer over Bygget, førend dette fuldkommen har uddannet sine Kjærner, og trækker det til Jorden, medens Rugen tidligere rømmer Marken, og derfor baade lider mindre under Kloverens Fremvært, og derhos tidligere giver Plads for denne.

b) De tre Vintersædsmarker, som følge efter Byg, Klover og gjødede Urter, finde ogsaa her en Plads, hvor Sæden kan trives. Da jeg dyrker en tidlig Sort Urter, som modnes allerede i den første Halvdeel af Juli, saa tilstæde disse, ikke mindre end Rapsæden (efter hvilken det hidtil altid er bleven iagttaget), en Gjødsfning med Spergel, der nedpløies for Vintersæden om Efteraaret udsaaes. Men af begge de halve Havremarker i Kloverstub og efter Rug kan man vente en passende Grøde, fordi Havren, som bekendt, trives godt i den første, og fordi Rugstubben hos mig altid umiddelbart efter Indhøstningen erhoder en Spergelgjødsfning.

c) Endelig give begge de halve Klovermarker, der baade anbringes medens Jorden endnu har Kraft, og desuden efterhjelpest med en Dvergjødsfning (hvorom mere siden) rimeligviis en større og bedre Foder-

masse, end forhen en halv Klovermark og en halv Biffemark afgave.

Jeg anseer mig altsaa for forvisset om, at Nyttens af det sidste Frugtomløb, efter Tingenes nærværende Standpunkt, endnu vil overgaae Nyttens af den første Turnus. Med Hensyn til de enkelte Bærter specielle Dyrkningsmaader har jeg endnu Følgende at bemærke.

a) De behaffede Bærter (12½ Morgen Land) erholde Halvdelen af den dyrkede Gjødning, der i Aarets Løb frembringes i Aalsbruget. Til Kartoflerne, som for det meste udgjøre den mindre Halvdeel af de Rodfrugter, der dyrkes, udføres al den Gjødning, som er dem tiltænkt, før Vinteren, og nedpløies grundt. Tidligt om Foraaret, efter at Jorden er bleven tilstrækkelig tør, bliver Kartoffelmarken harvet, og derpaa rørt med Krogen (Krosjeploven) dybt og for det meste paa tværs, og strax igjen tilharvet, for at Ukrudet, endnu før Kartoflerne lægges, kan bringes til at spire saa meget som muligt. Kartoffelernes Udsæd, hvortil kun tages store, hvoraf kun de største deles, foretages efter Omstændighederne enten kort før Bygsæden, eller ogsaa først efter den, omtrent imod Midten af Mai. Den anden Halvdeel af de behaffede Bærter bestaaer for største Delen af Kunkelroer, en Deel Kaalraber, alt eftersom Markens Beliggenhed er mere skiftet for disse eller for hine, og nogen Hvidkaal, som for det meste kun er bestemt for Køerne. Til Køerne ompløies Havrestubben ligeledes om Efteraaret grundt,

for at Stubbene bedre kunne raadne; Gjødsken udføres dog først om Foraaret paa den med Harven nedfældte Jord, hvorpaa Gjødningen ligeledes nedploies grundt, hvorimod Jorden siden røres saa dybt som muligt med Krogen, og det gjentagne Gange, dersom Markens fornødne Pulverisering udfordrer det. Foruden en stor hvid og meget giftig Karloffelsort, som dyrkes meest, og en anden Spisefartoffel, hvoraf der lægges et lille Quantum, har jeg i flere Aar forsøgt flere Kartoffelsorter, og vil sandsynligviis bestemme mig til at dyrke den saakaldte Rohans Kartoffel i det Store, dersom jeg finder, at den ved fortsat Dyrkning vedbliver at give samme Resultat som hidtil. Af Kunkelroerne dyrker jeg ligeledes forstfjellige Sorter, eftersom de bedst passe til den Marks særegne Bestaaffenhed, som i dette Aar bærer Rodfrugter. Men i alle Tilfælde vælger jeg altid en saadan Sort, som har en tæt Masse og opnaaer en passende Størrelse, i hvilken Henseende jeg har funden dem med hvidt Kjød og bleg rød eller lyseguul Skal, uden mange Siderødder, at være de bedst stiftede. Ogsaa anseer jeg det for uomgængeligt nødvendigt, at tage Hensyn paa Roernes Form efter Jordbundens Bestaaffenhed. For altsaa hvert Aar at kunne udvælge den Sort Roer, som egner sig bedst for det dem bestemte Læg eller Raad *), og fordi Sædefornets hyppige Verel har en vigtig Indflydelse paa Afgrøden af den-

*) Mark eller Kobbet.

ne Koe=Art, befatter jeg mig sjældent selv med at optrække Koe=Frøet, men bestiller dette hvert Aar, efter at have valgt den Art, jeg vil dyrke, hos en solid Frø=handler.

Kunkelroe=Planterne opelskes paa et meget omhyggeligt tilberedt Høved, som om Efteraaret og Binteren er gjødsket stærk med Gjødningsgødning, og altid i saadan Mængde, at man ved Udplantningen paa Marken kun behøver at tage aldeles kraftige og gode Planter, og ikke skal være nødt til, af Mangel paa Planter, ogsaa at sætte svage og forkrøblede Smaaplanser i Rækken med de bedre. Iffun sunde og kraftige Planter berettiger Dyrkeren til at vente en tilsvarende lønnende Koe=Ufgrøde; medens derimod Høsten ofte slaaer meget feil, naar man, for at kunne besplante det Stykke Jord, som er bestemt til Koe, maa medtage samtlige Smaaplanser uden Forskjel. Da Plantebedene staae i tilbørlig Kultur og fuld Kraft, og derfor Planterne, som løbe op der, udvikle sig raadt, saa udsaaer jeg for det meste Koe=Kjernerne sildigere end dette ellers pleier at skee, og erholder alligevel meget tidligt skjøne kraftige Planter. For Udsæden bringes Koe=Kjernerne ved Hjælp af et passende Sold i 2 Afdelinger, nemlig i en, som bestaaer af de største og fuldkomneste, der blive tilbage i Soldet, og i en anden bestaaende af de smaae og mindre fuldkomne, som falde igjennem Soldet. Begge Dele blive nu hver for sig, under tilbørlig Omrøring, befugtede saa meget med Vand, at Haandens indre Flade vel

vifer sig fuldkommen vaad, men at dog ingen Vand-
draaber blive siddende paa den. Herpaa blive Kjer-
nene heldte op i et Kar eller et Fad omtrent 6 Tom-
mer høit, tryffede tæt sammen med Haanden, og efter
at Dverfladen er tildækket med en ulden Klud eller
et andet passende Stykke, lader man Karret nogle
Dage staae paa et varmt Sted, hvorved ifølge en
Selvopbedelse Spiren meget snart bliver opvakt. De
Kjerner, som ere behandlede saaledes, pleie da som
oftest at komme 11 Dage tidligere op end andre, som
udsaaes uden hiin Forberedelse. Saaledes bliver det
muligt at benytte en noget sildigere bedre Udsædstid,
og alligevel at erholde tidlige Planter. Men den
ovenfor omtalte Adskillelse af Sædefornene er af væ-
sentlig Nytte; thi naar Kjernene udsaaes saaledes,
som de ere høstede, saa bliver for det meste, formes-
delst Kjernenes ulige Størrelse, Udsæden meget ulige
eller ujevn og som oftest for tyk, da de smaae Kjerner,
som ere blandede med de større, let forvolde, at man
stuffer sig med Hensyn til Udsædsmaassen, eller til det
Quantum af samme, som bør udsaaes i hvert Bed.
Dernæst spire ogsaa de større Kjerner tidligere og
fuldkomnere, og udvikle sig overhovedet langt raslere
og kraftigere end de mindre Kjerner og Planterne af
disse, saa at de sidste ikke alene blive undertrykkede af
hine, tilbageholdte i Værten og forkrøblede, men at
ogsaa de nedtrykte Planter ved en for tæt Udsæd hin-
dre de kraftigere Planter i at udvikle sig raslere. Ved
Kjernenes Adskillelse bortfalde derimod disse Ulemper.

Plantebedene benyttes, efterat Planterne ere borttagne, enten endnu med Gulerødder, som udsaaes tilligemed Runkelroe-Rjærnene, eller de omgraves og anvendes til Kartofler, Kaaal eller Agurker.

Kaalraberne og Kaaalarterne dyrkes i mit Landbrug kun i ringe Mængde, fordi jeg anseer Runkelroeer for et fortrinligere Foder for Maltkøer. Planterne udsaaes paa den sædvanlige Maade i omhyggeligt tilberedte Bede; men ved deres Udplantning paa Marken iagttages blot, at lade Kaaalraber og Kaaalplanter afverle med hinanden i Raderne, saa langt som Kaaalen kan række, saa at i samme Rad hveranden Plante er Kaaal og hveranden Kaaalrabe. Derved bliver Afgrøden af begge Arter betydeligere, end naar hver Slags udplantes i et særskilt Stykke for sig selv. Thi ved denne Berøplantning vinder Kaaalhovedet, som især behøver Plads ovenfor Jorden til at opfange Stoffer fra Atmosfæren, mere Rum; ligesom paa den anden Side Kaaalraberne faae en større Omkreds af Jord til Afbenyttelse for deres Rødder ved Siden af Kaaalplanterne, der kun skyde svage Rødder.

Endstjøndt det er mig ret vel bekjendt, at Kartofler, Køer og Kaaalplanter altid bør sættes i tilbørlig Afstand fra hinanden, der bør være større jo bedre Jordsmønnet er, saa har Erfaring dog viist mig, at jeg med Hensyn til Afgrøden og Agrenes Beredelse for den følgende Sæde-Art stod mig bedre ved, hellere at lægge og plante noget for tæt end noget for vidt. En veldyrket Ager, som staaer i fuld Kraft, har Næ-

ringsforraad nok for Planterne i deres nærmeste Omfreds, og Roerne maatte i Sandhed opnaae en ualmindelig Størrelse, dersom Knoldene, selv ved en Frastrand af 18, 24 eller flere Tommer, skulde naae hinanden, og saaledes virkelig vise Mangel paa Plads, en Ulempe som iøvrigt en Roedyrker i dette Tilfælde under forannævnte Omstændigheder vel kunde finde sig i. Runkelroernes Bladfrøne vil iøvrigt altid finde Plads nok at brede sig paa, da den i Regelen mere tager sin Retning opad end til Siden. Ved at lægge Kartofler eller ved at plante Roer for vidt fra hinanden, bliver ei alene Jorden ikke tilstrækkeligt afbenyttet, saa at en Deel af Gjødsten og Arbeidet er spildt, og Jordrenten uden Nødvendighed forringes, men Jorden bliver ogsaa for haard, især i tørre Aaringer, formedelst Mangel paa Topbedækning, til betydelig Skade for den paafølgende Afgrøde. Den hensigtsmæssigste Afstand, Planterne bør have fra hinanden, for at opnaae det størst mulige Produkt af disse Værter, afhænger for Resten af meget forstjellige Omstændigheder og Forhold, hvis nærmere Forklaring her vilde føre for vidt; heller ikke vil den theoretisk og praktisk dannede Landmand ansee det for nødvendigt, herved at lade foretage en meget ængstelig Afmaaling nøiagtigt paa Tomme og Linie.*) Planterne selv lader jeg sætte i Forbind,

*) Vistnok maae Rohans-Kartofler staae længere fra hinanden end Kastanie-Kartofler, og smaae Roer tættere end store; men dog vilde den erfarne Forfatter sikkert have glædet sine mindre erfarne Læsere ved at opgive den Afstand, han

hvorved saavel Jordrummet som det atmosfæriske Rum bedre kan benyttes af Planterne ved deres tidligere Uddannelse.

Det første Arbeide, som foretages paa Roer-Ageren efter at Planterne ere satte der, er mere en Skjærning og Smuldren af den Fure, som ligger tom imellem Planteraderne, end en Høpning af Roerne. Til dette Skjærningsarbeide har jeg opfundet et meget simpelt Plov-Nedskab, som noget ligner den lille Erstirpator, med 3 smaae fløvdannede Skjærer, af hvilke det ene er anbragt foran, og de 2 andre bag ved dette ved Siden af hinanden, saaledes at deres Spidser pege paa begge Enderne af det forrestes Binger. Dette Nedskab *), som har 2 Stjerter men ingen Plovbom, trækkes af een Hest med meget ringe Kraftanvendelse imellem Planteraderne, og løsner Jorden fuldkomment paa 3 til 4 Tommers Dybde og uddriver og ødelægger alt Ukrud. Dette Arbeide foretages gjerne 2 Gange, og Ageren med behaffede Afgrøder bliver ikke bearbejdet med den sædvanlige Høppeplov, og det endda ikke ret dybt, førend Planterne og Kartoffeltoppene ere vorede saa meget til, at de skjule Jorden temmelig, og forebygge Høpningsfurens Udtørrelse. Høppes Planterne tidligere eller for dybt, saa har det let, især

holdt for meest passende for nogle af de almindeligste Rod-
 verter.

D. A.

*) Dette Nedskab er omtrent det samme som Skuffelploven, der findes afbildet i Drewsens Priissskrift om Berødrift. Kjøbenhavn 1816.

D. A.

i varme Dage, en skadelig Udtørring af Jorden til Folge. Ved en Bladstregn blive Høyningsfurens Sidesflader fast sammenflagne, blive ofte vældigt haarde og saaledes uskikkede til at optage Duggen og den sagte Regn, og regner det stærkt, flyder Vandet hurtigt bort i den dybe Fure, uden at komme Planterne til Gode. Naar derimod Toppen allerede fuldkomment skjuler Jorden, saa opholdes den faldende Regn af Bladene, og Vandet, som langsommere naaer Jorden, trækker nu sikkrere ned veri. Desuden er der en anden meget væsentlig Ulempe ved en virkelig Høyning af Roer, Raal eller Kartofler, som foretages for tidligt, der alt for hyppigt oversees. Ved den atmosfæriske Lufts Indflydelse paa Agerkrummens Overflade befordres nemlig allermeest Forraadnelsen og Oplosningen af den Gjødning, som findes i Kartoffel- eller Røe-Marken, og altsaa tillige Humusdannelsen eller Dannelsen af Muld, det væsentligste Næringsstof for Planterne eller den bedste Planteføde. Naar man nu hypper Planterne for tidligt, og tillige dybt, saa har man ikke givet den gjennemgjødede Jord eller Agerkrumme, som findes paa Plantefuren eller Plantehyllen, Tid nok til at kunne opløse sine Gjødestoffer tilstrækkeligt ved Luftens Indvirkning, og saaledes berede dem til virkelig Planteføde. Thi ved Høyningen formindsker man ved den Quantitet Jord, som ophyppes paa Plantefuren, Luftens gunstige Indvirkning paa denne, eller forhindrer den maaskee ganske til en vis Dybde i Agerkrummen, der nu ligger for høit opkastet. Derfor finder man

under de sidstnævnte Omstændigheder ved Optagningen af Roerne eller Kartoflerne ikke sjældent skimlede eller fordærvede Moglevninger, som ingen Virkning have havt paa Vegetationen, og altsaa ere gangne tabte for Produktionen. Men de sidste Ulemper falde bort, naar Jorden før Høyningen et Par Gange bliver løsnet nogle Tommer dybt med den ovenfor omtalte Plov, og overhovedet først sildigere ophøypes.

Her bør endnu omtales en Omstændighed, som yttreer en meget væsentlig Indflydelse paa Hakfrugternes*), især Kunkelroernes, gode Vært. Forfatteren lod nemlig, førend den lille Skjæreplov første Gang blev trukken imellem Roe-Raderne, Jorden paa selve Plantebyllen løsne omkring Planterne med Haanddriven, og en fortrinlig Roe-Høst paa et Jordsmon, hvis naturlige Bonitet kun er middelmaadig, var Følgen heraf. Denne simple Fremgangsmaade skal derfor i Fremtiden blive brugt, naar det nogenlunde er muligt, især da dette Arbejde just ikke er kostbart, idet 4 Arbeidere paa een Dag meget mageligt kunne blive færdige med 2½ Morgen**) Land. Kartoflerne harves dygtigt naar de ere komne op, og Jorden mellem Raderne bearbejdes derpaa først med bemeldte Plovredskab. Tøvrigt lægger jeg nu Kartoflerne betydeligt videre fra hinanden end forhen, da jeg nu bruger store Exemplarer til Sætte-Kartofler, fordi disse ere fuldkomment modne, og derfor forsynede med den stærkeste og sundeste Spi-

*) \propto : de behakkede Rodfrugter.

**) en Magdeburger Morgen er 6480 □ Alen.

refrakt. Den større Udgift til Sætte-Kartofler betaler sig efter min Erfaring rigeligen ved en betydelig større Afgrøde, og man letter derved Indhøstningen, fordi Stoffene staae videre fra hinanden, og fordi Kartoflerne, som i Almindelighed blive større efter store end efter smaae Sætte-Kartofler, tillige befindes mere concentrerede paa enkelte Steder. Baade Kartofler og Roer blive omhyggeligt lugede i Raderne, saa ofte det behøves.

Ved Kartoffelhøsten blive Raderne oppløiede med en Krog eller Krøieplov, der er forsynet med Fjedre til at stille ud og ind. Denne Maade at oppløie Kartofler paa foretrækker jeg for Oppløining med den almindelige Plov, fordi derved Kartoflerne, som falde til begge Sider af Krøieploven, komme til at ligge mere for Dagen, og langt mindre skjules med Jord, end naar man benytter en Plov med Muldfjel. Kartoffeloptagningen gaaer derfor langt hurtigere fra Haanden, og udføres hellere af Arbejderne, end naar de næsten uafsladeligen maae rode i den Jordvold, som Ploven med Muldfjel har opkastet. Naar Kartoflerne ere opsankede og Marken harvet, pløies den atter med en almindelig Plov for at kunne efter samle de Kartofler, der ere blevne tilbage. Derimod harves den ikke, som det ellers sædvanligt pleier at see, før Vinteren, fordi Marken, der er bleven saa stær og mør, ellers i Almindelighed ved Efteraarsregnen bliver sammenløben, og saaledes, tilluftet for Atmosfærens Indvirkninger, endog skyder Regn og Sneevand fra sig;

ja undertiden ogsaa om Foraaret ved skarpe Østevinde bliver ganske haard og skorpet paa Overfladen, medens Fugtighed ofte hænger fast i Agerkrummen selv. De Kartofler, som maaskee endnu kunde vindes ved tilsidst om Efteraaret at harve Jorden, ere derfor ingenlunde tabte, eftersom de blive liggende ovenpaa, naar den ploiede Kartoffelmark sætter sig eller synker sammen, især efter en Regn, og da uden Vanskelighed kunne opsamles. Runkelroerne og Kaalraberne opløses ligeledes med Krogen, opsamles af Arbejderne, som ved at aflappe 2 og 2 mod hinanden, befrie dem saavidt muligt fra Jord og fæster dem sammen i Hobe for at hjemføre dem. Ved tørt Veir kan man meget beqvemt gaae saaledes tilværks med de Roer, som næsten have al deres Top, da disse ved Dimpløiningen mere lægge sig paa Hælb end falde om, hvorfor Bladene for det meste komme i slet ingen eller dog kun i liden Berørelse med Jorden. Ved Dpfroiningen af Runkelroer maa Krogens Stilling naturligtviis rette sig efter Roelagemets Form; jo dybere dette gaaer i Jorden, desto dybere maa man stille Krogen, for ikke at overskjære eller bestadige Roerne med Skjæret. Foruden den ikke ubetydelige Fordeel, at Høstarbeidet paa denne Maade udføres hurtigere, opnaer man tillige den meget væsentlige Nytte for Roemarken, at denne igjen bliver jævnet og tildeels smuldbret derved, at Roehyllen fløves og Jorden falder ned i Hynningsfurerne. I alt Fald bliver Marken, naar Roerne opløses, bedre forberedt til at modtage Vinterfugtigheden, da derimod Byllene,

naar Optagningen skeer ved Haandarbejde, blive liggende faste, hvorved Regn- og Snees-Bandet, især hvis Marken har meget Fald, løber hurtigt bort, saa at Vinterfugtigheden for største Delen gaaer tabt for Ageren, dersom samme ikke endnu før Vinteren bliver omploiet med den almindelige Plov; hvilket dog formedesst Mangel paa Tid vel kun sjældent pleier at skee. Efter Opploiningen og Indsamlingen af Koerne bliver Marken, hvor de vorede, efterat de nødvendige Båndfurer ere trukne, liggende til næste Foraar.

b) Bygget (12½ Morgen) faaer altid sin Plads efter de behaffede Afgrøder. Den Mark, som forrige Aar har Kartofler og Koer, bliver, saasnart Agrene om Foraaret ere tilstrækkelig tørre, opploiet dybt med Kroieploven, som oftest paatvers, og strax derpaa harvet dygtigt, for at faae Ukrudet bedre til at spire. Dersom meget tørt Veirlig er at befrygte, tromles den, hvorpaa den bliver liggende til det er Tid at faae. Sædfuren gives med den almindelige Plov paalangs af Ageren, og med Hensyn til Byggets Evne til at skyde Rødder mere grundt end dybt. For at bevirke en jevn Udsæd, som er temmelig vigtig ved Bygget, pleier jeg at udsaae det med Dobbelfast, saaledes at ethvert Sted bliver oversaaet 3 Gange. Umiddelbart efter at Bygget er indhøstet, bliver dets Stub nedploiet grundt og strax tilharvet, for at de ved Høsten afsaldne Bygforn kunne spire, og derpaa blive ødelagte ved Sædfuren, som pløies dybt, for at de ikke først skulle komme til Syne i den udsaaede Rug til Skade for denne.

c) Vintersæd (37½ Morgen). Denne saaes i 3 halve Marker og følger efter Byg, Bølgfæd og Klover.

1. Efter Byg bliver, som allerede er bemærket, altid kun saaget Rug, og i denne saaes Klover tidligt om Foraaret, sædvanligt allerede i Begyndelsen af Marts. Helt saarer jeg Kloverfrøet paa Sneen, naar den kun ligger en eller to Tommer tykt og bedækker Sæden jævnt; thi da man kan see Frøfornene ligge paa Sneen, kan Udsæden bedst blive tilbørlig jævn og tyk. Kloverudsæd paa Sneen lader sig forresten naturligvis kun foretage paa saadanne Agre, der ikke have for stærkt Fald; thi ellers vilde Frøet, naar Tøveiret kom, skylles bort med Sneevandet. Maa Kloverudsæden foretages paa den bare af Sne ubedækkede Agre, og er denne om Foraaret fast sammenflaet af stærke Regnsfyl og i det Hele temmelig haard og skorpet, saa bliver Wintermarken, hvad enten den bærer Rug eller Hvede, først opharvet dygtigt med Jernharver, og Kloveren derpaa udsæet.*)

*) Oversætteren har 2 Gange saaget Klover (en Blanding af rød og hvid Klover og Thimothei Græs) om Efteraaret strax efter at Vintersæden (Rug og Hvede) var saaget, og nedharvet Kloverfrøet med det sidste Harvetint, som med en let Harve gaves Vintersæden; og Kloveren er begge Gange lykkes fortræffeligt, da den kom umiddelbart i det gjødske Jordsmøn. Efter min Erfaring kan jeg altsaa tilraade den, der vil saae Klover i Vintersæd, at udsæe Frøet om Efteraaret, naar han blot paa denne Aarstid har eller kan erholde sundt og godt Kloverfrø. D. A.

2. Efter Urter og Biffer følger ligeledes tildeels Rug; men dog for det meste, naar Jorden er stiftet dertil, Hvede, fordi denne med Hensyn til Gjødningens Standen her finder sit meest passende Sted. Da jeg dyrker en Sort tidligmodne Urter, som i Almindelighed modnes før Rug høsten, bliver Urtestubben, saasnart Urterne ere indhøstede, omploiet grundt og harvet saa fint som muligt, og derpaa besaaet med Spergelfrøe, som i tørt Veir nedtrømler, men i Regn og fugtigt Veir uden videre bliver liggende ovenpaa Jorden. Da Spergelen fra denne Tid, og indtil Urtemarken skal behandles til Vintersæd, har 2 fulde Maanedre at vore i, saa staaer den i Almindelighed i fulde Blomster, naar den som Grøngjødskke bliver nedploiet med i den dybe Fure, der drages til Vintersæd. Blive Bifferne afhuggede grønne og opfødrede, eller gjorte til Høe (hvilket retter sig efter Kloverens mere eller mindre heldige Fremvært), saa behandles Biffestubben ligesom Urtestubben. Modnes derimod Bifferne, bliver Stubben i alt Fald strax omploiet, tilharvet, og derefter liggende stille, indtil den skal pløies til Vintersæd. I denne Vintermark saaes Klover om Foraaret ligesom i Nr. 1. Naar jeg kommer saa vidt, at jeg kan gjødskke stærkere, og altsaa undvære Grøngjødskningen, vil jeg dyrke en Sort Urter, der modnes tidligere, da disse i Regelen give mere Halm. *)

3. Efter Klover følger som Vintersæd enten Rug eller Hvede, alt efter Jordens Bestaaffenhed. Naar

*) Og nok tillige mere Kjerne end de tidligmodne. D. A.

Kløveren har staaet godt, og været fri for Ukrud, og Jordbunden er af det Slags, som er skjor at ploie, saa bliver Kløverstubben, saasnart Kløveren efter sidste Slet igjen er voret nogle Tommer frem, strax ploiet til Sæd i tilbørlig Dybde, og Marken bliver da liggende stille omtrent i 14 Dage, for at sætte sig, inden Sæden udsaaes. Det samme iagttages ogsaa med de andre Wintermarker, naar muligt er. Er Ageren derimod af leret og svær Natur, eller stod Kløveren maaedeligt, og viste sig i samme meget Ukrud, saa bliver Kløverstubben omploiet saa grundt som muligt sidst i August eller først i September, tilharvet, og saaledes liggende til der skal ploies til Sæd, eller, hvis det er nødvendigt, gives den endnu en Fure med Krogen, forend Sædfuren drages. At ploie Kløverstub til Sæd med een Fure foretrækker jeg, naar Omstændighederne ellers tillade det, for en Behandling med flere Ploininger, fordi Kløverrødderne derved for største Delen blive i Agerfrummen, forraadne bedre, og saaledes fuldkomment overlade deres gjødsfende Bestanddele til Vintersæden; medens disse, naar flere Ploininger gives, ved Harvningen komme til at ligge paa Agerens Overflade, hvor de ved deres langsomme og ved Luftens Forandringer afbrudte Forraadnelse og Oplosning tabe den største Deel af deres gjødsfende Substantis til Atmosfæren selv.

Saasnart Vintersæden, især Rugen, i næste Aar er indhøstet, bliver Stubben siebliffeligt nedploiet grundt, harvet dygtigt, og ligesom vi nyligt have forklaret ved

Ertestubben, besaaet med Spergel til Grøngjødskning. Denne bliver da om Efteraaret, efter at man er færdig med at nedlægge Vintersæden, nedpløiet med en dyb Jure, der tillige tjener til Sædfure for den Havre, der udsaaes i næste Foraar. For at vinde tilstræffelig Tid til denne Spergelsæds fuldkomne Udvikling, vælges for det meste Rug til denne Mark, fordi denne bliver tjenlig til at høste tidligere end Hveden.

d) Kløver (25 Morgen). Kløveren bliver af de allerede angivne Grunde altid udsaaet i Vintersæden, og giver i Regelen endnu i sit Udsædsaar en temmelig god Slet. Naar Kløvermarken om Foraaret viser sig fast og meget sammenfalden, hvorved Atmosfæren hindres i at indvirke paa Kløverens Vært, saa lader jeg den dygtigt overharve paalangs og paatvers med Jernharver, hvilket ikke alene yttre en høist gunstig Indflydelse paa Kløverplanternes raske og kraftigere Udvikling, men hvorved Marken ogsaa tillige bliver rensset for Ukrud. Begge Kløvermarkerne nyde, næst efter Markerne med de behakkede Afgrøder, den meste Dimbue og Pleie, fordi det er mig meget magtpaaliggende, ei blot ved Kløveravlens at erholde en stor Mængde godt nærende Foder, men ogsaa ved sammes Hjælp bestandigt at forhøie Jordsmønnets Kraft og Kulturstand, hvoraf de rigeligere Kornafgrøder følge af sig selv. Det er en temmelig almindelig Mening, at Kløveren, for at lykkes, ikke maa komme igjen paa det samme Sted, for efter 7 Aars Forløb; men jeg har dog i mit Agerbrug, hvor Kløveren kommer igjen

paa samme Ager hvert 5te Aar, altid havt gode Klover-Afgrøder. Det maa vel altsaa herved komme an paa Omstændighederne. Hvor der Intet gjøres for Jordsmønnets Kultur, hvor Kloverens Væxt ikke understøttes ved pirrende Gjødningsmidler, ja hvor maastee endogsaa hyppige Afgrøder af langstraaede Sædarter have fortæret Agerens Kraft, der kunne selv i et langt Tidsrum, af 14 Aar f. Ex., de Stoffer, som udfordres til Kloverens Fremvæxt, ikke have samlet sig i Agerkrummen. Det bliver derfor begribeligt, at man under gunstige Omstændigheder ved stærk Gjødfning, god Behandling og hensigtsmæssig Frugtverel, i 5 Aar kan bidrage langt mere til, at Kloveren kan trives og lykkes, end der under ugunstige og skadelige Omstændigheder bliver udrettet for dette Formaal i et meget længere Tidsrum. Søvrigt kunde jeg ogsaa ved min Berørelse, hvis det syntes mig betænkeligt at lade Kloveren komme saa ofte igjen, let hjælpe mig ved aarlig at dyrke en halv Klovermark med Biffer, der skulde afhugges grønne; til hvilken Fodervæxt enhver Klovermark, som mislykkes, overalt strax burde benyttes. Men saalænge Kloveren lykkes, uagtet den kommer igjen hvert 5te Aar, foretrækker jeg Kloverens Dyrkelse, saavel med Hensyn til Foderets Dvantage og Dvantage, som med Hensyn til dens Virkning paa Agerens Kulturstand, for Dyrkningen af Biffer.

Efter mine Jagttagelser og Erfaringer kunde jeg næsten have lyst at paastaae, at let pirrende Overgjødningsmidler formaae at indvirke endnu mere og

sikrere til at fremkalde en yppig Klovervært, end den egentlige Møggjødffe og den Kraft, som er tilstede i Jordsmønnet, i hvorvel de sidste naturligviis yttre en meget væsentlig Virkning paa de efterfølgende Frugter i Klovermarken. De overordentlige Virkninger, som Gips, Afte, Gjødesalt, Gjødningsaft o. s. v. kunne have paa Kloverens Vært, ere tilstrækkeligt bekendte. Om Gipsens Virkninger paa Kloveren har egen Erfaring et Par Aars Tid overtydet mig; men jeg har siden ophørt med at bruge Gips paa denne Maade, fordi det fandt mig temmeligt kostbart, da Gipsen maatte hentes for langt borte. At anvende Gjødesalt, som for mig vilde være et temmelig kostbart Gjødningsmiddel, finder jeg heller ikke tilstrækkelig Grund til, fordi sammes gavnlige Virkning paa Kloveren afhænger af, at Veirliget er gunstigt, efter at det er anvendt, i endnu høiere Grad end dette er Tilfældet allerede ved Begipsning. Aftes Virkning paa Kloveren maa derimod med rette kaldes overordentlig, og Belgiernes Mundheld: „den som ingen Afte kjober til sin Klover, betaler den dobbelt,” — har i mere end 20 Aar indpræntet sig dybt hos mig. — I en Række af Aar har jeg derfor bragt Afte paa Klovermarken, især Tørve=Afte og Brunfuls=Afte, og det just ikke i nogen ringe Dvantage, da den her kan faaes for godt Kjob. Den udstrøes deels om Efteraaret og deels om Foraaret, men bliver indtil den Tid opbevaret aldeles tør*). Fremdeles bliver al

*) Denne Omstændighed fortjener vel at bemærkes, da det er

Gjødningsgødselen, hvoraf der i mit Avlsbrug frembringes et stort Quantum, formedelst den kraftige og saftfulde Fodring, bragt paa Kløvermarken, saavel paa den unge Kløver som ogsaa imellem første og anden Slet, og det til enhver Aarstid, naar Veirliget egner sig dertil, det vil sige naar Veiret er fugtigt. — Ved tørt Veir fortyndes Gjødningsgødselen med Vand, førend den udbringes paa Kløvermarken. — — Endelig leverer ogsaa Strøejord eller Jordstrøelse (Streuerde), som især udføres sildigt om Efteraaret og tidligt om Foraaret, endnu et betydeligt Gjødningsstykke for Kløveren. Denne saakaldte Strøejord beredes af Dynd, som indføres paa Gaardspladsen, af Jord, Blade og Rødder, som falde af naar Koer og Kartofler hjemføres, af Saugspaaner, Træ-Affald, Tørvesmuld o. s. v. Derimellem blandes nogen Kalk, al Fjedercreatur-Gjødselen og alt Feieskarnet, ved gjentagne Gange at omstikke Hoben. Denne overgydes flittigt

høist rimeligt, at Affen ved at udkastes under aaben Himmel og udluges af Regn og Sneevand, eller ved at kastes i Møddingpølen eller en anden Vandpynt, taber en stor Deel af sine frugtbargjørende Egenskaber. Da Frygt for Ildsvaade derimod fraraader at gemme en stor Quantitet Tørv-Affe i Huset selv, især naar den skal være tør, synes det raadeligt dertil at indrette et lille Skuur med Kampesteens Bagge og Tegltag i en passende Afstand fra Gaarden. Har tør Affe en saa overordentlig Virkning til at fremme Kløverens Væxt, da vil Udgiften til et saadant Opbevarings-Sted snart betale sig.

med Gjødningsfaft, som samles i den Stald, hvor Studene fedes; og denne saaledes tilberedte Gjødningsjord eller Kompost udstrøes derpaa tyndt over Kloveren. Paa den her angivne Maade bliver det mig ret godt muligt hvert Aar at overgjødfte begge mine Klovermarker temmelig stærkt, hvoraf jeg hidtil stedse har havt den Glæde at see den bedste Virkning.

Da Forsøg, som jeg har anstillet med det nyligt af det kongel. preussiske Saltværks-Kollegium i Dürrenberg anbefalede Gjødningsmiddel, have givet meget tilfredsstillende Resultater saavel paa Korn som paa Klover, men dog især paa den sidste, saa vil jeg for Fremtiden fortrinsviis betjene mig af dette Gjødningsmiddel paa Klovermarkerne, og lade Gjødningsfaften tilfalde Roemarken, men Komposten Kornmarkerne som Tilgivt. Denne mineralske Gjødning beredes paa det nysnævnte Saltværk af gloende Brunfuls-Afte, mættet med Soole (Saltvand), og skal kunne anvendes med Fordeel paa ethvert Jordsmon, hvor der ikke findes Underlag af Svovlfies eller Chlorsalte. Denne Gjødste er heller ikke kostbar, da en Dresdener Scheffel*) i Leipzig kun koster 15 g. Groschen**) (i Dresden 1 Rthlr., i Dürrenberg selv kun 5 Sgr.) og man ikke udstrøer samme tykkere end man saaer Rug. Omendkjøndt man anbefaler at udstrøe den dobbelt saa tykt

*) 1 Dresd. Scheffel er omtrent 6 Skjepper dansk.

**) 1 Groschen er omtrent $5\frac{1}{2}$ Rigsbankfiling, altsaa er 15 Groschen = $82\frac{1}{2}$ R Rigsbank.

paa Klovermarker og Enge, saa har jeg dog fundet Birkningen af 1 Berliner Scheffel paa en Morgen*) Kloverland ligesaa stor som Birkningen af 2 Berl. Scheffel paa en lige saa stor Flade. Paa Klover skal dette Gjødningsmiddel kunne anvendes fordeelagtigst sildigt om Efteraaret endnu før Vinteren. Hos mig blev det udstrøet paa Kloveren strax i Begyndelsen af Marts ved Vinterens Udgang. Naar det anvendes paa Kornarter, udstrøes det og nedharves paa samme Tid som Sæden saavel Foraar som Efteraar.

Den ene Klovermark, paa hvilken der om Foraaret saaes Havre, benyttes om Efteraaret som Fodermark længere end den anden, paa hvilken der kommer til at staae Vintersæd. Er Kloveren kraftig og reen, omploies den sildigt om Efteraaret dybt, saa at den samme Fure næste Foraar kan tjene til Sædfure for Havre. Lykkes Kloveren mindre vel, eller er den fuld af Ukrud, da omploies den tidligere, men i alle Tilfælde bliver dog Sædfuren til Havren givent endnu før Vinteren.

e) Havren (25 Morgen.) Havren udsaaes i begge Markerne, som alt ovenfor er antydet, tidligt om Foraaret paa den vinterlagte Fure, og tilharves dygtigt saaledes at der bliver løs Jord nok til at dække Sædefornene tilstrækkeligt. Kun paa saadanne Steder, hvor Jorden om Vinteren er sjunken altsor meget sammen, saa at Harven ikke vilde kunne tilveiebringe

*) 1 Morgen er 6480 □ Alen; altsaa noget mindre end $\frac{1}{2}$ Tonde Land geom. Maal.

løb Jord nok til at skjule Sæden, foretages en Smuldring enten med Krogen eller med den sædvanlige Plov, hvilket imidlertid kun sjældent er nødvendigt, naar Plovsuren har været dyb nok, saa at den kunde yde tilstrækkelig Plads til at optage Vinterfugtigheden. De væsentlige Fordele ved denne Fremgangsmaade ere: at man om Foraaret kan foretage Udsæden af Havre tidligere paa den Sædfure, som er draget om Foraaret,

at man paa denne Maade, især hvor Jorden er let, langt bedre kan sammenholde Vinterfugtigheden, og at man endelig i Havresæden bliver fri for meget Ukrud, især for den besværlige Ribise.

Man kan derfor i mange Tilfælde, naar Omstændighederne ellers ere gunstige, ved at bruge denne Fremgangsmaade med temmelig Føie gjøre Regning paa en dobbelt saa stor Afgrøde, som den, der efter den sædvanlige Dyrkningsmaade er at vente. Desuden vinder man megen Tid, ved at kunne spare Sædfuren til Havre om Foraaret, hvilken Aarstid, især naar Veiret er ugunstigt, desuden sædvanligviis er travl; og man bliver derved istand til at nedlægge den øvrige Baarsæd i rette Tid. Ogsaa pleier Havren, som er saaet paa den vinterlagte Fure, at blive særdeles vægtig. Al Havrestubben bliver, som allerede ovenfor er omtalt, omploiet endnu om Efteraaret.

1) Urter og Bitter (12½ Morgen). Denne Mark erholder den anden Halvdeel af den dyrkede Gjødning, som i Aarets Løb samles; men atter deelt i 2

halve Dele, af hvilke den ene ikke kommer Bælgfæden, men den efter samme følgende Vintersæd, tilgode. Den ene Halvdeel (altsaa $\frac{1}{2}$ af Avlsbrugets hele animaliske Gjødsfe) bliver nemlig udført paa den om Efteraaret ompløiede Havrestub sidst paa Vinteren eller tidligt om Foraaret, og Gjødsfen nedpløiet med den samme Fure, som er Sædsure for Urter og Biffer. Med Urter besaaes som oftest $\frac{2}{3}$ og med Biffer $\frac{1}{3}$ af Marken. De første indtage et større Fladerum, fornemmelig fordi de kunne indhøstes saa tidligt, at Jorden derefter kan faae en Grøngjødsfning med Spergel. Ved Urternes saavelsom ved Biffernes Høst iagttager jeg en Fremgangsmaade, som bidrager meget til Halmens Godhed. Naar nemlig disse Bælgfrugter efter Veirets Bestaafenhed have ligget et Par Dage eller lidt længere paa Skaar, sættes de løst i runde Høbe, som ere spidse opad, eller i Smaastaffe af omtrent $2\frac{1}{2}$ til 3 Fods Høide og tilsvarende Omfang, og vendes en eller to Gange om, indtil de ere fuldkomment tørre. De saaledes behandlede Urter og Biffer beholde fordetmeste deres grønne Farve, saafremt de ikke vare ganske visne før de afhuggedes, og yde Dvæget et langt behageligere og mere nærende Foder, end naar de ere blevne liggende i Skaarene og vendte i disse, indtil de ere blevne tørre og tilstræffeligen veirede. Efterat at Bælgfæden er hjemført, faaer denne Mark den anden halve Deel af den for samme bestemte dyriske Gjødsning, eller dersom Omstændighederne byde det, bliver ogsaa en

Deel deraf først udbragt om Efteraaret, og nedploiet med Vintersædens Sædfure.

Den hidtil givne Fremstilling af mit Avlsbrug viser, at alle Stubbe omploies for Vinteren, og at ingen af Markerne ligger til Brak. Hidtil har jeg nemlig aldeles kunnet undvære Brakken saavel ved Jordens hyppige Ploining, den stærke Gjødsning og den indskudte Spergelsæd, som og især ved den passende Frugtverel og den stærke Kløveravl, og dog har jeg langt renere og mere vel dyrkede Marker, end forhen ved Brakkens Brug. Skulde forøvrigt i Fremtiden en eller anden Mark af en eller anden Grund behøve en reen Brak, saa kan samme gives for eet Aar paa den Tid, den ellers skulde baaret Urter og Biffer.

Der gives desværre endnu altid Avlsbrug nok, i hvilke Dvægholdet betragtes som et nødvendigt Onde, idet Hornqvæg og Faar kun ansees for uundværlige for den Gjødnings Skyld, som Kornavlens udfordrer. Ved adskillige Driftsmaader kan man vel ogsaa have fuldkommen Ret i denne Formening, især da man tidt nok, ved denne bestedne Fordring til Huusdyrene, ikke engang opnaaer sin Hensigt, fordi der fattes meget i, at man erholder Gjødsning nok til igjen at erstatte Jordsmønnen de Næringsstoffer, som man fratager det ved en meget udstrakt Kornavl. Grunden hertil maa alene søges i en altfor indskrænket Foder-Avl, og i den uhenigtsmæssige Maade, paa hvilken Dyrene røgtes og passes. Ved Handelens nuværende Gang er der paa de fleste Steder ingen Grund til at antage, at

Dvægghold ikke ligesaa vel skulde kunne yde en betydelig reen Indtægt, som Kornavl; og jeg er overtydet om, at jo høiere den rene Indtægt ved hensigtsmæssig Dvægghold viser sig at være, en desto høiere og sikrere reen Indtægt af Kornavlen vil der ogsaa kunne ventes. Thi en høj Indtægt af Huusdyrene forudsætter, at de maae pasfes og pleies vel, hvortil et rigeligt Forraad af godt Foder (hvorved her ingenlunde menes den tørre Halm) udfræves. Herved vindes atter megen og god Gjødsfelte, og ved denne forhøies Kornproductionen.

Omendffjøndt nu et hensigtsmæssigt Dvægghold egentlig ikke kan være knyttet til noget særligt Agerdyrkningsystem, og Dvægget ved ethvert af disse maa erholde en lige god og hensigtsmæssig Pleie og Røgt, dersom det skal ophøre at være et nødvendigt Onde, saa er det dog rimeligt, at der ved en vel indrettet Bereddrift vil blive viist Hornqvægget den største Omhu. Ved Bereddriften kunne Køerne nemlig paa Stalden erholde ligesaa rigeligt Foder som ved Kobbeldriften, og tillige erholde det paa en hensigtsmæssigere og sundere Maade, og derhos kunne de levere langt mere og langt bedre Gjødsfelte. Det rene Trevangsbrug kan i denne Henseende aldeles ikke komme i nogen Sammenligning med Bereddriften. Man kan vel altsaa antage, at et mere indbringende Dvægghold er et Fortrin ved sidstnævnte Agerdyrkningsystem.

Uden at gaae særdeles i Detail, vil jeg kun fortælle vife, hvorledes Dvægavlen ved mit Avlsbrug er

bestaffen, og hvilken Røgt og Pleie ethvert Slags Dvæg erholder.

1) Hornqvæget. Jeg holder kun Malfekøer og Stude til Fedning. Med Tillæg af Kalve befatter jeg mig ikke, fordi efter min Regning en Ko, jeg selv har opdrættet, forinden den kan yde mig den fulde Nytte (hvilket i Regelen først er naar den har faaet den 3die Kalv) bliver mig meget dyrere, end naar jeg kjøber den som Lødekø, og til at erholde saadanne er her tilstræffelig Veilighed. Iovrigt ombytter jeg just ikke ofte Malfekøerne, fordi Erfaring har lært mig, at Malfeqvæg, som bestandigt holdes godt, kan yde fuld Nytte langt over det 10de og 12te Leveaar, efter hvilket man ellers pleier at antage, at Dvæg ikke længer kan beholdes med Fordeel. Jeg solgte i forrige Efteraar en feed Ko, som stod i sit 22de Leveaar, og som i en Række af Aar vedblev at være min bedste Malfeko, indtil den blev sat hen at fede, og som var saa munter og kraftfuld, at den, da den blev afhentet af Kjøberen, maatte fængsles stærkt for at styres. For at overtøye mig om, i hvilket Forhold Malfeqvæg af forskjellig Størrelse betalte sit Foder ved den Mælk, det ydede, kjøbte jeg tilforn med Forsæt flere Exemplarer af den Landrace, her findes af forskjellig Størrelse og Vægt, hvorved jeg er kommen til den Overbeviisning, at den saakaldte Mellemfort sikkrest opfylder ovenmeldte Hensigt, og at dernæst den mindre Slags Dvæg dertil er bedre end det største Slags. Næst efter at det unge Dyr er tillagt paa en mælkerig Moder,

synes ogsaa det Slags Foder, hvormed det især bliver opfodt, at have en meget væsentlig Indvirkning paa dets senere Melkerighed, ja endog at være vigtigere end en fordeelagtig Legemsdannelse, ihvorvel denne sidste heller ikke maa oversees. Men i ethvert Tilfælde maa et Dyr, som siden skal dannes til en god Malko, fra dets Ungdom af nyde den omhyggeligste Nøgt og Pleie. Saasnart en Malko bliver for gammel, eller af andre Grunde indbringer mindre end den bør, bliver den sat gold*), og den er da for det meste tjenlig for Slagteren, fordi jeg hele Aaret igjennem bestandigt søger at holde mit Malkeqvæg i god Stand. Slagteqvæg bliver her paa Egnen betalt temmelig godt, og en Ko af denne Bestaafenhed er sædvanligen i saa god Priis, at man derfor kan faae en Lødko af samme Slags.

Af det, som foran er anført om mine Fodermarker, kan man skjønne, hvilke Slags Foderværter jeg kan anvende til Malkokøerne, nemlig Kløver, grønt eller som Hø, Runkelroer, Raalraber og Kartofler, som ogsaa, naar det gjøres nødigt, Spergel, hvoraf jeg dyrker den større Sort, som jeg for nogle Aar siden har forskrevet fra Brabant. Det første grønne Foder om Foraaret faaes fra en Deel af min Frugt- og Urte-Have, som er besaaet med fransk Raigræs, der i dette Aar den 5te April blev flaaet $\frac{1}{2}$ Alen høit og siden endnu kunde flaaes 4 Gange. Dernæst kommer

*) Paa Fyenssk: senet eller malket seen.

Kløveren, som jeg lader afhugge i smaae Portioner, faasnart den er et Par Haandsbrede høi, og uddele til Malkesøerne imellem Haffelse af Verte-halm. Denne unge Kløver virker høist fordeelig paa Melkningen, og Kløverafgrøden bliver alligevel ubestaaren, fordi ogsaa her, ligesom ved ungt Græs, Afhugningen med Leen iffun synes at anspore til hurtigere Væxt, og Kløveren voxer saa hurtigt frem igjen, at der paa samme Areal endnu ret vel kan erholdes to fulde Slet. Ogsaa giver den stærke Hvede, som maa afhugges, fordi den ellers for tidligt vil gaae i Veie, endnu noget Tilskud for denne Fodringsperiode. Ellers lægges Kløveren altid for Hornqvæget i det Stadium af dens Væxt, da den begynder at gaae i Hoveder. Kløver, som er bleven ældre, bliver deels gjort til Hø, deels anvendt som Hestefoder. Medens der om Sommeren fodres med grøn Kløver, gives der ogsaa Køerne noget Halm til at gumle paa, hvis Levninger derpaa anvendes til Strøelse. Istedetfor eller afværlende med dette gives ogsaa, især i vaade Sommer, noget Kløverhø, som enten endnu havees tilovers fra Vinterfodringen, eller som er vunden ved den første Kløverflet i det løbende Aar. Denne Tilgift af tørt Foder, naar der fodres med grøn Kløver, er ikke alene meget tjenlig for Qvæget, men hjælper ogsaa til at drage bedre Nytte af det grønne Foder, idet det sidste af det fastere tørre Foder tilbageholdes længere i det dyrkede Legeme, hvorfor Fordøielsen forstærkes længere og Næringsstoffet udbrages bedre. Ved denne Fremgangsmaade und-

gaacs Dyrenes Kareren eller Tyndgjoden, som ellers saa hyppigt finder Sted. Naar Fodringen med grøn Klover er paa Hældningen, borttages de gulnende Blade af Roerne og benyttes til Dvægfoder, hvorhos der gives noget mere Kloverhø. Tillige afflaacs Kloveren, som i samme Aar er saact i Rugen, hvilket de fleste Aaringer lader sig gjøre. Senere hen aftages flere Blade, indtil endeligen Bladene af Roehøsten afskjæres. Og dersom Høsten af Grønffoder ikke skulde være falden rigeligt ud, saa staaer imod Michelsdags-Tider Spergelen paa Ertemarken, og kan benyttes til Fodring. Saasnart Roekbladene alle tilsammen ere opfodrede, fodres der først hele Efteraaret igjennem med Kartofler, som paa denne Tid indeholde meest Stivelse-Meel. Kartoflerne opfodres raae, sønderstampede og blandede med Avner, fordi raae Kartofler give mere Melk end kogte, hvorimod kogte virke bedre paa Fedevæg til at ansætte Kjød. Fodringen med Runkelroer og Raalraber begynder sildigere, og holder ved hele Vinteren igjennem, indtil man om Foraaret atter kan begynde med Grønffoder. Runkelroer og Raalraber opfodres i en Blanding, hvori der er lige Dele af hver Slags, for at Raalraberne, som mindre godt kunne holde sig, og af hvilke jeg i Regelen udplanter langt færre end af Runkelroerne, tidligere kunne komme afveien. Som Blanding med de stampede Roer faaer Roerne alle Avnerne og Ertehalmen, der er staaren i Haffelse. Desuden faaer Hornqvæget 2 Gange ugentlig Salt (hver Gang 6 til 8 Pund til

hver Ko) og daglig $\frac{1}{2}$ Pund Oliefager til hvert Dvægs-
hoved. De sidste lader jeg fornemmelig tildele Dyrene,
for at den Syre, som opstaaer i Mave af Koerne,
kan affumpes ved de olieagtige Dele*) og Sundheden
bedre vedligeholdes. Desuden bliver alt det Frøe, som
ved Kornrensningen falder igjennem Maskinen, kogt
og givet Koerne tilligemed Oliefagerne i Vandtruget.
Vinteren igjennem indtil Enden af Februar erholde
Koerne større Portioner af Koer end siden fra Marts
Maanedes Begyndelse og indtil Grønsfoder kan have,
i hvilken Periode de faae flere Oliefager. Grunden
til denne Fremgangsmaade er den, at Koerne, som, lige-
som Kartoflerne, tabe mere af deres Fodergehalt eller næ-
rende Evne, jo mere Foraaret nærmer sig, bør benyt-
tes saa meget som muligt medens de indeholde deres
fulde Næringsstof; Oliefagernes Foder-Værdie er der-
imod mere uforandret den samme.

I hvor mange Portioner Foderet daglig skal læg-
ges for Dyrene, derom er der som bekjendt forstjellige
Meninger. Fleeraarige derover anstillede Forsøg have
viist mig, at naar et bestemt Quantum Foder daglig
blev lagt for Dvæget til bestemte Tider i 5 Portioner,
saa gave Koerne derved hverken mere eller bedre Melk,
end naar de erholdt det samme Foderquantum i 3 Por-
tioner (Morgen, Middag og Aften), folgelig gav den
første Fremgangsmaade blot mere Arbeide. Men var
det Forderquantum, som hver Dag gaves i 3 Portio-

*) For denne Grundes Gylbigheid, tør Oversætteren just ikke
indestaae.

ner, af saadan Bestaffenhed og Godhed, at den dyrifte Organisme havde fuld Bestjæftigelse med tilbørlig at udbrage de Næringsdele, som indeholdtes i samme, og med at ombanne dem til animaliske Produkter, saa havde en 4de eller 5te Portion, som tillagdes foruden hiint bestemte Foderquantum, en saare ringe eller saa godt som slet ingen Indflydelse paa Melkningen. Et saadant Overmaal af Foder medfører altsaa alene, at Foder spildes og bortødes, og er ikke sundt for Dyrene, som derved let æde for meget, hvorved der med Hensyn til Bearbejdelsen af den optagne Fodermaase fordes mere af den dyrifte Organisme, end den er istand til at præstere. Derimod forekommer det mig hensigtsmæssigere, naar man har unge Dyr, at dele det for dem bestemte daglige Foderquantum i mere end 3 Portioner, fordi den dyrifte Mechanisme her endnu er spæd, og ikke vel uden Skade for Sundheden taaler nogen Besværlighed, men derimod arbejder rastere og fordoier hurtigere. Et lignende Forhold finder jo Sted med Mennesket, idet Børn som bekiendt spise meget oftere end vorne eller gamle Folk.

Ligesaa forskjellige Anskuelser har man hidtil ogsaa havt om, hvor mange Gange om Dagen man burde malke en Ko, for at faae saa megen Melk af den -som muligt. Nogle tilraade i denne Hensigt at malke togange dagligt, Andre tregange, og endelig paaftaae endnu Andre, at dette Maal kun lader sig opnaae ved at malke fire Gange hver Dag. Det indsees let, at man herved især maa see hen til, i hvil-

ken Periode af Melkerighed Koen befinder sig, det vil sige, om den er nybærre eller udmalket. Intet af de i denne Anledning anstillede Forsøg har givet mig mere Mælk, og jeg lader derfor efter den sædvanlige Melkthode Køerne malke tregange daglig indtil den 5te eller 6te Maaned af deres Drægtighed, men derefter togange indtil de en Maaned før de skulle kælte i Regelen fritages for at malke mere. Ved kun at malke to gange om Dagen vil en nybærre Ko, som giver megen Mælk, let føle Trykken og Stikken i Iveret af den stærkt tilstrømmende Mælk; medens man ved at malke fire Gange daglig som oftest kun vilde formere Arbejdet. Mere Mælk faaes under lige Omstændigheder kun af mere eller bedre Foder.

Naar der om Sommeren staldfodres med grøn Kløver, faae mine Køer koldt Vand at drikke lige fra Brønden til Middag og Aften før Foderet, uden Skraa, Olie, Fager eller noget Sligt. Men fra den Tid af, da koldere Dage indfinde sig om Esteraaret, og indtil hen i Foraaret, naar det er blevet saa varmt, at man kan holde op at lægge i Kaffelovnen, erholde de Middag og Aften Foder, som er vædet med kogt Vand, hvortil jeg faaer det varme Vand paa en ganske simpel og ubekostelig Maade. Ved Siden af en Koge-Døn*), som tillige opvarmer Folkestuen, er nemlig opstillet et Kar, hvori, ved Hjælp af en Kobber-Massine, som gaaer derfra til Dønen, 15 Spande Vand i en Tid af 2

*) Formodentlig en Kaffelovn, hvori der kan koges Mad, omtrent som en fyenssk saakaldet Kølle-Kaffelovn.

Timer kunne bringes i Kog, eller $2\frac{1}{2}$ Berliner Schef-
fel *) Kartoffler i ligesaa lang Tid koges mere ved
Damp. Dette Apparat kan ligesaa vel gøres større som
mindre. I Koge=Ovnen koges Mad til min Familie
og Tyendet ligesom tilforn, uden at der behøves det
ringeste mere af Brændsel.

Vinterfodringen er nu ordnet paa følgende Maade:
Det Koe=Foder, som skal gives Dvæget om Morgenens,
bliver om Aftenen forud stødt eller stampet færdigt, og
blandet tilbørlig paa Foderloen med Avner eller Haf-
felse, for at disse sidste bedre kunne udblødes og blød-
gøres, og derpaa lagt i en Hob og sammentrykket
noget. Efter at Køerne have fortæret dette Foder,
lægges Halm for dem. Men det Foder af Koe, som
er bestemt til Middagen, kommes allerede tidligt i
Bandtruget tilligemed Avner, og vædes med et Par
Spande Vand fra Dampkarret, som allerede er bleven
opvarmet ved den Ild, hvorved der kogtes Kaffe og
Suppe. Om Middagen foies hertil den udblødte Olie-
fage tilligemed en tilstrækkelig Mængde varmet Vand,
hvorpaa dette Foder lægges for Dvæget. Desuden
erholde Køerne Kløverhø og siden noget Halm. Det
Foder Koe, som er bestemt til Aften, bliver ligeledes
tilligemed Avner allerede om Middagen vædet med et
Par Spande hedt Vand, og om Aftenen fodres da
som om Middagen, ifkun at Oliefagen udelades indtil

*) En Berliner Scheffel er omtrent $3\frac{1}{2}$ Skjeppe efter dansk
Maal. $2\frac{1}{2}$ Berl. Scheffel er altsaa omtrent en dansk
Tønde.

den Tid paa Aaret kommer, da der, som alt er bemærket, gives flere Oliefager. Denne varme Fodring virker forunderligt til at holde Køerne ved Melken og i god Stand, og Grunden hertil er vel især, at Auner og Vertebrals-Hæftelse ved det varme Vand blive mere opløselige og altsaa mere fordøielige for Dyrene. Selv til lettere at faae Smør af Fløden, synes det varme udblødte Foder at virke gunstigt, da man sædvanlig faaer Smør i kort Tid, medens der fodres paa denne Maade. Lad end være, at der paastaaes, at kold Drifte, som gives ogsaa om Vinteren, holder Malkekoerne sundere, saa at de kunne opnaae en høiere Alder, saa kan jeg dog forsikre, at mine Køer altid have været sunde og muntre, og tillige kunne blive gamle. Men var end det sidste ikke Tilfældet, saa vilde jeg dog endnu ikke deri finde nogen Grund til at forlade min Fremgangsmaade, da jeg jo ingenlunde har gjort det til min Opgave, at opdrage saa gamle Køer som muligt.

Hidtil har jeg holdt 8 Køer, og gjort det øvrige Foder i Penge ved at fede Stude, af hvilke jeg om Efteraaret opstalder saa mange i Forhold til deres Størrelse, som efter et Dverflag over det indavlede Foder synes raadeligt. I det Hele taget blive de fodrede paa samme Maade som Køerne, naar alene undtages, at de midt i Fødningen faae flere Oliefager og mere Salt, og at Foderet gives dem i 5 og altsaa ogsaa i mindre Portioner. Desuden faae de ikke raae, men ved Damp kogte Kartofler. I Almindelighed

har jeg inden 5 Maaneders Forløb havt dette Fødeqvæg saa fedt, at Prisen, hvortil de solgtes, i Gjennemsnit udgjorde det Dobbelte af Indkjøbsprisen. Dog vil jeg fra dette Aar af reducere Studesedningen til et Par Stykker, som jeg om Efteraaret vil tage med til Pløinings-Arbeidet, og navnlig til at pløie Sædfuren paa den Mark, der næste Foraar skal være Havre, og som jeg derpaa vil indsatte til Fedning. Derimod kan jeg forhøie Antallet af mit Malkeqvæg til 14 eller 16 Stykker. Aarsagen hertil er, at efter de locale Forhold kaste Malkekøer mere af sig end Fødeqvæg; idetmindste drager jeg større Nytte af mine Fodervæxter ved hine, end ved dette.

Hvor meget Foder efter Bægt og Maal mine Køer eller Stude daglig erholde, bliver mig nu, sandt at sige, svært at angive, da Fremgangsmaaden derved allerede er bleven aldeles praktiff. Min Opsigt herved, saavidt en saadan er mig mulig, gaaer fornemmelig ud paa, at ingen Nødslen med Foder maa finde Sted. Jeg har ogsaa længere i tidligere Dage veiet og maalt meget, men fandt næsten altid, at de i Lærebøger angivne Summer vare meget for ængsteligt beregnede efter Guldvægt eller Decimalmaal. Thi hvad Nytte kan en Malkeko yde, naar man bestemmer dens daglige Portion til Værdien af 10 til 12 Pund Høe? Bestaaer en saadan Foderportion ikke for største Delen af Halm, saa bliver Dyret ikke fuldkommen mæt og maa næsten sulte ihjel; og bestaaer det af tør Halm, saa kan Dyret hverken vedblive at være

i god Stand, eller give megen Mælk. Længere hen vil jeg opsummere det Forraad af Foder, jeg omtrent har, hvoraf man da let vil kunne see, hvormeget der gaaer til et Stykke Hornqvæg.

2. Svinene. Svineavlen staaer i mit Avlsbrug i meget nøie Forbindelse med Mælkningen og altsaa med Koestalden, fordi den sure Mælk udgjor sammes Hovedstotte. Ogsaa disse Dyr tillægges jeg ikke selv; men troer efter de locale Forhold her, saavidt jeg kan regne, at staae mig bedre ved at kjøbe Femugers-Grise, som her faaes i tilstrækkelig Mængde, og opfodre dem med suur Mælk til saakaldte Kjødsviin. Deres Hovedføde bestaaer, som sagt, i den sure Mælk, som al sammen, med Fradrag af lidt Ost til Huusholdningen, opfodres til dem tilligemed en Tilfætning af Kartofler, som ere kogte ved Damp i det ovenfor omtalte Kogekar, noget Klid, som erholdes naar Brødfornet males, Skyllevand og andet Affald i Huusholdningen. Om Sommeren faae de, istedetfor Kartofler, det aflugede Ukrud, unge Klover, og siden Koerblade. Ved at anvende en stor Mængde Kartofler, der gives Køerne til at frembringe Mælk, istedetfor at give dem umiddelbart til Svinene, og derpaa at give Svinene den sure Mælk, troer jeg næsten at kunne anslaae al den af Kartoflerne frembragte Flode, og det af denne kjerne Smør, som en reen Indtægt, fremkommet ved at benytte Kartoflerne paa denne Maade; — eller med andre Ord: Jeg opfodrer en Deel af de for Svinene bestemte Kartofler til Køerne, tager af det derved frem-

bragte større Quantum Mælk Fløden, og giver Svinene den sure Mælk, der nu frembringer samme Virkning paa disse, som de Kartofler, der unddrages dem, vilde have frembragt.

Svinene erholde deres daglige Quantum af Føde bestandigen i 5 Portioner til forskjellige Tider paa Dagen, og om Vinteren altid varmt. Det er vistnok ikke ubetydeligt, hvad Sviin kunne tage til sig af Føde, som er tilberedt saaledes; men det er heller ikke mindre overraskende, hvor hastigt deres Væxt skrider fremad. I Gjennemsnit sælger jeg de saaledes opfødte Ungsviin, som yde meget delicat Svinekjød, i en Alder af 5 Maaneder for 9 til 10 Thaler*) Stykket. Ved Indkjøbet kommer hver Griis mig i Gjennemsnit paa 1 Thaler 4 til 6 Groschen. Efter Forholdene her finder jeg det fordeelagtigt at affætte Sviin i denne Alder, da fede Sviin forholdsvis staae i en betydeligt lavere Priis. Kun 2 til 3 Stykker fedes noget for Fedtets Skyld, som behøves i min Huusholdning, og til disse indrømmes endnu en Tilgift af kogte Urter, endssjøndt ogsaa disse i Almindelighed slagtes, naar de ere 1 Aar gamle. Tilligemed den ovennævnte Forsøgelse af mine Mælkfæer erholder ogsaa Svine-Opfødingen en større Udstrækning; hvilken sidste er den egentlige Hovedbæ- væggrund til hiin Forsøgelse. Jeg haaber saaledes for Fremtiden aarlig at kunne sælge 24 til 30 Stykker

*) 1 Thaler preussisk er liig 1 Rigsbankdaler $30\frac{1}{2}$ s.; 1 Groschen er $\frac{1}{24}$ af 1 Thaler; altsaa paa det Nærmeste $5\frac{1}{4}$ Rigsbankskilling.

Sviin af den anførte Alder til den omtalte Priis. Paa denne Maade drager jeg ikke alene langt mere Nytte af den sure Melk, end om jeg deraf fabrikerede magre Oste, men jeg foræbler desuden ogsaa Melkeproduktet et Trin høiere til Bedste for min Mødding. Da min Bopæl ligger for langt fra Leipzig, til at jeg med Fordeel der kan affætte Melken raa, eller da Leipzig ikke er stor nok dertil, saa troer jeg, ved bemeldte Forbindelse af Cochonneriet med Meieriet, at komme de Fordele, som Melkehandel ellers giver, saa nær som muligt. Erfaring berettiger mig til at antage, at en god Malkeso, som erholder noksom rigelig Næring, kan i 40 Uger af Aaret ugentlig yde 6 Pund Smør. Da den i Almindelighed kun ophører at malke 4 Uger før Kælvningen, og Kalven maa patte i 14 Dage, saa bliver der endnu 6 Uger af Aaret, foruden de ovennævnte 40, tilovers, i hvilke den giver Melk. Men disses Produkt henregner jeg til det, som erholdes i de sidste 6 af ovennævnte 40 Uger, i hvilke Koen giver betydeligt mindre men derhos ogsaa federe Melk end ellers. Af den sure Melk, som Aaret igjennem bekommes af 1 god Malkeso, kunne 2 Sviin af ovennævnte Alder opfødes. Regner man hertil endnu Kalvens Bærdie, saa har man Udbyttet af en god og vel næret Malkeso.

3) Faarene. Endskjondt jeg allerede for 10 Aar siden aldeles har affkaffet Faar i mit Landbrug, saa vil jeg dog med faa Ord anføre den Fremgangsmaade, jeg brugte ved deres Forpleining i den Tid,

jeg holdt dem. At holde Brak for at græsse Faarene om Sommeren, var mig meget i Veien ved Indførelsen af min Bereddrift, og dette foranledigede mig især til at opgive at holde Faar. Men forud indførte jeg et Aarstid Staldfodring for dem, for at overtøye mig om, hvordan disse Dyr, holdte paa denne Maade, betale deres Foder. Til denne Hensigt indrettede jeg en lille Faaregaard med de fornødne Hækker o. s. v. paa min Gaardsplads, hvor disse Dyr, forsynede med den nødvendige Strøelse, bleve hele Sommeren Dag og Nat, undtagen i Middagstimerne, paa de varmeste Dage, og paa Regndage og i kolde Nætter, da jeg lod dem bringe paa Stald. Sommerfoderet bestod fornemmelig af grøn Klover tilligemed noget Spergel og grønne Urter, ligesom ogsaa den Halm, der var bestemt til Strøelse, blev lagt for dem, at de kunde udpille deraf, hvad de vilde. Vinterfodringen fandt Sted paa sædvanlig Maade, og Faarene erholdt for at trives bedre af de Kartofler, som ogsaa gaves dem, en Tilfætning af Oliekager og det fornødne Salt. Faarene holdt sig ved denne Staldfodring ikke alene fuldkomment funde og muntre, men de bragte ogsaa langt kraftigere og smukkere Lam, leverede langt mere og bedre Uld, og havde næsten alle lagt saa godt Kjød paa sig, at jeg om Foraaret uden videre Fødning kunde sælge dem til Slagterne. Men min væsentligste Binding derved bestod deri, at jeg kun behøvede at besaae Halvdelen af den Mark, der ellers havde ligget Brak, til Sommergræsning for Faarene, med Klover og Spergel, hvor-

imod den anden Halvdeel stod mig til fri Disposition. Desuden erholdt jeg naturligviis ogsaa langt mere og bedre Gjødste af Faarene. Uagtet denne Fordeel af Staldfodring fremfor Græsgang, fandt jeg dog ved nøiere Beregning, at Hornqvæg betaler et lige Dvantage Foder langt fuldstændigere ved Mælk og Gjødning end Faarene, hvorfor jeg afslagde disse aldeles. For fremdeles at overtøye mig om, i hvilket Forhold den rene Indtægt af Faars Fedning stod til Indtægten af Hornqvægs Fedning, kjøbte jeg siden 30 Stykker Bødder om Efteraaret, ligesom de kom fra Græsgangen, og indsatte dem til at fede paa. Som Foder erholdt de Kartofler, Roer, Diefager, Hø, god Halm og det fornødne Salt. Uagtet der oftere afverledes med Foderet, og dette blev givet flere Gange daglig og i mindre Portioner, var det dog ofte Tilfældet, at disse Dyr ingen ret Lyst havde til at æde det, saa at Fedningen gik temmelig langsomt. Prisen, som jeg erholdt ved deres Salg, var ingenlunde tilfredsstillende, især da jeg ikke havde Lyst til at tilstæde Udsøgningen af de bedre Individier, og jeg fandt da ogsaa her, at Faaret stod langt tilbage for Hornqvæget. Jeg har sildigere flere Gange andetsteds overtøyet mig om, at Merinosfaaret kun lidet egner sig til Fedning; men jeg troer ikke bestomindre, at Fedning af en saadan Faarerace, som har en betydelig større Krop, og især er stiftet til at ansætte Kjød og Tælle, ogsaa hos os kan blive lønnende.

Endsfiøndt ved de nuværende Uldpriser, og de lidet gunstige Udsigter til at samme ville stige, Indtæg-

ten af Schæferierne er falden betydeligt, kan Faareavlen dog endnu fortjene at anbefales, hvor man har et Jordsmøn af den Bestaaffenhed, at det ikke vel kan benyttes anderledes end til Græsgang; men i Almindelighed er der dog nok Grund til at antage, at et Meierie vil betale sig bedre, hvor Jorden er frugtbar, og istand til at lønne Omkostningerne ved dens Dykning.

4) Fjedercreaturene. Gjæs og Kalkuner har jeg ligeledes affkaffet allerede for flere Aar siden, fordi de i Gjennemsnit ikke betale Udlægget og Besværighederne ved at tillægge og opføde dem. Under betale sig bedre, naar man har tilstrækkeligt Vand i Nærheden. De almindelige Smaahøns holder jeg for de nyttigste af Fjedercreaturene. Den største Deel af Aaret erholde Hønsene her smaahakkede kogte og varme Kartofler, sjældent Korn, men da Byg, og det af bedste Sort. Det bliver altid en stor Feil at fodre Fjedercreaturene med daarligt Korn i Gaarden, især naar der, hvad ofte er Tilfældet, findes Ufrudsfroderimellem, efterdi dette Frø, saavel som de ringere Korn, ikke opsamles af Fjederkræet og altsaa bringes med paa Møddingen og derafra paa Ageren.

5) Hestene. Jeg holder 4 Arbeidsheste af en temmelig lille Mellemfort, som uden Vanskelighed til rette Tid kunne udrette mit Markarbeide, da det Jordsmøn, jeg har at dyrke, ikke er altfor svært. Jeg har altid havt en vis Frygt for store tunge Plovheste, fordi de ikke alene, som bekjendt, behøve mere Foder, men

ogsaa, fordi de snarere trættes, da de ved sædvanlige Pløningsarbejder paa en vis Maade bære en Overvægt af Legemsmasse om med sig til ingen Nytte, idet deres hele Kraft næsten aldrig udfordres ved saadanne Arbejder. Især for Harven vise de ikke den Udholdenhed, som mindre Heste, hvilke heller ikke synke saa dybt i den løse, bløde Jord. For svære Foermandsvogne eller til Pløining i meget stærk, stivleret Jord, ere de store Heste paa rette Sted, hvor de da ogsaa betale det mere Foder, de fortære, ved Anvendelsen af deres fulde Kraft. Sædvanligen opdrætter jeg selv mine Heste, og kjøber dem som Føl*), dog ikke gjerne førend de ere 1 Aar gamle, fordi man i Hestens 2det Leveaar ialmindelighed bedre kan see paa den, hvad der omtrent vil blive af den, end det tidligere vel er muligt. Føllene og Plagene faae om Sommeren rigeligt af grøn Kløver, og om Vinteren i Forhold til deres Alder et kraftigt Havrefoder. Jeg er ingenlunde af den Mening, som nu og da har været fremsat, at Føler ret vel kunne lade sig nøie med det, som de ældre Heste have ladet blive tilovers i Kryb-

*) Flere Grunde synes at tale for, at man paa Herregaarde og Præstegaarde, hvor man ikke just har Leilighed at have et egentligt Stutterie, gjør rettest i at kjøbe gode Føl af Bønder, som have gode Følhopper; men ikke saa megen Hæve at give Føllene, som diæse bør have, for ret at trives. Thi paa de førstnævnte Gaarde ere Hopperne i Almindelighed for fede til at være frugtbare, og en dragtig Hoppe behandles vel heller ikke altid med den Omhu af Tjenestefolk, som af Bonden selv. D. Ann.

ken. Det er for det meste grovere slettere Foder, som desuden ikke sjelden er bleven suurt, og derfor ikke engang er tjenligt, langt mindre stiftet til at gives et ungt Dyr paa den Tid, da dets Legeme skal udvore og uddanne sig. En fast, muskuløs og proportioneret Uddannelse af alle Dele paa den unge Hests Legeme fremmes fortrinligviis ved et forholdsmæssigt Quantum kraftigt Foder. Efterat de unge Heste have fyldt deres andet Aar, lader jeg dem efterhaanden ved ganske lette Arbejder vænnes til at trække, saa at de et Aar sildigere fuldkomment tage Deel i alt Arbejde. Kun ved tidligt at vænne Dyret til de Arbejder, til hvilke man har bestemt det, erholder dets Legeme den nødvendige Fasthed, Færdighed og de øvrige Egenheder, som udfordres for at det kan yde sin Tjeneste, ligesom f. Ex. ogsaa hos Mennesket den Arm og Haand, som bruges meest (sædvanlig den høire), besidder mere Kraft og Duelighed end den anden.

Til Kjernefoder have mine Heste siden forrige Efteraar faaet Bikker, saaledes at der i hver Tønde af disse var blandet 1 Skp. Havre. Hermed agter jeg i Fremtiden at vedblive, thi Havren kan ikke alene her paa Egnen bedre affættes, men staaer ogsaa i Forhold til sin Kraft som Foder i høiere Priis end Bikkerne*). Naar Arbejdet om Foraaret ret gaaer stivt paa, faae

*) I Sjælland har derimod 1 Td. Bikker iaar næsten holdt Priis med 1 Td. Hvede; men her har ogsaa været den Tid, da man næsten ikke kunde affatte Bikker til nogen-
sommelst Priis.

Hestene endnu et Tillæg af Urter. De til Hestefoder bestemte Urter og Biffer blive ligeledes kogte i det ovennævnte Dampkar. Sædvanligen hældes $1\frac{1}{2}$ Berl. Scheffel deri, og ifølge Udbuldningsen udtages 2 Berl. Scheffel ($6\frac{3}{4}$ Skp. dansk Maal), som afgive Foder til 4 Heste i 4 Dage. Den halve Berl. Scheffel, som Maalet foroges ved Damp-Kogningen, regner jeg for vunden, efterdi Hestene holde sig ligesaa godt ved en halv Scheffel dampkogte Biffer som ere maalte efter Kogningen, som ved en halv Scheffel raee Biffer, som blot støbes for der fodres med dem. Desuden holde Hestene særdeles meget af saadant Foder, som ved Dampkogningen har erholdt en væsentlig Forbedring, navnlig med Hensyn til det bittere Stof i samme. Saa-vel Havre, som enhver anden Kornart, der bruges til Hestefoder, burde steds forud koges ved Damp da en fjerde Deel af samme derved kan spares. Desuden faae mine 4 Heste endnu daglig $\frac{1}{4}$ Centner Kloverhø, og til Natten god Biffehalm, hvilken sidste de overhovedet bekomme om Vinteren istedetfor Hø, som denne lidet travle Tid afstrækkes dem. At Biffehalm forarsager Hestene Ormesting, som ofte har været paastaet, har jeg hidtil aldrig mærket.

Forhen, medens jeg fodrede med Havre, gav jeg mine 4 Heste daglig 12 Berl. Megen*) Havrefjærne,

*) Da en Berliner Scheffel er $3\frac{1}{2}$ Skp. dansk Maal og en 1 Mege er $\frac{1}{12}$ Scheffel eller $\frac{1}{24}$ af en dansk Skjeppe, saa er 12 Berliner Megen omtrent 2 Skp. $1\frac{1}{2}$ Fdk. dansk Maal.

som jeg havde ladet skraae, hvorved jeg ogsaa antager, at nogen Kjerne spares.

I 2 Vintere har jeg fodret mine Heste med Kartofler, og derved fundet som Resultat, at Hestene, som bleve passede med særdeles Dmhu, vel derved vare fuldkommen sunde og vel ved Magt, men at de dog paa dette Foder lettere komme i Svæd ved Arbeidet, og overhovedet tabe deres glatte Udseende. Jeg antager altsaa, at have vel saamegen Nytte af mine Kartofler ved paa den ovenfor anførte Maade at bruge dem til Foder for Hornkvæget, især da ikke alle Heste have lige megen Lyst til at æde Kartofler, og mange kun med Noie kunne vænnes dertil*).

At fodre Heste med Klid, kan kun være raadeligt i Nødsfald, og naar Rugklid (ikke Hvedeklid) kunne faaes til billig Priis. Thi jo mere Kornet stiger i Prisen, saa at man derfor kunde have mere end almindelig Grund til at spare paa Kløverfoderet, desto renere udmales Melet ogsaa, og desto ringere Værdie have Klidene, som da næsten bestaae af bare Skaller.

Om Sommeren faae mine Heste slet ingen Kjerne, men Kløver, og vel at mærke saadan Kløver, som allerede fuldstændigt har udviklet sine Blomster, fordi denne baade er Hestene kjærere og tillige nærer dem bedre. Senere hen paa Sommeren faae de ogsaa en Deel af de Biffer, som ere affatte til at modnes, naar

*) Her have Hestene flere Gange om Foraaret faaet en Deel Kartofler og ikke alene beholdt deres glatte, men endog faaet et blommet Udseende deraf; de have alle strax lært at æde dem, uden nogen Vanskelighed. D. Anm.

de have begyndt at ansætte Bælge. Ved et saadant Grønsfoder, hvortil Dvergangen skeer efterhaanden, paa hvilken Maade den ogsaa gjøres fra Grønsfoder til Kjærnesfoder, befindes Hestene sig fortræffeligt, ere sunde, vel nærede, og istand til at udrette alle de Arbejder, hvortil man behøver dem.

At opstille en Beregning over den rene Indtægt af mit Avlsbrug, vilde her fore for vidt. For imidlertid omtrent at kunne skønne, hvor meget Foder og Halm der ved Dyrene bliver forvandlet til animalske Produkter og til Gjødning, skal her endnu gives en ganske kort Oversigt over det, som omtrent aarlig her kan indavles.

a) Rodvæxter.

1) Kartofler, $5\frac{1}{2}$ Morgen à 150 Centn. = 825 Centn.

2) Runkelroer og Raalraber, 7 Morgen
à 200 Centn. = 1400 —

3) Roerblade, 7 Morgen à 60 Centn. = 420 —

b) Kløver, 25 Morgen à 50 Centn. Hø = 1250 —

c) Græs og Vikker. Græs 6 Morgen à 8 Scheffel = 48 Berl. Scheffel;
ved 1 Scheffels Udtærskning faaes 300
Pund Halm; 48 Scheffel = . . 131 Centn. *)

*) 1 Centner er i Hamborg 112 Pbd. og paa andre Steder i Tydskland 108 Pbd. Men det synes af Ovenstaaende som Forfatteren har regnet 110 Pbd. til 1 Centner. Denne Antagelse kan idetmindste forklare nogle af hans Beregninger, skjøndt ikke dem alle. At forandre disse, hvor Anomalier opdages, gaaer imidlertid ikke an. Vi kunne ogsaa, uagtet disse, faae et omtrentlig Begreb om, hvad der paa Forfatterens Gaard indavles. D. Anm.

Biffer, $6\frac{1}{2}$ Morgen à 8 Scheffel er 52 Scheffel; ved 1 Scheffels Udtærstning faaes 200 Pund Halm; ved 52 Scheffels Udtærstning 94 $\frac{1}{2}$ Centn.

d) Byg, $12\frac{1}{2}$ Morgen à 12 Scheffel = 150 Scheffel; ved at udtærste 1 Scheffel faaes 150 Pund Halm, altsaa ved 150 Scheffel 295 $\frac{1}{2}$ —

e) Havre, 25 Morgen à 15 Scheffel er 375 Scheffel; Udtærstningen af 1 Scheffel giver 100 Pund Halm, altsaa af 375 Scheffel 340 —

f) Rug og Hvede, $37\frac{1}{2}$ Morgen à 10 Scheffel i Gjennemsnit = 375 Scheffel. Udtærstningen af 1 Scheffel giver i Gjennemsnit 250 Pund Halm; altsaa af 375 Scheffel 852 —

Summa 5608 Centn.

(Hestenes Kjørneføder, Oliefagerne, Klid o. s. v. ere her ikke medregnede.)

De indavlede Sædevare udgjorde altsaa;

1) Erter	48 Scheffel.
2) Biffer	52 —
3) Byg	150 —
4) Havre	375 —
5) Rug og Hvede . . .	375 —

Summa 1000 Berliner-Scheffel*).

*) \therefore 395 $\frac{5}{8}$ Lb. dansk Maal, hvilket maa kaldes godt paa 57 $\frac{1}{2}$ Lb. Land geom. Maal. D. Anm.

Ovennævnte 5608 Centner Planteprodukt, som anvendes til Dvæget deels som Foder og deels som Stroelse, multipliceret med 2, giver det Quantum Gjødsfe, som i et Aar kan frembringes i Aalsbruget, altsaa 11,216 Centner Gjødning. Naar hvert Læs regnes til 20 Centner, bliver det over 560 Læs Møg, hvoraf hver Morgen hvert 5te Aar faaer over 22 Læs*). Herved er Gjødsfningen med nedpløiede grønne Afgrøder ikke bleven medregnet, for at den i ugunstige Aaringer kan dække hvad der muligt i dem kunde mangle. Det samme gjælder om den unge Klover, som undertiden kan blive tjenlig til at slaae allerede i første Efteraar. Ved en saadan Gjødsfning tør maaskee de nysaanførte Angivelser over det Indavlede synes antagelige. Jovrigt har jeg undertiden havt meget betydeligere Udbytte, som jeg dog henregner blandt Undtagelser. Saaledes havde jeg f. Ex. i Aaret 1838 paa 25 Morgen (11½ Td. Land) avlet 101 Skofke**) Havre,

*) Forfatterens Eiendom indeholder nemlig, som alt er anført, 125 Morgen; hvoraf 25 aarlig gjødsfes. Da disse 125 Morgen er = $57\frac{1}{4}$ Tønde Land geom. Maal, er det altsaa omtrent $11\frac{1}{4}$ Td. Ld., der erholder ovennævnte 560 Læs Møg; hvilket er næsten 51 Læs til 1 Td. Land.

**) En Skof (Schock) svarer i Begreb nærmest til vort „Trave“. En Skof er i Almindelighed 60 Neg. Dog gjøres paa nogle Steder Forskjel „paa en svar Skof“ = 60 og „en let Skof“ = 40. I Fyen er en Trave 40 Neg; i Præstø Amt og paa Falster kun 20, og paa nogle Steder i Sjælland 60 Neg; men Regenes Størrelse er saa forskjellig, at en Trave paa 20 Neg undertiden giver ligesaameget i Skjeppen, som en Trave paa 40 eller 60 Neg.

hvoraf hver Skof i Gjennemsnit gav $6\frac{1}{2}$ Berliner-Scheffel*). I Aaret 1839 havde jeg paa 9 Morgen avlet 16 gode Læs Biffer, og deraf udtorset 136 Berl. Scheffel. Ogsaa havde jeg i samme Aar en ualmindelig rig Afgrøde af Roer, idet jeg paa 8 Morgen Land avlede 44 Læs Runkelroer, 20 Læs Kaalraber og 2 Læs Kaal (hvert Læs i Gjennemsnit til 30 Centner). De sidstnævnte Exempler kunne mine Dagleiere stadfæste, ligesom ogsaa mine Naboer vist ville bekræfte de omtalte Afgrøders Fortrinlighed. I Aaret 1840 har jeg høstet 300 Skofke (Traver) Rug og Hvede (af sidste 110 Skofke paa 11 Morgen) og 150 Skofke Baarsæd (hvoriblandt 65 Skofke Byg), altsaa tilsammen 450 Skofke.

Af ovenstaaende Fremstilling vil man see, hvor meget Foder jeg omtrent aarlig har til min Naadighed. Naar samme reduceres til Værdien af Hø, vil det omtrent udgjøre følgende Summer:

Værdie i Hø
eller Høværdie.

- a) Kartofler. $1\frac{1}{2}$ Centner Kartofler regnes lige med 1 Centner; altsaa bliver
825 Centner Kartofler = 550 Centn.
- b) Runkelroer og Kaalraber. $2\frac{1}{2}$
Centner = 1 Centn. Hø 1400 Centn. = 560 —
6 Pund Blade regner man lige med

*) Dette var altsaa i det Hele paa de $11\frac{1}{2}$ Tdr. Land 656 Berliner Scheffel eller 259 Tønder dansk Maal. En Frugtbarhed, hvorpaa Sjælland sjældent, men Holland og Fælster nok oftere kunne opvise lignende Exempler.

Høværdir.

Transport 1110 Centn.

- 1 Pund Roer; 420 Centn. Blade alt-
 saa = 70 Centn. Roer og disse = 28 —
- c) Kløverhø: 90 Pund = 100 Pund
 almindeligt Hø; 1250 Centner = . . 1389 —
- d) Ærtehalv og Biffelhalv. 1½ Cent-
 ner god Biffelhalv regner jeg lige med
 1 Centn. Hø; 225½ Centner altjaa = 150 —
- e) Havrehalv og Byghalm, tilsam-
 men 635½ Centner. 2 Centn. Halv =
 1 Centn. Hø; 635½ Centner = . . 318 —
- (Halmen af Vintersæden bruges til Strøelse.)

Summa — 2995 Centn.

Derfra maa afgaae:

Høværdir.

- 1) Til Kjøkkenbrug, Sviin, Høns o. s. v.
 412 Scheffel Kartofler udgjør efter Hø-
 værdir 275 Centn.
- 2) Til Hestene daglig 32 Pund Hø, er 106 —
- 3) I 120 Dage grøn Kløver til Hestene,
 beregnes til 90 —
- 4) Til Hestene bruges Biffelhalmen som
 Vintersøder 63 —

Summa — 534 Centn.

Herefter bliver der til 16 Malkekøer og 2 Fede-
 stude henved 2461 Centner Høværdir; hvoraf sees, at
 Halmen af Vaarsæden blot behøver at forelægges Dvæ-
 get til at lede ud af, og derpaa kan anvendes til
 Strøelse. Anvendelsen af denne Halv maa man alt-

faa ikke ansee som noget Tegn til, at Hornqvæget her nogenfinde savner et særdeles rigeligt og nærende Foder.

Ved Gjødfens Tilberedelse anvender jeg følgende Fremgangsmaade. Udmugningen af Staldene opsættes i Almindelighed saalænge, som Møget ingen Hindring volder i Dyrenes Røgt og Pleie, og foregaaer om Sommeren omtrent hver 8de og om Vinteren hver 14de Dag, alt efter som Møget ifølge det givne Føders Bestaffenhed har opdyngtet sig mere eller mindre. For ingen gjødende Dele at tabe, bliver Møget ikke skovlet langs hen ad Gaardspladsen til Møddingstedet, men trillet derhen paa en Hjulbør, hvilket i større Avlsbrug endnu beqvemmere kan stee ved en med Bræder beklædt lille Slæde*) (Schleife). Der muges til samme Tid hos Køer og Sviin, og Møget bliver enten blandet eller ført lagvis ovenpaa hinanden. Det samme stcer hos Hestene og Studene, saaledes at Hestemøget kommer til at ligge paa Svinemøget, for at hiin hidfige Gjødning kan opholdes noget i Gjæringen, og denne dorstke kan fremskyndes. Hvergang der er udmuget, drives enten Køerne ud paa Møddingen for at sammentræde den udjævne Gjødningsmasse, eller denne bliver sammenredet med Hestene, for at de enkelte Lag kunne komme til at ligge tættere paa hinanden og Gjæringen derved fremmes, og for at der ingen

*) Paa Sjællandst „Slæbe“, s. Gr. Høslæbe, Lørcslæbe, Steenslæbe o: lille Steenslæbe. Derimod har jeg aldrig hørt Ordet Slæbe brugt om de egentlige Slæder, som bruges paa Sne og Is om Vinteren.

tomme Rum skal blive; thi disse ere skadelige for Gjødfken, som i dem pleier at skimle. Gjødningens Sammentrædning paa Møddingsstedet foretages stærkere eller svagere, efter som Gjødningen tidligere eller sildigere skal være færdig til Anvendelse. Ved stærkere Sammentrædning brænder Gjødningsmassen tidligere sammen, og yder før halvforraadnet Møg, end naar den bliver svagere sammentraadt. Helt anvender jeg Gjødningen, naar den er i den saakaldte 2den Grad af sin Gjæring, det vil sige, naar den er saavidt forraadnet, at Halmen let gaaer i Stykker; dog maa naturligtviis undertiden herfra gjøres Undtagelser, saa at friskere Møg ogsaa bliver anvendt. I tørre Sommerdage overgydes Møddingen gjentagne Gange med Gjødningsfast, eller hvis denne fattes, med Vand. Naar muligt er, lader jeg den udførte Gjødning strax strø og lægge i Plovsuren, hvor den nedploies grundt, dog saaledes, at den fuldkommen dækkes med Jord. Den Dybde hos Agerkrummen, som udfordres til Planternes Dyrkelse, frembringes med Kroieploven. Som jeg allerede tidligere har bemærket, er der i mit Nolsbrug, skjøndt jeg ingen Brak holder, altid Jord tilrede, som kan modtage det færdige Møg, da i denne Henseende Urtemarken eller den Mark, der skal bære Bølgfæd, staaer til min Raadighed fra Høst til hen i Foraaret, og Roemarken fra Høst til Begyndelsen af Juni, da Roerne plantes; — og i den anden Halvdeel af Juli staaer atter den Mark, hvor de tidligmodne Urter ere indhøstede, til min Disposition.

Foruden den sædvanlige Møg=Gjødske, har jeg ogsaa forhen hyppigt anvendt Keen=Meel som Gjødningsmiddel, og fundet dets Virkning overordentlig. Ogsaa Anvendelsen af Sæbesydeaske som Gjødning, især til Bælgfæd, svarede til mine Forventninger. Kalkgjødsning har jeg sjelden anvendt, da mit Jordsmon just ikke lider af organiske Feil, og jeg har overhovedet foresat mig, at tøve dermed, saalænge til fortsat stærk Gjødsning har frembragt saamegen Muld, at denne ikke mere ved en omhyggelig Behandling af Jorden lader sig fremstille som aldeles nydelig eller fordøielig Føde for Planterne, eller indtil det er at befrygte, at Jorden skal blive for klam, snur, muddret eller tørveagtig. Dette har dog neppe ret megen Fare paa Middelfjord, som behandles hensigtsmæssigt, og hvor Bereldrift bruges. Mergel har jeg hidtil kun kunnet opdage i enkelte Aarer og Klumper, saa at sammes Gravning ikke vilde kunne lønne sig.

Den Indvending, som er gjort imod Bereldriften, at Arbeiderne, især Spændets Arbeider, ved samme til flere Tider opdynges altfor meget, medens Hestene igjen til andre Tider savne Bessjefuigelse, maa jeg efter min Erfaring modsige, da jeg meget mere ogsaa i denne Henseende maa tilstaae nysnævnte Algerdyrkningsystem Fortrin for Bangbruget. Grunden hertil er, at flere forskellige Slags Værter dyrkes ved Bereldriften og at Arealen er mere ligelig fordeelt imellem dem. Man kan derfor henvende mere Opmærksomhed paa Udsæden af dem, fordi den indtræffer til forskellige

Tider, og fordi der ikke dyrkes uforholdsmæssigt mere af et Slags end af de andre. I Høsten kan ligeledes tages mere Hensyn til den rette Modenhedsgrad, da Høsten af de flere forskellige Jordfrugter er forbeelt paa et længere Tidsrum. Det vil ikke være fornødent at opregne Spændets enkelte Arbejder i hele Aarets Løb, da de let kunne skjønnes af den ovenfor angivne Turnus eller Rotation. Den Indvending, at Spændet om Foraaret og Forsommeren, efter at Byg er faaet og Kartofler lagte i Mai, savner Bestjæstiggelse, maa jeg gaae imøde med den Bemærkning, at dette Tidspunkt bør anvendes til gjentagen Bearbejdelse af Roer-Agrene. Da maa der jo ogsaa tromles, Kløveren maa flaaes, rives og indfjøres, Roer maae plantes, Brændsel hjemfjøres, Kartofler og Roer gjentagne Gange behaffes og hyppes. Imidlertid indtræffer Høsten af de tidlige Urter, og derefter da atter Urtestub at ploie, Gjødning at udfjøre o. s. v. Men om Foraaret kunne Arbejderne ikke opdynges eller trænge ualmindeligt paa, fordi Havremarken allerede ligger ploiet til Sæd fra Efteraaret af, og alene giver Arbejde med Harvning. Om Efteraaret, da Sædfuren til Havren skal ploies, alle Havrestubbene skulle nedploies og megen Kjørsel med Rodvæxter skal bestrides, understøtte for det meste et Par Stude, som ere bestemte til Fedning, Hestene i Arbeidet. Avlsbrugets Arbejder kunne derfor gaae deres jævne Gang, især da Kløvermarken, som er bestemt til Rug, i Regelen kun behøver een Ploining. Studene ploie som oftest de med Spergel

befaaede Rugstubbe til Havresæd, hvor de da sædvanligviis fodre sig selv, medens de trække, ved gaaende at græse af Spermelen. Om Middagen eller Aftenen vende de derfor tidt mere mætte tilbage til Stalden, end de om Morgenen førtes ud af den, især da de have mindre Lyst til andet Foder, naar de have faaet Smag paa Spermel. Forresten synes Spermelen baade at bringe Studene til at lægge Kjød paa sig, og Køerne til at give den fedeste Melk, der er rigest paa Fløde. Et forsøgt Arbeide finder vistnok Sted ved Bereddriften, især med at hjembringe de avlede Produkter; men deri maa man dog vist gjerne finde sig, især da Arbeidet dermed ligeledes er temmelig fordeelt paa Dyrkningsaarets Løb. Trænges iøvrigt Brakbrugeren ikke langt mere af hine Markarbeider, naar han for Græsningsens Skyld maa lade sin Brakmark ligge til henzimod Rughesten, og nu over Hals og Hoved maa ombryde de Agre, som idetmindste have ligget tillukkede $\frac{3}{4}$ Aar*), hvad enten Agerens Tilstand tilstedet det eller ikke. Hvor uhenigtsmæssig en saadan Dyrkningsmaade desuden viser sig, vil jeg her ikke omtale. Mine Hestes fornemste Vinterarbeide bestaaer i at udride eller udtræde all Kornet, Rugen undtagen. Derved spa-

*) I Originalen staaer $\frac{5}{4}$ Aar, som kun kan være rigtigt, hvor Sommerbrak bruges; men der har Gronjorden, som pløies ved Sanct Hansdag, ofte ligget urørt af Ploven i flere Aar.

rer jeg ikke alene Tærstlønnen, men erholder ogsaa fuldstændigere Arbeide*). — (?? —)

Med 2 Karle og 2 Piger, forudsat at det er dygtige Subjekter, naaer jeg ret vel den største Deel af de Arbeider, som foresalde i mit Aulsbrug. Kun naar Koerne udplantes, i Kornhøsten, og ved Optagning af Kartofler og Koer, behøver jeg fremmed Hjelp. Den ene Karl pudser og fodrer Hestene, kører Hækkelsen til dem, og har dem overhovedet hele Aaret igjennem udelukkende i Røgt og Pleie; medens den anden Karl blot arbeider med det ene Par Heste, men ellers hjemme udretter alle slags Arbeider, som foresalde i Huus og Gaard, og derhos hjælper til at passe Fedestudene. Den ene Pige paaligger det udelukkende at passe Hornqvæget; hun slaaer om Sommeren selv Kløver til dette, og læsfer det paa Bognen, som Karlen kører; men om Efteraaret, saasnart Stude ere indkjøbte, kører hun selv med disse for at hente Grøn-foder paa Marken. Om Vinteren maa hun ligeledes

*) Det var at ønske, at Forfatteren havde udbredt sig noget mere om denne Maade at aftarste Kornet paa, ved at lade det aftræde af Heste (Ausreuten des Getreides), thi det synes os, som ere ubekjendte dermed, at denne Tærstning maa være høist ufuldkommen. Oversætterten tilstaaer, at han ikke kan undertrykke den Tvivl, at man, ved at lade Kornet udtræde af Heste, maa lade mere end Tærstlønnens Beløb sidde i Halmen. Han kan altsaa kun ansee denne Methode for god for dem, der unde deres Dvæg godt, og opfodre Halmen strax efterhaanden som den kommer fra Boen.

tillave det stampede Foder. Til 16 Køer behøves en dygtig Pige, som dog faaer nogen Hjælp af den ene Karl med at tilberede Foderet og lægge det for Køerne. En lille særffilt Gratification over den betingede Løn gjør let Karlen villig hertil, især da jeg aldrig taaler nogen vis Afmaalen af Arbeidsrubriker imellem mandlige og qvindelige Dyende, som ere i mit Brød. Den anden Pige (Indenpigen) maa ved Siden af sine huuslige Forretninger sørge for Svinene, hvis Fodring let og snart kan udføres, da den for største Delen bestaaer i suur Mælk. Mugningen hos Svinene overtager Udenpigen ogsaa. Rugens Udtærkning besørge mine Tjenestefolk ligeledes for største Delen, idet en af Pigerne verelviis, eftersom deres Arbeider hos Dvæget eller i Huset tilstøde det, tærsker tilligemed Karlene*).

Naar ved et Verelbrug Dvægavlen paa en hensigtsmæssig Maade bringes i Forbindelse med Kornavlen, saa kan det ikke omtvivles, at en Eiendom jo derved kan kaste langt mere af sig end ved Trevangsbruget. Det er maaskee imidlertid muligt, at der kan findes dem, som frygte for, at der, hvis Vereldriften blev almindelig, vilde frembringes for lidet Korn; medens maaskee Andre paa den anden Side befrygte, at derved vilde frembringes for meget. De Første ængste sig da for, at Hungersnød skulde blive Vereldriftens Følge; de Sidste, at det frembragte Kornforraad maatte mangle Affætning. Men til disse Forestillinger

*) Slige Piger har man ikke her tillands.

er der ingen Grund; thi Berelsbrugeren kan frembringe ligesaameget Korn, som Trevangsbrugeren eller Kobbelbrugeren; men han producerer tillige andre Artikler (Smør og Flesk), for hvilke ellers den rede Skilling maatte udgives, saa at han deraf kan have Betydeligt til Salg. Hans rene Indtægt forstørres altsaa, idet han tillige, forsaavidt hans Produkter blive Udforsølsartikler, fremmer Statens Interesse.

Naar det nu desuden er en afgjort Kjendsgjerning, at allerede i en Række af Aar Folkemængden i Tydskland aarlig har formeret sig med 1 Procent, og at dette Land altsaa ved en fortsat Folkeformering inden 100 Aar vilde tælle endnu engang saamange Indbyggere, hvorledes vil da Trevangsbruget med dets store Brakmark kunne levere den forøgede Folkmængde Livets første Fornødenhed? Skal da Folket roligt see paa, at de forsultne Faareflokke vandre omkring paa de forsømte Brakmarker, og selv lide Nød eller finde sig i umaadeligt høie Kornpriser; — istedetfor at en Deel af Brakmarkerne kunde bære rigeligt Foder til Kreaturene, som staldfodres, og en anden Deel af dem ved Hjælp af Staldfodrings-Gjødskten dyrkes med Brødkorn? Skal da, naar Befolkningen tiltager, Menneskene for Faarenes Skyld forlade deres Fædreland og beslutte sig til de som oftest uheldbringende Udvandringer? — Men en forøget Folkemængdes formerede Fornødenheder vil en efter de locale Forhold og Lidsomstændighederne hensigtsmæssigt indrettet Berelsdrift bedst kunne tilveiebringe, da den medfører en forøget Pro-

duktion. Det kan altsaa medrette ventes af alle fornuftige Trevangsbrugere, at de ville omdanne deres Drift efter Tidernes Lary, og ikke bidrage til at fremskynde den Tidpunkt, da Faarene uddrive Menneffene af deres Fædreland; — Gid da vore kjære Landsmænd vilde blive der, hvor de ere fødte, og hidtil ogsaa have fundet Føde. De betydeligt udstrakte Brakmarker, som endnu allevegne i Tydskland forefindes, kunne borge dem for, at Tydskland endnu ret vel er istand til at frembringe Brød nok til dem selv og til deres Børn og Børnebørn, hvorfor ogsaa det høiere Sving, det tydske Landvæsen har taget, yder een Sikkerhed mere.

Forfatteren kan saaledes forsikre, at hans Eendom nu indbringer 3 Gange saa meget, som den indbragte, da han for 12 Aar siden tilkjøbte sig den. — Efter den foretagne Prøvetærskning vil Høsten i dette Aar give et Udbytte af 1000 Berl. Scheffeln Korn, som avledes paa $\frac{1}{10}$ af Markens Areal;*) men de øvrige $\frac{3}{10}$, som frembare Foderværter, kunne formedelst de derved frembragte animaliske Produkter antages at indbringe forholdsviis ligesaa meget.

*) Efter den foran opstillede Beregning er det 395 Tønder dansk Maal, som indavledes paa $\frac{7}{10}$ af Løbben (circa 58 Tdr. Land) eller paa $40\frac{1}{2}$ Td. Land geom. Maal. Et Opgivende, som jeg ikke tør kalde overdrevent, da jeg selv paa $\frac{4}{7}$ af min Løb (42 Tdr. Land geom. Maal), altsaa paa 24 Tdr. Land har indavlet i Aaret 1838 = 248 Tdr. af al Slags Sæd og i Aaret 1839 = 254 Tdr. Korn foruden 150 Tdr. Kartofler og 1 Td. Hørfroe. D. A.

Nogle faae Bemærkninger om Chemiens Anvendelse paa Agerdyrkingen.

Det er sikkert enhver tænksom Landmand bekjendt, at det Standpunct, hvorpaa Danmark med Hensyn til Agerdyrkingen i Almindelighed staaer, er langt lavere end det, efter den Intelligents, som forovrigt findes hos os, og de stadige Fremskridt, som gjøres i andre Retninger, burde være, og det uagtet Agerdyrkingen er Landets vigtigste Erhvervskilde.

En af de væsentligste Hindringer for Agerdyrkingens Opkomst er sikkert den Mangel paa almindelig Dannelse, som Mængden af Landmænd ved enhver Leilighed lægger for Dagen, og den deraf følgende Mistillid til Alt, hvad der bærer det mindste Præg af Videnskabens Indblanding i Landoeconomien. Nogle af de meest udmærkede Videnskabsmænd mene endogsaa, at den nærværende Slægt ikke alene er uvidende i Henseende til det ovenfor Dmtalte, men endogsaa uduelig til at erhverve sig Kundskaber i denne Retning.

Saaledes siger f. Ex. Liebig (en berømt tydsk Chemiker), at Indførelsen af chemiske Principier i Agerdyrkingen maa overlades til en kommende Generation; thi hvad kan man vel vente af den nærværende, der med en Art af Sky og Mistro*) tilbageviser alle

*) At der ere hæderlige Undtagelser herfra, beviser noksom den Virksomhed, som Landhuusholdnings-Selskabet med Hensyn hertil har udviklet. Som bekjendt har nemlig Proprie-

Hjælpemidler, som tilbydes den af Chemien, som ikke fjender Kunsten, paa en rationel Maade at bringe Chemiens Opdagelser i Anvendelse. En kommende Generation vil drage uberegnelige Fordele af disse Hjælpemidler.

Det skal her gøres til Gjenstand for efterfølgende korte Bemærkninger, at fremstille Vigtigheden af, paa en rationel Maade at bringe Chemiens Opdagelser til Anvendelse paa Agerdyrkningen eller med andre Ord, at combinere Theori og Praxis med hinanden, idet man lader dem begge arbejde til et fælleds Maal, nemlig Sikkerhed i alle Foretagender, begrundet paa Kundskab til Sagens Natur, og hvad deraf umiddelbart følger,

tair N. B. Krarup, ved Understøttelse af Selskabet, i 1837 oprettet et Agerdyrknings-Institut paa Frynsdal, som senere forflyttedes til den af Hr. Krarup kjøbte Eiendom Haraldslund. At Omstændighederne imidlertid endnu have forbudt at opnaae det forønskede Resultat i sin hele Udstrækning sees af følgende Bemærkning i Hr. K's Beretning om Institutets Virksomhed:

Saa vigtig og ønskelig Underviisning i Agriculturchemien end er for en landoconomisk Lærestiftelse, har det dog saa store Vanskeligheder, at tilveiebringe en dygtig Lærer deri, og de fornødne Apparater, at Nødvendigheden har budt fortiden at forbigaae denne Underviisningsgjenstand. Heraf fremgaaer tydeligt, at Hr. K. fuldkommen erkjender Agriculturchemiens Vigtighed, men dog er der ikke, saavidt vides, siden 1837 foretaget noget Arbeides for at afhjælpe dette Savn. Det kan naturligtvis ikke her være Meningen, at Hr. K. af egne Midler burde bidrage dertil; men denne Pligt burde nærmest paaligge Staten.

det størst mulige Udbytte med saa faa Omkostninger som muligt.

Uagtet man desto værre for en Deel maa være enig med Liebig i, at den nærværende Slægt med en Art af Sky og Mistro tilbageviser alle Hjælpe-midler, som tilbydes den af Chemien, saa kan man dog sikkert ikke ubetinget underskrive hans Formening, at først en kommende Generation kan vente at drage Nytte af de Fordele, som derved kunne erhverves.

Seer man nemlig hen til de i det sidste Decennium ved Agerdyrkingen foretagne Forbedringer, maa man vel indrømme, at disse i det Hele taget ikke just ere betydelige, men der fremgaaer dog deraf, at i det Mindste en Deel af vore Agerdyrkere ere modtagelige for Indførelsen af nye Principier i Landøkonomien, og der kan derfor sikkert ikke, naar Opmærksomheden for den omtalte Gjenstand først er vaakt, være uovervindelige Hindringer for, at ogsaa den nærværende Slægt vil komme til at drage Nytte af de, saavidt kan forudses, betydelige Fordele, som derved kunne erholdes. Vel maa det indrømmes, at Hindringerne for denne Sags Fremme ingenlunde ere ubetydelige. Den største Banstuelighed ligger nemlig deri, hos Pluraliteten af vore Landmænd at tilveiebringe en grundig Erkjendelse af Sagens Bigtighed. Studium af Chemien og Veiledning i samme er sikkert nødvendig, for at tilveiebringe denne Erkjendelse, dog vil maaskee efterfølgende Bemærkning allerede bidrage noget hertil.

Det synes klart, at jo mere Menneskene sættes istand til at blive bekendte med de Substantser, der spille en Hovedrolle i Naturen, samt disses Egenffaber og Bærbi for Agerdyrkningen, jo lettere maa man ogsaa kunne komme til Kundskab om de Midler, der bør anvendes for at behandle Alt paa den bedste, men ogsaa den meest oeconomiske Maade; thi der, hvor Aarsag og Virkning nøie kjendes, feiles mindre, end hvor dette ikke er Tilfældet. Chemien lærer os nemlig, i det mindste i en stor Deel af de vigtigste Tilfælde, Metoder, hvorved de hyppigst i Planterne, Jorden, Gjødningssarterne (saavel de naturlige som kunstige) ic. forekommende Substantser, lade sig opdage og quantitativt bestemme. Vel maa man desværre indrømme, at Videnskaben i denne Retning, især med Hensyn til Bestemmelsen af Planternes Substantser, ikke i den Grad er udviflet, at man i alle Tilfælde ved Hjælp af samme kan komme til nøiagtig Kundskab om disse; men Meget er allerede skeet med Hensyn hertil, og saaledes foregaaer navnlig Lybskland os med et godt Exempel, idet man ofte derfra erholder ikke uvigtige og meget interessante Dplysninger desangaaende.*)

*) Hvad Planternes Substantser angaaer maa endnu bemærkes, at disse ikke alle ere de samme, som Jorden har afgivet; men at en Deel af dem, navnlig de organiske, ofte undergaae betydelige Forandringer, saaledes, at tildeels ganske andre Stoffer dannes. Det vil paa Grund heraf blive en Opgave for Videnskaben at udfinde, hvori disse Forandrin-

Det kan naturligviis ikke tjene til nogen Daddel over vore Landmænd i Almindelighed, at de ikke endnu have forsøgt paa at combinere Agerdyrkningen med Chemien, og saaledes kun vide meget lidt udenfor det Erfaringen, der rigtignok er en ret god, men ogsaa meget dyr Læremester, yder dem, da den Veilighed, der gives for at erhverve sig de dertil nødvendige Kundskaber, ikke kan synes tillokkende nok. Dette er en absolut nødvendig Betingelse for en heldig Gjennemførelse af ethvert nyt Princip, om Følgerne deraf endogsaa kunne forventes at ville blive meget gode. Nagtet vi nemlig have udmærkede Docenter i Chemien, saa er der dog ved disses Foredrag, ifølge deres Bestemmelse, blot taget Hensyn til det reent Videnskabelige, hvoraf naturligviis følger, at Anvendelsen deraf uden nogen Veiledning, især for den, der ikke kan betragte Chemien som Hovedsag, bliver meget vanskeligt og for Mange umuligt.

Et mærkeligt Factum, hvilket ogsaa synes at vise Mangel paa Erkjendelse af Sagens Bigtighed, er det, at der i Danmark, der dog for største Delen skal søge sin Opretholdelse i et vel indrettet Agerbrug, ikke, saa vidt vides, findes en eneste Mand, der med gode

ger bestaae og deraf atter, hvilke af de almindelige i Jorden forekommende Bestanddele denne eller hiin Plante har været i Stand til at optage, og hvormed af hver. At Planterne ogsaa optage Næring af Luften kan ikke længere betvivles; men det mere Specielle med Hensyn hertil er ligeledes endnu ubekjendt.

Kundskaber i Chemien, og overhovedet i Naturvidensskaberne, forener noie Kjendskab til det Practiske ved Agerdyrkningen, og som tillige forstaaer at anvende de første paa den sidste.

At udfinde Grundene i deres Heelhed, hvorfor ingen af vore Videnskabsmænd have fundet sig foranlediget til at anvende deres Kundskaber i denne Retning, er ikke let, men een af de væsentligste er sikkert den, at Pluraliteten af vore Landmænd er vant til at ansee Agerdyrkningen som et simpelt mechanic Arbejde, istedetfor at betragte den som en Kunst, hvilken det er af yderste Bigtighed at gennemføre i alle sine Enkeltheder, en Kunst, der paa det Noiagtigste staaer i Forbindelse med alle Chemiens Love. Det er derfor ei besynderligt, at Ingen hidtil har havt Lust til udelukkende at opofre sig for en Sag, der synes at være saa lidet lovende paa Grund af den ubetydelige Interesse, som i Almindelighed vides den. Dog vilde en yderligere Udvikling af disse Forholde føre forvidt, og det bemærkes derfor blot, at Meget uden Tvivl lader sig udrette i den omtalte Retning, selv af den, som ikke er Chemiker, naar han blot vogter sig for, ubetinget at fordomme et og andet Bidrag fra Videnskabens Side til Agerdyrkningens Forbedring, forend det ved noiagtige, i det Mindre udførte practiske Prover har viist sig som uanvendeligt. Det følger jo imidlertid af sig selv, at deslige Oplysninger undertiden kunne opfattes paa en urigtig Maade af den ikke videnskabelige Mand, og saaledes give flette

Resultater, hvilket naturligtviis ikke kan lægges Theoretikerne til Last. Fra saadanne Misforstaaelser hidrører maaskee meget af den Frygt, som er saa almindelig, for Resultater fremkomne paa Theoriens Bei.

For at bidrage til at tydeliggjøre en Deel af det tidligere Fremfattede end mere, og for tillige at indrømme de Antividenstabelige saa meget som muligt, synes det passende her at anføre nogle Ord af Liebig hvori eksempelviis omtales:

1. Følgerne af vel gennemførte Experimenteer uden Videnskabens Medvirkning. 2. Følgerne af Anvendelsen af rigtige Grundsætninger ved industrielle Foretagender. 3. Sammenligning mellem et Agerbrug, hvorved ideligt foretages Prover indtil et godt Resultat er erholdt, dog uden Videnskabens Medvirkning, og et saadant, hvorved baade Experimenteraand og Theorie mangle.

I efterfølgende korte sammenlignende Bemærkninger af ovennævnte Forfatter ere de chinesiske og europæiske Forholde med Hensyn til Agerdyrkningen etc. benyttede som Exempel.

”China er Hjemmet for den experimentale Kunst; den uafsladelige Bestræbelse efter at gjøre Forsøg har i Aartusinder ført det chinesiske Folk til Opdagelser, hvilke Europæerne, hvad Farveri, Maleri, Porcellain og Silketilberedning, Lak og Malerfarver angaaer, have beundret i Aarhundreder, uden at kunne efterligne dem; man har der opnaaet dette, uden at ledes af

videnskabelige Principer; thi man finder Recepter og Forfrifter i alle deres Bøger, men aldrig Forklaringer.

Et halvt Aarhundrede var tilstrækkeligt for Euro-
pæerne til ikke alene at indhente Chineserne i Kün-
sterne og Industrien, men til at overgaae dem, og
dette skeete ubelukkende kun ved Anvendelsen af rigtige
Grundsætninger, fremgaaede af Chemiens Studium;
men hvor uendeligt langt er den europæiske Agerdyrk-
ning tilbage for den chinesiske! Chineserne ere de
beundringsværdigste Gartnere og Dpelskere af Planter;
for enhver saadan forstaae de at anvende særskilt til-
beredt Gjødning. Chinesernes Agerdyrkning er den
fuldkomneste i Verden, og i dette Land, hvis Clima i
de frugtbareste Egne kun er lidet forskjelligt fra det
europæiske, tillægges man Dyrenes Excrementer kun
en hoist ringe Værdi*). Hos os skriver man tykke
Bøger, men man anstiller ingen Forsøg; man udtryk-
ker i Procenter, hvormegit Gjødning den ene eller
anden Plante fortærer, og man veed ikke hvad Gjød-
ning er!"

Dette saavel som det tidligere efter Liebig Anførte

*) For at dette ikke skal misforstaaes, citeres følgende Ord af samme Forfatter, uagtet de egentligen ikke høre herhid: „Intet lader sig sammenligne med det Værd, som det ældste af alle Agerdyrkning drivende Folk, Chineserne, tilskrive de menneskelige Excrementer; Statens Love forbyde sammes Bortkastning, med største Omhyggelighed er i ethvert Huus anlagt Reservoirer i hvilke de blive samlede, aldrig bliver der anvendt anden Gjødning for Kornmarkerne.“ (?)

findes i det af denne Forfatter i Aaret 1840 udgivne Værk: "Die organische Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie."

Flere Forfattere have udtalt sig omtrent paa samme Maade som Liebig, over denne Gjenstand, skjøndt noget mindre djervt, og det synes derfor uforfødt at trætte Læseren ved at anføre disses Formening desangaaende.

Al Ovenstaaende sees let, at man vel kan komme til gode Resultater ved blot at følge den experimentale Wei, men at dertil ogsaa udfordres en usforholdsmæssig lang Tid og større Beføstninger. Dette hidrører fra, at der ofte maa foretages en stor Mængde Prover, førend een af disse giver et heldigt Resultat, hvilket yderst sjældent er Tilfældet, naar Theorien tages med paa Raad, da denne, forudsat at den for øvrigt er tilbørlig udviklet i den forønstede Retning, som oftest strax vil angive det rette Middel. At anføre Exempler herpaa er udenfor disse Bemærkninger Plan, dog skulle saadanne, dersom dertil maatte gives Anledning, i sin Tid blive fremsatte.

Hvad der foruden det allerede Nævnte ogsaa virker hemmende paa Indførelsen af videnskabelige Principier i Agerdyrkningen, er den feilagtige Formening, Mange have, dog tilforn mere end nu, at naar et Menneffe ei duer til Andet, er han god nok til Landmand. Derved kommer da en Deel af Landmændene til at bestaae af meget simple Subjecter, istedetfor at man burde opbyde saamegen Intelligents som muligt

for at hæve en Erhvervsgræn, der for nærværende Tid er Basis for Danmarks Velstand, til den Grad af Fuldkommenhed, den allerede tidligere tildeels kunde og burde have naaet. Betingelsesviis kunne Folk af ovennævnte Mening vel endog saa have Ret; thi antages, at Danmark med Hensyn til Agerdyrkningen i Forhold til sin øvrige Udvikling staaer omtrent 1 à 200 Aar for langt tilbage, i hvilken Antagelse vel ikke feiles meget, synes det ikke urimeligt, at saadanne Mennesker bedre finde deres Dphold derved end andetsteds. Men dersom den Tid maatte komme, hvorom man vel ikke kan tvivle, da man bringer til Udforelse, hvad Landets sande Interesse fordrer, ville disse ikke komme bedre frem ved Agerdyrkningen, end ved enhver anden Bestjæftigelse.

Af alt det Anførte synes at fremgaae, at Landmanden ligesaa lidt — ved Theorie, som ved Praxis alene kan erholde noget tilfredsstillende Resultat, og at man først ved noiaagtigen at sammenholde begge med hinanden, kan haabe, at Agerdyrkningen vil komme til at indtage den Rang, som den ifølge sin Natur fortjener.

Slutteligen tilføies blot, at disse Bemærkningers Korthed og Ufuldstændighed forhaabes at maatte finde deres Undskyldning deri, at de kun ere at betragte som et indledende Arbeide, der maaskee maatte tjene til at henlede Opmærksomheden end mere paa Sagen, og sætte en dygtigere Pen end denne i Bevægelse for den.

Dersom dette maatte lykkes, da er Hensigten hermed fuldkommen opnaaet. —dt

Forhandlinger ved den 5te Forsamling af Tydske Landmænd, i Doberan, d. 2den til d. 9de September 1841.

(Meddeelt det Kongl. Landhuusholdnings-Selskab, efter hvis Opfordring nærværende Stykkes Forfatter i Forening med Pastor Voulsen i Rørby bivaandede Forsamlingaen i Doberan.)

Som en af dem, det Kgl. Landhuusholdnings-Selskab har hædret med sin Tillid og givet Midler til at besøge den 5te Forsamling af Tydske Land- og Forstmænd, paaligger mig efter fuldendt Reise en kjær Pligt, den, efter bedste Evne at gjøre Rede for Resultaterne af disse Forhandlinger, til hvilke jeg vil tillade mig at føie nogle Anmærkninger, som deels ere grundede paa egne Anskuelser, deels saadanne, som jeg har tilegnet mig under Discussioner med oplyste Mænd.

Grundloven for de Tydske Land- og Forst-Mænds Forsamlinger er gjældende siden 1837 og 1839, den har tidligere været trykt og forbigaaes derfor.

Programmet for Forsamlingen i Doberan indeholder væsentlig følgende Bestemmelser:

Forsamlinger finde Sted fra d. 2den til d. 9de September begge inclusive.

Et Hoved-Bureau er oprettet, hvor Enhver, som i Forveien har bestilt Logis ved sin Ankomst, faaer samme anvist, lader sit Navn, Stand og Boepæl optegne, og modtager et Indgangs-Kort, som betales med 4 Thl. Preussiskert. (5½ Rigsbdl.) For leetere at kjendes erholder Enhver tilligemed Indgangs-Kortet

et Baand, hvorpaa staaer trykt „5te Forsamling af „Tydske Land- og Forstmænd, Doberan 1841.“ Mecklenburgernes Baand er blaat, de Fremmedes rødt, deels for at kunne skille dem fra hinanden, deels ogsaa for ved forekommende Leilighed at give Fremmede Fortrinet. Endelig modtager Enhver et trykt Exemplar af Forhandlings-Spørgsmaalene, Programmet m. m. Indgangs-Rort og Baand kunne ei overlades til Andres Afbenyttelse. Medlemmerne anmodes om at forsamles i det anviste Locale d. 2den September Kl. 9 Formiddag, hvor det da den første Dag afgjøres, om alle eller hvilke Spørgsmaale skulle debatteres in pleno; og hvilke først skulle henvises til og debatteres i særskilte Sectioner og Commissioner. Alt hvad som forresten er at see eller prøve foretages om Eftermiddagen fra Kl. 4. Saaledes er Torsdag Eftermiddag udseet til at besee en Udstilling af Agerdyrknings-Medstaber og Maskiner.

Fredag Eftermiddag prøves Instrumenterne; Løvedag tages en Udstilling i Diesyn af Køer af følgende forskjellige Racer: Skotsk, Ayrshire, Angelsk, Tydsk, Hollandsk og forskjellige Blandinger.

Hele Søndagen er bestemt til Fornøielses-Touree tillands og vands.

Mandag: Mynstring og maastee Auction af Heste; Tirsdag, Onsdag og Torsdag Bæddeløb.

Et Locale med Udstilling af Uld, det pomologiske, geognostiske og statistiske Cabinet staae aabne for alle Medlemmer saa længe Forsamlingen varer. Der gives Medlemmerne Leilighed til at see Anlæg af Engvan-

ding i Nærheden af Doberan, ligesom ogsaa den Maade, hvorpaa man i Almindelighed i Mecklenburg anvender Leer- og Sand-Mergel.

Saavidt Programmet.

Hele denne Orden blev fulgt ved Forsamlingen i Doberan.

Den 2den September aabnede Præsidenten Herr Greve von der Osten-Sacken Forsamlingen med en Tale. De væsentligste Forhandlinger bestode i, at de iforveien opkastede og trykte Spørgsmaale bleve henvisne til forskjellige Sectioner; disse bleve i det Væsentlige 4:

- a) for de Gjenstande, som angaae vegetabilsk Production — det egentlige Agerbrug.
- b) for Production af Dyreriget — Dvægavl.
- c) — Forstvæsenet.
- d) — Techniske Haandteringer.

Under det egentlige Agerbrug dannedes en mindre, særskilt Section for Landbrugets Statik; Dvægavls-Sectionen fik en Underafdeling, hvori de Spørgsmaale skulde ventileres, som angik Ulden.

Agerbrugs-Sectionen holdt sine Forsamlinger fra Kl. 6½ om Morgenen til Kl. 9 og lededes af Director Pabst fra Eldena og Doctor Schweitzer fra Tharandt.

Dvægavls-Sectionen samledes fra Kl. 9 til 11 Formiddag, ligeledes under Bestyrelse af Director Weckerlin fra Hohenheim og Godseier Pogge fra Ziersdorff i Mecklenburg.

Generalforsamlingerne holdtes fra Kl. 11 til 1 og styredes af Præsidenten, understøttet af Professor v. Lengerke og Professor Becker.

Saa vel Forstværkenets som de Techniske Sectioner holdtes om Aftenen; jeg kunde ikke bivaane disse, da samme Tid anvendtes til Undersøgelse af Uld og til Sectioner for Landbrugets Statist, hvilke sidste holdtes hos Herr Ridder von Riise. Uld-Sectionen lededes af Herr Godsseier von Thünen. Det blev bestemt, at alle Debatter skulde forekomme i Sectionerne, og Generalforsamlingerne bestemtes deels til korte Udtog af Sections-Forhandlingerne, deels til saadanne Foredrag, som dertil maatte anses passende.

Saa vel ved Generalforsamlingernes som ved de fleste Sectioners Forhandlinger vare Stenographen nærværende, som strax nedskrev hvad som blev talt tilligemed Talernes Navne.

For nu at give et saa fuldstændigt Referat som mueligt af de Forhandlinger jeg bivaaned, vil jeg tillade mig først at omtale hver Sections og siden Generalforsamlingernes Forhandlinger i Sammenhæng.

Agerdyrknings-Sectionen skred strax til at dele de opfaste Spørgsmaal i 3 Klasser:

- a) de vigtigste eller saadanne, som først burde debatteres;
- b) saadanne, som man ønskede skulde komme under Discussion, dersom Tiden tillod det;
- c) de mindre vigtige, som ei burde tage Tiden fra de øvrige, eller ogsaa kunde overdrages til Generalforsamlingerne.

A. Hvor mange Aar bør være imellem at saadanne Værter som Kaps, Klover m. fl. dyrkes paa samme Jord, naar Afgrøden derved ei skal formindskes?

Kaps er i denne Henseende slet ingen søm Plante; den trives bedst paa raa Jord, som brækkes, men kan dyrkes paa al vel afgrøvet Jord, undtagen Sand; man har flere Exempler paa at, naar Veir og Omstændigheder ere gunstige, kan Kaps lykkes flere Aar i Rad paa samme Jord. Dette skeer imidlertid sjelden af den Grund, at visse Insekter og Larver, som leve paa Kaps, deels paa Bladene, deels paa dens Rod, Stængel, Blomst eller Frugt, efterhaanden udvikle sig i saa stor Mængde, at Planterne ødelægges; og disse Dyr lægge tilsidst en uoverkommelig Hindring iveien for Kapsens fortsatte Dyrkning. Af denne Grund have mange Provindser maattet renoncere paa den store Fordeel, som en rig Kapshest ellers medfører, da Insekternes Mængde som sagt gjør Udfaldet tvivlsomt. De bedste Midler mod disse ødelæggende Gæster ere:

1) ret kraftige Planter og derfor en vel gjødet og vel bearbejdet Jord; thi det er en almindelig Erfaring, at jo kraftigere Planterne ere, desto mindre ere de udsatte baade for Sygdomme og for at blive til Bytte for deres Fiender.

2) i nogle Aar at ophøre med at dyrke Kaps til Insekternes Antal har taget af igjen.

Spørgsmaalet om hvor ofte rød Klover kan dyr-

fes med Held paa samme Plet blev debatteret, men kom desværre ei fyldestgjørende paa det Nene. Flere Meninger stemmede for, at andre Diadelyphister, saasom Urter, Biffer o. dsl., dyrkede i Forveien, svække Jordens Evne til at bære Klover, som det formodes ved at formindste det Slags Næringsstof, som just denne Plantefamilie fordrer. Men Andres Erfaringer modsagde dette; Man veed bestemt, at rød Klover, naar den kommer hvert tredje Aar, bliver bestandig daarligere, eller, som Ordene faldt „baut sich aus“; men forresten blev dette vigtige Spørgsmaal ligesaa lidt besvaret, som det, hvorvidt eetaarig Klover kan komme igjen oftere end toaarig o. s. v. ? 1*). Hvor rød Klover er bestemt til at staae i flere end eet Aar, raadede man til at blande den med Græsfrøe.

Man ansaae Tiden for kort til at udbrede Discussionen over flere Planter.

- B. Er det med Hensyn til Gjødningens Dvantsitet og Dvalitet ligegyldigt hvad Dvæg man holder til at gjøre Foderet i Penge; og
- C. naar man fodrer lige Dvantiteter af Høe op, den ene Halvpart med Køer, den anden med Faar, vil da den derefter faldne Gjødning paa lignende Jordsmon give lige Afgrøder, eller hvilken Forskjel viser der sig i Virkningen af begge Slags Gjødning?

*) Dette og de følgende Tal henviser til de tilsvarende i de Bemærkninger, som nedenfor meddeles.

Disse Spørgsmaale staae i saa nær Forbindelse til hverandre, at de bleve tagne under eet. Alle vare enige i, at den varme Faaregjødning virker hastigere, men at dens Virkning ogsaa er snarere forbi end Køernes. Der opstod en varm Debat om Køer eller Faar forvandle meest Halm i Gjødning. Mecklenburgerne vare aldeles paa Faarenes Partie, og tilsidst syntes Tvisten at løses saaledes, at det beroer paa, hvor meget Kartofler eller andet saftigt Foder der anvendes til det ene eller andet Slags Creature; samt hvor vidt Køerne staldfodres eller ikke, og om Faarene holdes ude eller holdes paa Stald Middag og Natten over. Jo længere Creaturene holdes paa Stald og jo saftigere Foder der anvendes til dem, desto mere Strøelse behøve de. Man gjorde opmærksom paa de overordentlige Fremstribt, som Agerdyrkingen har gjort i Mecklenburg og Preussen siden Schæferiernes Indførelse og almindeligere Udbredelse; og deraf fremstod det Spørgsmaal, i hvilket Forhold Køer og Faar meest hensigtsmæssigt bør staae til hinanden ved en Landeiendom? Dette besvarede derhen, at, naar man ei vil tage Producternes Værdie i Betragtning — et Forhold, som varierer saa uendelig efter de forskjellige Handels-Conjuncturer, — saa anfaae man det for rigtigst paa ethvert Sted først at holde saa mange Køer, som kunne græsses og vinterfodres fuldkommen godt; og dernæst benytte den Græsning, som er for knap for Køer, til Faar, hvilke sidste med størst Fordeel fortære Værtshalm og Rodfrugter om Vinteren. Gjød-

ningens Virkning beroer saa meget paa dens rigtige Behandling og Anvendelse. Den første Betingelse for god Gjødning er, at der fodres rigeligt, saa at Dyrene ere godt istand; dernæst at det ikke mangler paa Strøelse, og at Gjødningen anvendes frisk og ikke bliver siddende for længe i Gjæring, hvorved den svinder i meget større Forhold end det, som bliver tilbage, vinder i Intensitet.

Resultatet blev, at man kun skulde fodre Køer og Faar godt, og forresten ei være ængstelig; "det ene Slags Creature vilde ei saa let tage Luven fra det andet." Forresten gjorde man opmærksom paa, at der fandtes Lande, som ei havde noget Balg imellem Køer og Faar, f. Ex. Mark-Brandenburg med sine Sandstepper, hvor saa at sige ingen Cultur var muelig, naar man ei vilde holde Faar, thi Køer vilde ofte sulte ihjel paa Græsgange hvor Faarene trives ret godt.

D. I Mecklenburg har Mergling i de sidste 25 Aar været almindelig og gjort megen Nytte; hvor længe varer Virkningen af Mergel; kan man med Fordeel mergle om igjen, og hvorledes virker forskjellig Slags Mergel paa forskjellig Jord?*)

De allerfleste holdt Lovtaler over Mergelens Virkning, nogle yttrede med sand Begeistring, at Mergel staaer øverst som den første og vigtigste af alle Forbedringer. De Steder, hvor man ei havde sporet

*) Dette Spørgsmaal opstillede ikke saaledes fra Begyndelsen, men undergik en saadan Forandring under Discussionen.

den forventede Virkning af den, vare som oftest saadanne, hvor der findes Kalk blandet i Madsjorden selv eller hvor man havde anvendt stærk Sandmergel paa Sandjord. Provsstiet i Holsten, hvor man først brugte og kjendte Virkningen af Mergel, afgiver utvetydigt Beviis paa, at gjentagen Mergling ikke virker skadeligt; man mergler der endnu bestandigt og stedse med Held. Nogle ansaae Mergelen for at synke i Jorden indtil Pløvbundens Dybde, og holdt for, at man kunde fornye Virkningen af den engang paaførte Mergel ved at pløie dybere og pløie Mergelen op igjen. Saa vidt jeg forstod, vilde man, at en 16 til 20 Aln burde gaae hen inden man kommer med Mergling igjen paa samme Plet. I saa Fald var man enig i, at den gjentagne Mergling ei tør gives saa stærk som første Gang, og at den helst bør anvendes paa Grønjord. Nogle ansaae Mergelens Virkning størst paa Græs og efter Græs, derfor antog de at Mergling passer bedst i Kobbelsbrugs Drift. Det synes som om Mergel kan anvendes desto oftere jo tyndere den hver Gang paaføres.

E. Hvilken Virkning har man i den nyere Tid iagttaget af Gyps paa merglet og ikke merglet Jord?

Det er mærkeligt saa mange forskellige og tildeels modsigende Erfaringer man har om Gypsens Virkning. Man var enig i, at, naar ikke Jorden selv eller maaffee Vandet fra høiere liggende Jordlag ere svangre med Gyps, bliver denne bestemt virksom saa-

snart Veiret og Omstændighederne ere gunstige; stærk Regn kort før eller efter Gypsningsformindster Virkningen; bedst er en mild Regn kort efter. — Jorden maa ei være vaad og kold, men afgrøvet og varm, hvor Gyps skal gjøre Nytte. Den bør paaføres i det mindste $\frac{1}{2}$ Pd. paa 64 □ Alen til de ærteblomstrende Bærter og ikke directe til noget Slags Halmfrugt. Diadelphister kunne vinde utroeligt ved Gypsnings og det desto mere jo kraftigere Planterne ere iforveien. I samme Forhold som Diadelphisterne lykkes godt, vil man ogsaa faae bedre Cerealier efter dem. Just det Factum, at der behøves en allerede kraftig Vegetation for at have den rette Nytte af Gypsens Virkning, kan formodentlig forklare Aarsagen, hvorfor Gyps virker bedst paa Steder, hvor der har været merglet, og at man ei bør forsømme at giøde en gypset Mark, inden den samme igjen faaer Gyps. Nogle ville have erfaret, at jo oftere Gyps i Forening med anden Gjødning kommer igjen paa samme Sted, desto stærkere er dens Virkning. Man bør derfor ei blive træt, og ei lade sig af eet Aars mislykkede Resultater affrække fra at overgiøde med Gyps. En Taler gif i sin Enthuziasme for Gyps saa vidt, at han erklærede, som Drevene faldt: "hans Jord var bleven saa forvænt med Gyps, at den ikke kunde undvære dette Incitament." 2)

F. Er det fordeeltigt i en Drixt med f. Ex. 8 Marker at giøde to Gange med grund Pløining, eller bedre at bearbejde Jorden

dobbelt saa dybt og give den hele Gjødning paa eengang, altsaa gjøde dobbelt saa stærkt?

Dette Spørgsmaal blev egentlig ei fundet praktisk, deels fordi man kun efterhaanden og sjelden paa eengang med Fordeel kan bearbejde Jorden til betydelig større Dybde. Dyb Madsjord er altid meget ønskelig og giver baade rigere og sikkrere Afgrøder, men, skal Jorden bearbejdes dybere end sædvanlig, bør det beroe baade paa Underlagets Bestaffenhed og paa det Forraad af Gjødning, man har, hvor dybt man tør pløie paa eengang. Hvor Jorden har et godt Underlag, kan man altid gaae hurtigere frem og pløie dybere, end hvor Underlaget er af mindre god Bestaffenhed. Den Turnus, man har valgt, og det Princip, hvorefter Markernes Gjødning følger efter hinanden, bør paa ingen Maade roffes; derfor vilde det være absolut urigtigt, om nogen Deel af en Mark kom til at savne Gjødning, fordi man vilde gjøde en anden Deel stærkere. En grundt pløiet Jord kan gjødes for stærkt, og det er især Gjødningens Mængde, som bør bestemme, hvor dybt Jorden skal bearbejdes. Saaledes, naar Jorden faaer et Forstud f. Ex. af Mergel, derefter producerer mere Foder og Gjødningen formeres, er det Tid til lidt efter lidt at arbejde dybere; man bør da altid give den dybere Pløining om Efteraaret, helst til Brak eller Hakfrugter, og i saa Fald ei dele Gjødningen, men give den stærkere Gjødning paa samme Gang som den dybere Pløining.

G. Paa hvad Slags Jord og ved hvilken Behandling har Tørv og Tang viist sig meeſt virkſom ſom Gjødning?

Hvor vidt Tørvejord virker meer eller mindre frugtbringende, beroer baade paa Tørvens Natur og paa den Jord, hvor den anvendes. Den faſte Tørv, hvori faa eller ingen Spor mere ere at ſee af Vegetabilier, virker ſtærkere end den, hvori de dannende Subſtanſer, Træ og Planter, endnu ei ere fuldkommen gaaede i Forraadnelſe. Man har ſect utroelig Virkning af Tørv, ſom har dannet ſig i gyps- eller kalkholdigt Vand, medens ellers lignende Tørv, ſom var jernholdig, ei virkede ſynderlig. Paa hoi og varm Jord — være ſig let eller ſtærk — virker Tørv meget bedre end paa lavtliggende, endſige fugtige Steder; bedſt er det, at grave Tørvene op om Eſteraaret og lade dem ligge i Bunker for at fryſe igjennem Vinteren over. Baade Tørvten bliver lettere, Arbeidet med at kjøre den ud mindre beſværligt, og Tørvens Natur ſom Gjødning bedre. Dog fattes der ikke Exempler paa, at Tørv er gravet op og kjørt paa høie Marker ligesaa vaad ſom den var, og den har dog gjort god Virkning. Iſær virker den godt paa ſaadanne bredbladede Bærter ſom Raps, Kartofler og Urter; men den er heller ikke at foragte i Brakmarken til Vintersæd. Det anbefales iſærdeleſhed at lægge Tørv i Bunden paa Faareſtalde eller lagviis i Møddingen. Efter ſaadan Gjødning vindes navnlig udmærket Hamp. Nogle anbefalede at blande Tørveſmuler med Tørveaſke, naar denne ikke

er jernholdig, og endnu bedre, hvor man havde Raad dertil, at brænde Torven, især paa Leerjord, til Afte paa Brakmarken. Andre ville have seet størst Virkning af Torv ved at sprede den paa Græsmark, harve den og lade den ligge ovenpaa i nogle Aar; derved skal Græsstorpen vinde meget og siden give fortræffelig Sæd. Ogsaa herved forekommer det som om Luftens og især Kuldens Virkning har en særdeles velgjørende Indflydelse paa Torvejord.

Hvad Tang betræffer, bør man vel gjøre Forskjel mellem Tang, som forekommer ved Stranden og lignende Masser, som stundom findes ved Indsøer. Blandt de første (som findes ved Stranden) blev især nævnt *Zostera marina* og *Fucus vesiculosus*, og af Planter ved Bredden af Indsøer fornemmelig *Chara vulgaris*. *Zostera marina* har ubetydelig Værdie som Gjødningsmaterial, ligger flere Aar i Jorden uden at raadne, kan i det høieste kun i Nødsfald anvendes som Behjæl for Urin i Mangel af bedre Strøelse; f. Ex. under Sviin. Denne Tang gjør Jorden for løs og befordrer Dviftrødder. *Fucus vesiculosus* er overalt bleven anvendt med megen Fordeel, bedre frisk end tør; den virker kjolende og anvendes paa Sandjord med særdeles Fordeel f. Ex. til Kartofler, men ogsaa for Sæd; den raadner snart og virker stærkt i eet eller stundom 2 Aar, men dermed er ogsaa dens Virksomhed forbi. Hvor brændt Kalk er billig, kan man sætte denne lagviis sammen dermed for at faae en mindre Masse at transportere. *Chara vulgaris* inde-

holder megen fulsuur Kalk, som vistnok er Aarsag i at denne Bært, hvor den forekommer i Mængde, er med Fordeel bleven hentet langveis fra til Gjødning.

H. Er det hensigtsmæssigt, i Faarestalde at øse Vand paa Gjødningen for at absorbere den Ammoniak, som udvikler sig og for at hindre den tørre Faaregjødning i at skimle?

Fugtighed kan vist være gavnlig for Faaregjødningen, men ei for Faarene; vil man øse Vand paa Faaregjødning, bør dette ske regelmæssigt; dog er det meest at tilraade, oftere at rydde Faarestalden og da at lægge Gjødningen i Hobe lagvis med Jord, Dynd, Torv eller andet Behfæl, som formindsker den ellers stærke Gjæring. En saadan Compost-Hob forbedres betydeligt ved at overoses med Urin, eller i Mangel derpaa med Vand. Man bør ikke lægge Faaregjødningen i Køernes Modding, da begge komme for meget i Gjæring og derved svinde. Man har endnu ei tilstrækkelige Erfaringer om, hvad Virkning det gjør at stroe Gyps i Faaregjødningen.

I. Hvad vinder Jorden meest ved, enten naar Græsset fortæres paa Marken af Køer eller af Faar?

Dette beroer paa Jordens Frugtbarhed; knap Græsning vinder mest ved Faar, den yppige maaskee lige saa meget ved Køer; dog taler det altid mere til Fordeel for Faar, at deres Gjødning fordeles bedre og forstyrres mindre af Insekter. Der, hvor man troer

at have bemærket mindre Nytte af Faarenes Græsgange, (som paa sine Steder i Holsten), kommer det sandsynligviis deraf, at Faarene holdes inde om Natten, hvorved naturligviis en stor Deel Gjødning drages fra Græsmarken ind i Stalden. Der opstod en lang Debat om man helst burde drive Køer eller Faar paa første Mars Græs. Nogle raadede til ved denne som ved alle Leiligheder, NB. paa yppig Græsgang, at lade Køerne gaae foran, og ikke komme med Faarene paa det unge Græs, mindst paa Kloveren, det første Efteraar.

Resultatet blev som mig syntes det:

1) at man det første Efteraar hellere bør lade en ung og yppig Klovermark græsse af end slaae den af med Løe.

2) Lucerne og endnu mere Esparcette tør i de første Aar ikke røres seent om Høsten.

3) Naar Jorden er tør og løs om Høsten, gjøre Faarene Nytte, ei allene paa Græs, men ogsaa paa Klover, ved at træde Jorden fastere sammen om Rødderne, hvorefter Planterne skulle lide mindre om Vinteren. I alt Fald bør man ikke lade Planterne ædes for nær af om Høsten og derfor ikke besætte Græsset med for mange Creature, og disse bør helst føres jævnt hen over Marken.

4) Man bør ei græsse Kloveren af for seent ud paa Efteraaret; den maa have Tid til at slaae friske Skud før Vinteren.

5) Tidlig saaet Rug har meget godt af at græs-

ses af med Faar baade om Efteraaret og Vinteren, naar Kulden har standset Livsprocessen; ligesaa om Foraaret, naar Marken er bleven saa tør, at den kan bære; de afædte Planter skyde da flere Sideskud. 4)

K. Hvilke Bærter egne sig paa forskjellig Jord bedst til Græsgang for Køer, Faar og Heste; er det fordeeltigst at dyrke dem hver for sig eller blandede?

Herved opstod det væsentlige Spørgsmaal, om Græsmarken først skal give en Høslæt, inden den græsses, eller om den alene skal ligge til Græsning. Bedst ansaes det, om man kan have Græs- og Slaae-Marker saaledes skilte, at de første kun græsses lidt og de senere ikke slaes. I saa Fald burde man paa almindelig god Agerjord saae meest hvidt Klover og Raigræs til Græsning; rød Klover og Thimothi til Høe. Men da dette nu sjelden er Tilfældet, saa gjør man i Almindelighed bedst i at saae alle 4 Slags sammen. Nogle anbefalede at saae paa 1 Td. Vand geometrisk Maal 6 Pd. rød, 6 Pd. hvidt Klover, 3 Pd. Thimothi og 3 Pd. Raigræs paa rigtig god Jord. Mecklenburgerne opponerede imod Raigræs og gave Thimothi Fortrinet, deels fordi det senere giver mere Høe og fordi Raigræsset ei sjelden skal fryse bort om Vinteren. Det eneste Fortrin, som blev Raigræsset indrømmet, var dets tidlige Vært om Baaren. Hvor Climact tillader det, er *Lolium Italicum* bedre end perenne.

Paa fugtig Leerjord er *Trifolium hybridum* (som

hos Booth i Hamborg forekommer under Navn af Svensk Klover) en ypperlig Plante; den skal kunne staae 8 à 10 Aar paa samme Sted, voxer yppigt, er aldeles ikke ømfindtlig for Kulde, men noget vanskeligt at faae Frøe af og seig at tærste, hvorfor man i Almindelighed saaer den i Awnerne; dette kan maafee endvidere føre den Nytte med sig, at Awnerne, først gjennemvaade, holde bedre Fugtigheden om Frøet og bringe det snarere til at spire; *Trifolium hybridum* kan kaldes Nordens Lucerne. I størst Scala dyrkes den i det midterste Sverrig, hvor den, blandet med *Thymothi* og *Alopecurus*, danner de ypperligste Enge. Nogle faa Forsøg ere i de sidste Aar anstillede med denne Plante ogsaa i Tydskland, som det synes med Held. 5)

Paa Sandjord er *Holcus lanatus* med hviid Klover paa nogle Steder anvendt med Fremgang; Andre vilde ansee *Festuca ovina* lige saa god som *Holcus* Arterne; atter Andre havde med Held dyrket *Plantago lanceolata* med *Holcus* til Græsgang; ogsaa vilde man have erfaret Nyttens af at saae *Kommen* og *Medicago lupulina* blandt andre Værter paa saadan Jord, som fornemmelig er bestemt til Græsning. Jo daarligere og magrere Jorden er, desto tyffere bør man saae Græsfroe; langt hellere saae for tykt end spare paa Udsæden. Saaledes raades i Holsten at saae 8 Pd. rød og 4 Pd. hviid Klover med 4 Pd. *Thymothi* og 4 Pd. Raigræs pr. Td. Land paa Jord, som ei er i stærk Kraft. Saadanne Forsøg, som at

faae Rug i den forstlagte Vaarsæd, og naar denne sidste er slaaet, benytte Rugen til Græsning og den følgende Sommer endnu faae en ret taalelig Rughest, dette kan nok engang imellem lykkes, men ogsaa ofte mislykkes; det bliver neppe almindeligt.

L. Hvilken Indflydelse har Reoling paa en Jord, som vanskelig slipper Vandet, og bliver Jordens Forbedring for Sæd og Foderværter derved af Børighed?

Ved Reoling blev fastsat samme Begreb som Kulegravning. Dette dyre Arbejde vil sjelden betale sig uden til Havekultur og maaskee stundom til Lucerne. Jordens Fugtighed formindskes ubetydeligt derved, naar den ikke har et sandet Underlag, som ligger saa nær, at man naaer det og paa den Maade skaffer Vandet Aflob. Betræffende dyb Pløining har man forsøgt at arbejde Jorden 10" dybt ved at lade to Plove eller Kroge følge efter hinanden i samme Jure; saa længe Jorden ei var tilstrækkelig afgrøvet, blev Virkningen heller ikke synderlig, men derimod fortræffelig, naar Jorden først ved aabne, eller endnu bedre, ved dækkede Grøfter (underdrains) var bleven befriet for skadelig Fugtighed. Den, som befofter saadanne dækkede Grøfter, bør sørge for tilstrækkelig Aflob for Vandet over Jorden; derfor er det paa flige Steder næsten en Nødvendighed at pløie Jorden i ganske smalle Agre for ret at spore Virkningen af Grøfterne under Jorden. Dyb Pløining paa velafgrøvet Jord hører, hvor Omstændighederne tillade det, til de væsentligste Grundforbe-

bringer, og man har Exempel paa Jord, som paa ingen anden Maade har kunnet bringes til Frugtbarhed. Man raadede meget til den Forsigtighed, i flere Aar at pulverisere Undergrunden, inden denne bringes op i Dagen; en saadan Pulverisering kan skee enten ved Scarificator eller ved at lade en Krog gaae bag efter og i samme Fure som Ploven. Denne Maade at bryde den ved sædvanlig Pløining dannede Plovbund i Jorden, og at løsne den i Grunden forinden man kommer med dybere Pløining, fortjener i høi Grad Opmærksomhed. Flere Forsøg af dette Slags vare kronede med udmærket Virkning. Naar den raae Jord, som saaledes lidt efter lidt tages i Cultur, efterhaanden og med Forsigtighed bringes op og blandes med Modjorden, saa kan man endelig naae til en Dybde, som nærmer sig Kulegravning. En saadan Reolpløining skal bruges jevnlig ved Tannenbergs i Sachsen. Til Lucerne kan man vanskeligt arbejde Jorden for dybt; 2½ Fods Dybde skal, naar Undergrunden er god, kunne lønne Arbeidet ved saa meget rigere Afgrøder.

M. I hvilket Forhold staaer Værdien af de forskjellige Slags Høe, saavel naturligt som artificielt, til hverandre?

Til denne som til andre Sammenligninger fordres en Maalestof, som ansees for normal og til hvis Værdie de øvrige reduceres, for at faae ligeartede Størrelser at sammenligne. Denne Maalestof foreslog Nogle burde være Kløverhøe og ikke Enghøe, fordi det

første varierer mindre i Godhed end det sidste. Et andet Partie anfaae den Maalestof, som Bloch anvender i sine Skrifter, navnlig Rug, for den sikreste; Kløverhøe kan ogsaa være yderst forskjelligt, og Rugen har endvidere den Fordeel, at ei alene Høe, men ogsaa de øvrige Kornsorter lettere lade sig opstille i samme Række af Sammenligninger. Man henviste til de hidtil ofte anstillede Forsøg og deraf bekjendtgjorte Resultater, men fandt det ønskeligt, at endnu flere og nøiagtige Sammenligninger bleve anstillede, og man animodebe de Tilstedeværende om ved en kommende Forsamling at fremlægge deres Erfaringer til nøiagtigere Besvarelse af dette Spørgsmaal.

N. Er det afgjort, at Hegn bidrage til at gjøre Markerne frugtbare, og hvilke Slags Hegn have viist sig meest hensigtsmæssige?

Paa let og flad Jord, som let lider af Tørke, ere Hegn ønskelige til at brække Binden, og levende Hegn bidrage ei sjelden til at give Climaet en gunstigere Retning; Sæden modnes hastigere og Høsten kommer tidligere. Men paa Sletter, hvor levende Hegn ikke findes, og Binden desaarfsag har frit Spil, er det meget vanskeligt at faae noget til at vore; her paa skal Landet Oldenburg i Holsten give et mærkeligt Beviis; man skal der virkelig gjøre sig Umage for levende Hegn, men hidtil ei med synderlig Fremgang. De Indvendinger, at levende Hegn samle Sne i Driver om Vinteren og holde paa Tage og Fug-

tighed i vaade Sommere, ledebe til det Resultat, at levende Hegn især ere søffelige til at befordre Græs-værten for Hollænderier; men at de ofte gjøre ligesaa megen Skade som Nytte paa den egentlige Kornavl.

O. Doctor Schweiger fra Charandt tog Anledning til at omtale nogle mærkelige Resultater af Forsøg, han har anstillet med Anvendelsen af brændt Kalk paa stiv Leerjord, som i Forveien ei var merglet; han vilde forsøge, om ikke en meget stor Qvantitet Kalk virkede skadeligt, og anvendte derfor paa et Stykke af Brakmarken et omtrent 7 Gange større Qvantum brændt Kalk, til Rug, end ellers er sædvanligt, — saa vidt jeg hørte 100 Scheffel istedetfor 14 Scheffel paa en Aker. Resultatet blev, at den saa stærkt kalkede Jord gav 50 Procent større Afgrøde end den ved Siden af, som forresten havde faaet fuldkommen samme Behandling, men ingen Kalk.

Foruden de foregaaende Spørgsmaale blev af en af de Tilstedeværende opkastet følgende:

P. Hvorledes skal man bedst kunne ødelægge eller forebygge de Larver, som i mange Egne anrette Ødelæggelser paa Græs og ung Sæd?

Dette besvarede i mange forskjellige Retninger, men ikke ganske tilfredsstillende. Paa Brakmark forekommer man dem bedst ved jævnlig at røre Jorden og skaffe ret kraftige Planter tilveie. Naar Larverne engang ere udviklede, kan man baade gjøre Nytte ved at trække smaa Grøvter for at hindre dem i at ud-

brede sig, og jage Sviin og Vænder ud for at samle Larverne af; de opsoge og æde dem med saa stor Begjærlighed, at de ei gjøre synderlig Skade paa Græsset; ogsaa Faarenes skarpe Tødder skulle være virksomme til at træde Larverne ihjel.

I Sectionen for **Dværgavl** har jeg ikke kunnet bivaane alle Forsamlingerne, da jeg ei vilde forsømme de Sammenkomster, som holdtes for at afgjøre flere Spørgsmaale angaaende Uld, og disse holdtes paa samme Tid som hine. Følgende ere de Spørgsmaale, ved hvis Discussion jeg var nærværende.

A. Ved hvilke Midler kan Hesteavlens i Tydskland snarest hæves og om mueligt bringes til samme Fuldkommenhed som i England?

Det er mærkeligt, at dette vigtige Spørgsmaal ei blev saaledes discuteret, at det førte til noget bestemt Resultat. Nogle gjorde opmærksom paa, hvorledes man selv i England deelte dette Spørgsmaal i to andre, nemlig angaaende Luxus-Heste og Arbeids-Heste; at der hidtil ikke findes nogen Race af Heste, som i denne Henseende fuldkommen svarer til alle Fordringer, og at Fordringerne ere saa forskjellige, at det var let at forudsee Umueligheden i at faae en Hest, som haade kunde være udmærket Ridehest og Arbeidshest. Ethvert Land burde derfor have to væsentlig forskjellige Racer, som ei bør blandes med hinanden, men holdes rene hver for sig og hver til sin særegne Bestemmelse. Imidlertid blev Resultatet saadant som man kunde vente sig i Mecklenburg; de Fleste udtalte

sig for Fuldblodet ikke alene med Hensyn til at producere Kurus-Heste, men ogsaa i Almindelighed. 6) Dog blev man enig i, at gode Hingste ikke alene ere tilstræffelige til at frembringe alle gode Egenstaber; der maa udsøges gode og passende. Hopper for dem, ellers bliver Resultatet usikkert.

B. I hvor mange Generationer tør Parring med Fuldblodshingste fortsættes, naar man ønsker Dydræt til Ploven og andet Brug for Agerdyrkningen; kan en hertil bestemt Hest faae for meget Blod og for meget Temperament?

Dette Spørgsmaal er ligesaa vigtigt som A, og jeg ventede med spændt Opmærksomhed paa Løsningen af denne Knude. Men den syntes at berøre en øm Stræng og blev sandsynligviis derfor besvaret undvigende. Saavidt jeg kunde fatte, udtaltes den Mening, at, saa længe Hesten beholder en kraftfuld Bygning, bør man fortsætte Krydsningen med Fuldblod; Andre tilstode dog, at Hestens Temperament ved denne Fremgangsmaade snart bliver for fyrigt, og at man derfor i det mindste ikke bør fortsætte længe med Fuldblod i ret nedstigende Linie, men tage f. Ex. Halvblods-Hingste o. dsl. Jeg hørte ogsaa den Mening yttret, at man ei bør fortsætte Krydsningen, men søge at faae Halvblod til Arbeidsheste, Fuldblod til Avl. 7)

C. Hvad Slags Hestefoder har viist sig sundest og billigst; og fortjene Kartofler i

denne Henseende saa megen Opmærksomhed, som Nogle ville paaatae?

Havre erklæredes i Almindelighed for det kraftigste og sundeste Hestefoder; Kartofler ere et billigere Kraftfoder for Arbeidsheste, men til dette Brug bør de helst koges enten i Vand eller ved Damp. Flere Erfaringer stemmede overeens deri, at der skulde behøves megen Kjerne for at give Hestene saa godt Hulv og glindsende Haar som efter kogte Kartofler. Man har ogsaa forsøgt at koge Havre og anden Sæd, navnlig Rug, til Hestene; med Damp lader dette sig ei gjøre, men ved at koges i Vand skal Sæden vinde saa meget, at Enhver, som har Brændsel nok, ei bør betænke sig derpaa. Andre anbefalede at give Hestene Kjerne i Form af Grut, ret grovt, ikke fint malet; man sparer, som Ordene faldt, $\frac{1}{3}$ af Sæden ved at grutte den for Hestene; Haffelsen bør gjøres fugtig inden Grutten kommes derpaa. Herefter fulgte flere Spørgsmaal, Hesteavlens vedkommende, men jeg var ei nærværende da de debatteredes, og gaaer derfor over til Spørgsmaalene om Køer.

D. Hvorledes forholder den for flere Aar siden i Tydskland indførte Ayrshire-Race af Køer sig med Hensyn til Mælk, Kjød og stærkere eller svagere Foder?

Flere Mecklenburgske Landmænd, som havde tilagt denne Race, roste den meget, i det den baade skal give mere og federe Mælk og mere Kjød end andre Racer. Nogle gjorde opmærksom paa, at Mælk og Kjød

begge ere Produkter, som hver for sig fordrer Produktions-Foder, og at deres Mængde, forenet hos samme Individ, sandsynligviis gjør stærkere Foder til Betingelse. Som Beviis for, at det ikke altid er den rigtige Ækonomie, at frembringe det størst muelige Quantum Mælk uden Hensyn til, hvor stærkt man fodrer, nævntes den bekjendte Anecdote om en Bager, som narrede en Møller til at betale en Koe meget dyrt ved at bringe den til paa en vis Dag at give et ualmindeligt stort Quantum Mælk. Koen holdt sin Prøve, blev betalt, men gav hos Mølleren kun lidt Mælk uagtet al den Sød, han proppede i den; tilsidst opklaredes Sagen, at Bageren havde givet Koen Mælk at drikke for at faae den til at malte saa stærkt. Nogle gif saa vidt i deres Enthusiasme for den Ayrshire Race, at de ansaae sig overbeviste om, at slige Køer, og selv deres Metiser, endog behøve mindre Foder end andre og dog give en større Produktion. Imidlertid, da ingen bestemte Tal kunde angives, og disse ansaaes for absolut nødvendige, for at sammenligne og komme til noget Resultat, saa blev man enig i, om mueligt, ved en kommende Forsamling at fremlægge Resultater af comparative Forsøg, som imidlertid skulde anstilles og hvorved alle forekommende Omstændigheder skulde tages i Betragtning; f. Ex. levende Vægt, Kalvningstiden, Mælksens Gehalt af Smør og Ost, Thermometer- og Barometer-Stand (som have Indflydelse paa Smørrets Afsondring) m. m. Det nævntes udtrykkelig at, dersom Ayrshire-Racen besandtes fortrinlig,

burde man dog tage et saa stort Partie deraf fra England, at Racen kunde holdes reen, og at man ei behøvede at noies med usikre Blandinger af denne Race. 8)

E. Hvilken Maade at fodre Køerne paa er den meest passende baade med Hensyn til Dyrenes Sundhed, Mælkenes Mængde og Godhed?

Dette Spørgsmaal erklæredes meget vanskeligt at besvare i dets hele Omfang, fordi det fordrer, at man ei alene burde maale Mælken efter hver Koe, og hjerne Fløden af hver Koes Mælk for sig, men Mælkenes Mængde og Fedme beroer saameget baade paa Koenes Individualitet og hvor kort eller lang Tid der er gaaet siden den kalvede, at man derfor ei nu kunde fremlægge Resultater af bestemte comparative Forsøg. Exempler fremsfortes paa Køer, som give ualmindelig fedt Mælk, en Koe, som hele Vinteren igjennem giver guul Mælk og guult Smør af samme Foder og paa samme Tid, som de andre Køer give hvidt Smør o. s. v. I Almindelighed ansaae man godt Høe for det sundeste Foder, og alt andet Kraftfoder som Surrogat. Køer og Kartofler ere ret gode, naar de ikke gives i for stor Mængde. Man var ikke ganske enig, om de, som fodre med Drank (Spøl) bør give den alene og det tørre Foder for sig, men de Fleste syntes dog at udtale sig for, at Drank helst bør blandes med Haffelsen, og at Dranken paa ingen Maade maa være suur, men frisk, dog saa affvalet, at Foderet ei gives varmt. Forresten beroer det ikke alene paa,

hvad Køerne faae at æde, men ogsaa meget paa, hvad de faae at drikke, hvorom mere siden.

Da det ved Forsamlingens Forhandlinger kom an paa at fremføre saa mange Facta som mueligt, for ved Hjælp af dem at komme til siffre Erfaringer, saa anførtes fra Sverrig, at Landmanden der almindelig giver sine Køer vaadt Foder, saakaldt "Sørp"; dette beredes ved at komme Vand, helst varmt eller kogende Vand, paa Foderet, som i Forveien er blandet i et Kar med lidt Salt paa. De, som fodre med Sæd eller Kartofler paa Haffelse, blande disse helst i Sørp-Karret, og, da Saltet bliver godt fordeelt, ved at opløses i Vandet, saa æde Køerne renere op, drikke stærkere, og, som man almindeligt paaftaaer, malke mere. Sørpen maa helst beredes varm, men bør fodres kold. Man har flere Exempler paa, at Køer, som paa godt Græs begyndte at sætte Mælken, igjen have vundet den efter at være bragte paa Stald og fodrede med saadant vaadt Foder. Forresten blev man enig i, at Mælkens Mængde og Fedme ei beroer alene paa Foderet, men ogsaa meget paa Racen. 9)

F. Er det fordeelagtigt at drive Køerne ud at drikke i det Frie eller at vande dem i Stalden, og er koldt eller opvarmet Vand dem tjenligt?

Køerne have godt af og bør engang imellem, naar Veiret er godt, slippes ud af Stalden for at røre sig, men de bør paa ingen Maade staae og fryse medens de drikke; det er heller ikke godt, at de faae iisfoldt

Band, d. e. saadant, som kun staaer nogle faa Grader over Frysepunktet. Deels drikke Køerne meget mindre, end de ellers vilde, og faae knapt deres brændende Tørst sluffet, og man kan ei sjelden see hvorledes de, naar de igjen komme ind i den varme Stald, staae og ryste baade af udvendig og indvendig Kulde. Bedst er, naar man kan have Band staaende i Kar inde i Stalden, saa at dette antager den varme Staldlufts Temperatur, eller dog bliver kuldsflaaet, inden Kreaturene faae det at drikke. En fortreffelig Sag er det at have med Cement murede Krybber, hvori der kan staae Band for Køerne, saa at disse kunne drikke naar de ville. Det er næsten ligesaa vigtigt, hvorledes man giver Køerne at drikke, som hvorledes man fodrer dem, og allerbedst naar Køerne kunne drikke efter Behag. 10)

G. Har den Maade, hvorpaa man opföder Kalvene i den forskjellige Alder, nogen bestemt Indflydelse paa Udviklingen af visse Egenskaber, navnlig paa den tilkommende Mælke-Production?

Alle vare enige i, at man det første Aar ikke kan føde Kalve for vel, men om den følgende Behandling var der ganske forskellige Ansuelser. Nogle antog, at Dvierne den 2den Sommer ei bør fødes stærkt, men tværtimod drives ud paa knappere Græsning, f. Ex. paa Dverdrej, i Skove eller dsl. Steder, for at Been og Sener kunne faae Tid til at uddanne sig og faae rigtig Consistens, uden at Sasterne saa at sige faae

Bane at forvandle sig til Kjød istedetfor til Mælk; først naar Kroppen paa denne Maade er udviklet, vilde man, at Qvien skulde lades til Tyr. Naar Kalven tydeligt udvikler sig i Moders Liv, kan Foderet ei gives for kraftigt. Et andet Partie var af den Mening, og anførte mangfoldige Facta som Grund for den Erfaring, at man ei alene bør føde Kalvene, men ogsaa Qvierne, godt, kun ikke lade Kjonsdrivten utilfredsstillt, hvor tidligt dette end skeer. Stærkfodrede Qvier, som ei bringe en Kalv førend i 3die eller selv i 4de Aar, blive sjelden gode Malkføer, da derimod de, som kalve i 2det og 3die Aar, naar de fodres rigtig godt, lykkes bedre. Man angav dette som den rimelige Grund, hvorfor just de Kalve, som man gjør sig megen Umage for, og som med Villie holdes fra Tyren saa længe til Legemet er udviklet, give store kjødfulde Kroppe, men mislykkes som Malkføer, medens mangfoldige gode Malkføer findes blandt smaa Bondføer, som Eieren ei har havt Raad til, hverken at fodre saa godt eller at holde saa længe uden at faae Kalve. Exempler fra Holsten oplyste, at tidligt fødte, kraftige Kalve ere blevne parrede endog første Eстераar, og at saadanne, naar de siden fodredes stærkt nok, bleve de bedste Malkføer. Tilgæledest lægges der særdeles Vægt paa, at unge Køer kalve saa seent, at de strax efter Kalvningen kunne komme paa Græs, for at Mælkeaarrene efter den kraftige Føde maae udvides desto bedre. Saadanne Kalve, som falde i de første Aar, forinden Moderens Krop er fuldkommen udviklet, bør ei tages

til Tillæg; thi en saadan Fremgangsmaade vilde gjøre Racen mindre og i Tiden maaskee mindre kraftig.

H. Kan man ved heel Staldfodring opfoede lige saa kraftigt Dvæg som paa Græs; og hvorledes bør Staldfodringen i saa Fald være indrettet?

Paa dette Spørgsmaal kunde ei gives noget absolut, men kun et relativt Svar. Nølgelig Staldfodring er bedre end knap Græsning; men paa kraftig Græsning uddannes Kroppens Former fuldkomnere end i snevne Stalde. De Landmænd, som f. Ex. i Sachsen bruge og forsvare den Methode, strax at binde Kalvene og opfoede dem bestandigt i Baasene, ere visseligen saadanne, som baade have Mangel paa Plads for Kalvene til at græsse ude, og som siden holde heel Staldfodring; de Køer, som skulle søge deres Føde om Sommeren paa Græs, bør ei opfoedes i Stald, men man kan gjerne gjøre dette ved Køer, som siden skulle staldfodres, naar de kun faae tilbørlig Plads til at røre sig.

I. Hvilken Methode er befunden sikkest til at prøve Køernes Mælkeproduktion sammenlignet med det Foder de behøve?

Af ydre Kjendtegn paa en god Mælkeføe vides meget faa eller næsten intet almindeligt gjældende og sikkert. Nogle Mecklenburgske Landmænd lagde særdeles Vægt paa at faae offentlige Provemaalkninger og Præmier, for, ligesom ved Væddeløb, at vække Kappelyst og saaledes frembringe gode Mælkekøer; mange andre gjorde opmærksom paa det uvisse deri, fordi

Mælkenes Mængde alene beviser saa lidt, men saa mange andre Omstændigheder, som før er nævnt, bør komme i Betragtning. Desuden kan det ei nytte at anstille Sammenligninger, inden man har en constant Race; forskjellige Racers give Mælk af forskjellig Fedme o. s. v. Man kan med temmelig Sikkerhed antage, at, naar Afkommet af gode Malkesøer ei giver tilfredsstillende Resultat, uagtet hensigtsmæssig Opdræt, ligger Feilen i en mindre constant Race.

Man syntes enig i, at der findes en vis Grændse for, hvor stærkt man bør fodre Malkesøer; naar disse under den Tid de malke godt, begynde at tage til i Huld, gjør man ei rigtigt i at forsøge Kraftfoderet. Dette kan maaskee være Aarsag til den Erfaring, som udtaltes, at hvor Græsngangene ere ualmindeligt kraftige, synes de Tydste Malkesøer ei saa fordeelagtige som Marskesøer; men paa middelmaadig Græsning forsvare de ustridigt deres Plads som de bedste.

Angaaende Faareavlen forekom i Dværgavlss-Sectionen blot to Spørgsmaale; de øvrige bleve henvisste til den særskilte Section for Uld.

K. Har man nærmere udforsket Trabersygdommens Natur; er den beslægtet med Dreiersygen; er "Gnubber"*) det samme som "Traber", eller er det to forskjellige Sygdomme?

Gnubber-Sygen er mindre bekendt, sandsynligviis forskjellig fra Traber; den sidste Sygdom er ikke absolut

*) Det Danske Navn paa denne Sygdom er mig ubekendt.

arvelig, men som oftest en Følge af arvelig Disposition og derfor farlig; Dreiersygen, forskjellig fra begge, er hverken arvelig eller smitsom, men anretter dog stor Ddelæggelse blandt finulbede Faar; denne fremkommer efter Hidsighed i Blodet, hvad enten den frembringes ved for kraftig Næring, eller ved at Faarene, og især Lammene, holdes i en for varm Stald, o. s. v. Man talte om, hvad der vel meest kunde fremme Traber-Sygen; Nogle meente, at den kun forekommer blandt de finerebyggede Electoral-Faar, men denne Hypothese modsagdes af Andre, som ansaae fortsat Parring i en umoden Alder for skadelig og farlig i denne Henseende; dog vare heller ikke Alle enige heri. Saa meget synes imidlertid vist, at, hvor Trabersygen forekommer hyppigt i et Schæferie, formindskes den, naar Bæddere stedse tages til Parring fra Schæferier, som ere frie for denne Sygdom; Mange lide saa store Tab ved den og have en saadan Frygt for den, at de aldeles afstaffe den Faarestamme, som engang har Disposition til Traber-Syge. Man bør derfor vogte sig vel for at tage Bæddere af en Stamme, hvori denne hidtil ulægelige Sygdom findes.

L. Har den Narstid, naar Lammene fødes, Indflydelse paa deres Constitution og Anlæg til forskjellige Sygdomme, eller beroer Balget af Lamningstiden alene paa andre oeconomiske Hensyn?

Narstiden har vist i dobbelt Henseende Indflydelse. Det forskjellige Vinterfoder, som ikke altid er

bjerget fuldkomment godt, giver mindre sund Mælk end Foraars- eller Sommer-Græsning; Vinterfulden, og endnu mere de skarpe Vaarvinde, frembringe flere Lammesygdomme (som Følge af Forkjølelse) end varm Sommerluft. Naar Moderfaar, som ei ere fuldkomment kraftige, gaae ude seent om Høsten, hvor der ikke er synderlig Kraft i Græsset, og undfange, faae Lammene ingen Kraft i Modersliv under den første Periode af deres Udvikling, og fødes derefter svage og sygelige. Man vil gjerne, at Lammene skulle falde saaledes, at de strax faae Græsmælk; dette er fordeeltigt, naar Vaarvindene ikke blive saa skarpe, at de frembringe farlige Sygdomme. Andre yttrede sig for Sommerlam, en Mode, som i de senere Aar har bestjæftiget mange Schæferie-Giere. Denne Lammings-tid har sine store Fordele, men ogsaa mange Ubequemmeligheder, f. Ex. at Faarene kun vanskeligt og efterhaanden bringes til at undfange paa en usædvanlig Tid; som Følge deraf maa man enten lade sig nøie med saa Lam, eller lade nogle Faar lamme om Sommeren og andre om Vinteren; fremdeles er det vanskeligt paa den Tid Faarene skulde vaskes og klippes, at handle varsomt nok med dem, som enten ere høitdrægtige eller nys have lammet. Efter min Erfaring blive Lammene kraftigt, naar de enten falde meget tidligt eller ogsaa saa seent, at Modrene snart efter komme paa Græs.

Man var enig i, at den blandt Lammene saa ødelæggende Sygdom "Stivhed" er to Slags, efter-

som den fremkommer umiddelbart som en Følge af Forkjølelse, eller middelbart efter usund Mælk, naar Mødrene faae uhensigtsmæssigt Foder. Forkjølelses-Lamhed kan stundom helbreedes ved Haarsimer, og i alt Fald bør Varme anvendes, da derimod den Lamhed, som kommer af Mælken, først og fremmest maa hæves ved at hæve Aarsagen \circ : ved at forandre Fodringen; ere Faarene f. Ex. kraftige nok, saa kan man hensigtsmæssigt fodre blot med god Halm, saa at Moder-mælken bliver mindre feed; derhos bør man anvende afførende Midler baade for gamle og unge. Et godt Middel til at forebygge det sidste Slags Lamhed er at fodre jævnt godt. 11).

Den for Uld bestemte Section tog først følgende Spørgsmaale under Derveielse:

M. a) Hvilke ere de karakteristiske Kjendetegn, hvorved Rarte- og Ram-Uld adskilles fra hinanden; hvor langt bør den Uld være, som skal bruges til Rævning?

Dette blev saaledes besvaret: Fiin Uld, som efter Köhlers Triometer (Uldmaaler) holder $2\frac{1}{2}^{\circ}$ til 3° , bør være $1\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}$ Tommer lang; den ringere Fiin-
hed fordrer større Længde, fra $2\frac{1}{2}''$ til $3''$.

b) Under Forudsætning, at Uld med $1\frac{1}{2}''$ naturlig Længde (uden at strækkes) er tjenlig til Ramuld, i hvad Forhold stiger dens Værdi, naar den med forresten lige gode Egenskaber holder $2''$, $2\frac{1}{2}''$ og $3''$ i Længden?

Svar: Prisen vil omtrent blive 100, 110 og 120 Thaler pr. Centner, altsaa Forholdet i Værdi som 10, 11 og 12. Man kan ei godt producere god Kamuld længere end 3" NB. af Merinos Uld, af den Aarsag, at længere Haar ei blive egale eller eensformige i deres hele Længde, men Spidserne blive skjøre.

c) Hvor mange Krølnings-Buer maa Kamuld i det Høieste have paa een Tommes Længde?

Buernes Mængde er ligegyldig, naar de kun have den rette Form; de maae være flade, d. v. s. Høiden ubetydelig i Forhold til Længden.

d) Naar en vis Karteuld med 1" Længde er værd 100, i hvad Forhold vil saadan Uld med forresten samme Egenstaber stige i Værdi ved at naae en Længde af $1\frac{1}{4}$, $1\frac{1}{2}$, $1\frac{3}{4}$ og 2 Tommer?

Værdien af Super Electa bør ei forandres fordi Uldens Længde varierer imellem 1" og $1\frac{1}{2}$ "; ligeledes Electa imellem $1\frac{1}{4}$ og $1\frac{3}{4}$. Forresten maa man vel lægge Mærke til, at jo længere Ulden er, desto vanskeligere er det at faae den til at beholde lige gode Egenstaber; Uldfeilene ere, som sagt, mere isinefaldende i en lang end i en kort Uld.

e) Hvad Forskjel er der imellem Prisen paa Karte- og Kam-Uld; forudsat at begge Slags have den Længde og isvrigt de Egenstaber, som svare til Die medet?

Dette Spørgsmaal kunde ikke besvares directe, da de forskjellige Priser paa Karte- og Kam-Uld saa meget berøve paa Handels-Conjuncturer. Lang Uld behøves desuden ikke alene til Kamuld, men ogsaa til Kending i Klæde.

Af et Foredrag, som Deconomieraad Thær holdt over Uld, vil jeg her i Korthed anføre Følgende: Ulden bør være eensdan (treu) ikke alene i det enkelte Haar, men ogsaa imellem samme indbyrdes, saa at hverken et og samme Haar er tyndt i den ene Ende og tykt i den anden, heller ikke et Haar fint og et andet grovt. Dette gjælder ligeledes om Haarene paa de forskjellige Dele af Kroppen. Endelig bør Ulden i et rigtig jævnt og godt Schæferie være jevn ogsaa paa alle Faarene. Den bør være kraftig og især Kamulden ei have skjørere Steder, hvor den let brister. Kraft viser sig især derved, at Ulden kan strækkes ud over dens virkelige Længde, d. v. s. saa at Haaret ikke alene bliver glat og uden Buer, men ogsaa strækkes i dets Substant; saadan Strækkelighed blev nævnt som Betingelse for Blødhed. Kamuld taa-ler ikke saa traadig Bygning som Karteuld; tvertimod maae de enkelte Haar helst staae isolerede uden Forbindelse. Kamulds Værbi er meget afhængig af Veir- liget og Foderet. Det samme gjælder ogsaa, skjøndt i mindre Grad, om Karteuld, og man skal have Exempler paa, at Uld, som klippes to Gange om Aaret, er bleven høiere betalt, end naar den samme klippedes blot eengang, alene fordi Uldfeilene ei blive saa syn-

lige i den korte Uld. — Saa langt Thærs Foredrag — Under Debatterne forekom flere Ytringer om, hvad Uldhandlerne egentlig forstaae ved det Udtryk "Uldens Natur." Det blev nemlig erklæret, at den Mecklenburgske Uld ikke har saa god Natur, som f. Ex. den Sachsiske og Schlesiske. Det var vanskeligt at forklare, hvad det Udtryk Natur egentlig vil sige; man indbefatter derunder Virkningen af alle de Egenskaber tilfammen, som i en Uldpels fremtræde for Kjenderens Die. Herhen hører fornemmelig, at Ulden er ligear- tet og normal bygget, (ved Bygning forstaaes nemlig den Maade, hvorpaa de enkelte Haar sammentræde og forene sig til at danne en heel Pels). Den mindre gode Natur i den Mecklenburgske Uld blev af Nogle tilskreven Virkningen af mindre constante Racen. Forresten anførtes det, at den Schlesiske Uld skal have en bedre Natur end den Sachsiske 12), og at den forskjel- lige Bærvi, som ofte tillægges Uldpartier af samme Fiinbed, fornemmelig beroer paa Uldens forskjellige Natur*).

N. 3 hvad Forhold staaer det Foder og den Græsning, som Faar behøve, der bære Super Electa, Electa, Prima, Secunda eller Tertia-Uld, naar Faarene holdes i lige god Stand?

*) Skulde de forskjellige Resultater af Uldforhandlingerne ei ganske svare til det, som kommer Publicum for Die i de trykte Forhandlinger, saa maa jeg gjøre opmærksom paa, at Stenographer kun vare lidt tilstede i denne Section.

Dette Spørgsmaal blev af Flere besvaret med Formodninger og Hypoteser, om hvis Rigtighed man vanskelig vil blive enig; da fremstod den ved dyb Skarpsindighed og mathematisk Nøiagtighed ligesaa udmærkede som for sin Bestedenhed agtværdige von Thünen fra Tellow (i Mecklenburg) med en kortsfattet Afhandling, hvori Facta, uddragne af hans eget Schæferi fra 1810 til 1840, lagde den sikkre Grund, hvorpaa han har bygget. Von Thünen havde begyndt sit Schæferie med Tertia Fiinhed, var lidt efter lidt gaaet over til Secunda, Prima og nu slutteligen til Electa; for hvert Aar havde han antegnet baade Uldens Fiinhed, udtrykt i Grader efter den Köhlerske Uldmaaler, Faarenes Antal, Uldens og Foderets Vægt; alt Kraftfoder var reduceret til Høe, og disse Resultater bleve angivne i Talstørrelser for hvert Quinquennium. (fra 5 til 5 Aar). Da der i de Tal, jeg har antegnet, let kan have indsnegget sig Feil, og Forfatteren, paa Manges indstændige Begjæring, har lovet at give sit fortjensfulde Arbeide i Trykken i en fuldstændigere Form end det blotte Udtog, saa maa det tilgives mig, om her blot fremstilles Resultaterne i Almindelighed.

1) Jo finere Uld, desto mindre Uldvægt; i den Henseende forholde Secunda, Prima og Electa sig til hverandre omtrent som 3, 2, 5 og 2.

2) Jo finere Uld, desto mere Kraftfoder behøves til dens Production, (De grove Faar fortære mere grov Halm); Forholdet imellem S., P. og E. er omtrent som 14, 18 og 22.

3) Da hvert Faar med:

E.=Uld af 2,83° (Köhler)	giver	2,01	Pd. Uld,
P.= — — 3,5°	— —	2,49	— —
S.= — — 4,23°	— —	3,00	— —

faa opstaaer, ved at dividere det Uld=Quantum, som hvert Faar i Gjennemsnit giver (ved Tellow), med Uldens Fiinhed, udtrykt i Grader efter Köhler, stedse en Quotient = 0,71 eller med andre Ord, for hver Grad efter Köhler kommer 0,71 Pd. Uld.

Jo større denne Quotient er, desto fordeelagtigere.

Dette Resultat kan nu være forskjelligt i forskjellige Schæferier, men det var ønskeligt om mange Schæferie=Gierte vilde gjøre lignende Sammenligninger, hvorved man tilsidst vilde kunne erholde en sikrere Maalestof, hvorefter det lod sig beregne, hvad Slags Uldfiinhed der, efter forskjellige Conjunctioner, er den fordeelagtigste.

Flere af de Tilstedeværende indvændte, at Forf. formodentlig havde ledet sit Schæferie efter rigtigere Principer, da han producerede Secunda, end senere, da han producerede Electa=Uld, og at dette tildeels maatte være Aarsag i et for den finere Uld mindre gunstigt Resultat. Disse Indvendinger bestred jeg, saasom jeg i Foraaret 1830 noie havde gennemgaaet og forteret Schæferiet ved Tellow, som dengang havde temmelig jevn Uld; de Pelse fra Tellow, som nu i Doberan vare fremlagte tilskue, henregnedes til den bedste Mecklenburgske Uld. Fra en anden Side nævntes et Exempel paa en ublandet Stamme af Nigretti, som, da den bar Prima=Uld, gav 14 Stein, nu af

Electa=Uld kun 12 Stein. Efter von Thünens Erfaring give Electa, Prima og Secunda=Faar omtrent lige stor Revenue, naar Electa=Uld betales med 100, Prima med 65 og Secunda med 57*). Dette være sagt i Almindelighed, men det er høist vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at angive Grændsen for det Forhold, hvori Uldmængde kan staae til Fiinhed. En kraftig Beenbygning og tyk Hud hos Faaret lader sig forene med større Uldmængde end fine Been og tynd Hud. Bist er det, at, naar Naturen overlades til sig selv, saa er den meest tilbøielig til at frembringe sin Uld paa tyndt Skind, og det var derfor i de første Perioder af den Tid, da man begyndte at lægge saa megen Bind paa sin Uld, at man ansaae Faar med tyndt Skind for fortrinlige; men man fandt snart, at flige Dyr baade bleve mindre kraftige, mere udsatte for Sygdomme, og at Uldmængden astog i et alt for stort Forhold; desuden lærte den opmærksomme Schæferie=Gier af Erfaring, at sin Uld ogsaa stundom lader sig forene med tykt Skind og kraftig Natur, og at flige Individier bære mere sin Uld. Naar flige Afvigelser fra Naturens almindelige Gang forekomme blandt Race=Dyr, bør man benytte dem for at fremme sit Diemed; man bør lægge flige Individier til Grund for at danne en fordeelagtigere Race af finuldede Faar, og paa denne Maade faae et bedre Forhold imellem Uldfiinhed og Uldmængde. Herr

*) Disse Forholds=Tal hørte jeg ei bestemt, men de forekom mig saadanne.

Gadegast i Sachsen er den første, som har gjort mig opmærksom paa dette vigtige Princip, og jeg har under Bestyrelsen af Schæferierne i Sverrig siden aldrig tabt det af Sigte; det har gjort mig usigelig megen Nytte. Et andet ligesaa vigtigt Princip er det, ikke at anvende for fine Bæddere; saaledes anvender jeg, for at producere Electa-Uld, Prima-Bæddere, faldne efter de ædleste Electa-Moderfaar og Prima-Bæddere. Racen kan ej være ædel nok, men man anvende altid Bæddere af et Sortiment grovere Uld, end den, man vil frembringe hos Lammene. — Saa vidt mit Foredrag.

Man blev enig om, at paa mager Jord ere smaae, paa kraftig Græsning store Faar fordeelagtigst.

Interessante Ytringer høstes i Anledning af det vigtige Spørgsmaal:

O. Ved hvilke Egenskaber i Ulden kan Tydskland længst udholde Concurrencen med Syd-Rusland, Australien m. fl. Lande, som ere saa meget begunstigede af Clima og en lav Jord-Rente?

Flere og flere Erfaringer oplyste, at fin og ædel Uld ei kan produceres i Længden i de Lande, hvor Intelligents og Industrie ej staae paa et høiere Trin. Fra Sachsens ædleste og bedste Schæferier ere store Flokke Faar kjøbt og transporterede til hine Lande, men de ere udartede paa flere Maader. Fra det sydlige Rusland oplæstes Breve, som viste, hvilke utroelige Ddelæggelser der anrettes blandt Faarene, deels

af Regnveir, deels af uventet indtruffen streng Vinter, og at Faar i Tusindtal bortrives baade af Sygdom og Hunger; "nu", hed det, "sendes de sachske Hyrder til deres Hjemstavn, Faarene betros i Slavers Hænder og man kappes om at nedlægge Schæferier, som have medført utroelige Tab." Australiens Concurrance er farligere, men den Uld, som der produceres, har dog en egen Natur, som gjør den mere stiftet til Kam- end til Karte-Uld; i Klæde-Fabriker er den egentlig kun anvendelig til de groveste Dvaliteter. I Australien skal det beroe meget paa Aarets Grøde, hvorledes Ulden bliver; et tørt Aar f. Ex. skal give mat Uld. Fremdeles beroer det paa Faarenes Sundhed og Uldens Indpakning og Transport, hvorledes den Uld er bestaffen, som fra Australien forekommer i Handelen. Australien antages, ikke at kunne concurrere med Tydskland i Production af fin og ædel Kar-teuld, og derfor blev Resultatet, at det er denne Vare, som Schæferie-Giere fornemmelig bør stræbe at producere.

P. Naar man har Faar af samme Race, men forskjellig Størrelse, staaer Uldens Mængde da i Forhold til Vegemets Størrelse (Kubik-Indhold) eller i Forhold til Hudens Overflade?

Kroppens Vægt betinger Foderets, dens Overflade Uldens Mængde; eller med andre Ord, et Faar behøver omtrent i samme Forhold mere Næring, som Kroppen har større Vægt; Uldens Mængde tiltager (ceteris paribus) i Forhold til Overfladens Størrelse.

Q. Kan man for en Deel give Ulden det Fedt igjen, som den taber ved at vaskes paa Faarene, ved

- a) enten at drive Faarene efter Vassen tæt sammen i et snevert Rum, saa at de komme i Sved;
- b) eller ved at lade Faarene gaae nogle Dage længere efter Vassen uklippede?
- c) Kommer Uldhaarets Fedme ud af Hudens Porer alene, eller af Haarene, og af hvilke Dele?

a) blev besvaret saaledes, at det er absolut skadeligt for Faarenes Sundhed, naar de trænges saa tæt sammen; men forresten er det sandsynligt, at Uldens Bægt derved kan forsøges lidt.

b) man udtalte sig forskjelligt herover; men nøisagtige Forsøg, som en Schæferie=Cier har anstillet, synes at vise, at, naar Fedmen engang er vasket ud, kommer den ikke paa nye.

c) Uldfedtet sveder nok ud af Huden, men ogsaa, og maaskee fornemmeligt, ud af Enden paa Haarene; dette spores tydeligt, naar en Uldprøve klippes paa et Sted, saa finder man efter nogen Tid samme Sted bedækket med smaae Fedtklumper. Fedtet trænger dog ogsaa ud af det øvrige Uldhaar; man seer f. Ex. at, naar Uld skal farves med Indigo, bliver den, som farves strax efter at den er vasket, smuk, da derimod samme Uld, som ligger hen i nogen Tid inden den farves, faaer Pletter af den imidlertid udsvedte Fedme.

R. Beroer Uldens saakaldte Tæthed alene paa, hvor tæt Haarene staae paa Huden?

Ofte, men ikke med Nette, kaldes den Uld tæt, som danner en tætfluttet Overflade paa Faaret; derunder skjules ofte en huul Vels med tyndstaaende Haar, som i Vægt langtfra svarer til Forventningen. Tætheden beroer derfor væsentligst paa, hvor tæt Haarene staae paa Huden 13). Vil man gjøre sig den Umage at tælle den Mængde Haar, som ere vorede ud af f. Ex. en Tomme af Huden, saa skeer dette lettest ved iforveien enten saa nøiagtigt som muligt at farve 1 □ Tomme af Overfladen f. Ex. med Indigo; eller at slagte Faaret og strax fra Rjodsiden med et skarpt Instrument skjære 1 □ Tomme ud af Skindet.

S. Har Fodring med raae Kartofler skadelig Indflydelse paa Faarenes Sundhed og Fordoielsesorganer?

Kartofler vise især deres velgjørende Virkning, naar de ikke fodres i stor Mængde; man antog at 1 (Preuss.) Scheffel til 100 Faar (det samme som 1 Tde. Dansk til 250 Faar) om Dagen er det bedste Forhold; jo mere dette Quantum overstiges, desto mindre Fordeel viser der sig ved Fodringen; men Kartofler kunne dog gives i store Portioner (naar Faarene først ere vantede til dem) uden at skade. Der vare dem, som vilde vide, at det var skadeligt at lade Faarene driffe strax efter at de have ædt Kartofler, men dette er i det mindste ei farligt, naar Faarene have Vandet i Stalden, saa at de kunne driffe saa meget og naar

de vilse; værre er det maaskee, naar Faarene drives ud tilvands og da driffe stærkt ovenpaa den fugtige Kartoffelfodring. Naar Kartofler udgjøre Faarenes væsentligste Kraftfoder i mange Provindsler, som i Mark-Brandenburg.

T. Det Spørgsmaal, om ogsaa Morbær-Løv er tjenligt til Foder for Faar, havde ført en Mand til Forsamlingen, som havde den forunderlige Idee, at intet Foder var saa velgjørende som Morbærblade; "Morbærrenes Sødme viste noksom, hvor meget Sukkerstof dette Træ holder, dette Sukkerstof gaaer over i Dyret og forædler alle dets Produeter; ja selv Gjøbningen kommer til at indeholde Sukkerstof, som maa virke velgjørende paa den derefter fremkomne Vegetation;" et slikt Foredrag anføres her kun for at vise, hvorledes den meest absurde Idee stundom kan finde en Forfægter.

General-Forsamlingernes Forhandlinger ere for det Offentlige af mindre Interesse; de bestode ikke i Debatter; men først blev i Korthed gjort Rede for den forrige Dags Forhandlinger; derefter Et og Andet, Forsamlingen vedkommende, f. Ex. hvor mange Medlemmer der vare ankomne, Anmeldelse af Skrifter, som bleve Forsamlingen tilegnede m. m.; endelig et og andet Foredrag, som dog sjelden underkastedes nogen Debat.

Efterat Præsidenten i den første Sammenkomst havde erklæret Forsamlingen for aabnet, gav han Ordet til Herr Deconomieraad Thaer fra Möglin. Denne havde

valgt til Formaal for sin Tale en kort Udvikling af Landbrugets Historie i Mecklenburg; Hovedmomenterne vare: Jordens forøgede Kraft ved Kobbelsbrug og Mergel, som Mecklenburg lærte fra Holsten, Forvandling af de hoveriegjørende Bønders Jorder til større Avlsgaard, 14) — ”thi”, hed det, ”Bonden gav gjerne den Jord bort, hvoraf han ei var istand til at betale de Afgifter, som fordreides, skjøndt de ei vare store”; — fremdeles en god og indbringende Hesteavl, udbredte Anlæg af finuldede Schæferier m. m.; endelig saa omfattende Interesse for alle til Landvæsenet hørende Industriegrene, at ”en Mecklenburgsk Landmand” nu ansees for synonymt med ”en god Landmand.” Da Storhertugen med sit Hof var nærværende (ved den første som ved de fleste af de følgende General-Forsamlinger), tog Taleren Anledning til at nævne ogsaa den nu regjerende Storhertugs Interesse og Bestræbelser for at fremme et forbedret Landbrug, og foreslog at bringe ham et ’Leve”, som 3 Gange gjentoges af den talrige Forsamling. Herr von Bujanowig talte om Nyttens af Kornmagaziner efter en engelsk Idee; Ungarn er efter Talerens Mening det eneste Land, som i denne Henseende har efterlignet England*) 15).

Herr Rathhorst optraadte som Secretair i det efter nye Statuter organiserede Kgl. Landbrugs-Academie i Stokholm, og yttrede det Ønske, at de udenlandske oeconomiske Selskaber vilde træde i nærmere

*) De findes ogsaa i Sverrig.

Forbindelse med nysnævnte Academie ved gjensidig Udveksling af deres trykte Forhandlinger.

Statsraad Fischer fra Rhinprovincerne holdt et meget humoristisk Foredrag over den Skade, som anrettes ved en Mængde daarlige Skrifter over Landvæsenets forskjellige Grene; han kaldte dem Fabriks-Skrifter, ansaae det for nødvendigt at modarbejde dem ved grundige Recensioner, og indbød de Nærværende til ved Subscription og Bidrag at understøtte et Tidsskrift i denne Retning.

Herr Doctor Schulz foreslog, at, da Forsamlingens Tid var for kort til at kunne ordentlig udvikle mange ellers interessante Meddelelser saavel over de trykte Spørgsmaal, som om saadanne, Discussionen selv ofte gav Anledning til, saa burde slike Afhandlinger, hvis Bidtlostighed gjorde dem mindre stikede til mundtligt Foredrag, optages i et eget derfor bestemt Tidsskrift. Begge disse Forslag bleve henvisne hver til sin Committee.

En interessant Afhandling af von Thünen oplæstes om Virkninger af Forsøg med at kjøre 3" tyk Jord paa gammel daarlig Eng, efter at denne først var afgravet. I Begyndelsen havde Virkningen været paafaldende, men tog senere af. Virkningen af Gyps havde derefter været mærkelig, men ikke af Varighed; det samme var Tilfældet med Anvendelse af Gjødning. Nu havde Forfatteren isinde at forsøge, hvad Mergel vilde virke.

Paa det Spørgsmaal af Præsidenten, hvor For-

samlingen burde holdes 1843? — thi Stuttgart er bestemt for 1842 — talte Herr Greve v. Holstein fra Water-Neversdorff i Holsten med Barme for Kiel; Statsraad Fischer meente "at Mecklenburgerne havde "det bedste Transportmiddel i Kommen; de kunde gjerne "reise lidt længere og besøge de Egne, han repræsenterede — Rhinprovindserne. I Doberan smagte Bienen fortræffeligt, men han forsikrede, at den fandtes "ligesaa god ved Kilden, m. m." Dersom Kiel ikke havde været saa nær ved Doberan, vilde Grev Holsteins Forslag sandsynligviis have gaaet igjennem; nu valgtes Cöthen for 1843.

Angaaende Anvendelsen af de Midler, som nu ere samlede og fremdeles ville indkomme til et Minde om Hr. Albrecht Thaer, var man ved Forsamlingen i Brünn 1840 bleven enig om at opreise et Monument. Præsidenten foreviste to smukke Skitser, som han bragte i Forslag; angaaende Pladsen, hvor dette Monument skulde opreises, havde Mange udtalt sig for Leipzig, men dette Spørgsmaal var det tidsnok endelig at afgjøre i Stuttgart 1842; Resten blev henviist til en Committee.

I et følgende Foredrag anbefalede Køernes saa at sige Staldfodring i det Frie.

Herr Kuers, som er Veterinair og Lærer ved Möglin, skildrede Dyrlægernes mislige Stilling, fordi Landmændene ei have Tillid til dem uden med Hensyn til Hestens Sygdomme; han yttrede det Ønske, at Landmændene vilde nærme sig Dyrlægerne mere, og

give dem Veilighed til at kjende og samle Erfaringer ogsaa om de andre Huusdyrs Sygdomme; Dyrlægen vil i det mindste være mere opmærksom paa og kan bedre udfinde de rette Midler til at forebygge Sygdomme, hvilket altid er vigtigere og som oftest lettere end at helbrede en Sygdom, som engang er brudt ud. Saaledes anførte han et Exempel paa, at Fodring med Spøl upaatvivlelig er en af Hovedaarsagerne til den Lungesygdom (Lungenfaule), hvoraf saa mange Faar døe i Mark-Brandenburg.

Herr Reichmann fra Sachsen talte om Vigtigheden af at fodre med gruttet Sæd, anstaae Mangel paa Møller for den største Hindring, og vilde, at man skulde arbejde paa at afhjælpe denne Mangel ved at faae Grutteværk indrettede paa hver større Eiendom.

Herr Pogge fra Ziersdorff i Mecklenburg tog sig af Bondens og den mindre Landmands Sag, skildrede med Barme Vigtigheden af, at der ogsaa blev gjort Noget for dem; erklærede, at man baade kunde og just burde give dem Veilighed til at drage Nytte af de større og mere dannede Landmænds Erfaringer; han anbefalede til dette Niemed Filial-Selskaber og Forsamlinger, hvori baade større og mindre Jordeiere samlede burde deeltage; saadanne Selskaber vare allerede med Held oprettede i Mecklenburg; flere deslige Forhandlinger oplæstes, og man fandt ikke faa Ytringer af reent practiske Bønder meget interessante; man burde udsætte Præmier for de bedste Avlsdyr og Agerdyrknings-Medskaber, samt Reifestipendier m. m. Blandt

flere saadanne allerede eksisterende Selskaber i Preussen, Sachsen, Østerrig, m. m., rostes især et Selskab i Oderbruch, hvis Forhandlinger skulde være af sand, og mere end blot local Interesse.

Af Herr Professor Blücher udvikledes i et længere Foredrag Mecklenburgs geologiske Forhold.

I de sidste Generalforsamlinger foredroges et kort Udtog af alle Forhandlinger, hvori der forekom Meget, som var interessant, men den concise Behandling hindrede mig i de fornødne Annotationer, hvorfor jeg i denne Henseende maa henvise til de Forhandlinger, som snart ville komme i Trykken i deres hele Omfang.

Herr Kuers foredrog i Korthed Resultatet af Væddeløbene, og yttrede blandt andet, at man haabede og var overbeviist om, at den Mecklenburgske Bonde havde bedre Heste hjemme end de, som mødte til Væddeløbene; "Bønderne havde sandsynligviis ei villet opoffre deres bedste Heste, og dette viste", — hvad Taleren ogsaa var overbeviist om — "at Væddeløb, i det mindste med Bondeheste, mere tjene til Fornøielse, end til nogen virkelig Nytte; saadanne Heste, som vandt paa Banen, kunde ofte være feilfulde og udelige til Ubl."

I Sectionen for Landbrugets Statik forekom meget interessante Discussioner, men de ledede kun til det Resultat, at man hidtil havde været paa urigtig Bei og endnu ei havde fundet nogen sikker Grund at bygge paa. Mange Forsøg maae endnu gjøres, og da først vil det maaskee i Fremtiden blive mueligt

at løse de vanskelige Problemer, som denne Lære fører med sig. En interessant Mening, som hylledes af Flere, var f. Ex. den, at en vis Afgrøde maaskee udsuger Jorden lige meget, enten den saa er svag eller riig.

Af Agerdyrknings=Redskaber og Maskiner vare en Mængde udsatte tilskue og bleve tildeels forsøgte. Krogen, eller den saakaldte Haken, udgjør Mecklenburgs oprindelige, ligesom den endnu er dets almindeligste, Instrument til at vende Jorden; dog tiltager Brugen af Ploven mere og mere. Man blev meget opmærksom paa en liden amerikansk Plov, som i mine Tanker var langt fra saa god som de forbedrede Svingplove, der bruges i Sjælland og Fyen. Blandt de øvrige Redskaber fandt jeg især en skotsk rhomboidal Harve, og blandt Maskinerne den lille skotske Saaemaskine for fint Frøe (Kaps og Klover) 16), den store Albaniske og den Gildemeisteriske Saaemaskine for al Slags Sæd, og Kæhlers Maskine til at saae Gyps med, at fortjene Opmærksomhed. Forresten forekom de fleste baade Redskaber og Maskiner mig enten mindre hensigtsmæssige eller for sammensatte og tunge til at kunne blive almindelige. Den Albaniske Saaemaskine, der koster 12 R. d'or, rostes eenstemmig, og man yttrede, at den Tid maaskee ei var fjern, da man vilde ansee det for barbarisk Udselighed at saae med Haanden istedetfor med Maskine. Gildemeisters Maskine er meget simplere, koster 30 Thaler Meckb. Courant, men saarer i Rader; den er desuden endnu for ny til at kunne ret bedømmes.

Bed Udstillingen i det saakaldte pomologiske Cabinet udmærkede sig især Booths Samlinger af forskjellige Pinus-Arter (i Potter), Kartofler, Roer, Cerealier og Foderværter; blandt de sidste anbefalede han især Heraclium Sibiricum, som skal vore yppigt paa frugtbar Jord og giver noget af det første Grønne for Faarene; af Vicia Sibirica fremvistes et Exemplar, som var 16 Fod langt, og af Trifolium hybridum, under Navn af Svensk Kløver, vare smukke Planter fremlagte.

Udstillingen af Uld var udmærket og arrangeret med utrolig Flid, hvilket man især skyldte Herr Rjøbmand Jeppe fra Kjøbenhavn. Et dertil bestemt Cabinet i Staalbad-Vocalet indeholdt først Følgende:

a) De forskjellige Uldmaalere, den Røhlerste, forbedrede Grawertste, Dollonste, m. fl.

b) En liden beqvem Decimal-Vægt til at veie Uldpelsene.

c) Vel arrangerede Samlinger af Uldprøver fra alle Lande.

d) Smaaer Kasser med uvaskede og vaskede Prøver af Uld, som holdt fra 1° til 3 $\frac{1}{2}$ ^o efter Røhler.

e) En Samling af vaskede Prøver fra forskjellige Uldsorteringer, alle bevarede i Glasrør, maalte med den Røhlerste Uldmaaler, og Fiinheden annoteret ved hver Prøve.

f) Flere Prøver af Ramuld, saavel i naturlig Form som vasket og kæmnet.

g) Kort med Prøver af uvasket og vasket Uld fra

forskjellige ædle og forædlede Schæferier, med Annotationer af Schæferiernes og Schæferie=Giernes Navne, Uldens Fiinheds=Grad og Tab i Vast; saadanne Samlinger fandtes fremlagte baade af den Uld, som i Potsdam og i Brünn havde været ført tilskue.

h) Eignende Uldprøvefort af de 172 Pelse, som under Forsamlingerne i Doberan vare fremlagte til Prøve. Alle disse Uldfort egnede sig til at studere Uldens forskjellige Charakter og Natur i en Stue!

Prøverne af Mährisk Uld fra den Brünnste Forsamling vare de fineste, næsten alle Electa og Super=Electa; de fra Potsdam vare mindre fine, og blandt de Doberanske Prøver vare grovere Sortimentter end i begge de foregaaende. Hoved=Charakteren i den Mecklenburgske Uld var større Kraft, mindre tydelig Krusning, længere Buer, høiere Stabel, fort sagt mere Kamulds=Natur.

Ved alle disse Samlinger havde man Velighed til at beundre Herr Kjøbmand Zeppes Arrangement; men dette var i endnu høiere Grad Tilfældet, naar man traadte udenfor Samlingernes Locale, hvor der i et stort for dette Diemed opreist Telt var fremlagt 172 meest uvaskede Uld=Pelse tilskue, hver i sin Trækasse med blaat Papiir i Bunden og Nummere paa hver. Over hver Pels hængte et tilsvarende Prøvefort, med uvaskede og vaskede Prøver af samme Uld, og med alle fornødne Dplysninger.

Man vil kunne gjøre sig en Idee om, hvor vidtløstigt dette Arbeide har været, naar man erindrer,

at hver Maaling med den Røblerfke Uldmaaler foretages med 100 Haar paa eengang, og at det derfor ved hver Uldmaaling er nødvendigt først at tælle 100 Haar. Man har ikke ladet sig nøie med, eengang at veie 100 Gran Uld fra forskjellige Dele af hver Pels og ved Sammenligning af den Bægt, som blev tilbage efter reen Fabrikvaff, at komme til Kundskab om, hvor meget Ulden tabte i Bægt ved at vaskes; men man havde, for at opnaae en endnu større Nøiagtighed, foretaget denne Operation med to forskjellige Prove-Bægter af hver Pels. Sortimenterne vare bestemte af en øvet Uld- og Schæferie=Sorterer, Herr Kuniz, som ogsaa var nærværende og gif Forsamlingen tilhaande med mange vigtige Dplysninger, hvor der var Spørgsmaal om Uld; han havde meest at udsætte paa Naturen i den Mecklenburgske Uld, viste at denne var usevn (untreu) i Haarene, og at denne Feil ofte nedsetter en høiere Fiinhed i et lavere Sortiment. Jeg har saa nøie som det var mig mueligt gjennemgaaet de fleste af foranførte Pelse, men mine Bemærkninger om dem kunne ikke have almindelig Interesse; jeg vil derfor her kun anføre eet Exempel, No. 12 fra Möglin, tilhørende Herr Deconomieraad Thaer: Uldens naturlige Høide = 24''; dens virkelige Længde (det vil sige, naar Buerne trækkes ud og saaledes danne en ret Linie) = 28''; Pelsen veier uvasket 6 Pd. 10 Lod, men efter Fabrikvaff 1 Pd. 25½ Lod; Sortiment = Super=Electa, vurderet til 150 Thaler Courant pr. Centner (NB. ikke fabrikvasset, men pelsvasset, saadan

som den almindelig forekommer i Handelen). Jeg har annoteret Charakteren i Uldens Bygning for normal, Stabel og Natur usædvanlig god, Længden i Forhold til Fiinheden udmærket, og en Jevnhed paa de forskjellige Kropdele, som vidner om høi Grad af Edelhed. Fra Möglin vare ikke færre end 31 Pelse fremlagte tilskue. Den kostbareste Uld i den Doberanske Udstilling var vurderet til 160 Thaler pr. Centner, og var en Pels fra Ungarn, noget nær den ædleste som jeg har seet. Tiden var desværre for kort til ret at profitere af flige oplysende Samlinger, og man kunde godt have havt de 8 Dage nødvendig alene til at studere dem.

Af Engvanding saae jeg et større Anlæg ved en Domaine i Nærheden af Doberan, Hinter-Bollhagen, hvorpaa den nuværende Forpagter, Herr Burgwedel, anvendte betydelige Summer. Dette Anlæg var saa meget mere interessant, som en Deel var færdig og en anden Deel endnu under Arbeide, saa at man fik en rigtig Idee om, hvorledes det udførtes. Sagkyndige Mænd, som Herr Oberinspector v. Sprewitz og Herr Berckholz, ledsagede de Fremmede til Stedet og paatog sig, ligesom Disponenten og Engmesteren, at give alle de Oplysninger, man ønskede. Blandt de Fremmede befandtes ogsaa Herr Greve von Gersdorff, som selv har betydelige Anlæg af Engvandinger ved sine Eiendomme i Pausitz. Ved Engvandingen ved Hinter-Bollhagen var især anvendt den saakaldte Rygbygning med 22' Brede og 1' Fald; alt-

saa 1' Fald svarende til 11' paa begge Sider. Ud-
 givten ved at anlægge dette Slags Engvanding anslø-
 ges til omtrent 10 Skilling Crt. for 1 □ Ruthe eller
 omtrent 80 Rbdlr. for en geometrisk Tønde Land.
 Exempel vistes ogsaa paa den mindre kostbare saakaldte
 Hængebygning med 1' Fald paa 100'; denne er an-
 vendelig, hvor Localet tillader det og Jorden er fast
 nok. Den vandede Eng ansløges til at give i Gjen-
 nemsnit (2 Gange flaaet) $\frac{1}{2}$ Centner Høe paa hver
 Kvadrat-Ruthe.

Herr Greve von Gersdorff havde den Godhed
 at meddele mig Følgende om sine Anlæg:

"De Spørgsmaale angaaende Engvanding, som
 "ere bestemte at forelægges Forsamlingen af Tydske
 "Landmænd i Doberan, afgive Beviis for, at man
 "ogsaa i Tydskland dybt føler og erkjender Nødven-
 "digheden af at forsøge og forædle lige saa vel Pro-
 "ductionen af Foder som af Dvæg. Derfor have de
 "i den nyere Tid gjort Anlæg af Engvanding ved
 "Grevens Gods, Zannowitz, Hermsdorff og Sipsa
 "i Ober-Lausitz (5 Meil fra Dresden) allerede
 "tildraget sig det Østerrigiske Publicums og flere Stats-
 "Regjeringers Opmærksomhed. Ved de nævnte God-
 "ser er Jorden kun lidet begunstiget af Naturen, da
 "den bestaaer af Sand og Torvejord, og derfor
 "beroer hele Culturen paa Engvanding. For hver
 "Localitet er fastsat og anvendt et særskilt System,
 "hvorved den Lombardiske Maade, at anlægge kun-
 "stige Enge, er bleven lempet efter og anvendt paa
 "store Strækninger under nordisk Klima og Local-

"Forhold. Afgrøden af disse Enge har siden den
 "Tid været 3 Gange større, og Faare- og Dvæg-
 "Avl er tiltaget i samme Proportion. Hver Magde-
 "burgsk Morgen af slige Enge giver ved Zannowitz
 "fra 40 til 62 Centner godt Høe. Man kan an-
 "tage, at Jordens forøgede Afgrøde betaler de paa
 "Engvandingen anvendte Omkostninger i 2, høist 3
 "Aar. Den Kgl. Sachsiske Regjering, saa vel som
 "den Altenburgske, Gothaiske, m. fl., have anmodet
 "Grev von Gersdorff om at lade unge Deconomer
 "uddannes i den Retning under et Ophold af 5
 "Maaneder fra 1ste Mai til September ved God-
 "set Zannowitz; og disse Værlinger ere blevne for-
 "deelte, saa vel i de forskjellige Provindser som paa
 "Domainer, for at iværksætte slige Vandings-Anlæg;
 "det Sachsiske Ministerium er ved de lykkelige Resul-
 "tater blevet saa overbevist om Gjenstandens Vig-
 "tighed, at det har udsat Præmier paa 200 til 500
 "Thaler for de efter Grev Gersdorffs nye Methode
 "først og bedst udførte Vandings-Anlæg. Ogsaa
 "ere paa den Sachsiske Regjering's Anmodning, under
 "Grevens Tilsyn, to Brochürer skrevne, hvoraf den
 "første har Titel af "der practische Rieselwirth."

"Det hele Anlæg vil blive bekjendt i lithogra-
 "pherede Kort, inddeelte i Sectioner. Grev Gers-
 "dorff erklærede, at, dersom den Danske Regjering
 "ogsaa skulde ansee denne Gjenstand for vigtig nok
 "til at lade unge Menneſker oplære ved Zannowitz,
 "vilde han gjerne tilbyde sin Hjælp; dog er dette
 "kun mueligt i Sommeren 1812; hvorhos Erfaring

”har lært, at Mænd med nogle Forfundstaber kunne tilstræffeligt uddanne sig ved et Ophold af 4 til 5 Maaneder.”

I Mecklenburg ere flere Anlæg af Engvanding udførte af en Engmester Müller og hans Søn; de have hjemme ved Ulzen i Hannover og roses meget; de ere nu engagerede i Mecklenburg for Sommeren 1842, men kunne muelig erholdes til Danmark 1843, dersom man vil henvende sig til Herr von Kempfe til Groß-Dradow ved Wahren i Mecklenburg-Schwerin, som har lovet at ville staffe nærmere Underretning om bemeldte Engmester.

I den sidste General-Forsamling holdtes Afstedstaler af Herr Wanitz, von Bujanowitz og Statsraad Fischer, hvori de paa en hjertelig Maade takkede for al den Gjestfrihed, hvormed de Mecklenburgske Landmænd havde modtaget deres fremmede Brødre, og navnlig henvendte en underdanig Taksigelse til Hs. Kgl. Høi- hed Storhertugen, som var nærværende. Efterat ogsaa Forsamlingens Præsident, Grev von der Osten-Sacken, havde modtaget Taksigelser for det vanskelige Hverv, han havde havt ved at lede Forhandlingerne, erklærede han Forsamlingen for opløst.

Saaledes endtes den interessante Sammentomst i Doberan, og allerede den følgende Morgen fandtes der af over 900 Medlemmer, som havde bivaanet Forsamlingen, kun ganske faa i Staden. 17)

Hofmanskave d. 12te October 1841.

W. E. Hofman Bang,

Forspagter og Director for de Kgl. Svenske Stamtskæferier.

Anmærkninger ved "Landmændenes Forhandlinger i Doberan 1841."

Ligesom Reisen til Doberan var en nødvendig Indledning for at bivaane de derværende Forsamlinger, saaledes tør ogsaa en kort Beretning om, hvad der paa denne Reise i landoekonomisk Henseende har vaakt min Opmærksomhed, tjene til Indledning for efterfølgende Anmærkninger.

Paa Reisen fra Fyen til Kjøbenhavn lagde jeg Veien over Lerchenborg, hvor Greve Lerche havde gjort comparative Forsøg med at saae Raps med Haanden og med Maskine (den stotste Kloversaeningsmaskine); den sidste stod saa afgjørende bedre, at Greven herester altid vil saae baade Klover og Raps med lignende Maskiner, og tog deraf Anledning til at yttre, at dersom det var mueligt at saae en god Maskine til at saae Cerealier med, saa vilde han maaskee endnu kunne opleve at see Alt paa sine Gaarde saaget med Maskine. Jeg fik Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med min Meddeputerede, Herr Pastor Poulsen, som før kun var mig bekjendt af hans fortjenstfulde oekonomiske Afhandlinger. Vi vare siden i Selskab saavel paa Reisen til, som under Opholdet i Doberan. Jeg siger denne værdige Mand offentlig Tak for hans Meddelelser i flere Henseender; mangen Gang har han observeret Gjensande, som vilde have undgaaet min Opmærksomhed.

I Eggen af Kallundborg saae jeg gode Resultater af en Maade at behandle Jorden til Byg, som

i det Nordlige og Midten af Sverrig ansees for en nødvendig Betingelse for at Byg skal lykkes. Den bestaaer deri, at Jorden om Efteraaret ploies 1 helst 2 Gange, og om Foraaret blot underharves, hvorefter Bygget saaes og erstirperes ned. Paa høitliggende Jorder fortjener denne Behandling vistnok Opmærksomhed, da Jorden ved at ploies om Foraaret let taber for meget af sin Vinterfugtighed. Paa den stive Jord i Södermanland og flere af Sverrigs Provindser anseer man det for afgjort, at Byg ei bliver godt med mindre det saaes tidligt, og Jorden beholder saa megen Vinterfugtighed, at Kjernen ved den kan spire.

Derfor bearbejdes Jorden om Efteraaret 2 Gange, 3: den ploies først, harves derpaa og lægges op med Krogen i diagonal Retning, hvorefter Algeren faaer Udseende af en første Gang hyppet Kartoffelmark. Herved bringes Vintervandet til at løbe hastigere af, Jorden bliver tidligere tør og tjenlig at bearbejdes om Foraaret, og, naar Furerne ere jævne, saa at de give Muld, saaes Bygget og bringes ned enten med Harve, Erstirpator, Krog eller stundom med Plov. Vist er det, at denne Fremgangsmaade giver sikkest Byg i Sverrig.

Reisen fortsattes over Kjøbenhavn med Dampskibet til Travemünde, og derfra med Extrapost over Dassow og Wismar til Doberan. Weien er i flere Henseender ikke gunstig til at give den reisende Fremmede en fordeelagtig Idee om Mecklenburg. Weien er endnu som de især tidligere berygtede Mecklen-

lenburgſke Veie, og de Landſtrækninger, ſom paſſeredes, høre hverken til de ſmukkeſte eller frugtbarſte; man ſeer idetmindſte ei den Cultur, ſom i andre Egne af Mecklenburg, og, ſaavidt jeg hørte, bliver Jorden frugtbarere $\frac{1}{2}$ Miil til 1 Miil paa begge Sider af Veien, ſom for en ſtor Deel er anlagt paa en op-
høiet Sandaas. Virkningen af det ſydligere Clima, i Sammenligning med Danmark, mærkedes paa denne Aarſtid iſineſaldende ved den Rigdom af Klover, ſom nu blev høſtet 2den Gang. Paa mange Steder ſkal denne Eſterflæt iaar give mere end den forſte. Den bjergedes overalt paa den fortræffelige Maade, ved at rives temmelig grøn ſammen i ganſke ſmaa Hobe. Hvor der var ſaaet Græſfrø i Kloveren, beſtod dette overalt i Thimothi, ſjelden eller aldrig Raigræs. Mange Græsmarker ſaaes udlagte med hvid Klover, ſom iaar ſtod fortræffeligt. Jo længere Veien førte fra Travemünde, deſtomere toge ſaavel de levende, ſom overhødet alt Hegn af; dog var der Markfred, og Creature græſſede ganſke tæt ind til Sæden paa Marken. Kornets Fred beroer der paa den Skik i Tydſkland, at lade alle Creature vogte ved Hjælp af drefſerede Hunde. Paa Hjemreiſen var jeg Bidne til, at en Godſeier havde ſleifet alle Hegnene, endogsaa omkring ſin Have, af den Grund, "at Hegn kun give unød-
vendige Udgifter, og befordre Bogternes Dovenskab, ſom ikke anſee det nødvendigt, at paſſe paa Creaturene i Nærheden af Hegn." Iblandt Bønderne ſlaae flere ſig ſammen om at holde en Hyrde med drefſe-

rede Hunde, og paa denne Maade seer man ei alene store Flokke af grovere og finere Faar (thi de sidste findes ogsaa i Mecklenburg meget almindeligere, end hos os), men ogsaa Køer og Sviin, ja Gæs i hundredevis, græsse omkring paa Marken uden Hegn, og uden at Kornet ufredes.

Det er vanskeligt i Danmark at faae Folk til at vogte Creature rigtigt paa Græs; de ere ikke vante dertil og have en falsk Ambition, som afholder dem fra et Arbeide, som de kalde Dagdriverliv; de kjende ikke den nødvendige og stadige Opmærksomhed, hvormed den vante Bogter altid følger hvert Creatur i Flokken, og endelig forstaae de ikke at dressere og føre Hunde, som ved sliig Veilighed ere uundværlige Hjælpere. Den, som hidtil i Danmark vil have gode Hyrder med Hunde til sine Faar, maa forskrive dem fra Tydskland; men Erfaring har noksom viist det Unstelige i, at ogsaa danske Karle blive oplærte til dette nyttige Arbeide, for at det skal kunne blive almindeligt. De tydske Schæfere ere baade dyre og længes efter at komme tilbage til deres Fædreland. Jeg troer ikke, det vilde vare længe inden baade Faar, Køer og Sviin ogsaa i Danmark vilde blive vogtede med Hyrde og Hund, naar man først indsaae Nyttens deraf, og kunde saae Folk dertil. Køerne vilde da ikke behøve at tøires, og kunde ikke overfare en heel Græsmark paa een Gang, hvorved meget nedtrampes istedet for at ædes op. Da den finulbede Faareavl tiltog i Sverrig siden 1827, og Regjeringen ønskede at træffe For-

anstaltninger til dens Fremme, blev en Skole for svenske Schæfere strax indrettet. Denne bestod indtil 1840, og har upaatvivlelig gjort Nytte; dog blev der ei taget Hensyn nok til, at Karlene lærte at dressere og føre Hunde.

Ved Hofmangave har jeg en sachsisk Schæfer med Hunde til 300 Faar; hans Løn er 65 Rdlr. om Aaret, og dog er jeg overbeviist om, at Schæferiet ei vilde bringe den Fordeel, som det nu gjør, dersom jeg fulgte det Besparelssesystem, at holde en almindelig Karl til dem med 40 Rdlr. i Løn, uberegnet, at jeg uden denne Karl ei kunde have Græsning til saa mange Faar. Af de dresserede Hunde blev een taget til Køerne, og min Røgter lærte at føre den; Følgen har været, at jeg ei behøver at indrømme Køerne en heel Kobbel eller Eng paa een Gang, men kan dele den i 4 à 5 Dele, hvorved det først Afgræsningsejende igjen faaer Tid og Ro til at vore.

Aldrig har Græsningen været saa drøi, og Køerne, som i den første Tid vare urolige, ere nu lette at styre med en Hund, for hvis Bjæf og Tand de have større Respect end for Røgterens Kjøp og Stemme. Dersom et virkelig og større Stamschæferie maa blive indrettet i Danmark til Landets Tarv, saa skulde jeg ansee det for hensigtsmæssigt, at en saadan Skole for Schæfere og Hyrder blev oprettet ved Siden af det, hvor Karlene lærte at dressere og føre Hundene, ei alene til Faarenes, men ogsaa til Dvægets Vogt.

1) I det Norfolkter Beresbrug i Tydsffland med 4 Marker kommer rød Kløver ofte igjen hvert fjerde Aar, men kun eetaarig. Jeg kjender Steber, hvor denne, idetmindste i en Række af Aar, er lyffedes fortræffeligt; den har i alt Fald ei taget saa kjendeligt af, som dette synes at være Tilfældet i Danmark, hvor den røde Kløver staaer 2 à 3 Aar, og derefter kun kommer igjen omtrent hvert 7de Aar. Dette synes at stemme overeens med hvad jeg mindes, at gamle Fader Thær engang yttrede i et mundtligt Foredrag: "Eetaarig rød Kløver", sagde han, "kan komme igjen hvert fjerde Aar; skal den toaarige vedblive at holde sig, maa den ei komme oftere, end hvert syvende Aar, og dersom Kløveren bliver staaende tre Aar, saa at de fleste Planter døe bort paa samme Sted, saa bør den ei saaes der igjen oftere, end hvert tiende Aar."

2) Da der i det Holstenste ved Segeberg skal findes et rigt Gypsbrud, var det ønskeligt, om Gypsen kunde komme almindeligere i Handelen og sælges for godt Kjøb; det er naturligt, at Vandmændene ei kunne staae ved at betale Gyps saa dyrt som Gypsstøberne i Kjøbenhavn; men sandsynligviis vil den uberegnelig store Afsetning kunne give en klæffelig Binding ved nedsat Priis. Dette synes af Bigtighed for Agerbruget.

3) Jeg har med Held forsøgt, hvad som bruges baade i Tydsffland og Sverrig, at sætte Faaregjødning, naar den fjøres ud, lagviis i Hobe, 2 Læs sammen med 1 Læs gammel Jord eller sammenbrændte Græstørv, gamle Myrestaffe, o. desl. De Hobe, som saaledes sættes sammen i Høsten og om Vinteren,

blive om Foraaret især skiffede til at gjøde i Furen for Kartofler. Jordblanding burde anvendes til al animalst Gjødning; saaledes har jeg fundet det rigtigt, at lade Hestemøget kjøre ind i Svinegaarden, for at Svinene kunne samle de endnu kun halvt fordsiede Kjerner af det; derefter blandes begge disse Gjødningsarter med Jord, forinden de føres paa Ageren; ogsaa Køernes Gjødning blandes gjerne med noget Jord, som dog ei lægges lagvis, men hellere i en Bold til en heel Beflødning udenom Møddingen. Vist er det, at Gjødningen paa denne Maade brænder jevnere, og Fugtigheden holdes mere i den. Ved Paalæsningen bliver Jorden og Gjødningen blandet med hinanden, og er da saa svanger med Urin og frugtbare Gasarter, at jeg i de første Aar ei har bemærket nogen Forskjel paa, hvor denne Jordblanding og hvor reen Gjødning er kommet hen.

4) Naar Schæferierne engang blive mere almindelige i Danmark, vil man vistnok drage mere Nytte af den unge Rug til Græsning, end hidtil. Ikke alene i Tydskland udgjør den, indtil Sneen dækker Marken, en væsentlig Deel af Vinterfoderet, men ogsaa i Sverrig har man med Nytte ladet Faarene afgræsse den unge Rug. Rugen saaes der helst i August Maaned i reen Brak, fredes til Kulden kommer, og græsses ei af, forend Jorden er haardsfrossen. I Danmark skulde man ogsaa godt kunne afgræsse stærk Rug om Foraaret, naar Jorden ikke er saa fugtig, at Faarene træde den ned; Høsten kommer derefter en 8 Dage senere, men bliver ei ringere.

5) Jeg har oftere forsøgt den svenske Klover (*Trifolium hybridum*) paa sidd Jord i Sverrig, og der fundet den fortrinlig. Jeg veed aldrig at have seet rigere kunstige Enge, end saadanne, som vare besaaede med denne Klover, *Thimothi* og *Alopecurus pratensis* sammen. Efter 5 til 6 Aar gaaer det meste af *Thimothi*en bort, men *Alopecurus* tiltager paa passende fugtig Jord i samme Forhold, og saadanne Enge kunne i mange Aar vedblive at give rig Afgrøde. Af svensk Klover blev ifjor saact lidt ved Hofmansgave, og Planterne ere endnu kraftige. *Thimothi* dyrkes meget i det Mecklenburgske, og jeg troer, at man i Danmark hidtil har skjænket baade denne Græsart, *Alopecurus*, og den svenske Klover for liden Opmærksomhed; navnlig vilde mange gamle Enge, som nu give middelmaadigt eller daarligt Udbytte, ved at opdyrkes og atter lægges ud med de nævnte Bærter i gjødet Jord, undergaae væsentlige Forbedringer. Af *Holcus lanatus* med hvid Klover har jeg seet fortræffelig Nytte paa saa løs Sand, at Raigræs ikke vilde trives der.

6) Det er sandsynligt, at blandt de hidtil bekendte Hesteracer, afgive de engelske Fuldblodsheste, og de efter dem ved passende Parring faldne Blændinger (*Metiser*), de bedste Lurusheste. Disse findes i stor Mængde i Mecklenburg, og søges meget af dette Lands Naboer. Saalænge et saadant Forhold eksisterer, og Hesteavlens kan beregnes paa Export af Lurusheste, udgjør den en rig Indtægtskilde; det var der-

for at forubsee, at de allerfleste Mecklenburgske Landmænd under en offentlig Discussion, som den i Doberan, maatte og vilde udtale sig for Fuldblodets Anvendelse. Imidlertid har jeg bragt i Erfaring, at der findes mange Steder ogsaa i Mecklenburg, hvor man endnu forskriver Arbeidsheste fra Danmark og Hertugdømmerne til strengt Arbejde, saasom for Diligencerne, m. m. Det er et Factum, at Hestehandlere i Tydskland aarlig hente Heste fra Jylland, og staae sig godt derved, baade fordi Priserne ere lavere, og fordi de paastaae, at sydske Heste hellere søges til Plovheste, end Racehestene. Hvor egen Interesse kommer i Collision med Birkeligheden, der er det ofte vanskeligt at komme efter Sandheden. Imidlertid har jeg søgt denne ved, saa ofte private Samtaler gave Anledning dertil, at opfaste det Spørgsmaal: om det er hensigtsmæssigt for saadanne Provindser, som f. Ex. Gulbrandsdalen i Norge, eller Helsingeland og Jemteland i Sverrig, eller nogen Deel af Danmark, hvor der endnu maatte være bevaret, om ei constante Racer af Heste, saa dog Stammer med mere end almindelig eiendommelige Egenstaber, der at blande saadanne Heste med engelsk Fuldblod? Svaret blev: at, dersom de omtalte Racer vare passende for det Brug, man sigtede til, saa vilde det være urigtigt at blande dem med fremmed Blod, fordi, jo mere blandede og mindre constante een eller to Stammer af Heste ere, desto usikkrere vil Resultatet blive af deres Krydsning. Forudsat at Parringsprinciperne ved Hesteavlens ere ana-

loge med dem ved Faareavl, saa skulde jeg troe, at nogen Forbedring i en vis Retning godt kan frembringes ved Udvalg af passende Avlsdyr i Racen selv, og, vil man have Dyr til en ganske anden Bestemmelse og derfor med andre Egenskaber, saa bør man opgive den nærværende Race, og helst fra fremmede Steder skaffe og tilegne sig en ny og passende Race.

1) Hermed i Forbindelse staaer det overmaade vigtige Spørgsmaal: naar en Race bliver blandet med en anden Heterogen = Race, og derved ophører, idetmindste for en Række af Generationer, at være constant, hvorledes vil man da fortsætte Krydsningen? Dersom Halvblod parret med Halvblod (gode Individer af begge Rjøn) frembragte en Avl, som blev lig Forældrene, saa var Svaret givet, men heri ligger just Bannfeligheden. Jo mere heterogene Stamforældrene ere, desto mere ville deres Efterkommere afvige i forskellige Retninger, idetmindste i mange Generationer. Jeg anseer slige Blandinger (Metiser) for farlige i et Land, hvor der findes en nogenledes constant Race; thi de fremmede Egenskaber, som de have faaet fra det fremmede Element, bestikke den Uerfarne's Die. Bonden, som ei har Begreb om, hvad Race vil sige, vælger gjerne en saadan ofte smuk Metis til Parring, og paa denne Maade forsvinder den oprindelige Race efterhaanden og giver Plads for en mindre constant Blanding. Derfor troer jeg, at man bør arbeide paa at faae to bestemt adskilte Heste-Racer, een for Lurusheste (maafee det engelske Fuldblod),

og en anden for Arbeidsheste (f. Er. den mindst blandede og mueligst constante jydsk Race). Da her er Tale om Race af Huusdyr og deres Blanding, vil jeg ogsaa anføre nogle Bemærkninger om Køer og Faar i denne Henseende.

Hvad Køerne betræffer, er man i Mecklenburg kommet dertil, at der, saa at sige, ikke findes nogen Landrace; der ere kun faa Fordeiere, som selv lægge Kalve til, men store Drivter af Køer indføres aarlig, meest fra Holsten og Jylland, for at forsyne de mecklenburgske Hollænderier, hvor man jevnlig seer dem blandede imellem oldenburgske og ostfriesiske Køer. Men naar Priserne paa fremmed Dvæg engang blive saa høie, at de overstige den Værdi, hvorfor de kunne opføres i Mecklenburg selv, vil man komme i Forlegenhed. Debatterne om den engelske Ayrshire-Race give et Begreb herom; Mange erklærede sig særdeles fornøiede med Metiser af denne Race, men Ingen vidste, hvorledes de senere Generationer af Blandingen vilde blive; dersom disse — hvilket er ganske rimeligt — ei blive saa tilfredsstillende, som man nu forestiller sig, saa bliver man nodt til, igjen at afskaffe Metiserne og kjøbe kostbare Racedyr; paa den Maade spildes baade Tid og Penge. Et Exempel paa skadelig Blanding kan jeg anføre fra Sverrig, hvor man, navnlig til Skaane, har indført ei alene hollandske, jydsk og engelske Køer, men ogsaa det for sine smukke Former yndede, og af Stutmester Nielsen til Frederiksborg indførte Tyrolerqvæg. Disse Creatur-Racer ere

paa saa eller maaskee ingen Steder holdte med Opmærksomhed i deres Reenhed, men udgjøre en forunderlig og daarlig Blanding; derfor forskrives endnu Røer fra Ublandet, men sjelden i tilstrækkelig Mængde, og dette er Aarsagen, hvorfor de fremdeles blandes med Landets Røer, og tabe deres oprindelige Fortrin. Selv i Danmark, hvor vi have en saa mælkgivende Race som den jydsk, der kan opstilles som et Monster paa gode Mælkføer og derfor hentes i stor Mængde til fremmede Lande — selv her fattes der ikke Exempler paa, at man har forsøgt Blanding med fremmed, endogsaa ganske heterogent Blod. De smukke Tyroler- og Sweiger-Racer ved Frederiksborg fandt en Tid god Affætning og brugtes til Krydsning eller, som man gjerne vilde kalde det, Forædling af den jydsk Race, men slige Metiser affattes dog nu mere og mere, hvor de findes. Jeg har talt med Landmænd, som havde været ret tilfredse med Krydsningen i første Generation, men erklærede anden og tredje Generation for at udarte mere og mere.

Det jydsk Svæg skal være det mindst blandede i Danmark; dersom Jyderne fremdeles ville holde deres Svægrace ublandet, vil dette Princip allerbedst sikke dem Affætning paa Mælkføer, og Affætningen vil blive i samme Proportion større og sikkere, som andre Lande fordærve deres egne Racer ved principløse Krydsninger.

Om Faare-Racerne kan siges noget Lignende. Man skal i Mecklenburg for have høvt grovuldede

Landsfaar, saa at sige en egen Race; nu er denne, især i de sidste 20 Aar, bleven fortrængt af Merinos-Faar. Det er unægteligt, at disse passe bedre for Landet i Almindelighed, baade fordi den finere Uld mere svarer til Nutidens Fordringer, og fordi den dyreres Uld giver større Udbytte; og ved de større Eiendomme, hvoraf Mecklenburg bestaaer, kan man give de finuldede Faar den omhyggelige Nøgt, som de nødvendig behøve. Men Bønderne (de faa, som endnu ere tilbage) ere ilde farne; deres grove Faar ere nu blandede, Ulden mindre tjenlig til eget Brug, og jo mere Metiserne blandes med Merinos, desto mere blive de udsatte for Sygdomme. Ved de faa Bønder i Mecklenburg er dette mindre paafaldende end i Sverrig, hvor det just er indlysende, hvormeget Krydsning har skadet Faarene. I de forskjellige Provindsler lige op til Umeaa har jeg ikke seet eiendommelige Landsfaar andre Steder, end paa Gotland, i Dalarne og Halland; ellers findes de meest forskjellige Blandinger, i hoi Grad daarligere Metiser, som endnu bære utvetydigt Vidnesbyrd om den heterogene Blanding, hvoraf de have deres Oprindelse. De ere tildeels fremkomne derved, at Ulfstrømmer i sin Tid hentede Merinos-Faar fra Spanien til Sverrig, og anlagde Schæferier af dem; men disse bleve ei passende, udartede og blandedes med Landets grove, striduldede Faar. Endnu efter saamange Aars Forløb finder man Metiserne med tydelige Spor af den krusede Merinos-Uld, som var for blød og elastisk til at kunne smelte sammen med de stride Haar

af den oprindelige Landrace; disse lange Haar staae frem over Uldens Overflade, ei uligt Rugstraae i en Hvedeager, som endnu ei er gaaet i Nr. En værre Blanding af grovt og fint, af blødt og stridt, af tvindet og glat Uld, end i de fleste Flokke af svenske Bondesaar, kjender jeg ikke; den er uduelig til ethvert bedre Fabrikat. Den svenske Regjering, som i de senere Aar har gjort meget saavel for Faareavlens, som overhovedet for Agerdyrningens forskjellige Grene, har derfor fattet den Beslutning, om mueligt at bringe noget mere Homogenitet ind i Landets Faareflokke; til den Ende ere Stamshæferier oprettede af constante Racer; nogle af gode Electoral=Faar til Hjælp for dem, som kunne og ville anlægge Schæferier af finuldede Faar, andre af engelske Southdowns, for af disse at danne en almindelig Landrace. Dette Valg af Racer er efter mine Tanker saa meget heldigere, som Electoral og Southdowns ere saa væsentlig forskellige, at de let kunne kjendes fra hinanden, og saaledes bedre holdes adskilte uden Fare for at blandes. For Bonden har Southdowns=Racen det store Fortrin, at den, ligesom de danske Faar, giver en Uld, der er let at forarbejde, og passende til Strikning og andre Huusflids Producter; den giver desuden bedre Kjød, flere Lam og er ikke saa udsat for Sygdomme, som Merinos=Faarene.

Hvad Faareavlens i Danmark betræffer, saa staaer den ikke paa nogen god Fod. Krydsningssystemet og Mangel paa Begreb om reen og god Race har vist-

nok ogsaa her gjort Skade. Den saakaldte jydsk Uld (af Landracen) kjender jeg desvære kun af saadanne Uldballer, som jeg har seet forekomme i Handelen. Ulden er grov, og søges især af den Grund, at den kan sælges i større Partier for godt Kjøb; men efter Manges Sigende vilde den betales dyrere, dersom den ei var saa blandet. Det er mig bekendt, at spanske Baddere fortes fra Esrom over til Jylland, og maaskee har denne Race der udbredt sig i mangehaande Krydsninger. I Fyen findes flere Spor af Blanding med engelske Faare=Racer; man har her vant sig til at bedømme Faarets Værdi efter Kroppens og Uldens Vægt, uden Hensyn til, at Uldens Mængde tildeels er en Følge af en stor Krop, og at et stort Faar behøver mere end et lille, Alt i Forhold til Kroppens Størrelse. Der findes paa nogle Steder i Fyen endnu temmelig eensartede Bondefaar, og det var ønskeligt, om disse Levninger maatte blive samlede til Schæferier, som vogtedes med Opmærksomhed og med Omsorg for, at de ikke bleve end ydermere blandede med fremmed Blod. Et Forslag i denne Henseende er bragt under Ventilation i Fyens patriotiske Selskab.

Af Merinos=Schæferier findes nogle i Danmark; men den lave Priis *), som disse erholde for deres

*) Jeg veed ikke, at nogen dansk Uld iaar er bleven betalt med over 5 Mk. 8 sk. pr. Pd., og den bedste svenske Uld blev i afsigte Juli Maaned i Stockholm og Norkjøping betalt med over 8 Mk. for det svenske Pund, som er 16 Procent lettere end vort.

Uld, viser noksom, hvor saa udmærkede Faar her findes. De fleste gode Schæferier i Sverrig ere anlagte af Faar, kjøbte fra de bedste sachsiske Stammer*), medens Schæferierne hos os enten nedstamme fra Esrom eller ere af mecklenburgsk Herkomst, nogle saa fra Sverrig. Blandt disse sidste ere et Par gode Stammer; men det har forundret mig, ogsaa at see et Schæferie — og det et Schæferie, som kalder sig Stam-Schæferie — anlægges i Danmark fra et af Sverrigs mindre ædle Schæferier, Skillinge i Skaane, hvorfra Trabersygen er forplantet til flere Steder i Sverrig. Jeg ansaae denne Sygdom for saa farlig, at jeg maatte indrykke en Bekjendtgjørelse derom til Advarsel i de svenske Aviser. Mig vitterligt findes hos os ingen Faarestammer fra Sachsen — det Land, hvis Schæferier ere af gammel berømt Udel — dersom ikke den lille Rest af Esrom Schæferie, som Hr. Kammeraad Madsen har ved Trollesminde, gjør en Undtagelse; ligesledes ere de ovenfor omtalte gode Stamfaar fra Sverrig af sachsisk Herkomst**). De oprindelige Stamdyr behøve ikke at være mange, naar de kun ere ret udmærkede, og man ikke er overdreven angstelig for Familieparring og fortsat Forædling i Racen selv; hvad Faarene angaaer, har jeg just havt Nytte af Familie-

*) Under mit Ophold i Sverrig har jeg der indført henved 5000 fine Faar, af hvilke omtrent 4500 ere kjøbte i Sachsen.

**) Jeg har indført et Par hundrede Electoral-Faar fra Sverrig til Danmark, men kun saadanne, som jeg med Bestemthed vidste, vare af reent sachsisk Blod.

parring, og vil anføre et mærkeligt Exempel derpaa. Den svenske Regjering forstrev 1830 6 Faar*) (2 Bæddere og 4 Moderfaar) fra Naaz, det bedste finuldede Schæferie i Frankrig; det ene Moderfaar, No. 2, født 1829, blev indtil 1835 hvert Aar parret med samme Bædder; det første i 1831 faldne Lam var en Gimmer, som 1832 og fremdeles blev parret med samme Bædder; 1835 faldt efter samme No. 2 et udmærket Bædderlam, som siden 1836 har afløst den gamle Bædder, og gjort Tjeneste indtil det døde i sidste Vinter. Til hele Familien har ei været brugt andre end de 2 nævnte Bæddere (Fader og Søn), og dog har Frugtbarheden i denne Stamme No. 2 været saa stor, at den tæller 70 Afkomninger foruden den' endnu levende Stammoder; jeg kjenner hvert Faar i den, og kan bevidne, at man skal lede længe for at finde noget saa ædelt og jevnt, som disse Individier. Jeg har al Grund til at antage, at visse Familier have større, andre mindre Tilboielighed til Frugtbarhed; vælger man heldigt, saa vil Familieparringen frembringe en stigende Frugtbarhed, ligesom det er aabenbart, at Frugtbarheden aftager i stedse større Progression, dersom Familieparring benyttes i en Stamme, som fra Begyndelsen af ei hørte til de frugtbare; heraf, og vist især af denne Grund, lader det sig forklare, hvorledes den Tro har udbredt sig, at Familieparring blandt Dyrene frembringer Ufrugtbarhed. Et

*) De kostede, saavidt jeg mindes, 4000 Francs.

andet Spørgsmaal er, om denne Fremgangsmaade almindelig bør anvendes? Jeg troer det ikke, fordi alle Feil tiltage og indgroe stærkere efterhaanden som Familieparringen fortsættes i flere Generationer; men da ogsaa Fuldkommenheder tiltage i samme Progression og just ved Familieparring blive constantere, saa er dette det hurtigste og sikreste Middel til at danne fuldkomnere og mere constante Racer, naar man fra Begyndelsen af med Sagkundskab anskaffer saa gode Avlsdyr, som mueligt, og siden med den største Opmærksomhed udskyder de mindre gode og beholder de fuldkomneste til Avl.

Det samme, som er sagt om de forrige Huusdyr, gjælder tildeels ogsaa om Svinene. Jeg kjender kun meget faa Steder, hvor man holder en reen ublandt Race; og dog er Svinet blandt Huusdyrene det, som formedelst sin Frugtbarhed forplanter sig hastigst.

Norden for Stockholm findes en ganske egen Race, saavidt jeg kan skjønne, den bedste, jeg har seet; den forener med sine Extremiteter en usædvanlig lang og dyb Krop; derfor have disse Sviin vanskeligt ved at gaae langt, og kunne ei søge deres Føde i Skov og paa Mark saa godt som de almindelige grovlemmede Sviin; derimod paa Stald og velsødte opnaae de en utrolig Størrelse.

En Præst Arxi har bragt dem fra det nordlige Frankrig; Racen har i Sverrig Navn efter ham, og kaldes der den arxiske.

I Almindelighed synes mig det var onskeligt, om

man i ethvert Land arbejdede paa, at faae saa constante Racen som mueligt af alle Huusdyr, og tillige passende efter hvert Lands Tarv. Naar de have uddannet sig, og ei blandes med fremmede, saa opnaaer man ogsaa den ikke uvæsentlige Fordeel, at slige Racen i Tidens Længde antage noget Eienommeligt, som, om jeg saa maa udtrykke mig, lempes sig efter Jordbund og Clima.

8) Ved den Exposition af Køer, som fandt Sted i Doberan, vare flere unægtelig meget smukke Exemplarer af Ayrshire-Racen, men, efter det Jdre at domme, synes den mere at høre til Kjøb- end til Mælkeracerne. Der vare mange Landmænd, som syntes bedre om baade de oldenburgske og jydskke Køer, endstjøndt de Individier, som her vare bragte til Skue, erklæredes for ikke at være saa gode, at der jo fandtes bedre i Mecklenburg.

9) I den nyere Tid har man i Sverrig givet Køestaldene en egen Indretning, beregnet paa lettere at kunne fodre med Sørp ogsaa i større Hollænderier. Staldene bygges til den Ende temmelig brede, ei gjerne under, men vel over 20 Alen; deri anbringes Baasene i Rundkreds, saa at Køerne convergere med Hovederne; midt i hver Kreds staaer et stort Kar, med en saa bred Gang imellem dette og Krybberne eller Trugene, at man mageligt kan gaae der. Over Karret er der en Lem paa Loftet, hvorigjennem Høe og Haffelse m. m. kastes ned.

For nu at berede Sørpem med større Væthed, er, f. Ex.

paa en Gaard i Nærheden af Stockholm, gjort følgende, som mig synes, meget gode Indretning.

I nogen Afstand fra Stalden er gravet en Brønd, hvorfra Vandet postes op i en ved Siden anbragt høits staaende Træbeholdning. Deri koges Vandet ved Hjælp af en i Jorden nedgravet Dampkjedel, hvorfra der gaaer et i Lærred indsyet Metalrør op i Beholdningen. Naar Vandet er varmt, eller nær ved Kogepunktet, tappes det igiennem en fraatliggende Rende ind i Stalden og ned paa Foderet i det før omtalte Kar; man lader det først staae at trække, og poster siden koldt Vand til, saameget man synes. (Karret renses engang imellem, for ikke at tage formegen Syre.)

Køerne faae eet eller to Foder daglig af Sørp, som er beredet paa den omtalte Maade, og forresten tørt Foder.

Derefter skal en jydsk Koe efter Prøvemalkning give 2666 Potter Mælk (dansk Maal) om Aaret. Det er mærkeligt nok, at af 46 Køer, som jeg har bragt til det midterste og bjergrige Sverrig, deels fra Jylland, deels fra Slesvig, have de fleste viist sig som fortrinlige Malkeskøer, uagtet den store Forandring baade i Klima, Jordbund og Fodringsmaade.

I Sachsen er den Boigtlandske Race bekjendt for at give de bedste Malkeskøer, og dog staae disse, hvoraf jeg har indført 11 Stkr. fra Plauen til Sverrig, paa sidstnævnte Sted langt tilbage i Sammenligning med de jydsk. Man synes derfor ogsaa i Sverrig, ligesom i andre Lande, at prise den jydsk Koe, som en af de bedste Racer til at give Mælk.

¹⁰⁾ Hvor Kostaldene indrettes paa den før omtalte Maade, er det ikke vanskeligt at vande Køerne i Baasene, da man ei har nødig at bære Vandet til dem, men kan se det umiddelbart af de ved Siden staaende Kar.

¹¹⁾ Efter min Erfaring bør man fodre baade drægtige Faar og andre drægtige Creature saa stærkt, og holde dem ved saa godt Hulb, at man, naar Fødselen er overstaaet, ei har nødig at fodre stærkere; skal nogen Forandring foretages, maa den, dersom Mælken skal blive sund, hellere bestaae i at formindste Kraftfoderet, end i at forsøge det; jeg har gjort den temmelig almindelige Erfaring, at, naar Moderfaar fodres svagt før og stærkt efter Lamningen, fremkommer næsten altid forskjellige og farlige Sygdomme iblandt Lammene. Det er en urigtig Deconomie at fodre de drægtige Creature knapt, og man er ikke fri for at begaae denne Feil i mange danske Hollænderier; naar Køerne have kalvet, og derefter ere svage, giver man dem ofte kraftigere Foder for at forsøge Mælkens Mængde; men mon ikke just heri ligger een af Grundene, hvorfor det ofte er saa vanskeligt at faae Kalvene til at leve? Jeg kjenner ingen saadanne bestemte Forsøg med Køer, men skulde troe, i Analogie med Faarenes Behandling, at man handler rigtigst, naar man fodrer de Køer, hvis Kalve man vil lægge til, hele Vinteren saa kraftigt, at man ei behøver at formere Foderet efter Kalvningen. Dernæst vilde det blive en Selvfølge, at Kalvene skulde have, om ei hver sin Moders Mælk,

dog alene Mælk efter de Køer, med hvilke man havde iagttaget den nysnævnte Forsigtighed.

Jeg troer ikke, at den schlesiske Uld har en bedre Natur end den sachsiske; idetmindste for 11 Aar siden, da jeg lærte Uldfortering paa forskjellige Steder i Tydskland, erklærede Uldhandlerne den ædle sachsiske Natur for den bedste. Nogle ville paastaae, at den sachsiske Faareavl siden 1817 har lidt meget derved, at de sachsiske Stamschæferier den Gang lagde sig efter større Uldmængde og vare ufloge nok til at blande fremmedt Blod ind i Flokkene; derved led Stamschæferierne, men til Lykke for Sachsen, udgjøre Stamschæferierne aldeles ikke nogen integrerende Deel af Sachsens Faareavl; de have nu alene Navn af Stamschæferier, og Enhver, som kjender den Uld, de producere, vil og finde den saa ædel, som i mangfoldige af samme Lands udmærkede private Schæferier. Jeg maa endnu engang udtale den Overbeviisning, at Uldens gode Natur meget beroer paa en constant Race. Det er den fuldkomneste Egaltet i enhver Henseende i Forbindelse med Haarenes størst mulige Fuldkommenhed, ogsaa i deres Sammensætning, som betinger en god Natur i Ulden, og derfor er det indlysende, at naar forskjellige Racer, eller Individer med forskjellig Uld, blandes sammen, saa formindskes Egalteten i samme Forhold, som Forskjellen imellem Stambyrene var større. Da Uldens Priis saare meget beroer paa dens gode Natur, og denne igjen paa constant Race, er det saa-

meget mere at beklage, at Danmark eier saa saa Faar af god Race.

Inden vi faae gode Faar kunne vi hverken vente høie Uldpriser, eller ret bedømme, hvorvidt den ædlere Faareavl findes fordeelagtig for Landet.

¹³⁾ Den engelske Southdowns-Uld kan kaldes huul; paa Kroppen seer den ud til at give et meget rigt Uldbytte, og dog veed jeg ikke nogen Flok af denne Race, som i Gjennemsnit har givet over $2\frac{1}{2}$ Pd. reen vasket Uld pr. Stykke.

¹⁴⁾ Den Omstændighed, at mecklenburgske Gods- ejere have kunnet og virkelig benyttede Feiligheden til, at forvandle de fleste Bønderjorder til større Avlsgaard, giver Anledning til mange Betragtninger. Det er maa- ske ei uvigtigt, her at fremsætte nogle, saameget hel- lere, som man i Danmark endnu ei er enig om dette Princip. I Fortsættelse af det Foregaaende vil jeg anføre, at de saa Bønder, som endnu findes i Meck- lenburg, staae (saavidt jeg kunde fatte) i et Slags Ar- vefæsteforhold; deres Afgifter kunne nu ei mere foran- dres; og Gaardene ei uden speciel Tilladelse drages ind under de større Eiendomme. Det synes altsaa dog, som om Regjeringen har seet sig nødsaget til at sætte en Grændse for den egentlige Bøndestands fuldkomne Odelæggelse; men det var for sildigt. — Forvandlingen af Bøndernes Jord til større Eiendomme vilde kunne kaldes god, dersom det Princip var rigtigt, at Jor- dens største Production og de fleste Penge gjøre det lykkes- ligste Land; Jorden giver nu en meget rigere Grode til

de rationelle og formuende Godseiere, end den før gav til Bønderne. Men Godseiernes egne Hænder ere ikke nok til at drive Jorden; der behøves Arbeidere, og da disse ei — som i Danmark — kunne faaes ved ugifte Folk af en talrig Bøndestand, saa har man ikke seet anden Udvei end at holde gifte, saakaldte Deputat-Folk, som have Huuslye, Brænde, og saa mange Fødevarer, at de netop kunne leve. For denne talrige Klasse Mennesker er der i Mecklenburg gjort meget lidt; det strider imod Godseiernes Interesse, at sørge for deres Dannelse; at gaae i Skole tager Tiden bort fra de Børn, som ere saa store, at de kunne arbejde, og mange Mecklenburgere synes overhovedet at nære det Princip, at disse Mennesker ei bør dannes for meget, for ikke at føle det trykkende i deres Stilling. Man finder de forunderligste Ideer om, hvad som anses passende for Arbejderne i Godseiernes Nærvaerelse; de tør f. Ex. ikke synge ved noget Arbeide, m. m., — som vilde være for vidtloftigt her at opregne, men som alt hentyder paa den store Afstand, som Godseieren stræber at vedligeholde imellem Arbejderne og ham selv. — Det værste synes mig at være den Omstændighed, at en Dagleier- eller Deputat-Familie i Mecklenburg ikke har noget højere Maa! at stræbe efter; kan det ogsaa med de ringe Raar lykkes en Mand, at efterlade sine Børn en liden Kapital, saa bliver det dog ikke let mueligt for disse at komme i en uafhængig Stilling som Jordbrugere. En saadan Stræben er dog saare opmuntrende, den er ligesaa

ønskelig, som naturlig, og, Menneſket medfødt, giver den en moralsk Kraft, som vistnok meget mere end Penge, bidrager til hele Landets, samt til Medborgeres sande Lykke. Af denne Grund ſkulde jeg vel ville kalde Mecklenburg et rigt, men ikke et lykkeligt Land.

Et lignende Forhold fortjener nu for Tiden Opmærksomhed i Sverrig. Der findes heller ingen Fæstebønde, som hos os, men Gudsernes Bønder (Frælsebønder) ere kun Forpagtere af deres Gaarde med 1 Aars Opſigelse. Før har et rigtig patriarkalsk Forhold fundet Sted, da der ſjelden fandtes Contract imellem Eier og Bønde, men denne, som næsten bestandig havde faaet Gaarden — Søn efter Fader — anſaae ſig ſikkert nok ved gammel Skik og Godſeiernes Reſpect for at rokke et igjennem mange Generationer ſaa at ſige hædbundet Forhold.

Imidlertid have Forholdene forandret ſig iſær i de ſidſte 10—15 Aar; mange Tybſkere ere komne over til Skaane, hvor de deels have kjøbt, deels forpagtet Grundſtykker; med dem er indført et forbedret Jordbrug, men tillige en mindre god Forandring i Forholdet mellem Godſeier og Bønde. En ſtor Mængde Bønder blive nu aarlig opſagte, og maae gaae fra Gaard og Hjem. Hele Bønderbyer forvandles efter Godlbefindende til Aulsgaarde, og ſaadanne Bønder, ſom ei have Raad til at kjøbe en egen Plet Jord, maae lade ſig nøie med, enten at forvandles til Dagleiere eller at flytte ud paa endnu udyrkede Overdrev,

atter som Forpagtere, med Udsigt til, naar en Plet Jord der er opdyrket, maaskee endnu en Gang at blive drevne længere bort. Til Lykke for Sverrig kan dette Forhold ikke blive i den Grad forstyrrende længere oppe i Landet, deels fordi der i de nordlige Provindser findes flere Eiendomsbonder; deels ogsaa af den Grund, at Bondernes Gaarde og Jorder som oftest ligge affides i smaae Dale imellem Bjergene, og altsaa ikke passende til at danne større Udsaaer. Men i alt Fald er Forholdet i Sverrig og selv i Skaane i saa Henseende taaleligere, end i Mecklenburg, fordi der dog findes flere Udsaaer for Bonden til en selvstændig Stilling; Haabet holder ogsaa Modet oppe, og giver moralsk Kraft!

Dersom man nu vil sammenligne Forholdene hos disse vore Naboer mod Syd og Nord med Forholdene i Danmark, saa synes man hos os at være gaaet til den modsatte Yderlighed, maaskee just af Frygt for det nysnævnte Onde. — Hos os ligger den meste Jord i Bondehaand og i daarlig Drivt. Jeg vil ei tale om den selveiende eller Arvefæste-Bonden, thi han kan med Grund staae ved, at anvende noget paa sin Jords Forbedring; han staaer forsaavidt i samme Cathegorie, som den store Jordbesidder; men Fæstebonden, som ingen Sikkerhed har for, at nogen af hans Børn faaer Gaarden efter ham, som derfor ikke — om jeg saa maa sige — uden Livsassurance for sig og sin Kone, bør anvende betydeligt paa sin Gaards Forbedring paa Jord og Bygninger, af ham see vi ofte den udmær

fede danske Jord mishandlet, som under bedre Driivt kunde og burde give meget større Afgrøde, end den nu giver. — Fæstefjord maa nødvendigviis forsømmes saalænge dens Natur ei forandres; thi den eis efter de nuværende Love iffe af nogen, hverken af Staten eller af Godseier eller Bonde, og derfor er der ingen, som har den Interessé for den, som en virkelig Eier vilde have. Landvæsenet i Danmark vilde sikkert gjøre store Fremskridt, dersom dette Forhold kunde forandres, og Bonden blive Selveier! Dette var saa meget ønskeligere, som de Mænd, der nu have Navn af Godseiere, nødvendig maae føle det Trykkende i, ei at kunne disponere over deres saakaldte Eiendom; det er saa naturligt, at mange af dem skulde ville udøve den Ret, som Navnet synes at hjemle dem. Fæstegods kan vanskeligt blive til Selveiendom eller Arvefæste uden Mellemkomst af Lovene, deels fordi Jordeiendom staaer i saa høi Priis, Indfæstning og tildeels Landgilde forhøies ved nye Fæster, og endelig tabes frie Hovedgaardens Rettigheder, naar Godsset sælges fra, m. m. Derimod troer jeg, Overgangen ei vilde være vanskelig, og vilde skee efterhaanden, dersom baade Godseier og Bonde tillades at give noget bort af de gjensidige Rettigheder. Saaledes burde, i mine Tanker, Godseieren afstaae endeel Fæstegaarde til Selveiendom (eftersom Fæster blive ledige) med en paa Gaarden hvilende Canon, svarende til den Afgift, som Gaarden nu yder; denne Canon burde aldrig kunne forhøies. Men paa den anden Side maatte Bonde-

standen renoncere paa endeel Gaarde, som ved Fæstelsedighed overlades Godseieren til fuldkommen frie Disposition, imod at denne bygger lige saamange Huse med noget vist Hartkorn. Endelig burde de Rettigheder og Byrder, som før hvile paa Hovedgaarden og Bondesjorden, vedblive uforandrede. Det er sandt, at Gaardmændenes Antal blev noget mindre ved denne Forandring, men som Selveiere (eller Arvesæstere) ville de blive baade mere arbejdslystne og velhavende. Huusmændenes Antal med Jord blev større, og dette er den mindst beklagelsesværdige Klasse af Arbejdere. Lad Hoveriet ved Hovedgaardene blive bortaccorderet, Gaardmændene for saavidt emanciperede, og begges Jord blive drevne med større Anstrengelse, saa fordres flere arbejdende Hænder; lykkelig, hvor disse kunne faaes uden for mange jordløse Indsiddere, som ei tjene mere, end fra Haand i Mund, og derfor, naar de blive svage, falde Sognene til Byrde. Det vil altid være ønskeligt, om man paa enhver Egn kan bestemme et passende Forhold imellem Antallet af Gaardeierne og Huusmændene med Jordlodder. Antager man, at Regeringen vilde tillade i Danmark, at den Godseier, som forvandler f. Ex. 3 Bøndergaarde (eller et vist Forhold af Hartkorn) til Selveiendom paa billige Billaar, fik Lov til frit at disponere over den Aede, imod at bygge et Huus paa endeel af dens Jord, og saa fremdeles, saa vilde denne Forandring skee ganske umærkelig, den vilde kun skee efterhaanden, som alt var modent for en saa indgribende Forandring, og

derved blive saa meget mere velgjørende i sine Følger. Der vilde opstaae endeel mindre Avlskaarde, som ved bedre Drixt kunde blive istand til at ernære en Familie udenfor Bondestanden, hvorved ogsaa et høist føleligt Savn vilde blive afhjulpet. Jeg kunde fra Preussen anføre mange Exempler paa det Gavn- lige i lignende Foranstaltninger, men det vilde her føre for vidt.

¹⁵⁾ I Sverrig have Kornmagaziner af den om- talte Art i flere Aar været benyttede med Held; men der gaaer mange Bræder til, som gjør dem dyre. Ved Ottenby Slutterie benyttes samme Idee paa en hen- sigtsmæssig Maade til at gjemme saameget Havre, som behøves for Hestene i en vis Tid, f. Ex. een Uge. Fra Staldloftet og ned til Foderkisten er bygget en stor Trætragt med trekantede Lustrommer, paa kryds og tværs. I denne Tragt maales det bestemte Quantum Havre ud paa een Gang, hvorefter den laafes til. Hver Gang Staldkarlen behøver Havre i Kisten, aabner han en laafet Skudde forneden, tap- per saameget ud, som ham synes, og lukker igjen. Hver Gang noget Havre tages ud forneden, røres hele Massen af sig selv, og Havren i Trommen hol- der sig ligesaa frisk, som paa Loftet.

¹⁶⁾ Saaemaskiner for Raps, Kløver og Thimo- thi har jeg for 2 Aar siden indført i Danmark. De ere af lignende Construction, men i saa Henseende fuldkomnere end de mecklenburgske, som man paa dem kan stoppe saa mange Huller, man ønsker; hvilket kan være af Bigtighed, naar Stykker f. Ex. skulle besaaes, som ere smallere end Maskinens Brede. Paa de smaae Saaemaskiner, jeg saae i Doberan, maatte man stoppe alle Hullerne paa een Gang. Den Albanste Saaema- skine, hvormed Alt kan saaes, undtagen Vrter, ud- breder sig meget i Mecklenburg, og synes at være for- træffeligg. Prisen er i Rostock 12 Louisd'orer. Efter Hr. Greve Verches Dnske, har jeg bestilt een for ham, som jeg haaber, endnu i dette Efteraar vil komme til Danmark. Maa skee vil den her kunne gøres billi-

gere, og jeg troer, at den vil komme til at gjøre megen Nytte. Rhomboidalharverne, baade med Knive og med krumme Tænder, ere allerede kjendte i Danmark, og saa fordeelig kjendte, at jeg neppe behøver at tale mere til deres Noes; de ville anbefale sig selv og snart blive almindelige. — Ved denne Leilighed tør jeg gjøre opmærksom paa nogle flere Redskaber, hvis Nytte jeg har prøvet, og hvoraf jeg eier flere ved Hofmansgave. — Den engelske Dobbeltplov (med een Muldfjel til hver Side), tjenlig baade til at hyppe Kartofler med og til at trække Vandfurer, som formedst Jordens Presning ei skyde sammen om Vinteren. En Plov med Binger til at jevne Kanterne af Vandfurer. Den svenske Brakharve, et Instrument saa simpelt og practistt, at førnævnte Godses Bønder laane den, og nogle ville selv anskaffe sig samme. Den svenske Jernstangs-Tromle til at knuse Jordklumper med; af denne skulle nogle saa Exemplarer være komne over til Mecklenburg, hvor jeg ogsaa hørte dem meget rose, skjøndt de ere kostbare (i Sverrig koster en saadan omtrent 70 Rdlr.). Endelig den i Tydskland temmelig almindelige Skiv'e maskine til at skjære Rodfrugter med.

17) Ved at see og erkjende Nyttens af en saa talrig Sammenkomst imellem Landmænd, som den i Dobberan, er jeg bleven bestyrket i den Overbeviisning, at noget Vignende vilde være gavnligt for de danske Landmænd. Foruden de mange interessante personlige Bekjendtskaber, som derved knyttes, ville mange Erfaringer komme for en Dag, som nu maastee gjemmes, thi de fleste bevæge sig lettere i Tale, end i Skrivt, og mange Misforstaaelser vilde undgaaes ved mundtlige Forklaringer. Med en saadan Forsamling kunde passende forenes Udstilling af gode Creature, Agerdyrknings-Redskaber, Premiopløininger, o. desl. Tør jeg yttre mig om det Sted, som maatte ansees passende, saa skulde jeg ville nævne Kallundborg, fordi denne Bye er et beqvemt Foreningspunkt baade for Sjælland, Jylland og tildeels ogsaa for Fyen; Hr.

Grev Verches Schæferier der i Nærheden, de største i Danmark, indeholdende omtrent 10,000 Stfr., give i Henseende til Faareavlen den Egn et afgjort Fortrin; meget forskjellig Jord tildeels med stærkt coupe-rede Localforhold, er ogsaa ret passende, og endelig er en lille Stad at foretrække for en større, fordi den ikke giver Veilighed til saa megen Udspreddelse. Da der nu synes at være Vakt en mere levende Interesse for Agerbruget blandt de danske Landmænd, end før, og da Hovoriets Affkæffelse gjør større Forandringer og Forbedringer muelige, saa tør jeg næsten være overbevist om, at Tiden hos os er moden til sige nyttige Sammenkomster, og at det kongelige Landhuusholdnings-Selskab blot vilde behøve at give den første Impuls til Organisationen deraf! —

Hofmanskave, den 12te October 1841.

N. E. Hofman-Bang.

Blandinger.

Giver Vand- eller Landrødning den mest, bedste og skjønneste Hør?

(Foredraget i den landoconomiske Forening i Distrikte Eogn.)

Alt i mange Aar har jeg paa mange forskjellige Maader søgt at overbevise om Vandrødningens Fortrinlighed ved sammenlignende Forsøg; men albrig forhen har Udsaldet viist sig saa tydeligt til Vandrødningens Fortrin, som i sidstfundne Sommer. I forrige Aars Sommer lod jeg den halve af min meget gode Hør henstaae at modne sit Frøe, og af den Aarsag fik jeg ikke denne Deel rødet før i Sommer; thi i den fremrykkende Efteraarstid er Rødningen baade paa Land og i Vand meget langsom, og man udsætter sig for ikke at faae den saa tør i Huus igjen, at den kan overgjemmes. Ved Rødningen sidste Sommer, lod jeg en Halvdeel nedsaanke i rene blanke Tørvgrave, ved at indbinde Steen i de smaae Hør-Knipper; thi smaae maae de være, da Hørren, efter at være overgjemt, er besværlig at faae

under Vandet. Den anden Halvdeel lod jeg udbrede ved Kanten af Tørvgrave og daglig paasø Vand. Begge Dele fik udrødet til een Tid; thi den nedfænkede blev udtaget af Vandet og fik bagefter en liden Landrødning, hvilken Forsigtighed man maa bruge, for at den ikke i den varme Aarstid, ved at ligge en Dag eller Nat forlænge i Vandet, skal albeles gaae i Forraadnelse. Ved foransførte Hørs videre Forarbeidelse befandt det, at den i Vandet nedfænkede gav langt mere og langt hvidere Hør, end den med Vand paasøte, der ikke var bleven eensartet rødet, men frembød nogle Laver, der havde faaet formeget, medens andre havde faaet forlidet Rødning. Den Hør af samme Slags, der i forrige Sommer blev ruffet grøn og strax udbredt paa Marken, var ligeledes ulige rødet, gav mindre Hør og var meget mørkladen.

Er det nu godtgjort, at Vandrødningen ikke alene er ligesaa god, som Landrødningen, men endog fortrinligere, maa denne Sag være vigtig især for de mindre Jordbrugere, der, som jeg af Erfaring veed, ofte have maattet indskrænke den indbringende Høraavl, fordi de behøvede til deres Creaturhold Benyttelsen af det Græsland, hvorpaa Hørrøden nødvendigvis ellers maa udbredes.

Da Tælen her er om Høraavl, kan jeg ikke finde det upassende at henvende dette Selskabs Opmærksomhed paa de tvende skønne Hørhøgler, som eies af mig efter min Fader. Disse bleve ham skænkede af Landhuusholdnings-Selskabet i Aaret 1804 for fortrinlig Hørdyrkning. (Han høstede, hvilket blev beviist, navnte Aar 70 Lpd. Hør og Blaar tilsammen). Disse Høgler havde ved Modtagelsen en Værdie af 25 Rd., som vare ham tilstaaede til Udbetaling, hvis han ønskede dem fremfor Høglerne. Var det ikke ønskeligt, om flere forenede sig om at kjøbe saa skønne Høgler, om de syntes for dyre for enkelt Mand? De gode Høgler give dog alene Hørrøden dens rette Værd til Brug og som Handelsvare.

Høiagtede Medlemmer af dette Selskab! et langt Tidsrum af vort korte Liv er spundet, siden vi samlede her, mangen Erfaring er useitbartlig vunden af Eder, behold den ikke som hemmelig Eiendom, men yd den med Velvillie til Andres Nytte og Gavn. Lad end de bedste Hensigter, de allerableste Handlinger her stundom misfælskes; det kan dog ikke smerte haardt den velstankende Sjæl; og Skjønnere kan vel neppe tænkes, end om vi efter velanvendt Liv her, kunne hidsæt mødes med glad Grindring om det Held og Vel, vi her beredte hverandre.

Skrevet i November 1840 af Lars Jørgensen. .

Mange Fold af en Havrefjerne.

I en Svei paa min Skolelod, i undergjødet Jord og i en Kartoffelrad, vorede 1839 en Havreplante. Jeg havde gjort nogle af mine Børn opmærksomme paa denne Plantes Frødig-
hed, og ønskede den fredet til Modning; men desuagtet blev den af Ubetænkksomhed af et af mine smaae Børn, ved Kartoffernes Eugning oprykket for tidlig, inden den var ganske fuldvoret. Imidlertid tog jeg den hjem og gjemte den under Taget, for i Vinter at vise nogle Bønder den, og for i Aftenskolen at gjøre de Unge opmærksomme paa den almindelige Havres Frugtbarhed, hvis man ydebe den omhyggeligere Dyrkning end hidtil. Først for nogle Dage siden fattede jeg den Tanke, at denne, for mig sjeldne Plante maaskee vilde interessere flere Landoeconomer, derfor tog jeg mig for en hellig Aften at tælle dens Straae og Kjerner, og fandt den saaledes:

Paa een Rod ere 10 Straae, hvoraf de længste fra Roden vare 2 Alen og 9 Tommer, og de korteste, som ikke vare ganske udvorede, 1 Alen og 6 Tommer. Nogle af de længste Straae havde over 1 Alen lange Blade og 4 Knæe. Paa 2 af Straaene ere fra øverste Knæe igjen udskudte paa det ene 5 og paa det andet 3 Straae med særskilte og tildeels fuldkomne Rusmer.

Paa de 4 Udskud af det ene Straae fandtes ved Tælling 125	} tilfammen 377 Kjerner.
og paa det 5te (Hovedstraet) . 252	
Paa det andet Straaens Udskud 48	} tilfammen 212 —
og paa Hovedstraet 164	
Paa 3die Straae	294 —
— 4de dito	271 —
— 5te dito	138 —
— 6te dito	66 —
— 7de dito, nogle ikke fuldt udvorede	66 —
— 8de dito dito dito dito	51 —
— 9de dito, mange ikke talte med	30 —

Det 10de har ikke udskudt Rusmer.

Paa Lidet af en Rusme, der blev afrevet medens det laae i Skolen, og som jeg ikke veed fra hvilket Straae det er afrevet; men er dog hæftet paa et Straae, fandtes ved Tælling 20 —

ialt 1525 Kjerner.

Altsaa en sjelden Frugtbarhed efter en almindelig Havrefjerne paa en ellers af Naturen stærkt sandblandet Leerjord.

Skovlunde, d. 28 Februari 1840.

J. Jørgensen.

Tidskrift
for
Landøkonomie.

Udgivet

af

J. C. Hald,

Secretair i det Kongelige Landhuusholdnings- Selskab.

Ny Række.

3die Bind 3die Hefte.

Kjøbenhavn, 1841.

Forlagt af J. S. Schubothes Boghandling.

Trykt hos S. L. Møller.

Hos Forlæggeren, paa Børsen No. 9, faaes
følgende Bøger:

- Holterhof, G. W., Farvebog for Fruentimmer, eller Anviisning til at farve alle Modfarver og andre skønne Farver paa Bomuld, Uld, Linned og Silke m. v., at trykke Bortter, aftage Pletter m. m. 48 f.
- Hornemann, J. B., Haandbog for Fugleelskere. Udbraget af Borchsteins Skrift om Stuefuglenes Naturhistorie. 56 f.
- Høyelsen, F. C., om en Humlehauges Anlæg og Dyrkelse, 1 Mk. 8 f.
- Huusmidler, nyttige, og Anviisning til deres rette Brug, af Dr. G. F. Mellin og Prof. J. C. Tode. 48 f.
- Jansen, P., Anviisning til Haugebyrkning for den danske Landmand og Bonde. Med et Kobber. 16 f.
- Bruun, Juul, Geographie over Danmark, i alfab. Orden. Justs, A. F., Naturhistorie om Dyrene. Et udtog til Nytte for Begyndere og Menigmand, forsynet med 155 Afbildninger over Dyrene. Gjerde forbedrede Dplag. 1 Rbd.
- Kilian, Dr., Diatetik for Tobaksrygere. Oversat af Professor J. C. Tode. 20 f.
- David Claus, en Sadelære for gode Menneker i alle Stænder. Oversat efter Superintendent Streithorsts tydske Original. 40 f.
- Klippeborg, Den, eller flere Søfarendes forunderlige Handelser, en Historie fra Begyndelsen af det attende Aarhundrede. 6 Dete. 3 Rbd.
- Koppe, om Faarenes Pleie og Uldens Behandling. 3 Mk.
- Körte, F., Katholikometret. Et simpelt og nyttigt Instrument for den praktiske Forst- og Landmand, hvorved alle Opgaver i den praktiske Opmaalingekunst kunne opløses. Med 1 Kobber. 16 f.
- Labaume, G., udførlig Beretning om Felttoget i Rusland i 1812. Oversat ved J. Baden. 72 f.
- Lægen i Nøden, eller Underretning om de Hjæpemidler, som ved pludseligt tilstødende og farlige Sygdomstilfælde strax maa anvendes inden Lægens Ankomst. 24 f.
- Læse- og Tankøvelser for mindre og større Børn, indeholdende: 1) En kort Efterretning om Gud; 2) En Selskabs-Læg efter Alfabetet; 3) 95 Tankeverser efter Alfabetet; 4) 57 blandede Historier og Fortællinger; 5) 100 Kunststykker for Børn; 6) 130 mørke Valer og Spørgsmaale med deres Dpløsninger. Andet Dplag. 32 f.
- Larsen, J. H., Helbeks Amt, topographisk beskrevet. 1ste Bind. 1 Rbd. 32 f.
- Laalland og Falster. 1ste Bind. 1 Rbd. 32 f.

I n d h o l d.

	Side
E t Par Ord om de hos os dannede Landboeforeninger, som et glædeligt Tidens Tegn, af Provst D. D. Lütken	369.
Den erfarne Landmand, som forbinder Theorie med Praxis, eller Beskrivelse over mit Landbrug i Lihmena, af Dekonomie-Kommissair zc. F. Kirchof i Weimar	384.
Nogle faa Bemærkninger om Chemiens Anvendelse paa Agerdyrkningen	456.
Forhandlinger ved den 5te Forsamling af Tydske Landmænd, i Doberan, d. 2den til d. 9de September 1841. Meddeelt det Kongl. Landhuusholdnings-Selskab af Forpagter og Director for de Kongel. Svenske Stamskæserier N. G. Hofman=Bang	466.
Unmærkninger ved "Landmændenes Forhandlinger i Doberan 1841," af Samme	524.
Blandinger:	
Giver Vand= eller Landrødning den mest, bedste og skjønneste Hør?	554.
Mange Fold af en Havrekieerne	556.
Udenlandske Flade= og Kornmaal, reducerede til dansk Maal	557.

- Bossius, Gumal og Lina, en Historie for Ungdommen til For-
 nøielse og Nytte. 48 f.
- Moralst Skilderie af det daglige Liv til Underviisning for
 Børn. 32 f.
- Lund, N., Underretning om Tørvemosers Opmaalning, Under-
 søgelse &c., M. Kobb. 48 f.
- Maler- og Forgyldebog, ny og fuldstændig, som lærer hvor-
 ledes man ret skal omgaaes med alle til Maleriet henhørende
 Redskaber, Grundinger, Fernisser og Farver, baade ved
 Olie- og Vandfarvers Brug; samt Underviisning om at
 forfærdige en smuk standhaftig Forgylbning, m. v., 3die Op-
 lag. 1 Rbd.
- Mangor's, C. C., Land-Apothek, til Landmands Nytte, 5te
 Dplag, med en Fortale af Professor, Dr. Wendt. 2 Rbd.
- Kort Underretning om Frugtsommelige og Barselkoners
 Levemaade og Pleie. 40 f.
- Medicus, F. C., de rette Grunde for Foderværternes Dyrk-
 ning. Oversat ved P. Schytte. 32 f.
- Mikkel Ræv, et Eventyr i 15 Bøger, efter det gamle Digt
 Keineke Vos. Af Fr. Schaldemose. 64 f.
- Mørke Taler og lærerige Spørgsmaal, til Brug for Børn. 16 f.
- Nyerup, N., Efterretninger om Kong Frederik den Tredie og
 de mærkværdigste i Danmark og Norge under hans Regje-
 ring indtrufne Begivenheder. 1 Rbd.
- Oluffen, C. Professor, Nye økonomiske Annaler, 5 Bind i 20
 Hefter. 4 Rbd.
- Danmarks Brandselsvæsen, fysiskalsk, cameralistisk-oecono-
 mistisk betragtet. 1 Rbd.
- Anviisning til Hampens Dyrkning. Med et Kobber.
 Anden Udgave. 24 f.
- Anviisning for Landalmuen til at brygge M. 16 f.
- Efterretning om Stivelse-Sukker. 12 f.
- Orsted, H. C., Prof., Om de Grundsætninger, hvorefter man
 kan tillave Bii af Nordens Frugter. 16 f.
- Paparbeideren, eller tydelig Anviisning til at forfærdige alle
 Sorter Paparbejde, for Børn og Borne. Med Kobber.
 Oversat efter 3die forøgede Udgave. 1 Rbd.
- Pihl, D., Anviisning til, paa en ny og forbedret Maade at
 anlægge og drive Teglværk. m. Kob.
- Rawert, Prof. J. H., Forelæsninger over Landmaalingen,
 tilligemed Niveleringen. Med mange Kobber. 2 Rbd.
- Richards, den gamle, Kunst at blive rig og lykkelig. En
 Kommebog for alle Stander. Af Benj. Franklin. 16 f.
- Riedel, N., Farvebog til de meest brugelige Couleurer, tillige-
 med Anviisn. til Thee-, Eddike- og Vox-Producering. 10 f.

Udenlandske Flade- og Kornmaal, reducerede til dansk Maal.

Nærværende Tabeller ere velvilligen meddeelte til Tidsskriftet af senere afdøde Professor Fallesen.)

Flademaal.

En dansk Tønde Land = 14000 □ Alen = 56000 □ Fod. En dansk Fod = 139,13 Pariser Linier.

	Fodens Længde i Par. Lin.	Flademaalets Navn.	Flademaalet indeholder		
			af Landets □'	af danske □'	
Baden	132,99	Morgen à 400 □ Ruthen.	40000	36547	100 Morgen = 65 Tdr. Land.
Baiern	129,98	Tagwerk à 400 □ Ruthen.	40000	34590	100 Tagwerk = 62 — —
Belgien (Meter) . .	443,290	Hectare à 100 Ares.	10000 □ Meter	101519	100 Hectares = 181 — —
Brunsvig	126,5	Morgen à 120 □ Ruthen.	30720	25396	100 Morgen = 45 — —
England (Yard) . .	405,3425	Acre à 4 Rood.	4840 □ Yard	41082	100 Acres = 73 — —
Frankrig (Meter) . .	443,290	Hectare à 100 Ares.	10000 □ Meter	101519	100 Hectares = 181 — —
Hannover	129,48	Morgen à 120 □ Ruthen.	30720	26608	100 Morgen = 48 — —
Hessen (Storhertugd.)	110,825	Morgen à 400 □ Ruthen.	40000	25380	100 Morgen = 45 — —
Hessen (Churfyrstb.)	126,5	Morgen à 150 □ Ruthen.	29400	24228	100 Morgen = 43 — —
Holland (Elle) . . .	443,290	Bunder à 100 □ Roeden.	10000 □ Elle	101519	100 Bunder = 181 — —
Holsten (Hamborg) .	126,067	Morgen Marskland à 600 □ Ruthen.	117600	97935	100 Morgen = 173 — —
"	"	Morgen Geesland à 200 □ Ruthen.	51200	42639	100 Scheffel = 76 — —
Mecklenburg	129.	Morgen à 100 □ Ruthen ^{*)} .	25600	21664	100 Morgen = 39 — —
Rasfau	221,618	Morgen à 100 □ Ruthen.	10000	25380	100 Morgen = 45 — —
Preussen	139,13	Morgen à 180 □ Ruthen.	25920	25920	100 Morgen = 46 — —
Sachsen	125,5	Aker à 300 □ Ruthen.	69008½	56149	100 Aker = 100 — —
Sverrig	131,6	Tønde Land.	56000	50114 ⁶	100 Tdr. Land = 89 — —
Württemberg	127.	Morgen à 384 □ Ruthen.	38400	31996	100 Morgen = 57 — —
Wsterrig	140,127	Soch à 1600 □ Klafter.	57600	58428	100 Soch = 104 — —

^{*)} I Mecklenburg-Schwerin forekomme Morgen af forskellig Størrelse, ofte à 300 Ruthen, ligesom og Hufen à 600 Rostocker Scheffel Udsæd, hvis Størrelse varierer med Jordbunden.

Anmærkn. Det hollandske og belgiske Maal er aldeles det samme, som det franske. I Storhertugdømmet Hessen er Foden = $\frac{1}{2}$ Meter, og i Rasfau = $\frac{1}{2}$ Meter. Den hessiske og nasfauiske Morgen gr = $\frac{1}{2}$ Hectare.

K o r n m a a l.

En Tønde = $4\frac{1}{2}$ Kubit-Fod = 7013, 441 Pariser Kubit-Tommer, 144 Potter.

En Pot = 54 danffe = 48, 70445 Pariser Kubit-Tommer.

	Kornmaalets Navn.	Indeholder Pariser Kubit-Tommer	Inddeling.	
Baden	1 Malter = $1\frac{1}{2}$ Hectolitres.	7561, 86	1 Suber à 10 Malter à 10 Sester.	1 Malter = 155 Potter.
Baiern	1 Scheffel = 8,044 Kubit-Fod.	11209, 584	1 Scheffel à 6 Megen.	1 Scheffel = 230 —
Belgien	1 Hectolitre = 100 Decimeter Cubes.	5041, 24	1 Hectolitre à 100 Litres	1 Hectolitre = 104 —
Brunsvig	1 Himten = $1\frac{4}{7}$ R. F.	1570, 083	1 Wiäpel à 40 Himten à 16 Megen.	1 Himten = 32 —
England	1 Quarter = 0,38035 Kubit-Yards.	14658, 08	1 Quarter à 8 Bushel à 8 Gallons.	1 Quarter = 301 —
Frankrig	1 Hectolitre = 100 Decimeter Cubes.	5041, 24	1 Hectolitre à 100 Litres.	1 Hectolitre = 104 —
Hannover	1 Himten = $1\frac{1}{2}$ R. F.	1570, 430	1 Malter a 6 Himten à 4 Megen.	1 Himten = 32 —
Hessen (Storhertugd.)	1 Malter = 128 Litres.	6452, 787	1 Malter à 4 Simri à 16 Gescheid à 32 Litres.	1 Malter = 132 —
Hessen (Ghurfyrstend.)	Scheffel.	4051, 6	1 Scheffel à 8 Megen.	1 Scheffel = 83 —
Holland	1 Saß = 1 Hectolitre.	5041, 24	1 Saß à 10 Schepel à 10 Koppem.	1 Saß = 104 —
Holsten	Faß.	2654	*) 1 Last à 3 Wiäpel à 10 Scheffel à 2 Faß.	1 Faß = 54 —
Mecklenburg-Schwerin	Scheffel.	1960, 5	1 Saß à 6 Scheffel; 1 Tønde à 4 Scheffel à 16 Megen.	1 Scheffel = 40 —
Mecklenburg-Strelitz .	Scheffel (Gross-Parchiner)	2758	1 Wiäpel à 25 Scheffel à 16 Megen.	1 Scheffel = 57 —
Nassau	Malter (Wiesbaden)	5484	1 Malter à 4 Wiernsel.	1 Malter = 113 —
Preussen	1 Scheffel = $1\frac{1}{8}$ R. F.	2770, 742	1 Scheffel à 16 Megen.	1 Scheffel = 57 —
Sachsen	1 Scheffel = 7900 Kubit-Tommer.	5229, 63	1 Malter à 12 Scheffel à 16 Megen.	1 Scheffel = 107 —
Sverrig	1 Tønde = 5600 R. T. (decim.)	7388, 68	1 Tønde à 2 Span à 16 Koppar à $1\frac{1}{2}$ Kann.	1 Tønde = 152 —
Württemberg	1 Scheffel = 7537 R. T. (decim.)	8934, 44	1 Scheffel à 8 Simri à 16 Messlein.	1 Scheffel = 183 —
Wtterrig	1 Mege = $1,9471$ R. F.	3100, 34	1 Muth à 30 Megen à 16 Maasfel.	1 Mege = 64 —

*) Den ovenanferte Inddeling er for Hvede, Rug og Vtter; men for Bng og Havre har man: 1 Last à 2 Wiäpel à 10 Scheffel à 3 Faß.

I Aaret 1858 udgjorde Kongeriget Danmarks

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Hertugdømmerne

Producter.	Maal og Vægt	Preis	Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Hertugdømmerne																						Udførsel fra Udlandet og Hertugdømmerne		Udførsel af egen Production	Meer-Udførsel									
			fra D-Stifterne						fra Jylland				fra alle danske Provindsstæder		fra Kjøbenhavn		fra hele Danmark		Danmarks hele Brutto-Udførsel		fra Udlandet og Hertugdømmerne																
			Sjælland, Volland, Falster		Fyen		Tilssammen fra alle D-Stifterne		Vestfiden		Østfiden		Tilssammen fra hele Jylland		Mængde		Værdi		Mængde		Værdi		Mængde		Værdi				Mængde		Værdi						
Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi	Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi	Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi	Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi	Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi	Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi	Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi	Rbb.	Sk.	Mængde	Værdi						
1 Hvede	End.	5 1/2	17,792	91,925	2	5,357	27,077	5	119,603	1	"	"	454	2,345	4	2,345	4	23,603	121,948	5	14,176	73,242	4	195,191	3	19,405	100,259	1	295,450	4	71,704	370,470	4			1	
2 Rug	do.	4 "	31,368	137,472	4	50,831	203,324		340,796	4	3,287	13,148	21,747	86,988		100,136		110,232	440,932	4	4,640	18,560	2	459,492	3	8,539	34,156		493,648	4	33,688	134,752		358,896	2		
3 Byg	do.	3 2 "	269,774	899,246	4	113,442	378,140		1,277,386	4	4,971	16,570	75,873	252,910		269,480		464,060	1,546,866	4	32,998	109,993	2	1,656,860	2	19,533	65,110		1,721,970	2	2,326	7,753		1,714,216	4		
4 Havre	do.	2 1 8 "	28,735	64,653	4	38,025	85,556	1	150,209	5	5,947	13,380	39,920	89,820		103,200	4	112,627	253,410	3	10,619	23,892	4	277,203	1	21,182	47,659	3	324,962	4	4,662	10,489		314,473	1		
5 Boghvede	do.	5 2 "	"	"		3	16		16		313	1,669	2	374	1,894	4	3,564		690	3,580		"	"		3,580		2,215	11,973	2	15,553	2	19	101		15,452	5	
6 Erter	do.	3 2 "	30,610	102,033	2	9,003	30,010		132,043	2	833	2,776	4	1,560	3,200		5,976	4	42,006	138,020		9,980	33,266	4	171,286	4	4,092	13,640		184,926	4	563	1,876		183,050	6	
7 Bitter	do.	3 2 "	10,713	35,710		614	2,016	4	37,756	4		9	30		153		540		11,489	38,296	4	471	1,570		39,866	4	5,292	17,640		57,506	4	48	160		57,346	4	
8 Bønner	do.	5 2 "	"	"		"	"		"		"	"	"		"		"		"	"		"	"		120		640		640		20	106		533	2		
9 Napskød og Koefts	do.	10 4 "	15,959	170,229	2	29,384	313,429	2	483,658	4	2,333	24,885	2	26,227	279,754	4	304,640		73,903	788,298	4	2,085	22,240		810,538	4	6,398	68,246	2	878,785		848	9,045		869,739	4	
10 Høvs	do.	8 2 "	749	6,241	4	2,369	19,741	4	25,983	2	1,052	8,766	4	1,665	13,875		22,641	4	5,835	48,625	2	483	29,108	2	15,260	127,166	4	176,275		2,618	21,816		154,458	2			
11 Mielager	2 à 16 "	" 1 "	295,040	3,073	2	528,592	5,506		8,579	2	"	"	382,270	3,981	5	3,981	5	1,205,902	12,561	1	1,069,120	11,136	4	23,697	5	31,104	324		24,021	5	31,104	324		23,697	5		
12 Kvevs	" "	" 14 "	13,061	1,904	4	20,928	3,052		4,956	4	"	"	3,961	577	3	577	3	37,950	5,534	1	83,427	12,166	2	17,700	3	92,209	13,447		31,147	3	92,209	13,447		17,700	3		
13 Kartofler	End.	1 1 "	34,462	40,205	4	1,253	1,461	5	41,667	3	238	277	4	7,567	8,828	1	9,105	5	43,520	50,773	2	2,430	2,835		53,608	2	4,129	4,817	1	58,425	3	4,129	4,817		53,608	2	
A. Summen af Agerbrugets raee Producter . . .				1,552,695	4		1,069,961	3	2,622,657	1		81,504	2	744,685	3	826,189	5		3,448,847			309,386	4	3,758,233	4		505,079	1	4,263,312	5		575,160	2	3,763,172	3	75,020	A.
14 Malt	End.	4 "	4,514	18,056		4,217	16,868		31,924		1	4		4,711	18,844		18,848		13,443	53,772		13,885	55,540		109,312		474	1,896		111,208		132	528		110,680	14	
15 Brændevin	10 "	1 "	57,568	5,756	4	15,125	1,512	3	7,269	1	80	8		18,655	1,865	3	1,873	3	91,428	9,142	4	292,873	29,287	2	38,430	6,079	607	5	39,037	5	243,512	24,351	1	14,686	4		
16 Hvede-Meel	End.	9 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		1,511	13,599		58,140	523,260		536,859		12	108		536,967		3,081	27,729		509,238	16	
17 Rug-Meel	do.	6 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		280	1,866	4	2,197	24,646	4	26,513	2	24	160		26,673	2	814	5,426	4	21,216	4	
18 Byg-Meel	do.	4 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		559	2,608	4	48	224	4	2,832	4	21	98		2,930	4	37	172	4	2,758	18	
19 Byg-Øryn	do.	4 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		12,427	57,992	4	6,584	30,725	2	88,718		57	266		88,984		7,618	35,550	4	53,433	2	
20 Havre-Meel	do.	3 2 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		"	"		1	3	2	"	3	2	"	"		"	"	3	2	"	20	
21 Havre-Øryn	do.	5 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		4	20		34	170		190		"	"		190		1,204	6,020		5,830	2	
22 Boghvede-Meel	do.	8 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		"	"		"	"		"	"	"	"		5	43	2	43	"			
23 Boghvede-Øryn	do.	8 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		74	592		66	528		1,120		7	56		1,176		6,218	49,744		48,568	23	
24 haardt Brød af Hvede	"	" 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		205,043	8,543	2	2,835,446	118,143	2	126,686	4	"	"		126,686	4	"	"		126,686	4	
25 haardt Brød af Rug	do.	" 3 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		130,264	4,070	4	376,509	11,765	5	15,836	3	250	7	5	15,844	2	"	"		15,844	2	
B. Summen af Agerbrugets forædledede Producter				23,812	4		18,380	3	42,193	1		12		20,709	3	20,721	3		152,207	4		794,293	5	946,501	3		3,199	4	949,701	1		149,565	3	854,577	54,441	2	
C. Summen af alle Agerbrugets Producter . . .				1,576,508	2		1,088,342	2	2,664,850	2		81,516	2	765,395	816,911	2			3,601,054	4		1,103,680	3	4,704,735	1		508,278	5	5,213,014			724,725	5	4,617,749	3	129,461	2

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Hertugdømmerne

Producter.			Maal og Vægt		Pris		fra D-Stifterne										fra Jylland										fra alle danske Provindsstæder				fra København				fra hele Danmark				Danmarks hele Brutto-Udførsel		Indførsel fra Udlandet og Hertugdømmerne		Udførsel af egen Production		Meer-Indførsel	
							Sjælland, Volland, Falster					Fyen					Vestfiden					Østfiden					til Udlandet		til Hertugdømmerne		Rbb.		Rbb.		Rbb.		Rbb.									
							Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Til sammen fra alle D-Stifterne	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Til sammen fra hele Jylland	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi		
26	Guder	R	11	116,154	13,309	2	30,016	3,439	2	16,748	4	155,053	17,766	3	820,653	94,033	4	111,799	3	1,121,876	128,548	1	565,829	64,834	3	193,382	4	288,853	33,098	1	226,480	3	63,551	7,281	5	219,298	4	Rbb.	26							
27	Stind	do.	"	29,633	7,408	1	30,736	7,684	1	15,092	4	125,919	31,479	4	332,910	83,227	3	104,707	1	519,198	129,799	2	306,889	76,722	1	206,521	3	213,048	53,262	1	259,783	3	1,022	255	3	259,528	4	Rbb.	27							
28	Bor	do.	"	481	320	4	1,344	896	4	1,216	4	4,185	2,790	4	8,850	5,900	4	8,790	4	14,860	9,906	4	"	"	4	9,906	4	2,044	1,362	4	11,269	2	"	"	2	11,269	2	Rbb.	28							
29	Hjar	do.	"	16	13	2	"	"	2	13	2	40	33	2	641	534	1	567	3	697	580	5	"	"	5	580	5	2,074	1,728	2	2,309	1	375	312	3	1,996	4	Rbb.	29							
30	Been	do.	"	1,627,741	24,416	567,984	8,519	3	32,935	3	816,366	12,245	3	1,745,348	26,179	5	38,425	2	4,757,439	71,360	5	1,664,000	24,960	5	96,320	5	108,770	1,631	5	97,951	5	56,233	844	5	97,107	5	Rbb.	30								
31	Uld, raa	do.	"	6,363	2,783	4	48	21	4	2,804	4	207,898	90,955	1	641,667	280,729	1	371,684	2	855,976	374,489	2	80,901	35,394	1	409,883	4	120,286	52,625	4	462,508	723	316	462,191	5	Rbb.	31									
32	— Raff.	do.	"	270	56	1	1,488	310	1	366	1	5,692	1,185	5	10,586	2,205	2	3,391	1	18,036	3,757	2	10,409	2,168	5	409,883	4	120,286	52,625	4	462,508	723	316	462,191	5	Rbb.	32									
33	— Skrads.	do.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	365,076	45,634	3	45,634	3	365,076	45,634	3	62,720	7,840	3	53,474	3	"	"	3	53,474	3	"	"	3	53,474	3	Rbb.	33							
34	Talg	do.	"	32	5	2	448	74	4	80	2	3,638	606	2	7,715	1,285	5	1,892	1	11,833	1,972	1	267	44	3	2,016	4	22,877	3,812	5	5,829	3	59,737	9,936	1	4,106	4	Rbb.	34							
D. Summen af Dvægavlens raae Producter .. .							48,312	4	20,944	3	69,257	1	157,062	2	539,729	1	696,791	3	766,048	4	211,964	1	978,012	5	151,391	5	1,129,404	4	18,946	1	1,114,664	5	4,106	4	D.											
35	Talglys	R	"	180	39	2	4,656	1,018	3	1,057	5	"	"	9,115	1,993	5	1,993	5	13,951	3,051	4	20,369	4,455	5	7,507	3	224	49	1	7,556	4	116,412	25,465	2	17,908	2	Rbb.	35								
36	Smør	Ind.	53	274	14,613	2	3,495	186,400	2	201,013	2	6,034	321,813	2	9,408	341,760	2	663,573	2	16,211	864,586	4	2,503	133,493	2	998,080	2,687	143,306	2	1,141,386	2	3,973	211,893	2	929,492	4	Rbb.	36								
37	Øst	R	"	315,079	32,820	4	64,208	6,688	2	39,509	3	416	43	2	49,097	5,114	1	5,157	3	423,800	44,666	3	16,892	1,759	3	46,426	1,754	182	4	46,608	4	2,754,039	286,979	2	240,270	2	Rbb.	37								
38	Fløst, saltet	do.	"	43,196	5,399	3	124,032	15,504	3	20,903	3	409,524	51,190	3	204,785	25,598	3	76,788	3	781,537	97,692	3	796,976	99,622	3	197,314	56,218	7,027	1	204,341	1	234,800	29,350	1	174,991	1	Rbb.	38								
39	— røget	do.	"	9,308	1,357	2	71,344	10,404	2	11,761	4	2,104	306	5	5,606	817	3	1,124	2	88,362	12,886	3	30,918	4,508	5	17,394	5	3,664	534	2	17,929	1	66,167	9,639	2	8,289	5	Rbb.	39							
40	Kjøb, saltet	do.	"	63,802	5,316	5	36,096	3,003	5	8,324	5	18,953	1,579	2	429,933	35,827	4	37,407	5	548,784	45,731	5	311,952	25,996	5	71,727	5	4,563	580	1	72,108	1	252,781	21,065	1	51,043	1	Rbb.	40							
41	— røget	do.	"	813	84	4	2,224	231	4	316	2	245	25	3	48	5	30	3	3,330	346	5	11,720	1,220	5	1,567	4	595	61	5	1,639	3	30,674	3,195	1	1,555	4	Rbb.	41								
E. Summen af Dvægavlens forædlede Producter							59,631	4	223,254	5	282,886	3	374,958	5	411,116	1	786,075	3	1,068,961	3	271,056	2	1,340,017	5	151,741	4	1,491,569	3	587,486	5	1,163,816	4	259,734	2	E.											
F. Summen af alle Dvægavlens Producter .. .							107,944	2	244,199	2	352,143	4	532,021	1	950,845	2	1,482,866	3	1,835,010	1	483,020	3	2,318,013	4	302,933	3	2,620,964	1	606,433	2,278,381	3	263,841	F.													
42	Fisk, Eild	Ind.	64	127	846	4	53	353	2	1,200				37	246	246		217	1,446	1,785	11,900	13,346	8	53	2	13,399	2	8	53	2	13,346				42											
43	— andre saltede	do.	"	1,195	1,195			448		1,195		448		99	547			1,742		1,742		2,425	4,167		67		4,100					4,100		43												
44	— røgede	do.	"	1,360	1,360			8		1,360		8		103	111			1,471		1,471		550	2,021		436					436		44														
45	Østers	Ind.	10											80	800			800		800							42	420		380				45												
G. Summen af Fiskeriets Producter .. .							3,401	4	353	2	3,755		456		1,248	1,704		5,459		11,900		17,359		3,028	2	20,387	2	2,125	2	18,262	G.															
46	Brænde	Favn	64	1	6	4	3	20		26	4			15	100		100		19	126	4	216	1,440	1,566	4	1,088	7,253	2	8,820	488	3,253	2	5,566	4	46											
47	Torv	do.	"	53				53		53									53				53		764		764				764		47													
H. Summen af Producter af Skove og Torvemøser							59	4	20		79	4			100	100		179	4	1,440		1,619	4	7,964	2	9,584		3,253	2	6,330	4	H.														
C. Summen af alle Hagerbrugets Producter .. .							1,576,508	2	1,088,312	2	2,664,850	2	81,516	2	765,395	846,911	2	3,601,054	4	1,103,680	3	4,704,735	1	508,278	5	5,213,014		724,725	5	4,617,749	3	129,461	2	C.												
Total-Summen af alle Producter .. .							1,687,914	4	1,332,914	4	3,020,828	4	613,993	3	1,717,588	2	2,331,581	5	5,441,703	3	1,600,041	3	7,041,744	3	822,205	3	7,863,949	3	1,386,537	1	6,920,724	393,302	2													

I Aaret 1858 udgjorde Hertugdømmernes

Tab. 2.

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Danmark

Producter.	Maal og Vægt	Pris	fra Hertugdømmet Slesvig												fra Hertugdømmet Holsteen						fra begge Hertugdømmer				Indførsel fra Udlandet og Danmark		Indførsel af egen Production	Meer-Indførsel	
			Vestfiden				Østfiden				hele Hertugdømmet	Vestfiden		Østfiden		hele Hertugdømmet	til Udlandet		til Danmark		Hele Brutto-Indførsel	fra Udlandet og Danmark							
			Mængde	Varbi	Rbb.	‰	Mængde	Varbi	Rbb.	‰		Mængde	Varbi	Rbb.	‰		Mængde	Varbi	Rbb.	‰		Mængde	Varbi	Rbb.	‰	Mængde			Varbi
1 Hvede	Ind.	5 1 "	25,507	131,786	1	14,251	73,630	1	205,416	2	25,750	133,041	4	129,780	670,730	803,771	4	195,288	1,009,188	32,766	169,291	1,178,279	21,576	111,476	1,066,803	1	2		
2 Rug	do.	4 " "	919	3,676		13,763	55,052		58,728		5,832	23,328		12,292	49,168	72,496		32,806	131,224	6,862	27,448	158,672	33,685	134,740	23,932		2		
3 Byg	do.	3 2 "	10,503	35,010		27,146	90,486	2	125,496	2	9,899	32,996	4	36,750	122,500	155,496	4	84,298	280,993	2,083	6,943	287,936	19,806	66,020	221,916	2	3		
4 Havre	do.	2 1 8	26,727	60,135	4	8,222	18,499		78,634	4	60,797	136,793	1	13,527	30,435	4	167,228	5	109,273	245,863	3	2,697	6,068	251,931	26,371	59,334	192,597	4	
5 Boghvede	do.	5 2 "	223	1,189	2	15	80		1,269	2	2,246	11,978	4	837	4,464	16,442	4	3,321	17,712	18	96	17,808	2,364	12,608	5,200		5		
6 Erter	do.	3 2 "	82	273	2	3,495	11,650		11,923	2	807	2,690		7,718	25,726	4	28,416	4	12,102	40,340	305	1,016	41,356	4,772	15,906	25,450		6	
7 Biffer	do.	3 2 "	"	"		114	380		380		1,783	5,943	2	276	920	6,863	2	2,173	7,243	2	48	160	7,403	5,321	17,736	10,333	2	7	
8 Bønner	do.	5 2 "	20,031	106,832		"	"		106,832		12,608	67,242	4	"	"	67,242	4	32,639	174,074	4	"	"	174,074	170	906	173,168		8	
9 Kapsed og Koesfrø	do.	10 4 "	34,686	369,984		19,077	203,488		573,472		39,996	426,624	4	50,545	539,146	4	965,770	4	144,304	1,539,242	4	445	4,746	1,543,989	7,535	80,373	1,463,616		9
10 Høfrø	do.	8 2 "	93	775		280	2,333	4	3,108	2	1,102	9,183	2	2,714	22,616	4	31,800	4	4,189	34,908	2	76	633	35,541	26,698	222,483	186,941	4	10
11 Diefager	do.	8 2 "	480,450	5,004	4	3,644,800	37,966	4	42,971	4	438,300	4,565	3	1,043,800	10,872	5	15,438	2	5,607,350	58,410	"	"	58,410	"	"	58,410	1	11	
12 Kloverfrø	do.	8 2 "	650	94	4	23,192	3,382	1	3,476	5	3,500	510	2	552,862	80,625	4	81,136	5	580,204	84,612	5	4,740	691	85,304	4,740	691	84,613		12
13 Kartofler	Ind.	1 1 "	4,589	5,353	5	1,571	1,832	5	7,186	4	109,490	127,738	2	12,371	14,432	5	142,171	1	128,021	149,357	5	927	1,081	150,439	927	1,081	149,357	5	13
A. Summen af Agerbrugets raee Producter . . .						720,114	4	498,780	5	1,218,895	3	982,635	4	1,571,639	2,554,274	4	3,773,170	1	218,175	5	3,991,346	2	723,358	3,465,263	2	197,275	A.		
14 Malt	Ind.	4 " "	302	1,208		1,365	5,460		6,668		106	424		173	692	1,116		1,946	7,784	8	32	7,816	714	2,856	4,960		14		
15 Brændeviin	Potale	1 " "	7,129	712	5	91,644	9,164	2	9,877	1	526,434	52,643	2	110,829	11,082	5	63,726	1	736,036	73,603	2	243,512	24,351	97,954	6,079	607	97,346	4	15
16 Hvede-Meel	Ind.	9 " "																	16,302	146,718	2,717	24,453	171,171	46	414	170,757		16	
17 Rug-Meel	do.	6 4 "																	3,392	22,613	2	609	4,060	26,673	26	173	26,500		17
18 Byg-Meel	do.	4 4 "																	1,510	7,046	4	37	172	7,219	21	98	7,121	2	18
19 Byg-Gryn	do.	4 4 "																	13,959	65,142	7,614	35,532	100,674	61	284	100,389		19	
20 Havre-Meel	do.	3 2 "																	2,755	9,183	2	"	9,183	"	"	9,183		20	
21 Havre-Gryn	do.	5 " "																	1,460	7,300	1,204	6,020	13,320	17	85	13,235		21	
22 Boghvede-Meel	do.	8 4 "																	14	121	2	5	43	164	"	"	164	4	22
23 Boghvede-Gryn	do.	8 " "																	2,885	23,080	6,218	49,744	72,824	44	352	72,472		23	
24 haardt Brød af Hvede	do.	" " 4																	2,583,865	107,661	"	"	107,661	"	"	107,661		24	
25 haardt Brød af Rug	do.	" " 3																	"	"	"	"	"	250	7	5	7	5	25
B. Summen af Agerbrugets forædlede Producter . .						1,920	5	14,624	2	16,545	1	53,067	2	11,774	64,842	1	470,253	2	144,408	1	614,661	1	4,878	609,782	3	7	5	B.	
C. Summen af alle Agerbrugets Producter						722,035	3	513,405	1	1,235,440	4	1,035,703		1,583,413	5	2,619,116	5	4,243,423	3	362,584	1	4,606,007	1	728,236	4,075,045	5	197,282	5	C.

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Danmark

Producter.	Maal og Vægt	Pris		fra Hertugdømmet Slesvig										fra Hertugdømmet Holsteen										fra begge Hertugdømmer										Hele Brutto- Udførsel		fra Udlandet og Danmark		Udførsel af egen Pro- duction		Meer- Udførsel							
				Vestfiden					Østfiden					hele Her- tugdømmet					Vestfiden					Østfiden					hele Her- tugdømmet					til Udlandet					til Danmark					Mængde	Pærdi	Rbb.	Pærdi
				Mængde	Pærdi	Rbb.	Pærdi	Rbb.	Mængde	Pærdi	Rbb.	Pærdi	Rbb.	Mængde	Pærdi	Rbb.	Pærdi	Rbb.	Mængde	Pærdi	Rbb.	Pærdi	Rbb.	Mængde	Pærdi	Rbb.	Pærdi	Rbb.	Mængde	Pærdi	Rbb.	Pærdi															
26	Guder	℥	11	77,588	8,890	1	304,388	34,877	4	43,767	5	80,270	9,197	3	48,407	5,546	3	14,744	510,653	58,512	4	63,551	7,281	4	65,793	4	288,833	33,097	4	32,696	℥	26															
27	Skind	do.	1 8	17,679	4,419	4	241,337	60,334	1	64,753	5	76,732	19,183		141,272	35,318		54,501	477,020	119,254	5	1,022	255	3	119,510	2	213,048	53,262	4	66,248	2	27															
28	Voc	do.	4 "	245	163	2	667	444	4	608		10,264	6,842	4	2,285	1,523	2	8,366	13,461	8,974		"	"		8,974		2,044	1,362	4	7,611	2	28															
29	Fjer	do.	5 "	8,129	6,774	1	588	490		7,264	1	6,318	5,265		6,079	5,065	5	10,330	21,114	17,595		375	312	3	17,907	3	2,074	1,728	2	16,179	1	29															
30	Been	do.	3 "	684,246	10,263	1	922,915	13,843	3	24,106	4	836,278	12,544		899,564	13,493	1	26,037	3,343,003	50,143	5	56,283	844		50,987	5	108,770	1,631	2	49,356	3	30															
31	Ud, raa	do.	2 10	318,498	139,342	5	9,221	4,034	1	143,377		21,226	9,286	2	56,507	24,721	4	34,008	405,452	177,385		723	316	1	177,701	1	120,286	52,625	1	125,076	1	31															
32	— Kalk	do.	1 4	238	49	3	"	"		49	3	2,990	622	5	576	120		742	3,804	792	2	"	"		792	2	18,585	3,871	5		3,079	3	32														
33	— Krads	do.	12	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"	"	"		"	"		"	"	"	"	"	"	"	33															
34	Talg	do.	1 "	14,821	2,470	1	53,383	8,897	1	11,367	2	57,130	9,521	4	15,343	2,557	1	12,078	140,677	23,446	1	59,737	9,956	1	33,402	2	22,877	3,812	5	29,589	3	34															
D. Summen af Dvægavlens raee Producter . . .					172,373			122,921	2	295,294	2		72,463		88,345	4	160,808	4		456,103	1		18,966		475,069			151,391	4	326,757		3,079	3	D.													
35	Talglys	℥	1 5	173	37	5	202,235	44,238	5	44,276	4	6,846	1,497	3	28,372	6,206	1	7,703	237,626	51,980	2	116,412	25,465		77,445	2	224	49	1	77,396	1	35															
36	Smør	Ind.	53 2	2,602	138,773	2	8,907	475,040		613,813	2	6,554	349,546	4	36,732	1,959,040	2,308,586	4	54,795	2,922,400		3,973	211,893	3,134,293		2,687	143,306	4	2,990,986	4	36																
37	Dst	℥	10	1,901	198		210,151	21,890	4	22,088	4	39,606	4,125	3	488,521	50,887	3	55,013	740,179	77,101	4	2,754,039	286,879		363,980	4	1,754	186	5	363,793	5	37															
38	Fleff, saltet	do.	12	99,943	12,492	4	1,107,932	138,491	4	150,984	2	894,541	111,817	3	1,551,855	193,981	5	305,799	3,654,271	456,783	4	234,800	29,350		486,133	4	56,218	7,027	1	479,106	3	38															
39	— roget	do.	14	6,114	891	3	280,296	40,876	3	41,768		19,633	2,863	1	259,130	37,789	4	44,058	559,059	82,420	5	66,167	9,639	2	92,060	1	3,664	534	2	91,525	5	39															
40	Kjød, saltet	do.	8	210,383	17,531	5	386,817	32,234	4	40,766	3	337,546	28,128	5	191,157	15,929	4	44,058	1,125,903	93,825		252,781	21,065		114,890		4,563	380	1	114,509	5	40															
41	— roget	do.	10	6,572	684	3	49,808	5,188	2	5,872	5	4,193	436	4	29,848	3,109	1	3,545	90,421	9,418	4	30,674	3,195	1	12,613	5	595	61	5	12,552		41															
E. Summen af Dvægavlens forædlede Producter					170,609	4		757,960	4	928,570	2		498,415	5		2,266,944	2,765,359	5		3,693,930	1		587,486	3	4,281,416	4		151,546	1	4,129,870	5		E.														
F. Summen af alle Dvægavlens Producter					342,982	4		880,882		1,223,864	4		570,878	5		2,355,289	4	2,926,168	3		4,150,033	1		606,452	3	4,756,485	4		302,937	5	4,456,627	5	3,079	3	F.												
42	Fist, Eild	Ind.	6 4				468	3,120		3,120				35	233	2	233	2	503	3,353	2	8	53	2	3,406	4		53	2	3,353	2		42														
43	— andre, saltede							703		703					33		33			736			67		803			2,425			1,622	43															
44	— —, røgede							2,373		2,373					1,443		1,443			3,816			1,585		5,401			550		4,851		44															
45	Dsters	Ind.	10	608	6,080		491	4,910		10,990				11	110		110			11,100		42	420		11,520			11,520				45															
G. Summen af Fisteriets Producter					6,080			11,106		17,186					1,819	2	1,819	2			19,005	2		2,125	2	21,130	4		3,028	2	19,724	2	1,622	G.													
46	Brande	Favn	6 4	3	20		246	1,640		1,660		4,890	32,600		5,330	35,533	2	68,133	10,469	69,793	2	488	2,765	2	72,558	4	1,088	7,253	2	65,305	2		46														
47	Torv												53,274			17,534		70,808		70,808					70,808			711		70,097			47														
H. Summen af Producter af Skove og Torvemøser					20			1,640		1,660			85,874			53,067	2	138,941	2		140,601	2		2,765	2	143,366	4		7,964	2	135,402	2		H.													
C. Summen af alle Agerbrugets Producter					722,035	3		513,405	1	1,235,440	4		1,035,703			1,583,413	5	2,619,116	5		4,243,423	3		362,584		4,606,007	1		728,236	4	4,075,045	5	197,282	5	C.												
Total-Summen af alle Producter					1,071,118	1		1,407,033	1	2,478,151	2		1,692,455			3,993,590	1	5,686,046			8,553,063	2		973,927	1	9,526,990			1,042,167	1	8,686,807	4	201,984	2													

I Aaret 1859 udgjorde Kongeriget Danmarks

Tab. 3.

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Hertugdømmene

Producter.	Maal og Vægt	Pris	Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Hertugdømmene																				Udførsel fra Udlandet og Hertugdømmene		Udførsel af egen Production	Meer-Udførsel												
			fra S-Stifterne					fra Jylland					fra alle danske		fra		fra hele Danmark		Danmarks hele Brutto-Udførsel	Mængde	Værdi																	
			Sjælland, Volland, Falster		Fyen		Til sammen fra alle S-Stifterne	Vestfiden		Østfiden		Til sammen fra hele Jylland	Provindsstæder		Kjøbenhavn		til Udlandet	til Hertugdømmene																				
Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi																	
1 Hvede.....	Tnd.	5 1/2	38,109	Rbd. 196,896	3	9,881	Rbd. 51,051	5	247,948	2	20	Rbd. 103	2	1,811	Rbd. 9,356	5	9,460	1	49,821	Rbd. 257,408	3	3,656	Rbd. 18,889	2	276,297	5	38,927	Rbd. 201,329	3	477,627	2	23,617	Rbd. 122,021	1	355,606	1	1	
2 Rug.....	do.	4 "	51,233	201,932		65,750	263,000		467,932		16,430	65,720		75,249	300,996		366,716		208,662	834,648		7,853	31,412		866,060	50,321	201,284	1,067,344		20,008	80,032		987,312		3			
3 Byg.....	do.	3 2 "	436,896	1,456,320		195,908	653,023	2	2,109,343	2	20,014	66,713	2	157,601	525,336	4	592,050		810,419	2,701,393	2	57,212	190,733	2	2,892,126	4	49,503	165,010	3,057,136	4	2,818	9,393	2	3,047,743	2	4		
4 Havre.....	do.	2 1 "	8,826	19,858	3	11,143	25,071	4	44,930	1	21,185	47,666	1	28,557	64,253	1	111,919	2	69,711	156,849	3	4,749	10,685	1	167,534	4	76,402	171,901	3	339,439	1	3,722	8,374	3	331,061	4	4	
5 Boghvede.....	do.	5 2 "	"	"		709	4,017	4	4,017	4	1,315	7,451	4	2,231	12,642	2	20,094		4,255	24,111	4	"	"		24,111	4	12,769	72,357	4	96,469	2	26	138	4	96,330	4	5	
6 Erter.....	do.	3 2 "	27,108	90,360		5,575	18,583	2	108,943	2	717	2,390		2,155	7,183	2	9,573	2	35,555	118,516	4	7,158	23,860		142,376	4	5,408	18,026	4	160,403	2	310	1,033	2	159,370		6	
7 Bitter.....	do.	3 2 "	11,750	39,166	4	211	703	2	39,870		46	153	2	263	876	4	1,030		12,270	40,900		597	1,990		42,890	3,860	12,866	4	55,756	4	8	26	4	55,730		7		
8 Bønner.....	do.	5 2 "	98	522	4	"	"		522	4	"	"		"	"		"		98	522	4	"	"		522	4	40	213	2	736		26	138	4	597	2	8	
9 Napfød og Kloeftr.....	do.	10 4 "	6,927	73,888		23,106	246,464		320,352		669	7,136		13,640	145,493	2	152,629	2	44,342	472,981	2	820	8,746	4	481,728	8,880	94,720	576,448		270	2,880		573,568		9			
10 Hørftr.....	do.	8 2 "	352	2,933	2	60	500		3,433	2	145	1,208	2	755	6,291	4	7,500		1,312	10,933	2	115	958	2	11,891	4	13,604	113,366	4	125,258	2	1,041	8,675		116,583	2	10	
11 Dieefager.....	7 à 16	"	201,280	2,096	4	382,522	3,984	3	6,081	1	"	"		330,080	3,438	2	3,438	2	913,882	9,519	3	877,440	9,140		18,659	3	45,936	478	3	19,138		1,000	10	2	19,127	4	11	
12 Kloeftr.....	T	"	9,769	1,424	3	978	142	5	1,567	2	"	"		28	4		4		10,775	1,571	2	22,528	3,285	2	4,856	4	13,422	1,957	2	6,814	27,409	3,997	2,817		12			
13 Kartofler.....	Tnd.	1 1 "	43,947	51,271	3	217	253	1	51,521	4	875	1,020	5	17,946	20,937		21,957	5	62,985	73,482	3	1,292	1,507	2	74,989	5	23,280	27,160		102,149	5	534	623		101,526	5	13	
A. Summen af Agerbrugets raae Producter . . .				2,139,670	2		1,266,795	4	3,406,466			199,563			1,096,809	2	1,296,372	2		4,702,838	2		301,207	3	5,004,045	5		1,080,674	5	6,085,720	4		237,343	4	5,847,377		A.	
14 Malt.....	Tnd.	4 "	3,349	13,396		2,289	9,156		22,552		34	136		4,182	16,592		16,728		9,820	39,280		21,869	87,476		126,756	263	1,052	127,808		14	56		127,752		14			
15 Brændeviin.....	Potà 10	1 "	52,443	5,244	2	26,231	2,623		7,867		153	15	2	5,993	599	2	614	4	84,820	8,482		238,405	23,840	3	32,322	3	12,035	1,203	3	33,526	317,793	31,779	2	1,746	4		15	
16 Hvede-Mecl.....	Tnd.	9 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		572	5,148		32,304	290,736		295,884	11	99	295,983		2,837	25,533		270,450		16			
17 Rug-Mecl.....	do.	6 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		312	2,106	4	1,249	8,326	4	10,433	2	16	106	4	10,540		301	2,006	2	8,533	4	17	
18 Byg-Mecl.....	do.	4 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		983	4,587	2	59	275	2	4,862	4	37	172	4	5,035		390	1,820		3,215	2	18	
19 Byg-Gryn.....	do.	4 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		13,408	62,570	4	6,038	28,177	2	90,748	474	2,212	92,960		2,617	12,212	4	80,747		19			
20 Havre-Mecl.....	do.	3 2 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		42	140		"	"		140	"	"	140		"	"		140		20			
21 Havre-Gryn.....	do.	5 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		"	"		35	175		175	"	"	175		321	1,605				1,430	21		
22 Boghvede-Mecl.....	do.	8 4 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		"	"		"	"		"	"	"	"		13	112	4			112	4	22	
23 Boghvede-Gryn.....	do.	8 "	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		157	1,236		114	912		2,168	40	320	2,488		5,760	46,080				43,592	23		
24 haardt Brød af Hvede.....	T	"	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		310,480	12,936		2,849,309	118,721	1	131,657	5	2,548	106	1	131,763	2	"	"		131,764	2	24	
25 haardt Brød af Rug.....	do.	"	"	"		"	"		"		"	"		"	"		"		69,772	2,180		263,118	8,222	2	10,402	4	2,140	66	5	10,469	1	1,139	35	3	10,433	4	25	
B. Summen af Agerbrugets forædledte Producter				18,640	2		11,779		30,419			151	2		17,191	2	17,342	4		138,686	4		566,862	2	705,549		5,338	5	710,887	5		121,240	3	634,782		45,134	4	B.
C. Summen af alle Agerbrugets Producter				2,158,310	4		1,278,574	4	3,436,885			179,714	2		1,114,000	4	1,313,715			4,841,525	2		868,069	5	5,709,594	5	1,086,013	4	6,796,608	3		358,584	1	6,482,159		45,134	4	C.

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Hertugdømmene

Producter.	Maal og Vægt	Pris		fra D-Stifterne											fra Jylland					fra alle danske		fra		fra hele Danmark				Danmarks hele Brutto-Udførsel		Udførsel fra Udlandet og Hertugdømmene		Udførsel af egen Production		Meer-Udførsel				
				Sjælland, Volland, Falster			Fyen		Til sammen fra alle D-Stifterne		Vestfiden		Østfiden		Til sammen fra hele Jylland	Provincstæder		Kjøbenhavn		til Udlandet		til Hertugdømmene		Brutto- Udførsel		Mangde		Varbi		Mangde		Varbi						
				Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø	Mangde	Rbb.	Ø					
26 Suder	Ø	11	99,930	11,450	2	13,510	1,548	12,998	2	165,668	18,982	4	408,073	46,758	2	65,741	687,181	78,739	2	430,715	49,352	4	128,092	322,882	36,996	4	165,088	28,920	3,313	4	161,775	8	5	266,809	5	13,968	4	26
27 Skind	do.	1	15,933	3,983	1	16,053	4,013	7,996	2	172,910	43,227	3	339,361	84,840	1	128,067	544,257	136,064	4	309,756	99,939	4	236,003	125,974	31,494	3	267,497	2,747	687	4	266,809	8	5	13,968	4	27		
28 Vov	do.	4	607	404	4	249	166	570	4	4,949	3,299	2	11,388	7,592	2	10,891	17,193	11,462	2	"	"	2	11,462	3,768	2,512	2	13,974	8	5	13,968	4	28						
29 Hjør	do.	5	529	440	5	11	9	450	1	"	"	"	"	"	"	"	540	450	2	94	78	2	528	186	155	2	683	694	578	2	105	2	29					
30 Been	do. a 200	3	1,305,942	19,588	5	524,536	7,868	27,456	5	285,012	4,275	1,665,728	24,985	3	29,260	3,781,218	56,717	2	1,302,104	19,531	3	76,248	57,195	857	5	77,106	64,776	971	3	76,135	3	30						
31 Uld, raa	do.	2	5,436	2,378	1	64	28	2,406	1	191,364	83,721	4	571,481	250,022	5	333,744	768,345	336,150	4	79,207	34,653	1	370,803	130,706	57,183	5	427,987	10,744	4,700	3	423,287	1	31					
32 — skaff	do.	1	424	88	2	2,442	508	597	4	8,161	1,700	1	7,622	1,587	5	3,288	18,649	3,885	1	17,665	3,680	1	7,565	17,654	3,678	1	11,243	"	"	2	11,243	2	32					
33 — strabs	do.	12	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	362,660	45,332	3	45,332	362,660	45,332	3	362,660	45,332	3	52,857	6,607	51,939	3	"	"	"	3	51,939	3	33					
34 Talg	do.	1	60	10	4	448	74	84	4	550	91	4	12,430	2,071	4	2,163	13,488	2,248	3	3,939	656	3	2,904	9,382	1,563	4	4,468	88,623	14,770	3	"	2	10,302	2	34			
D. Summen af Dvørgavlens raa Producter ..			38,344	2	14,215	4	52,560	155,298	463,190	5	618,488	671,048	5	214,498	2	885,547	1	134,441	4	1,019,988	25,027	3	1,005,264	10,302	2	D.												
35 Talglys	Ø	1	692	151	2	317	69	220	4	11	2	24,622	5,386	2	5,388	25,642	5,609	2	26,501	5,797	11,406	1,520	332	3	11,738	112,864	24,689	3	12,950	3	35							
36 Smør	Ønd.	53	296	15,786	4	3,033	161,760	177,546	4	4,960	264,533	2	6,209	331,146	4	595,680	14,498	773,226	4	2,558	136,426	4	909,653	3,386	180,586	4	1,090,240	3,608	192,426	4	897,813	2	257,092	2	36			
37 Ost	Ø	10	75,689	7,884	1	56,734	5,909	13,794	5	2,338	243	3	39,554	4,120	1	4,363	174,315	18,157	4	17,879	1,862	2	20,020	11,205	1,167	1	21,187	2,671,481	278,279	1	358,742	3	37					
38 Høst, saltet	do.	12	213,160	26,645	4	269,974	33,746	60,391	4	973,304	121,663	5	319,479	39,934	5	161,597	1,775,917	221,989	3	106,881	133,602	3	355,591	132,672	16,584	3	372,175	107,464	13,433	3	358,742	2	38					
39 — røget	do.	14	2,254	328	4	52,061	7,592	7,921	1	3,465	505	1	7,361	1,073	3	1,578	65,141	9,499	5	43,510	6,345	1	15,845	1,268	184	5	16,029	112,212	16,364	1	334	2	39					
40 Kjøb, saltet	do.	8	496,016	41,334	4	55,767	4,647	45,981	5	8,525	710	2	461,981	38,498	2	39,208	1,022,289	85,190	3	379,305	31,608	4	116,799	3,624	302	1	117,101	80,468	6,705	4	110,395	3	40					
41 — røget	do.	10	1,219	128	2	2,625	273	401	2	13	1	2	1,426	148	3	149	5,283	551	1	9,204	958	4	1,509	450	46	5	1,556	202,101	21,052	1	19,195	3	41					
E. Summen af Dvørgavlens forædledede Producter ..			92,258	3	213,998	5	306,257	387,659	420,308	807,967	1,114,224	2	316,600	3	1,430,824	5	199,204	1,630,028	552,949	5	1,366,951	289,872	2	577,976	2,372,216	300,174	4	E.										
F. Summen af alle Dvørgavlens Producter ..			130,602	5	228,214	3	358,817	542,957	883,498	1,426,455	5	1,785,273	1	531,098	5	2,316,372	333,645	4	2,650,017	4	577,976	2	2,372,216	300,174	4	F.												
42 Fisk, Salt	Ønd.	64	166	1,106	4	1,106	4	1,106	4						166	1,106	4	1,663	11,086	4	12,193	2	16	106	4	12,300	35	233	2	12,066	4	42						
43 — andre saltede				788		788		788								816					816		2,679		3,495		3,467					43						
44 — røgede				653		653		653								700					700		4,625		700		4,625				3,925		44					
45 Østers	Ønd.	10											1	10	10						10		3		30		29	290		250		45						
G. Summen af Fiskeriets Producter ..			2,547	4	2,547	4	34	51	85	2,632	4	11,086	4	13,719	2	2,815	4	16,535	5,176	2	15,535	4	4,175	G.														
46 Brænde	Favn	64	1	6	4	10	66	73	2				6	40	40	17	113	2	225	1,500	1,613	2	864	5,760	7,373	2	380	2,533	2	4,840			46					
47 Tørv				14		14		14								14					14		597		611		386					47						
H. Summen af Producter af Skove og Tørvemofer ..			20	4	66	4	87	40	40	127	2	1,500	2	6,357	7,984	2	2,758	2	5,226	H.																		
C. Summen af alle Agerbrugets Producter ..			2,158,310	4	1,278,574	4	3,436,885	199,714	2	1,114,000	4	1,313,715	4,841,525	2	868,069	5	5,709,594	5	1,086,013	4	6,796,608	3	358,584	1	6,182,159	45,134	4	C.										
Total-Summen af alle Producter ..			2,291,481	5	1,506,855	5	3,798,337	742,705	2	1,997,590	3	2,740,295	5	6,629,558	1	1,411,735	2	8,041,313	3	1,428,832	9,471,145	3	944,495	1	8,875,134	4	319,185	2										

I Aaret 1859 udgjorde Hertugdømmernes

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Danmark

Producter.	Maal og Vægt	Pris	fra Hertugdømmet Slesvig									fra Hertugdømmet Holsteen						fra begge Hertugdømmer				Hele Brutto-Udførsel		Udførsel af egen Production		Meer-Udførsel								
			Vestfiden			Østfiden			hele Hertugdømmet			Vestfiden		Østfiden		hele Hertugdømmet		til Udlandet		til Danmark		fra Udlandet og Danmark		Udførsel af egen Production		Meer-Udførsel								
			Mængde	Rbb.	%	Mængde	Rbb.	%	Mængde	Rbb.	%	Mængde	Rbb.	%	Mængde	Rbb.	%	Mængde	Rbb.	%	Mængde	Rbb.	%	Rbb.	%	Rbb.	%	Rbb.	%					
1 Hvede	End.	5 1 "	26,021	134,441	5	16,844	87,027	2	221,469	1	25,845	133,532	3	125,667	649,279	3	782,812		194,377	1,004,281	1	5,686	29,377	4	1,033,658	5	42,261	218,348	3	815,310	2			
2 Rug	do.	4 " "	3,736	14,944		15,627	62,508		77,452		2,924	11,696		19,975	79,900		91,596		42,262	169,048		2,351	9,404		178,452		59,678	238,712				60,260		
3 Byg	do.	3 2 "	16,623	55,410		26,037	86,790		142,200		14,994	49,980		139,078	463,593	2	513,573	2	196,732	655,773	2	1,313	4,376	4	660,150		50,151	167,170		492,980				
4 Havre	do.	2 1 8	21,349	48,035	1	4,142	9,319	3	57,354	4	50,932	114,597		20,366	45,823	3	160,420	3	96,789	217,775	1	484	1,089	1	218,864	1	81,183	182,661	4	36,202	3	6,055		
5 Boghvede	do.	5 2 "	2,732	15,481	2	4,210	23,856	4	39,338		542	3,071	2	4,595	26,038	2	29,109	4	12,079	68,447	4	26	138	4	68,586	2	13,172	74,641	2					
6 Erter	do.	3 2 "	707	2,356	4	3,191	10,636	4	12,993	2	647	2,156	4	9,062	30,206	4	32,363	2	13,607	45,356	4	212	706	4	46,663	2	6,135	20,450		25,613	2			
7 Biffer	do.	3 2 "	"	"		170	566	4	566	4	2,754	9,180		2,081	6,936	4	16,116	4	5,005	16,683	2	8	26	4	16,710		4,159	13,863	2	2,846	4			
8 Bønner	do.	5 2 "	16,246	86,645	2	"	"		86,645	2	17,953	95,749	2	147	784		96,533	2	34,346	183,178	4	4	21	2	183,200		349	1,861	2	181,338	4			
9 Kapsad og Roefrs	do.	10 4 "	28,897	308,234	4	13,958	148,885	2	457,120		57,652	614,954	4	49,772	530,901	2	1,145,856		150,279	1,602,976		251	2,677	2	1,605,653	2	9,099	97,056		1,508,597	2			
10 Horfrs	do.	8 2 "	166	1,383	2	80	666	4	2,050		1,351	11,258	2	559	4,658	2	15,916	4	2,156	17,966	4	93	775	4	18,741	4	13,604	113,366	4			94,625		
11 Mielager	do.	8 2 "	166	1,383	2	80	666	4	2,050		1,351	11,258	2	559	4,658	2	15,916	4	2,156	17,966	4	93	775	4	18,741	4	13,604	113,366	4					
12 Kløverfrs	do.	14 " "	1,078,445	11,233	4	5,901,540	61,474	2	72,708		716,033	7,458	4	3,786,495	39,442	4	46,901	2	11,482,513	119,609	2	1,000	10	2	119,619	4	45,936	478	3	119,141	1			
13 Kartofler	do.	14 " "	"	"		7,418	498	2	498	2	248	36	1	10,820	1,577	5	1,614		14,486	2,112	2	27,409	3,997	1	6,109	3	13,422	1,957	2	4,152	1			
	End.	1 1 "	1,372	1,600	4	165	192	3	1,793	1	140,048	163,389	2	169,589	197,853	5	361,243	1	311,174	363,036	2	534	623		363,659	2	23,280	27,160		336,499	2			
A. Summen af Agerbrugets raee Producter . . .				679,766	4		492,422		1,172,188	4		1,217,060		2,076,996		3,294,056				4,466,244	4		53,223	3	4,519,468	1		1,157,726	4	3,522,681	3	160,940		A.
14 Malt	do.	4 " "	287	1,148		883	3,532		4,680		59	236		120	480		716		1,349	5,396		13	52		5,448		1,322	5,288		160				
15 Brændeviin	Potato	1 " "	17,246	1,724	3	120,174	12,017	2	13,741	5	521,038	52,103	5	406,565	40,656	3	92,760	2	1,065,023	106,502	1	317,793	31,779	2	138,281	3	12,035	1,203	3	137,078				
16 Hvede-Meel	do.	9 " "																	9,019	81,171		2,257	20,313		101,484		66	594		100,890				
17 Rug-Meel	do.	6 4 "																	5,483	36,553	2	83	553	2	37,106	4	34	226	4	36,880				
18 Byg-Meel	do.	4 4 "																	1,767	8,246		390	1,820		10,066		37	172	4	9,893	2			
19 Byg-Gryn	do.	4 4 "																	12,436	58,034	4	2,609	12,175	2	70,210		518	2,417	2	67,793	4			
20 Havre-Meel	do.	3 2 "																	1,269	4,230		"	"		4,230		"	"		4,230				
21 Havre-Gryn	do.	5 " "																	1,470	7,350		321	1,605		8,955		"	"		8,955				
22 Boghvede-Meel	do.	8 4 "																	118	1,022	4	13	112	4	1,135	2	"	"		-1,135	2			
23 Boghvede-Gryn	do.	8 " "																	4,877	31,016		5,755	46,040		77,056		40	320		76,736				
24 haardt Brød af Hvede	do.	" " 4																	3,134,848	130,618	4	"	"		130,618	4	"	"		130,618	4			
25 haardt Brød af Rug	do.	" " 3																	282,487	8,827	4	1,139	35	3	8,863	1	"	"		8,863	1			
B. Summen af Agerbrugets foræblede Producter . .				2,872	3		15,549	2	18,421	5		52,339	5		41,136	3	93,476	2		478,968	1		114,486	1	593,454	2		10,222	1	583,232	1			B.
C. Summen af alle Agerbrugets Producter				682,639	1		507,971	2	1,190,610	3		1,269,399	5		2,118,132	3	3,387,532	2		4,945,212	5		167,709	4	5,112,922	3		1,167,948	5	4,105,913	4	160,940		C.

Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Danmark

Producter.	Maal og Vægt	Pris		Udførsel til Udlandet og Bilandene tilligemed Danmark												Indførsel		Udførsel af egen Production	Meer-Indførsel																	
				fra Hertugdømmet Slesvig				fra Hertugdømmet Holsteen				fra begge Hertugdømmer				fra Udlandet og Danmark																				
				Vestfiden		Østfiden		hele Hertugdømmet		Vestfiden		Østfiden		hele Hertugdømmet		til Udlandet					til Danmark		Hele Brutto-Indførsel													
Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Rbb.	%	Rbb.	%	Rbb.	%	Rbb.	%	Rbb.	%	Rbb.	%	Rbb.	%	Mængde	Værdi	Rbb.	%	Rbb.	%													
26 Huder	℔	11		96,426	11,048	4	318,004	36,437	5	47,486	3	134,936	15,461	2	151,752	17,388	1	32,849	3	701,118	80,336	1	28,920	3,313	4	83,649	4	322,882	36,996	5	46,652	5	26			
27 Stin	do.	1	8	42,985	10,746	1	273,974	68,493	3	79,239	3	124,923	31,230	4	215,237	53,809	1	85,039	5	657,119	164,279	2	2,747	686	4	164,966	125,974	31,493	3	133,472	4	27				
28 Vor	do.	4		3,209	2,139	2	30,183	20,122		22,261	2	14,747	9,831	2	21,870	14,580		24,411	2	70,009	46,672	4	8	5	2	46,678	3,768	2,512		44,166		28				
29 Fjer	do.	5		8,797	7,330	5	"	"		7,330	5	9,063	7,552	3	7,237	2,697	3	10,250		21,097	17,580	5	694	578	2	18,159	186	155		18,004	1	29				
30 Been	do.	200	3	678,534	10,178	1,558,173	23,372	3	33,550	3	979,793	14,697	1,629,789	24,446	2	39,143	2	4,846,289	72,693	5	64,776	971	3	73,665	2	57,195	858			72,808		30				
31 Uld, raa	do.	2	10	338,406	148,052	3	5,171	2,262	1	150,344	4	15,238	6,666	3	67,397	29,486	1	36,152	4	426,212	186,467	2	10,744	4,700	3	191,167	5	130,706	57,183	5	133,984		31			
32 — Ralk	do.	1	4	383	79	4	1,677	349	2	429		2,306	480	2	7,099	1,478	5	1,959	1	11,465	2,388	1	"	"		2,388	1	17,654	3,677	5		1,289	4	32		
33 — Krads	do.	12		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"		33			
34 Talg	do.	1		6,540	1,090		48,198	8,033		9,123		3,276	546		862	143	4	689	4	58,876	9,812	4	88,623	14,770	3	24,583	1	9,382	1,563	4	23,019	3	34			
D. Summen af Dvægavlens raae Producter . . .					190,665	1		159,070	2	349,735	3		86,465	4	144,029	5	230,495	3		580,231		25,026	3	605,257	3		134,440	4	472,307	3	1,289	4	D.			
35 Talghys	℔	1	5	114	24	5	252,649	55,266	5	55,291	4	1,044	228	2	9,404	2,057		2,285	2	263,211	57,577		112,864	24,689		82,266		1,520	332	3	81,933	3	35			
36 Smør	℔	53	2	2,166	115,520		4,824	257,280		372,800		7,145	381,066	4	42,541	2,268,853	2	2,649,920		56,676	3,022,720		3,608	192,426	4	3,215,146	4	3,386	180,586	4	3,034,560		36			
37 Ost	℔	10		2,131	221	5	247,332	25,763	4	25,985	3	64,658	6,735	1	564,196	58,770	2	65,505	3	878,317	91,491		2,671,481	278,279	1	369,770	1	11,205	1,167	1	368,603		37			
38 Fless, saltet	do.	12		70,059	8,757	2	953,666	119,208	1	127,965	3	1,092,975	136,621	5	2,184,579	273,072	2	409,694	1	4,301,279	537,659	4	107,464	13,433		551,092	4	132,672	16,584		534,508	4	38			
39 — røget	do.	14		5,366	782	3	267,467	39,005	3	39,788		105,487	15,383	2	179,440	26,168	2	41,551	4	557,760	81,339	4	112,212	16,364	1	97,703	5	1,268	184	5	97,519	2	39			
40 Kjød, saltet	do.	8		227,053	18,921		576,005	48,000	2	66,921	2	462,790	38,565	5	618,173	51,514	2	90,080	1	1,884,021	157,001	3	80,468	6,705	4	163,707	1	3,624	302		163,405	1	40			
41 — røget	do.	10		1,895	197	2	108,522	11,304	2	11,501	4	25,951	2,703	1	23,995	2,499	2	5,202	3	160,363	16,704	1	202,101	21,052	1	37,756	2	450	46	5	37,709	3	41			
E. Summen af Dvægavlens forædlede Producter					144,424	5		555,828	5	700,253	4		581,304	2	2,682,935		3,264,239	2		3,964,493		552,949	5	4,517,442	5		199,204		4,318,238	5			E.			
F. Summen af alle Dvægavlens Producter . . .					335,090			714,899	1	1,049,989	1		667,770		2,826,964	5	3,494,734	5		4,544,724		277,976	2	5,122,700	2		333,644	4	4,790,346	2	1,289	4	F.			
42 Fisk, Sild	℔	6	4		892		5,946	4	5,946	4				3	20		201			895	5,966	4	35	233	2	6,200		16	106	4	6,093	2		42		
43 — andre, saltede					498		498														498			28		526		2,679			2,153		43			
44 — , røgede					2		5,919		5,921			10		803		813					6,734			4,625		11,350							44			
45 Osters	℔	10		478	4,780		664	6,640		11,420				3	30		30			1,145	11,450		29	290		11,740		3	30				45			
G. Summen af Fiskeriets Producter					4,782		19,003	4	23,785	4		10		853		863					24,648	4		5,176	2	29,825		2,815	4	29,162	2	2,153		G.		
46 Brænde	Maal	6	4	7	46	4	189	1,260		1,306	4	3,810	25,400		12,888	85,920		111,320		16,894	112,626	4	380	2,533	2	115,140		864	5,760		109,380		46			
47 Torv													56,048			60,148						116,196			225		116,421		597		115,824		47			
H. Summen af Producter af Stove og Torvemoser					46	4		1,260		1,306	4		81,448		146,068		227,516					228,822	4		2,758	2	231,581		6,357		225,204		H.			
C. Summen af alle Agerbrugets Producter					682,639	1		507,971	2	1,190,610	3		1,269,399	5		2,118,132	3	3,387,532	2			4,945,212	5		167,709	4	5,112,922	3		1,167,948	5	4,105,913	4	160,940		C.
Total-Summen af alle Producter					1,022,557	5		1,243,134	1	2,265,692			2,018,627	5		5,092,018	2	7,110,646	1			9,743,408	1		753,620	4	10,497,028	5		1,510,765	1	9,150,626	2	164,362	4	